



Sakarya Üniversitesi Rektörlüğü

**ULUSLARARASI – DİSİPLİNLERARASI
KADIN ÇALIŞMALARI KONGRESİ
05 – 07 Mart 2009**

**KONGRE BİLDİRİLERİ
III. Cilt**

YAYINA HAZIRLAYANLAR

**Prof. Dr. Binnaz BAYTEKİN
Yrd. Doç. Dr. Fatma FİDAN
Yrd. Doç. Dr. Gülsemin HAZER
Yrd. Doç. Dr. Dilek AYGİN
Yrd. Doç. Dr. Neşide YILDIRIM
Yrd. Doç. Dr. Meryem HAYIR
Okt. Fatih ŞİMŞEK**

SAKARYA - 2009

Uluslararası – Disiplinlerarası Kadın Çalışmaları Kongresi
Kongre Bildirileri – III. Cilt

Yayına Hazırlayanlar:

Prof. Dr. Binnaz BAYTEKİN
Yrd. Doç. Dr. Fatma FİDAN
Yrd. Doç. Dr. Gülsemin HAZER
Yrd. Doç. Dr. Dilek AYGİN
Yrd. Doç. Dr. Neşide YILDIRIM
Yrd. Doç. Dr. Meryem HAYIR
Okt. Fatih ŞİMŞEK

ISBN:

Uluslararası – Disiplinlerarası Kadın Çalışmaları Kongresi'ne ait kongre bildirileri kitabının tüm yayın hakları, Kongre Düzenleme Kurulu'na aittir. Kitaptaki yazılardan yazarları sorumludur.

Baskı : Sakarya Üniversitesi Basımevi

Kapak : Hakan YALÇINER

İletişim Adresi:

Sakarya Üniversitesi Rektörlüğü
Esentepe Kampüsü
54187 Sakarya

Tel.: 0 264 – 295 61 72

e-mail: kadinkongre@sakarya.edu.tr

AÇIKLAMA:

05 – 07 Mart 2009 tarihlerinde Sakarya Üniversitesi'nde düzenlediğimiz "Uluslararası – Disiplinlerarası Kadın Çalışmaları Kongresi" 'nin bildirileri 3 ciltte yayınlanmıştır.

I. Cilt: Çalışma Yaşamı, Girişimcilik, Toplumsal Cinsiyet ve Sivil Toplum Kuruluşları konularını içermektedir.

II. Cilt: Edebiyat, Medya, Müzik, Sanat ve Eğitim konularını içermektedir.

III. Cilt: Göç, Kent, Hukuk, Şiddet, Siyaset, Sağlık konularını ve yabancı dilde yazılan bildirileri içermektedir.

Değerli katılımcılarımızın bildiri, konuları ile ilgili ciltte yayınlanmış ve kendilerine gönderilmiştir.

Kongremize Destek Olan Kurum ve Kuruluşlar



Sakarya Üniversitesi Rektörlüğü



Sakarya Büyükşehir Belediyesi Kent Konseyi Kadın Meclisi



Taraklı Belediye Başkanlığı

Onursal Başkan

Prof. Dr. Mehmet DURMAN
(Rektör)

Başkan

Prof. Dr. Binnaz BAYTEKİN
(Rektör Yardımcısı)

Genel Koordinatörler

Yrd. Doç. Dr. Fatma FİDAN
Yrd. Doç. Dr. Gülsemin HAZER
Yrd. Doç. Dr. Dilek AYGİN

Düzenleme ve Yürütme Kurulu

Yrd. Doç. Dr. Pınar PAZARLI
Yrd. Doç. Dr. Neşide YILDIRIM
Yrd. Doç. Dr. Tülin ÇORUHLU
Yrd. Doç. Dr. Meryem HAYIR
Yrd. Doç. Dr. Ferruh TUZCUOĞLU
Öğr. Gör. Alev DEMİRKESEN
Öğr. Gör. Emel DEMİRGEN
Nafi FİLİZ
Arş. Gör. Hale BİRİCİKOĞLU
Arş. Gör. Havva SERT
Okt. Fatih ŞİMŞEK
Yasemin TUNA
Duygu AKTAŞ
Dilek NAM

BİLİMSEL DANIŞMA KURULU*

- Prof. Dr. Emine AKYÜZ - *Ankara Üniversitesi*
Prof. Dr. Hülya ARGUNŞAH - *Erciyes Üniversitesi*
Prof. Dr. Serpil AYTAÇ - *Uludağ Üniversitesi*
Prof. Dr. Gül CELKAN - *Doğu Akdeniz Üniversitesi*
Prof. Dr. Ahmet ÇİFTÇİ - *Gazi Üniversitesi*
Prof. Dr. Şerife DOĞAN - *Hacettepe Üniversitesi*
Prof. Dr. Yıldız ECEVİT - *Orta Doğu Teknik Üniversitesi*
Prof. Dr. Yakın ERTÜRK - *Orta Doğu Teknik Üniversitesi*
Prof. Dr. Fatma ETİ ASLAN - *Marmara Üniversitesi*
Prof. Dr. Ramazan KAPLAN - *Ankara Üniversitesi*
Prof. Dr. Sema KUĞUOĞLU - *Marmara Üniversitesi*
Prof. Dr. Kuvvet LORDOĞLU - *Marmara Üniversitesi*
Prof. Dr. Nermin OLGUN - *Marmara Üniversitesi*
Prof. Dr. Mustafa ÖZBİLGİN - *University of East Anglia*
Prof. Dr. Nazmiye ÖZGÜÇ - *İstanbul Üniversitesi*
Prof. Dr. Kadriye ÖZTÜRK - *Anadolu Üniversitesi*
Prof. Dr. Nuran ÖZYER - *Hacettepe Üniversitesi*
Prof. Dr. Serpil SANCAR - *Ankara Üniversitesi*
Prof. Dr. Mine TAN - *Ankara Üniversitesi*
Prof. Dr. Nermin ABADAN-UNAT - *Boğaziçi Üniversitesi*
Doç. Dr. Yakup ÇELİK - *Başkent Üniversitesi*
Doç. Dr. İlkay SAVCI - *Ankara Üniversitesi*
Yrd. Doç. Dr. Feyza AK AKYOL - *Galatasaray Üniversitesi*
Yrd. Doç. Dr. Öznur İŞÇİ - *Muğla Üniversitesi*
Yrd. Doç. Dr. Ükke KARABACAK - *Marmara Üniversitesi*
Yrd. Doç. Dr. Firdevs GÜMÜŞOĞLU - *Mimar Sinan Üniversitesi*
Yrd. Doç. Dr. Funda Rana ÖZBEY - *Anadolu Üniversitesi*
Yrd. Doç. Dr. Elif Asude TUNCA - *Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi*
- *Soyadına göre düzenlenmiştir.

DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Muzaffer ELMAS

Prof. Dr. Rıza GÜVEN

Prof. Dr. Mehmet ALPARGU

Prof. Dr. Vahdettin SEVİNÇ

Prof. Dr. Ali ERBAŐ

Prof. Dr. Engin YILDIRIM

Prof. Dr. Mehmet Ali YALÇIN

Prof. Dr. Sevin ALTINKAYNAK

Prof. Dr. Hüseyin EKİZ

Prof. Dr. Murat TÖTÖNCÖ

Prof. Dr. Nilgün BİLGE

Prof. Dr. Fatma Tölay KIZILOĞLU

Prof. Dr. Nurgöl KESER

Prof. Dr. Özay ORAL

Prof. Dr. Tayfun YÜCEL

Doç. Dr. Zafer DEMİR

Doç. Dr. Hayriye KOÇ BAŞARA

Yrd. Doç. Dr. Türker EROĞLU

Tevhide YAĞAN

İÇİNDEKİLER

PANEL SUNUMLARI

Doç. Dr. Başar ÇOLAK Kadına Yönelik Şiddet ve Adli Tıbbi Değerlendirme	3
Doç.Dr. Ejder KARDEŞOĞLU Kadınlarda Koroner Girişimler	12
Yrd. Doç. Dr. Gülgün DURAT Kalp Hastalığı ve Buna Yönelik Girişimlerin Kadın Ruh Sağlığı Üzerine Etkisi	17
Prof. Dr. Mehmet Akif İNANICI Şiddet ve Kadının Sağlık Hizmetine Ulaşım	21
Prof. Dr. Nurgül KESER Kadınlarda Koroner Risk Faktörlerinden Tanıya	27

GÖÇ

Uz. Sosyolog Arife Cengiz YILMAZ, Prof.Dr. Gülsen DEMİR Göç Sürecinde Kadın	33
Arş. Gör. Pınar YAZGAN Ulusötesi Alanlarda Kimlik Tartışmaları ve Göçmen Kadın Kimliği Üzerine ...	46
Arş. Gör. Tülay TEKİN YILMAZ Göçün Kadın Yaşamı Üzerindeki Etkileri	53

HUKUK

Arş. Gör. Ayşe Özdemir Kızılkan Bir Şer'iyye Sicilinin Işığında İstanbul Kadınlarının Hak Arayışları (M.1823)	65
Arş.Gör. H.Hande DUYMUŞ Çivi Yazılı Kanun Metinlerinde Kadınlara Ait Suç ve Cezalar	75
Doç. Dr. Hatice Nur ERKIZAN Kadının İnsan Hakları, Din ve Liberal Değerler Üzerine	85
Yrd. Doç. Dr. Leyla ÇAKICI GERÇEK Türkiye'de Kadın Haklarının Gelişimine Kısa Bir Bakış	94
Yard. Doç. Dr. Naile SULEYMANOVA İslam'da Kadına Şahsiyet Kazandıran Haklar	102

Öğr.Gör.Selda İLGÖZ Eşitlik Bağlamında Kadının Soyadı Sorunu	105
Yrd. Doç. Dr. Ümit EKİN Osmanlı Toplumunda Sıkça Başvurulan Bir Boşanma Yöntemi: Muhâla'a	119

KENT

Arş. Gör. Cem ERGUN, Prof. Dr. Songül SALLAN GÜL Kentsel Yoksulluk ve Kadın Yoksulluğuna Çöp Alanlarından Bakış	133
Arş.Gör.Özgür HASANÇEBİ DEMİRKAN Mimarlık Eğitimi ve Pratiği Bağlamında; Kadın/Erkek Karşıtlığı	143
Arş. Gör. Zuhâl Yonca ODABAŞ Sürdürülebilir Afet Yönetimi ve Kadın: Ankara Örneği	155

SAĞLIK

Yrd. Doç. Dr. Aylın Dikmen Özarlan Kadın Hastaların Doktorla Karşılılaşması	165
Öğr.Gör. Ayşe DERİCİOĞULLARI ERGUN, Arş.Gör. Cem ERGUN Türkiye'de Aile Hekimliği Uygulaması ve Kadınlara Etkileri	175
Hatice BAL YILMAZ, Emine NAYMAN ÇETİNKOL, Yurdanur DEMİR 15-49 Yaş Grubu Kadınların Jinekolojik Muayene Öncesi Anksiyete Durumlarının İncelenmesi	183
Doç.Dr.Nedime KÖŞGEROĞLU, Doç.Dr.Ünal AYRANCI, Nilüfer SERHAN Yrd. Doç. Dr. Nebahat ÖZERDOĞAN, Dr. F. Deniz SAYINER Eskişehir Kadın Danışma ve Dayanışma Merkezine Başvuran Kadınların ve Eşlerinin Depresyon Görülme Sıklığının Belirlenmesi	194
Nursen BOLSOY, Yurdanur DEMİR Menopozun Sosyo-Kültürel Yönü	206
Prof. Dr. Safinaz A.YILDIZ Sağlıklı Yaşam ve Egzersiz	215
Öğr. Gör. Serpil ABALI, Prof.Dr. Nuran KÖMÜRÇÜ Boşanmak İçin Başvuran Kadınların Evlilikteki Cinsel Yaşamlarını Boşanma Nedeni Olarak Görme Durumları	221
Arş. Gör. Şükran ÖZKAHRAMAN, Yrd. Doç. Dr. Yurdanur DEMİR Yrd. Doç. Dr. Dilek AYGİN Meme Kanseri Tanısı Almış Kadınların Hastalık Süresince Yaşadıkları Deneyimler: <i>Literatür İncelemesi</i>	228

SİYASET

- Doç. Dr. Gül CELKAN, Pembe TOLUK**
Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Politik Yaşamda Kadının Rolü ve Kadınların
Siyasete Bakış Açıkları 243
- Yrd.Doç.Dr. Hatice EROL, Yrd.Doç.Dr. Abdullah ÖZDEMİR**
Türkiye'de Cinsiyete Dayalı Ayrımcılığın Kadının Çalışma ve Siyasal
Yaşamdaki Yerine Etkisi 260
- Dr. Leyla KAHRAMAN**
Siyasal Alan Hangi Kadını/Kadınları Temsil Ediyor?: Türkiye'de Kadın
Parlamentelerin Sınıfsal Analizi 272
- Mehmet AĞIRGAN**
Edirne Siyasetinde Kadın..... 284
- Öğr. Gör. Nilay KALELİ**
Kadın Belediye Başkanının Sahip Olması Gereken Özelliklere Dair
Gençlerin Beklentileri ve Cinsiyetlere Göre Bu Beklentilerin
Karşılaştırılması 293
- Yrd. Doç. Dr. Safiye KIRLAR BAROKAS, Dr. İnci ÇAĞLAYAN**
Kadının Siyasal Yaşamdaki Yeri 304

ŞİDDET

- Arş. Gör. Fatma COŞAR, Yrd. Doç. Dr. Hatice YILDIZ ERYILMAZ**
Mesleki Bir Risk: Hemşirelerin Çalışma Alanlarında Yaşadıkları Şiddet.....323
- Dr. Seher CESUR-KILIÇASLAN**
Kadına Yönelik Şiddet Açısından Sığınmacılık, Mültecilik ve Göçmenlik335
- Doç. Dr. Semra GÜNAY**
Türkiye'de Kadınlarda İntihar ve Cinayet Sonucu Ölümler: Coğrafi Dağılışı
ve Yıllara Göre Değişimi (1998-2006) 342
- Prof.Dr. Songül SALLAN GÜL, Hande ÖZDAMAR TIĞLI, Arş.Gör.Ayşe
ALİCAN**
Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Kadın Sığınmaevleri ve Yaşam
Stratejileri 352

FOREIGN ANNOUNCEMENTS

- Abosede Oluranti Gbenga-Akinbiola**
Motherhood And Early Childhood Education: Who Pays, Who Benefits.. 365
- Prof. Alean Al-Krenawi**
Cross-Cultural Perspectives of Polygamous Marriages among Bedouin -Arab
society in Israel, the Black Hebrews of Israel and Fundamentalist Mormons
in Utah, USA 371

Ana Gargallo-Castel, Luisa Esteban-Salvador, Javier Pérez-Sanz Gender And Technologies: Individual And Firm Level Evidence From Spain	385
Dr. Bonke Adepeju ADEPEGBA Perceived Causes Of Gender Imbalance In Enrolment In Engineering Courses Among Undergraduate Students Of Obafemi Awolowo University, ILE-IFE.....	393
Assist. Prof. Dr. Bülent C. TANRITANIR Gertrude Stein’s <i>Q.E.D.</i> : A Search For Identity Through Lesbianism	401
Costela IORDACHE Divorce Rate Of The Feminine Population From Romania	410
Fayomi Abimbola Olugbenga Assessment of the Teaching of Entrepreneurship Education to Female Undergraduates in a Nigerian University	420
Assist. Prof. Dr. Gabrielle M. MURRY, Chi-Kobi C. MURRY Acceptance And Integration Of Students With Migration Background: The Example Of The Upper Palatinate Area	427
İlhan EGE Women Entrpreneurs And Micro Credit: Case Of Turkey	437
Javier Pérez-Sanz, Ana Gargallo-Castel, Luisa Esteban-Salvador Gender And Cooperative Development: Analysis Of The Case Of Cooperatives From Spain.....	444
Prof. Dr. Kadriye ÖZTÜRK Die Darstellung Der Frau Als Das Fremde In Der Literatur Am Beispiel Von Orhan Kemals Roman “El Kızı”	453
María Luisa Esteban-Salvador, Ana Gargallo-Castel, Francisco Javier Pérez-Sanz Exploring The Differences Between Male And Female Entrepreneurs In The Service Sector	460
Mojisola Badekale Retraining And Retooling Of Female Formal School Teachers Through The Part-Time Degree Programmes In Osun State Nigeria	467
Dr. Naciye YILDIZ Die Frauenpolitik Der Europäischen Union Und Der Türkei: Ein Vergleich.....	471
Instructor Nil GOKSEL CANBEK, Assoc. Prof. Dr. Gülsün KURUBACAK Imaginary Self: Virtual Women Personae In Second Life.....	480
Yrd. Doç. Dr. Nurhan ULUÇ Doppelte Perspektive Bei Emine Sevgi Özdamar	489
Olusola Joshua AKANDE “Changing Lives For Better”Utilizing Adult And Community Education For Women Empowerment In Nigeria	496

<i>Assoc. Prof. Dr. Oluyemisi Oluremi Obilade, Assoc. Prof. Dr. Modupe Adeola Adelabu</i>	
Balancing The Equation: Enhancing Women’s Access And Visibility In Tertiary Education Leadership In Nigeria	502
<i>Assoc. Prof. Dr. Oluyemisi Oluremi Obilade, Adewale Tinuade Olubunmi</i>	
My Body My Sexuality: Tracking Emerging Gender Relations In A Nigerian University	509
<i>Assist. Prof. Dr. Ozlem YESİM OZBEK</i>	
Differential Item Functioning In Science Subtest Of The SSISSPT	517
<i>Simeon-Fayomi Bolanle Clara</i>	
The Effect Of Education On Women's Entrepreneurship And Development: A Study In A Nigerian Town.....	526
<i>Sherifat Omolola ADESUNKANMI</i>	
Work Style Influence On The Domestic Roles Of The Female Academic Staff In A Nigerian University.....	533
<i>Dr. Sydney .N. Osuji</i>	
Empowering Nigerian Women In The 21 st Century Through Conscientization Literacy Model.....	539
<i>Tinuade Olubunmi ADEWALE</i>	
The Importance Of Library And Information Resources On Women’s Education In Nigeria	545
<i>Tuba GÖNEL</i>	
Republican Womanhood And Motherhood In Turkey And America In The Wake Of Industrialization And The Republican Period	554
Katılımcı Listesi	563

Panel Sunumlari

KADINA YÖNELİK ŞİDDET VE ADLİ TIBBİ DEĞERLENDİRME

*Doç. Dr. Başar ÇOLAK**

Dünya Sağlık Örgütü, 1997 yılında kadınlara yönelik şiddeti, önemli bir halk sağlığı sorunu olarak tanımlamıştır. Kadına yönelik şiddet her ülkede görülmekte, ancak ülkeler arasında oransal farklılıklar bulunmaktadır. Yapılan araştırmalarda; dünya genelinde her üç kadından birinin dövüldüğü, cinsel ilişkiye zorlandığı ya da başka şekilde istismar edildiği ortaya konmuştur.

Yapılan arkeolojik çalışmalar kadınların fiziksel şiddetle karşı karşıya kalmanın 3000 yıl öncesine kadar uzandığını, kadın mumyaların kemiklerinde erkek mumyaların kemiklerine göre daha fazla kırık olduğunu gösterildiği bildirilmiştir. Kadınlarda saptanan kırıkların savaştan çok bireysel şiddete bağlı kafa kırıkları olduğu belirtilmiştir.

Birleşmiş Milletler 1993 yılında Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi Bildirgesi'ni yayımlamıştır. Bu bildirmede kadınlara yönelik şiddeti, kadınlarda fiziksel, cinsel veya psikolojik bir zarar veya üzüntü veren veya verebilecek olan cinsiyete dayalı her türlü davranış, tehdit, baskı veya özgürlüğün keyfi biçimde engellenmesi olarak tanımlanmıştır. Son yorumlamalarına kadının ekonomik ihtiyaçlarından yoksun bırakılması da ilave edilmiştir.

Kadına yönelik şiddet 4 ayrı başlık altında değerlendirilmektedir. Bu şiddet şekilleri genel olarak tek başına gerçekleşmemekte, kadınların pek çoğunda bu şiddet şekilleri birlikte görülebilmektedir.

Kadına Yönelik Şiddet

Fiziksel Şiddet: Aile içi fiziksel şiddet, kadınlarda oluşan yaralanmaların en önde gelen sebebi olduğu bildirilmektedir. Sıkıca tutma, itme, ısırma, tokat atma, tekmeleme, kolunu bükme, saçını çekme, bir şey fırlatma, sürüklenme, yumrukla veya bir cisimle vurma, boğazını sıkma, bıçak veya silah gibi cisimlerle yaralama vb şekilde gerçekleşmektedir. Fiziksel şiddete maruz kalan kadınlarda sadece fiziksel bulgular değil ruhsal bulgularda ortaya çıkabilmektedir. Fiziksel şiddetin dozunda ve sıklığında da zamanla artış meydana gelmektedir. Fiziksel şiddet kişilerde yarattığı ruhsal patolojiler yanı sıra ciddi yaralanmalara, sakatlıklara ve ölüme neden olabilmektedir.

Cinsel Şiddet: Eşi tarafında zorla cinsel ilişkiye girmeye zorlanma, cinsel olarak aşağılayıcı, küçük düşürücü eylemlerde ve istemediği cinsel davranışlarda bulunma vb şekillerde gerçekleşmektedir. Cinsel şiddette, bedene ve cinsel kimliğe saldırı bulunur. Kadının istemediği cinsel davranışlarda bulunmak kadında ciddi ruhsal patolojilere neden olabilmektedir. Kadınlar zorla cinsel ilişki kurulması yanı sıra kondom kullanmayı reddetme ve doğum kontrol yöntemlerinin uygulanmasının engellenmesi gibi cinsel şiddet içeren baskıcı davranışlar sonucu cinsel yolla bulaşan hastalıklar ve istenmeyen gebelikler de ortaya çıkabilmektedir.

* Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi, Adli Tıp Anabilim Dalı, Umutepe Yerleşkesi- Kocaeli

Psikolojik Şiddet: Psikolojik şiddet, kadının duygularına, kimliğine ve ilişkilerine yönelik olarak gerçekleşir. Hakaret, küfür, aşağılama, duygularını önemsememek, küçük düşürme, korkutma, tehdit, kendisini ve yaptıklarını sürekli eleştirmek, evden dışarı çıkmasını ve arkadaşları ile görüşmesini engellemek, giyimine müdahale etmek gibi davranışlar psikoloji şiddet olarak kabul edilmektedir. Psikoloji şiddet zamanla fiziksel şiddete dönüşebilmektedir. Psikolojik şiddet fiziksel şiddet ve cinsel şiddet gibi gözle görülür bir iz bırakmadığı için daha az önemsenmektedir. Ancak fiziksel şiddetin görünür izleri belli bir süre sonra iyileşebilirken, ruhsal etkiler bir ömür boyu devam edebilmektedir.

Ekonomik Şiddet: Ekonomik şiddet; kısaca çalışan kadının parasının elinden alınması, ekonomik ihtiyaçlarının karşılanmaması, ekonomik anlamda kadının kullanılması olarak tanımlanabilir. Kadının çalışmasına izin vermemek, işten ayrılmasına neden olmak, ziynet eşyalarını zorla elinden almak, paranın denetimini elinde bulundurmak, mirasını üzerine geçirmek, günlük gereksinimlerini karşılayabilecek düzeyde harçlık vermemek, gelir sağlamak amacıyla eşini fuhuşa zorlamak ve bedeni ile kazandığı parayı elinden almak vb davranışlar ekonomik şiddet olarak kabul edilmektedir. Ekonomik şiddetin diğer şiddet türlerinde olduğu gibi önemli ruhsal etkileri ortaya çıkar. Bazen kadının para kazanması için fuhuşa sürüklenmesi, ekonomik şiddetin cinsel şiddete dönüştüğü durum olarak görülür.

Bildirim Yapılması

Şiddet mağduru kadınlarla yapılan çalışmalar kadına yönelik şiddetin hastanelere ve adli makamlara bildiriminin yetersiz olduğunu göstermektedir.

Şiddet Mağduru Kadınlar

Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, tarafından 1995 yılında yapılan bir çalışmada Türkiye genelinde kadına yönelik şiddet olgularının doktora veya hastanelere başvuru oranı % 12.4 olduğu göstermiştir. Ağçay G tarafından 2009 yılında Sakarya ilinde hastane ve sağlık ocaklarına başvuran kadınlar üzerinde yaptığı çalışmada, kadınların sadece % 13'ü eşini adli makamlara şikayet ettiği saptanmıştır. Çetin H (2005) tarafından Ankara'da yapılan çalışmada ise şiddet sonrası polise başvurma oranının %4.1 olduğu bildirilmiştir. Çelik N tarafından 2008 yılında Kütahya'da yapılan çalışmada ise şiddet mağduru kadınların %37'sinin yasal işleme başvurduğu belirlenmiştir. Yapılan çalışmalar ülkemizde kadına yönelik şiddet olguların resmi makamlara yansıma oranları çalışmalara göre farklı oranlarda olmakla birlikte, çok az bir oranının resmi makamlara yansıdığını göstermektedir.

Sağlık Çalışanları

Kadına yönelik şiddet olguları, kadınlar tarafından adli makamlara yeterince bildirilmezken, sağlık merkezlerine ulaşan şiddet olaylarının adli makamlara bildirim konusunda da sorunlar olduğu bilinmektedir. Yayla İD Sakarya ilinde 2009 yılında hemşire ve doktora yönelik yaptığı çalışmada şiddet mağduru kadınları adli makamlara bildirim oranının % 67 olduğunu, şiddetin özelliğine %22, bildirimde bulunmam oranı % 11 olduğu saptanmıştır. Ankara'daki bir çalışmada (Şen S, 2008) ise şiddet olgularının sağlık personeli tarafından adli makamlara bildirim yapma oranının %22 olduğu saptanmıştır. Her iki çalışma farklı yerlerde yapılmasına, farklı bir kesimde uygulanmasına rağmen karşılaştırıldığında bildirim yapma oranı yüksek bulunurken, olgu ile karşılaşıldığında bildirim yapma oranının çok daha düşük

olduğunu göstermektedir. Bu durumda sağlık çalışanlarının bildirim yaparım demelerine rağmen bildirim yapma konusunda bir çekince içinde olduklarını göstermektedir.

Bildirim Yapmada Yasal Durum

Sağlık Mesleği Mensuplarının Suçu Bildirmemesi: TCK 280. maddesi görevini yaptığı sırada bir suçun işlendiği yönünde bir belirti ile karşılaşmasına rağmen, durumu yetkili makamlara **bildirmeyen veya bu hususta gecikme gösteren** sağlık mesleği mensubu, bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır diyerek aile içi şiddetin bildirilmesini şart koşmaktadır. Erkek egemen bakış açımız Türkiye'deki geleneksel yapımız içinde toplumun büyük çoğunluğunda olduğu gibi sağlık mesleği mensupları için de geçerli bir durumdur. Bu durum sağlık birimlerine yansıyan aile içi şiddet olgularının adli makamlara yansımaya engel oluşturmaktadır.

Kamu Görevlisinin Suçu Bildirmemesi: Yasal düzenlemeler bir suçun ihbarını sadece sağlık mesleği mensupları için şart koşmamıştır. TCK 279. madde de kamu adına soruşturma ve kovuşturmayı gerektiren bir suçun işlendiğini göreviyle bağlantılı olarak öğrenip de yetkili makamlara bildirimde bulunmayı ihmal eden veya bu hususta gecikme gösteren kamu görevlisi, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır denmektedir. Bu madde ile tüm kamu çalışanlarında benzer zorunluluk bulunmaktadır. Aynı kanun maddesinin 2. bendinde bildirim adli kolluk görevini yapan kişi tarafından işlenmesi hâlinde cezanın verilecek cezanın yarı oranında artırılacağı belirtilmiştir.

TCK 278. maddesinde sağlık mesleği mensubu ve kamu çalışanı ayrımı yapmaksızın işlenmekte olan bir suçta yetkili makamlara bildirmeyen kişiye bir yıla kadar hapis cezası verilebileceği belirtilmiştir. Bu durum aslında aile içi şiddet kamu davası kapsamında suç olması ve uzlaşmaya açık suçlardan olmaması düşünüldüğünde tüm vatandaşlar tarafından ihbarda bulunulması gereken suçlar kapsamındadır.

Kadına Yönelik Şiddet Mağduru Kadınların Sağlık Birimlerine Başvurmama Nedenleri

- ◆ Tekrar şiddete maruz kalacağı korkusu,
- ◆ Şiddetin devam etmeyeceği düşüncesi,
- ◆ Aile ve çocukların baskısı,
- ◆ Çevre ve arkadaş baskısı,
- ◆ Eşini koruma,
- ◆ Utanma ve rezil olacağı düşüncesi,
- ◆ Ekonomik özgürlüğünün olmaması,
- ◆ Dini inançları,
- ◆ Kötü davranışı hak ettiğini düşünme,
- ◆ Yasal durumu bilmeme,

- ◆ Hekimin bilgisi olmadığını ya da bu konuda çalışmadığını veya konuşmaya vakti olmadığını düşünme,
- ◆ Hekimin yardımcı olamayacağını vb düşünceler nedenler kadınların sağlık birimine başvurmasını engellemektedir.

Kadına Yönelik Şiddetin Sağlık Birimlerine Yansıması

Şiddete maruz kalan kadınlar çeşitli şekillerde sağlık birimlerine başvurmaktadır. Bazen *maruz kaldığı travmanın tedavisi nedeniyle* başvurmaktadır. Bu durumdaki kadınların az bir kısmı olayın eşi tarafından meydan getirildiğini belirtir. Bir kısmı ise olay nedeni ile şikayetçi olmadığını bunun gizli kalmasını talep eder. Önemli bir kısmı ise olayın eşi tarafından değil düşme veya çarpma ile oluştuğunu belirtir. Hekimin bu ayrımı iyi yapması gerekir. Ayrım yapamasa dahi bir yaralanma olayının adli bir olay olduğunu düşünerek adli makamlara bildirimde bulunması gerekir.

Şiddet mağduru kadınlar maruz kaldığı travmanın tedavisi dışında şiddetin diğer sonuçları nedeni ile başvuruda bulunabilir.

- ◆ Başka bir hastalık şikayeti nedeniyle
- ◆ Madde kötüye kullanımı
- ◆ Organik olmayan mide bağırsak sistemi bozuklukları
- ◆ Jinekolojik şikayetler
- ◆ Kronik pelvik ağrı
- ◆ İntihar girişimi
- ◆ Kronik kaygı, depresyon ve TSSB semptomları

Bu şikayetler nedeni ile yapılan başvuruların yaralanmalardan daha zor çözümlenebileceği bilinmektedir. Kadına yönelik şiddet tanısı koymanın güçlüğü, hekimin deneyimine, duyarlılığına ve hastaya ayıracağı zaman bağlı olarak değişkenlik gösterecektir. Şiddetin direkt etkileri dışındaki bulgularla yapılan başvurularda mutlaka kadına yönelik şiddet konusunda araştırma yapılmalıdır. Hastalığı ile ilgili öykü alınırken mutlaka şiddete maruz kalıp kalmadığı da sorulmalıdır. Kadına, şiddete uğrayıp uğramadığı sorulmadan kadının şiddetle ilgili bilgi vermek istemediği bilinen bir gerçektir.

Kadına yönelik şiddet konusunda öykü alırken;

- ◆ Şiddet mağduru kadınlarla görüşme özel bir odada yapılmalı,
- ◆ Hekim hastasına güven verecek bir yaklaşım içinde olmalı
- ◆ Hastaya sorulan sorular yargılayıcı olmamalı, empati kurulmaya çalışılmalı
- ◆ Hastaya şiddet konusunda yardımcı olabileceği güven verilmeli
- ◆ Uygun sorularla hastaya yaklaşılmalıdır.

---Son bir yıl içinde size biri tarafından vuruldu mu? Bu kişi tarafından tekmelendiniz mi? Çimdiklendiniz mi?... Eğer böyle ise kim tarafından?

---Şu anki ilişkinizde kendinizi güvende hissediyormusunuz?

---Güvende hissetmemenizde eşinizin rolü var mı?

şeklinde sorular sorulmalıdır.

Hasta bir yakını veya eşi ile gelmiş ise bilgi almak zorlaşabilir. Yakınları görüşme ortamında bulundurulmamalıdır. Eşinin muayene ortamına girmeye çalışması, sorularına kendisinin cevap vermeye çalışması, şüpheli davranış olarak değerlendirilmelidir. Şiddet sanığı eşler bazen düşmanca ve öfkeli bir tavır içerisinde iken bazen de çok sevecen ve eşine düşkün bir tutum sergileyebilir. Hekimlerin bu tür durumlarda duygusal etki altında kalmaması gerekir.

Hastanın tavırları, şiddet için ipucu olabilir.

- ◆ Hasta eşinin kendisine uyguladığı şiddetin boyutlarını küçültebilir.
- ◆ Vücuttaki travmaya bağlı bulguların boyutları ile bağdaşmayacak ilgisizlik sergileyebilir.
- ◆ Bazen de basit yaralanmalarda olduğundan fazla duygusallık gösterebilir.
- ◆ Lezyonları göstermede çekince gösterebilir, utanabilir.
- ◆ Görüşmede sağlık personeli ile göz göze gelmemeye çalışır.
- ◆ Kapı açıldığında ürkebilir, odaya birisi girdiğinde korktuğuna dair bir görüntü ortaya çıkabilir.

Hekim bu ip uçlarına iyi gözlemlemeli ve şiddetin ortaya çıkarılmasında diğer uzmanlık alanlarında konsültasyon istemelidir. Özellikle psikiyatri ve adli tıp uzmanlarına olguların danışılması tanı konmasına ve olayın ortaya çıkarılmasına yardımcı olacaktır.

Kadına yönelik şiddet olgularının fiziksel muayenesinde hekim;

- ◆ Muayene öncesi hastanın onamını almalı
- ◆ Muayenede tüm vücutta fiziksel şiddet bulgularını aramalı ve ayrıntılı olarak kayıt altına almalı,
- ◆ Lezyonları fotoğraflamalı
- ◆ Lezyonların öykü ile uyumlu olup olmadıklarını araştırmalı,
- ◆ Lezyonların farklı tarihlerde oluşmuş olup olmadıklarını belirlemeye çalışmalı,
- ◆ Ne ile oluşup oluşmadığı değerlendirilmelidir.

Şiddet mağduru kadında unutulmaması gerekenler;

- ◆ Çocuk düşürme, erken doğum, düşük tehlikesi görülebilir.
- ◆ Düşük kilolu doğumlar olabilir,
- ◆ Vajinal kanama,
- ◆ Vajinal akıntı,

- ◆ Cinsel fonksiyon bozuklukları ortaya çıkabilir.
- ◆ Aşırı kilo kaybı
- ◆ Ruhsal patolojiler saptanabilir.

Değerlendirme yaparken, bu durumların kadına yönelik şiddette ortaya çıkabileceği bilinmeli, ayırıcı tanıya gidilmelidir. Unutulmaması gereken bir husus da hamilelik döneminde şiddet riskinin arttığıdır.

Sağlık çalışanlarının kadına yönelik şiddet konusundaki eğitimi şiddetin azaltılmasında önemli bir etkidir.

Kadına Yönelik Şiddet Olgularının Ruhsal Muayenesinde;

- ◆ Korku,
- ◆ İçe kapanma,
- ◆ Konfüzyon,
- ◆ Küntleşme
- ◆ Depresyon bulguları
- ◆ Yorgunluk
- ◆ Uykusuzluk
- ◆ Yeme bozuklukları
- ◆ İhanet ve umutsuzluk duygusu görülebilir.

Bu bulguların saptanması şiddetin varlığı konusunda önemli ipucu sayılabilir. Ancak, ruhsal bulguların mutlaka kadına yönelik şiddete bağlı olup olmadığı ayrıntılı olarak sorgulanmalı ve diğer ruhsal patolojilerle ayırıcı tanısı yapılmalıdır.

Kadına Yönelik Şiddet Olgularının Değerlendirilmesindeki Zorluklar ve Sağlık Sisteminde Sorunlar

- ◆ Sağlık personelinin bilgi ve deneyiminde eksiklik,
- ◆ Mağdurun durumunun olağan kabul edilmesi,
- ◆ Şiddetin dışarıdan bir destek almaksızın çözülmesi gerektiğinin düşünülmesi,
- ◆ Hasta mahremiyetinin ihlal edilmesi düşüncesi,
- ◆ Meslek sırrı ile bildirim zorunluluğu arasında kalınması,
- ◆ Yaşanan şiddetin boyutlarını önemsiz görülmesi,
- ◆ Şiddet mağduru kadını suçlanması, şiddeti hak ettiğinin düşünülmesi,
- ◆ Kadının güvenliğine olan ihtiyacın göz ardı edilmesi,
- ◆ Sadece fiziksel bulguların değerlendirilmesi,
- ◆ Kadının şiddeti gizlemek amacı ile anlattıklarına inanılması,

- ◆ Multidisipliner değerlendirme yapılmaması,
- ◆ Hastanelerde özel değerlendirme birimleri oluşturulmaması,
- ◆ Bildirim yapılmaması,
- ◆ Kadına yönelik şiddet kurbanları için kaynak eksikliği bulunması,

Kadına yönelik şiddetin önlenmesinde ve etkilerinin ortadan kaldırılmasında en önemli hizmeti sunması gereken sağlık sistemi içindeki hastane ve sağlık ocakları ne yazık ki bu sorunun çözümlenmesinde yeterli bilgi birikimine ve donanıma sahip değildir.

Kadına Yönelik Şiddete Bağlı Ölüm Nedenleri

Yapılan çalışmalar kadına yönelik şiddete bağlı ölümlerin bir kısmının fiziksel şiddetin direkt etkisine bağlı ölümler olurken bir kısmının da şiddetin ruhsal etkilerine bağlı ve kadının çaresizliğinin getirdiği bir sonuç olarak intiharların olduğunu göstermektedir.

- ◆ Asıya bağlı intihar
- ◆ Ateşli silah yaralanması
- ◆ Kesici delici alet yaralanması
- ◆ Darp
- ◆ Yüksekten atlama
- ◆ Kimyasal madde alımı
- ◆ Yanık
- ◆ Boğma

Kadına yönelik şiddetin adli makamlara bildirilmemesi, sağlık birimlerinde zamanında tanının konulamaması ve doğurduğu sonuçların tedavi edilememesi ölümlerin ortaya çıkmasında en önemli eteler olarak söylenebilir.

Türkiye’de Aile İçi Şiddete Ait Yasal Düzenleme

Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi 1979 yılında imzalanmıştır. Türkiye’de de 1985 yılında resmi gazete de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Ancak buna ait yasal düzenlenmenin ilki 1998 yılında yapılmıştır. Ailenin Korunmasına Dair Kanun çıkarılarak aile içi şiddete ait ilk düzenlemeler yapılmış oldu. TCK’nda aile içi şiddetin önlenmesine ait en önemli düzenleme 2005 yılında yapılmıştır.

TCK’nda Vücut Dokunulmazlığına Karşı Suçlar başlığı altında değerlendirilen yaralanmaların 86. maddesi 3. bendinde, kasten üst soya alt soya, eşe veya kardeşe karşı işlenen kasten yaralama suçlarının şikayet aranmaksızın cezanın yarı oranında artacağı bildirilmiştir. TCK’na göre aile içi şiddetle ilgili suçlar uzlaşma dışında tutulmuştur. Eşin şikayetçi olmamasının adli süreç açısından bir önemi bulunmamaktadır.

Eşe karşı kötü muamele TCK'nda Aile Düzenine Karşı Suçlar başlığı altında değerlendirilmekte ve TCK 232 maddesi kapsamında hapis cezası öngörülmektedir. Aç bırakmak, susuz bırakmak, zor koşulda çalışmaya zorlamak gibi merhamet, acıma ve şefkatle bağdaşmayan davranışlar kötü muamele olarak kabul edilmektedir.

Aile hukukundan kaynaklanan yükümlülüğün ihlali de TCK'nda suç olarak değerlendirilmiştir. TCK 233. maddeye göre aile hukukundan doğan bakım, eğitim veya destek olma yükümlülüğünü yerine getirmeyen kişi, şikayet üzerine 1 yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılacağı, hamile olduğunu bildiği eşini veya sürekli birlikte yaşadığı ve kendisinden gebe kalmış bulunduğunu bildiği evli olmayan bir kadını çaresiz durumda terk eden kimseye 3 aydan 1 yıla kadar hapis cezası verileceği belirtilmiştir.

TCK'nda Kasten Öldürme başlığı altında bulunan 81.madde de öldürme suçunun üstsoy veya altsoydan birine ya da eş veya kardeşe karşı, gebe olduğu bilinen kadına karşı işlenmesi veya töre saikiyle işlenmesi öldürme eylemine verilen hapis cezasının müebbet hapis cezası ile cezalandırılacağını öngörmüştür.

Cinsel şiddete ait suçlar TCK'da 2005 yılındaki düzenleme ile birlikte şikayete bağlı suç olarak değerlendirilmiştir. Ancak suç oluşabilmesi için fiilin vücuda organ veya benzer bir cisim sokulması şeklinde işlenmesi ve eşin şikayetçi olması gerekir. Diğer cinsel şiddet içeren davranışlar Cinsel Dokunulmazlığa Bağlı Suç olarak değerlendirilmemekte, şiddete ait bulgular yaralama kapsamına girecek olursa TCK 86. maddeden yargılanabilmektedir. Cinsel şiddet olarak değerlendirilecek davranışlar boşanma davası için de gerekçe oluşturabilmektedir.

Sonuç Olarak;

Kadına yönelik şiddet olguları ile karşılaşıldığında;

- ◆ Muayene bulgularının multidisipliner bir yaklaşımla değerlendirilmesi ve mutlaka rapor haline getirilmesi,
- ◆ Karşılaşılan olgular Sosyal Hizmetlere Müdürlüğü'ne ve adli makamlara bildirilmeli,
- ◆ Baroların kadın hakları komisyonuna başvurularak hukuksal destek alınmalı,
- ◆ Hastanın ev ortamındaki güvenliği sorgulanmalı ve sığınma evlerine yönlendirilmeli, gerekirse hastaneye yatırılmalı,
- ◆ Hastanın, fiziksel ve cinsel istismara ait şikayetlerine ve ruhsal şikayetlerine karşı koruyucu ve tedavi edici önlemler alınmalıdır.

Kadına Yönelik Şiddetin Azaltılabilmesi için,

- ◆ Sivil toplum örgütleri,
- ◆ Halk sağlığı uzmanları,

- ◆ Milli Eğitim Bakanlığı tarafından bilgilendirme programları dzenlenmeli,
- ◆ Sağlık personeli,
- ◆ Kolluk kuvvetleri,
- ◆ Adli makamlara mezuniyet öncesi ve mezuniyet sonrası aile içi Şiddet konusunda eğitim verilmelidir.

KADINLARDA KORONER GİRİŞİMLER

*Doç.Dr. Ejder KARDEŞOĞLU**

Kadınlarda koroner girişimleri ve sonuçlarını anlayabilmek için öncelikle kadınlarda hastalık özelliklerinin bilinmesi gerekir.

KAH, tüm dünyada her iki cinsiyet için birinci ölüm sebebidir. Her yaş grubunda KAH insidansı erkeklerde daha yüksektir ancak her iki cinsiyette yaş ile sıklığı artar. 70'li yaşlarda KAH tanısı alıp taburcu olan hasta sayısı erkeklerden fazladır. İlk koroner olay yaşı ise kadınlarda 10 yaş daha büyüktür. KAH kadın ölümlerin % 23'ünden sorumludur. Neden Önemli ? Her yaş grubunda KAH'dan ölüm oranı diğer sebeplerden fazladır.

KAH en sık sebebi erkeklerde olduğu gibi koroner aterosklerozdur. Bilinen gelişim mekanizması risk faktörleri sonucunda kompleks bir mekanizmalar ile koroner arterlerde veya diğer vasküler yatakta aterosklerotik plak gelişmeye başlar. Aterosklerotik plak belli bir dönem asemptomatik evrede kalabilir (subklinik ateroskleroz) lezyon ilerlerse klinik tablo akut komplike olursa da akut klinik tablo meydana gelir. Her safhada girişimler risk altındaki kişilerin belirlenmesi, risk faktörleri ile mücadele, erken tanı ve tedavi hastalık gelişmiş ise de etkin tedavi olarak özetlenebilir.

Kadınlar ve erkeklerde hastalık aynıdır yani aterosklerotik plaktır. Farklar ise risk faktörleri aynı olmasına rağmen kadınlarda yoğun risk faktörleri gerekir. Risk faktörlerinin KAH öngörmedeki değeri kadınlarda daha düşüktür. Erkeklerde bilinen 9 risk faktörü %90 hastayı ön görebilir. Durum böyle olurken, risk faktörleri ile mücadele her iki cinsiyette eşit oranda etkindir. Ayrıca, KAH ciddiyeti ve yaygınlığı kadınlarda daha düşüktür. Yaş ile bu fark kaybolur. Plak rüptür veya erozyonuna sekonder koroner arterlerde trombüs meydana geldiğinde akut koroner sendromlar gelişir. Kadınlarda akut koroner sendrom patogenezinde plak erozyonuna sekonder gelişen trombüs daha sıktır. Ayrıca genç kadınlarda spontan koroner diseksiyon AKS etyolojisinde etkili olabilir. Ayrıca kadınlarda fizyopatolojik olarak mikrosirkülasyon anormallığı trombosit fazlalığı gibi faktörler erkeklerden daha fazladır.

Risk altındaki hastaların belirlenmesinde kullanılan risk belirleme skor sistemlerinin öngörücülüğü daha düşüktür. Framingham risk skorunda 80 yaşında dahi birçok bayan düşük risk katagorisinde geçmektedir. Hastalar karşımıza göğüs ağrısı, akut Koroner Sendrom, kalp yetmezliği, aritmi, ani ölüm ile gelebilir. Kadınlarda koroner aterosklerozun kendini göstermesi kadınlarda sıklıkla göğüs ağrısı iken, erkeklerde ani ölüm veya akut olay ile ortaya çıkabilir. Ancak, göğüs ağrısının koroner arter hastalığını gösterme oranı kadınlarda daha düşüktür. Göğüs ağrısı olan kadınlarda KAH %50'sinde, erkeklerde ise %80'inde görülür.

* GATA Haydarpaşa Eğitim Hastanesi Kardiyoloji Servisi

Göğüs Ağrısı : KAH (Erkeklerde daha sık sebep), kardiyak sendrom X(Özellikle menapoz sonrası bayanlarda daha sık). **KARDİYAK SENDROM X:** Göğüs ağrısı, pozitif stress test, normal koroner arterler .

Akut Koroner Sendromlar: ST elevasyonlu MI, ST elevasyonsuz MI, Unstabil Angina. Koroner arterlerdeki plak rüptürü ve trombus formasyonu ile oluşur.

MİYOKARD İNFARKTÜSÜ GEÇİREN HASTALARDA DURUM NASIL?

Kadınlar göğüs ağrısı olmadan da kalp krizi geçirebilmektedir. Kadınlarda atipik şikayetler daha sıktır. sırt ağrısı, karın ağrısı, çene ağrısı, nefes darlığı, bulantı kusma vb. Ayrıca kadınlar daha yaşlı ve ek hastalıklar da daha fazladır Dolayısıyla kadınların hastaneye başvurma, tanı konulma ve etkin tedavinin başlamasında gecikmeler olmaktadır. Miyokard infarktüsü geçiren hastalarda, kadınların ilk 6 yılda ikinci bir atak geçirme oranı daha fazladır. Diyabetli kadınlarda kalp hastalığı gelişme riski erkeklerden daha fazladır. Diabet prevalansı kadınlarda artmaktadır. Diyabet ise kadınlarda ikinci miyokard infarktüsü geçirme oranını ikiye katlamaktadır.

Bütün Bu Gerçekler Sonucu; Kadınlarda daha az oranda kanıtlanmış etkin tedavi, daha az oranda tanısal anjiyografi (%43-%62), daha az oranda revaskülerizasyon (%18-%39), daha az oranda stent uygulaması, daha az oranda hastanın kardiyologa yönlendirilme sökonusudur.

Sadece Bu Gerçeklerin mi Etkisi Var? %45 kadın risk altında olduğuna inanmıyor. Hastalığın erkek hastalığı olduğunu ve aile hikayesinden korunduklarını düşünüyor. Ancak %15 kadın hayatında diyet ve egzersiz yönünden ciddi değişiklik yapıyor. %20 kadında egzersizi azaltıyor veya kesiyor. Sebepleri: Fiziksel engeller, önerinin yapılmaması, isteksizlik sayılabilir. 4 kadından 3'ü kan basıncının yüksek olduğunu biliyor. 3 kadından ancak 1'inde kan basıncı kontrol altındadır.

Koroner Girişimler: 1. MEDİKAL 2. CERRAHİ 3. ANJİYOGRFİK

Amaç:

- İskemiye düzeltmek
- Şikayetleri azaltmak
- Sol ventrikülü korumak
- Ölüm oranını azaltmak
- Aritmik olayları azaltmak
- Yeni olay gelişimini engellemek

Primordial koruma: Risk faktörleri ile mücadele

Primer Koruma: Hastalığı olmayan bireyleri koruma

Sekonder Koruma: Hastalık tespit edilmişlerde hastalık ilerlemesini ve komplikasyonları önleme

Üç önemli soru? Aspirin kime, ne zaman kullanalım?: Aspirin kadınlarda kalp krizinden korumuyor, ancak inme yönünden koruyucu etkisi var. ÖNERİ: 10 yıllık riski \geq %10 olan kadınlarda aspirin (klas ııa), 10 yıllık riski $<$ %10 olan kadınlarda (düşük riskli) aspirin önerilmiyor.

Menapoz sonrası hormon tedavisinin koruyucu etkisi var mı?: ÖNERİ: Menapoz sonrası östrojen ve progesteron kombinasyonlu hormon replasman tedavisi başlanmamalı, alanlarda da devam edilmemelidir.

Vitamin gibi ek takviyelerin koruyucu etkisi var mı?: ÖNERİ: Yüksek riskli kadınlarda folik asit düşük ise folik asit alımı, yüksek riskli kadınlarda balık yağı hapi alımı önerilebilir. Bunun dışında; VitE, B Vit, Betakaroten, Antioksidan kokteylerin faydası yoktur.

Tamam Anjiyografi : MI sonrası kadınlara daha az oranda tamam anjiyografi uygulanmaktadır. Bunun sebebi: Anjiyografi zamanında kadınlar daha yaşlı, diabetik ve hipertansiftir. Ayrıca yaşlı kadınlarda kontrast nefropatisi daha sık görülür. Vasküler komplikasyonlar daha siktir. Koroner anjiyografi yapılan hastalarda KAH olmama ihtimali kadınlarda 5 kez daha siktir. Bunun sebebi;

- Kadınlarda noniskemik göğüs ağrısı daha siktir.
- Kardiyak sendrom X (postmenapozal bayanlarda siktir)
- Vazospastik anjina

Kadınlarda görülen anginanın prediktif değeri erkeklere göre daha düşüktür.

CERRAHİ VEYA PERKÜTAN REVASKULARİZASYON

Kadınlar daha yaşlı, vücut yüzey alanı daha küçük , HT, DM, Kalp yetmezliği, ciddi anjina, periferik arter hastalığı, hiperkolesterolemi, unstabil angina daha siktir. daha sık pulmoner ödem ve kalp yetmezliği görülmektedir.

Erken dönemlerde özellikle $<$ 50 yaş bayanlarda erken dönem bypass mortalitesi yüksek iken, teknik ilerlemeler ile sonuçlar düzelmiştir. Cerrahide; internal torasik arter kullanımı, off pump, yeni on pump teknikler, perioperatif glukoz kontrolü, intraoperatif greft değerlendirme sonuçları olumlu yönde etkilemiştir. Cerrahide **ITA kullanımı** sürviyi olumlu yönde etkileyen tek faktördür. Kadınlar % 60-75'i ITA almaktadır. Kullanılmama sebepleri; ITA'nın ince olması, acil operasyon sıklığı fazla, göğüs duvarının hassas olması, radyasyon hikayesi, ITA'da ateroskleroz sayılabilir. **Off pump cerrahi** mortalitesi on pump cerrahi mortalitesinden daha düşüktür. Off pump cerrahide inme, AF ve yara yeri enfeksiyonu daha azdır. Sonuç kadınlarda ITA kullanma sıklığının artmasına bağlı olabilir. ITA kullanıldığında operatif mortalite açısından fark minimal olmaktadır. (off pump % 2,71 on pump % 3,00). ITA kullanılmaması durumunda ise operatif mortalite off pump % 4,57 on pump % 7,55 şeklindedir. **On pump cerrahi:** Tüm hastalarda yeni teknikler ile sonuçlar düzelmiştir. Anemi postoperatif mortaliteyi arttıran önemli bir faktördür. Kardiyopulmoner bypass sırasında hematokrit düzeyi $<$ %22 olması operatif ve postoperatif komplikasyonlar ile birliktedir. Daha düşük volümlü pompa teknikleri daha düşük kan volümüne sahip kadınlarda daha az hemodilüsyona

sebepler olacaktır. Seçilecek kardiyoplejide önemlidir. Akut iskemide durumunda ısı kardiyopleji ve reperfüzyon kullanılmalı ve kalp yetmezlikli hastalarda pompa ile birlikte hemofiltrasyon uygulanmalıdır. **Perioperatif glukoz kontrolü :** Glukoz kontrolü ile operatif mortalite, mediastinit ve yumuşak doku enfeksiyonu arasında ilişki vardır. Hiperglisemi her safhada engellenmelidir. Diabet kadınlarda mortalite ve morbidite daha yüksektir. Glukoz < 150 altında şeklinde tedavi uygulanmalıdır. **İntraoperatif greft değerlendirilmesi:** Tüm cerrahlar tarafından uygulanmaz. İntraoperatif olarak takılan greftlerin % 4'ü hastalarında % 8'inde greft problemi gözlenir. Koroner anjiyografi standart yöntem olsa da flurosense görüntüleme, transit time Flowmetry daha az invaziv yöntemdir.

Perkütan girişimler : Sıklıkla balon anjioplasti ve stent, çok az oranda diğer işlemler (rotablatör, aterektomi vb.). PTCA, Stent: **Elektif :** Ciddi ve iskemiyeye sebep olan epikardiyal arterlerdeki darlığı açmak . **Primer:** Akut miyokard infarktüsünde tıkalı damarı açmaya yönelik girişimlerdir. **Akut MI'de erken reperfüzyon: Trombolitik:** Bazı çalışmalarda hastane içi ve 30 günlük mortalite erkeklerle göre daha yüksek olduğu rapor edilse de bir çok çalışmada da uzun dönem mortalite açısından fark bulunmamıştır. **Primer PTCA Stent:** Kadınlarda gecikme olsa da erkeklerde olduğu gibi en uygun reperfüzyon yöntemidir. Ancak vasküler komplikasyonlar sık görülür.

Primer anjioplasti – Stent: Kadınlar atipik şikayetler daha sık olması sebebiyle hastaneye daha geç başvurup daha geç tanı konur. Tanı konulduğunda anjina sıklığı, kalp yetmezliği sıklığı daha fazladır. Kadınlarda şok, akc. ödemi, AV blok, inme, kardiyak rüptür, major kanama daha siktir. Bunun yanında ölümcül aritmi ve ani kardiyak ölüm erkeklerde daha siktir. Tanı konulduğunda da kadınların uygun tedavi alma oranı daha düşüktür. **PCI:** Damar çapına göre düzeltildikten sonra stent kullanımı kadın ve erkeklerde aynıdır. Ancak kadınlarda vasküler ve kanama komplikasyonları daha fazladır. Güncel PCI yöntemlerinde dahi hastane içi mortalite kadınlarda daha yüksektir. Sebep olarak: İleri yaş, komorbid durumlar, acil prosedür sıklığı fazla, damar çapı daha küçük olması sayılabilir. PCI sırasında kadınlarda koroner diseksiyon, ani damar kapanması, stent damar çap uyumsuzluğu daha siktir. **İlaç salan stentler:** Kadınlarda erkeklerle göre TLR oranı daha yüksek olsa da kadın cinsiyet bağımsız bir prediktör değildir. Restenoz oranları kadın ve erkeklerde aynıdır.

Hibrid Girişimler: 1. ITA: LAD'e minimal invaziv yöntem ile yapılır. PCI: Cx ve RCA .ITA yapıldıktan sonraki günlerde Cx-RCA'ya PCI uygulanır. 2. ITA LAD anastomozu açık ve ikinci sternotomi riskli ise: Ao-Cx-OM'e minimal invaziv bypass ve RCA'ya PCI uygulanır. Bu durumlar özellikle yaşlı kadınlarda optimal revaskülarizasyon için geçerli olabilir.

Sonuç olarak; kadınlarda KAH ortaya çıkış ve tanısall değerlendirilmelerde bazı farklılıklar olsa da tüm kadın hastalar gerekli tüm medikal ve diğer koroner girişimler ile tedavi edilmelidir.

KAYNAKLAR

1. Bairey Merz CN, Shaw LJ et al. Insights from the NHLBI-Sponsored Women's Ischemia Syndrome Evaluation (WISE) Study: Part II: gender differences in presentation, diagnosis, and outcome with regard to gender-based pathophysiology of atherosclerosis and macrovascular and microvascular coronary disease. J Am Coll Cardiol. 2006 Feb 7;47(3 Suppl):S21-9
2. Ford ES, Mokdad AH, Giles WH, Mensah GA. Serum total cholesterol concentrations and awareness, treatment, and control of hypercholesterolemia among US adults: findings from the National Health and Nutrition Examination Survey, 1999 to 2000. Circulation. 2003 May 6;107(17):2185-9. Epub 2003 Apr 28
3. Jochmann N, Stangl K, Garbe E, Baumann G, Stangl V. Female-specific aspects in the pharmacotherapy of chronic cardiovascular diseases. Eur Heart J. 2005 Aug;26(16):1585-95. Epub 2005 Jul 4
4. Mieres JH, Shaw LJ, Hendel RC et al. American Society of Nuclear Cardiology consensus statement: Task Force on Women and Coronary Artery Disease--the role of myocardial perfusion imaging in the clinical evaluation of coronary artery disease in women. J Nucl Cardiol. 2003 Jan-Feb;10(1):95-101
5. Mosca L, Banka CL, Benjamin EJ et al. Evidence-based guidelines for cardiovascular disease prevention in women: 2007 update. Evidence-based guidelines for cardiovascular disease prevention in women: 2007 update. J Am Coll Cardiol. 2007 Mar 20;49(11):1230-50.
6. Mosca L, Ferris A, Fabunmi R, Robertson RM Tracking women's awareness of heart disease: an American Heart Association national study. Circulation. 2004 Feb 10;109(5):573-9. Epub 2004 Feb 4
7. Wenger NK. Preventing cardiovascular disease in women: an update. Clin Cardiol. 2008 Mar;31(3):109-13
8. Felicita Andreotti and Nicola Marchese. Women and coronary disease: Ischaemic heart disease. Heart 2008;94;108-116
9. Mercedes K. C., Dullum, MD, Mercedes K. D., Dullum, BA. Confusion in Revascularization Are Women Different and Why? Cardiology in Review • Volume 16, Number 1, January/February 2008

KALP HASTALIĞI VE BUNA YÖNELİK GİRİŞİMLERİN KADIN RUH SAĞLIĞI ÜZERİNE ETKİSİ

*Yrd. Doç. Dr. Gülgün DURAT**

Kalp damar hastalıkları ABD, birçok gelişmiş ülke ve Türkiye'deki kadınlarda yaşam kalitesini azaltan ve ölüme neden olan hastalıklar arasında birinci sıradadır(1,2).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) depresyonu geleceğin en büyük sağlık sorunu olarak ilan etmiş, ABD'de iş gücü kaybına neden olan hastalıklar sıralamasında, kalp hastalıklarından sonra ikinci sırayı depresyon almıştır.

Fiziksel hastalıklar ruh sağlığımızı, ruhsal hastalıklar da bedensel işlevlerimizi etkilediğinden; psikolojik stres, özellikle depresyon kardiyovasküler hastalıklara zemin oluşturabilmektedir

Kalp-damar hastalıkları ve depresyon ilişkisine baktığımızda, hastaların %20 si major depresyon tanı kriterlerini karşılarken, daha yüksek bir oranı eşik altı depresyon tanısı almaktadır. Yine depresyonlu hastalar kötü alışkanlıklarını bırakmadıkları, ilaçlarını düzgün kullanmadıkları için kalp damar hastalığı riskinin arttığı düşünülmektedir (3,4).

Depresyon kalp krizinden sonra ölüm riskini bir kaç kat arttırmakta; kalp yetmezliği, kalbin atım düzenindeki bozukluklar, pıhtı oluşumu, depresyonu olanlarda daha sık görülmektedir (3).

Kalp damar hastalarında depresyon gelişimi için önde gelen risk faktörleri;

Kadın cinsiyeti, eski depresyon öyküsü, ailede depresyon öyküsü, sosyal desteğin olmaması(yalnız yaşama gibi), işlevsellik kaybı(çalışamama) şeklinde sıralanabilir(3).

King ve ark. çalışmasında kalp krizi ve koroner arter bypass ameliyatı sonrası erkek ve kadınlar karşılaştırılmış, her iki durumda kadınlardaki depresyon oranlarının erkeklerden daha yüksek olduğu gözlenmiştir(5).

Pek çok araştırma da sosyal ilişkilerin kalp-damar hastalığı etiolojisi üzerindeki etkisinin yüksek olabileceği belirlenmiş, kadın kalp hastalıklarında gözlenen yüksek oranla, eğitim ve sosyoekonomik durumun ters orantılı olabileceği vurgulanmıştır(6).

Kırk yaş öncesi kadınlarda kalp krizi nedenlerine bakıldığında ;

Doğum kontrol hapı kullanımı, depresyon, anksiyete, hareketsiz yaşam tarzını ısrarla sürdürme, yoğun kaygı ve üzüntüyü abartma sayılabilir(7).

* Sakarya Üniversitesi

Kalp ameliyatı geçirenlerde de durum aynıdır. Depresyon belirtisi olanlarda yaraların iyileşmesi gecikmekte, enfeksiyon riski yükselmektedir.

Türk toplumundaki kadınlarda riskli sayılabilecek davranışlardan obezite, sigara içme yüksek tansiyon oldukça yüksek oranlardadır. Yoğun endişe, korku, düşmanlık, hiddet ve öfke gibi kötü ruhsal örgütlenmeler de bu riski yükseltmektedir(3).

Depresyonda, stres hormonu denilen maddelerin salınımı artar. Hipofizden salgılanan hormon böbrek üstü bezini uyararak kortizon ve benzeri stres hormonlarının salınımını tetikler. Bu hormonlar tansiyonu yükseltir, kalbi hızlandırır(7).

Koroner kalp hastalığının semptomatik olmaya başlaması için anksiyete de önemli bir tetikleyicidir. Bireyde kalp krizi geçirme, sakat kalma ve ani ölüm korkusu ortaya çıkarır.

Anksiyete ventriküler aritmi ve ani kardiyak ölüm riskini arttırarak koroner arter hastalığına bağlı mortalite oranlarını yükseltebilmektedir. Kardiyovasküler hastalığı olan bireylerde öfke gibi subjektif emosyonlar ve anksiyete, koroner arterlerde kan akışını azaltarak ölümcül etki gösterebilirler(3,6).

Koroner arter hastalığı olan bireylerde panik bozukluk yaygınlığı % 10-50 arasında değişmektedir (3).

Stres ve anksiyete ile ilişkili bir semptom olarak görülen hiperventilasyonun vazospastik anjinayı provoke edebileceği düşünülmektedir.

Marcuccio ve ark. yaptığı çalışmada kadınların %57'si tarafından kalp hastalıklarının klinik depresyon ya da anksiyete gibi ruhsal hastalıklarla ilişkili olduğu ifade edilmiş, hastalıkların türü incelendiğinde %38'i klinik depresyon, %17'si anksiyete artışını, %21'i ise her ikisini de deneyimlediklerini ifade etmişlerdir (8).

Kardiyovasküler hastalık öyküsü bulunmayan 72.359 kadın 12 yıl izlenmiş, fobik anksiyete düzeyi artışının, ani kardiyak ölüm ve fatal koroner arter hastalığı riskini anlamlı şekilde arttırdığı görülmüştür(3)

Kadınlar 65 yaşına gelene kadar erkeklere oranla daha az risk altında iken, 65 yaş üzeri her 3 kadından biri koroner kalp hastalığından etkilenmektedir. Menapoz öncesi kadınlar erkeklere göre daha şanslıdır. Premenopozal hormonlar koroner kalp hastalığına karşı koruyucu bir etkiye sahip iken, menopoz sonrası kadınlarda koroner kalp hastalığı riskinin önemli ölçüde arttığı belirlenmiş, bu dönemde kadınların kanlarındaki kolesterol düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. Kadınlar yaşlandıkça özellikle postmenopozal dönemde kalp damar hastalıklarına bağlı ölüm artmaktadır(1,2,8).

Kalp hastalığı tanısını takiben kadınlarda; duygularını kontrol etmede zorlanma,

erkeklerle kıyasla daha fazla rol bozulması, daha yüksek düzeyde anksiyete ve depresyon, kendilerini yaşlı hissetme ve sosyal izolasyon eğilimlerinde artış gözlenmiştir (6).

Kalp krizi geçiren depresif hastalarda krizden sonraki 6 ayda ölüm riski, depresif olmayanlara oranla 5 kat fazla bulunurken, ortaya çıkan depresyonun prevalansı kadınlarda erkeklerden iki kat daha fazla bulunmuştur(6).

Kardiyolojik olaydan sonraki ilk yılda kadınların erkeklerle göre daha az cinsel aktivitede buldukları gözlenmiştir. Kardiyak olay ya da koroner arter bypass ameliyatından sonraki iyileşme periyodunda kadınların çalışma hayatlarına geri dönme sıklığının daha az olduğu, kardiyak semptomları daha fazla deneyimledikleri, aldıkları sosyal destekten erkeklerle oranla daha az memnuniyet duydukları rapor edilmiştir.

Koroner arter bypass ameliyatından sonra; kadın hastalar erkeklerle karşılaştırıldıklarında daha hassas ve kırılgan oldukları belirlenmiş, ameliyat sonrası süreçte depresyon daha çok erken iyileşme döneminde görülmüştür(1,5)

Koroner arter bypass ameliyatı sonrası, taburcu olma anında kadınlarda görülen klinik depresyon %36 oranında iken, ağır depresyon % 9.3 olarak belirlenmiştir. Ameliyat sonrası depresyonun seyri ile ilgili gözlemler, taburculuk öncesi yaşanan depresyonun yaşın daha genç olması ve ameliyat öncesi komplikasyonların yüksek insidansı ile bağlantılı olduğunu göstermiştir(1).

Koroner arter bypass ameliyatı sonrası kadınlar da görülen depresyon belirtileri; anhedoni(tat almama), disfori(uygunsuz duygulanım), yorgunluk, uyku bozuklukları, iştah değişiklikler vb.dir(1).

Ameliyat sonrası ortaya çıkan depresyon mortalite ve morbiditeyi arttırmaktadır. Sosyal desteğin azalmasıyla ölüm oranlarının artışı arasında anlamlı bir ilişki olduğu gözlenmiş, operasyon öncesi depresyon, operasyon sonrası depresyonla ilişkili bulunmuştur. Tekrarlayan depresyonların kadınlarda erkeklerle kıyasla daha fazla olduğu saptanmıştır(6).

Kalp hastalıkları veya buna yönelik girişimler sonrasında; kadınların erkeklerle göre daha fazla depresyon anksiyete ve yetersizlik deneyimledikleri, kardiyak rehabilitasyon servislerine ve psikolojik danışma merkezlerine daha az başvurdukları, koroner revaskülarizasyon prosedürlerine daha az uğradıkları, daha yüksek risk faktörlerine sahip olmalarına rağmen, daha az danışmanlık ve farmakolojik tedavi aldıkları saptanmıştır.(8).

Amerikan Kalp Derneğinin 1000 kadınlı yaptığı çalışmada olguların;

-Kalp hastalığı konusunda yeterince bilinçli olmadıkları,

-Kalp krizi riskini kanser yada göğüs kanseri riskinden daha az buldukları

,
-Kalp krizinin uyarıcı işaretleri ya da kalp hastalığı için risk faktörlerinin daha az farkında oldukları ,

-Sağlığı geliştiren davranışlar konusunda aile sorumluluğu ve zaman yetersizliğini gerekçe olarak öne sürdükleri gözlenmiştir.(8).

Bu nedenle; kadınlarda kalp hastalıkları, bunlara yönelik girişimler ve ruh sağlığı konularında daha fazla araştırma yapılmalı, korunma ve bilinçlendirmeye yönelik çabalar arttırılmalıdır(4).

Kaynaklar

- 1-Doering LV, Magsarili MC, Howitt LY, Cowan MJ. Clinical depression in women after cardiac surgery.Journal of Cardiovascular Nursing 2006; Vol 21, No.2, pp 132-139.
- 2-Patricia L.Hart .Women's Perception of Coronary Heart Disease:An Integrative Review.Cardiovascular Nursing 2005;Vol 20(3)pp170-176.
- 3-Kocabaşoğlu N. Myokard İnfarktüsünde Önceden Geçirilmiş Kaygı ve Depresyon
Yenisi İçin Bir Ön Belirleyici midir? Anksiyete Bozuklukları (Kaygı ve Şiddet). 5.Ulusal Anksiyete Bozuklukları Kongresi –Bursa (Kongre Kitabı) Ocak 2009, Ankara.
- 4- Rutledge T.,Reis S.E., Olson M.B.Depression Symptom Severity and Reported Treatment History in the Prediction of Cardiac Risk in Women With Suspected Myocardial Ischemia, Arch Gen Psychiatry, Aug 2006 ;Vol 63, 874-880.
- 5- King KB,Faan RN.Emotional and Functional Outcomes an Women with Coronary Heart Disease,The journal of Cardiovascular Nursing ,April 2001, 4,pp 54-70.
- 6- Eastwood JA,Doering LV.Gender Differences in Coronary Artery Disease .Journal of Cardiovascular Nursing 2005 Vol 20,No.5,pp 340-351.
- 7- Demirci K. Kırık Kalp Sendromu.Populer Bilim.Şubat 2009 ,Sayı180,ss 20-22.
- 8- Marcuccio,E,Loving N,Bennett S, A Survey of Attitudes and Experiences of Women
With Heart Disease ,Women's Health Issues 2003,13, pp 23-31.

ŞİDDET VE KADININ SAĞLIK HİZMETİNE ULAŞIM

*Prof. Dr. Mehmet Akif İNANICI**

Tanımı

Kadına Yönelik Şiddet, 1993 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda kabul edilen "Kadına Yönelik Şiddetin Yok Edilmesi Bildirgesi"'nin birinci maddesinde tanımlanmıştır. Bu tanıma göre; **ister özel, ister toplumsal yaşamda gerçekleşsin, kadınların fiziksel, cinsel ya da psikolojik yönden zarar görmesi ya da acı çekmesiyle sonuçlanan veya sonuçlanması muhtemel olan; tehdit, zorlama ya da bağımsızlıktan mahrum bırakmayı da içine alan, cinsiyete dayalı her türlü şiddet hareketi** olarak tanımlanmıştır (1,2).

Kadına yönelik şiddet aile, toplum ve devlet tarafından olmak üzere üç grup şiddeti kapsamaktadır (2). Kadına yönelik şiddet **fiziksel, cinsel ve psikolojik** olarak üç şekilde karşımıza çıkmaktadır. Şiddet, genellikle tekrarlayıcıdır ve ilişki süresince tırmanış göstermektedir (2,3).

Sıklığı

ABD'nde cinayete kurban giden kadınların yarısından fazlası eşleri tarafından öldürülmektedir (3).

Adana ilinde, 1994 yılında Adli Tıp Şube Müdürlüğü'ne başvuran 1860 kaza dışı yaralanmanın 89'unun (%4.8) eşi tarafından yaralandığı, bunların 86'sını (%96.6) kadınların oluşturduğu saptanmıştır (4).

Ülkemizde bu konuda Altınay ve Arat tarafından yapılan çalışmanın mutlaka okunması gerekmektedir. Genel olarak bu çalışmaya baktığımızda, çalışma kapsamındaki kadınların 1/3'ü fiziksel şiddet görmekte ve 1/2'si de yediği dayağı gizlemektedir. Okuma yazma bilmeyen ve bir kez şiddet gören kadın oranı %43 iken, yüksek öğretim görmüş ve bir kez şiddet görenler %12'dir. Çalışma kapsamındaki 1/6 yüksek öğretim erkek şiddet uygulamakta iken, erkeğe göre geliri yüksek olan 1/3 kadın şiddet görmektedir. Şiddet gören kadın ülke ortalaması %35 iken, doğu ortalaması %40'dır (5).

Hekimlerin kadına yönelik şiddet olaylarının yaygınlığı (prevalans) konusundaki yetersiz bilgileri, ayırıcı tanıda kötü davranışı dikkate alma yönündeki isteksizlerine ve belirgin bulguların varlığında bile, bu bulguları kötü davranışa bağlamamalarına neden olmaktadır (3).

T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu tarafından Aralık 1993-Aralık 1994 tarihleri arasında, "Aile İçi Şiddetin Sebep ve Sonuçları" adlı bir çalışma yapılmıştır (6). Bu çalışma ile ilgili kadının yaşadığı ve erkeğin uyguladığı şiddet sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

* Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi, Adli Tıp AD Öğretim Üyesi, akif@marmara.edu.tr

Tablo 1. T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu çalışmasından bazı sonuçlar					
	Çok olur	Bazen olur	Nadiren olur	Hiç olmaz	TOPLAM
Yaşadığınız gerginlikler sonucunda kocanızın size ağır söz kullandığı olur mu?	% 8.02	% 22.06	% 22.39	% 47.33	% 100.0
Yaşadığınız gerginlikler sonucunda karınıza karşı ağır söz kullandığınız olur mu?	% 1.99	% 18.70	% 35.47	% 43.85	% 100.0
Yaşadığınız gerginlikler sonucunda kocanızın size vurduğu olur mu?	% 4.80	% 12.43	% 12.36	% 70.22	% 100.0
Yaşadığınız gerginlikler sonucunda karınıza vurduğunuz olur mu?	% 0.92	% 10.66	% 22.46	% 65.96	% 100.0

Kimler şiddet uygulamakta?

Düşük gelirli, azınlık gruplarına mensup, işsiz, toplumsal konumu olmayan, alkolizm sorunu olan çiftlerde eşe yönelik şiddet daha sıklıkta görünmektedir (7) şeklinde bilgilerin verildiği yayınlar yanında, bu tip şiddetin çeşitli ırk ve sınıf kategorileri boyunca sınıf tanımadan dağılım gösterdiğini bildiren yayınlarda bulunmaktadır(3). Kadın açısından şiddet alkol kullanımına yol açan bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (7).

Gebelik yüksek riskli bir dönemdir. Yapılan çalışmalara göre obstetri hastalarının % 20-37'si şiddete maruz kalmaktadır (7).

Kadınlar neden yaşadıkları şiddetten hekimlere başvurmamakta/ söz etmemektedirler?

- Tekrar şiddete maruz kalacağı korkusu.
- Utanma ve rezil olacağı düşüncesi.
- Kötü davranışı hak ettiğini düşünebilir.
- Eşini koruyor olabilir.
- Durumu tam olarak kavramış değildir.
- Hekimin bilgisi olmadığını ya da bu konuda çalışmadığını veya konuşmaya vakti olmadığını düşünebilir.
- Hekimin yardımcı olamayacağını düşünebilir (8).

Hekimlerin tanı koyamama ve tedavi edememe nedenleri?

Bilgi ve deneyim eksikliği. Çoğu hekim kadına yönelik şiddetle ilgili davranışları tanıma ve doğru yorum yapma konusunda eğitilmemiştir. Kötü davranışa maruz kalıp, bir sağlık kuruluşuna başvuran kadınların yakınmalarının ve semptomlarının organik bir temele bağlı görünmediği olgularda, hekimler bu

hastaları nevroitik olarak yargılamaktadır (3). Bu tip hasta kayıtlarının incelendiği bir çalışmada, kötü davranışa maruz kalma riski olan kadınların, olmayanlara göre belirgin bir şekilde daha sık olarak nevroitik, isterik, marazlı ve hipokondriyak şeklinde tanı konulduğu saptanmıştır (9).

Toplumsal yanlış anlayışlar. Kadına yönelik şiddetle ilgili toplumsal yanlış anlayışlardan bazıları hekimler tarafından da kabul görmektedir. Bu tip bir şiddetin ender olarak ortaya çıktığı, normal ya da sağlıklı olan ilişkilerde şiddetin var olmayacağı, bu tip bir şiddetin ev içinde dışarıdan bir destek almaksızın çözülmesi gerektiği ve şiddetin sorumlusunun kadının olduğu toplumsal yanlış anlayışlardan en zararlı olanlarıdır (3).

Kadına yönelik şiddet kurbanları için kaynak eksikliği. Şiddet kurbanı kadını tedavi ederken birinci derecedeki hedeflerden biri, kadının hukuksal yardım almasına, sosyal hizmetler veya sığınma evlerine başvurmasına ve destek gruplarına katılmasına yardım etmektir. Ancak çoğu yerde bu tip kaynaklar ya sınırlıdır ya da hiç bulunmamaktadır (3).

Hekimin sorumluluğu?

Etiğin yararlı olma-zarar vermeme ilkesi, hekimlerin kadına yönelik şiddet olgularında, hastaya girişimde bulunmaları esnasında; kötü davranışın yol açtığı travmatik lezyonları ve semptomları tedavi etmekle yetinmeyip, sağlık sorunlarının kökeninde bulunan şiddete de yönelmelerini gerektirir. Hekimlerin kadına yönelik şiddeti tanıyamaması, bu sürecin devamı ve çoğunlukla da tırmanması anlamına gelmektedir (3). Yapılan bir çalışmada, dövülme neticesinde hekime başvuran her beş kadından birinin, daha önce 11 kez kötü davranışa maruz kalma öyküsü ile tıbbi yardım için hekime başvurduğunu ortaya koymuştur (10). Kadına yönelik şiddetin tanısı atlandığında, yapılan tedavi uygunsuz ve hatta zararlı olabilmektedir. Ayrıca bu tanının atlanması, kadının kapana kısılmışlık duygusunu büsbütün artırmakta ve yaşadığı olumsuz sürece katkıda bulunmaktadır (3).

Kadına yönelik şiddet olgularında hekimlerin yapabileceği en önemli katkı, bu tip şiddeti tanımak ve gerçeği kabul etmektir. Şiddetin hekimler tarafından tanınması ve belgelenmesi, kadına güvenli bir ortam sağlayacak yardımın ulaştırılması sürecini başlatacaktır. Hekimin tıbbi yaklaşım sırasında duyarlı bir destek sağlaması yanında, kadına başvuruda bulunabileceği seçenekler hakkında bilgi vermesi ve onun onayını alarak gerekli yerlere sevk etmesi gerekmektedir. Hekim, evdeki tehlikenin değerlendirilmesinde ve eğer evde tehlike varsa güvenli bir yer sağlama konusunda yardımcı olmalıdır. Hiçbir korunağın bulunamadığı durumlarda, hastaneye yatırmaı önermelidir (3).

Ülkemizde kadına yönelik şiddetin tanınması ya da bu tip bir şiddetten şüphelenilmesi durumunda, ilgili ceza maddesine dayanarak hekimin bunu adli yetkililere bildirmesi gerekmektedir. [*Sağlık mesleği mensuplarının suçu bildirmemesi (Madde 280) 1. Görevini yaptığı sırada bir suçun işlendiği yönünde bir belirti ile karşılaşmasına rağmen, durumu yetkili makamlara bildirmeyen veya bu hususta gecikme gösteren sağlık mesleği mensubu, bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. 2.. Sağlık mesleği mensubu deyiminden*

tabip, diş tabibi, eczacı, ebe, hemşire ve sağlık hizmeti veren diğer kişiler anlaşılır (11)].

Koruma yöntemleri?

İzlenecek yol

Aile içi şiddeti kapsayan fiziksel saldırı semptomları ya da yakınmaları ile sağlık birimine başvuran tüm hastalar değerlendirmeye alınmalı, tedavi edilmeli ve gereksinimlerine bağlı takibe alınmalıdır.

A. Tanımlama: Hastanın yaralanma nedenlerini gizlemeyi denemesi ya da eş tarafından yapılan kötü davranış hakkında hekimin soru sormayı ihmal etmesi nedeniyle, aile içi şiddeti kapsayan fiziksel saldırı atlanabilmektedir. Geceler, hafta sonları ve tatiller, kötü davranışın en fazla uygulandığı zamanlardır.

1. Yaklaşım: Aile içi fiziksel saldırıya uğrayan hasta sıklıkla depresyon ve düşük öz-saygı içindedir. Ayrıca korku, panik ya da ümitsiz bir durum sergiler. Kötü davranışa uzun süreden beri, sıklığı ve şiddeti artarak devam etmektedir. Bu nedenle, sağlık birimindeki hekim ya da hemşire;

- a- Duygularını anlayacak şekilde hastaya yaklaşmalıdır.
- b- Hastanın mahremiyetine saygı gösterilmelidir.
- c- Değerlendirme sırasında gizliliği sağlamalıdır.
- d- Fiziksel ve ruhsal yaralanmayı tedavi etmelidir.
- e- Konu hakkında (hukuki yardım, danışman ve sığınma yerleri hakkında) hastaya bilgi vermelidir.

2. Teşhis için ipuçları:

- a- Hasta fiziksel istismarı kabul etmektedir.
- b- İstismarı inkâr etmesine rağmen, hastanın beyan ettiği mekanizma ve yara oluşum zamanı ile mevcut yaraların birbirleri uyumsuzluğı. İstismarın hedefi; yüz, kafa, boyun, göğüs, karın ve genital bölgelerdir. Sürtünme ve sigara yanıkları, delici alet yaraları ve sıkmaya bağlı yaralanmalar aranmalıdır.
- c- Yaralanmanın oluşum zamanı ile tedaviyi talep arasında açıklanamayan gecikme.
- d- Hasta hamile ve meme ya da batın bölgesinde yaralanmanın olması.
- e- Hasta baştan savma ya da kaçamak davranışlar gösterir ve aşırı derecede kibar ise. Poliklinikte bulunan diğer kişilerden korkuyorsa.
- f- Psikosomatik yakınmalar ile sık sık sağlık birimine geliyorsa ya da eski yaralanma öyküsü varsa.

3. Dövülen kadın kötü davranışı, korku, utanç ve kültürel beklentiler nedeniyle **inkâr edebilmekte:** öz-saygı eksikliği nedeniyle kendini ayıplayabilir. İstismara bir bahane bulabilir. Duygusal ya da maddi nedenlere ya da istismarcıdan korkmasına bağlı izlenecek yolu ret edebilir.

B. Tıbbi değerlendirme: Doğrudan ithamlarla ilgili dikkatli öykü ve istismarcının adı; istismarın başlangıç öyküsü, sonraki gelişmeler, kullanılan silahlar ve olaya tanık olan çocuklar da dâhil kayıt edilmelidir. Hekim, depresyon ve intihara ya da cinayete yatkınlık semptomlarının açığa çıkarmak için, hastaya soru yöneltir. Eğer var ise psikiyatriye göndermelidir.

Aile içi şiddete bağlı olası fiziksel saldırı için ayrıntılı muayene yapılmalıdır. Tüm travmatik lezyonlar, lokalizasyonları, büyüklükleri, yara özellikleri ve renkleri ayrıntılı tanımlanmalıdır.

Hasta onam verirse, fotoğraf çekilmeli, ön tarafına gün ve saat, arkasına hasta bilgileri, birim no ve sağ/sol yan olduğu yazılmalıdır.

Adli yetkililere haber verilmelidir.

Ev içi şiddet formlarından yararlanılmalıdır. Deliller (giysi, silah vs) güvenli bir yerde saklanmalı ve adli yetkililere teslim edilmelidir. Deliller güvenli bir yere konmalıdır.

C. Sosyal hizmetler: Sosyal hizmet uzmanı duygusal destek ve danışmanlık sağlamalıdır. Sığınma evleri hakkında ayrıntılı bilgi verilmelidir (12).

Sonuç

1. Hekimlerin kadına yönelik şiddeti tanıyamaması, bu sürecin devamı ve çoğunlukla da tırmanması anlamına gelmektedir.
2. Ülkemizde kadına yönelik şiddetin tanınması ya da bu tip bir şiddetten şüphelenilmesi durumunda, ilgili ceza maddesine dayanarak hekimin bunu adli yetkililere bildirmesi gerekmektedir.
3. Hekimlerin yapabileceği en önemli katkılar şunlardır :
 - Şiddetin tanınması ve belgelenmesi (Hekimin tıbbi yaklaşım sırasında duyarlı bir destek sağlaması).
 - Kadına başvuruda bulunabileceği seçenekler hakkında bilgi vermesi ve onun onayını alarak gerekli yerlere sevk etmesi gerekmektedir.
 - Hekim, evdeki tehlikenin değerlendirilmesinde ve eğer evde tehlike varsa güvenli bir yer sağlama konusunda yardımcı olmalıdır.
 - Hiçbir korunağın bulunamadığı durumlarda, hastaneye yatırmayı önermelidir.

Kaynaklar

1. Declaration on the Elimination of Violence against Women ([http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/\(symbol\)/a.res.48.104.en](http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/(symbol)/a.res.48.104.en)) 27.04.2009
2. Her şey elimizde: Kadına yönelik şiddete son (<http://www.amnesty.org.tr/v0903200401.si>)
3. Amerikan Tabipler Birliği, Etik ve Hukuk İşler Konseyi. Hekimler ve Ev İçi Şiddet: Etik Sorunlar. JAMA. Kasım 1992;5(11):807-811
4. Savran B, Çekin Ç, Özdemir H, Hilal A, Salaçin S. Aile İçi Eşler Arası Kaza Dışı Yaralanmalar. IV Sosyal Psikiyatri Sempozyumu. 7-9 Mayıs 1997, Adana
5. Altınay AG, Arat Y. Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet. Metis yayınlar, İstanbul, 2008
6. T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu. (Aile İçi Şiddetin Sebepleri ve Sonuçları. Aralık 1993-Aralık 1994) Kasım 1995
7. Çiceklioğlu M, Saçaklıoğlu F. Kadına yönelik şiddet ve çözüm yolları. Toplum ve Hekim. Eylül/Aralık 1996;11:5-76
8. Polat O. Cinsiyete Dayalı Şiddet Olgularına Sağlık Personelinin Yaklaşımı. 2005
9. Kurz D, Starck E. Not-so-being neglect; the medical response to battering. In; Yllo K, Bograd M, eds. Feminist Perspectives on Wife Abuse. Beverly hills, Calif: Sage Publications;1988:249-266 (loc cit 3)
10. Starck E, Flitcraft A, Zuckerman D, Grey A, Robinson J, Fraizer W. Wife Abuse in the Medical Setting: An Introduction for Health Personnel Washington, DC: Office of Domestic Violence; 1981, Monograph 7 (loc cit 3)
11. Türk Ceza Kanunu (<http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5237.html>) 27.04.2009
12. Günay Y, Sözen Ş, Yavuz F, Ramadanoğlu E. Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Olguları: Adli Tıp Uygulamaları Açısından Değerlendirme. Adli Tıp Derg. 1996;12:69-79

KADINLARDA KORONER RİSK FAKTÖRLERİNDEN TANIYA

*Prof. Dr. Nurgül KESER**

Kadınlarda Koroner kalp hastalıkları ABD’de yılda 250,000 ölüm ile rekor seviyelere doğru ilerlemekte. Kadınların KAH’dan ölme oranı %38, tüm kanserden ölme oranı ise %22’dir (1)

1)Bailey Merz WISE study: J AM Coll Cardiol 2006; 47;21-29

Belirgin tıkaçıcı KAH prevalansı açısından kadın ve erkek karşılaştırılarak bakıldığında oranın 50-80 yaş aralığında kadınlarda %27-%64, erkeklerde ise %45-%87 arasında olduğu görülmektedir. 45-54 yaş aralığında kadınlarda oran %29 iken 55-64 yaş aralığında yani menapoz ile oran %48'lere ulaşmaktadır.(2,3)

2)Bailey Merz WISE study: J AM Coll Cardiol 2006; 47;21-29

3)Shaw LJ WISE study J AM Coll Cardiol 2006; 47;4-20

Kadınlarda KAH’nın daha ciddi bir hastalık mı, daha farklı bir damar hastalığı formu mu, değişik tipteki aterosklerotik hastalıklardan bir tanesinin kadınlar için özel mi olduğu ve erken tanının neden güç olduğu sorularına hala cevap aranmaktadır. Bu makalenin amacında bu sorulara kısmen de olsa cevap vermeyi amaçlamaktadır.

Kadınlarda koroner arter hastalığı dendiği zaman daha çok küçük damar hastalığı anlaşılmalıdır. Mikrovasküler disfonksiyona eklenen endotel disfonksiyonunun belirgin olduğu dikkati çekmektedir.

Quyyumi A.WISE study: J AM Coll Cardiol 2006; 47;66-71

KAH olan kadınlarda koroner yapı & fonksiyonlarına bakıldığında daha küçük damarları olduğu, damar sertliğinin daha çok arttığı ve daha yaygın bir hastalıkla mikrovasküler disfonksiyon bulunduğu saptanmaktadır. Yine fonksiyonel bulgulara bakıldığında da endotel disfonksiyonunun ve düz kas disfonksiyonunun belirgin olduğu görülmektedir.

Pepine CJ.WISE study: J AM Coll Cardiol 2006; 47;30-35

Kadın erkek arasındaki damar yapısındaki bu farklılık semptom farklılıklarına da yol açabilmektedir. Örneğin erkeklerdeki ana şikayet eforla göğüs ağrısı ve akut koroner sendrom olurken kadınlarda efor toleransında azalma ve ani ölüm daha sık rastlanmaktadır.ST yükselmeli AMI erkeklerde daha sık iken Q dalgasız MI kadınlarda daha sık görülmektedir.Enfarktüs prognozuda kadınlarda daha kötü olabilmektedir.Koroner arter hastalığına bağlı uygulanacak revaskülarizasyon işlemleride kadınlarda daha az efektif olup CABG mortalitesi de daha yüksek seyretmektedir. Yine normal EF’lu KKY’de daha sık kaydedilmektedir.

Bailey Merz WISE study: J AM Coll Cardiol 2006; 47;21-29

* Sakarya Üniversitesi

Shaw LJ WISE study J AM Coll Cardiol 2006; 47;4-20

Klinik bulgulardaki bu farkların özel risk faktörleri ile açıklanıp açıklanamayabileceği de tartışılmaktadır.

Risk faktörleri arasındaki farklara bakıldığında hastalık başlangıç yaşı erkeklerde ≥ 45 , kadınlarda ≥ 55 , ailede erken KAH hikayesi erkeklerde < 55 , kadınlarda < 65 yaş olarak görülmektedir. HDL değerinin < 40 mg/dl olması erkeklerde, < 50 mg/dl olması kadınlarda risk faktörü olarak karşımıza çıkmaktadır. Diastolik kan basıncı erkeklerde risk faktörü iken SBP ve PP özellikle premenopozdaki kadınlarda risk faktörü olarak izlenmektedir.

Sigara erkeklerde daha belirgin risk faktörü olup, trigliserid yüksekliği, DM, obezite ve santral obezite kadınlarda daha belirgin risk faktörü olarak kaydedilmektedir.

Yusuf S, The Interheart Study Lancet 2004; 364:937-52

Bairey Merz WISE study: J AM Coll Cardiol 2006; 47;21-29

Gierach GL WISE study: J AM Coll Cardiol 2006; 47;50-58

Kadınlarda menopozdan sonra görülen android yapı ve karında yağlanma ve bel/kalça oranındaki artış KAH ile (+) korelasyon göstermektedir. Metabolik sendrom kadınları orta derecede KVH mortalite riskine maruz bırakmaktadır.

Topol EJ The Cleveland Clinic Cardiology Board Review 2007

Shaw LJ WISE study J AM Coll Cardiol 2006; 47;4-20

Yine geleneksel risk faktörlerinin menapoz sonrası kadında daha yüksek prevalansta görülmesi, daha yüksek düzeyde olması ve daha sık birikim göstermeside risk faktörlerinin önemini artırmaktadır.

Pepine CJ. WISE study: J AM Coll Cardiol 2006; 47;30-35

Ancak bütün bunlara rağmen aterosklerotik risk faktörleri koroner akım rezervindeki değişiklikten %20 sorumlu olmaktadır. Mikrovasküler fonksiyonu etkileyen başka faktörlerde mevcut bulunmaktadır.

Buda kadınlardaki hipoestrogenemi ve dismetabolik tabloyla açıklanabilecek bir durum olup tıkaçıcı olmayan KAH'da semptom ve iskemiye açıklamaktadır.

Shaw LJ WISE study J AM Coll Cardiol 2006; 47;4-20

Pepine CJ. WISE study: J AM Coll Cardiol 2006; 47;30-35

Semptom ve iskeminin oluşumunda ve sonlanma tahmininde vasküler disfonksiyon kilit role sahiptir. Vasküler disfonksiyon varlığında iskemi herhangi bir derecedeki tıkaçıcı KAH için kadını daha tehlikeli bir risk grubuna sokmaktadır.

Shaw LJ WISE study J AM Coll Cardiol 2006; 47;4-20

Tıkayıcı olmayan koroner arter hastalığının kadınlardaki tespitinde güçlük oluşturmaktadır.Kritik darlık tanı stratejisinin riskli kadınları bulmada etkinliği tartışmalıdır.

KAH tespitinde en sık kullanılan test egzersiz EKG'dir. Ancak sensitivite ve spesivitesi %60-70 olup bu oran erkeklerde %80 olarak izlenmektedir.Bunun yanı sıra yanlış(+) çıkma riski erkeklerden 4.5 kat fazladır.

Shaw LJ WISE study J AM Coll Cardiol 2006; 47;4-20

Egzersiz EKG'de prediktif değeri en yüksek olan parametre egzersiz süresidir.Duke Skorlaması yapıldığında yüksek bulunursa kateterizasyon,orta bulunursa kardiak görüntüleme yapılmalıdır

Shaw LJ WISE study J AM Coll Cardiol 2006; 47;4-20

Topol EJ The cleveland clinic Cardiology Board Review 2007

Shaw LJ WISE study J AM Coll Cardiol 2006; 47;4-20

Kardiak görüntülemeler arasında talyum egzersiz testinden daha yüksek sensitiviteye sahiptir.Ortalama %81 civarında bir sensitiviteye sahiptir.

Genellikle yüksek enerjili teknesyum -99m tercih edilmektedir.

Shaw LJ WISE study J AM Coll Cardiol 2006; 47;4-20

Egzersiz EKG yada talyumda miyokard iskemisi saptanıpta anjiyografi yapılan hastaların %50sinde tıkayıcı Koroner arter hastalığı saptanmamıştır.Ancak bu hastalarda koroner mikrovasküler disfonksiyon mevcuttur ve kadın hastaları prognoz olarak orta riskli gruba sokmaktadır. Dolayısıyla talyum testinde iskemi saptanan hastalarda koroner anjiyografi normal bile çıksa talyum testi yanlış pozitifdir şeklinde bir sonuç çıkarmamak gerekir.

Lerman A. WISE study: J AM Coll Cardiol 2006; 47;59-62

Dolayısıyla son dönemdeki çalışmalar kadınlarda iskemi ve semptom sebebi olarak suçlu damar yani daraltıcı koroner lezyon tahmin stratejisinin daha az efektif olduğunu alternatif strateji olarak "culprit yani (suçlu) hasta" veya prognoz tahminininin daha doğru olabileceğini göstermektedir.

Bairey Merz WISE study: J AM Coll Cardiol 2006; 47;21-29

Dolayısıyla test seçerken Kadınlarda bağımsız prognoz belirleyici herhangi bir test kullanılabilir...

SPECT(talyum) ve stres ekokardiyografi bu bağlamda tanı& erken dönem risk tayini için CT ise tanı ve uzun dönem risk tayini için tercih edilebilmektedir.

Mieres JH. Noninvasive imaging Am Fam Physician. 2007 Apr 15;75(8):1219-28

Bu konuyla ilgili yayınlanan en son SHAPE Task Force 45-75 yaş asemptomatik erkekler & 55-75 yaş kadınların koroner ve karotislerdeki gizli aterosklerotik plakların tanısı & ölçümü için noninvaziv görüntülemelemeden geçmek zorunda olduklarını vurgulamaktadır.

Naghavi From vulnerable plaque to vulnerable patient : SHAPE Task Force report

Am J Cardiol. 2006 Jul 17;98(2A):2H-15H

Kadınlarımız daha sık aralıklarla kolesterol taramasından geçmeli ve egzersiz programlarına özendirilmelidir. Daha sağlıklı bir beslenme düzeni, daha aktif bir yaşam tarzının belirlenmesi ve stresten uzaklaştıracak pozitif bir bakış açısının sağlanması gibi birincil korunma önlemlerinin alınmasının da en az teşhisin konması kadar önem taşıdığı unutulmamalıdır.

Göç

GÖÇ SÜRECİNDE KADIN

Uz. Sosyolog Arife Cengiz YILMAZ, Prof.Dr. Gülsen DEMİR**

GİRİŞ

Temelde bir “yer değiştirme” hareketi olan “göç”, hem bireysel boyutları hem de toplumsal boyutları içinde barındıran bir değişim ve dönüşüm ögesi durumundadır. Bu bağlamda da bir “sorunlar yumağı” niteliği taşımaktadır. Göçenler açısından yeni bir hayatın başlangıcı, göçülen yerle birlikte yeni bir anlam kapasitesine taşınmak demektir.

Bir yandan gelinen yerdeki toplumsal-kültürel yapı/muhteva, öte yandan getirilen toplumsal-kültürel yapı özellikleri, çarpışma/çatışma zemininde buluşmakta ve bireyin zaman içindeki değişimini veya değiş(e)me yişini yönlendirmektedir. Her göç olayının içinde yer alan bu boyutlar, gerek göçenler gerekse göçülen yer açısından problem odaklarının temelini oluşturmaktadır.

Göç sürecinde her yaştan bireyler mutlaka pek çok farklılaşmayı yaşamakta ve bireysel donanımları itibariyle artı-eksi belli noktalara ulaşmaktadır.

Toplumsal çevreyi tek bir formatta düşünmenin imkânsızlığı temel gerçeğinden hareketle ve geleneksel değerlerin/alışkanlıkların egemenliğinin sürmesi-değişmesi bağlamında “kadın”ın aile içindeki “konumu”nu ele alan bu çalışma, “göç” sürecini yaşayan kadınlar üzerinde yapılmıştır. Örneklem olarak Diyarbakır’ın seçilmesinde ise şöyle bir görüşten hareket edilmiştir:

Göç, genellikle bulunulan yerden uzak bölgelere yapılan yer değiştirme hareketlerini ifade etmektedir. Özellikle günümüze doğru yaklaşırken göçlerin, çeşitlenen sebepleriyle ve geniş bir coğrafyada dağılım göstermesiyle birlikte ülkemizin Batı bölgelerine yoğunlaştığını görmekteyiz. Farklı çevrelere göçen insanların yaşamakta oldukları “uyum”, göçenler açısından ortalama sorunları içermektedir ancak göçülen yerin özelliklerinin bu uyumda ayrı bir payı olduğunu da önemle eklemek gerekir.

Pek çok Anadolu şehri, öncelikle kendi yakın çevresinden/bölgesinden göç almaktadır. Diyarbakır da bu şekilde yakın çevresinden göç alan ve artan nüfusuyla büyümekte olan bir şehrimizdir. Bu çalışmada Diyarbakır’ın farklı tarihlerde göç almış olan iki semti (Bağlar ve Bennusen) örneklem alanları olarak seçilmiştir.

Bağlar 1980’lerde göç almaya başlamış ve göçlerle oluşmuş bir yerleşimdir. Bennusen ise 1993’ten sonra göç almaya başlamış benzer şekilde göçlerle oluşmuş bir yerleşimdir. Bağlar, şehir merkezindeki modern bölgelere yakın iken Bennusen şehrin en dış kısmında yer almaktadır.

* Adnan Menderes Üniversitesi Sosyoloji Bölümü

* Adnan Menderes Üniversitesi Sosyoloji Bölümü

YÖNTEM

Araştırmada farklı veri toplama tekniklerinden yararlanılmıştır. Bağlar ve Bennusen semtlerinden 70'er kadına yüz yüze görüşme yoluyla anket uygulanmıştır. Ankete katılan kadınlar büyük ölçüde evli olanlardan oluşmaktadır. Anket sorularının mümkün olduğu kadar sade ve kolay anlaşılabilir olmasına özen gösterilmiştir. Ayrıca, gene her iki bölgede bekârlardan (evli olmayan genç kızlar) oluşturulan gruplarla da "odak grup görüşmeleri" yapılmıştır.

Anket uygulamaları sırasında anket sorularına verilen cevapların yanı sıra ankete katılanların yapmış oldukları ayrıntılı açıklamalar ve ileri sürdükleri görüşler, kıymetli bir veri havuzu oluşmasını sağlamıştır.

Bu bildiri de araştırma sonuçları alt başlık altında özetlenerek sunulmaya çalışılacaktır.

BULGULAR VE YORUM

1- Kimlik

- Yaş

Bağlar'da yaş ortalaması 26-35 iken Bennusen'de 36-44'tür.

- Eğitim

Bağlar'ın 1980 öncesi göç almış olması, burada yaşayanların kent imkânlarından yararlanma anlamında eğitim fırsatlarını değerlendirmiş olduklarını göstermektedir. Bennusen tam anlamıyla gecekondu yapılaşması olarak görünmekte, Bağlar'a göre daha düşük bir eğitim düzeyi ortaya çıkmaktadır. Burada okur-yazar olmayanların oranı % 44,3'tür. Bennusen'de ilkökul mezunlarının oranı % 15,7 iken Bağlar'da ilkökul mezunlarının oranı % 45,7'dir. Bağlar'da eğitim düzeyinin yüksek oluşu genç nüfusun çokluğu ile açıklanabilir. Daha genç yaştakilerin, bulabildikleri ölçüde eğitim imkânlarından yararlanmaları mümkün olabilmektedir. Eğitim oranı olarak iki semt arasındaki benzerlik her ikisinde de eğitim oranının oldukça düşük olması ve en uzun eğitim görenin de ortaokul mezunu (toplam 6 kişi) olmasıdır.

- Medeni Durum

Bennusen ve Bağlar'da araştırma evli kadınlar üzerine yapılmıştır. Araştırmaya katılan kadınlar Bağlar'da % 84,3 evli, % 15,7 dul; Bennusen'de ise % 91,4 evli, % 8,6 duldur.

- Evlilikle İlgili Bilgiler

- Eşin eğitim durumu

Her iki semtte de eşlerin eğitim düzeyi çoğunlukla ilkökuldür. Ancak Bağlar'da ortaokul mezunu olan eş sayısı Bennusen'e göre % 16,1 fazladır. Burada asıl belirleyici olan ortaokul mezunlarıdır. Her iki semt ortaokul bazında kıyaslanırsa Bağlar'da Bennusen'e göre yaklaşık 7 kat daha fazla ortaokul mezunu olduğu görülmektedir. Göç tarihinin eskiliği, kentin sağladığı özellikle eğitim imkânlarından daha fazla yararlanma fırsatı sunmaktadır. Bu nedenle Bağlar'da

yaşayanların şehre daha önce gelmiş olmaları onların da bu şekilde eğitim imkânlarından daha fazla yararlanabildikleri biçiminde düşünülebilir.

- Eş Seçme Durumu

Ankete katılan kadınların eş seçme biçimleri Bağlar'da "görücü usulüyle ancak kendi fikri de alınarak" biçiminde yoğunlaşırken Bennusen'de "ailem karar verdi" biçiminde yoğunlaşmaktadır. Kentte kalış süresi dikkate alınarak değerlendirildiğinde evlenme biçiminde, biraz da kente özgü/modern denebilecek davranış kalıplarının etkili olduğu söylenebilir.

- Nikâh Şekli

Her iki semtte de evlilik resmi ve dini her iki nikâh türünü kapsamaktadır. Hem kurumsal hem de geleneksel anlamda nikâh biçiminin yaygın olduğu görülmektedir.

- Evlenme Zamanı

İki semtte de anketin uygulandığı kadınlar genelde kente göç etmeden önce evlendiklerini ifade etmişlerdir. Bu durum bir taraftan küçük yaşta evlenmeyi çağrıştırırken diğer taraftan göç kararının birlikte alınmasına ilişkin bir tahmin yaratmaktadır.

- Eşle Akrabalık Durumu

Bağlar ve Bennusen'deki kadınlara akraba evliliği yapıp yapmadıklarını sorduğumuzda çoğunluk akraba evliliği yapmadığını belirtirken yargılar azımsanmayacak bir kesim de akraba evliliği yaptığını söylemiştir. Yaygın bir bilgiyle kırsal alanda mal bölüşümü, başlık parası gibi sıkıntılar yaşamak istemeyen aileler genellikle kızlarını yakın akrabalarıyla evlendirmektedir; aile büyüklerinin kızların genellikle dışardan evlilik yapmasına karşı çıktığı görülmektedir. Hem Bağlar hem de Bennusen'de akraba evliliklerinde genellikle amcaoğlu ile akraba evliliği yapıldığı görülmektedir.

- Çocuk Sayısı

Her iki semtte de çocuk sayıları 4-6 arasında yoğunlaşmaktadır. Bu durum, çocuk konusunda geleneksel yaklaşımların sürdüğünü göstermektedir: Çok çocuk güçtür, çok çocuk kadın için varlık nedenidir vb. yargılar etkisini sürdürmektedir.

- Eşin İşi

Bağlar'da eşler çoğunlukla "işçi" iken Bennusen'de eşler çoğunlukla "işsiz"dirler. Bu durumu göç tarihi ile açıklamak anlamlı görünmektedir. Eski göç alan yerde "iş" tanımlanabilir imkân yaratırken henüz kırsal izler taşıyan Bennusen'de bu durum söz konusu değildir.

• Kadının Çalışma durumu

- İşin Tanımı

Her iki semtte de ücretli çalışan kadın sayısı çok azdır, büyük çoğunluk bunun dışındadır. Kente kalış süresi dikkate alındığında Bağlar'daki kadınların Bennusen'deki kadınlara göre çalışma hayatında daha çok yer aldıkları görülmektedir. Sadece Bağlar'da 3 kadının tanımlanmış bir iş içinde oldukları görülmektedir. Kente kalış süresinin uzunluğunun, bu fırsatı yaratmış olacağı düşünülebilir. Her iki semtte de “çoğunlukla” kadınların evde gelir getirici bir işle uğraşmadıkları görülmektedir. Gelir getirici uğraşı olan az bir kısım da evin bahçesinde hayvan yetiştirmek, küçük tarımsal faaliyetlerde bulunmak veya evde çocuk bakmak; oya, dikiş-nakiş, örgü vb. faaliyetlerde bulunmaktadır.

- Kazancın Değerlendirme Biçimi

Bağlar'daki kadınların kazandıkları parayı yönetme konusunda “kendileri” karar verirken Bennusen'dekiler doğrudan eşin yönetimine bırakmaktadırlar. Bu davranışın da “kişisel bir kara” olabileceği düşünülse de genelde alışkanlıkların, parayı erkeğin idare etmesi düşüncesi doğrultusunda yerleştiğinin göstergesi sayılabilir. Öte yandan bunu kentte kalış süresinin, kentli davranış kalıplarının yerleşmesinin etkisiyle olduğu biçiminde değerlendirmek de mümkündür.

2- Göç Süreci

• Göç Nedeni

İki semte de baktığımızda göç kararı alma konusundaki en önemli etkenin “geçim sıkıntısı” olduğunu görmekteyiz. Kıray'ın da belirttiği gibi 1950'li yıllardan sonra miras yoluyla toprağın bölünmesi, sulama sorunları, tarımda makineleşme gibi sebeplerle kırsal yaşamdaki işsizlik yoğun bir şekilde kendini göstermeye başlamıştır. Bu durum da geçim sıkıntısına yol açmaktadır. Bağlar ve Bennusen'e gelen aileler kent merkezine göç etmelerindeki en önemli kararın işsizlik olduğunu, kırdaki yaşam şartlarının ağırlaşması sonucu geçim sıkıntısı nedeniyle kent merkezine göç etmek zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir. Bennusen'de, özellikle 1990 sonrası artan terör olaylarının da göçe yol açtığı ifade edilmektedir.

• Göç Tarihi

Göç ediş tarihlerine bakıldığında Bağlar'a göçler 1986–1990 arası yoğunlaşırken Bennusen'e 1990 sonrası yoğunlaşmaktadır. Bağlar'a göç 1990'dan sonra durmuş ancak Bennusen 1990'dan sonra göç almaya başlamıştır. Bu tarihler aynı zamanda göçlerle oluşan yerleşimlerin de tarihçesini ortaya koymaktadır.

• Göç Kararının Alınış Biçimi

Her iki semtte de göç kararını eşlerin birlikte aldığı görülmektedir. Yanı sıra aile büyüklerinin kararı da etkili biçimde yer almaktadır. Dikkat çeken bir durum olarak, Bağlar'da 3 kadının tek başına göç kararını almış olduğunu ifade etmiştir. Bu kadınlar kırsal alanda “ağa” diye bilinen ve ekonomik yönü güçlü olan kişilerin çocuklarıdır ve anne baba aileleri göçmüş olduğu için kendi ailelerinin göçüne de (ana-baba etkisiyle) kendileri karar vermişlerdir.

3- Göç Sonrası

- Aile Yapısındaki Değişim

İki semtte de kadınlar köyden kente göç ettikten sonra çok fazla değişikliğin olmadığını, genel anlamda değişikliğin büyüklerden kurtulmak açısından kendini gösterdiğini söylemektedirler. Bağlar'daki % 48,6'lık bir dilim göç ettikten sonra büyüklerin köyde kaldığını, bunun için ev içi kararlarda ve daha rahat yaşam sürme konusunda çok fazla sıkıntı yaşamadıklarını, Bennusen'deki kadınların % 52,9'luk kısmı da aile yapısında bir değişiklik olmadığını belirtmiştir. Kadınlar aile büyüklerini, kendi kararlarını alma konumunda kendilerine engel olarak görmektedirler.

- Kararlara Katılma

Bağlar ve Bennusen'e baktığımızda kente göçtükten sonra kadınlar aile içi kararlarda söz sahibi olduklarını söylemişlerdir. Kırsal alandaki yaşamda kadınlar kendilerine söz hakkı verilmediğini şehre geldikten sonra aile içinde biraz olsun söz sahibi olduklarını belirtmişlerdir. Eve yeni bir eşya alınacağı zaman kadınlar genelde karı ve kocanın birlikte karar vermesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ancak uygulamada ise erkeklerin ya da büyüklerin aldığı kararların etkili olduğu görülmektedir. Çocuklarla ilgili kararlarda her iki semtte de kadın ve erkeğin birlikte karar aldığı ifade edilmektedir. Ancak hemen arkasından "babanın" çocuklarla ilgili kararlarda etkin olduğu görülmektedir. Çocukların kendileriyle ilgili karar alma hususuna baktığımızda ise Bağlar'daki çocukların Bennusen'deki çocuklara göre kendi kararlarını kendileri alma konusunda daha özgür oldukları düşünülebilir.

- Evin Geçimini Sağlama

Her iki bölgede de evin geçimini sağlayan kişi büyük bir çoğunlukla "erkek" olarak görülmektedir. Bağlarda evin geçiminin ortak sağlanması görüşü % 14,3 oranında iken Bennusen'de bu oran % 4,3'lere gerilemektedir. Bennusen'de evi geçindirmek neredeyse tamamen erkeğe kalmıştır.

- Ev İşleri Yapma

Bağlar ve Bennusen'de birer kişi evin işlerini yapmanın erkeğin görevi olduğunu söylemiştir. Bennusen'de de bir kişi ev işlerinin müşterek yapılması gerektiğini söylemiştir. Kadınların, ev işlerinin kesinlikle kadının görevi olduğunu düşündüğü bu yerde tek kişi de olsa ev işlerini erkeğin yapması gerektiğini söylemesi şaşırtıcıdır. Burada kadınlar ev işlerini fatur, taksit v.b. türünden dışarıda yapılması gereken işler olarak algılamış ve ona göre cevap vermiş olabilirler.

- Çocukların Bakımı ve Terbiyesi

Çocuğa bakıp terbiye etmek her iki semtte de ev işlerinde olduğu gibi kadının görevi olarak algılanmaktadır. Çocuğun karnını doyurmak onun her türlü ihtiyacını karşılamak tamamen kadının görevi olarak düşünülmektedir. Bennusen'de kadınlar çocuğun terbiyesi konusunda erkeklerle birlikte hareket edilmesi gerektiği görüşünü vurgulamışlardır (% 98,6).

- Çocukların Eğitimi ve Geleceği

Çocukların geleceği ve eğitimi ilgilendiren kararlar konusunda Bağlar'daki cevaplar "müşterek" olurken Bennusen'de "kadın"da yoğunlaşmaktadır. Bu durum kentte kalış süresinin etkisiyle açıklanabilir. Eski göçmenlerde nispeten eşitlikçi yaklaşım hâkim olurken kırsaldan yeni göçenlerde geleneksel tutumların devam ettiği söylenebilir.

- Aile Bütçesinin İdamesi

Her iki semtte de parayla ilgili konularda kadınlar, erkeklerin tamamen söz sahibi olduğunu belirtmişlerdir. Bağlarda sadece bir kadın aile bütçesinin kadın tarafından idame ettirilmesi gerektiğini söylemiştir. Bu da şehirleşmeyle birlikte kentsel yaşamın getirdiği gerekliliklerin, "ideal" düzeyde de olsa belirmeye başladığı biçimde yorumlanabilir.

- Ailenin Temsili

Bağlar ve Bennusen'de kadınlar ailenin dışarıda erkek tarafından temsil edilmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar. Bennusen'de kadınların % 100'ü sadece erkeğin aileyi temsil ettiğini belirtirken Bağlar'da bir kadın aileyi kadın ve erkeğin müşterek olarak temsil etmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu, idealize edilmiş bir durum olarak değerlendirilmektedir.

- Aile İçi Düzeni Sağlama

İki semtte de görülen aile içindeki düzenin müşterek olarak sağlanmaya çalışılmasıdır. Kadınlar genelde erkeklerin yokluklarını doldurmada onlar evde yok iken ailede düzeni sağlamak kadına, onlar evde iken bu görev erkeklere düşmektedir.

- Aile İçi Bireylerin Davranışlarının Denetimi

Burada da verilen cevaplardan, aile içindeki davranışları denetlemek kadın ve erkek tarafından yine ortak olarak yapılması anlaşılmaktadır. Ama bunlar kadınla erkeğin aynı anda birlikte değil ayrı ayrı zamanlarda birbirlerinin yerini doldurmak anlamında anlaşılmaktadır.

4- Kentliliği Belirleyen Davranışlar

• Gazete Okuma

Gazete okumakla ilgili davranışları sorulduğunda her iki semtte de gazete okuyan sayısı yok denecek kadar azdır. Bunda okuma-yazma oranının çok düşük oluşu etkili olduğu kadar gazete okuma ya da günlük gazete alma davranışının her iki semt ahalisinde de yer almadığı, ankete katılanların soruyu cevaplarken yapmış oldukları açıklamalardan anlaşılmaktadır. Bağlar'da gazete okuyan az sayıdaki kadın da kentte yaşamalarının sağladığı fırsatlarla (çalıştığı yere gazete alındığı için) okuyabildiğini söylemişlerdir.

• Sinema ve Tiyatroya Gitme

Sinema ve tiyatroya gitme sıklıkları sorulduğunda hem Bağlar'da hem de Bennusen'de ailelerin tiyatroya hiç gitmedikleri hatta tiyatroyanın ne olduğuyla ilgili bilgileri dahi olmadığı ortaya çıkmaktadır. Bağlar ve Bennusen'de çok az sayıda kişi sinemaya gittiğini söylemiştir.

- Kıyafet Alışverişi

Ne kadar sıklıkla kıyafet alışverişi yaparsız sorusuna verilen cevaplarda da her iki semtteki kadınların çok nadir kıyafet alışveriş yaptıkları ortaya çıkmıştır. Her iki semtte de kadınlar sadece bayram ve düğün gibi özel günlerde kıyafet alışverişi yaptıklarını söylemektedirler. Her iki semtte de hiç alışveriş yapamayan kadınlar bulunmaktadır. Bu kadınlar da kıyafet ihtiyaçları olduğunda eşlerinin bu alışveriş yaptığını söylemişlerdir.

- Kuaföre Gitme

Kadınlara kuaföre gitme sıklıkları sorulduğunda her iki semtteki kadınların neredeyse çoğu hiç kuaföre gitmemiş olduklarını belirtmiştir. Kadınlar sadece düğünlerde kuaföre gittiklerini söylemektedirler. Çoğu kadın kendi düğününde bile kuaföre gitmediğini söylemektedir. Bu semtlerde yaşayan kadınların % 95'ine yakın kısmı da başı kapalı olduğu için kuaföre gitmediğini ifade etmektedir. Ayrıca kuaföre gitmek “fazladan” bir durum olarak algılandığından ve burada yaşayan kadınların ekonomik durumu da pek iyi olmadığından dolayı kadınlar sıklıkla kuaföre gitmediklerini söylemektedirler.

- Dışarıda Yemek Yeme

Bennusen ve Bağlar semtlerinde yaşayan aileler ekonomik düzeyleri çok yüksek olmayan ailelerdir. Öte yandan dışarıda yemek yemenin bir lüks olduğunu düşünmektedirler. İki semtte de yaşayan kadınlar dışarıda yemek yemenin yaşadıkları çevrede çok doğru karşılanmadığını söylemekte kadınlar “eğer dışarıda yemek yersek beceriksiz bir kadın olarak algılanırız” şeklinde bir endişeyi de dile getirmektedirler.

- Giyim Tarzı

İki semtte de yüzdeler dilim olarak çok fazla bir değişiklik görünmemektedir. Bunun en önemli sebeplerinden biri de dinsel değerlerin getirmiş olduğu yasaklardır. Bağlar ve Bennusen'e göç eden kadınların genelde katı dinsel yaşam standartları içinde yer aldıkları görünmektedir.

- Kıyafette Şekil Değişikliği

Her iki semtte de kıyafet konusundaki en önemli değişiklik yöresel kıyafetlerden uzaklaşılması anlamında görülmektedir. Kente geliş kadınlara bu konuda fırsat yaratmaktadır. Zira küçük yerleşim yerlerinde kıyafet konusundaki sınırlılıklar, büyük yerlere geldiklerinde nispeten esnekleşebilmektedir.

- Halk Eğitimi Kurslarına Gitme

Bağlar ve Bennusen'de halk eğitiminin açmış olduğu kurslara katılan kadın sayısının çok düşük olduğu görülmektedir.

- Oy Kullanma

Oy kullanma konusunda Bağlar'daki kadınlar daha fazla sayı ile “kendi” kararları ile hareket ettiklerini ortaya koyarken Bennusen'deki kadınlar daha az oranla bu durumdadırlar. Ancak her iki bölgede de “erkeğe göre” hareket etme eğilimi ilk planda gelmektedir.

5- Kentliliği Belirleyen Davranışlar

- Kadın-Erkek Eşitliği

Bağlar ve Bennusen’de kadınlar tamamen ataerkil zihniyetle düşünmekte, kadının toplumda erkekle eşit olamayacağını vurgulamaktadır. Bağlar’da kadınlar Bennusen’e göre biraz daha eşitlikçi düşünceyi kabul etmiş gibi görünmektedir. Bennusen’de kadın ve erkeğin eşit olduğunu söyleyen kadınların sayısının Bağlar’dan biraz yüksek olması buradaki kadınların şehre yeni gelmiş olması ve şehirdeki yaşamı, soruyu cevaplarırken belirttikleri üzere (televizyonda gördüğü gibi) daha eşitlikçi olarak hayal etmesinden kaynaklanmaktadır. Yani olanı değil aslında olması gerekene göre cevap vermiş olma ihtimali yüksektir. Aynı ataerkil yaklaşımla her iki semtte de kadınlar erkeğin ailenin direği olduğu maddesini vurgulamışlardır. Buradaki kadınlar erkek olmadığı zaman aile kurumunun olamayacağını düşünmekte ve erkeği ailenin kurucusu, aileyi ayakta tutan kişi olarak görmektedirler.

- Kadın ve Çalışma

Kadınların “çalışma” konusuna yaklaşımı Bağlar’da kadınlar adına olumlu (% 52,9) karşılanırken Bennusen’de olumsuz (% 42,9) karşılanmaktadır. Bu durum, kentte yaşama süresi ve bununla bağlantılı olarak geleneksel hale gelmiş alışkanlıkların devamını ile açıklanabilecek yaklaşımlar olarak görülebilir.

Her iki semt karşılaştırıldığında Bennusen’de kadınlar kadının evinin dışında çalışması durumunda ev içindeki düzenin bozulacağını, kadının evle ilgili işleri yaparak dışarıda yapılması gereken işleri erkeklere bırakılması gerektiğini vurgulamaktadırlar. Bağlar’da ise cevaplar birbirine yaklaşmakta, kadınlar çalışmanın aile birliğini zayıflatmayacağını tam tersine kadının çalışması durumunda kadının evin geçimi için eşine destek olacağını belirtmektedirler.

Her iki semtte de kadınlar aslında kadının çalışması durumunda evin maddi konularda rahatlayacağını net olarak belirtmektedirler. Ancak ataerkil bir yaklaşımla “kadının yeri evidir” görüşü de örtülü olarak devam etmektedir.

Hemen her biçimde kadının çalışması ile kadının aile içindeki sorumlulukları “daha da planlı” olarak yerine getirebileceği, üstelik kazandığı parayla ekonomik anlamda da sorumlulukları paylaşabileceği yorumları yapılmaktadır.

Her iki bölgede de kadınlar bu soruya büyük bir çoğunlukla olumlu cevap vermişlerdir. Çalışan kadının hem ev işlerini hem de dışarıdaki işlerini yapabilmeleri için programlı şekilde hareket etmesi gerektiğini yoksa çalışmanın onlara yarardan çok zarar getireceğini vurgulamışlardır.

Kadınlara sorulan “Kadının çalışması kendi haklarını korumasına yardımcı olur mu?” sorusuna verilen cevaplar her iki semtte de olumlu yaklaşım içermektedir. Her kadının kendi ayakları üzerinde durması gerektiği vurgulanmaktadır.

Çalışan kadının eve geldiğinde yapacak çok işi olacağı ve kocasıyla yeterince ilgilenmeyeceği, bu durumda da kocaları tarafından sevilmeyeceği hatta kendi üstlerine kuma getirebileceği gibi bir endişe öne çıkmaktadır.

Bağlar ve Bennusen’de kadınlar dışarıda çalışmaları durumunda kadının evinin dışındaki yaşamdan pek çok tecrübeye sahip olacaklarını vurgulamışlardır.

Hem Bağlar hem de Bennusen’de kadınlar, ev dışında çalıştıklarında kendilerini geliştirebileceklerini düşünmektedirler. Kadınlar dışarıda çalıştıklarında birçok yeniliği daha çabuk göreceklarını ve bu yeniliklere daha çabuk adapte olabileceklerini ifade etmektedirler.

İki semte de kadınlar kadının evi dışında çalışması durumunda kazanımlarının farkındadırlar ancak kadının yeri evidir anlayışını terk edememekteler. Çalışan kadının evinde anlayışlı olması gerektiğini ancak bu durumda evinde huzurlu olabileceğini vurgulamaktadırlar. Kadın hem dışarıda çalışır hem de evinde anlayışsız davranırsa kocasının çalışmasına izin vermeyeceğini vurgulamaktadırlar. Kadınlar dışarıda çalışmanın kocanın izniyle olacağını belirtmektedirler. Görüşme yapılan kadınlarda tamamen evde erkeğin sözü geçer düşüncesi egemenliğini göstermektedir.

Kadınlara çalışması durumunda kadın evinin dışındaki yaşamı göreceklar ve bu yaşamdan gördüklerini kendi evinde kullanacaktır. Kadınlar özellikle çocuklarla ilgili konularda kendi eksikliklerinin bilince olup bu eksikliklerini nasıl kapatacakları konusunda fikirler üretmektedirler. Kadınlar özellikle kız çocuklarının kendileri gibi ezilmelerini istememekte, onların rahat bir yaşam sürmeleri gerektiğini ve bunun için neler yapabilecekleri hakkında bilgisizlik yaşadıklarını vurgulamaktadırlar.

Kadınlar çalışmaları halinde akrabalarıyla yeteri kadar görüşemeyeceklerini ve aileye yeteri kadar zaman ayıramayacaklarını düşünmekte ve bu durumda ailedeki sosyal ilişkilerin zayıflayacağını belirtmektedirler. Kadınlar özellikle böyle bir durumda ailenin diğer üyeleri tarafından (özellikle yakın akrabaları aynı çatı altında oturuyorsa) dışlanacağını söylemektedirler.

Kadınlar hem evde çalışmanın hem de dışarıda çalışmanın, kadının gereğinden fazla yıpranmasına sebep olacağını söylemişlerdir. Kadınlar hem dışarıda çalışacak hem de eve gelip evde ev işleri, çocuk ve eşleriyle ilgilenenecektir. Bu durumda kadınlar çok fazla yorulacaktır. Çalışan kadının evine, çocuklarına ve eşine ayıracak yeteri kadar vakti yoktur diye düşünmektedirler.

Bennusen’de oturan kadınlar çoğunlukla “kadının yeri evidir” görüşündedir. Kadının dışarıda çalışmasına özellikle dışarıda başka erkeklerde çalışması konusunda önyargıyla bakmaktadırlar. Kadının “kadın” olduğu için evde oturması, evde eşi ve çocuklarıyla ilgilenmesi gerektiği görüşünü savunmaktadırlar. Bağlar’da oturanların önemli kısmı bu görüşe katılmamaktadır. Orada her iki yaklaşımda olanların toplam sayıları birbirine daha yakındır.

- Gelenek-Görenek-Alışkanlıklar

Her iki semt de kadınlar kocanın sözünün dinlenmesi gerektiği görüşündedirler. Ancak Bağlar’da bu görüşe katılmayan % 30’luk bir dilim bulunmaktadır. Kentte yaşam süresinin böyle bir yaklaşımı oluşturmada etkili olduğu söylenebilir.

Gelenek ve görenekleri sürdürme eğilimi Bennusen’de daha fazla iken Bağlar’da biraz daha zayıflamış durumdadır. Bunda da kentte kalış süresinin etkisinden söz etmek mümkündür.

- Kız ve Erkek Çocuklara İlişkin Yaklaşımlar

Bağlar'da kadınlar her iki çocuğun da okuması ve meslek sahibi olması gerektiği görüşündedir. Kız çocuklarının kocaları tarafından bakılması fikrine olumlu bakmamakta, sadece erkeklerin okutulması gerektiği görüşüne karşı çıkmaktadırlar.

Bennusen'de ise kadınlar özellikle erkek çocuklarının okuması gerektiğini söylemekte kız çocuklarının kocaları tarafından da bakılabileceğini vurgulamaktadırlar.

Bağlar'da Bennusen'e göre daha fazla sayıda (ve oranda,% 67,2) kadın kızların okumasını ve meslek sahibi olmasını istemektedir. Bennusen'de bu oran % 57,1'dir. Kentte yaşam süresi uzadıkça kadınların, kadınlarla ilgili yargıları değişebilmektedir. Ancak yine kendi beyanlarından hareketle akıllarından geçen, istedikleri durum ile uygulamadaki durum- gerçekler birbirine uymamaktadır.

Bağlar ve Bennusen'de kadınlar erkek ve kız çocuklarının eşit olduğunu düşündükleri için her iki çocuğun da okuması gerektiğini vurgulamışlardır.

Kız çocukları okumalıdır diyenler kız çocuğunun okumasını ve ilerde kimseye muhtaç olmaması gerektiğini söylemişlerdir. Erkek çocuğunun okuması gereklidir diyenlerin sebeplerine baktığımızda ise erkek çocuğun ilerde aile reisi olacağı, bir aileyi geçindirmekle sorumlu olacağı düşünülerek erkek çocuğun okuması daha iyi olur demişlerdir.

- Evlilik

Her iki semte de kadınlar kızların küçük yaşta evlendirilmesi fikrine karşıdır. Anket uyguladığımız kadınların % 90'a yakın kısmı küçük yaşta evlenmiş ve bunun zorluklarını yaşamış kadınlar oldukları için kendi kızlarının küçük yaşta evlenip kendilerinin yaşadıkları sıkıntıyı yaşamalarını istememektedirler. Ancak bu fikri sadece düşünmektedirler. Uygulamaya bakıldığında kızlarını çok küçük yaşta nişanlamakla ve evlendirmektedirler. Kadınlar, çocuklarıyla ilgili konularda çok fazla söz sahibi olmadıklarını özellikle çocuklarının hayatlarını ilgilendiren bu önemli kararda kendilerine söz düşmeyeceğini bilmektedirler. Bennusen'de bir kadın kızının tamamen küçük yaşta evlenmesi, gelin olarak gittiği evde hayatı öğrenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Kendi adet ve kurallarına göre gelinleri yetiştirebilmek için erkek anneleri, gelinlerinin küçük yaşta olmasını istediklerini vurgulamaktadırlar.

- Kuma

Bağlar ve Bennusen'deki kadınlar kuma fikrine tamamen karşı çıkmaktadırlar. Her iki semtten de belli durumlarda olabilir görüşünü beyan eden birer kişi çıkmıştır. Belli durumlarda kuma olabilir diye fikir bildiren kadınlar kumanın, kadının çocuk dünyaya getirememesi durumunda normal karşılanabileceğini söylemektedirler.

- Başlık

Doğu ve Güney Doğu Anadolu’da görülen başlık parası kentsel bölgelerde giderek etkinliğini yitirirken kırsal bölgelerde hala etkinliğini devam ettirmektedir. Araştırmanın uygulandığı kişiler kırsal kökenli olduğu ve göç öncesi evlenmiş oldukları için başlık parasını hala normal olarak görmekte ve alınıp verilmesini yadırgamamaktadırlar.

Her iki semtte % 50’lik oran kızın satılık olmadığını vurgularken, kızlardan başlık parası alınmalı diyenlerin sayısı azımsanmayacak rakamlarla karşımıza çıkmaktadır. Bennusen’deki kadınların % 61.4’ü başlık parasının alınmasına karşı çıkmışlardır. Köyde başlık parası yüzünden çok sıkıntı çektiği için kente göçenlerin de olması başlık parası alınmamalı diyenlerin oranını yükseltmektedir.

- Dayak

İki semtte de kadınların azımsanmayacak bir bölümü kadınların dövülebileceği fikrindedirler. Kadınların vermiş olduğu bu cevap kadınların aslında dayacağı ne kadar çok içselleştirdiğini göstermektedir. Bağlar’da kadınlar dayığa karşı olduklarını, dayağın hak edilen bir şey olmadığını söylemektedirler. Bennusen ve Bağlar’da kadınların azımsanmayacak bölümü kocalarının kendilerini dövmemesi durumunu “kendilerini sevmediği” şeklinde yorumladıklarını belirtmişlerdir. Kadınlar kocalarının kendilerini dövmesinin bir sevgi göstergesi olduğunu, dayak yemediklerinde kocalarının başka bir kadınla ilişkisi olabileceğini düşündüklerini ifade etmişlerdir.

- Boşanma

Boşanma olayı her iki semtte de kesinlikle karşı çıkılan bir durumdur. Kadınlar özellikle kendi çocuklarıyla ilgili olarak da “kesinlikle” cevabını belirgin şekilde ifade etmektedirler.

Her iki semtte de kadınlar boşanmaya her şekilde karşı durum sergilemektedirler. “Mutsuzluk” durumunda bile boşanma asla kabul görmemektedir. Hatta çocukların boşanma kararlarını bile onların kendilerine bırakmama eğilimindedirler.

Bağlar ve Bennusen’de boşanma fikri tamamen ortadan kaldırılmış ve ne kadar kötü şartlarda olursa olsun boşanmadan söz edilemeyeceği katı kurallarla vurgulanmıştır. Boşanma ne olursa olsun hoş karşılanamaz. “Kadın evine beyaz gelinliği ile girer ancak beyaz kefenle çıkar” görüşünün geçerliliği vurgulanmaktadır. Aslında erkek ya da erkekle kadın karşılıklı isteseler bile boşanma fikri tamamen istenmeyen, kabul edilemeyen bir durumdur.

Kadın eğer “namussuzluk” (onların deyimiyle) yapmışsa boşanmanın yerine kadının infaz edileceği söylenmektedir. Kadınlar ne olursa olsun, eşlerinden dayak da yeseler eşlerinin ailelerinden şiddet de görseler boşanmanın gerçekleşmeyeceğini ifade etmektedirler.

- Aile Planlaması

Bağlar ve Bennusen’de çoğu kadın doğum kontrolünün gereksiz olduğunu ve kullanmaları gerekmediğini belirtmişlerdir. Kadınlar çocuk doğurma olayını o kadar çok içselleştirmişler ki eğer korunurlarsa kendilerinin işe yaramayan biri sayılacaklarını ve bunun sonunda üstlerine kuma geleceğini vurgulamaktadırlar.

Kentlerde sağlık hizmetlerinin daha yaygın olması, sağlık ocaklarında aile planlamasıyla ilgili değişik bilgilerin verilmiş olması, kentte sağlık imkânlarından kişilerin daha çok yararlanmasını ve bilgilenmesini sağlamaktadır. Bağlar’da % 45,7’lik bir dilim aile planlamasının mutlaka yapılması gerektiğini vurgularken Bennusen’de % 40,0’lik dilim aile planlamasının yapılması gerektiğini söylemektedir. Araştırma her iki semtte de dinsel değerlerin baskın olduğunu ve aile planlamasının dinsel açıdan hala sakıncalı olduğunun düşünüldüğünü göstermektedir.

Sağlık bakanlığının aile planlamasıyla ilgili yapmış olduğu çalışmalar sonunda aile planlamasının gerekliliğinin kentlerde biraz daha farkındalık yarattığını % 45,7’lik bir oranla görmekteyiz.

“Kim korunmalı?” sorusunun cevaplarında erkek egemenliğinin açık bir şekilde kabul edildiği görülmektedir. Bağlar’da soruyu cevaplayanların % 35,7’si kadın korunmalı derken Bennusen’de soruyu cevaplayanların % 40’ı kadın korunmalıdır demiştir. Burada korunma bir eksiklik gibi görülmekte ve bu eksikliğin asla erkek tarafından kabul edilemeyeceği kadınlar tarafından vurgulanmaktadır. Bu soruyu cevaplarken bile kadınlar erkeklerin böyle bir şeyi asla kabul etmeyeceklerini, kadınların onlardan korunmasını istemeleri halinde bunun ayrılma sebebi olabileceğini belirtmişlerdir.

- Köye Geri Dönme İsteği

Her iki semtte de köye geri dönme isteği çok büyük bir oranla bulunmamaktadır, kentte yaşamlarını sürdürmeye devam etmek istemektedirler. Ancak Bennusen semtinde köyden yeni göçmüş olmanın doğurduğu sonuçla az da olsa, (% 5.7’lik bir dilim) köye geri dönme isteği belirtilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmanın gerçekleştirildiği Bağlar ve Bennusen semtlerinde, kentte kalma süresi oranında göçmenlerin “kentli davranışı” sergiledikleri görülmektedir. Her iki semtteki kadınlar her anlamda erkek ve kadının statülerinin eş değerde olması gerektiğini söylemektedirler. Ancak kendi yaşamlarındaki uygulamalara bakıldığında bu söylemin dışında kalındığı, kadın ve erkeğin eşitlik içinde yaşam sürmediği ortaya çıkmaktadır. Özellikle “ileriye dönük” fikirleri sorulan ve odak grupları oluşturan evli olmayan genç kızların görüşleri, kendi ifadeleriyle “televizyondan görüp öğrendikleri”ne dayanmakta, onlar da televizyondaki çeşitli yayınlarda gördükleri gibi eşit olunması gerektiğine inanmakta ancak uygulamanın bundan farklı olduğunu belirtmektedirler.

Özetle kadınların zihninde “eşitlik” fikri bulunmakta ancak uygulamada hem bunun benzeri bir yaşam gerçekleşmemekte hem de “kendileri” büyük ölçüde mevcut geleneksel yapıyı sürdüren davranışlar ve eğilimler içinde yer almaktadırlar.

Sonuçta kadınların, kent imkânlarının başında gelen “eğitim”den daha fazla yararlanabilme ve devamında bir iş ve üretimin içinde olabilmeleri oranında, zihinsel boyuttaki oluşumlarını uygulamaya geçirme fırsatını bulabileceklerini düşünmek ve bu tür fırsatların yaratılması konusunda mümkün olduğunca duyarlı olabilmek anlam taşıyacaktır diye düşünmek mümkün görünmektedir.

ULUSÖTESİ ALANLARDA KİMLİK TARTIŞMALARI VE GÖÇMEN KADIN KİMLİĞİ ÜZERİNE

*Arş. Gör. Pınar YAZGAN**

Özet

Küreselleşme, ulus ötesi alanlarda ekonomik, sosyal, kültürel ve politik dönüşümlere sebep olmuştur. Bu dönüşümlerin hem sebep hemde sonuçlarından biriside uluslararası göç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Uluslararası göç, itici ve çekici bir çok sebebe bağlı olarak gelişmektedir. Göç olgusu gerek göç eden topluluğu ve geride bıraktığı ülkeyi olsun gerekse de göç edilen ülkeyi birçok açıdan etkilemektedir. Özellikle bu noktada göçmen topluluk bir çok sosyo- kültürel geçişler yaşamaktadır. 1960lı yılların başından itibaren, vasıfsız işçi gücü talebiyle, Türkiye'nin de içerisinde bulunduğu ülkelerden Batı Avrupa ülkelerine doğru başlayan akış içerisinde Türk göçmen kadın perspektifi, kadın kimliğinin farklı bir boyutuyla karşımıza çıkmaktadır.

Bitmeyen göç sürecinde ulusal sınırların belirsizleşmesi, melez yapıları ve aktörleri üretmiştir. Kadın olmanın geleneksel olsun, modern olsun bir çok toplumsal yapı içerisindeki konumu tartışma konusu iken göçmenliği ve kadınlığı içerisinde barındıran 'göçmen kadın' olmanın kimlikli tartışması daha karmaşık bir hal almaktadır.

Ulus ötesi alanlarda kadınlar geleneksel aile yapısı ve göçmen olmanın, dahası göçmen kadın olmanın bariyerleri arasında verilmiş rolleri dışında bireysel edimleri ölçüsünde tanımlanabilecek kimliklere dönüşen aktörler olma süreci çalışmamızın kapsamını oluşturmaktadır.

Küreselleşen Dünyada Göç

—Türklerin Avrupa'ya Göçü—

Soğuk savaş dönemi demokrasi, kapitalizm ve insanlık değerleriyle ilgili yoğun bir iyimserliği başlatmıştı. Birçok kişi küreselleşmeyi kaçınılmaz bir süreç olarak görmekteydi. Siyasal bilimciler, sosyologlar ve ekonomistler ulus devletin ölümünü ilan etti. Ardı sıra piyasa ekonomisi ve küresel demokrasilere adapte olmanın zorunluluğuyla ilgili birçok yazı yazıldı. Bu değişimlerin kaçınılmaz sonucu olarak bütün dünyada bir göç hareketi başladı. Diğer bir değişle küreselleşmenin temel dinamiği ulus ötesi hareketlerdir (Castles, J.Miller, 2003: 1). Tanım olarak göç bireylerin veya toplumların siyasal sınırların ötesinde, yeni yerleşim alanlarına ya da toplumlara doğru kalıcı hareketini içermektedir (Marshall, 2002:685). Göçe sebep olan birçok itici ve çekici faktör vardır. Hem itici hem de çekici faktörler, psikolojik, sosyolojik, ekonomik, siyasal ve eğitimsel kaynaklıdır.

1960lı yıllarda bazı batı Avrupa ülkeleri misafir işçi statusunde, içerisinde Türkiye'nin de olduğu bazı ülkelere işçi talebinde bulundular.

Türkiye'den en çok kişinin göç ettiği ülke olan Almanya'ya göç, belirli sanayi dallarındaki ihtiyacı karşılamak üzere işgücü alımı olarak başlamıştır. 1955 ile 60 arasında Federal Almanya Cumhuriyeti aralarında Türkiye'nin (1961) de

* Sakarya Üniversitesi

bulunduğu sekiz Akdeniz ülkesiyle hükümetler arası sözleşmeler yapıldı (Kaya, Kentel, 2005:16).

Öncelikle geçici olarak alınan bu işçiler zaman geçtikçe ailelerini de aile birleşimi yoluyla getirerek kalıcı bir süreci başlatmışlardır. Geçici nitelikte başlamasına rağmen, ikinci ve üçüncü kuşak olmak üzere iki nesli orada yetiştirmiştir. Geri dönme düşüncesi ile bir uyum isteği taşımayan ilk kuşaklar dil problemini de aşamamışlardır. 90 yıllarla birlikte evlere çanak antenler girmiş ve gurbet algısında değişmiştir. Artık çocuklar evlenmiştir ve torunlar doğmuştur. Aile orada genişlemektedir. Bir nevi gurbette vatan kurulmuştur. Sosyal yaşam ise Türkiye'dekine uyarlanmıştır. Tüm bunlar birçok alanda dünyayı küçülten evlerimizde bir bilgisayar bir televizyon ekranına sığdıran bir dizi teknolojik gelişmenin sonucu olarak toplumsal, kültürel, ekonomik ve siyasal etkileşimlerle tüm dünyanın yeniden şekillendiği ifade edilen küreselleşmenin sonuçlarından (Karataş, 2006: 50).

Küreselleşme günümüzde de tartışılan popüler kavramlar arasındadır. 1980lerle birlikte çeşitli alanlarda tartışılmaya başlanmış, 90larda birçok kitap ve makaleye konu olmuştur. Küreselleşme içerisinde birçok kavramı barındıran daha çok sonuçları ve bu sürecin başlamasının sebepleriyle açıklanmaya çalışılan tartışmalı bir kavramdır. Kısaca dünya çapında iletişim ağının genişlemesi, hızlanması ve artması sonucunda toplumsal, politik ve ekonomik alanlarda birçok yeni durumu ortaya çıkarmıştır. Küreselleşme dünyanın bir ucunda gerçekleşen sosyal, ekonomik ve politik aktivitelerin siyasi sınırları aşarak diğer ucunda yaşayan bireyleri ve toplumları etkiler hale gelen bir süreçtir. Dünyanın en fakir bölgelerinde etnik çatışmalar içinde yaşayan insanların siyasi sığınmacı kimliğiyle illegal yollarla zengin ülkelere doğru göçünde büyük bir artışa sebep olmuştur (McGrew, 2005: 19).

Bireylerin doğup, büyüdüğü ve vatandaşı oldukları ülkenin sınırları dışında hayatları sürdürmek için gerçekleştirdikleri hareket olan uluslararası göç sonucu, Türk işçilerin yeni yeni nesilleri hem ailede, Türkiye'den beslenen kültürel değerlerle; hem de dışarı da, Avrupa toplumsal değerleriyle şekillenen kurumlarla iki yönlü sosyalleşmektedirler. Bunun sonucunda iki dilli iki vatanlı ve iki kültürlüğün etkisiyle dönüşüme sebep olan melez yapılar ortaya çıkmıştır. Bir köprü oluşturacak davranış biçimleri farklı rollere bürünerek bütünleşmenin yanı sıra, göçmen topluluklarda, göç edilen toplumla olan sosyal ve kültürel çelişkiler nedeniyle, bir çatışma ve dışlanma ortamına da yol açabilmekte, marjinalliğe, gerek göçmen topluluk gerekse göç edilen topluluk açısından birçok probleme neden olabilmektedir.(Taşdelen, Sözen, Duran, Eskicumalı, 2000: 17).

İlk kuşağın okul çağında çeşitli yaşlardaki çocuklarının ebeveynlerinin yönlendirici vasfının zayıf olması sebebiyle okuldaki başarıları memnuniyet verici değildi. Böylelikle ikinci kuşakta orta sınıflaşma diyebileceğimiz yapıyı oluşturacak meslek grubuna mensup kişiler belirgin sayıda olmadı. Türk göçmenlerin başarıları bireysel seviyede kalmış, toplum olarak politik anlamda güçlü bir söylem oluşturulamamıştır. İlk kuşağın göç sürecinden önce gerek psikolojik gerekse sosyolojik açıdan bireysel ve ulusal olarak destekleyici sosyal politikaların eksikliği görülmektedir.

Genel olarak Kimlik ve Entegrasyon Tartışmaları Üzerine

Milli kimlik ya da etnik kimlik, millet ya da etnik grup adı verilen topluluklara aidiyet duygusuyla belirlenmektedir. Bir millet olmak için ortak bir kökene, dile, dine ve ırka ihtiyaç yoktur. Ortak bir tarih ve kültürel benzerlikler belirleyicidir (Taşdelen, Sözen, Duran, Eskicumalı, 2000: 19). Millet kavramı etnik gruba göre daha kapsayıcıdır (Taşdelen, 1997: 60) Etnik kimliğin en ayırt edici özelliği dildir. ABD de kimlik siyasetine çok kültürlülük, Avrupa'da ise kültürler arası karşılaşma kavramları kullanımı tercih edilmektedir (Sözen,1996: 154).

Genel olarak toplumlar kendilerini farklılaştıran çeşitli özellikleri ön plana çıkararak kendilerine kategorik düzeyde bir konum kazandırma bilinci içerisinde olmuşlardır. “Ben” ve “öteki” kimdir sorusundan hareketle, bireyi ve topluluğu tanımlayıp sınırlandırarak, kimlik inşasını gerçekleştirmektedir. Kimlik sosyolojik ve psikolojik anlamda bireylerin ne ve nerede olduğunu belirleme sürecidir. Kimlik, deneyimlerin ve öznel konumun farklı değerlerinden oluşmaktadır. Buna rağmen birleştirildikleri zaman, özgün öğeleri toplamından daha farklı bir hal almaktadır. Bu sebeple kişinin kendisinin düşüncelerini inceleyerek anlayacağı bir şey değil tamamen kurgusaldır (Karakaş, 2006: 78,79).

Hall kimlik üzerine en az iki farklı düşünme yönteminden bahsetmektedir. Birinci tarzda kültürel kimliği, tek ve paylaşılan bir kültür, bir tür ortak “tek gerçek benlik, pek çok öteki, daha yüzeysel ya da yapay yüklenmiş benliklerin içinde saklı, ortak tarih ve ataları olan insanların ortak noktası olan benlikler anlamında tanımlanmaktadır.

İkinci durumda ise birçok benzerlik noktasını kabul etmektedir, ama aynı zamanda derin ve önemli kritik farklılık noktaları da vardır ve bunlar gerçekten ne olduğumuzu belirler. İkinci durumda kimlik var olma kadar bir oluş meselesidir. Geçmişe olduğu kadar geleceğe de aittir. Ait olma anlamında kimlikle ilgili görülen temel düşünceler kalıcılık, uyum ve tanınmadır. Kimlikten söz edildiğinde, genel de belirli bir sürekliliğe, kapsayıcı bir birliğe ve kendini tanımaya vurgu yapar. Çoğu zaman bu özellikler kurucu yaşam tarzına bir tehdit arz etmiyorsa sorgusuz kabul edilir (Larrain, 1995: 197).

Kadir Turan yıllar önce yaptığı araştırmada o dönemde Federal Almanya'da yer alan Türk topluluğunun uzak ve yakın dönemdeki en önemli kültürel sorunu, 2. ve daha sonraki kuşak Türk gençleri ve sosyalizasyonu sorunudur ve sorunun çözümsüzlüğü kültürel kimlik krizi olarak sonuçlanmıştır diyerek kimlik problemine vurgu yapmaktadır(Turan, 1997: 8).

Bu açıdan bakıldığında yurtdışına göç eden kişiler farklılıklarını daha belirgin bir şekilde hissederler. Özellikle din, kültür ve tarihsel olarak ortak bir geçmişi olmayan bir ülkeye göç bu anlamda göçmenin göç ettiği ülkeye aidiyet hissi oluşturmasını engellemekte ya da geciktirmektedir. Yeni kuşaklarda ise çoklu aidiyet ve kimlik bilincinin doğmasının sebebi her iki toplumla da farklı şekillerde bağların kurulmasıdır.

Yerleşik kimlik ve farklılıklar dairesinde kalındığı zaman kimlik, ötekinin değerini azaltmak suretiyle korunur. Ötekinin oluşturduğu kimlikler alanı

aşıldığı zaman bilgilendirilmek istenilenle iletişim kurabilmek için gerekli kimlik ve zemin kaybedilmektedir. Kimliği tanımlayan iki kriter devamlılık ve farklılıktır (Guibernau, 1996: 72). Bu anlamda gerek Türk kesimi gerekse yerli vatandaşlar kimi açılardan karşı kültürün değerini azaltmak yoluyla psikolojik olarak varlığını koruma çabasındadırlar. Bu süreç gayet doğaldır.

Kimliği farklılıklar besler. Kimlik dinamik, ayrıntılı ve değişkenliklerine bağlı olarak yeniden konumlanır. Bu anlamda Avrupa'da yaşayan Türk azınlık içinde yaşadığı toplumla birlikte yeniden ve yeniden şekillenerek baskın kültürde kendisine bir duruş belirlemektedir. Göçmen topluluk ve yerli toplumun ortak bir kültür üretmesi de söz konusudur.

Ulusotesi Alanlarda Gocmen Kadın ve Gocmen Kadın Kimligi

Küreselleşmenin 90lı yıllardan sonraki en göze carpan etkisi iletişim alanında olmuştur. Böylelikle dünya ağlarla örülü bir büyük köy halini almış ve bu alanın en aktif aktörleri anavatan ve yerlesilen ülke arasında mekik dokuyan göçmenler ve bu göçmenlerin çocukları olmuştur. Sınırların kalktığı bu aktörler için kültürel normlar ve değerlerde kendileri gibi akiskandır. Olusturulan sosyal alanlar için toprağın hangi ulusal sınırlar içersinde olduğu önemli değildir. Hayali vatanlar reel olandan daha geleneksel daha yereldir. Artık yabanda yeni vatanlar kurgulanmıştır ve bu kurgusal alanların aktörleri kendi toplumsal ürünlerini vermektedir. Bu dönüşen, yenilenen ve melezleşen kültürler ve buradan çıkan kültürel kimliklerin dayandığı temeller ise çok cesitlidir ve uluslararası akiskandır.

Kimlik tartışmalarında `göçmen´ kimliği tartışmalı iken ve Türkiye'nin bir köyünden, kendi yerel değerleri, şivesi, algılar dünyası ve ilişki biçimi olan topraklardan ayrılarak değerleri, algısı, dili ve değerleri bambaska bir ülkeye giderek kültürel şokla baş etmenin yollarını kendine ait yeni bir dünya kurmakta bulan bu kişilerin kimlik inşa süreçleride daima daha sıkıntılı geçmiştir. Bu gruplar birçok alanda dezavantajlı olarak sınıflandırılmaktadırlar. Oysa göçmen kadın işçilerin 1/5'i, ailelerinin tek geçim kaynağıdır; kocaları çalışmamaktadır. Ayrıca bu kadınların % 8'i, geride bıraktıkları kocalarından çok daha fazla para kazanmaktadır. Birçok kocanın yurtdışındaki işsizliği ya da düşük geliri göz önüne alındığında, göçmen kadınların yarısına yakın bir bölümünün, aileyi tek başına geçindirdiklerini söylemek yersiz olmaz. Bu sayıya bir de, bekar olup da ana-baba ve kardeşlerinin bakımını üstlenen kızlar da eklenmelidir (20/02/09<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/442/4950.pdf>).

İlk kuşak gocmen kadınlar aile birlesimi yoluyla eş ya yada kız çocuk olarak gitmişlerdir. Bu dönemde eşler aile bütçesine katkıda bulunmak için vasıfsız işçi olarak fabrikalarda ve temizlik işlerinde çalışmışlardır. Bu kadınların üretim icinde yer alması sosyal rollerinide etkilemiştir (20.02.09/<http://www.nextgenderation.net/texts/hatuntr.pdf>.) Yeni alanlarda, toplumdaki statüsü, anne, eş, gelin ve kız evladı olarak sınırlandırılan kadınlara biçilmiş kimlikler dışına çıkmak köyde, yani kapalı bir alanda kendine has kuralları olan bir yaşam biçiminden çok daha kolay olmayacaktır. Köyden gettolara giden bu yaşam yolculuğunda ilk gelen kız evlatların durumu da problematiktir. Çalışma izini alamayacak yaşta olanlar evde anneleri yokken kardeşlerine bakmış, temizlik ve ev işlerini yapmıştır. Bu kuşak Türkiye`de aldığı eğitimle

kalmış aile otoritesi içinde köydekenden daha kapalı bir yaşam sürdürmüştür. Ve üzerlerindeki baskı köydekenden çok fazla olmuştur. Kırsal temelli toplumsal yapı içerisinde, kadınların ev dışında çalışmaları ancak çok acil durumlarda ve ailenin sürekli denetimi altında olmak üzere kabul edilmektedir.

Dil sorununun nispeten aşıldığı dönemlerde kadınlar hizmet sektöründe çalışmaya başlamış ve mesleki eğitime yönelmiştir. Kadınların en fazla sorun yaşadığı nokta ise kültürel değerlerini kaybetme tehdidi altında görülüp evlendirilmeleridir. Diğer bir problem ise iki yönlü sosyalleşen ikinci nesilden kız çocukların erkeklere göre özellikle sosyal faaliyetlere katılma yönünde daha fazla baskı altında olmasıdır. Bu noktadaki kimlik sorunları çok farklı olarak bireylerde kendini göstermektedir. Kimi çocuklar içine kapanmaktadır, kimi çocuklar evde kendi kültürünü yaşarken okulda ise yaşadığı toplumun kurallarına göre yaşamaktadır. Bu durum kimileri için kimlik krizine yol açabilirken kimileri için çok normal olarak algılanmaktadır. Özellikle başarılarıyla kendini kabullendiremeyen bireyler, isimlerini değiştirip, saçlarını boyayarak yerel kültüre uyum sağlama çabasına girerler bu ise yaramadığı takdirde agresifleşebilirler. Bu daha çok erkeklerde kriminal olarak kendisini gösterirken kadınlarda içe kapanma ve kıyafet ve iletişim biçimiyle kendi kimliğinin yerel kimlikten farklılığını sembolleştirilmesiyle kendini göstermektedir.

İki çok farklı kültür arasında kalan göçmen kadınların kuskularına göre problemleri değişiklik göstermektedir. İlk kuşakta üretime katılan kadınların ailedeki yeri köydekine nispeten yükselmıştır. Son dönemlerde yuvalarda gözünü açan kız çocukları ise ana dilini korumakta sorun yaşamakta bu da ailenin ilgisi neticesinde gelişim göstermektedir. Kırsal kesimden gelen yerel değerlerle yasanılan ülke arasındaki değerleri çocuklarına aktarmakta çeliski yasayan yine kadınlardır.

Verilmiş Kimliklerin Dışında Kadının Birey Olarak Kendini İnşası: Danimarka Örneği

Danimarka'da yaşayan Türk asıllı kadınlar Danimarka'da Türklerin yoğun olarak yaşadıkları Farum kentinde düzenlenen 2005 yılı 8 Mart Kadınlar Gününü kutlamaları sırasında ki Danimarka'da çeşitli mesleki alanlarda başarı elde eden kadınların demeçleri yerel bir Türk gazetesinde şöyle yer almaktadır;

İş kadınlarından Nevin Rasmussen göçmen kadın olmanın zorluğunu şöyle ifade eder,

"Rasmussen, göçmen kökenli bir kadın ile Danimarkalı bir kadın arasında yazılı ve görsel medyada bilinçli olarak ayrımcılık yapıldığını söyledi. Danimarkalı kadından söz edilirken ulus kimliği, ancak göçmen kadından sözedilirken dini kimliğinin ön plana çıkarılmaya çalışıldığını belirten Rasmussen, inancın sadece tanrı ile kul arasında olan özel bir durum olduğuna dikkat çekti ve, "Eğer beni göçmen kimliğimle tanıtmak istiyorlarsa o zaman beni ulus kimliğimle tanıtsınlar, ben bir Türk kadınıyım. İnanç tanrı ile benim aramdaolan bir şeydir".

(20.02.09/http://www.haber.dk/anasayfa/modules.php?name=News&file=article&sid=421).

Bu cümleler Rasmussen'in içinde yaşadığı toplum tarafından biçilmiş göçmen kimliğinin üzerine inşa edilen kimliğin medya tarafından dinsel olarak inşa edilmesinden duyduğu rahatsızlığı belirtmektedir. Bu noktada diyebiliriz ki göçmen kadının kimlik inşası kendi toplumu ve göç edilen toplum tarafından biçilmiş kimliklerden sıyrılma mücadelesidir. Birey olarak kimliğin inşası göçmen kadın için daha keskin bir süreçtir. Cinsiyet, vatandaşlık, dinsel ve sınıfsal olarak bütün farklılıklar, Türkiye'nin kırsal kesiminden Avrupa'ya göçünde kadın göçmenler için yoğun bir şekilde hissedilmiştir.

Suanda Danimarka parlamantosuna giren iki Türk göçmen kadından birisi olan Yıldız Akdoğan henüz siyasal bilimler fakültesinde bir öğrenci iken de oldukça aktiftir. Ve konuşması gazetede şöyle yansıtılır;

”Yıldız Akdoğan da, kendi yaşamından kesitler vererek başladığı konuşmasına Danimarka'daki göçmen kadınların toplumun her alanda karşılaştıkları sorunlarla devam etti. Danimarka'daki kadınlarımızın her alanda aktif olmaları çağrısında bulunan Akdoğan, kadınlarımızın Danimarkalılarla eşit muamele görmeleri için öncelikle Danimarka dilini iyi öğrenmeleri gerektiğini, eğitim alarak meslek sahibi olmaları gerektiğini söyledi.”

(20.02.09/http://www.haber.dk/anasayfa/modules.php?name=News&file=article&sid=421).

Yıldız Akdoğan ise göçmen kadınların karşılaşacağı sorunları aşmada yerel dili bilmenin önemini vurgulamıştır. Dili de yine eğitim altında değerlendirebiliriz.

Diğer bir örnek, Danimarka'daki Orkideler Derneği Başkanı ve aynı zamanda Farum Uyum Kurulu ikinci başkanı Neslihan Diksan da gazete şöyle geçer”

”.....medyanın göçmen kadınları yansıtırken taraflı davrandığını belirtti. Derneklerinin Farum'daki Türk kadınlarla Danimarkalı kaynaştırmak için çaba gösterdiğine dikkat çeken Diksan, Farum'daki Türk kadınlarının bugün yüzde 80'nin çalışma piyasasında olduğunu ve çoğu genç kızların da eğitim aldıklarını söyledi. Kadınların sadece 8 Mart'ta hatırlanmamasını isteyen Diksan, “Kadınların başarıları nedense pek önemsenmiyor. Onların da elde ettikleri başarılar, emekler, rollerinin büyük olduğu unutulmamalıdır” dedi.

Örnek kişilerden görüldüğü gibi, kültürü dili yabancı bir ülkede yabancılara karşı verilmiş kimliklerin dezavantajlarını aşmanın tek yolu eğitim yoluyla kişisel ve toplumsal haklarını savunmak ve tanınmadan geçmektedir. Bu kişilerin en başta eğitim şartlarından eşit faydalanmak için yaşanılan ülkenin diline hakim olmaları gerekmektedir. Kırsal kesimden gelen aile içindeki kadınların engelleri ise geleneksel yapı ve yaşanılan ülkenin kültürünün arasında kalmalarıdır. Bu kişiler geleneksel yapının normlarıyla ve yaşanılan ülkenin zorluklarıyla karşı karşıyadır ve normal bir bireye göre çok daha fazla çaba göstermeleri gerekmektedir.

SONUÇ

Türkiyeden ayrılan İlk kuşak Türk göçmenler, kırsal kesimden ve misafir işçi statüsündeydi. İlk dönem, çocuklar ve eşlerin bırakıldığı geçici bir süreç yaşandı. Bu serüven geri dönüldüğünde daha iyi bir hayata kavuşma umuduyla başlamasına rağmen bitmemiş, eş ve çocukların yanlarına alınması ve evlilik bağı yoluyla genişleyerek devam etmiştir. Bu göç hareketlerinin en çarpıcı sonuçlarından biri de yeni kuşaklarda iki yönlü sosyalleşme, entegrasyon ve kimlik sorunlarıdır. Kadınlar üzerinde olagelen toplumsal baskının etkisiyle bu sorunlar göç olgusu içerisinde merkezileşmektedir

Özellikle çok kültürlü toplumlarda, göçmen kadın kimliği, küreselleşme ve uluslararası göç ekseninde, entegrasyon, kimlik, yurttaşlık kavramları tartışma konusudur. Bu anlamda uluslararası göç sürecinde, göçmen kadınlar ve Türk göçmen kadınların sorunları, entegrasyon, kimlik ve küreselleşme kavramları ekseninde önemli bir alan oluşturmaktadır.

Makro seviyede kimliklerin belirlendiği ve dönüştürüldüğü araçlar küresel multi-medya araçlarıdır. Göçmen ve kadın kimliği içerisinde kültürel, sınıfsal, dilsel ve dinsel farklılıklarından dolayı bir çok dezavantajı içinde barındıran Anadolu kökenli göçmen kadınların Avrupa gidiş serüveninde kendi toplumu ve göç edilen toplum tarafından biçilmiş kimliklerinin dışında bireysel kimlikler inşa edebilmenin sorunsalını ele aldık. Ve bu noktada kadının kimlik inşasında "ben"i öznel olarak inşa edebilmenin ve toplumda güçlü bir yere sahip olabilmenin yolunu eğitim yoluyla haklarını bilmekten ve toplumsal tanınmadan geçtiğini söyleyebiliriz.

Kaynakça

- CASTLES, Stephen, J. MILLER, Mark, The Age of Migration, International Population Movements in the Modern World, Palgrave- Macmillan, New York, 2003
- KARATAŞ, Mehmet, Küreselleşme ve Türk Kimliği, Elips, Ankara, 2006
- KAYA, Ayhan, KENTEL, Ferhat Euro-Türkler, Türkiye ile Avrupa Birliği Arasında Köprü mü, Engel mi?, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005
- LARRAIN, Jorge, İdeoloji ve Kültürel Kimlik, Çev. Neşe Nur Domaniç, Sarmal, 1995, İstanbul
- MARSHALL, Gordon, Sosyoloji Sözlüğü, Çev: Osman Akınhay ve Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara – 1999
- MCGREW, Anthony, "Globalization of World Politics, Oxford University Press, 2005
- SÖZEN, Edibe, Modernite ve Kültürel Kimlik, Sosyoloji Konferansları, Yirmi beşinci Kitap, İstanbul, 1996
- TASDELEN, H. Musa, SÖZEN, Edibe, DURAN, Hacı, ESKİCUMALI, Ahmet, Avrupa'da Yeni Kuşak Türk Gençliği (Kimlik ve Uyum Sorunları), Sakarya Üniversitesi yayın no: 40, Sakarya, 2000
- TURAN, Kadir, Almanya'da Türk Olmak, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Bilim Serisi 103, Ankara, 1997
- 20/02/09, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/442/4950.pdf>
- 20.02.09, <http://www.nextgeneration.net/texts/hatuntr.pdf>
- 20.02.09, <http://www.haber.dk/anasayfa/modules.php?name=News&file=article&sid=42>

GÖÇÜN KADIN YAŞAMI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

*Arş. Gör. Tülay TEKİN YILMAZ**

1980’li yılların ikinci yarısında ortaya çıkan PKK örgütü ve bu örgütün terör eylemlerine karşı devletin kolluk güçlerince yürüttüğü mücadele Türkiye’nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaşayan, çoğu kadın ve çocuk, çok sayıda insanın yaşamlarında onarılmaz hasarlara yol açmıştır. Bu dönemde, devletin güvenlik güçleri ve PKK arasında yaşanan çatışmalar, bu bölgelerde bulunan birçok köy ve mezranın boşalmasına ya da boşaltılmasına neden olmuştur. Bazen devletin PKK güçlerine karşı yürüttüğü mücadelede sivil halkı korumaya yönelik olarak bu yerler devlet tarafından boşaltılırken, bazen de halk PKK baskılarının yoğunlaşması, can ve mal güvenliklerinin kalmaması nedeniyle yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalmıştır.

Dağlık bir arazi yapısına sahip olan Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki güvenliği sağlamanın zorlukları nedeniyle köylerin boşaltılması, buralarda yaşayan insanların zorunlu olarak başka yerlere göç etmelerine neden olmuştur. Söz konusu süreç içinde köylerinden çıkartılan sivil halk, Van, Batman ve Diyarbakır gibi bölgedeki yerleşim birimlerinin yanı sıra, Adana, Mersin, Antalya, İzmir ve İstanbul gibi büyük kentlere göç etmek zorunda kalmıştır. Görüldüğü gibi göç edenlerin bir kısmı boşaltılan köy ve mezralara yakın yerleri tercih ederken, geri kalanlar ise iş bulma umuduyla daha uzak kentlere göç etmiştir. Bozkurt’un aktardığına göre sadece Adana’ya 15–20 bin civarında insanın göç ettiği tahmin edilmektedir. Van Valiliğine göre ise 1994 yılından itibaren Van kent merkezine 200–250 bin civarında kişi göç etmiş bulunmaktadır. Ancak bu tarihten önce kayıt tutulmadığı için rakamların çok daha yüksek olduğu tahmin edilmektedir (2000: 289). Sadece bu iki örnek bile göç edenlerin sayısının ne kadar fazla olduğunu göstermektedir.

İşte bu çalışma genelde Türkiye’nin Doğu Anadolu ve Güney Doğu Anadolu Bölgeleri’nin kırsal yerleşim birimlerinden çeşitli il merkezlerine, özelde ise Hakkâri’nin köylerinden Van il merkezine doğru kitlesel ve zorunlu olarak göç eden kadınların yaşamlarıyla ilgilidir. Yaşanan bu göçler, nedenleri ve sonuçları itibariyle oldukça karmaşık ve çok yönlü bir süreçte neden olmaktadır. Bu özellikleri nedeniyle tanımlanmasından yorumlanmasına birçok zorlukla karşılaşılan zorunlu göç süreci, süreci yaşayan kadınların yaşamları ve bu yaşamın kendileri tarafından nasıl algılandığı üzerinden yeniden anlaşılmalı çalışılacaktır.

Çalışmanın amacı ise genel olarak kadınların zorunlu göç sürecinden nasıl etkilendiklerini, onların anlatılarından yola çıkarak ortaya koymaktır. Aynı süreci yaşayan kadın ve erkeklerin farklı deneyimlere ve algılamalara sahip olacağı savından yola çıkılarak oluşturulan bu çalışma, kadınların kendilerini ve göç sürecini net olarak ifade edebilmeleri amacıyla, bire bir görüşmeler doğrultusunda sürdürülmüştür. Bu görüşmelerde kadınların genel olarak serbest

* Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

bir anlatım içerisinde olmaları sağlanmaya çalışılmış, ancak sürecin kendisi üzerine beraberce düşünmek için de çaba sarf edilmiştir. Görüşmeler sırasında bağlama sadık kalınmaya çalışılarak kadınların tercih ettikleri hikâyeleri anlatmaları sağlanmıştır. Daha sonra bu hikâyeler, göçü bir süreç olarak ele alan bir yaklaşım içerisinde yeniden yorumlanmıştır. Göç; dünü, bugünü ve geleceği olan, neden ve sonuçlara sahip, zaman ve mekân unsurlarını da içinde barındıran bir süreç olarak incelenmiştir. Bu yaklaşımla, zorunlu göç sürecine içeriden bakabilmek için çabalanmıştır. Bu çalışmada, araştırmanın sürdürüldüğü kadınlarla birlikte düşünebilmek ve bir paylaşım içerisinde olmak hedeflenirken, iki farklı dünyanın birbirini anlamasının önemli olduğu düşünülmüştür. Az sayıda kadının göçle bağlantılı hikâyeleri üzerine kurulan bu çalışma ancak bu kadınlar için söz konusu olan hikâyelerden oluşmaktadır. İlkaracan'ların da belirttiği gibi "...kadınların deneyimleri göçün tipi, göç edenin sosyoekonomik statüsü ve aile yapısı, geride bırakılan mekân ile tanışılan mekânlardaki kültürel, sosyal ve ekonomik yapı gibi pek çok etkene bağlı olarak değişmektedir." (1999: 310). Bu çalışma sonucunda elde edilen veriler de ancak çalışmanın oluşmasını sağlayan kadınlarla sınırlı bir geçerliliğe sahiptir.

Zorunlu göç sürecini yaşayan az sayıda kadının göçle bağlantılı tecrübelerinden oluşan bu çalışmada söz konusu kadınların tarih sahnesinde görünür hale gelmeleri sağlanmaya çalışılmıştır. Çünkü tüm sosyal bilimlerde erkeklere ait deneyimlerin genelleştirilmesi toplumsal ve tarihsel süreçlerde kadınların görünmezliğine neden olmaktadır. Harding'in de belirttiği gibi, "eleştirmenler, geleneksel sosyal bilimin çözümlerine, sadece erkek deneyimlerini esas alarak başlamaktadır. Yani sosyal bilim, yalnızca erkeklere ki bunlar beyaz, Batılı, burjuva erkeklerdir özgü sosyal deneyimlerin sorun olarak kabul edildiği sosyal yaşanmışlıklarla ilgili sorular sorar... Öte yandan, kadın edimlerinden kaynaklı, açıklığa kavuşturulması gereken pek çok olay vardır." (1996: 39). Ancak burada kadın ve erkek diye iki farklı ve sabit kategoriden bahsedilmemektedir. Çünkü her ikisi de kendi içlerinde etnik, dinsel, kültürel ve sınıfsal temelde farklılaşmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma toplumda dezavantajlı konumda olan kadınların önemli bir kesimini oluşturan ve zorunlu göç yoluyla Van kent merkezine yerleşen Hakkâri kadınların bir kesiminin sesini duyurmayı amaçlamaktadır. Mies kadınların araştırma materyallerinden hariç tutulmalarını Berthold Brecht'in "karanlıkta olanlar görülmezler" özdeyişiyle açıklarken, kadınların karanlıkta kalan alanlarını şöyle sıralamaktadır: Bu alanlar; "kadınların sosyal tarihi, kadınların kendi durumlarını, kendi ezilmişlik ve direnç biçimlerini nasıl algıladıkları"dır (1996: 51). Bu nedenle çalışmada öncelikli olarak çalışmaya katılan kadınlar için de karanlıkta kalan benzer konulara değinilmeye çalışılmıştır. Ancak kadınların karanlıkta kalan yönleri ve özellikleri üzerinde çalışmalar yaparken dikkat edilmesi gereken en önemli noktanın araştırılan ve araştırılan arasındaki özne, nesne hiyerarşisini kırabilmek olduğuna inanılmaktadır. Yani çalışmalarda 'yukarıdan bakış' yerine insan merkezli 'aşağıdan bakış' yaklaşımının önemli olduğu düşünülmektedir. Bu noktadan hareketle çalışmanın temel prensibi böylesi bir yaklaşımı ve yaklaşmayı sağlayabilmektir.

Çalışmanın konusu olan zorunlu göç hareketlerinden genel olarak bahsedecek olursak, göç süreci göç edilen yerleşim birimlerinin nüfusunun hızla artmasına

neden olurken daha birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Mesela göç edilen yerlerde plansız olarak yerleşilmesi kentlerin dışında yeni mahallelerin meydana gelmesine neden olmuştur. Bu yerlerin belediye hizmetlerinden yoksun olması buralarda yaşayanlar için yaşam kalitesinin oldukça düşük olmasına neden olmaktadır. Ulaşım, alt yapı vb. daha birçok sorunu olan bu yerlerde insanlar oldukça sağlıksız koşullarda yaşamlarını sürdürmek zorunda kalmaktadır. Geldikleri yerlerde öncelikli olarak hayvan besleyen-satan ve doğa el verdikçe toprakla uğraşan bu insanlar, kentlerde çalışacak herhangi bir iş bulmakta oldukça zorlanmaktadır. Dolayısıyla çoğu vasıfsız işçi konumunda olan bu insanlar işsizlik ve yoksulluk gibi sorunlarla da karşı karşıyadır. Ayrıca bu insanların sağlıksız koşullarda, yoksulluk ve yoksunluk içerisinde, kentten ve kentin olanaklarından oldukça uzak mekânlarda yaşamaları, geldikleri bu yerlere uyum sağlamalarını zorlaştırmaktadır. Uyum sağlayamadıkları sürece de insanlar bu yaşam mekânlarını, eski alışkanlıkları doğrultusunda kendilerince biçimlendirmeye çalışmaktadır. Bu sebeple genellikle kendileriyle aynı kaderi paylaşan diğerleriyle veya akrabalarıyla yaşamlarını devam ettirmektedirler. Ancak her ne kadar yalıtılmış bir yaşam sürseler ve bu yeni yerlerinde eskiyi yaşatmaya çalışsalar da, göç süreci birçok yeniliği beraberinde getirmektedir. Bu yeni durum insanların zorunlu olarak kendilerinde değişiklikler yapmalarına neden olmaktadır. Göç süreci bireylerin uyum sorunlarıyla karşı karşıya gelmelerine neden olmaktadır. Özellikle kadınların ve yaşlıların çoğunun Türkçe'yi bilmemesi, kapalı bir aile yapısı içerisinde yaşamaları, onların bu yeni durumdan nasıl etkilendiklerini bir problematik haline getirmektedir. Göç öncesinde eğitim olanaklarından yeterince yararlanamayan kadınlar, sosyal ve kültürel olarak oldukça geri kalmışlardır. Bunun yanı sıra aynı sebepten dolayı Türkçe'yi de öğrenememişlerdir. Sağlık olanaklarının yeterli olmaması ve geleneksel değerlerin hâkim olması nedeniyle kadınlar çok sayıda çocuk sahibi olmaktadır. Bu durum da var olan yoksulluğun giderek artmasına neden olmaktadır. Geleneksel yaklaşımların hâkim olduğu bu yerlerde kadınlar dini ve muhafazakâr bir yaşam sürmektedir. Kapalı bir aile yapısı içinde, belli rolleri yerine getirerek yaşayan bu kadınlar üretimden tüketime, boş zamanları değerlendirmeden çocuk doğurmaya kadar her alanda modern öncesi bir hayatı sürmektedirler. Köse, Çolak ve Dayıoğlu'nun da belirttiğine göre; "Modern teknolojiler, eğitilmiş nitelikli bir insan gücü ve yüksek bir istihdam kapasitesi ile demokratik bir siyasal rejimden yoksun söz konusu 'az gelişmiş' veya 'yarı-gelişmiş' ekonomilerin yol açtığı olumsuzluklardan en çok kadınlar ve çocuklar etkilenmektedir." (2000: 46). Yine aynı şekilde kontrolsüz bir biçimde ve oldukça hızlı artan nüfus olgusunun yol açtığı beslenme, sağlık ve eğitim olanaklarındaki yetersizlikler ile birlikte azalan gelir düzeyi ve yoksulluk da en çok kadınlar ve çocukları etkilemektedir. Göç öncesi yaşadıkları yerlerde yukarıda sayılan çok sayıda sorunla baş etmek zorunda kalan kadınlar, göç ettikleri yeni yerlerde de benzer sorunları yaşamalarının yanı sıra daha pek çok yeni sorunla karşılaşmaktadırlar. Alıştıkları hayatı yaşamaya devam etmek isteyen bu kadınlar kendilerini zorlayan değişimlere çoğu zaman ayak uyduramamaktadırlar. Okuma-yazmanın yanı sıra dil bilmiyor olmaları kent yaşamında kendilerine büyük zorluklar çıkarmaktadır. Göç edilen bu yerlerde hem ekonomik hem de sosyal olarak bambaşka bir bilgi gerekmektedir. Oysa kadınlar bu bilgi ve becerilerden yoksun olmalarının yanı sıra eskiden

bildiklerini de uygulayacakları bir alan bulunmamaktadırlar. Böylece kadınların nasıl değerlendireceklerini bilmedikleri kocaman ve yepyeni bir boş zamanı olmuştur.

Genel olarak zorunlu göç süreci ve süreci yaşayan göçmenlerin sorunlardan hareketle oluşturulan bu çalışmanın sonucunda elde edilen bulgular ise şu şekilde özetlenebilir: Van'ın farklı kenar mahallerine dağılmış halde yaşayan kadınlarla yapılan derinlemesine mülakatlara dayalı görüşmelere katılan kadınlar devlet güçleri tarafından toplu halde köyleri boşaltılan insanlardan bazılarıdır. Bu nedenle kadınlar köylerinden göç etme nedenlerini askerlerin köylerini boşaltmalarıyla açıkladılar. Kadınlar bu konuda sürekli olarak devlet güçleri ile PKK arasında kaldıklarını vurguladılar. Köylerinin askerler tarafından yakılarak boşaltıldığını söyleyen kadınlar o günle ilgili olarak konuşmaktan kaçındılar. Bunun yanı sıra sürekli olarak köylerinin yakıldığını ve askerlerin köylerini boşalttığına değinen kadınlar bu olayların nedenleri hakkında da detaylı bir şekilde konuşmadılar.

Kadınlara sorulan sorular sonucunda anlaşılmıştır ki; kadınlar göç etme kararında etkin olmadıkları gibi göç edilecek yerin seçiminde de etkili olmamışlardır. Kadınlar göçün nasıl gerçekleştirileceği, nereye göç edileceği, kimlerle birlikte göç edileceği gibi konularda da karar süreçlerinin içinde yer almamışlardır. Bu nedenle kadınlar bu süreçte erkeklerden daha fazla tabi olan konumundadırlar. Kadınların bu süreçte karar verme mekanizmalarından dışlanmış olmaları onların süreci anlamlandırmasını da zorlaştırmaktadır. Küçükcan ve Köse'nin(2000) de belirttikleri gibi hayatlarının kontrolünü kaybeden, hayatlarına yön verme yeteneklerinden mahrum kalan, can ve mal kaybı yaşayan insanlar yaşadıklarıyla baş edebilmek için kaybettikleri anlamın yerine yenilerini koymak için çabalamaktadırlar. Görüşmeye katılan kadınların da yaşadıkları nedeniyle benzer bir duygusal boşluk içinde oldukları, yaşadıklarını ve hayatlarının tamamını yeniden anlamlandırmaya çalıştıkları görülmüştür. Şöyle ki; kadınlar başlarına gelen olayları bir kader ve tevekkül anlayışı içinde yorumlamaktadırlar. Ayrıca kadınların hayattan beklentileri dünyevi değerlerden çok, iman, ibadet vb. üzerine kurulu dini değerlere dayanmaktadır. Bu yorumlama sayesinde kadınlar yaşadıkları olumsuz süreçleri dini bir anlam dünyası içinden yeniden yorumlamaktadırlar.

Kadınlara yapılan görüşmeler sonucunda görülmüştür ki; görüşmelere katılan kadınlar zorunlu göç sürecinde, sınırlı da olsa bir tür siyasi bilinç sürecine girmişlerdir. Kadınlar duygusal temelde belirli siyasi partilere yönelik bir sempati geliştirmişlerdir. Kentteki kimlik yitiminin bir yansıması olabilecek olan bu sempati, büyük ölçüde "ötekilik" duygusunun yol açtığı sosyopsikolojik sorunlardan kaynaklanıyor olabilir. Sempati duydukları siyasi partinin kendilerine değer verdiğine değinen kadınlar aynı zamanda bu hareketin erkeklerini de benzer yönde biçimlendirdiğini savunmuşlardır. Ayrıca bu siyasal hareket kadınlar için dilini, yolunu, nasıl yaşanacağını bilmedikleri bu yeni yerlerde kendilerini yalnız hissetmelerine engel olan bir sosyal ortam da yaratmıştır. Kadınlar köyde yaşarken genel olarak yaylaya gidip gelmenin dışında başka bir yere gitmemektedirler. Van'a göç ettikten sonra ise Van'ın bilmedikleri bir yer olmasının dışında sosyal baskılar nedeniyle de mekânsal bir hareketlilik yaşamamaktadırlar. Ancak kadınlar siyasi faaliyetlere katılmaya

başladıktan sonra sık sık kendilerini ait hissettikleri partinin binasına gidip gelerek, partinin hem şehir içindeki hem de şehir dışındaki faaliyetlerine katılarak daha fazla hareket edebilmektedirler. Görüşmeler sonucunda görülmüştür ki; kadınlar bu süreç içinde kendi etnik kimliklerini ön plana çıkarmaktadırlar.

Göç sonrasında etnik kimliklerine daha fazla vurgu yapan kadınlar, bölgedeki ayrılıkçı etnik hareket içinde yer alarak, bu hareketin hem öznesi ve hem de nesnesi olmuşlardır. Bu hareket sayesinde ikinci sınıf insan muamelesinden kurtulduklarını söyleyen kadınlar hareketin öznesi iken hareketin devamını ve yeniden üretimini sağlayan işlevleri yerine getirerek de nesnesi haline gelmişlerdir. Bunun yanı sıra bu türden etnik hareketler Kandiyoti'nin de belirttiği gibi kendisini hem yeni kimlikler lehine geleneksel bağlantıları dönüştürüp eritecek bir proje, hem de müşterek toplumsal geçmişin derinliklerinden gelen saf kültürel değerlerin koruyucusu olarak sunar. Bu her iki eylemde kadınlar üzerinden yürütülür. Ayrıca bu türden hareketler içinde kadınlar etnik ve ulusal grupların sınırlarının yeniden üretilmesinde etkin bir rol oynar. Bu da kolektif kimliğin yeniden üretilmesiyle gerçekleşmektedir. Ancak kolektif kimlik üretildiği oranda diğerleriyle arasına bir sınır koyar. Böylece yeni olanı ve farklı olanı dışlayan bu yaklaşım özellikle zorunlu göçe maruz kalan kadınlar için kente ve kent yaşamına uyum sağlamada ciddi sorunlara neden olmaktadır. Bu durum kadınların sadece yaşadıkları kente değil, aynı zamanda makro ölçekte ulusal süreçlere katılımını da engellemektedir.

Görüşmelere katılan kadınlar genellikle ekonomik sorunlarından bahsetmeyi tercih ettiler. Hakkâri'de ekonomik anlamda çok daha rahat bir hayat sürdüklerini tekrarlayan kadınlar Van'daki yoksulluklarını detaylı bir şekilde anlattılar. Kadınlar köyde yaşadıkları dönemlerde kendi kendilerine yeten bir ekonomiye sahip olduklarını vurguladılar. Orada kendi ürettikleriyle paraya ihtiyaç duymadan geçimlerini sağlayan haneler Van'a göç ettikten sonra geçim kaynaklarının değişmesiyle birlikte ekonomik anlamda oldukça zorlanmaktadırlar. Hane reisinin bu yeni yerlerde gerekli olan bilgi ve becerilere sahip olmaması nedeniyle iş bulamaması sonucu hanenin geçimi; genç erkekler, kadınlar ve çocukların sırtına yüklenmiştir. Bu durum genel olarak çocukların eğitimini engellemektedir. Oldukça kalabalık olan bu ailelerde yetişkin erkeklerin çalışmaması ve haneye giren düzenli bir gelirin olmaması çocukların ailenin geçimini neredeyse tamamen üzerine almasına neden olmaktadır. Benzer şekilde görüşmelerin yürütüldüğü ailelerde de çocuklar çalışmak zorunda olmaları nedeniyle eğitimlerini yarıda bırakmışlardır. Çocukların yanı sıra ailelerin ekonomik olarak geçimlerinin zorlaşması nedeniyle kadınlar da çalışmak zorunda kalmıştır. Ancak yine onlar da erkekler gibi kent yaşamına uygun bilgi ve becerilerden yoksundurlar. Bu nedenle görüşmelere katılan kadınlardan bazıları açıkça ramazanda zekât topladığını anlatırken, diğerleri de dolaylı yollardan yardım talebinde bulundular. Sonuç olarak köylerinde ürettikleriyle geçimlerini sağlayan bu aileler Van'a göç ettikten sonra başkalarının yardımına muhtaç hale gelmişlerdir.

Van'a göç ettikten sonra emek süreçlerinde meydana gelen değişimler nedeniyle kadınların gündelik yaşam pratikleri de değişmiştir. Köyde yaşadıkları dönemlerde oldukça etkin bir biçimde hanenin üretimine katkıda bulunan

kadınlar göç ettikten sonra hanenin üretim süreçlerinde meydana gelen daralmalar nedeniyle eski alışkanlıklarından vazgeçmek zorunda kalmışlardır. Bu yeni yaşam biçimi hem yapılan işlerden arta kalan zamanlardan ve hem de haneye maddi olarak bir kazanç sağlayamamanın verdiği sıkıntılardan dolayı kadınların kendilerini bir anlamda değersiz ve işe yaramaz hissetmelerine yol açmaktadır. Görüşmelere katılan kadınların ve onların çevresindeki diğer kadınların neredeyse tamamının hasta olması bu neden bağlanabilir. Kadınların köyde edindikleri becerileri bu yeni yerlerinde kullanamamaları ve burada gerekli olan beceriler için belli bir donanıma sahip olmamaları onların daha da çok içe kapanmasına neden olmaktadır. Tekeli'nin de belirttiği gibi, "göç eden kişinin belli büyüklükteki bir yerleşme ya da emek pazarı dışına göç eden kişi olması belli bir topluluğu terk ederek yeni bir topluluk içine girmesi, yeni toplumsal ilişkiler kurmasını gerektirmekte ve çok sayıda uyum sorunu yaratmaktadır." (1998: 10). Benzer bir durum içinde olan zorunlu göçmenler de uyum sorunu yaşamakta, yaşadıkları uyum sorunlarını ise kendi içlerinde halletmeye çalışmaktadırlar. Peker(1999) de ailelerin kendi içlerine kapanarak sadece kendilerine benzeyenlerle ilişki kurduklarını ve sorunlarına kırdan tanıdıkları aile, akraba ve din kurumu ile çözüm bulmaya çalıştıklarını belirtmektedir. Uyum sorununa bulunan bu çözüm ise belli bir cemaatleşmeyi de beraberinde getirmektedir. Bir de buna yerli halkın bu insanlara karşı gösterdiği dışlayıcı ve düşmanca tavır eklenince aileler yaşadıklarının da etkisiyle daha da içlerine kapanmaktadırlar. Böylesi bir yaklaşım ise bu insanlar arasında dışarıdan olanlara karşı güvensizlik yaratmaktadır. Başak Sanat Vakfı'nın yaptığı araştırmaya göre "güvensizlik, hem kişilerin kamusal alanı kullanmalarını engellemekte, hem de özelde bireylerin kişisel yakın ilişkiler geliştirmelerinin önünde ciddi bir engel oluşturmaktadır. Bu kişiler, insanlarla iletişime geçmekte güçlük çekmekte ve sorunlarıyla yalnız baş etmeye çalışmaktadırlar. İletişim güclüğü ve güvensizlik, ayrıca sorunların saptanması ve müdahale edilmesine engel olduğundan, psikolojik/ sosyal/ kültürel problemler çözümsüz kalmaya devam etmektedir." (www. basaksanatvakfi.org.). bu türden saptamaların görüşmelere katılan kadınlar için de çok rahatlıkla geçerli olduğu söylenebilir.

Kadınlarla yapılan görüşmelerde kadınların köyde yaşarken emek süreçlerine ve doğanın ritmine göre hareket ettikleri Van'da ise emek süreçlerinin değişmesi ve şehir hayatına uyum sağlamak zorunluluğu nedeniyle hareket alanları değişmiştir. Köydeyken doğayla iç içe bir yaşam süren kadınlar Van'a göç ettikten sonra yaşadıklarının da etkisiyle yaşamlarını daha çok evle sınırlı geçirmektedirler. Ayrıca gelinen bu yeni yerlere karşı duyulan güvensizlik kendi içlerinde bir denetim kurmalarına neden olmaktadır. Böylesi bir denetim ise öncelikli olarak, namus ve buna bağlı olarak kadın cinselliği üzerinden sağlanmaktadır. Wedel'in (2001) çalışmasından da görüldüğü üzere benzer şartlarda İstanbul'a göç etmek zorunda kalan aileler için de durum çok benzerdir. Bu çalışmaya göre mahallenin dışına çıkan kadınlar ve kızlar nasıl giyindikleri, kiminle konuştukları vb. konularda çok dikkatle izlenmektedir. Doğru bulunmayan bir davranış, komşular arasında dedikoduya ve kocanın tepkisine yol açarken, mahalledeki yeni toplumsal denetim, yeni kentsel davranış biçimlerinin gelişmesini zora sokmaktadır. Kadınlar üzerinde kurulan

bu denetim ve şehir yaşamının bilinmezliği görüşmeye katılan kadınların dört duvar ile sınırlı bir yaşam sürmelerine neden olmaktadır.

Kadınların yaşadıkları ailelerinde genel olarak evlilikler eski alışkanlıklara göre devam etmektedir. “Kuma”, “berdel”, “levirat” adı verilen ve doğu ve güney doğu Anadolu bölgelerinde uygulamalarına sıkça rastlanan evlilik türleri görüşme yapılan ailelerde de görülmektedir. Evliliklerin erken yaşlarda yapıldığı bu ailelerde kadınlar erken ve geç yaşlarda doğum yapmaktadırlar. Kadınların genel olarak doğum kontrol yöntemlerini kullanmamaları ailelerdeki çocuk sayısının oldukça fazla olmasına neden olmaktadır. Özellikle erkek çocuk yerine getirdiği işlevler açısından oldukça kıymetlidir. Emeğe dayalı bir aile ekonomisi içinde çocuk emek süreçlerine katılımı açısından değerlendirilmektedir. Özellikle erkek çocuk aynı zamanda ailenin korunup kollanmasında bir güç kalkanı görevi görmektedir. Ayrıca ata soyuna dayalı bir aile yapısı içinde erkek soyun devamı anlamına da gelmektedir. Bunun yanı sıra çocukların Kürt soyunun devamcısı olarak algılanması çocuk sahibi olmaya politik bir de anlam yüklenmesine neden olmaktadır. Tüm bu nedenler yüzünden çocuk ama özellikle erkek çocuk kadınların da çevrelerinde sosyal statülerinin artmasına neden olmaktadır.

Çocuk sahibi olmak konusunda yukarıda sayılan nedenlerin yanı sıra kadınların doğum kontrol yöntemlerinden faydalanmamalarının özel nedenleri de bulunmaktadır. Öncelikli olarak bu kadınların resmi kurum ve kuruluşlardan yardım alacak bilgi ve deneyimden yoksun olması, bu kurumlarla iletişime geçebilmek için gerekli olan Türkçeyi bilmiyor olmaları onların buralardan uzak durmasına neden olmaktadır. Bu kurumlara başvurmada gerekli olan belgelerden ya da paradan yoksun olmaları da bir diğer nedendir. Ayrıca herhangi bir resmi kuruluşa gittiklerinde gerek Türkçe bilmemeleri, gerek giyim kuşam gibi dış görünüşleri nedeniyle kendilerini farklı hissetmekte ya da farklı hissetmelerine neden olunmaktadır. Wedel (2001) de benzer bir şekilde kırsal alandan göç eden Kürt kökenlilerin okul eğitimi eksikliğinin, İstanbul’da Türkçe eksikliğine de neden olduğuna değinmektedir. Ona göre bu durum bilgi alışverişini, bürokrasiyle yapılacak işlerin yapılmasını, aynı zamanda kentin eski yerleşikleri ile ilişkiye geçmeyi zorlaştırmakta ve resmi dairelerde, doktora gidildiğinde ve iş yerlerinde ayrıma uğramaya ve aşağılanmaya neden olabilmektedir. Modern kurumların tek bir tipe göre tasarlanması nedeniyle kendilerini öteki hissetmeleri onların genelde tüm kurumları, özel de ise sağlık kurumlarını kullanmalarını engellemektedir.

Görüşmelere katılan kadınlar köylerine geri dönmek konusunda ise oldukça net fikirlere sahiptirler. Geçmişini özlemle anan kadınlar köylerini çok fazla özlediklerini vurgulasalar da köylerine geri dönmeyi belli şartlar yerine getirilirse istemektedirler. Bunlardan en önemlisi köylerinde güvenliğin sağlanmasıdır. Eskisi gibi çatışmalar olursa, olaylar yaşanırsa geri dönmek istemediklerini belirtmektedirler. Devlet tarafından güvenliklerinin sağlanmasının yanında kendilerine maddi yardım yapılmasını da talep etmektedirler. Yaşanacak yerleri ve hayatlarını sürdüreceği geçim kaynakları yok olan bu insanlar güvenliklerinin sağlanmasının yanında yaşamlarını sürdürmeleri için gerekli olan temel ihtiyaçlarının karşılanmasını da istemektedirler. Bunun yanı sıra bu istekleri yerine getirilse bile geçmiş günlerin

tekrar aynı güzellikte yaşanacağına olan umutlarının kırıldığını da dile getirmektedirler.

Belirli bir planlamadan yoksun ve zorlama bir şekilde köyleri boşaltılan bu insanlar oldukça kısa bir süre içinde yıllardır yaşadıkları topraklarından koparılmıştır. Resmi rakamlara göre 378334 kişi yaşamlarında köklü değişikliklere neden olan zorunlu göç sürecini yaşamaktadır. Göçün bir süreç olarak algılanması nedeniyle zorunlu göçe maruz kalan kişi sayısının sadece bu kadarla sınırlı kaldığı düşünülmektedir. Süreç olması nedeniyle göç bir sonraki kuşakları da derinden etkilemektedir. Sosyal, kültürel, ekonomik pek çok soruna neden olan zorunlu göç süreci oldukça geniş bir kitleyi etkilemektedir. Belli bir yere yerleşmek zorunda kalan bu insanlar yeni yerlerde gerekli olan araçlardan yoksun, dolayısıyla buraların sunduğu olanaklardan mahrum bir şekilde oldukça zor şartlarda yaşam mücadelesi vermektedirler. Tercih etmedikleri bir durumu yaşamak zorunda kalan bu insanlar gittikçe keskinleşmekte ve uçlara doğru kaymaktadırlar. Böylesi bir durum ise bu insanların kent yaşamından ve ulusal süreçlerden daha da uzaklaşmalarına neden olmaktadır. Burada yapılması gereken zorunlu göç sürecini yaşayan insanları farklılıklarıyla kabul etmek ve onları kendi özgün durumları içinde değerlendirebilmektir. Zorunlu göçe maruz kalmış olmak birçok ortak sorunu beraberinde getirirken göçmenlerin kendi içinde farklı bireyler olması nedeniyle farklı sorunları olabileceği gözden kaçırılmamalıdır. Süreç içine cinsiyetçi bir bakışla bakmak, çocukları ve gençleri kategorize etmek oldukça önemlidir. Bu insanların özgün sorunlarını kabul etmek onların farklılığını kabul etmek anlamına gelmektedir. Ancak sadece farklılığı kabul etmek yeterli gelmemekte, kendi çıkarlarını savunmasını da kabul etmek gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Bozkurt, N., (2000), **Denizi Kurutmak, Dünden Bugüne Zorunlu Göç ve İskan Politikası**, İstanbul: Belge Yayınları.
- Harding, S., (1996), **“Feminist Yöntem Diye Bir Şey Var mı?”**, Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- İlkkaracan, İ., İlkkaracan, P., (1999), **“1990’lar Türkiye’sinde Kadın ve Göç”**, 75 Yılda Köylerden Şehirlere, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Kandiyoti, D., (1997), **Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar**, İstanbul: Metis, Kadın Araştırmaları, İletişim Yayınları.
- Köse, M. R., Çolak, Ö. F., Dayıoğlu M., (2000), TC. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı-ILO-IPEC Projesi, **“Türkiye’de Çocuk İşgücünü Sona Erdirmeye Yönelik Analitik Bir Çerçeve”**: Ankara.
- Küçükcan, T., Köse, A., (2000), **Doğal Afetler ve Din**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Mies, M., (1996), **“Feminist Araştırmalar İçin Bir Metodolojiye Doğru”**, Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Peker, M., (1999), **“Türkiye’de İçgöçün Değişen Yapısı”**, 75 Yılda Köylerden Şehirlere, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Tekeli, İ., (1998), **“Türkiye’de İggöç Sorunları Yeniden Tanımlanma Aşamasına Geldi”**, Türkiye’de İggöç, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Wedel, H., (2001), **İstanbul Gecekondularında Kadınların Siyasal Katılımı**, İstanbul: Metis, Kadın Araştırmaları14.

Yıldırım, A., Şimşek, H., (1999), **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Ankara: Seçkin Yayınevi.

İNTERNET ERİŞİM ADRESİ ve ERİŞİM TARİHİ

Başak Sanat Vakfı, **“SES-ÇIK (Sorun Etme Sahip Çık) Projesi Sonuç Raporu”**,
www.basaksanatvakfi.org. 05.10.2004

Hukuk

BİR ŞER'İYYE SİCİLİNİN İŞİĞİNDA İSTANBUL KADINLARININ HAK ARAYIŞLARI (M.1823)*

*Ayşe Özdemir Kızılcık***

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat dönemine kadar İslam dinine dayalı şer'i hukuk kuralları geçerli olmuş ve mahkemeye intikal eden bütün olaylar “kadın sicilleri” de denilen “şer'iyye sicil defterleri”ne kaydedilmiştir. M. 1823 (H.1238) tarihli ve 77 Numaralı İstanbul Şer'iyye Sicil Defteri'de bunlardan biridir. Söz konusu defterde 1823 yılının nisan-temmuz aylarında mahkemeye intikal eden hukuki kayıtlar yer almaktadır. Bu kayıtlarda kadınlarla ilgili davaların oldukça fazla olduğu görülmektedir. Buradan hareketle Osmanlı kadınının batılı hukuk sistemine geçmeden kısa bir süre öncesinde, adli olaylardaki durumu değerlendirmeye alınmıştır. Defterde kayıtlı adli olaylar içerisinden, XIX. yüzyıl başlarında İstanbul kadınlarının mahkemeye başvurma ve haklarını arama çabaları dikkate değer görülmüştür. Bu çalışmada XIX. yüzyıl İstanbul'unda Osmanlı kadınlarının bizzat açtıkları davalar incelenerek, onların henüz düalist hukuka geçmemiş Osmanlı Devleti'nde, hak arayışları değerlendirilecektir. Bu bağlamda daha ziyade kadınların açtıkları boşanma, nafaka ve alacak-verecek türünden davaların incelemesi yapılacaktır. Böylece XIX. yüzyılın ilk yarısında İstanbul'da kadınların hukuki haklarını nasıl arayıp savundukları ve yine bu hakları nasıl koruduklarının tespit edilmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar kelimeler: Şer'iyye sicili, mahkeme, İstanbul, Osmanlı kadını, hukuk.

Giriş

Osmanlı'da kadın ve aile konusu her geçen gün popülaritesini artıran bir konudur. Günümüzde bu konulardaki arşiv kaynaklı çalışmaların günden güne artıyor olması da bu bağlamda sevindirici bir gelişmedir. Çünkü bu tarz çalışmalar spekülasyonlardan uzak, orijinalitesi ve objektifliği yüksek eserler olmaktadır.

Osmanlı toplumunda kadınların, aşırı derecede baskı altında bulunduğu dair, ciddi bilgiler olmasa da, yaygın bir kanaat vardır. Kadınların, önce babalarının veya büyük kardeşlerinin ve daha sonra kocalarının malı olduğu, kendi mülkiyetlerinin bulunmadığı, mirastan daima mahrum edildikleri ve hür iradeleriyle evlenemeyip velileri tarafından bir eşya gibi satıldıkları, kanuni haklarını savunmak için mahkemeye bile gidemedikleri bazı oryantalistlerce ileri sürülmüştür¹. Oysa gerçekte durum bunun aksidir. Osmanlı Devleti'nde kadınlar kendi iradeleri ile mahkemeye başvurmuşlar, bizzat mahkemede bulunmuşlar veya vekilleri aracılığıyla dava açmışlar, aleyhlerine açılan davalara karşı da kendilerini savunabilmişlerdir. Öyle ki bu savunmayı kendi

*5-7 Mart 2009, Sakarya'da düzenlenen ‘Uluslar arası –Disiplinlerarası Kadın Çalışmaları Kongresi’nde “XIX. Yüzyıl Başlarında İstanbul'da Kadınların Hak Arayışları” başlığıyla sunmuş olduğumuz bu bildirinin başlığı metnin içeriği dikkate alınarak değiştirilmiştir.

**Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Araştırma Görevlisi.

¹ Abdurrahman Kurt, “Osmanlı'da Kadının Sosyo Ekonomik Konumu”, **Osmanlı Ansiklopedisi**, C.5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s.434.

aile fertleri karşısında bile yapabilmişlerdir. Çünkü Osmanlı Devleti'nin tabi olduğu İslam hukukuna göre kadın, ister evli ister bekar olsun her türlü hukuki muameleyi yapmaya ehil ve hak sahibidir². Bu bağlamda İstanbul Şer'iyye Sicilleri'nden biri olan 77 numaralı defterde İbrahim Paşa mahallesinden Ümmü Gülsüm adlı kadının, mahkemeye gelerek annesi Aişe Hatunu kendisine vekil ve naib tayin etmesi verilebilecek iyi bir örnektir³.

Osmanlı kadınlarının toplum içindeki parametreleri, toplum yapısı içindeki yerlerine göre belirlenmiştir. Mekan kısıtlamaları daha ziyade hukuk sistemi ve cemaatin koyduğu engellerle etkileşerek kadınlara toplumsal sınırlar çizmiştir⁴. Mal, servetin kaynakları ve bulunduğu yer, mülkiyet, ikamet yeri, din, toplumsal cinsiyet, çocuklar, aile, bir mülke nezaret edenlerin ve reşit olmayanların vasilerinin toplumsal cinsiyeti ve malların değeri hakkında bilgiler içeren şer'i mahkemelerin kayıtlarında, Osmanlı kadınlarının toplumsal ve iktisadi durumu üstüne bol miktarda ham bilgi mevcuttur. Bu kayıtların Osmanlı toplumuyla ilgili olarak gösterdiği toplumsal ve iktisadi bağlar, kadınları tüm sınıf ve dinsel-etnik aidiyetlerinden diğer resmi Osmanlı metinlerinden daha iyi temsil etmektedir. Bu kayıtlara ilişkin çözümler, kadınların Osmanlı ekonomisinde, özellikle mülkiyet işlemleri alanında etkin bir rol oynadığının göstergesidir. Tereke kayıtlarında kadınlar aralarında ev ve mülklerin de bulunduğu çeşitli malların sahibi olarak gözükmektedir, aynı zamanda birilerinin eşi, kızı ve annesi olarak da tanımlanmaktadır. Kadınların hakları olduğu, haklarını bilip kullandıkları ve bu kullanımlardan yararlandıkları da kesindir. Erkeklerin miras davalarında kadınlar, mirastan kendilerine düşen payı istemek ve oğullarının, kızlarının vasisi olduklarını onaylatmak için mahkemeye çıkmışlardır⁵.

Sosyal tarihimiz açısından oldukça önemli olan, Şer'iyye Sicil Defterleri'nden birini biz çalışmamızda ana kaynak olarak kullandık. Bu defter, 77 No'lu İstanbul Şer'iyye Sicili'dir ve 1823 yılının nisan-temmuz aylarında mahkemeye intikal eden hukuki kayıtları ihtiva etmektedir. Yukarıdaki değerlendirmeler ışığında, bu kayıtlar içinden kadınlarla ilgili olanları incelemeye çalıştık. Bu kayıtları kendi içinde boşanmak için mahkemeye başvuran kadınlarla ilgili kayıtlar, nafaka istemek için mahkemeye başvuran kadınlarla ilgili kayıtlar ve alacak-verecek davaları yüzünden mahkemeye başvuran kadınlarla ilgili kayıtlar olarak tasnif ettik. Şimdi bunları değerlendirecek olursak;

1.Boşanmak İçin Mahkemeye Başvuran Kadınlar

Osmanlı'da şer'i hukuk kurallarına göre gerçekleşen evliliğin, sona erdirilmesi de yine şeriat hukukuna uygun olmaktadır. İslâm hukûku esas itibarıyla boşama

² Ömer Düzbakar, "Osmanlı Devleti'nin Dilencilere Bakışı (Bursa Örneği)", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, The Journal of International Social Research**, Volume 1/5 Fall 2008, p. 297.

³ **İstanbul Şer'iyye Sicil Defteri**, No:77, H.5 Şaban-11 Zilkade 1238,(M. Nisan-Temmuz 1823), s. 62.

⁴ Fatma Müge Göçek, Marc David Baer, "18. Yüzyıl Galata Kadı Sicillerinde Osmanlı Kadınlarının Toplumsal Sınırları", **Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları**, Ed. Madeline C. Zilfi, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000, s. 49.

⁵ Fatma Müge Göçek, Marc David Baer, **a.g.m.**,s. 50.

hakkını kocaya vermiştir. Erkek istemediği bir evlilikten dilediği anda kurtulma imkanına sahiptir. Fakat evliliğin devamını kadın istemezse veya evliliğin devamından maddî ve manevî büyük zarar görürse, bu durumda evlilikten kurtulmak için çeşitli yollara başvurabilmektedir⁶.

Boşanma ile ilgili kayıtlar genel olarak Şer'iyye Sicilleri'nde en çok rastlanılan kayıtlardandır. Ele aldığımız defterde kadınlarla ilgili olarak yer alan kayıtların ekserisini 'boşanan kadınlara' ait olanları oluşturmaktadır. Defterdeki 44 kayıt sadece boşanma davalarıyla ilgilidir. Daha önceden boşanmış olduğu halde bu defterde boşandığını belirterek, eski kocasından kendisi veya çocuğu için nafaka talep edenler bu kapsamda ele alınmamıştır.

Boşanma davalarında tarafımızca önemli görülen nokta; kadınların birçoğunun kocalarından anlaşarak ayrılmış olmalarıdır. Çoğunluğun anlaşarak ayrılmış olmasına rağmen, eşleri tarafından boşatılmış kadınlar bulunmaktadır. Her iki durumda da davayı açan taraf genellikle erkektir. Çünkü boşanma şer'i hukuka göre erkeğin izni ve isteği doğrultusunda gerçekleşmektedir. Ancak sınırlı da olsa kadının bazı hakları bulunmaktadır. Buna rağmen 19. yüzyıl başlarında Davut Paşa mahallesinde oturan 13 gibi küçük sayılan bir yaştaki, Fatma'nın bile kocası Hasan'dan anlaşarak ayrılmış olması dikkatimizi çekmektedir⁷.

Elimizdeki mahkeme kayıtlarından anlaşıldığı kadarıyla kocalarıyla aralarında bir anlaşma olmaksızın boşanan kadın sayısı on ikidir. Şer'iyye Sicili'ndeki ifadeye göre bu kadınlar boşanmayı anlaşma yoluyla gerçekleştirmemişler, bu işlem kocaları tarafından yapılmıştır.

Boşanmalar arasında önemli görülecek bir diğer husus da bu kadınlar arasında, hamile olduğu halde boşanma yoluna gidenlerin bulunmasıdır. Bu durum aklımıza boşanmayı bir çare olarak gören veya boşanmakta ısrar eden kadının daha dünyaya gelmemiş bebeğini dahi düşünemeyecek bir zorluk veya zorunluluk içinde olduğunu getirmektedir. Elimizdeki mahkeme kayıtlarına göre hamile olduğu halde kendi isteğiyle boşanan üç kadın vardır. Bunlar Murat Paşa mahallesinden Kuşade, Bostani Abdullah Ağa mahallesinden Şerife Hatice ve El-hac Evhaduddin mahallesinden Fatma isimli kadınlardır. Bir de hamile olmasına rağmen kocasının boşadığı Caferağa mahallesinden Aişe hanım bulunmaktadır⁸. Defterimizde adı geçen bu kadınların boşanma nedenleri belirtilmediği için söz konusu boşanmalar hakkında daha fazla yorum yapamamaktayız. Ancak daha doğmamış çocukların dahi bu aileyi ayakta tutmaya yetecek bir sebep teşkil etmemesi bize boşanmayı gerekli kılan meselenin ciddi olduğunu düşündürmektedir.

Bunların dışında gerçekleşen anlaşmalı bir boşanmada ise, Koca Mustafa Paşa mahallesinde oturan Şerife Aişe Hanım, kendisini boşayan kocası Derviş Ahmed ile mehr ve nafaka hususunda anlaşma yapmak suretiyle eşinden ayrılmıştır. Pek

⁶İzzet Sak-Alaaddin Aköz, Osmanlı Toplumunda Evliliğin Karşılıklı Anlaşma İle Sona Erdirilmesi: Muhâla'a (18.Yüzyıl Konya Şer'iyeye Sicillerine Göre), **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S.15, 2004-Güz, s.92.(91-140)

⁷**İstanbul Şer'iyye Sicil Defteri**, No:77, s.7.

⁸**İstanbul Şer'iyye Sicil Defteri**, No:77, s. 31, 35, 39 ve 39.

çok kadının yaptığı gibi önce boşanıp sonra evlilik hakkı ve nafaka için ayrıca mahkemeye çıkmaktansa, bütün konularda anlaşıp öyle boşanmayı tercih etmiştir. Mesela Canbaziye mahallesindeki Nefise bu duruma iyi bir örnektir. Onun hem boşandığına dair hem de eşini alacak yüzünden dava ettiğine dair ayrı sayfalarda kayıtlar mevcuttur⁹. Burada dikkate değer husus, boşanmakta olmasına rağmen kadının, hakkını almayı ve korumayı sürdürmesidir.

Boşanma ile son bulan evlilikler de çocukların durumu ile ilgili, incelediğimiz defterde herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Ancak genel itibariyle çocukların bakımı belli bir yaşa kadar anneye bırakılmıştır. Anne eğer isterse kocası ya da onun ölümü halinde yakınlarından çocuğun bakımı için gerekli masrafları karşılamak üzere belli miktarda bir nafaka almıştır. Fakat çocuğun bakımında bir kusuru ya da herhangi bir hastalığa tutulması durumunda çocuk annesinden alınmak suretiyle babasına yada babasının ölmüş olduğu durumlarda bir başka akrabasının yanına verilmiştir¹⁰.

2. Nafaka Hakkını Almak İçin Mahkemeye Başvuran Kadınlar

İslam-Osmanlı hukukuna göre evli bir kadın, kendisinin veya çocuğunun geçimini sağlamak üzere çalışmak mecburiyetinde değildi. Çünkü hukuken ailenin geçimini sağlama görevi erkeğe aitti ve kadın çalışmak için zorlanamazdı. Barınma, yiyecek, giyecek ve tedavi giderlerinin karşılanacağı kocası tarafından taahhüt edilen kadın, evin işlerini yapmak¹¹, hatta çocukları emzirmek zorunda dahi değildir¹². Kadınlar, kocalarının evin geçimini sağlamadıkları durumlarda mahkemeye giderek haklarında şikâyetle bulunabilmekteydiler. Toplumda kadın haklarının en önemli göstergelerinden biri olan nafaka, sırf boşanma halinde değil, eşin evi terk etmesi veya masrafları karşılamaması halinde, kadının mahkemeye müracaatı üzerine de bağlanmıştır¹³. İslâm hukukuna göre evin reisi erkektir. Erkek, kadın ve çocukların kimseye muhtaç olmayacak şekilde yeme, içme, giyinme ve barınma gibi ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlü tutulmuştur. Nafakaya ihtiyacı olduğunu mahkemeye müracaat ederek bildiren kadına kadı tarafından kocasının maddi durumuna göre günlük olarak nafaka takdir edilmiştir¹⁴.

⁹İstanbul Şer'iyye Sicil Defteri, No:77, s. 49, 25 ve 74.

¹⁰ Ömer Düzbakar, "Osmanlı Devleti'nin Dilencilere Bakışı (Bursa Örneği)", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, The Journal of International Social Research**, Volume 1/5 Fall 2008, p. 295.

¹¹ Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Halil Cin, **İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme**, Konya: Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1988.

¹² Bu konuda detaylı bilgi için bkz. M. Akif Aydın, **İslâm-Osmanlı Aile Hukuku**, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1985.

¹³ İlber Ortaylı, **Osmanlı Toplumunda Aile**, İstanbul: Pan Yayıncılık, 2001, s. 79.

¹⁴ Ömer Düzbakar, **a.g.m.**, p. 298.

İslam hukukuna göre mehr¹⁵ ve nafaka¹⁶ kadın için verilmiş bir haktır. Bunun muhakkak kadına verilmesi gerekir. İncelemiş olduğumuz Şer'îye Sicili'nden anlaşıldığı kadarıyla İstanbul'da 19. yüzyılın ilk çeyreğinde boşanmış kadınlar, nafaka hakları kocaları tarafından kendiliklerinden verilmediği zamanlarda bu haklarından feragat etmemişlerdir. Hatta aksine nafakalarını almak için uğraşmışlardır. Bunun örneğini elimizdeki defterde, Nakkaş Paşa yakınında oturan Şerife Vahide'nin, kendisini boşayan kocası Es-Seyyid Mehmed Abdullah Efendi'den nafaka talep etmek üzere mahkemeye müracaatıyla da somut bir şekilde görmek mümkündür¹⁷. Fakat elimizdeki verilerden anlaşıldığı kadarıyla, boşanma meselesini kocasıyla anlaşma sağlayarak halledemeyen kadınlar mahkemeye yalnızca nafaka için çıkmışlardır. Bunun yanında boşandıktan kısa bir süre sonra bu kez de nafaka için mahkemenin yolunu tutan kadınlara rastlanmaktadır. Kadınların mahkemeye bu müracaatları doğrudan kendilerinin yaptıkları görüldüğü gibi, bu kadınların adına aileden birinin de yaptığı görülmektedir.

Elimizdeki mahkeme kayıtlarında sadece nafaka için mahkemeye giden kadınların böyle bir müracaat yaptıklarından haber verilmemekte, bazı müracaatların nasıl sonuçlandığını da belirten kayıtlara tesadüf edilmektedir. Örneğin Şatır Mert Çavuş mahallesinden Aişe'nin, 12 yaşındaki Fatma'nın nafakası için mahkemeye başvurduğunu, hakimin her ay 5 guruş takdir ettiğini de belirten kayıta olduğu gibi, sonuçlardan bizim haberdar olmamızı sağlayan kayıtlar da bulunmaktadır¹⁸.

Daha önce bu kadınların mahkemeye nafaka için yalnız kendilerinin müracaat etmediklerini, kadınların yerine bir yakınlarının da bu işi yapabildiklerini belirtmiştik. Mesela kızı Şerife Hatice'nin vefat etmesiyle, Davud Paşa mahallesinden Hüseyin kızı Aişe, adlı kadın damadı Derviş Mehmed Akif'e 34 aylık torunu için nafaka davası açabilmiştir¹⁹. Ancak bu davanın sonucuna ait bilgi bu defterde yer almamaktadır.

Hamile olduğu halde anlaşarak boşanan veya kocası tarafından boşatılan kadınlar ise kocalarından ayrıca bir de "hamilelik nafakası" talep etmişlerdir. Bu bağlamda Suhte mahallesinden Aişe isimli kadın eski kocası Hasan Beşe'den hamile olmasından dolayı nafaka istemiş, hakim de kendisine günlük 40 akçe nafaka bağlanmasına dair hüküm vermiştir. Yine Ali Fakih mahallesinde oturan Amine de kendisini boşayan kocası Mehmed Beşe'den, hamile olduğu için hamilelik nafakası istemek üzere mahkemeye gelebilmiştir. Bunun yanında Caferağa mahallesinden oturan Aişe'nin, kendisini boşayan eşi es-Seyyid

¹⁵ İslam hukukuna nazaran her hangi bir Müslim ile evlenen kadın, mehr namıyla bir mala müstehak olur. Mal ile mübadelesi kabil olan bir menfaat de mehr olabilir. Nikah esnasında mehr zikredilsin veya nefy edilsin, yani mehr olmamak üzere nikah akdolunsun her halde mehr lazım gelir. Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, **Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C.II, İstanbul, 1993, s.443.

¹⁶ Türk Hukuk Lügati'ndeki izahı;kişinin iyaline yani beslemeye mecbur olduğu kimselere infak ettiği nesnedir. İstılahta yiyecek, giyecek şeylerle meskenden ibarettir. Bkz. Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, **Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C.II, İstanbul, 1993, s.642.

¹⁷ **İstanbul Şer'îyye Sicil Defteri**, No:77, s.3-4.

¹⁸ **İstanbul Şer'îyye Sicil Defteri**, No:77, s.10-11.

¹⁹ **İstanbul Şer'îyye Sicil Defteri**, No:77, s.13.

Mustafa Beşe'den hamile olmasından dolayı nafaka talebinde bulunduğunu ve hakimın de Aişe Hatunun doğum yapıncaya ve iddeti bitinceye değin her gün kırkar akçe hükmettiğini gösteren hüccet de incelemiş olduğumuz defterde yer almaktadır²⁰.

Ayrıca Mustafa Bey mahallesinden Zekiyye Fatma, kendisini boşayan eşi Hasan Ağa'dan, çocuk nafakası talebinde bulunmuş, bunun üzerine mahkeme kendisine aylık 15 guruşluk bir nafaka bağlanmasına hükmetmiştir. Buna benzer şekilde Ali Fakih mahallesinden Şerife Amine kendisini boşayan kocası Ahmed Beşe'den nafaka talep ederken Davud Paşa mahallesinden Zeliha da kısa bir süre önce anlaşarak ayrıldığı kocası Mehmed Şakir Ağa'dan çocuk nafakası talebinde bulunmuş, hakim Zeliha Hatun' a da günlük 40 akçe nafaka bağlanmasını uygun görmüştür. Yine Gureba Hüseyin Ağa mahallesinde oturan Hatice ve Ahmed Paşa mahallesinde oturan Zeliha ile Canbaziye mahallesinde oturan Şerife Aişe de kendilerini boşayan eşlerinden çocuk nafakası talebinde bulunmuşlardır. Ancak bu kadınların taleplerinin uygun görülüp görülmediğine dair bir bilgi defterdeki kayıtlarda bulunmamaktadır²¹.

3. Alacak-Verecek Davaları İçin Mahkemeye Başvuran Kadınlar

Osmanlı kadınının kendi taşınmaz malını, nefisini ve mücevheratını istediği gibi tasarruf etme hakkına ve yetkisine sahip olduğu incelemiş olduğumuz Şer'iyye Sicili'nden anlaşılmaktadır. Buna göre kadınlar alacak ve verecek konusundaki haklarına da sonuna kadar sahip çıkmasını bilmiştir. Hatta incelediğimiz defterden yola çıkılarak denilebilir ki, İstanbullu Osmanlı kadınının en hassas olduğu dava, bu alacak-verecek davaları olmuş, kadınlar en çok bu alandaki haklarına sahip çıkmak için mahkemeye müracaat etmişlerdir.

Kendi malı ve mülkü üzerinde istediği muameleyi yapan kadınlar arasında verebileceğimiz ilk örnek olarak Seydi Bey mahallesinden Rukiye Hanım bulunmaktadır. Bu kadının gayr-i menkullerinden vakfettiğinin dışında geriye kalanını, Şerife Hace Esmâ Hanıma, Şerife Nefise'nin babasından miras kalan ve gedik diye adlandırılan eşyayı El-Hac Mustafa Ağa'ya satması, Hüsrevpaşa mahallesinden Şerife Adile'nin ise, bazı eşyasını annesi Fatma Hanıma hibe edip yine bir kısmını da annesine 500 guruşa satması, Katib Muslihiddin mahallesinde oturan Hatice'nin, elmas yüzüğünü validesi Müfettiha'ya hibe edip, sayılı bir kısım eşyasını ise yine validesine 1500 guruşa sattığını mahkeme yoluyla ilan etmesi, Hacı Hamza mahallesinde oturan Amine'nin sırçataşlı altın yüzüğü ile 50 guruş kıymetli elmaslıcasını validesi Aişe'ye hibesi ve bir kısım eşyasını da 4000 guruşa validesine sattığını gösteren hüccetlerin bulunması bu bağlamda verilebilecek sayısız örnekten sadece birkaçıdır²².

Koca Mustafa Paşa mahallesinde oturan Amine'nin, vekaleten, kocası Osman Beşe'ye, mülkü olan eşyasını 200 guruşa sattığını gösteren senedin yanı sıra, kadının kocasına mal satması durumunun aksini gösteren senetlere de rastlamak mümkündür. Mesela Hacı Bayram Kaftani mahallesinde oturan Ahmed Ağa, eşi

²⁰İstanbul Şer'iyye Sicil Defteri, No:77, s.44, 7, 39.

²¹İstanbul Şer'iyye Sicil Defteri, No:77, s.62-63, 41, 48.

²²İstanbul Şer'iyye Sicil Defteri, No:77, s.3, 5, 10, 37, 37.

Şerife Nimetullah'a, malı olan bir kısım eşyayı hibe etmiş, bir kısım eşyayı ise 400 guruşa satmıştır²³.

Kazgani Sadi mahallesinden Hasan Ağa'nın, eşi Şerife Hatice'ye bulunan 2500 guruşluk borcu, mahkeme kayıtlarına geçirilerek sabitlenmiştir²⁴.

Defterdar Ahmed Çelebi mahallesinde oturan Esmâ Hanım ise, eski kocası Ahmed Efendi'den, bize mehr olduğunu düşündüren, 312 guruş alacak hakkını aldığı ve kocasını da böylelikle beraat ettirdiğini mahkemeye çıkararak kesinleştirmiştir. Bunun bir benzeri olarak Şerife Fatma'nın kendisini boşayan eşi Ömer Ağa'yı, zevciyete dair alacağı olduğu gerekçesiyle Davud Paşa mahkemesinde dava ettiğini görüyoruz. Sonuçta Şerife Fatma Hanım mahkeme yoluyla da olsa alacağını almış ve Ömer Ağa'nın mehr olarak 42 guruş davacı karısına vermesine karar verilmiş, ayrıca geriye kalan hususlar için 30 guruş üzerinde anlaşma yapılmıştır. Başka bir örnekte Nefise Hanımın da, Davud Paşa Mahkemesi'nde anlaşarak ayrıldığı eşi Mustafa Ağa'yı, 210 guruş alacak hakkından dolayı dava ettiğini, bu miktarı ödemek için kocasına mühlet verildiğini gösteren bir ilamla karşılaşınca kadınların kendi haklarının savunucusu ve takipçisi olduğuna dair düşüncemiz bir kez daha pekişmektedir. Esmâ, Nefise ve Şerife Fatma Hanımlar gibi daha pek çok kadın mahkemeye mehrini veya zevciyyet hakkını almak için çıkmışlardır. Defterimizde bunun oldukça fazla örneği bulunmaktadır²⁵.

Simkeş mahallesinde muhtemelen kumasıyla, aynı evde oturan Fatma'nın, oturduğu evin eşyasının Rûveyde ile kocası Hasan'ın malı olduğunu, bir kısım eşyayı da kendisinin Rûveyde hanıma sattığını mahkemeye çıkararak kayıt ettirmesinden anlaşılmaktadır²⁶.

Kendi kocalarından alacak-verecek haklarını almak için uğraşan kadınların yanı sıra, hür iradeleriyle alım-satım yapan kadınlara da bu defterde tesadüf edilmektedir. Mesela Nefise isimli bir kadın mülk eşyasını Hatice Hanıma satarken, Şerife Aişe adlı kadın da Mehmed Beşe'den onun evini satın almıştır. Başka bir Şerife Aişe ise, alacak meselesi yüzünden Havva'yı dava edebilmiştir. Nesibe Hatun Davud Paşa mahkemesine Hasan Beşe'den olan alacağı için müracaat etmiştir. Koruk mahallesinde oturan Aişe'nin durumu bunlardan biraz daha karışıktır. O mülk eşyasını Mehmed Emin Efendi'ye önce 200 guruşa şartlı olarak satmış ve eşyayı teslim etmiş ancak daha sonra satışın iptal olduğunu belirtmiştir. Bu sebeple verdiği mülk eşyasını geri almak üzere Davud Paşa mahkemesinde dava açmış, neticede kadı tarafından, Aişe'nin eşyasının geri verilmesi ve Mehmed Emin Efendi'ye de teslim etmesi için uyarıda bulunulması karara bağlanmıştır²⁷.

Kadınların kocalarından alacak haklarını talep etmeleri nedeniyle açılan davaların yanı sıra bir takım mal-mülk için ve akrabalık bağı olmayan insanlara açtıkları davaları da görebilmekteyiz. Mesela Üçler mahallesinde oturan Fatma

²³İstanbul Şer'iyye Sicil Defteri, No:77, s. 18, 29.

²⁴İstanbul Şer'iyye Sicil Defteri, No:77, s. 13.

²⁵İstanbul Şer'iyye Sicil Defteri, No:77, s. 38, 71, 74 ve 21-22.

²⁶İstanbul Şer'iyye Sicil Defteri, No:77, s. 31.

²⁷İstanbul Şer'iyye Sicil Defteri, No:77, s. 42-43, 46, 77, 74, 71.

Hanım'ın, bir top altıparmak şalını Hafsa Hatun'dan almak için Davud Paşa mahkemesinde dava açtığını görebiliyoruz. Yine aynı kişi, damadı Şükrü Beşe'nin, kızı Amine Hatun'dan bir kısım malı hüccetsiz satın almasından dolayı, söz konusu malı talep ederek bir kez daha mahkeme karşısına çıkabilmiştir. Bu bağlamda Fatma Hatun'un Davud Paşa mahkemesinde açtığı dava ile, Aişe ve Zehra isimli hatunlardan 100 guruş alacağı olduğu gerekçesiyle alacağını talep ettiğini, Hatice isimli hanımın Davud Paşa mahkemesinde dava açarak, Közlemeci Ali'den alacak hakkı olduğu gerekçesiyle talepte bulunduğunu gösteren ilama ve yine Katib Muslihiddin mahallesinde oturan Şerife Emetullah hatunun, Davud Paşa mahkemesinde dava açarak, Cafer Efendi'den alacağı olduğu gerekçesiyle, bu alacağı talep ettiğini gösteren ilama da rastlamaktayız²⁸.

İncelemiş olduğumuz defterde değerlendirmeye aldığımız kayıtlardaki kadınların tamamı müslüman idi. Ancak İstanbul'da ve Osmanlı Devleti genelinde pek çok gayr-i müslim yaşamaktadır. Şer'iyye Sicil Defterleri başta da belirttiğimiz gibi İslam Hukuku yani şer'i hukuk görevlisi kadı veya bunların yardımcıları tarafından tutulan defterler olmasına rağmen, gayr-i müslim unsurlara ait kayıtlara da bu defterler de rastlamak mümkündür. Çünkü kadılar yalnızca İslam dininden olanların davalarına bakmakla kalmamışlar, kendi istekleri ile huzurlarına gelen herkesin ihtiyaçlarına cevap vermeye çalışmışlardır. Mesela Sancakdar Hayreddin mahallesinde ikamet eden Maryem'in, El-Hac Mehmed mahallesinde bulunan ve mülkü olan evini Sara'ya sattığını ve bunu da kadı mahkemesinde resmileştirme yoluna gittiğini görüyoruz. Oysa sattığı kişinin isminden anlaşıldığı kadarıyla bu kişi de gayr-i müslimdir. Hacı Hüseyin mahallesinde ikamet eden başka bir gayr-i müslim kadın da Domine'dir. Bu kadın alım-satım işlerinde oldukça aktif görünmektedir. Hissedarı olduğu Kalpakçı Şerbethanesi'ndeki gedik hakkını çeşitli kişilere satmıştır. Koca Mustafa Paşa mahallesinden Arkire isimli kadın da kocası Bahçıvan İstiyori'den 1350 kuruşa bahçe satın almıştır. Yine benzer olarak Sultane isimli Nasraniye, Hacı Timur mahallesinde bulunan Yenkolagi Şarabhanesi'ndeki gediğini, Yorgi'ye 7750 guruşa satmıştır²⁹. Bu da gayr-i müslim Osmanlı kadınlarının kendi rıza ve iradeleriyle ancak İslami bir mahkemeye müracaat ettiklerinin bir göstergesidir.

Osmanlı'da mahkemenin ağırlıklı olarak Müslüman bir çevrede yer alması, gayr-i müslim kadınların adalet için şer'i mahkemeye başvurmalarını engellemektedir. Ayrıca kadınlar mahkeme kayıtlarında erkeklerle ilgili davalarda ve erkeklerle olan mülkiyet anlaşmazlığı davalarında düzenli bir biçimde gözükmemektedir, bu durumda mahkeme salonunun yalnızca erkeklere ayrılmış bir mekan olmadığına göstergesidir³⁰.

Sonuç

Osmanlı kadınlarının 19. yüzyılın hemen başlarında mahkemeye çıkarak haklarını arama çabalarını bu çalışmada ele almaya çalıştık. Buna göre

²⁸ İstanbul Şer'iyye Sicil Defteri, No:77, s. 79, 82, 83.

²⁹ İstanbul Şer'iyye Sicil Defteri, No:77, s.36, 33, 53-54 ve 67-68.

³⁰ Fatma Müge Göçek, Marc David Baer, a.g.m.,s. 53.

İstanbul'da yaşayan bu kadınların haklarını arama konusunda, incelediğimiz dönem itibariyle oldukça faal olduklarını söylemek mümkündür. Elimizdeki kayıtlara göre İstanbullu kadınlar, gerektiğinde mahkemeye çıkabilmişlerdir. Şikayetleri nadiren de olsa onların adlarına başkalarının yaptığı bir-iki vaka dışında hakkını arayanların çoğu bizzat hak sahipleridir. Bu kadınlar her konuda rahatlıkla kadı huzurunda işlerini halletmişlerdir. Anlaşıldığı kadarıyla mahkemeye gidip de verilen kararın aleyhine olduğu kadın yoktur.

Boşanma davalarını açan taraf kadın olmasa da, boşanma konusunda anlaşmaya vararak boşanma yoluna gitmeleri dikkate değerdir. Elimizdeki defterde boşanmanın gerçekleştiğini gösteren hüccetin yanı sıra eğer alacaklarını almadıysa bu yüzden yeniden mahkemeye başvuran kadınlara da tesadüf edilmektedir. Kadınlar boşanma davalarından sonra daha ziyade nafaka talep etmek üzere mahkemenin yolunu tutmuşlar ve bu konudaki istediklerini de genel olarak almışlardır. Sadece kendilerine ait nafaka talepleri değil, hayattaki çocuklarının yanı sıra doğmamış çocukları için de nafaka talebinde bulunabilmişlerdir. Tabii olarak burada üzerinde önemle durulması gereken bir nokta ortaya çıkmaktadır: Doğmamış çocuklar bile ailenin dağılmasını önleyememişlerdir ve kadınlar boşanmışlardır. Kadınların belki bir yerde cesaret olarak adlandırabileceğimiz bu tutumları onları boşanmaya iten saiklerin irdelenmesini gerektirmektedir. Elbette bu kadınların maddiyatlarına güvenerek boşanma yoluna gitmeleri mümkündür. Ancak bilhassa bu tür boşanmalarda başka sebeplerin olması da kuvvetli bir ihtimal olarak karşımızda durmaktadır. Bu nedenlerin gün ışığına çıkarılması kadının geçmişi adına çok önemli bir adım olacaktır. Şer'i kuralların uygulandığı bir toplumda hiç de azımsanmayacak sayıda boşanmaların olması, dinin evlilik hukuku üzerindeki konumunu yeniden sorgulamayı gerektirmektedir.

Aynı durum alacak-verecek davalarında da açık bir şekilde görülmektedir ki, Osmanlı'da kadı her türlü gayr-i menkul, mücevher, mal ve parası üzerinde tasarrufu yapma, alım-satım hak ve yetkisine sahiptir. Dahası bunu çalışmamızdan da anlaşılacağı üzere gayet aktif olarak kullanabilmiştir.

Yalnız Müslüman kadınlar değil gayr-i müslim kadınlar da istedikleri zaman kadı huzuruna çıkmışlar ve burada İslam Hukuku'na göre yapılan muamelelerden faydalanmışlardır. Yani sadece Müslüman Osmanlı kadını değil, gayr-i müslim olanı da kendi hak ve yetkilerine sahip çıkmakta, bilhassa alacak-verecek konularında gayet özgür bir hayat sürmektedir. Durumdan anlaşılabilir ki, kadınlar İslam-Osmanlı hukukunun kendilerine vermiş olduğu haklardan haberdardır ve bunları da gereği gibi kullanmasını bilmişlerdir.

KAYNAKÇA

İstanbul Şer'iyye Sicil Defteri, No:77, H. 5 Şaban-11 Zilkade 1238, (M. Nisan-Temmuz 1823).

PAKALIN, Mehmet Zeki, **Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C.II, İstanbul, 1993.

AYDIN, M. Akif, **İslâm-Osmanlı Aile Hukuku**, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1985.

- CİN, Halil, **İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme**, Konya: Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1988.
- DÜZBAKAR, Ömer, “Osmanlı Devleti’nin Dilencilere Bakışı (Bursa Örneği)”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, The Journal of International Social Research**, Volume 1/5 Fall 2008, p. 290-312.
- GÖÇEK, Fatma Müge - Baer, Marc David, “18. Yüzyıl Galata Kadı Sicillerinde Osmanlı Kadınlarının Toplumsal Sınırları”, **Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları**, Ed. Madeline C. Zilfi, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000.
- KURT, Abdurrahman, “Osmanlı’da Kadının Sosyo Ekonomik Konumu”, **Osmanlı Ansiklopedisi**, C.5, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s.434-479.
- ORTAYLI, İlber, **Osmanlı Toplumunda Aile**, İstanbul: Pan Yayıncılık, 2001.
- SAK, İzzet - Aköz, Alaaddin, Osmanlı Toplumunda Evliliğin Karşılıklı Anlaşma İle Sona Erdirilmesi: Muhâla’a (18.Yüzyıl Konya Şer’iye Sicillerine Göre), **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S.15, 2004-Güz, s.91-140.

ÇİVİ YAZILI KANUN METİNLERİNDE KADINLARA AİT SUÇ VE CEZALAR*

*Arş.Gör. H.Hande DUYMUŞ***

Özet

Suç ve ceza kavramı, hukuk içerikli çivi yazılı metinlerde mevcuttur. Bu metinlerde kadınlara ait suçlar da tasavvur edilmiş ve bunların çeşidine göre cezalar tayin edilmiştir. Ortaya konulmuş olan bu kanunların genel karakteristiğine baktığımızda; “eğer bir insan şu suçu işlerse, şu cezayı çekecektir” şeklinde kalıp halinde ifadeler olduğunu görürüz. Kanun metinlerinde kadınlar, “esirtum, aššatum, šiništum” gibi terimlerle ifade edilmişlerdir. Bu durum, suçun kim tarafından işlendiği konusunda ve verilen cezalarda cinsiyet ayrımının yapıldığını göstermektedir. Dolayısıyla işlenen suç aynı olsa da kadına verilen ceza, erkeğe nazaran farklı ve ağır olmuştur.

CRIME AND PUNISHMENTS OF WOMEN IN THE CUNEIFORM LEGACY TEXTS

Abstract

Concept of crime and punishment existed in the early cuneiform legacy texts. Crime and punishments of women have involved in this legacy texts. It is understood that in legacy texts have a standard expression “If a man/a women commits that crime, he/she will be punished by that punishment”. In this standard expression have got some terms of women, such as “esirtum, aššatum, šiništum”. This terms demonstrate the discrimination of sex in crime and punishments. Namely, even if a women and a man the same crime committed, they were to be punished by different punishments.

GİRİŞ

Hukuk kurallarının ne zaman ve nasıl oluştuğu hususu yeterince açık olmamakla beraber, ilk defa bireylerin bir araya gelerek aile ve toplum kurmalarıyla ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Aile ve toplum düzeninin sağlıklı bir şekilde yapılması, toplumun bekasının sağlanması ve en önemlisi insanların haklarının korunması amacıyla çok erken dönemlerde toplumu bağlayıcı bazı kuralların konulduğundan şüphe yoktur. Dolayısıyla başkalarının istismar ve hakaretlerini yasaklamak veya bunu bertaraf ve kontrol etmek için bazı cezaların konulduğu düşünülmektedir. Böylece ilk defa bazı davranışlar suç kabul edilmiş ve buna karşılık cezai miktar tespit edilip uygulanmıştır. İşte bu aşama, örfi hukukun ilk oluşum evresidir¹.

* Bu çalışma TÜBİTAK-BİDEB 2214-Yurtdışı Araştırma Burs Programı tarafından desteklenmiştir.

** Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, hhanded@hotmail.com

¹ Örfi hukuk ya da başka bir ifadeyle/teammül hukuku, bir toplumda kendi kendine oluşan ve sürekli yinelenerek yerleşen adetlerin, zamanla yaptırıma bağlanmasıyla (yani bunlara uyulması için zorlayıcı hükümlerin tesis edilmesiyle) meydana gelen kurallar bütünü, yazılı olmayan hukuk olup, yazılı yasaların temelini oluşturmaktadır. Bkz. Belkıs Dinçol(2003), **Eski Ön Asya Toplumlarında Suç Kavramı ve Ceza**, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul, s.1.

Örfi hukukun ne kadar süreyle varlığını sürdürdüğü ise bilinmemektedir. Ancak yazılı hukukun ortaya çıktığı dönemlerde dahi örfi hukukun saklı kaldığına şüphe yoktur². Bilinen tek şey, ilk defa Mezopotamya’da Sumerliler tarafından M.Ö. 2450 yıllarında yazılı hukuk kurallarının oluşturulmuş olduğudur. Söz konusu kurallardan, toplumun her bireyinin suç işleme zaafına müsait olduğu ve buna karşılık tedbir alındığı anlaşılmaktadır. Ceza verilirken suçun türünün yanında cinsiyet ayrımının gözetildiği de kanun metinlerinden tespit edilmektedir.

Gerçekten, çivi yazısının icadını başaran Sumerliler, hukuki bazı işlemlerini de tabletlere yazmışlar ve günümüze ulaşmalarını sağlamışlardır. Sumer hukuku kendinden sonra Mezopotamya’da oluşturulan hukuk metinlerine örnek teşkil ettiği gibi, diğer coğrafyalardaki hukuki gelişime de katkıda bulunmuştur. Bu bağlamda Sumer hukukunun Hitit ve hatta daha sonra İbrani yasalarını şekil ve muhteva açısından etkilediği anlaşılmaktadır³. Ancak biz çalışmamızda Mezopotamya için Sumer, Babil, Asur hukuk metinleri ile Anadolu’da Hitit kanunlarını ele almakla yetineceğiz.

Mezopotamya’da bugüne kadar ele geçirilmiş olan kanunlar Sumerce ve Akadca yazılmış olup, aşağıda sıralanmıştır:

Sumerce Yazılı Kanunlar	Akadca Yazılı Kanunlar
Urukagina Kanunları	Eşnunna Kanunları
Ur-Nammu Kanunları	Hammurabi Kanunları
Ana-İttişu Kanunları	Orta Asur Kanunları ⁴ .
Lipit-İştur Kanunları	Yeni Babil Kanunları ⁵ .

Öte yandan Anadolu’nun hukuki manzarasına bir göz atacak olursak; Anadolu’da yazılı hukuk kurallarının ortaya çıkması, yazının bu bölgeye geç girişi ile alakalı olarak, Mezopotamya’ya kıyasla çok daha sonra olmuştur. Nitekim Sumerlilerden itibaren gelişme gösteren ve Samilerce Anadolu’ya taşınan hukuk anlayışının Hititleri etkiledikleri görülmektedir.

Eski Ön Asya coğrafyasında hukuki etkileşim olmasına rağmen, Hitit uygarlığı Yakındoğu’daki komşularından, insan haklarına büyük değer vermesi ile ayrılmaktadır. Nitekim, onur kırıcı cezalar, Asur kanunlarında görülen acımasız yargılar Hitit hukukuna yabancıdır. Asurluların uyguladığı düşman vücutlarının parçalanması, ateşte yakılması, esirlerin kazıklara oturtulması ya da derilerinin yüzülmesi, kesilmiş insan kafalarından piramitler yapılması gibi uygulamalar Hitit ülkesinde söz konusu değildir. Nitekim bunun gibi işkencelerin yapılmış olduğunu gösteren tasvirlerle Hitit sanatında rastlanmaması da, bu fikri destekler mahiyettedir⁶.

²Emin Bilgiç (1963), “Eski Mezopotamya Kavimlerinde Kanun Anlayışı ve Ananesi”, **D.T.C.F. Dergisi**, C.XXI, S.3-4, Ankara, s.106.

³Mebrure Tosun (1973), “Sumer, Babil ve Assurlularda Hukuk,Kanun ve Adalet Kavramları ve Bunlarla İlgili Terimler”, **Bulleten**, XXXVII/148, TTK, Ankara, s.562; Bilgiç (1963), a.g.m., s.116;

⁴Ekrem Memiş (2007), **Eskiçağda Mezopotamya**, Ekin Kitabevi, Bursa, s.148.

⁵Bilgiç (1963), a.g.m., s.115.

⁶Ekrem Akurgal (1998), **Anadolu Kültür Tarihi**, Tübitak Yay., Ankara, s.115.

Hititler'in de, diğer eski toplumlar gibi, ilk zamanlarda töreleşmiş gelenek hukuku ile yönetildikleri kuşkusuzdur. Mevcut gelenek hukuku daha sonra yazıya geçirilmiştir. Nitekim, Hitit devletinin başkenti Hattuşaş/Boğazköy kazılarında 100'er kanun maddesi içeren iki farklı tablet serisi ele geçirilmiştir. Toplam 200 maddeden oluşan kanunun birinci serisine başlangıç sözlerine göre "eğer bir adam", ikincisine ise "eğer bir bağ" kanunları adı verilmiştir⁷.

Gerek Mezopotamya, gerekse Hitit dünyasındaki kanun metinleri dikkatle incelendiğinde maddelerde bir suçun tasavvur edildiği ve bu suça göre cezalar tayin edildiği görülmektedir. Bu maddelerde kadınları ifade eden terimlerin bulunması, kadınların hangi suçu işlediklerinde hangi cezayı alacaklarını tespit etmemizi sağladığı gibi, erkeğe ve kadına verilen suçlarda karşılaştırma yapmamızı da mümkün kılmaktadır. Mezopotamya'da ilk kanun metinlerinde izleri görülmekle beraber, özellikle Orta Asur dönemi kanunlarında kadınlarla ilgili suçlara geniş olarak yer verilmiştir. Anadolu için ise yegane kaynağımız Hitit kanunlarıdır.

Şimdi kanun metinlerinin kronolojik sırasını da dikkate alarak kadınlara ait suçları ve öngörülen cezaları inceleyim:

1.Ölüm Cezası Gerektiren Suçlar:

1.1.Zina

Zina, yani evlilik dışı birliktelik, günümüzde olduğu gibi, eski çağ Mezopotamya ve Anadolu toplumlarına ait kanun metinlerinde de ele alınmış olup yüz kızartıcı bir durum olarak kabul edilmektedir. Mezopotamya toplumlarına ait kanun metinlerinde, bu suça genellikle sonu ölümle biten "nehre gitme/suya dalma/suya atılma"⁸ cezası verilmektedir.

Zina ile ilgili maddelere ilk olarak Mezopotamya'da ilk yazılı yasa metni olan Ur-Nammu kanununda rastlanılmaktadır. Kanunun 11.maddesine göre zina yapmakla suçlanan evli kadın suya atılmaktadır⁹. Eşnunna kanununun 28.maddesine göre ise zina yapan evli kadının cezası ölümdür¹⁰. Hammurabi kanununun 129. maddesine göre kadın ve birlikte olduğu adam suya/nehre atılır ya da kadının cezalandırılıp cezalandırılmayacağı kocanın insiyatifine bırakılır.

İlgili maddede: "Eğer bir adamın karısı, bir başka erkekle yatarken yakalanırsa, onları bağlayıp suya atacaklar. Eğer kadının sahibi (kocas)ı

⁷ Fiorella Imparati (1992), **Hitit Yasaları**, İtalyan Kültür Heyeti Yay., Ankara, s.1.

⁸ Suç işlemekle itham edilen bir kişinin nehre gitmesi (atılması), yani suçlu olup olmadığının belirlenmesi için Nehir tanrısının hakemliğine başvurulması (nehir/su ordali) uygulaması, daha sonra Anadolu'da da görülmektedir. Bkz. Cahit Günbattı (2000), "Eski Anadolu'da "Su Ordali"", **Archivum Anatolicum**, Sayı 4, s. 73-89. Dolayısıyla "su ordali" uygulaması tarihin erken dönemlerinde uygulanan bir cezalandırma yöntemidir. Detaylı bilgi için bkz. Bertrand Lafont (2005), "Mezopotamya'da Nehir-Tanrı'nın Yargılaması", **Eski Yakındoğu**, Dost Kitabevi Yay., Ankara, s.200-209.

⁹ Tosun-Yalvaç (1989), a.g.e., 41.

¹⁰ Tosun-Yalvaç (1989), a.g.e., s.82.

*karısını yaşatırsa (hayatta bırakırsa) kral da kölesini yaşatacaktır”*¹¹denilmektedir.

Orta Asur Kanunlarının 13, 14 ve 15.maddeleri zina yapan evli kadınla ilgili olup ilgili maddelerin tercümesi sırasıyla şöyledir:

“Eğer bir adamın karısı evinden çıkıp, bir adamın üzerine, onun oturduğu yere giderse, (adam) bir (başka) adamın karısı olduğunu bildiği (halde) onunla yatarsa adamı ve kadını öldüreceklerdir.”

“Eğer bir adamın karısı ile bir (başka) adam.....onun bir adamın karısı olduğunu bildiği (halde) yatarsa, adam (koca) karısına ne yapılacağını söylerse, zina yapan adama (da aynını) yapacaklardır. Eğer bir adamın karısı olduğunu bilmeden (kadınla) yatarsa, zina yapan adam serbesttir. Evli adam karısını suçlayacak, ona istediği gibi muamele yapacaktır.”

*“Eğer bir adam, karısıyla bir adamı (zina halinde) yakalarsa, (adamı) suçlayıp ispat ederse, her ikisini de öldürecekler, (kocanın) sorumluluğu yoktur.....”*¹².

Hammurabi kanunlarına paralel olarak, yukarıdaki maddelerde de zina yapan kadının cezalandırılmasında kocanın tutumu önem taşımaktadır. Kadına hangi ceza verilirse zina yapan erkeğe de aynı ceza verilmekte ve erkeğin serbest bırakılması, kadının evli olduğunu bilmeme şartına bağlanmaktadır.

Zina ile ilgili olarak Anadolu’da, Hititler’de erkeğin birden fazla kadınla ilişkisine müsaade edilirken ve diğer hukuki alanlarda cinsiyet ayırımı pek yapılmazken, kadının zinası suç sayılmaktadır¹³. Anadolu’da Mezopotamya’dakine benzer şekilde bir cezai yaptırım olduğu Hitit kanunlarından tespit edilmektedir.

Kanunların 197. ve 198. maddelerinde bu durum açıkça görülmektedir. Ancak Mezopotamya’dakinden farklı olarak, Hitit kanunlarında zinanın vuku bulunduğu yer önem arz etmektedir. Örneğin, adam kadını dağda alırsa suç adama yüklenir ve adam öldürülür. Ancak suç evde işlenirse, suç kadınıdır ve kadın ölmelidir¹⁴. Başka bir deyişle, olay “dağda” meydana gelirse “tecavüz”, “evde” meydana gelirse “zina” olarak telakki edilmiştir¹⁵. Koca bunları suçüstü yakalayıp öldürürse kocaya ceza yoktur. Bununla birlikte koca, Mezopotamya toplumlarına ait kanun metinlerinde olduğu gibi, karısını hayatta bırakma

¹¹ Russ Versteeg(2000), **Early Mesopotamian Law**, Carolina Academic Press, North Carolina, America, s.36; Dinçol (2003), a.g.e., s.14; Tosun-Yalvaç (1989), a.g.e., s.198.

¹² Raymond Westbrook(2003), “Evidentiary Procedure in the Middle Assyrian Laws”, **Journal of Cuneiform Studies** 55, America, s.95; Maddelerin transkript ve tercümeleri için bkz. Tosun-Yalvaç (1989), a.g.e., s.247.

¹³ Erdal Doğan (2007), **Hitit Hukuku**, Güncel Yayıncılık, İstanbul, s.97.

¹⁴ İlgili maddeler için bkz. Imparati (1992), a.g.e., s.181.

¹⁵Matitiahu Tsevat (1975),“The Husband Veils A Wife (Hittite Laws, §197-98)”,**Journal of Cuneiform Studies**, Vol.27, No.4, America, s. 235.

imkanına sahiptir¹⁶. Bu durumda zina yapan erkek de hayatta bırakılır fakat belki de bir utanç vesilesi olarak erkeğin başı örtülmektedir¹⁷.

1.2. Kocayı İnkâr

Kanun metinlerinde eşlerin birbirlerinden nefret edip, birbirlerini inkâr etme durumlarına da yer verilmiştir. Burada dikkati çeken husus, suç aynı olmasına rağmen cezalandırmanın farklı yapılmasıdır. Nitekim, Ana-İttuşu kanunlarında Kol.IV- Madde 1’de: “Eğer bir kadın, kocasından nefret edip, sen benim kocam değilsin derse, onu (kadını) suya atacaktlardır” denmektedir. Takip eden maddede erkek karısına “sen benim karım değilsin” dediğinde ise para cezası verilmektedir¹⁸. Burada eşlerin birbirinden nefret etme sebebi belirtilmediği için, cezalandırmada farklılık olmasını, ailenin ataerkil yapıda olmasına bağlıyoruz.

Hammurabi kanunlarınının 142 ve 143. maddelerinde benzer bir durum konu edinilmiştir. İlgili maddeler sırasıyla şöyledir:

“Eğer bir kadın, kocasından nefret edip sen beni karılığa alamazsın derse, onun kayıtları, bölgesinden incelenecek. Eğer o kadın (evine ve kendine) dikkatli ise (evini ve iffetini koruyorsa) ve kabahati yoksa ve kocası (evinden) çıkmaya düşkünse (evini ihmal edip, sokağa çıkmağa düşkünse), onu çok küçültüyorsa, o kadının kabahati yoktur, çeyizini alıp babasının evine gidecektir.”

*“Eğer (kadın kendini ve evini) gözetmezse ve sokağa düşkünse evini dağıtıyor, kocasını küçük düşürüyorsa o kadını suya atacaktlardır”*¹⁹.

Yukarıdaki maddelerde ise eşlerin birbirlerine ve evlerine karşı sorumsuzca davrandıkları durumlar dikkate alınmıştır. Ancak maddelerden de anlaşılacağı üzere, kadının evine tam bağlılığı, eşine sadakati ve saygısı esas alınmış olup, eve ve kocaya karşı sorumsuzluk hatta sokağa düşkünlük ölümle sonuçlanabilecek bir cezayı öngörmekte ve bu konuda kesinlikle taviz verilmemektedir. Aynı tavırları kocanın sergilediği durumlarda ise ne yapılacağı belirtilmemiştir.

1.3. İsteyerek Çocuk Düşürme

Kadınlarla ilgili olarak kanunlarda yer alan başka bir suç ise, isteyerek çocuk düşürmedir. Kanunlarda böyle bir durumda kadına ölüm cezası verilmekte ve belki de ibret olması için öldürülen kadın gömülmemektedir. Bununla birlikte kanunlarda çocuk düşürmeyle ilgili maddelerin olması toplumda çocuğa verilen önemi göstermektedir.

¹⁶ İmparati (1992), a.g.e., s.181; Tsevat (1975), a.g.m., s.235.

¹⁷Tsevat (1975),a.g.m., s.235 vd.ile Dinçol (2003), a.g.e., s.39’da başı örtülenin kadın olduğunu söylemektedirler. Ancak İmparati (1992), a.g.e., s.181’de erkeğin başının örtüldüğünü belirtmektedir. Biz de erkeğin başının örtüldüğü fikrine katılıyoruz. İlgili maddelerin transkript ve tercümeleleri için bkz. İmparati (1992), a.g.e., s.181.

¹⁸ Tosun-Yalvaç (1989), a.g.e.,s.48.

¹⁹ Jean Bottero (2005), “Babilli Kadınların Hakları”, **Eski Yakındoğu**, Dost Kitabevi Yay., Ankara, s.130; Tosun-Yalvaç (1989), a.g.e., s.199.

Nitekim, Orta Asur kanunlarının 53. maddesinde: “Eğer bir kadın kendi kendine (isteyerek) bir çocuk düşürürse, onu itham ve ispat ederlerse kazığa çakacaklar, onu gömmeyeceklerdir. Eğer çocuğunu düşürme sırasında ölürse, onu kazığa çakacaklar ve gömmeyecekler....”²⁰ denilmektedir.

Hititler’de de hamile bir kadının çocuğunun düşürülmesi ile ilgili maddeler mevcuttur. Ancak burada çocuğu düşmesine sebep olan anne adayı değil başka biridir ve ona para cezası verilmektedir. Hamileliğin kaçınıcı ayında ise o nispette para cezası verilir. Yani hamileliğin onuncu ayında bulunuluyor ise 10 gümüş şekel, beşinci ayında ise 5 gümüş şekel ödenirdi. Ayrıca kadının köle olması durumunda verilen ceza miktarı yarıya düşerdi²¹.

1.4. Büyü Yapma

Mezopotamya ve Anadolu toplumlarında insanlar büyüye inanıyor ve onun kuvvetinden korkuyorlardı. Kanun maddelerinde büyüyle ilgili maddelerin olması ve büyü yapana ölüm cezasının öngörülmesi, toplumda bu hususa önem verildiğini ve caydırıcı olması için tedbir alındığını göstermektedir. Gerçekten hem Asur’da hem de Anadolu’da Hitit kanununda bu durumu teyid eden maddeler vardır. Nitekim, Orta Asur kanunlarının 47. maddesine göre:

“İster bir kadın, ister bir erkek olsun, büyü yaparsa, (büyü) ellerinde yakalanırsa, itham ve ispat edilirse, büyü yapana öldüreceklerdir....”²².

Hititler’de de büyü yapanlara ölüm cezası verilmektedir. Ancak cinsiyet ayrımı yapılmamakta, büyü yapanın özgür ya da köle olmasına bakılmaktadır. Nitekim büyücülük yapan hür insanlar ya öldürülür ya da sürgüne gönderilirdi. Ancak büyü yapan köle ise mutlaka öldürülürdü²³.

1.5. Hırsızlık

Günümüzde olduğu gibi, Eskiçağ toplumlarında da hırsızlık suç sayılmaktaydı. Asur’da hırsızlık yapana ölüm cezası verilirken, Hitit’te daha ziyade para cezası öngörülmekte; genellikle çalınan malın değerinin üç katı gümüş ödeme cezası verilmektedir²⁴. Asur’da çalınmış malı kabul edene de ölüm cezası verilmektedir.

Orta Asur kanunlarının 3. maddesine göre : “Eğer bir adam hasta veya ölüyse (ölü iken), karısı, evinden herhangi bir şeyi çalar (ve) (onu) bir adama veya bir kadına veya herhangi ikinci bir şahsa verirse, adamın karısını ve (çalınmış malı) kabul edenleri öldüreceklerdir....”²⁵.

²⁰ Tosun-Yalvaç (1989), a.g.e., s.255.

²¹ Hikmet Turhan (1932), “Hititlerde Kadın ve Aile Hukuku”, **Resimli Şark**, Sayı 5, İstanbul, s. 26; Doğan (2007), a.g.e.,s.115.

²² Westbrook (2003), a.g.m., s.93; Tosun-Yalvaç (1989), a.g.e., s.254.

²³ Füzuan Kınal (1982),“Hititler’de Ceza Hukuku”, **Atatürk’ün 100. Doğum Yılına Armağan Dergisi**, D.T.C.F. Yay., Ankara, s. 437 vd.

²⁴ Kınal (1982), a.g.m., s. 437-438.

²⁵ Tosun-Yalvaç (1989), a.g.e., s.246.

1.6. Kocayı Öldürtme

Mezopotamya’da karşımıza çıkan bu ilginç suça Hammurabi kanunlarında rastlanılmakta ve kazığa oturtma cezası verilmektedir. Kanunun 153.maddesine göre: “Eğer, bir adamın karısı ikinci bir erkek için kocasını öldürtürse, o kadını kazığa oturtacaklardır”²⁶.

2.Sakatlama Cezası Öngören Suçlar

Ceza hukukunda “kısasa kısas” prensibini benimseyen Mezopotamya toplumlarında bedeni sakatlama cezası sık olarak verilmektedir. Hitit kanunlarında ise sakatlama cezasına ender olarak rastlanmakta ve bu ceza genellikle kölelere verilmektedir²⁷.Şimdi kadınlara hangi durumlarda sakatlama cezası verildiğini inceleyelim.

2.1.Zina

Zina yapan evli kadına genellikle ölüm cezasının verildiğini ancak kadının durumunun genellikle kocanın insiyatifine bırakıldığını belirtmiştik. Orta Asur kanunlarının 15.maddesine göre koca isterse zina yapan karısının burnunu kesebilir, aşığını da hadım edebilirdi²⁸. Kanunlar aldatılan kocayı vereceği tepki konusunda tamamen serbest bırakmıştı.

2.2. Kavga Sırasında Karşı Tarafa Zarar Verme

Orta Asur Kanunlarının 8. maddesine göre: “Eğer bir kadın, kavgada bir adamın bir yumurtalığını ezerse, kadının bir parmağını keseceklerdir. Eğer hekim (onu) sardığı (halde) ikinci yumurtalık (da) bundan zarar görürse (ve) yara izi kalırsa veya kavgada ikinci yumurtalık da ezilirse (xxxxx)²⁹ her ikisini de oyacaklar/ezeceklerdir”³⁰.

2.3. Hırsızlık Yapma veya Çalınmış Malı Kabul Etme

Orta Asur kanunlarının 4. maddesine göre hırsızlık yapan kadının kulakları, onun çaldığı malı kabul edenlerin ise kulakları ve burnu kesilir³¹. Dolayısıyla toplumda yaygın olarak işlendiğini tahmin ettiğimiz bu suçta, hırsızlığı yapandan daha fazla, çalınan malı kabul eden cezalandırılmaktadır.

2.4. Sütanneye Verilen Çocuğun Ölmesi Durumunda

Hammurabi döneminde Babil toplumunda sütannelik uygulamasının olduğunu yine çivi yazılı kanun metinlerinden tespit etmek mümkündür. Hammurabi kanununun 194.maddesinde bu durum açıkça görülmektedir. Maddede:

²⁶ Tosun-Yalvaç (1989), a.g.e., s.200.

²⁷ Sedat Alp (1947), “Hitit Kanunları Hakkında”, **D.T.C.F.Dergisi**, V/5, Ankara, s.479-80.

²⁸ Bottero (2005), a.g.m., s.130; Maddenin transkript ve tercümesi için bkz. Tosun-Yalvaç (1989), a.g.e., s.248.

²⁹ Eksik olan kısım “meme”, “meme başı” veya “göz” olarak tamamlanmıştır. Bkz. Tosun-Yalvaç (1989), a.g.e., s.247, dipnot: 283.

³⁰ Tosun-Yalvaç (1989), a.g.e., s. 247.

³¹ Tosun-Yalvaç (1989), a.g.e., s.246.

“Eğer bir adam oğlunu sütanneye verir, bu oğul sütannenin elinde ölürse ve sütanne babasının ve annesinin haberi olmadan ikinci bir çocuğu (emzirmek için) alırsa, (birincinin yerine koyarsa), bunu ispat ederlerse, babasının ve annesinin haberi olmaksızın başka bir çocuğu emzirdiği için, onun bir memesini keseceklerdir”³².

Çivi yazılı kanun metinlerinden tespit edilen bu cezalandırma yöntemi, vücut yapısıyla ilgili olarak sadece kadına verilen bir cezalandırma türüdür.

3. Diğer Suçlar

3.1. Saygısız Konuşma

Kadınla ilgili diğer ilginç bir suç ise kadının düşük çeneli olması ve küfür etmesidir. Küfür etmenin çok konuşmayı kastettiğini tahmin ediyoruz. Nitekim, Ur-Nammu kanununun 22.maddesine göre: *“Eğer bir kimsenin kadın kölesi (evin) hanımı gibi davranırsa, (evin hanımına veya beyine) küfrederse, (evin hanımı veya beyi) 1 ölçü tuzla onun ağzını yakacaklardır”³³.*

Orta Asur kanunlarının 2.maddesinde ise: *“Eğer bir kadın.....küfür söylerse (ederse) veya düşük çeneli ise o kadın cezasını çekecektir....”³⁴* denilmektedir. Ancak ne tür ceza verileceği belirtilmemiştir.

3.2.Kadının El Kaldırması

Orta Asur kanunlarının 7. maddesine göre eğer bir kadın, bir adama el kaldırırsa ve onu suçlarsa para cezası ödeyecek ve kadına 20 sopa vurulacaktır³⁵.

3.3. Kadının Dışarıda Örtünmemesi:

Orta Asur döneminde karşımıza çıkan ilginç bir cezalandırma yöntemi de, 40. maddede görülen başa zift dökme ve kulakları delip arkaya bağlama cezasıdır. Bu maddede farklı sosyal sınıflara mensup kadınlardan hangilerinin örtünmesinin yasak olduğu konusu detaylı bir şekilde işlenmektedir. Buna göre, fahişeler ve kadın köleler dışında kalan kadınlar evlerinin dışında örtüneceklerdir. Sokakta örtülü gezen bir fahişe veya kadın köle ile onları görüp de ihbar etmeyen kişiler cezalandırılmaktadır³⁶.

Örtünme, bir kadının sahipli/evli olduğunu gösteren bir uygulamaydı. Nitekim, takip eden 41. maddede bunu açıkça görebiliyoruz. Kölesiyle evlenmek isteyen bir adamın, beş veya altı arkadaşının huzurunda kölesini örtterek “o benim karımdır” demesi yeterli idi³⁷. Günümüzde de sözlenen ya da nişanlanan kızlar için “başı bağlandı” tabiri hala kullanılmakta ve bir gelenek olarak yaşamaya devam etmektedir.

³² Dinçol (2003), a.g.e., s.36.

³³ Versteeg(2000), a.g.e., s. 9-22; Tosun-Yalvaç (1989), a.g.e., s.42.

³⁴ Tosun-Yalvaç (1989), a.g.e., s.246.

³⁵ Tosun-Yalvaç (1989), a.g.e., s.247.

³⁶ Dinçol (2003), a.g.e., s.38.

³⁷ Tosun-Yalvaç (1989), a.g.e., s.253.

SONUÇ

Cezalandırmada “kısasa kısas” prensibini benimseyen Sami kavimlerin aksine Hititler’de daha ziyade tazminat cezası verilmektedir. Bununla birlikte her iki uygarlıkta da-yani Mezopotamya ve Anadolu’da- kanun metinlerinde kadını ifade eden ayrı terimlerin olması, cezalandırmada cinsiyet farkının gözetildiğini göstermektedir.

Kadınlara verilen cezalar “nehre gitme/suya dalma, ölüm, sakatlama yani burnu, kulakları, memeyi kesme, başa zift dökme, ağzı tuzla yakma, kulakları delip arkaya bağlama, sopa vurma ve tazminat ödeme” şeklinde belirlenmektedir. Kanunlarda verilen cezalarda cinsiyet ayrımı yapıldığı anlaşılmaktadır. Örneğin, Mezopotamya’da Ana-İttişu kanunlarında kadın, kocasını inkar ederse ölüm cezası alırken; koca aynı tavrı takındığında para cezası verilmektedir. Yine Hitit döneminde zina durumunda kadına ölüm cezası verilirken, erkeğin birden fazla kadınla ilişkisine müsaade edilmektedir. Dolayısıyla kadının evine ve eşine mutlak bağlılığı esas olup, bu konuda katı kurallar konmuştur.

İşlenen suçu ve öngörülen cezayı tablolaştırırsak;

Çivi Yazılı Kanun Metinlerinde Kadınlara Ait Suç ve Cezalar		
İşlenen Suç	Verilen Ceza	Geçtiği Kanun Metni
Zina	Su Ordali/Ölüm/Sakatlama	Ur-Nammu/Eşnunna/Hammurabi/Orta Asur ve Hitit Kanunları
Kocayı İnkâr	Su Ordali	Ana-İttişu ve Hammurabi Kanunları
Çocuk Düşürme	Kazığa Çakma ve Gömmeme	Orta Asur
Büyü Yapma	Ölüm	Orta Asur ve Hitit Kanunları
Hırsızlık	Ölüm-Sakatlama	Orta Asur ve Hitit Kanunları
Kocayı Öldürtme	Kazığa Oturtma	Hammurabi Kanunu
Saygısız Konuşma	Ağzı Tuzla Yakma	Ur-Nammu Kanunu
El Kaldırma	Tazminat ve Dayak	Orta Asur Kanunu
Dışarıda Örtünmeme	Baş a Zift Dökme ve Kulakları Delip Arkaya Bağlama	Orta Asur Kanunu

Çivi yazılı kanun metinlerinden tespit edilen bu suçlar ve cezalar aynı zamanda toplum yapısı hakkında da bizlere ip uçları vermektedir. Mezopotamya ve Anadolu’da-özellikle Hititler döneminde-ataerkil yapının yerleşmiş olması ailede kadının ikinci planda kalması ve cezalandırmada daha ağır cezalara maruz kalması sonucunu doğurmuştur.

KAYNAKÇA

- Akurgal, Ekrem (1998), *Anadolu Kültür Tarihi*, Tübitak Yay., Ankara.
- Alp,Sedat(1947),“Hitit Kanunları Hakkında”, *D.T.C.F.Dergisi*, V/5, Ankara, 465-482.
- Bilgiç, Emin (1963), “Eski Mezopotamya Kavimlerinde Kanun Anlayışı ve Ananesi”, *D.T.C.F. Dergisi*, XXI/3-4, Ankara, 103-119.
- Bottero,Jean (2005),“Babil Kadınlara Hakları”, *Eski Yakındoğu*, Der.Jean Bottero, Dost Kitabevi Yay., Ankara, 127-138.
- Diñçol,Belkıs (2003), *Eski Ön Asya Toplumlarında Suç Kavramı ve Ceza*, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul.
- Doğan, Erdal (2007), *Hitit Hukuku*, Güncel Yayıncılık, İstanbul.
- Günbattı, Cahit (2000), “Eski Anadolu’da “Su Ordali””, *Archivum Anaticum*, Sayı 4, 73-89.
- Imparati, Fiorella (1992), *Hitit Yasaları*, İtalyan Kültür Heyeti Yay., Ankara.
- Kınal, Füzuzan (1982),“Hititler’de Ceza Hukuku”, *Atatürk’ün 100. Doğum Yılına Armağan Dergisi*, D.T.C.F. Yay., Ankara.
- Lafont, Bertrand (2005), “Mezopotamya’da Nehir-Tanrı’nın Yargılaması”, *Eski Yakındoğu*, Der. Jean Bottero, Dost Kitabevi Yay., Ankara, 200-209.
- Memiş, Ekrem (2007), *Eskiçağda Mezopotamya*, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Tosun, Mevrure – Yalvaç, Kadriye (1989), *Sumer, Babil, Assur Kanunları ve Ammi-Saduqa Fermanı*, TTK, Ankara.
- Tosun,Mevrure (1973), “Sumer, Babil ve Assurlularda Hukuk,Kanun ve Adalet Kavramları ve Bunlarla İlgili Terimler”, *Belleten*, XXXVII/148, TTK, Ankara, 355-381.
- Tsevat, Matitahu (1975),“The Husband Veils A Wife (Hittite Laws, §197-98)”, *Journal of Cuneiform Studies*, Vol.27, No.4, America, pp.235-240.
- Turhan, Hikmet (1932), “Hititlerde Kadın ve Aile Hukuku”, *Resimli Şark*, Sayı 5, İstanbul, 25-28.
- Versteeg, Russ (2000), *Early Mesopotamian Law*, Carolina Academic Press, North Carolina, America.
- Westbrook, Raymond (2003), “Evidentiary Procedure in the Middle Assyrian Laws”, *Journal of Cuneiform Studies* 55, America, 87-97.

KADININ İNSAN HAKLARI, DİN VE LİBERAL DEĞERLER ÜZERİNE

*Doç. Dr. Hatice Nur ERKIZAN**

Annem için...

Özet

Bu çalışmanın amacı kadının insan hakları konusunu din ve liberal değerler ışığında ele alıp incelemektir. Politik liberalizm iki temel ilke üzerinde yükselir: vicdan özgürlüğü ve insan hakları. Demokratik -olmayan toplumlarda her iki ilke çok ciddi bir meydan okuma ile karşı karşıyadır. Haklar, otonomi, öz-saygı ve insan onuru kadınlar için olduğu kadar erkekler için de önemlidir. Ancak kadının insan hakları meselesi demokratik erdemlerin olmadığı toplumlarda çok daha önemlidir; çünkü bu gibi toplumlarda kadın hem dinsel ve hem de politik söylemin sömürü aracı durumundadır. Bundan dolayı, kültüroloji giysisi altında ortaya çıkan dinsel ve politik söylemlerin liberal değerler bakımından analizi günümüzü anlamak bakımından gereklidir.

Anahtar Terimler: Kadınlar, Haklar, Din, Değerler ve Liberalizm

ON WOMEN HUMAN'S HUMAN RIGHTS, RELIGION AND LIBERAL VALUES

Abstract

The purpose of this study is to elucidate women's human rights in the light of religion and liberal values. Political liberalism rises out of two fundamental principles: freedom of conscience and human rights. These two principles are facing very serious challenges in non-democratic societies. Rights, autonomy, self-respect and dignity are important for women as well as for men. However, the question of women's human rights are much more important in societies of where democratic virtues are simply in void for in such societies women are basically the vehicle of exploitation for religious and political discourses. Therefore the the emergence of religious and political discourses in the guise of culturology should be analysed of the point of liberal values in order to understand today.

Key Terms: Women, Rights, Religion, Values, Liberalism

Giriş

Bu çalışmada kadının insan hakları konusu din ve liberal değerler açısından ele alınıp incelenmeye çalışacaktır. Çağımızda gerek ülkeler arasında ve de gerekse ülkelerin kendi içlerinde kutuplaşmanın ve buna bağlı olarak çeşitli biçimler alan çatışmaların esas olarak etnisite, din/kültür ve cinsiyet üzerinden yaşandığına tanık olmaktadır. Ekonomik açıdan küreselleşmenin neredeyse bir *de facto* durum olarak kabul edildiği günümüzde hemen hemen tüm ülkelerde az veya çok kendisini gösteren cinsiyet eşitsizliği ne yazık ki ekonomik-küreselleşmenin çektiği dikkat yanında neredeyse birkaç sosyal bilimcinin sesi ile sınırlı kalmış gibidir. Sanki liberalizmin ana kaygısı, daha doğrusu düşünce

* Muğla Üniversitesi

nesnesi, para ve onun özgürce dolaşması, sınırları aşması, ırkları geçmesi, cinsiyeti umursamaması gibi algılanmaktadır. Ve neredeyse de paranın ve karın küresel özgürlüğü tamamlanmış gibi gözükmektedir; bu bakımdan para medeniyeti nihai özgürlüğüne ulaşmış ve nihai amacını da gerçekleştirmiş gibidir. Ancak buna karşın insanın eşitliğini ve özgürlüğünü etik ve politik söylemin temelini alan liberalizm, daha doğru bir biçimde söylemek gerekirse, politik liberalizmin ideali paranın liberalizmi/paranın özgürlüğü yanında ikincil kalmıştır (Nussbaum, 2007: s. 273-325). İşte bu çalışmada esas olarak Nussbaum'un politik liberal anlayışından hareketle kadının insan hakları, din ve liberal değerler arasındaki ilişki ele alınıp incelenmeye çalışılacaktır (Nussbaum, 1999: s. 81).

Politik liberalizm iki temel ilkeye dayanır ki bunlar sırasıyla; vicdan özgürlüğü/dinsel özgürlük ve temel insan haklarıdır. Vicdan özgürlüğü en önemli insan özgürlükleri arasındadır ve de politik yapılanma açısından öncelikli bir yere sahiptir. Temel insan haklarına gelince; onlar her insanın bir birey olması bakımından doğuştan sahip olduğu haklardır. İnsan bu açıdan çeşitli haklara sahiptir; örneğin hareket etme özgürlüğü, toplanma özgürlüğü, demokratik katılım, yasalar karşısında eşit muamele görme, konuşma/düşünme özgürlüğü ve kişinin dokunulmazlığı gibi. Birinci ve ikinci ilke bir bakıma birbirini tamamlar. Ancak şu noktaya dikkat edilmelidir: İkinci ilke ile dile getirilen haklar dinsel temelde bireylerden alınabilmektedir. Sonra; tarihsel olarak bakıldığında politik rejimin birinci ilkeyi göz ardı etmesinin diğer insan haklarının da ihlal edilmesiyle sonuçlandığı görülmektedir. Öte yandan, bu iki ilke zaman zaman değil çoğu zaman gerilim de yaratabilmektedir. Çünkü yine tarihsel olarak bilinen bir gerçek var ki o da dünyanın büyük dinlerinin insan hakları bakımından pek de olumlu bir geçmişe sahip olmadığıdır. Bazı dinlerin uyguladığı hukuk sistemleri insan eşitliğini inkar ederek insanın kişisel bütünlüğüne ve saygınlığına yönelik şiddeti meşrulaştırmıştır. Bu konunun daha bir açıklıkla kavranması ve analizi bakımından yakın tarihte meydana gelmiş olan ve üzerinde ulusal ve uluslar arası tartışmaların yaşandığı bazı somut örnekler üzerinde durarak kadının insan hakları konusunun din ve liberal ilkeler/değerler arasında nasıl bir gerilim yarattığı ve hatta daha da önemlisi liberal değerlerin savunusunun nasıl bir meydan okuma ile karşı karşıya kaldığı ele alınıp gösterilmeye çalışılacaktır.

I. 1980'lerin başında Bangladeşli yoksul kadınlar Bangladeş Kırsal Kalkınma Komitesi'nin düzenlediği bir eğitim çalışmasına katılırlar. Bu eğitim kadınlara okuma- yazmayı, gündelik hayatın ekonomisini yönetmeyi, yaşamı yönetebilecek çeşitli yetenekler kazandırmayı amaçlıyor. Yerel imamlar buna karşı çıkıyor ve dışarıda çalışan, diğer erkeklerle konuşan kadınların “düşük kadınlar” olduğu yönünde konuşmalar yapıyorlar. İmamlar bununla da yetinmeyerek bizzat kadınları tehdit ediyor, onların toplumdan soyutlanacaklarını (*communal ostracism*) söylüyor ve bir de kadınları fiziksel şiddetle tehdit ediyorlar ve dışarı çıkan, çalışan ve erkeklerle konuşan kadınların bacalarının kırılacağını söylüyorlar.

II. 1980'lerin başında Pakistan'da Safia Bibi adlı genç ve kör bir kız tecavüze uğradığını söyler. Kendisi küçük olduğu için de şikayeti ancak babası yapabiliyor. Mevcut İslami hukuka göre tecavüz suçunun kanıtlanması için dört

erkek tanık gerekiyor ve bunu gösteremeyenlerin kendisi bizzat zina suçundan yargılanabilmekteler. Dolayısıyla; mahkeme Safia Bibi'yi tanık gösteremediği için zina suçundan suçlu bulmasının yanında hem üç yıl hapse ve aynı zamanda da ağır işçiliğe mahkum eder.

III. 1975 yılında Hindistan'ın Madhya Pradesh kentinde Shah Bano adlı bir Müslüman kadın 43 yıllık evliliğin ve beş çocuğun ardından dışarı konur. Bano'nun kocası iyi kazanan bir avukattır. İslam hukukuna göre, koca evlilik anlaşması gereği olarak Bano'nun ailesinin verdiği yaklaşık 300 doları geri verir. Buna itiraz eden Bano sonunda ayda 18 dolar nafaka almayı hak eder. Ama kocası buna karşı çıkar ve kendisini yalnızca İslami yasaların bağladığını söyler.

IV. 1955 yılında Hindu Evlilik Yasası Hindistan Parlamentosunca onaylanır ki bu yasa ile kadın ilk defa boşanma ve yeniden evlenme hakkına sahip olmuştur. Zaten daha önce erkekler boşanmadan istedikleri sayıda evlilik yapabiliyorlardı ve ancak 1955-1956 yılları arasında Hintli erkeklere çok eşlilik yasağı getirildi. Başlangıçta sözü edilen yasaya dönecek olursak, Parlatentonun Muhafazakar Hintli üyeleri bu yasaya karşı çıkarlar ve yasanın "Hinduların dinsel duygularını yaraladığını, incittiğini" iddia ederler. Ayrıca da kadına boşanma ve yeniden evlilik hakkı tanınmasının Hinduizmin temel ilkelerine, Hindu dininin ruhuna, özüne aykırı olduğunu savunurlar.

V. Bugün İnan'da giyinme kodlarına uymayan kadınların çoğunluğunun acımasızca cezalandırılması oldukça yaygındır. Bu acımasız uygulamalardan ve cezalardan biri de kadınların ayaklarının fareler ve hamamböcekleri ile dolu pis bir çuvala sokulması, yüzlerine asit atılması veya yüzlerinin jilette parçalanmasıdır. 15 Ağustos 1991 yılında Savcı Abolfazl Musavi- Tabrizi bu ölümle ortaya çıkan tartışma üzerine şöyle diyor: "Hicab'ın ilkelerini red eden dininden dönendir, dinden dönmenin cezası da İslami Hukuka göre ölümdür." (Nussbaum, 1999: s. 82-84).

Tüm bu durumlara bakıldığında liberal değerler açısından çok ciddi problemler olduğu açıktır. Örneklere de görüldüğü gibi, dinsel özgürlük adına konuşanların söyledikleri meşru kabul edilirse bunun temel insan hakları, insana saygı ve dinsel özgürlüğe saygı arasında çok ciddi bir gerginlik oluşturduğu apaçıktır. Bu gerginlik dinsel geleneğin kendinde kendi hukukunu yapma hakkı görmesiyle ve önde gelen din adamlarının temel özgürlüklere karşı olumsuz tutum almasıyla doruk noktasına ulaşır. Demokratik kültürün oluştuğu ülkelerde politik liberalizm ile din arasında tam anlamıyla bir gerginlik ya da çatışma yaşandığı söylenemez; çünkü kadının tanıklığının erkeğin tanıklığına eşit olup olmadığı ya da kadının evlenme ve boşanma hakkının olup olmadığı konusu bir soru ya da problem olarak kendini göstermez. Yukarıda verilen örneklere bakıldığında görülen şu: demokratik kültürün veya liberal geleneğin yeşermediği toplumlarda dinsel olan veya olmayan geleneklerin ve söylemlerin esas olarak insan hakları konusunda ciddi başarısızlıklarla ve problemlerle karşı karşıya olduğudur. Dolayısıyla, konuyu uluslar arası ve kültürle arası düzlemde ele almak son derece önemlidir; çünkü bu yaklaşım bize gerçeğin ne olduğuna ilişkin daha canlı ve gerçekçi bir kavrayışın olanağını verebilir. Buna dikkat edilmemesi durumunda dinlerin veya dinsel-olmayan bazı söylemlerin nasıl

gaddarca, insafsızca ve elbette insanlık-dışı uygulamaları önerebilecekleri ve de önerilerinin gözden kaçabileceğidir. Ve de liberaller bu konuda ne yazık ki liberal dilemmaları/özgürlük ikilemlerini yaşamaktan kaçınmamaktadırlar. Bu belki çeşitli toplumların kültürlerine ilişkin duyulan umutsuzluktan olabilir ama belki de ince ve gizlenmiş bir ikiyüzlülüktür. Çünkü Batılı kadın askerler Körfez Ülkelerine gittiklerinde onlara ülkenin/ülkelerin geleneklerine uyumlu davranmaları telkin edilmektedir. Sonra; liberaller laik hükümetlerin yanlıklarını eleştirmekte tereddüt etmezken önde gelen dinlerin liderlerine ve gruplarına gelince adaletin, eşitliğin ve özgürlüğün gereklerini savunmada kararsız ve neredeyse suskun kalırlar. Onlar bir bakıma başlangıçta ifade ettiğimiz iki tez/iki ilke arasında yani dinsel özgürlük/vicdan özgürlüğü ile temel insan hakları arasında kalmış görünürler. Ancak bu liberallerin karşılaştığı bir ikilem olmakla birlikte o demokrasi üzerine olan tartışmaları doğrudan ilgilendirmesi bakımından çok ciddi bir meseledir ve de tüm bunlardan dolayı çözümü yolunda çaba gösterilmesi de elzemdir (Nussbaum, 1999: s. 55).

Bazı bakımlardan, özellikle de gündelik pratik açısından bakıldığında, dinler temel insan haklarını tehdit etmektedir. Bu dinlerin aynı zamanda insan haklarının ana kaynaklarından olduğu gerçeğini inkar etmek anlamına hiç gelmez. Ama burada dikkat edilmesi gereken nokta, kültürün bizzat kendisidir. Bir toplumda dinin içinde bulunduğu kültür tarafından ne kadar etkilendiğini ve onu ne kadar etkilediğini belirlemek oldukça zordur. Konunun kendisi son derece girift ve çok katmanlı görünmektedir. Hindistan'da bölgeler birbirinden farklı kültürel ve politik etkiler tarafından belirlenmiştir. Öyle ki, kimi yerlerde bölgesel farklılıklar dinsel farklılıklardan daha önemli ve hatta onun yerine ve önüne geçebilmektedir. Buna üçüncü bir noktayı da eklemek gerekir. Dinler politika ile ilgilendiklerinde dinsel söylemin içeriği güçlü bir biçimde politik söylem ve iktidarın dili tarafından biçimleniyor. G. Bruno'nun şu sözleri konuya ilişkin hakikati sanki zaman üstü bir biçimde ifade eder gibidir: “ Tanrı, iradesini hakim kılmak için yeryüzündeki iyi insanları kullanır, yeryüzündeki kötü insanlar ise kendi iradesini hakim kılmak için, tanrıyı kullanırlar...”

Kadının İnsan Hakları ve İnsan hakları Üzerine

Dünya'nın yüzde 49.7'si kadın. Yani kadın nüfusu 3 milyardan fazla. Kadının yaşamı dünyanın birçok yerinde tehlike altındadır. Her yıl, yarım milyondan fazla kadın, gebelik ya da doğum sırasında yaşamını yitiriyor. Bu sıkıntıların kökenindeki nedenleri tam bir açıklıkla ortaya koymak zor olmakla birlikte kadını erkektekenden daha değersiz gören kültürel, geleneksel ve dinsel söylemlerin belli anlamda sorumlu oldukları söylenebilir. Kadının çalışma hakkını ve olanağını inkar eden bazı dinsel söylemler dünyanın bir çok yerinde ne yazık ki etkin olabilmektedir. Kadına uygun olan rolün evde çalışmak olduğu düşüncesi İran, Afganistan ve Bangladeş gibi ülkelerde kadının kendi tercihini yapmasına izin vermeyip onu eve hapsedmektedir. Bu konuda Hinduizm, Konfüçyüizm, Hristiyanlık, Yahudilik ve İslam ortak bir anlayışa sahip görünürler (Berktaş 1995, s.15-52). Rajasthan'da Metha Bai adında eşi ölmüş genç bir Hindu kadın çocukları ile birlikte açlıktan ölme tehlikesi ile karşı karşıya kalır; çünkü eşinin erkek kardeşi dinsel inançlara aykırı olduğu gerekçesiyle Metha'nın çalışmasına izin vermez. Zaten hemen hemen dünyanın her yerinde genel olarak kız çocuklarının iyi bir meslek edinmeleri ailenin ciddi bir kaygısını oluşturmaz.

İşte bu nedenledir ki; kadının çalışma hakkının dinsel söylem temelinde inkar edilmesi ve engellenmesi kadınların ölümü ile dinsel söylem arasında ilişki olduğuna işaret eder. Kimi zaman din kadınların ölümü ile doğrudan ilgilidir. Hindistan'da uygulanan Sati geleneği bunu açıkça gösterir. 4 Eylül 1987 tarihinde Rajasthan'ın Deorala kentinde Roop Kanwar adında 18 yaşındaki üniversite öğrencisi kocasının ölümü üzerine canlı canlı kendini yakar. Bazıları Kanwar'ın bunu kendi isteğiyle yaptığını iddia eder, diğer bazıları da baskıyla yaptığını söylerler. Sonrasında; Deorala'ya binlerce insan akın eder ve de Kanwar'ın bir tanrıça olduğu söylentisi yayılır. Hatta öyle ki, bir süre sonra da mezarı kutsal bir yer haline gelir ve onu ziyaret eden kanser hastalarının iyileştiği iddia edilir. Bu olay çok büyük bir tartışma yaratır ve de çok büyük bir tepkiye neden olur. Hindistan Parlementosu yeni bir yasa çıkararak Sati uygulamasını yasaklar. Ancak; Muhafazakar Hindular bunun üzerine hükümete saldırırlar. Onlara göre, bu yasa tanrı inancı olmayan ve de Kanwar'ın bu cesur eylemini takdir edemeyen Batı'da eğitim almış seküler entelektüellerin ve yönetimin Hindu dininin değerlerine bir saldırısıdır ve şiddetle karşı çıkılmalıdır. Bu karşı çıkışın temelinde yatan düşüncenin ne olduğu sorulacak olursa bunun dinsel söylemin genel olarak kadını kocasının ölümüyle birlikte ölmüş kabul etmiş olması olduğu söylenebilir(Nussbaum. 1999: s.86-87).

Bedensel Bütünlük Hakkı

Kadınlar birçok şiddetin nesnesi durumundadır. Bu tecavüzü, her türden cinsel tacizi, ev içi şiddeti yine her türden ruhsal ve bedensel yaralamayı içermektedir. Tecavüz dünyada gizli kalmış en büyük suçtur; çünkü, dinler tecavüze uğramış kadını kirli, pis ve değersiz görürler. 1947 yılında Hindular ve Müslümanlar arasında çıkan ayaklanmada tecavüz savaşı kazanmanın araçlarından biri olarak görüldü. Bu ayaklanmada yüz binin üzerinde kadının tecavüze uğradığı kaydedilmiştir. Çünkü yabancı kadınların tecavüz yolu ile kazanılmasının, boyun eğdirilmesinin temelinde dinsel bir gerekçe vardır. Zaten iffetli ya da "düşmüş" kadın imgesinin yaratılmasında da dinsel söylem çok önemli bir rol oynamış görünmektedir.

Kadının Çalışma Hakkı

Seçme özgürlüğü liberal değerler arasında çok önemli bir yere sahiptir; hatta ve eğer merkezi bir öneme sahip değilse. Kadın herhangi bir ayrımcılık ve baskı olmadan ev dışında da çalışma hakkına sahip olmalıdır. CEDAW çalışma hakkını, işe alınmada ayrımcılık yapılmamasını, özgürce meslek seçimini, ücret eşitliğini kadının temel hakları arasında sayar. Oysa; önceki tartışma ve örnekler de görüldüğü gibi, dinler kadının ev dışında çalışmasına karşı ve tamamen olumsuz bir duruş sergilemekte ve onun yerinin ev-içi çalışma olduğunu empoze etmektedir ama paradoksal bir biçimde evde çalışan kadının da emeğini küçümsemektedir. İslami politikaların yaratıcısı Ayatollah Mutaahari'nin şu sözleri oldukça çarpıcı: " Kadının esas görevi evlenmek ve çocuk dünyaya getirmektir. Bu nedenle; kadınların yasa yapma ve karar verme gibi alanlara girmesi engellenmelidir; çünkü kadınlar düşünme yeteneğine sahip olmadıklarından dolayı bu alanlar için gerekli olan yargılama yetkisine sahip olamazlar"(Nussbaum, 1999: s.94). Taliban ise bugün Afganistan'da kadının dışarıda çalışmasını bütünüyle yasaklamıştır. Bu uygulamalar Batı'da da var

olmuştur. Amerika'da 1873 yılında bir kadın hukuk alanında çalışmaktan benzer nedenlerle yasaklanmıştır. (Moller Okin, 1989).

Hareket Özgürlüğü ve Toplanma Hakkı

Dışarı çıkmanın yasaklanması, kadının bu en temel hakkının elinden alınmasının/ondan yoksun bırakılmasının anlamını ve acısını anlamak çok zor olmamalıdır. Bangladeş, Pakistan ve Afganistan gibi ülkelerde dışarı çıkan ve erkeklerle konuşan kadınlar fiziksel şiddet ve toplumsal dışlanma ile tehdit edilmekteler. İran'da kadınlar otobüsün arkasında oturmak zorundadır ve yakın zamanlarda da bisiklete binmeleri yasaklandı. 1990 yılında Suudi Arabistan'da hükümet İslami değerler ve ahlakın gereği olarak kadınların araba kullanmasını yasakladı. Dışarı çıkabilmek için, özellikle yurtdışına çıkabilmek için, erkeğin yazılı iznini alma zorunluluğu vardır. Sudan'da kadın kendi ailesini ziyaret etmek için kocasından izin almak durumundadır (Nussbaum, 1999: s.95).

Konuşma ve Politik Katılım Hakları

Politik katılım, konuşma özgürlüğü ve elbette düşünce özgürlüğü demokratik olmayan ülkelerde herkes için yasaktır. Ancak kadınlar söz konusu olduğunda bu yasak katmerleşir. Zaten kadının dışarı çıkmasını yasaklayan/engelleyen, okuma yazmasını istemeyen, ona çeşitli meslek alanlarını yasaklayan rejimlerin kadınlara politik katılım hakkı vermesi ve konuşma özgürlüğünü tanıması abesle iştiğal olur. İran'da kadınlar parlamentoda % 3, Danimarka'da % 40, Almanya'da % 20, Pakistan'da % 2, Hindistan'da % 7 oranında temsil edilmektedir. Demokratik ülkelerde kadının politik katılımının önündeki en büyük görünmez engeller başında yoksulluk, kötü beslenme, eğitimsizlik ve gündelik yaşamın sonu gelmez sorumlulukları gelir.

Sivil Kapasitelerin Tanınması ve Mülkiyet Hakları

Kadının hukuk önünde erkekle eşitliği bir çok bakımdan son derece önemlidir. Çünkü, o kadının sözleşme yapma hakkı, mahkemelerde eşit muamele görme ve mülkiyet edinme hakkı ile doğrudan ilgilidir. Ve bu haklar bugün de dünyanın neredeyse bir çok yerindeki kadınlar için var değildir. Geleneksel İslam hukukunda kadın erkeğe eşit değildir. Kadın birçok sözleşmenin yanı sıra evlilik sözleşmesi yapmak için de bir erkeğe gereksinim duyar. Kadının mahkemedeki tanıklığı makbul değildir ve de erkeğe eşit değildir. Tecavüz ve aldatma konusunda kadının tanıklığı geçersizdir. Hindistan'da yaşayan ve nüfusun yaklaşık olarak % 3'nü oluşturan Hıristiyanlar arasında da durum aynıdır. 1983 yılında Mary Roy kız çocuklarının mirastan eşit pay almamasına itiraz eder. Ancak yine aynı dini grup içinde bazıları bunun Hıristiyanlığa aykırı olduğunu ve Hıristiyan değerlerinin yok olmasına yol açacağını söylerler. Kilise de bu görüşü destekler (Nussbaum, 1999: s.97-98).

Aile Hukuku

Dinsel sistemlerde aile hukuku kadının seçme özgürlüğünü sert bir biçimde sınırlar. Evlenme için izin alma, çocukların yaşamını düzenleme, çocuğun velayeti, boşanma hakkı ve nafaka konuları kadının eşitsiz uygulamalarla karşılaştığı alanların başında gelir. Çok eşlilik erkeğin hakkı gibi görülmele birlikte kadın için bu telaffuz edilemez bir şeydir. Şeriatın esas alındığı

Sudan’da kadının “sahibi” –kocası, babası ya da erkek kardeşi, dedesi, amcası, her halükarda otoriteyi temsil eden erkek biri- evlilik konusunda mutlak bir otoriteye sahiptir. İslami hukukun uygulandığı bazı ülkelerde Ortodoks uygulamalardan ayrılmak boşanmaya neden olabilir. 1996 yılında mahkeme Kahire’de Arapça profesörü olan Nasr Abu Zeid’in kendisi de bir profesör olan İbtihad Younis’dan ayrılması yönünde karar verir. Çünkü kökten dinciler profesör Zeid’in yazılarının dine aykırı olduğunu, hatta onu kafir kıldığını iddia ederler (Nussbaum, 1999: s.99).

Eğitim Hakkı

Kadın eğitim yoluyla aklını yeşertebilir, seçeneklerinin neler olabileceğini görebilir, her şeyden de önemlisi, kendi aklının, kendi bedeninin, daha doğru bir ifadeyle, kendi yaşamının sahibi olabilir. Sokratesçi bir ruh ışığında ifade edecek olursak, kadın kendi aklının yeşermesine olanak tanıyan eğitim sayesinde içinde bulunduğu geleneği, kültürü ve inanç sistemlerini eleştirel bir kavrayışla değerlendirebilir ve her şeyden önce de seçmediği/tercih etmediği şeylerin toplamı olan dayatılmış yaşamın basit bir taşıyıcısı olmaktan kurtulabilir. Dünyaya bakıldığında kadının eğitim durumunun dramatik bir tablo oluşturduğu görülür. 280 milyonluk Arap dünyasında her 2 kadından 1’i okuma yazma bilmiyor. Suudi Arabistan’da kadının oy hakkı yok, araba kullanması yasak. Gelişmekte olan ülkelerde okur-yazar olmayan her 3 kişiden 2’si kadın. Mollaların/imamların, daha önceki örnekte görüldüğü gibi, kadınların okuma yazmasına karşı olması, okuyan ve dışarı çıkıp erkeklerle konuşan kadınların “temiz olmadığı” yolundaki retorikleri hiç kuşkusuz dinsel bir temele sahiptir. Kız çocuklarının eğitimi hemen hemen dünyanın her yerinde ailenin temel kaygısını oluşturmaz. Bunun ekonomik, geleneksel, kültürel nedenleri olabilir ama kadının dinler tarafından yaratılan imajı tüm bu konularda son derece etkili olmuştur. İran’da kadına en uygun rolün eş ve çocuk sahibi olması olarak tanımlanması kadının yüksek öğrenim almasını trajik bir biçimde engellenmiş ve üniversitelerdeki 154 bölümden 79’una girmeleri yasaklanmıştır. Bu durumda kız çocuklarının kendi yaşama biçimlerini oluşturmaları, seçmeleri, her şeyden önce de kendi yarattıkları bir yaşamın öznelere olmalarını beklenemez (Nussbaum, 2000: s.34-111).

Beden ve Onun Kontrol Hakkı

İnsan hakları savunucuları bazı istisnai durumlar dışında kadının gebelikten korunma hakkının tesliminde fikir birliği içindedirler. Çünkü, kişinin kendisi dışında herhangi bir otoritenin onun üzerinde söylemsel ve eylemsel bir iktidar kurma girişimi insan hakları açısından kabul edilemez bulunur. Ancak hem İslami ve hem de Katolik söylem bu düşünceye karşı çıkar. Örneğin, Kilise esas olarak kürtaja karşı çıkar. Temel insan hakları ışığında düşünüldüğünde gebelikten korunma veya çocuk dünyaya getirme konusunda kadının söz sahibi olmasının kadının temel insani hakkı olduğu açıktır. Bununla birlikte; kürtaj insan hakları bakımından son derece karışık bir meseledir de aynı zamanda. Bazıları meseleyi yalnızca kadın hakları açısından ele almaktadır. Ama biliniyor ki, kürtaj cinsiyet seçiminin bir aracı olarak da kullanılmaktadır. Kız çocuklarının değerli kabul edilmediği toplumlarda kürtaj bir cins kırımına dönüşmektedir. Bu bakımdan o, kadın eşitsizliğinin de bir aracı olabilmektedir.

Cinsiyet belirlemesine gebeliğin erken dönemlerinde izin verilmemesi ve geç dönemlerde kürtajın yasaklanması gerekir. Çünkü, Batı ülkelerinde yaşayan kadınların çoğunun tersine, örneğin Hindistan'da, kadınlar kürtaj hakkının kaldırılmasından yanadırlar. Bunun nedeni, biraz önce ifade edildiği gibi, kürtajın cins kırımına dönüşmesidir. Bu kırımın temelinde de kız çocuklarının değersiz olduğu düşüncesi kuvvetle yer almaktadır (Berktaş, 2003: s.131-151; 1991: s.71-102; 143-175).

Sonuç Yerine...

Kadının hakları temel insan haklarının içinden yeşerir.

- Temel insan hakları her rejimin temel önceliği olmalıdır.
- Dinsel söylemler ve uygulamalar temel insan haklarına aykırı olmamalıdır.
- İnsanın onuruna, özgürlüğüne ve eşitliğine karşı girişilen saldırılar ne vicdan özgürlüğü ile ve ne de dinsel özgürlük ile bağdaştırılmaz.
- Başkasına saldırının dinsel özgürlük olduğunu iddia edenler ve hatta bunun için Tanrı'dan emir aldığını söyleyenler bile olabilir. Ancak; bazı değerler vardır ki onların aşılmasına izin verilemez. Yani, insanın insan olma hakkı inkar edilemez.
- Birey hakları, bireyin haklarıdır ve hiçbir otoriteye devredilemez.
- Hiçbir dinsel söylem bireyin insan hakları ile karşıtlık içinde olamaz.
- Boşanma hakkı, kimseyi boşanmaya zorlamaz.
- Gebelikten korunma hakkı kimseye bunu empoze etmez.
- Evlat edinme hakkı kimseyi evlat edinmeye mecbur kılmaz.
- Liberal değerler insanı doğuştan eşit ve özgür kabul eden ilkeler üzerinde yükselir. O nedenle; cinsiyet eşitsizliğini temel alan hiçbir dinsel ve politik söylem özgürlük söylemi üzerinden kendini meşrulaştıramaz.
- Hiç kimse hukuk önünde ayrıcalıklı konuma sahip olamaz.
- Kadınları okuma-yazmadan men eden ve dışarı çıkıtlarında bacalarının kırılacağını söyleyen imamlar/ din adamları cezalandırılmalıdır. Onların bu durumda mafya üyelerinden hiçbir farkları yoktur. Her ikisinin de suçu: SALDIRI !
- Demokratik ülkelerde cinsiyet eşitliğine ve insan haklarına aykırı her türlü konuşma, ister dinsel isterse politik olsun, ahlak-dışı kabul edilmelidir.
- Bu türden konuşmaları yapanlar, dini liderler başta olmak üzere, anayasaya karşı gelmekten dolayı sert biçimde eleştirilmelidirler.
- Tüm insanları bağlayan etik ilkeler vardır. Dinsel özgürlük adı altında kimse bu etik ilkeleri ihlal edemez. Bu yaklaşım Batılı olmakla da suçlanamaz. Çünkü, 11. yüzyılda yaşamış olan Biruni (Harezmi), 16.

yüzyılda yaşamış olan Akbar ve elbette bizim Yunus'un düşüncelerinde ve eylemlerinde yatan derin insanlığı kimse inkar edemez. Onların aydınlık düşünceleri Avrupa'daki Aydınlanma'dan çok önce yeşermiştir.

- O nedenle; liberal devletin görevi yaşamın tüm alanlarında ve tüm söylemlerde özgürlükçü ve eşitlikçi değerleri etkin kılmaktır.
- Kadının insan hakları insanın insan olma hakkıdır.
- *Asla Devredilemez...*

Kaynakça ve Notlar

Berktaş, Fatmagül. (1991) *Kadın Olmak, Yaşamak, Yazmak*, İstanbul: Pencere Yayınları.

----- (1995) *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*, İstanbul: Metis Yayınları.

----- (2003) *Tarihin Cinsiyeti*, İstanbul: Metis Yayınları. (1991) *Kadın Olmak, Yaşamak, Yazmak*, İstanbul: Pencere Yayınları.

Nussbaum, Martha. C. (1999) *Sex and Social Justice*, Oxford: Oxford University Press.

----- (2000) *Women and Human Development*, Cambridge Cambridge University Press.

----- (2007) *Frontiers of Justice*, Cambridge- Massachusetts: Harvard University Press.

Phillips, Anne. (1995) *Demokrasinin Cinsiyeti*, İstanbul: Metis Yayınları.

Moller Okin, Susan. (1989) *Justice, Gender, and the Family*, New York: Basic Books.

TÜRKİYE’DE KADIN HAKLARININ GELİŞİMİNE KISA BİR BAKIŞ

*Yrd. Doç. Dr. Leyla ÇAKICI GERÇEK**

1.GİRİŞ

“Eski çağlarda, hemen bütün toplumlarda kadının hiçbir değere sahip olmadığı yaygın bir görüştür.”¹ Kadınlar yüzyıllardır erkek egemenliği altında yaşamlarını sürdürmeye çalışmışlardır. “Kadınların ezilmesi ve onlara karşı ayrımcılık uygulanması bilinen tarih boyunca hep vardır.”² Günümüzde ise modern toplumlarda hedef, kadın erkek herkesin kendi yaşamı hakkında karar verebileceği, aklını kullanarak insanî potansiyelini özgürce gerçekleştirebileceği demokratik bir toplum yapısı oluşturmaktır. Bu amaçla yapılan ulusal düzeydeki çalışmaların yanı sıra, Birleşmiş Milletler Teşkilatı’nın düzenlediği pek çok sözleşme ve bildirgelerle de dünya kadınının her türlü sorunları göz önüne alınmakta ve bünyesinde oluşturulan birimler ile sorunlara çözüm bulma çabasına gidilmektedir.³

Dünyada belirgin ilk kadın hareketi Avrupa’da görülmüştür. Özellikle Fransız İhtilali sonrasında gündeme getirilen “Kadın ve Yurttaş Hakları Bildirgesi” kadın özgürlüğü ile ilgili düşünceleri ortaya çıkarmıştır. Zamanla gelişen bu faaliyetler, II. Dünya Savaşı ve sonrasında çok büyük bir gelişme göstermiştir.

Kadın hareketleri içinde “Dünya Kadınlar Günü”nün özel bir yeri vardır.1857 yılında, ABD’de 40 bin dokuma işçisi kadının, daha insanca bir yaşam isteği ile eşitsizliğe ve ayrımcılığa, uzun ve insanlık dışı çalışma koşullarına karşı başlattıkları mücadele sonunda, direniş bastırılırken çıkan yangında çoğu kadın 129 işçi yaşamını yitirmişti. Yaşamını yitiren tekstil işçisi kadınlar anısına 1910 yılında Danimarka’da, 8 Mart’ın “Dünya Kadınlar Günü” olarak kutlanmasına karar verildi. 1977 yılında kadınlara haklarının verilmesinin Dünya barışını güçlendireceği temel düşüncesi ile Birleşmiş Milletler genel toplantısında 8 Mart “Kadın Hakları ve Uluslararası Barış Günü” olarak kabul edilmiştir. Böylece her yıl 8 Mart, Birleşmiş Milletlere üye ülkelerde, “Uluslararası Kadın Günü” olarak kutlanmaya başlandı. 8 Mart, 19. yüzyılın sonlarından bu güne kadar, kadınların talep ve özelemlerini dile getirmedeki kararlılıklarını

* Zonguldak Karaelmas Üniversitesi

¹ Sarıkoyuncu Ali, “Cumhuriyetin 75. Yılında Tarihsel Süreç İçinde Türk Kadınının Dünü ve Bugünü”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi Mart 1999, sayı:43, Cilt: XV, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, s.20.

² Bertay Fatmagül, “Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye” Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları, No:7, 2004. http://stk.bilgi.edu.tr/docs/berktay_std_7.pdf. Erişim tarihi: 13.11.2008.

³ Doğramacı Emel, “Atatürk’ten Günümüze Sosyal Değişimde Türk Kadını”, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 1993, s.29.

sergiledikleri ve hiç de küçümsenemeyecek haklar elde ettikleri bir gün olmuştur.⁴

Çağımızın insanı şu üç evrensel konuda yoğun çaba sarf etmektedir. Birincisi, **insan hakları** ki bunun içerisinde kadın hakları da yer alır. Diğerleri ise **çevre sorunu ile demokrasi** ve **barış** konularıdır.⁵ İnsan hakları, tüm insanların hiçbir ayırım olmaksızın sahip oldukları ve isteseler de vazgeçemeyecekleri haklardandır. “Ancak tüm insanların aynı haklara sahip olması, çoğu zaman bir eşitsizlik veya haksızlığa sebep olabilir.”⁶ Bu nedenle insan hakları içinde, özellikle korunması gereken grupların hakları ayrıca yer almalıdır. Kadın hakları da insan hakları içinde yer alır ve ayrı bir düzenlemeye ihtiyaç duyar.

2. TARİHSEL GELİŞİM

Türk kadınının siyasal, sosyal ve ekonomik yaşamda sahip olduğu haklarının tarihsel gelişimine baktığımızda, bu süreci üç gruba ayırabiliriz.

Birinci dönemde yani Türklerin Orta Asya’da kuruluşundan İslam dininin kabul edildiği 8. yüzyılın ortalarına kadar olan dönemde, kadının durumunun çağdaşlarına göre oldukça iyi bir konumda bulunduğunu görüyoruz. Türk kadını toplumsal konum açısından erkek ile eşitti. Hun kadınları erkeklerle eşit şekilde eğitilirler; ülke savunmasına erkeklerle birlikte katılırlar ve aile içinde de toplum içinde de kadına saygı duyulurdu.⁷

İkinci dönem İslam dininin kabulü ile başlar. Bu dönemde, Arap ve İran kültürlerinin etkileriyle kadının değeri azalmaya başlamıştır. Zamanla kadının tüm hakları kısıtlanmış, eve kapatılmış ve çok eşlilikle beraber aile içinde de geri planda kalmıştır. Bu süreç Osmanlı İmparatorluğunun yükselme döneminde de devam etmiştir.⁸

Tanzimat dönemi, kadın hakları konusunda ilk adımların atıldığı bir dönemdir. Bu dönemde ilk defa devlet eliyle kız çocuklarının eğitim ve öğretimine yönelik çalışmalar yapılmış, kız öğretmen okulları açılmıştır.⁹ İlk kız Rüştüyesi 1862’de açılmıştır.

Osmanlı toplumu için değişim ve özgürlüklerin tartışıldığı bir dönem özelliğine sahip olan II. Meşrutiyet ile birlikte kadınlar, dernek kurmaya, gazete ve dergi çıkarmaya başlamışlardır. “Kadın da insandır anlayışını topluma yerleştirmeye gayret eden ve kadını aile kurmadan eğitime, kıyafetinden çalışma hayatına kadar her alanda değiştirmeyi hedefleyen derneklerle”, kadın haklarını geliştirmek ve onların eğitimini yükseltmek amaçlarına yönelik çeşitli dernekler

⁴ http://tr.wikipedia.org/wiki/Kad%C4%B1n_haklar%C4%B1.

[http://tr.wikipedia.org/wiki/8_Mart_D%C3%BCn%C3%BCn_Kad%C4%B1nlar_G%C3%BCn%C3%BCn](http://tr.wikipedia.org/wiki/8_Mart_D%C3%BCn%C3%BCn%C3%BCn_Kad%C4%B1nlar_G%C3%BCn%C3%BCn). Erişim tarihi: 10.11.2008.

⁵ Doğramacı, age, s. 28.

⁶ Yürük ve Karakul, “Çağdaş Toplumda İnsan Haklarının Doğuşu ve Gelişimi” s.35. Erişim Tarihi:01.11.2008 <http://www.aof.anadolu.edu.tr/kitap/IOLTP/1268/unite03.pdf>

⁷ Doğramacı, age, s. 15.

⁸ Doğramacı, age, s. 16, 18.

⁹ Sezer Aytan, “Türkiye’deki İlk Kadın Milletvekilleri ve Meclis’teki Çalışmalar” Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi Cilt: XIV, Kasım 1998, sayı:42, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, s.889.

kurmuşlardır.¹⁰ Osmanlı Devletinin sonunu getiren savaşlar sonucu kötüleşen yaşam koşulları nedeni ile son dönemde kurulan kadın derneklerinin çoğu yardım amaçlı olmuştur. İşgal yıllarında kurulan örgütler arasında da kadın dernekleri vardır.

Cumhuriyet dönemine kadar Türk kadınının siyasal alanda pek bir hak talebinde bulunmadığı, ancak kendilerini geliştirecekleri alanlarda yer alarak mücadelelerini sürdürdükleri görülür.¹¹ Bu durum ise çok kısıtlı bir kesim için söz konusu olmuştur.

Türk kadınının, çağdaş dünya kadınının sahip olduğu haklara kavuşması ise Cumhuriyet ile başlamıştır.¹² Cumhuriyetin ilk yıllarında ülkeyi çağdaş bir yola sokan yenilikler peş peşe yapılırken, en büyük başarı kadın-erkek eşitliğini sağlayan hukukî değişikliklerde yaşanmıştır. İlk önemli gelişme, kadınların en temel haklarından birisi olan eğitim hakkını sağlayan Eğitim Birliği Yasası'nın kabulü ile yaşanmıştır. 3 Mart 1924'de "Tevhidi Tedrisat Kanunu" ile kız ve erkek çocuklar aynı şekilde ve koşullarda eğitimlerini sürdürebileceklerdir. Nihayet 4 Ekim 1926 yılında yürürlüğe giren Türk Medenî Kanunu ile kadın ve çocukların hakları korunmaya başlamıştır. Medenî Kanun, kadını kişi olarak kabul etmiş; kadın artık aile kurmada erkek ile eşit hak sahibi olmuş; boşanma hakkı, miras eşitliği gibi haklar sağlanmıştır.¹³ Kadınlara, 1930 yılında belediye seçimlerine, 1933 yılında muhtarlık ve ihtiyar heyeti seçimlerine katılma hakkı verilmiştir. 4 Aralık 1934'de kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkı tanınmış ve 1935 yılında TBMM'de 18 (% 4,6) kadın milletvekili görev yapmaya başlamıştır. O günkü şartlar altında çok önemli sayılan bu gelişmelerin sonucunda, Dünya Kadınlar Birliği 1935 yılında Türkiye'de toplanmıştır.¹⁴

Türkiye'de kadınlara siyasal hakların verilmesi, çoğu Avrupa ülkesinden daha önce bir tarihte gerçekleşmiştir. Örneğin, Japonya, Fransa, İtalya, Belçika, Yunanistan ve İsviçre'de kadına milletvekili seçilme hakkı, 1934 tarihinden sonra verilmiştir. Türkiye'den önce, kadınlara siyasal haklarını veren ülkelere örnek olarak da Avustralya, Rusya, Amerika Birleşik Devletleri, Moğolistan ve Almanya gösterilebilir.

Çok partili döneme geçildikten sonra kadın hakları aleyhindeki uygulamaların çoğalmasına rağmen, "*Müslüman Ülkeler arasında öncü bir duruma gelen Türk kadını batılılaşma ve geleneksel kalma arasında bocalasa bile hızla eğitim haklarından yararlanmaya ve çalışma hayatına katılmaya başlamış, başarılı iş kadını, mevki sahibi, meslek sahibi kadın haline gelmiştir.*"¹⁵

¹⁰ Kaplan Leyla, "Türk Siyasi Yapılanmasında Müdafaa-i Hukuktan Meclis'e Türk Kadını", Atatürk 4. Uluslararası Kongresi Cilt. II, Atatürk Araştırma Merkezi, 2000, Ankara, s. 800.

¹¹ Sezer, age, s. 891.

¹² Sarıkoyuncu, age, s. 38.

¹³ Dayı Esin, "Atatürk'e Göre Cumhuriyet Öncesi ve Sonrasında Türk Kadını", Atatürk Dergisi, sayı 1, cilt III., T.C. Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü, Mayıs, 2000, s.131.

¹⁴ Doğramacı Emel, "Atatürk ve Kadın Hakları" Atatürkçü Düşünce El Kitabı, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1998, s. 217.

¹⁵ Kaplan, age, s. 809, 810, 811.

3. GÜNÜMÜZDE KADIN HAKLARI

Günümüzde Türk kadınının sahip olduğu hakların yasal kaynaklarının başında **Anayasa** gelir. 1982 Anayasası uluslararası hukuka da uyarak, metnin üçte birini insan haklarına ayırmış; temel, siyasal, sosyal, ekonomik hak ve ödevleri düzenleyerek sınırlama ilkelerini göstermiştir. Anayasa'nın 10. maddesi şu şekilde düzenlenmiştir: “Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz. Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar.” 41. madde ise şöyledir: “Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilâtı kurar.” Bu maddelerde 2001 ve 2004 yıllarında yapılan eklemelerle kadın-erkek eşitliği daha kesin bir şekilde ifade edilmiştir.

Özel hukuk alanındaki en önemli kaynak **Medenî Kanun**'dur. 1926 tarihli Medenî Kanun o döneme göre çok çağdaş bir kanun olsa da kadın erkek ayrımı yönünden olumsuz hükümler içermekteydi. Koca, aile birliğinin reisi sayılıyordu. Bundan dolayı ailesinin oturacağı evi seçme ve evlilik birliğini temsil etme yetkisine sahipti. Koca, aile içindeki üstün konumu nedeniyle eşin ve çocukların geçimini sağlama sorumluluğunu taşıyordu. Kadına ise kocanın bu sorumluluğunu yerine getirmesinde yardımcı olmak görevi verilmişti. Anne-baba anlaşamazlarsa velayet hakkının kullanılmasında babanın oyu geçerliydi. Çocuğun adının belirlenmesinde, gideceği okulun seçilmesinde, babanın seçimi etkili oluyordu. Bu şekilde devam eden ve kadını ikinci plana atan düzenlemeleri içeren Yasa yerine, kadın ve erkeği eşit olarak kabul eden bir anlayışla hazırlanmış olan yeni Medenî Kanun, 08.12.2001 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.¹⁶ Artık, eşlerden her biri, ortak yaşamın devamı süresince ailenin sürekli ihtiyaçları için evlilik birliğini temsil edebilecek, oturacakları konutu birlikte seçebilecek; çocukların bakımından, eğitiminden ve gözetiminden beraberce sorumlu olacaklardır. Velayet ve diğer sorumluluklarda da tam bir eşitlik sağlanmıştır. Böylece çocuklar daha demokratik bir ortamda yetişme şansına sahip olacaktır. Eşler aile birliğinin giderlerine, güçleri oranında, emek ve mal varlıkları ile katılacaklardır. Yeni Yasa ile kadının emeği maddi katkı olarak kabul edilmiştir. Eski yasa ile uygulanan “mal ayrılığı” rejimi yerine, “edinilen mallara katılma” rejimi uygulanmaya başlamıştır. Bunun dışında eşitliği bozan pek çok eski düzenlemeler kaldırılarak yerine, kadını ve erkeği eşit kabul eden düzenlemeler getirilmiştir.

Kadına yönelik şiddetin önüne geçmek amacı ile 1998 yılında 4320 sayılı “Ailenin Korunmasına Dair Kanun” yürürlüğe girmiştir. Bu yasaya göre, eşlerden birinin veya çocukların veya aynı çatı altında yaşayan diğer aile bireylerinden birinin, aile içi şiddete maruz kalması halinde aile mahkemesi

¹⁶ Doğramacı Emel, “Atatürkçü Düşünce Sisteminde Kadın Statüsü İnkılabı”, Atatürk 4. Uluslar arası Kongresi, Cilt II., Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2000, s. 1374.

hâkimi olayın niteliğine göre yasada sayılan tedbirlere hükmeder. Ancak olayın, şiddete maruz kalanlar veya Cumhuriyet başsavcılığı tarafından bildirilmesi gerekmektedir.

2003 yılında yürürlüğe giren “*Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun*” ile aile hukukundan doğan problemlerin, daha uzman kişilerin görev alacağı Aile Mahkemeleri tarafından görülmesi olanağı sağlanmıştır.¹⁷

Kadın hakları alanında yaşanan önemli gelişmelerden birisi de 26.09.2004 yılında kabul edilen, 5237 sayılı **Türk Ceza Kanunu** ile yaşanmıştır. Yeni Yasa düzenlenirken, eski Ceza Kanunu’nda kadın hakları açısından yapılan eleştiriler göz önüne alınmıştır. 01.07.2005 yılında yürürlüğe giren bu Yasa ile cinsel saldırı, “*Kişilere Karşı Suçlar*” başlıklı bölüm altında düzenlenmiştir. Cinsel saldırının evlilik içinde gerçekleşmesi hali de suç tanımı içine alınmış ancak soruşturma ve kovuşturmanın yapılması mağdurun şikâyetine bağlı tutulmuştur. (TCK mad.102) Cinsel tacizin “*aynı işyerinde çalışmanın sağladığı kolaylıktan yararlanılarak*” işlenmesi halinde cinsel taciz suçundan dolayı verilecek ceza, yarı oranında artırılarak verilir. (TCK mad.105/2) Kanayan yaralardan birisi olan töre gereği kadın ölümlerinin önüne geçmek amacı ile kasten öldürme suçunun nitelikli halleri arasına, “*Töre saikiyle*” insan öldürme de eklenmiştir. (TCK mad.82/k)

Yeni Yasa ile haksız tahrikin töre ve namus cinayetlerinden dolayı verilecek cezalarda, bir indirim aracı olarak kullanılması engellenmek istenmiştir. Bu amaç TCK’nin 29. maddesinin gerekçesinde şöyle açıklanmıştır: “*Hiddet veya şiddetli elemin haksız bir fiil sonucu ortaya çıkması gerekir. Maddeye bu ibarenin eklenmesinin amacı, ülkemizde özellikle “töre veya namus cinayeti” olarak adlandırılan akraba içi öldürme suçlarında haksız tahrik indiriminin yanlış biçimde uygulanmasının önüne geçmektir. Maddedeki düzenleme nedeniyle bir suçun mağduruna yönelik olarak gerçekleştirilen fiiller dolayısıyla fail haksız tahrik indiriminden yararlanamayacaktır. Örneğin cinsel saldırıya maruz kalmış kadına karşı babanın veya erkek kardeşin işlediği öldürme fiilinde, haksız tahrike dayalı olarak ceza indirimi yapılamayacaktır. Maddedeki haksız fiil terimi, bir davranışın hukuk düzenince tasvip edilmediği anlamına gelmektedir. Ancak böyle bir haksız fiili yapan kişiye karşı yönelik fiilin varlığı durumunda maddenin uygulanması söz konusu olabilecektir.*”¹⁸

Avrupa Birliği’ne uyum çalışmaları içinde düzenlenen 4857 sayılı İş Yasası, 10.06.2003 günlü ve 25134 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu Yasa ile Anayasa’nın 50. maddesi ve kabul edilen uluslararası anlaşmalar gereği kadın işçi lehine düzenlemeler yapılmıştır.¹⁹ Yasa’nın “*Eşit*

¹⁷ T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, “Türkiye’de Kadının Durum” 2008, Ankara, s. 4. www.ksgm.gov.tr/kadindurumu.pdf -

¹⁸ Aydın Devrim, “Yeni Türk Ceza Kanunu’nda Haksız Tahrik”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2005, s. 234. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/274/2486.pdf>. Erişim Tarihi:02.01.2009.

¹⁹ Anayasa’nın 50. maddesinin 1. ve 2. fıkraları şu şekilde düzenlenmiştir: “*Kimse, yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz. Küçükler ve kadınlar ile bedeni ve ruhi yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar.*”

davranma ilkesi” başlıklı 5. maddesinde “İş ilişkisinde dil, ırk, cinsiyet, siyasal düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ve benzeri sebeplere dayalı ayırım yapılamaz.” denilerek, her türlü ayırımın önüne geçmek hedeflenmiştir. Maddede, “İşveren, biyolojik veya işin niteliğine ilişkin sebepler zorunlu kılmadıkça, bir işçiye, iş sözleşmesinin yapılmasında, şartlarının oluşturulmasında, uygulanmasında ve sona ermesinde, cinsiyet veya gebelik nedeniyle doğrudan veya dolaylı farklı işlem” yapılamayacağı ve “Aynı veya eşit değerde bir iş için cinsiyet nedeniyle daha düşük ücret” kararlaştırılmayacağı açıkça belirtilmiştir. Gebe, doğum yapan ve emziren kadının haklarını koruyucu düzenlemeler yapılmıştır.²⁰

22.01.2004 tarihinde yayımlanan ve “Cinsiyet Ayrımı Yapılmamasını ve Personel Temininde Eşitlik İlkesine Uygun Hareket Edilmesini” isteyen 2004/7 sayılı Başbakanlık genelgesi ile personel alımındaki cinsiyet ayrımcılığının önüne geçilmesi hedeflenmiştir. 04.07.2006 tarihinde yayımlanan, “Çocuk ve kadınlara yönelik şiddet hareketleriyle töre ve namus cinayetlerinin önlenmesi için alınacak tedbirleri” içeren, 2006/17 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile de kadının her alanda konumunun güçlendirilerek, kadına karşı şiddetin önüne geçilmesi hedeflenmiştir.²¹

İnsan haklarından yararlanma açısından, kadın erkek arasındaki eşitsizlik, en belirgin şekilde siyasal katılma alanında ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de kadınların ekonomik hayata katılmaları ile ilgili hukukî bir sınırlamanın varlığından söz etmek pek mümkün değildir. Türkiye, gerek BM, gerekse ILO gibi uluslararası kuruluşların yaptığı düzenlemelerin çoğunu, bazılarında çekinceler olmakla birlikte onaylayarak yürürlüğe sokmuştur.²²

Kadın hakları alanında uluslararası hukukta yaşanan önemli gelişmelerden birisi, Birleşmiş Milletlerin 1979 yılında üye ülkelerin imzasına açtığı “Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi”dir. Bu sözleşmenin insan hakları ile ilgili olan sözleşmeler içinde en fazla çekince içeren sözleşme olması dikkat çekicidir.²³ Türkiye, Birleşmiş Milletler “Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi”ni, (CEDAW) 4 Temmuz 1985’de imzalamış ve 19 Ocak 1986’da yürürlüğe sokmuştur. Bu sözleşme yükümlülüklerini yerine getirebilmek için iç hukukta gereken düzenlemeler yapılmıştır. Ayrıca, Türkiye bu sözleşmenin yükümlülüklerinin ihlal edilmesi halinde kişilere CEDAW Komitesine başvuru hakkı sağlayan İhtiyari Protokolü, 30.07.2002 yılında onaylayarak, 29.01.2003 yılında da

²⁰ İş Yasası’nın 74. maddesine göre; kadın işçilerin doğumdan önce sekiz ve doğumdan sonra sekiz hafta olmak üzere toplam 16 haftalık doğum izinleri vardır. Hamilelik süresince, periyodik kontrolleri için gereken ücretli izin verilir. Doktor raporu ile belgelendirildiği takdirde ücretinde bir değişiklik olmadan, daha hafif işlerde çalıştırılabilir. Bir yaşına kadar çocuklarını emzirebilmeleri için günde bir buçuk saatli izin verilebilir.

²¹ T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, s. 7. -

<http://www.memurlar.net/kategori/287/>. Erişim Tarihi:02.01.2009

²² Selahattin Sarı, “Kadının Ekonomideki Yeri” Hukukta Kadın Sempozyumu, 2. Baskı, (30 Eylül- 1 Ekim 1999) Aralık, 2000, Ankara, s. 30.

²³ Berktaş, age, s.9.

yürürlüğe sokmuştur.²⁴ CEDAW'a taraf devletler, “kadının tam gelişmesini ve ilerlemesini sağlamak için, özellikle politik, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlar başta olmak üzere bütün alanlarda, erkeklerle eşit olarak insan hakları ve temel özgürlüklerinden yararlanmalarını ve bu hakları kullanmalarını garanti etmek amacıyla yasal düzenleme dahil bütün uygun önlemleri alacaklardır.” (Madde 3)

Bir başka önemli çalışma, Birleşmiş Millet Genel Kurulunun “Kadınlara Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılması Bildirgesi”ni 1993 yılında kabul etmesidir.²⁵ Uluslararası alanda burada hepsini sayamayacağımız kadar çok sayıda bildireler, konferanslar ve çeşitli toplantılar gerçekleştirilmiştir.

4. SONUÇ

Yasalarda yapılan tüm bu olumlu değişikliklerle, kadınların korunması için gereken haklar hukukumuza girmiştir. Türk kadınının yapacağı en önemli görev kendisine tanınan hakların bilincine varmak, onlardan yararlanarak korumak ve bu hakların uygulanmasını sağlamaktır.²⁶

Çoğu batı ülkesinden daha önce siyasal haklarını elde eden Türk kadını, şu anda batı ülkelerinin meclislerindeki kadın milletvekili sayısını tutturamamaktadır. Bu konuda çeşitli ülkelere bakıldığında, günümüzün meclislerinde 10 erkeğe 1 kadın oranını görmekteyiz. Bu ortalamanın üstünde olan ülkelere örnek olarak şunları sayabiliriz; 1998 yılı için, İsveç meclisinin parlamenter kadın oranı % 40 iken, Norveç'te % 34, İngiltere'de % 18, Fransa'da ve Bulgaristan'da % 11, İspanya'da % 13 oranlarına ulaşabilmektedir.²⁷

Türk kadını kendisine sağlanan tüm bu sosyal ve siyasal haklardan, bu güne kadar gerektiği gibi yararlanamamıştır. Örneğin, milletvekili seçme ve seçilme hakkını kazandıktan sonra 1935'de yapılan ilk seçimlerde Meclis'teki kadın milletvekili oranı % 4,08 (18) olmasına rağmen, 2002 yılına kadar bu orana yaklaşmak mümkün olmamıştır. Doğramacı'ya göre Türk kadınının siyasette gerektiği ölçüde yer alamamasının nedenleri şunlardır; Ülkemizin sosyal ve kültürel yapısından dolayı “*egemen gücün erkeğin elinde olması*”, kadının yeterince eğitilememesi ve toplumsal şiddet olaylarından kadının daha fazla etkilenmesidir.²⁸

Kadın hakları konusunda gerçekten iyi niyetli pek çok çalışma yapılmaktadır. Ancak çalışmaların çokluğu karşısında yaşanan gelişme, tatmin edici ölçülerde değildir. Çalışma sonuçlarının kadının günlük yaşamına yansıtılması için kişisel gelişimini tamamlamış, sağlıklı iletişim kurabilen, eğitilmiş kişilerden oluşmuş bir toplum olmamız gerekiyor. Başka türlü, yüzyıllardır yaşamımıza

²⁴ T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, “Türkiye’de Kadının Durum” 2008, Ankara, s. 4.

²⁵ Berktaş, age, s. 9, 10.

²⁶ Dayı, age, s. 131.

²⁷ Oya Araslı, “Siyasal Katılma ve Kadın”, Hukukta Kadın Sempozyumu, 2. Baskı, (30 Eylül-1 Ekim 1999) Aralık, 2000, Ankara, s. 61.

²⁸ Doğramacı, “Atatürk ve Kadın Hakları”, s. 217. 1943 ilâ 1983 yılları arasında bu oran % 2'nin altında, 1991 yılında % 1,8 olmuştur. En düşük oran ise, 1950 yılında üç kadın milletvekili ile % 0,6 olmuştur.

egemen olan, kadını ikinci sınıf gören zihniyetin ve bunu besleyen gelenek ve göreneklerin değişmesi mümkün olmayacaktır.

KAYNAKÇA

- Araslı Oya, “Siyasal Katılma ve Kadın”, Hukukta Kadın Sempozyumu (30 Eylül- 1 Ekim 1999), 2. Baskı, Ankara, Aralık, 2000.
- Aydın Devrim, “Yeni Türk Ceza Kanunu’nda Haksız Tahrik”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2005, s. 234.
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/274/2486.pdf>. Erişim Tarihi:02.01.2009.
- Berktaş Fatmagül, “Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye” Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları, No:7, 2004.
http://stk.bilgi.edu.tr/docs/berktay_std_7.pdf. Erişim tarihi: 13.11.2008
- Dayı Esin, “Atatürk’e Göre Cumhuriyet Öncesi ve Sonrasında Türk Kadını”, Atatürk Dergisi, Sayı 1, Cilt III, T.C. Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü, Mayıs, 2000.
- Doğramacı Emel, “Atatürk’ten Günümüze Sosyal Değişmede Türk Kadını” Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1993.
- Doğramacı Emel, “Atatürk ve Kadın Hakları”, Atatürkçü Düşünce El Kitabı, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1998.
- Doğramacı Emel, “Atatürkçü Düşünce Sisteminde Kadın Statüsü İnkılabı”, Atatürk 4. Uluslararası Kongresi, Cilt II, AKDYYK, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2000.
- Kaplan Leyla, “Türk Siyasi Yapılanmasında Müdafaa-i Hukuktan Meclis’e Türk Kadını”, Atatürk 4. Uluslararası Kongresi, Cilt. II, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2000.
- Sarı Selahattin, “Kadının Ekonomideki Yeri” Hukukta Kadın Sempozyumu (30 Eylül- 1 Ekim 1999), 2. Baskı, Ankara, Aralık, 2000.
- Sarıkoç Ali, “Cumhuriyetin 75. Yılında Tarihsel Süreç İçinde Türk Kadınının Dünü ve Bugünü”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı:43, Cilt: XV, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Mart, 1999.
- Sezer Ayten, “Türkiye’deki İlk Kadın Milletvekilleri ve Meclis’teki Çalışmalar”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt: XIV, Sayı:42, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Kasım 1998.
- T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, “Türkiye’de Kadının Durum” 2008, Ankara. www.ksgm.gov.tr/kadindurumu.pdf -
- Yürük Tülin Ayşe ve Karakul Selman, “Çağdaş Toplumda İnsan Haklarının Doğuşu ve Gelişimi”, <http://www.aof.anadolu.edu.tr/kitap/IOLTP/1268/unite03.pdf>. Erişim Tarihi:01.11.2008
http://tr.wikipedia.org/wiki/Kad%C4%B1n_haklar%C4%B1;
http://tr.wikipedia.org/wiki/8_Mart_D%C3%BCnya_Kad%C4%B1nlar_G%C3%BCn%C3%BC. Erişim tarihi: 10.11.2008.
- <http://www.memurlar.net/kategori/287/>. Erişim Tarihi: 02.01.2009

İSLAM'DA KADINA ŞAHSİYET KAZANDIRAN HAKLAR

*Yard. Doç. Dr. Naile Suleymanova**

İslam'da kadın ezilmemiş, kırılmamış aksine derin bir sevgiye sahip olmuştur. İslam'ın kadına getirdiği maddi ve manevi haklara dair hükümler 14 asır önce kabul edilmiştir. Ömrünün sonuna kadar kadının sahip olduğu son derece lehinde olan haklarına dair Kuran ayetleri ve Hz.Peygamberin her konuda olduğu gibi kadın haklarının korunması hakkında da hadisleri mevcuttur. Yaş, huy, karakter, anlayış ve kültür bakımından birbirlerinden farklı olan kadınların şahsiyetini değerli kılan hakları konusunda İslam'ın neler getirdiğine kısa bir göz atalım.

Şahsiyetli bir varlık olarak kadının hakları başında fikir hürriyeti geliyor. Kadının istenilen şekilde ve konuda düşünmesi, Allah'ın rızası ve toplumun menfaatlerini göz önüne alarak düşüncelerinin açıklanması serbesttir. İslam'da kadının fikir hürriyetine dair bir sıra emirler vardır. Mesela, İslam'da evlilik gibi hayati bir konuda kadının fikri alınmadan nikah kıyılmaz. Demek, kadın izni olmadan evlendirilemez. Çünkü, islam'da kadın ailenin temel direklerinden biri gibi erkekle eşit olarak kabul edilir: "Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan, zevcesini de kendisinden halk edip birçok erkek ve kadınları yerüzüne yayan Rabbinizden ittika ediniz (sakınınız)" (en-Nisa 1).

Evlenmek, aile kurmak ve hayırlı evlat yetiştirmek islama göre müslümanların belli başlı görevlerinden biridir. Aileye saadet getiren temellerden en mühimi çiftlerin birbirini tamamlayıp bütünlediği, huzura kovuşacağı evlilik yapmaktır:

"Kaynaşmanız için size kendinizden eşler yaratıp aranızda sevgi ve merhamet peyda etmesi de O'nun (varlığının) delillerindedir. Doğrusu bunda, iyi düşünen bir kavim için ibretler vardır" (er-Rum,21).

İslam'da kadının aile sorumluluğu yaratılış ve kabiliyetine göre taksim edilmiştir. Bu konuda ona aile saadeti getiren bütün hakları islam'da hukuki olarak korunma altına alınmıştır. Bu hukuki statüler dışında kadınların manevi ve maddi himaye edilmelerini sağlayan hukuki normaler da mevcuttur.(5:67) Yeme, içme, giyinme ve barınma gibi ihtiyaçları kocası tarafından karşılanır, hayatı ve iffeti korunur. İslam hukuku iffetli kadınlara atılan zina iftirasını suç olarak kabul etmiş ve Kuran'ı Kerim'de cezasını da göstermiştir:

"Namuslu kadınlara zina isnadında bulunup, sonra (bunu ispat için) dört şahit getirmeyenlere seksener sopa vurun ve artık onların şahitliğini hiç bir zaman kabul etmeyin. Onlar tamamen günahkardırlar." (en-Nur 4).

Böylece İslam delilsiz ve şahitsiz hiç bir kadın hakkında kötü konuşulmayacağını ortaya koymuştur.

İslam kadına istediği şekilde kullanabileceği özel mal ve şahsi mülkiyet hakkı vermiştir. Kendi malları üzerinde kadın mülkiyet hakkı ile beraber İslam, kadını ticaret ve tasarruf hakkına da sahip etti :

* Azerbaycan Milli İlimler Akademisi, M.Fuzuli adına Elyazmalar Enstitüsü

“Allah`ın sizi , birbirinizden üstün kıldığı şeyleri hasretle arzu etmeyin. Erkeklerin de kazandıklarından nasipleri var, kadınların da kazandıklarından nasibi var. Allah`ın lütfunu isteyin.; şüphesiz Allah her şeyi bilmektedir.”(en-Nisa 32).

Kadın ister evli, isterse bekar olsun her türlü hukuki muameleyi yapmaya ehildir. Mesala, ticaret yapabilir, kendi davasını takip edebilir. Veya başka birisine vekalet verebilir. Kadın erkekle aynı hukuk sahibi olup, istediği meşru yollar ile kendi servetini toplayabilir (2;206).

İslam kadını miras hukukuna da sahip kıldı. Miras islam`da kadının meşru haklarından biridir. Nitekim Kur`an-ı Kerim`de :

“Allah size, çocuklarınız hakkında, erkeğe, kadının payının iki misli (miras vermenizi) emreder□” (en-Nisa 11).

İslam Hukukunda, kadının mirastan eksik hisse almasının, şüphesiz sebep ve hikmetleri vardır. Esasen kadının malı mükellefiyeti, erkeğin yükümlülüğünün çok azdır. İslam`da kadın ebeveynin mirasçısı olduğu gibi kocasının da mirasçısıdır.

İslam`da kadının diğer bir hakkı da dini emirler konusundadır. Birçok ilahi emirde ayırım gösterilmeden kadın erkekle yan yana zikredilmiştir. Erkeklerle yapılan hitaplar aynen kadınlar için de söz konusudur:

„Şübhesiz ki, (Allah`ın emrine ram olan erkeklerle (Allah`ın emirlerine) ram olan kadınlar, iman eden erkeklerle iman eden kadınlar, taata devam eden erkeklerle taata devam eden kadınlar, sadık erkeklerle sadık kadınlar, sabreden erkeklerle sabreden kadınlar, gönülden bağlanan erkeklerle gönülden bağlanan kadınlar, sadaka veren erkeklerle, sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkeklerle, oruç tutan kadınlar, iffetini koruyan erkeklerle, iffetini koruyan kadınlar , Allah`ı çok zikreden erkeklerle Allah`ı çok zikreden kadınlar (işte) bunlar için Allah mağfret ve büyük ecir hazırlamıştır.“(el-Ahzab 35).

Ayetten anlaşılır ki, kadın ilahi emirlere erkek gibi muhataptır. O, bir müslüman hanım gibi Allah`ın bütün emirlerine uymalı ve ilahi talimatın dışına çıkmamalıdır. Bunun içinse kadın erkek kadar din bilgisi alma hakkına sahiptir. Bir sözle İslam kadına inanç, ibadet ve dini savad alma hürriyetini de getirdi (4;40).

Kadına İslam`da yukarıdaki haklardan başka ilim tahsil etmek hakkı da verilmiştir. İslam`da bu uğurda yeterince çaba sarf etmek hem erkeğe, hem de kadına düşen müşterek bir vazifedir. Hz. Peygamber (s.a.v) de cinsine ve yaşına bağlı olmaksızın bütün müslümanları ilim öğrenmeye teşvik etmiştir:

Kadına İslam`da yukarıdaki haklardan başka ilim tahsil etmek hakkı da verilmiştir. Bu ise kadının şahsiyetine verilen en mühim değerlerdendir. Tahsil kadının kendi haklarını bilmesidir ki, bu ise aynı zamanda onun hayat mücadelesidir. Aile cemiyetin fertlerini terbiye eden bir müessesedir. Terbiye, ailenin büyük fertlerinin ve aile hayat tarzının çocuklara muntazam ve maksada uygun aktarılmasıdır. İslam geleneğinde aile saadatinin mühim temeli çocuk terbiyesidir. Çocuğu olgunluğa erdiren, ahlaklı, mükemmel şahsiyete sahip kılan ilk önce annenin verdiği terbiyedir. Terbiye ilk önce İslam`ın emrettiği

gibi çocuklarla büyük küçük, kız erkek ayrımı gözetmeksizin, lütuf ve ikram, sevgi ve şefkat kuralına göre adeletli davramakla başlar. Çocuk, kardeşini sevmeye, başkaları için fedakarlıkta bulunma hasletini böyle terbiyeden kazanır. Annenin çocuklarına karşı terbiyesi, vazifeleri ve mesuliyetleri onları evledirinceye kadar devam eder. Demek ki, kadının tahsil görmesi şarttır. İslamın ilk yıllarından böyle başlayarak, müslüman hanımlar tahsile ilgi göstermişler.Hz.Peygamber ve ashab devrinde ilme önem veren hanımlardan Hz.Aişe Hz.Fatıma Ümmüd-Derda, Bağdatlı Fatıma şöhret bulmuşlardı. Tarihimiz sonraki yıllarında da müslüman hanımlar arasında şaire, hattat, fakih olanlar vardır.Mesela, XVIII asırda yaşamış edebiyat ve fıkıhda maharetli olan Zübeyde İstanbullu, XVII asırda yaşamış edibe Sıdkı Ümmetullah kadın , XIX asırda yaşamış gazel üstadı Feride hanım v. s.

İlme ve öğrenmeye ehemmiyet veren İslam dini onun öğretilmesini de istemiştir. Bu işte kadınlara da hak verilmiştir. Kadın müeyyen şartlar dahilinde islam`da çalışmak, toplumun hayatında faal olmak gibi haklara da sahiptir. Lakin kadının aile içinde önemli fonksiyonları vardır. Aile içinde kadının aslı vazifesi ana ve hanım olmaktır. Bu vazifeyi yapmak için kadın yorulmamalıdır. İş hayatına atılmak ve toplumda faal olmak ise onu fiziki ve manevi olarak yorabilir. İslam kadına bu hakta seçim takdim etmiştir. Hiç bir talep gerekmedikçe islam kadına :

„ Ey Peygamber kadınları! Huzur ve sükun içinde evlerinizde oturun. Eski cahiliye zamanında olduğu gibi, süslerinizi göstere göstere yürümeyin.“ (Ahzab 33) emrini veriyor.

Lakin ailesinin maddi teminatı için İslam çerçevesinde kadınların başarabilecekleri memurlukları yapmalarında sakınca görmemek gerekir. İslam tarihinde kadınlar Hz.Muhammed`in (s.a.v) devrinden başlayarak becerdikleri birçok mesleğin icracıları olmuşlardır.

İslam kadın fitratını dikkate alan yegane din olarak onun çeşitli duygularına da hak kazandırmıştır. Sevmek, sevilme böyle duyguların alisidir. İslam`da kadın ister ailenin kızı olarak, ister anne olarak, isterse de hanım olarak sevilmiş ve sevmiştir. İslam`ın her üç halde kadına verdiği maddi ve manevi haklar ona erkekle eşit hürriyet ve ferdi rey serbestliği takdim ederek, şahsiyet sahibi kılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA

1. Akşit C. Mutlu Evlilik. İstanbul, 1996
- 2.Hamidullah M. İslama Giriş. Baku,2006.
- 3.Topaloğlu B. İslam`da kadın. İstanbul, 2001.
- 4.Kazıcı Z. Hz.Muhammed`in aile hayatı ve eşleri. İstanbul, 1997.
- 5.Armağan S .İslam Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler. Ankara, 1997.
6. Kandemir Y.M. Örneklerle İslam Ahlakı. İstanbul, 2005.

EŞİTLİK BAĞLAMINDA KADININ SOYADI SORUNU

*Öğr.Gör.Selda İLGÖZ**

Özet

Hukuksal açıdan değerlendirildiğinde, ülkemizde kadının-erkek eşitliği Anayasa ve uluslararası anlaşmalar ile güvence altına alınmakla beraber uygulama da hala bazı kanunlarda eşitliklerle karşılaşıldığı görülmektedir. Kadın-erkek eşitliğinin sağlanabilmesi, kadının erkekle eşit haklara sahip olmasının yanı sıra varolan hukuk kurallarında eşitlik ve toplumsal cinsiyet perspektifinden yorumlanması ile mümkün olacaktır.

Anayasanın 10. maddesinin “Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir, Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür...” demektedir. Medeni Kanun da bekar kadın ve erkek arasında hiç bir ayırım yapmaz ancak bu mutlak eşitlik, evlenme ile kadının aleyhine bozulur. Anayasada kadın erkek eşitliğini açıkça belirttiği halde, Medeni kanun evlilik birliği içinde, özellikle de soyadı konusunda erkeğe üstünlük tanıyan hükümlere yer vermektedir.

Medeni Kanun hükümleri gereği kadının evlenmekle kocasının soyadını alması ana kural olmakla beraber, 743 sayılı Eski Medeni Kanun döneminde 1997 yılında yapılan değişiklikle kadın, evlendirme memuruna veya daha sonra nüfus idaresine yapacağı yazılı başvuruya kocasının soyadı önünde önceki soyadını da kullanabileceği kuralı hükme bağlanmış ve bu kural 2001 yılında değiştirilen 4721 sayılı Yeni Medeni Kanun’da bu hüküm aynen korunarak vücut bulmuştur.

Kadının soyadı değişikliği sadece evlenmekle değil mevcut evlilik boşanmayla sonuçlanırsa da meydana gelmektedir. Yıllarca eşinin soyadı ile tanınan ve tüm işlemlerini bu soyadı ile yapmak zorunda kalan kadın, boşanmadan sonra adeta kendisini topluma yeniden tanıtmak, bu andan itibaren hayata yeniden kızlık soyadıyla dönmek zorunda bırakılmıştır.

Boşanan kadınının, kocasının soyadını terk etmek zorunluluğu da yine Eski Medeni Kanun döneminde yapılan bir düzenleme ile yumuşatılarak kadının boşanma durumunda mahkemeden evlenme ile kazandığı soyadını taşımaya devam etmesine izin verilmesini isteme hakkına sahip bulunduğu kabul edilmiştir. Aynı maddede kocaya, koşulların değişmesi halinde, soyadını kullanmaya devam eden boşandığı karısının bunu artık kullanmasına son verilmesi hakkı tanınmıştır. Bu değişiklikte Yeni Medeni Kanun’da aynen benimsenerek kabul edilmiştir.

Eski Medeni Kanun zamanında yapılan ve Yeni Medeni Kanun’da aynen benimsenen bu hükümlerle kadının medeni durumunda meydana gelen her değişiklikte kimliğinde değişmesi sorununu büyük ölçüde aza indirmiştir. Bununla birlikte, Anayasanın eşitlik ilkesi ve Türkiye’nin taraf olduğu Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler “Kadınlara Karşı Her türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi”nin, gereği yerine getirilmemektedir. Bu çalışmada kadının kimliğinin parçası olan soyadı sorunu, ulusal mevzuat ve uluslar arası sözleşmeler ile insan hakları, eşitlik ve toplumsal cinsiyet kavramları çerçevesinde değerlendirilecektir.

* Kocaeli Üniversitesi, Kandıra Meslek Yüksekokulu, seldailgoz@gmail.com

Anahtar Kelimeler: Kadın, İnsan hakları, eşitlik ve toplumsal cinsiyet, soyadı, hukuk kuralları

ABSTRACT

Upon evaluation of problem as to the legal matters, we find that, though the equality of women and men in our country are protected by the Constitution and the international contracts, in the practise, some inequalities exist. Securing equality between the equality of women and men will be possible only when women and men have equal rights as well as the matter is considered from the viewpoint of equality in legal rules and interpreting from the aspect of social gender perspective.

The article 10 of the Constitution says: “all individuals are equal without any discrimination before the law, irrespective of language, race, colour, gender, political opinion, philosophical belief, religion and sect, or any such considerations. Men and women have equal rights. The State shall have the obligation to ensure that this equality exists in practice.” The Civil Law does not have discrimination between women and men. However this absolute equality is broken to the loss of women upon marriage. Though the Constitution stipulates equality between men and women, the civil law have articles considering men superior especially at the matter of surname within the unity of marriage.

According to the articles of the Civil Law, though women are obliged to adopt the surname of husbands as a main principle, the older Civil Law numbered 743 was amended in 1997. By the amendment, women were granted the right to use his virginity surname before her husband’s surname by applying the marriage office first and then the civil index office in written manner. The rule was maintained in the Newer Civil Law numbered 4721 amended in 2001. Change of surname of women occurs not only when she marries but when she divorces. Divorced women, known by all and completed all official acts by her husband’s surname for years, will have another difficulty to make herself known from the beginning and to return to life by her virginity surname after divorce.

The legal obligation of divorced women to leave her husband’s surname after divorce was softened by a regulation during the Older Civil Law period granting her the right to demand the court to be granted the permission to use her husband’s surname. The article grants husbands the right to demand the court to adopt a decision preventing his ex-wife’s using his surname if the conditions changed. The Newer Civil Law continued to have the same change.

These articles, regulated during the Older Civil Law and adopted in the Newer Civil Law considerably decreased the problem of having a changed identity upon any change in the civil status of women. Though all these realities, the United Nations Convention of Human Rights, European Convention of Human Rights, the United Nations “Convention on preventing all kinds of Discrimination against Women” are not considered in practise. In this study, the problem of surname, a part of the identity of women will be considered within the frame of the national legislations, the international contracts as well as the concepts of human rights, equality and social gender.

Keywords: Woman, Women, Human rights, equality and social gender, surname, legal rules.

GİRİŞ

Kadın erkek eşitliği Geçmişte var olan bugün de farklı boyutlar ve farklı şekillerde varlığını sürdürmekte olan bir sorundur. Dünyada, eşlerin mutlak eşitlik doğrultusunda bir akım gözlemlenmektedir. Bu akıma uygun olarak, çeşitli ülkelerin Aile Hukuku düzenlemeleri eşlerin eşitliği ilkesini benimsemiş bulunmaktadır. *Türkiye*'de bu akıma yabancı kalamamış ve hazırlanan Yeni Türk Medeni Kanunun da evlilik ve aile birliğinde eşlerin mutlak eşitliği kuralını benimsemiştir. Değişikliklerin önemli ve oldukça büyük bir kısmı aile hukuku alanında ve özellikle kadın-erkek eşitliğini zedelediği iddia edilen hükümlerde yapılmış, ancak Kadının soyadına ilişkin düzenlemelerde Eski Medeni Kanunun Bir adım önüne geçilmemiş oradaki düzenlemeler hemen hemen aynen Yeni Medeni Kanuna aktarılmıştır.

1. Soyadı Kavramı ve Kadının Soyadı

Kişi, diğerlerinden ayırt edilmesini sağlayan ve toplumsal ilişkilerde onu belirleyen bir isme ve soy ismine sahiptirⁱ. Günümüzde ad ve soyadı kullanmak kişi açısından mutlak bir haktırⁱⁱ. Kişinin adı ve soyadı kişinin kimliğinin tamamlayıcı bir parçasıdır.ⁱⁱⁱ Soyadının kişinin kimliğinin bir parçası olmasının yanı sıra bir ailenin bireylerini diğer aile bireylerinden ayırmaya yarayan ve kuşaktan kuşağa geçen bir işlevi de vardır^{iv}. Soyadı kullanmak bir hak ve bir yükümlülüktür. Soyadı Kanununun 1. maddesinde; “Her Türk, öz adından başka soyadı da taşımaya mecburdur.” Diyerek bu yükümlülüğü açıkça belirtmiştir.

Doktrinde hakim olan görüş, ad ve soyadı üzerindeki hakkın niteliğinin “kişilik hakkı” olduğu ve isimle kişilik arasında sıkı bir bağın mevcudiyeti nedeni ile ismin kişiliğin bir parçasıdır. Bu nedenle isim bir kişilik hakkı olarak himaye görmelidir çünkü bir insanın diğerlerinden ayırtedilebilmesi ancak ad ve soyadı bütünlüğü ile mümkün olur. Ad ve soyad bu nedenle gereklidir^v.

Kişinin soyadı kimliğinin belirlenmesinde en önemli unsurlardan olduğundan kişilik hakkıdır ve mutlaktır, değiştirilemez, zamanaşımına uğramazlar. Herkese karşı ileri sürülebilir. İhlal edilmesi halinde kanunla özel olarak korunan haklardandır^{vi}. Kural olarak ad ve soyadın değişmeyeceği kabul edilmekle beraber haklı nedenin varlığı halinde adın değişmesi hakimden dava yolu ile istenebilmekle beraber soyadının değişmesi daha zordur. Soyadına ilişkin olarak adın değişmezliği pransibi ile korunan kamu çıkarı ve sosyal çıkardan daha üstünse, sebebin varlığı haklı kabul edilir^{vii}. Ad ve Soyad değişikliği kişiye sıkı sıkıya bağlı bir haktır. Bu nedenle değişiklik isteyen kişi ayırtetme gücüne sahipse bu hakkını bizzat kendi kullanmalıdır^{viii}.

Türk hukukunda soyadı ile aile adı eş anlamda kullanılmaktadır. Eski Türk Medeni Kanunu “aile ismi” kavramına yer vermekle, Yeni Medeni Kanun ve Soyadı Kanunu ise Soyadı kavramına yer vermektedir^{ix}.

2. Soyadının Kazanılması

Soyadının kazanılması genelde doğum ile olmakla beraber, evlenme, evlat edinme, idari karar yada mahkeme kararı ile olmaktadır. Türkiye açısından ise özellik gösteren durum 1934 tarihli 2/1759 sayılı kanun ile iki yıl içinde herkese soyadı seçmenin bir hak ve görev olarak verilmesidir^x.

Türk hukukunda kadın evlenme ile de soyadı kazanır. Dayanağını Medeni Kanun madde 187'den almaktadır. Maddeye göre "Kadın, evlenmekle kocasının soyadını alır; ancak evlendirme memuruna veya daha sonra nüfus idaresine yapacağı yazılı başvuruya kocasının soyadı önünde önceki soyadını da kullanabilir. Daha önce iki soyadı kullanan kadın, bu haktan sadece bir soyadı için yararlanabilir." Eski Medeni Kanununun 1997 yılında 153. maddesinde yapılan değişiklik 4721 sayılı Medeni Kanunda aynen korunmuştur.

4721 sayılı Medeni Kanun gerekçesinde "...değişikliklerin önemli ve oldukça büyük bir kısmı aile hukuku alanında ve özellikle kadın-erkek eşitliğini zedelediği iddia edilen hükümlerde yapılmış, böylece bütün modern hukuk sistemlerinde benimsenmiş olan ve yürürlükteki Kanunda da büyük ölçüde yer verilmiş bulunan "eşitlik ilkesi", yeni düzenlemeyle daha da pekiştirilmiş, bu ilkeye ters düşen düzenlemelerin hepsi değiştirilmiştir..." Denilmekle beraber Soyadına ilişkin kurallarda kadın erkek eşitsizliğinin mevcudiyetini görmekteyiz^{xi}.

3. Evlenmenin Soyadına Etkisine İlişkin Kuralların Sınıflandırılması

Evlilik şartına bağlı olarak soyadının taşınmasına bakıldığında, evlilikte tek soyadının taşınmasının zorunluluğu prensibi, evlilikte tek soyadının taşınmasının sadece isteğe bağlı olarak gerçekleştirilmesi prensibi ve ayrı soyadı taşıma prensibi vardır^{xii}.

3.1. Zorunlu evlilik soyadı prensibinde, basit olarak eşlerden birinin soyadı – daha doğrusu düzenli olarak kocanın soyadı- evlilik soyadı olarak alınır. İsviçre'de kural olarak ataerkil prensip kabul edilmiştir.

3.2. Seçme prensibinde, Çok sayıda hukuk sistemi eşlere tek veya ayrı soyadı arasında seçim yapma hakkı tanımaktadır. Almanya'da^{xiii} Aile Adı Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden itibaren Alman Hukuku ve İskandinav Hukuk sistemi girer. Diğerinin rızası ile eşlerden birinin soyadını seçerler veya önceki soyadlarını taşımaya devam ederler. Avusturya, Alman hukukuna benzer bir soyadı hukuku gelişmesi izlenmiştir^{xiv}.

3.3. Ayrı soyadı taşıma prensibinde, ise hukuk düzenlerinin büyük bir bölümü evlenmenin eşlerin soyadı üzerinde isteğe bağlı bir hukuki etkisinin olmayacağını kabul eder. Evlenen kadın ve erkek kendi soyadını taşımaya devam ederler^{xv}. Bu gruba Roma Hukuku çerçevesindeki hukuk düzenleri dahildir. Fransız hukukunun ayırt edici özelliği, soyadının genellikle örf adete göre biçimlenmesidir. Bu bağlamda kadın, kocasının soyadını tek başına kullanabilir veya kendi soyadını ona ekleyebilir, kocada gerekirse karısının soyadını kendi soyadına ekleyebilir^{xvi}. Benelüks ülkeleri büyük ölçüde Fransız Hukukunu takip eder. Yunanistan'dan da evlenmenin soyadı üzerine etkisi yoktur. İslam hukukundan etkilenen hukuk düzenlerinde de "ayrı soyadı taşıma" prensibi geçerlidir^{xvii}.

4. Medeni Hukukta Kadının Soyadı

4.1. Genel Olarak

Türk Hukukunda, erkek doğumla kazandığı soyadını tüm yaşamı boyunca taşıma hakkına sahiptir. Ancak Kadına soyadı konusunda farklı davranılmakta

ve ayrımcılık yapılmaktadır. Evlilik boşanma ile sona erdiğinde ise kadına eski soyadına dönmekteydi 1990 yılında kanunda yapılan bir değişiklik ile kadının boşanma durumunda evlilik soyadını taşımaya devam etmesi hakkı ancak belli koşullar altında verilmektedir.

Günümüzde birçok ülke kanunlarında kadın-erkek eşitliğinin tam anlamı ile yer aldı bazı ülkelerde ise eşitlik anlamında adımlar atıldığı görülmektedir. Kanuni eşitsizlik genellikle evli kadın açısından söz konusu olup en belirgin örneği, Eski Medeni Kanunda 1997 değişikliğinden önce 153/1'de "karı kocasının aile ismini taşır" ibaresidir. 1997 değişikliği ile kadına kocasının soyadı ile birlikte evlenmeden önceki soyadını da taşıma hakkı da verilerek kimliğini kaybetmemesi sağlanarak eşitlik yolunda adım atılmış ve aynı hüküm Yeni Medeni Kanununun 187. maddesinde de yer almaktadır.

4.2. Eski Medeni Kanun Döneminde Kadının Soyadı

Eski Medeni Kanun dönemi 1990 yılına kadar evlenmenin soyadına etkisine ilişkin prensiplerden Ataerkil prensibi saf olarak uygulamakta iken 1990 yılında kadının boşanması ile kocasının soyadını taşıyabileceği 1997'de de Evlenmeden önce ki soyadını kullanma hakkının verilmesiyle ataerkil sistem yumuşatılmıştır. Bu değişiklikler günümüzde de aynen uygulanmaktadır.

4.2.1 Evliliğin Kadının Soyadı Üzerinde Etkisi

Kadın evlenme aktinin yapılması ile kadın kocasının soyadını alır^{xviii}. Kocanın soyadını almak kadın için kanuni bir ödev olmakla beraber aynı zamanda bir haktır. Eski Medeni Kanununun 153. maddesi emredici bir hükümdür ve koca, karısını bu soyadını kullanmaktan hiçbir şekilde men edemez, üçüncü kişiler tarafından eşlerin taşıdığı soyadına bir tecavüz olduğu takdirde, evli kadın da kocası gibi mahkemeye başvurarak, soyadının korunmasını dava ve talep edebilir^{xix}.

Evli kadın tek başına soyadının değiştirilmesini veya bir başka şekle dönüştürülmesini isteyemez. Bu durum yasanın emir edici hükümleri ve kamu düzeniyle ilgilidir. (Y.2.HD. nin 02/04/1946 tarihli 1705 - 1604 sayılı kararı) Koca kendi soyadını değiştirmedikçe eşinin bu isteğine izin dahi vermeye izni hukuki sonuç doğurmaz. Bu yönler düşünülmeden evli kadının tek başına açtığı eşinin soyadının önünde kızlık soyadını da kullanması isteği sonucunda yalnızca kendisinin soyadının değiştirilmesi doğru görülmemiştir^{xx}.

Eski Medeni Kanun 153. maddesinde 1997 yılında 4248 sayılı Kanunla bir değişiklik yapılmış ve kadına seçimlik bir hak tanınmıştır^{xxi}. Kadın dilerse kocasının soyadını taşır; fakat dilerse önceki soyadını ve kocasının soyadını birlikte taşır, Bu düzenleme, kadın-erkek eşitliğini sağlayamadığı için eleştirilere uğramış ve eşlere, evlenmeden önce aralarında anlaşarak içlerinden birinin soyadını aile adı olarak seçebilme imkanı tanınması gerektiği ileri sürülmüştür. Kullanılan haktan rücu mümkün değildir Kadının bu seçim hakkı kullanmakla sona erer^{xxii}.

Yapılan değişiklik ile kocanın soyadının kullanılması kuralı korunmakla beraber evlenmeden önceki soyadını da kadın isterse kullanma olanağı tanınmıştır. Bunun için kadının evlenme merasimi sırasında evlendirme memuruna beyan etmesi

yada daha sonra nüfus müdürlüğüne yazılı bildirimde bulunması gerekli ve yeterlidir. Ancak sonradan başvuru için kanun herhangi bir süre öngörmemiştir. Öyleyse bu başvuru her zaman yapılabilir. Ayrıca 1997'den önce evlenen kadında nüfusa yazılı yapılacak bildirim ile bu haktan yararlanabilecektir^{xxiii}.

Kanun koyucu madde de kızlık soyadından değil de önce ki soyadından bahsetmiştir. Kadın daha önce iki soyadı kullanıyorsa bu haktan yalnız biri için yararlanabilmekteydi^{xxiv}. Anayasa'nın 12. ve 17^{xxv}. maddelerine aykırılığı iddiasıyla bu hükmün iptali için Anayasa Mahkemesi'ne başvurulmuş, ancak, iptal talebi oy çokluğuyla reddedilmiştir^{xxvi}. Reddin gerekçesinde ise, "...Kullanılan aile isminin kuşaktan kuşağa doğumla geçmesiyle aile birliği ve bütünlüğü devam etmiş olacaktır.... Kadının evlenmekle kocasının soyadını almasının cinsiyet ayırımına dayanan bir farklılaşma yarattığı savı da yerinde değildir. Anayasa'nın 10. maddesinde öngörülen eşitlik, herkesin her yönden aynı kurallara bağlı olacağı anlamına gelmez.." denilerek eşlerden birisine öncelik tanımıştır.

Anayasa Mahkemesinin kararından da anlaşılacağı gibi, aile adı olarak kocanın soyadı kabul edilmekle beraber, kadına da tercihi göre bekarlık veya dul ise sona eren evlilikte edindiği soyadını yada evlat edinilmişse evlat edinenin soyadını, kocasının soyadının önünde kullanma imkanı tanınmış olmaktadır^{xxvii}.

Eski Medeni Kanun'un 153. maddesi kadın ve erkeğe tam anlamı ile eşit bir hak sağlamamakta fakat yine de kadın lehine iyileştirici bir adım atılmıştır. Bununla beraber evlilik birliği içinde doğan yada doğmuş sayılan çocukların soyadına yönelik olarak herhangi bir iyileştirme yoluna gidilmemiş çocuğa kanunen aile soyadı sayılan babanın soyadına bağlanmaya devam etmektedir. Kadının soyadını tek başına kullanamaması ve bunu kendinden sonraki kuşağa aktarmasının önündeki yasal engeller Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin (CEDAW'ın) 16/1-g bendine aykırıdır^{xxviii}. Yine bu durum 2004 yılı düzenlemesinden önceki Anayasanın 10/1^{xxix} maddesindeki eşitlik ilkesine de aykırı bir düzenleme olduğu kanaatindeyiz.

4.2.2. Boşanmanın Kadının Soyadı Üzerinde Etkisi

Evlenerken kocasının soyadını taşımak zorunda bırakılan kadın, boşananınca da 743 Sayılı Kanununun 141. maddesi uyarınca kendi kızlık soyadına dönmek zorunda bırakılmaktaydı. Bu düzenlemenin sonucu olarak yıllarca kocasının soyadını taşımak zorunda bırakılan kadın, boşanma halinde bu soyadını bırakmak ve yeniden kızlık soyadına dönmek durumunda kalmıştır. Yıllarca resmi işlemlerini kocasının soyadıyla yapan, bugün günlük yaşantımızın ayrılmaz bir parçası olan her alanda kocasının soyadını sildirip kendi kızlık soyadını kullanmak zorunda bırakılmıştır. Yıllar sonra kocasından boşanan kadın, adeta kendisini topluma yeniden tanıtmak, bu andan itibaren hayata yeniden kızlık soyadıyla dönmek zorunda bırakılmıştır^{xxx}.

Boşanan kadının kocasının soyadını terk etmek zorunluluğuyla ilgili olarak ise, 1990 yılında 141. maddede yapılan değişiklikle, boşanan kadının kocasının soyadını terk etmek zorunda olduğu, ancak mahkemeden bir müddet bu soyadını taşımaya devam etmesine izin verilmesini isteme hakkına sahip bulunduğu kabul edilmiştir^{xxxi}. Aynı maddede kocaya, koşulların değişmesi halinde,

soyadını kullanmaya devam eden boşandığı karısının bunu artık kullanmasına son verilmesi hakkı tanınmıştır. Bu durumda, hâkim karar verirken, takdir yetkisini kullanarak, kadının kocasının soyadını taşımaya devam etmesinde bir menfaatinin bulunup bulunmadığını, keza bu soyadını taşımaya devam etmesinin kocaya bir zarar verip vermediğini göz önünde bulundurmalıdır. Kadının soyadı, kendisinin kişilik haklarına dahil olduğu için, ikinci evliliğinin, tek başına, "soyadının" kullanılmasının yasaklanması için yeterli bir neden kabul edilmemesi gerekir^{xxxii}.

Bu değişlikle, kadının evlenirken yasa gereği almak zorunda kaldığı kocasına ait soyadını, boşandığında bırakmak zorunda kalmasından kaynaklanan çelişki ortadan kaldırılamamıştır. Zira boşanan kadın kural olarak yine kocasının soyadını bırakmak zorunda olup, "mahkemeden talep etmesi ve yargıcın bunu uygun görmesi halinde" bir süre için bunu kullanmaya devam etme hakkını elde etmektedir.^{xxxiii}

4.2.3. Ölümün Kadının Soyadı Üzerinde Etkisi

Evlilik birliğinin kocanın ölümü ile sona ermesi halinde kadının soyadının ne olacağı hususu Medenî Kanun'da sarîh olarak hükme bağlanmamış olmakla beraber, eşlerden birinin ölümünün bu birliğe son vereceği tabîdir, ölüm halinde ayrıca mahkemeden evlilik birliğinin sona erdiğini gösterecek bir belge istenmesine lüzum yoktur. Medenî Kanun'un 153'üncü maddesinde «*Karı, kocasına ait aile ismini taşır*» denilmekle yetinilmiştir. Bu maddeye dayanarak doktrinde kocanın ölümü halinde kadının kocasının soyadını taşımağa devam edeceği fikri savunulmaktadır Aynı kanunun 141'inci maddesinde de «*Eğer kadın evlenmenin hini akünde dul idiyse, kendi aile ismini taşımasına boşanma hükmü ile birliktemüsaade edilebilir*» denmekle, kadının kocasının ölümü halinde de onun soyadını taşımağa devam edeceği dolaylı olarak ifade edilmiş olmaktadır^{xxxiv}.

4.2.4. Gaiplik Kararının Kadının Soyadı Üzerinde Etkisi

Evlilik birliğinin kocanın gaip olması halinde alınacak evliliğın feshi kararı ile sona ermesi durumunda kadının soyadının ne olacağı sorusuna gelince Medenî Kanunun 31'inci maddesinde «*Ölüm tehlikesi içinde gaip olan veya kendisinden haber alınamıyan bir kimsenin ölümü pek muhtemel görünürse, hakları ölüme muallak kimselerin talebi üzerine hâkim gaipliğe karar verebilir*» denmektedir. Gaiplik kararının alınması halinde kadının kocasının soyadını kullanmaya devam etmesi gaipliğın hukukî mahiyetinin bir sonucu olup gaiplik kararı ölüme bir karinedir. Gaiplik kararı eşin kesin olarak öldüğünü ortaya koymaz. Bu nedenle, eşler arasındaki evlilik birliği, gaiplik kararından sonra da devam eder. Kadın gaip olan kocası ile aralarındaki evlilik birliğini sona erdirmek istiyorsa, Medenî Kanun'un 94'üncü maddesinin ikinci fıkrasına göre evliliğın feshini talep etmelidir^{xxxv}. Bu maddenin ikinci fıkrasında «*boşanma hakkındaki usul burada da caridir*» denmekle, evliliğın feshini isteyen kadın hakkında Medenî Kanun'un 141'inci maddesinin uygulanması gerektiği hükme bağlanmıştır.

4.2.5. Butlan Kararının Kadının Soyadı Üzerinde Etkisi

Batıl olan evlilikte Butlan kararı verildikten sonra kadın evlenmeden evvelki soyadını veya dulluk soyadını iyiniyetli veya kötüniyetli olmasına bakılmaksızın

alır. Bu hususu hükme bağlayan Medenî Kanun'un 126'ncı maddesinin 1.fıkrası açıktır. Kanun koyucunun böyle bir fıkraya yer vermesi isabetlidir; zira artık evlilik birliği son bulmuştur. Sadece kocanın kötünietli evlenme yapması halinde kadın butlan ile nihayete eren evliliği sonunda meslekî hayatında soyadının değişmesi sebebiyle güçlüklerle maruz kalsa ve durum hakkaniyete aykırı da olsa, kendisinin kanunun sarahati karşısında başka bir yola gidebilme imkânı yoktur^{xxxvi}.

4.3. Yeni Medeni Kanun Döneminde Kadının Soyadı

Kadının soyadı konusunda Eski Medeni Kanun'un 153. maddesinde, 4248 sayılı kanunla, 1997 tarihinde yapılan ve kadının kocasının soyadının önünde "önceki" soyadını da taşımasına olanak tanıyan değişiklik, Yeni Medeni Kanun'un 187. maddesinde de aynen korunmuştur. TMK. m. 187 'ye göre "Kadın, evlenmekle kocasının soyadını alır; ancak evlendirme memuruna veya daha sonra nüfus idaresine yapacağı yazılı başvuruyla kocasının soyadı önünde önceki soyadını da kullanabilir. daha önce iki soyadı kullanan kadın, haktan sadece bir soyadı için yararlanabilir".

Türk Medeni Kanunu'nun 187. maddesinde "önceki soyadı" ibaresine yer verildiği için, kadının "önceki soyadı" boşandığı kocasının soyadı ise, kadın bu soyadını, yeni kocasının soyadı ile birlikte taşıyabilecektir^{xxxvii}. Bu durumda boşandığı kocasının, Eski Türk Medeni Kanununun 141. maddede yapılan değişiklik Yeni Türk Medeni Kanunu'nun 173/II. Maddesine de korunmuştur. dayanarak yeniden evlenmeyi "değişen şart" olarak ileri sürüp, mahkemenin kendi soyadının kullanılması için verilen iznin kaldırılmasını isteyebilip işleyemeyeceği sorunu ortaya çıkmaktadır. Hakim Şartlar oluştuğunda kadının, önceki kocasının soyadını kullanmasını yasaklayabilir. Böyle bir durum oluştuğunda kadına, önceki soyadını kullanmak için, nüfus idaresine beyanda bulunmak hakkı tanınmalıdır Bunun için, kadının bir talepte bulunması gerekir.

Yeni Medeni Kanun döneminde, kadın önceden iki soyadı kullanıyorsa (bekârlık soyadı ve ölen kocasının soyadı) bunlardan birini seçerek kocasının soyadı ile birlikte kullanabilir. Kadın evlenme merasimi sırasında evlenmeden önceki soyadını taşımak istediği hususuna ilişkin olan talebini evlendirme memuruna yapabileceği gibi, bunu daha sonra nüfus idaresine de yazılı olarak bildirebilir. Kanun koyucu, kadın, erkek açısından öngördüğü eşitlik kuralını soyadı yönünden ihlal ederken, kadının evlenirken veya evlendikten sonra, kendi soyadını kocasının soyadının önünde kullanılmasına izin vererek bu eşitsizliği hafifletmek istemiştir. Yasanın bu düzenlemesi, Türkiye'nin de 14 Ekim 1985'te taraf olmayı kabul ettiği Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi'ne de aykırıdır^{xxxviii}.

Evlilik birliğinin kocanın ölümü veya gaiplik ile sona ermesi halinde kadının soyadı uygulamaları ise yine Eski Medeni Kanun Dönemindeki uygulamalar değiştirilmeden Yeni Medeni Kanun'da da korunmuştur.

Yeni Medeni Kanun, evlenecek çiftlerin aralarında anlaşarak kadının soyadını taşımalarına olanak tanımamıştır. Evlilik birliğinin soyadı yine erkeğin soyadı ile belirlenmekte ve kadına sadece evlilikten önce taşımakla olduğu soyadını aile adı ile birlikte kullanabilme hakkı verilmektedir. Erkek soyadının

değiştirilmesini Ancak haklı sebebe dayanarak isteyebilir. İsviçre doktrininde, "önemli sebebin varlığını kabul hususunda hakimin çok katı davranmaması görüşü savunulmaktadır^{xxxix}. Eşler, evlenme akdi yapılmadan önce anlaşarak, kadının soyadının aile soyadı olacağını kararlaştırabilirler. Bunun için Türk Medeni Kanunu'nun 27/1. maddesinden yararlanırlar^{xl},

EMK. m. 153 hükmünün TMK m. 187 hükmü olarak aynen korunması kadın - erkek eşitliği yönünden adil ve isabetli olmamıştır. Çünkü kuralın esası, yine kadının kocasının soyadına tabi olmasıdır. Soyadı, evlenmekle etkilenen kişi kadın eştir, Erkek evliliğini soyadı taşımak sure ilân etmeye yükümlü olmadığı halde, kadının "kişilik ifadesi olan" soyadı evlenme ile değişikliğe uğramaktadır.

Kanunun kadına bakışında ki bu farklı davranma özellikle evlilik içi çocuklara isim verilmesi halinde açıkça görülmekte, çocuk babanın soyadının aile adı olması nedeniyle sadece onun soyadını almakta^{xli} ve soyadını çocuklarına veremediği için kendi ailesinden getirdiği kızlık soyadı devam edememektedir^{xlii}.

Batıl olan evliliği iptal edilen eş, evlenme sırasında ve devamında iyiniyetli ise evlenmeyi ile kazandığı kişisel durumunu koruyacaktır. İyi niyetli olunmasından kasıt, evlenme sırasında butlan sebebinin varlığını bilmemesi veya gerekli özeni göstermesine rağmen öğrenememiş olmasıdır. İyiniyetli kadın kocasının vatandaşlığını da korur. Soyadı konusunda da iptal kararından sonra, kadının kocasının soyadını kullanmasının, kocaya bir zarar vermeyeceği ispat edilirse, hakim kocanın soyadının kullanılmasına izin verebilir. Eğer kadın evlenmeden önce dul idiyse hakimden bekarlık soyadını kullanmasına izin verilmesini de isteyebilir. Fakat şartların değişmesi durumunda kocanın bu iznin kaldırılmasını isteme hakkı vardır^{xliii}.

5. Eşitlik Bağlamında Anayasa ve Uluslararası Sözleşmelerde Kadının Soyadı

Kadının soyadı ile ilgili tüm düzenlemeler erkeğin kimliği ve soyadı üzerinden belirlenmekte soyadının adeta tek taraflı olarak sadece erkekler açısından kimlik belirleme unsuru olduğunu görmekteyiz^{xliv}. Medeni Kanun'da bir şahsiyet hakkı olarak kabul edilen isim, erkek için tam bir himaye görmüşken, aynı prensibin kadının soyadı söz konusu olduğunda mutlaklık ilkesinden önemli ölçüde uzaklaştığını evlenmeye yada boşanma ile her defasında kadının kimliğinin içinin boşaltıldığını görüyoruz. Medenî Kanun'da kadının soyadının evlilik birliği kurulurken mutlak surette, evlilik birliği sona ererken ise prensip itibarıyla soyadının değişmesi görüşü benimsenmiştir^{xlv}. Oysaki soyadı bir kişinin kimliğinin belirlenmesinde en önemli unsur ve devredilemez, feragat edilemez, kişiye sıkı surette bağlı mutlak haklardandır, bu nedenlerle herkese karşı öne sürülebilir ve yasa ile korunur^{xlvi}.

Anayasamızın 10/1. maddesi "Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir" diyerek kanun önünde eşitlik" ilkesini tanımlanmıştır. 10. maddeye 2004 yılında eklenen 2. fıkra ile "Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür." denilerek, kadın ve erkeğin cinsiyetine bakılmaksızın aynı hukuksal statüye

bağlı tutulmasını ve bunun sonucu olarak da hak ve özgürlüklerle sorumluluklar bakımından tam bir eşitlik sağlanmasını zorunlu kılınmaktadır. Burada bahsedilen eşitlik nisbi bir eşitlik olmayıp mutlak bir eşitliktir. . Bu bağlamda eşitlik ilkesinin somut bir uygulaması olarak farklı cinslerin eşit haklara sahip olması ilkesi, kadın ve erkeğin cinsiyetine bakılmaksızın aynı hukuksal statüye bağlı tutulmasını ve bunun sonucu olarak da hak ve özgürlüklerle sorumluluklar bakımından tam bir eşitlik sağlanmasını zorunlu kılmaktadır^{xlvii}.

İnsanın, yaşama, maddî ve manevî varlığını koruma ve geliştirme, onurlu bir yaşam sürdürme konusundaki haklarını, kişiliğe bağlı dokunulmaz, devredilmez vazgeçilmez temel hak ve özgürlükler listesinin başına yerleştiren ve bunların yaşama geçirilmesi için gerekli ortamı ve koşulları sağlamayı amaç edinen çağdaş hukuk anlayışının ürünü olan uluslararası belgelere Türkiye’de taraf olmuştur. Bu belgelerde yer alan Mutlak eşitlik kuralının Türkiye’de kadının soyadı aleyhine bozulmasını Toplumsal cinsiyet kavramı ile açıklamak yerinde olacaktır.

Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler Anayasamızın 90. maddesinde ki “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş Milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir.” Hükmü nedeni ile iç hukukumuzda kanun niteliğindedir. Aynı hükmün devamında “Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz.” demektedir. Uluslararası anlaşmalar madde metninden de anlaşılacağı gibi kanunla eşit niteliğe sahip olduğundan Türkiye’nin taraf olduğu Sözleşmelerin tamamı kanun niteliğindedir ve Türkiye bu sözleşmelere uygun olarak iç hukukunu düzenleme yapma yükümlülüğü altına girmiştir.

İsim hakkı Uluslararası sözleşmelerle de korunan mutlak bir hak olup, 5170 sayılı yasa 2004 yılında yapılan değişiklikle Anayasanın 90. maddesinin sonuna “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır.”cümlesi eklenmiştir^{xlviii}. Bu nedenle kanaatimizce 90. maddenin son fıkrasında ki bu düzenleme iç hukukumuzda uygulanabilecektir.

Türkiye’nin taraf olduğu ve 3 Mart 1976’da yürürlüğe soktuğu “**Birleşmiş Milletler Siyasi ve Medeni Haklar Uluslararası Sözleşmesi**”nin 3. maddesi, Cinsiyet eşitliği başlığını altında “Bu sözleşmeye taraf devletler, bu sözleşmede yer alan bütün kişisel ve siyasi hakların kullanılmasında eşit haklar sağlamayı taahhüt eder.” Düzenlemesini getirmiştir.^{xlix} aynı sözleşmenin “*Ailenin Korunması*” başlığını taşıyan 24. maddesinin 4. bendi, “...taraf devletler için, eşler arasında evlilik ve bostanmada eşit hak ve yükümlülükleri sağlamak üzere gerekli önlemleri alma yükümlülüğü getirmektedir.” 26. maddesinde de “hukuk önünde eşitlik” ilkesi yer almaktadır¹.

Çağdaş hukuk anlayışının ürünü olan uluslararası belgeler arasında yer alan 1985 yılında katıldığımız ve kadın-erkek eşitliği alanında uluslar arası alanda tek bağlayıcı belge olan “**Kadınlara Karşı Her Tür türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinde (CEDAW)**”^{li}, genel eşitlik ilkesinin somut bir göstergesi olan “farklı cinslerin eşit haklara sahip olması ilkesinin esas alındığı görülmektedir.

Sözleşmenin başlangıcında, “Kadınlara karşı ayrımcılığın, hak eşitliği ve insan şeref ve haysiyetine saygı ilkelerini ihlâl ettiği” belirtildikten sonra, kadınların medeni durumlarına bakılmaksızın hak ve özgürlükler konusunda cinsiyete bağlı olarak yapılan herhangi bir ayırım, yoksunluk ve kısıtlamanın “kadınlara karşı ayırım” olarak değerlendirilecektir.^{lii}. Taraf devletlerin, kadınlara karşı ayrımcılık oluşturan yasa, yönetmelik, adet ve uygulamaları, değiştirmek ve kaldırmak için yasal düzenlemelerle birlikte gerekli uygun önlemleri almayı üstlendikleri^{liii}; her iki cinsten birinin aşağılığı veya üstünlüğü fikrine veya kadın ile erkeğin kalıplaşmış rollerine dayalı ön yargıların, geleneksel ve diğer bütün uygulamaların ortadan kaldırılmasını sağlamak amacıyla kadın ve erkeklerin sosyal ve kültürel davranış kalıplarını değiştirmek için taraf devletlerin tüm uygun önlemleri alacakları^{liv} ve de evlilik süresince ve evliliğin son bulmasında aynı hak ve sorumluluklar sağlayacakları belirtilmiştir^{lv}.

İsim hakkı temel hak ve özgürlüklerdendir Anayasamızın 90. maddesinin son fıkrasının hükmü gereğince “Kadınlara Karşı Her türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi” Medeni Kanunun 187. maddesinden öncelikli olarak uygulanmalıdır.

Türkiye Aleyhine AİHM başvuran Ünal Tekeli için Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi**'nin 8. Maddesinin ve 14. maddesinin birlikte yorumlamıştır. Hükümet, ortak bir aile ismi ile aile birliğinin yansıtılmaması halinde, evli çiftlerin ve/veya üçüncü tarafların karşılaşabileceği somut ya da önemli bir sorun gösterememiş ya da kamu çıkarının zarar gördüğünü kanıtlayamamıştır. Bu şartlar altında AİHM, evli kadınların aile birliği adına kocalarının soyadını taşımak zorunda bırakılmalarının -önüne kendi kızlık soyadlarını ekleyebilseler de- nesnel ve makul bir nedeni olmadığı kanısındadır.

AİHM, geleneksel kocanın soyadına dayalı aile ismi sisteminden, evli çiftlerin kendi soyadlarını kullanabilmelerine ya da özgürce ortak bir aile ismi seçmelerine izin veren başka bir sisteme geçişin doğum, evlilik ve ölüm kayıtlarının tutulması konusunda yaratacağı sorunların önemini göz ardı etmemektedir. Ancak bireylerin seçtikleri isme göre, saygınlık ve itibarla yaşamalarını sağlamak için toplumdan bir miktar sıkıntı çekmesini beklemek makul olacaktır

Sonuç olarak, aile birliğini ortak bir aile ismi aracılığıyla yansıtmaya amacı, söz konusu davada şikayet konusu olan cinsiyete dayalı farklı muamele için yeterli bir gerekçe oluşturmamaktadır^{lvi} kararını verdi. Dolayısıyla, AİHM Sadece kızlık soyadının kullanılmasına izin verilmemesini ayrımcılık olarak nitelendirdi.

SONUÇ

Eski Medeni Kanun döneminde taraf olunan Uluslararası Sözleşmelerdeki Cinsiyet Eşitliği konusunda ki düzenlemelerin o dönem de ve daha sonra Yeni Medeni Kanun Döneminde de hayata geçirilmeyerek evlilik birliği içinde hak ve yükümlülükler bakımından aynı hukuksal konumda bulunan taraflardan kocayı kadın karşısında üstün duruma getirmektedir.

Doğumla kazanılan ad ve soyad kişiliğe bağlı dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel haktır ad, kişinin bireyselliğinin ve kimliğinin ifadesidir. Aile soyadının seçimini, evlilik birliğinin eşit haklara sahip bireyleri olan eşlerin özgür iradesine bırakmayarak bu konuda kocaya mutlak bir üstünlük sağlayan kural, eşitlik ilkesine ve taraf olunan uluslararası sözleşmelere aykırıdır. Bu nedenle kadın devletten birey olarak hukuk düzeninin adına saygı göstermesini ve bunun korunmasını, soyadının eşle uzlaşması halinde aile soyadı olarak kullanılmasının önündeki yasal engellerin kaldırılması soyadının gelecek kuşaklara aktarılmasının sağlanması talep edebilir.

Kadının soyadı üzerindeki kişilik haklarını sınırlaması ve onun maddî ve manevî varlığını koruma ve geliştirme hakkına bir müdahale niteliği taşıması nedeniyle Anayasa'nın 17. maddesine de aykırılık oluşturmaktadır. İsmi kişinin kimliği anlamına geldiğini, buna yapılan müdahalenin, ailenin özel yaşamına müdahale sayılıp bu nedenle eşitlik ilkesine aykırıdır.

Evlenen kadının soyadı üzerindeki kişilik hakkının kamu düzenini bozabileceği gibi kimi olasılıklara veya varsayımlara dayanılarak sınırlandırılmasının demokratik toplum düzeninin gerekleriyle ve Anayasada ve uluslar arası sözleşmelerde yer alan eşitlik kavramıyla ve ayrımcılık yapmama ilkesi ile bağdaştığı ileri sürülemez. Anayasal bir ilke olarak eşitliğin sağlanabilmesi için eşlere bu konuda bir seçme imkanı sağlanmalı eşler evlenmeden önce yada evlilik birliği sırasında anlaşarak birinin soyadını aile soyadı olarak seçebilmeli ve soyadı seçilmeyen eş aile soyadının önünde önceki soyadını kullanabilmelidir.

ⁱ Hız Yüksel, Yılmaz Zekeriya, "Ad, Adın Çeşitleri, Kazanılması, Değiştirilmesi ve Ad Üzerindeki Hakkın Korunması", http://www.yayin.adalet.gov.tr/18_sayi%20i%C3%A7erik/Y%C3%BCksel%20HIZ%2020%2020%2020%2020%2020%20Zekeriya%20YILMAZ.htm Erişim Tarihi: 20.02.2009, 14:50

ⁱⁱ Dural Mustafa, "Türk Medeni Hukukunda Gerçek Kişiler" 4. Bası, İstanbul, 1995 Filiz Kitapevi, s.164 ; Hız, Yılmaz, a.g.e.

ⁱⁱⁱ Abik Yıldız, "Kadının Soyadı ve Buna Bağlı olarak Çocuğun Soyadı", 1. Bası, Ankara 2005, Seçkin Yayıncılık, s. 23-37

^{iv} Dural, a.g.e., s. 165

^v Moroğlu Nazan, "Kadının Soyadı", 1. Bası, Beta Yayınları, İstanbul 1999, s.23; Öztan Bilge, "Evlilik Birliğinin Sona Ermesi Halinde Kadının Soyadı Sorunu", H.C.Oğuzoğluna Armağan, Ankara 1972, s.421

^{vi} Dural, a.g.e., s. 172-173; Moroğlu, a.g.e., s. 24-25; Hız-Yılmaz, a.g.e.

^{vii} Abik,a.g.e., s. 41

^{viii} Dural, a.g.e., s. 177

^{ix} Abik, a.g.e., s. 54; Dural, a.g.e., s. 165

^x Abik, a.g.e., s. 54

^{xi} Abik, a.g.e., s. 58

^{xii} Abik, a.g.e., s. 65

^{xiii} Alman Medeni Kanunu 1355/1'e göre eşler ortak bir aile adı kararlaştırabilirler ve kendi kararlaştırdıkları aile adını evlilik sürecine taşırlar. Eğer böyle bir aile adı kararlaştırmazlarsa, evlenmeden önceki soyadını taşımaya devam ederler. (Abik a.g.e., dipnot 207, s.67)

^{xiv} Abik, a.g.e., s. 67

^{xv} Abik, a.g.e., s. 69, Moroğlu, a.g.e., s.49

^{xvi} Abik, a.g.e., s. 69

- xvii Abik, a.g.e., s.69-70
- xviii 743 sayılı Türk Medeni Kanunu madde 153
- xix 743 sayılı Türk Medeni Kanunu madde 24; Öztan, a.g.e., s. 432
- xx Yargıtay 2.Hukuk Dairesinin 05.06.1995 Tarih, 1995/5771E, 1995/6613K. sayılı kararı; Sinerji Mevzuat ve İçtihat Programı, Erişim Tarihi: 30.11.2008, 15:20
- xxi Doğan Murat, “Türk Medeni Kanununun Evliliğin Genel Hükümleri Bakımından Getirdiği Yenilikler”, <http://auhf.ankara.edu.tr/dergiler/auhfd-arsiv/AUHF-2003-52-04/AUHF-2003-52-04-Dogan.pdf> , Erişim Tarihi: 30.10.2008, 10:20
- xxii Doğan, a.g.e.
- xxiii Abik, a.g.e., s. 80
- xxiv Doğan Murat, a.g.e.
- xxv Anayasa'nın 12. maddesinde herkesin kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere, 17. maddesinde de yaşama, maddî ve manevî varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahip olduğu belirtilmektedir.
- xxvi AYM 29.9.1998, E.1997/61, K.1998/59, Sinerji Mevzuat, Erişim Tarihi: 25.10.2008, 12:10
- xxvii Doğan Murat, a.g.e.
- xxviii 1985 Yılında Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ni (CEDAW) imzalamış, ve sözleşme gereği Birleşmiş Milletler Şartı'nın temel insan haklarına, insanlık onuru ve insanın değeri ile erkeklerin ve kadınların haklar bakımından eşitliğine olan inancını yeniden teyit ettiğini kaydederek Kadınlara karşı Ayrımcılığın Tasfiye edilmesi hakkındaki Bildiri'de yer verilen prensiplerin uygulanmasına ve bu amaçla her türlü ayrımcılığın ve görünümünün tasfiye edilmesi için gerekli her türlü tedbiri alma yükümlülüğü altına girmiştir.
- xxix Anayasa 10/1 “Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.” demektedir. 2004 yılında, 22.05.2004 RG NO: 25469 KANUN NO: 5170/1 ile maddeye “Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür.” fıkrası eklenmiştir.
- xxx Kılıçoğlu, a.g.e.
- xxxi Öztan Bilge, “Medeni Kanun'un Kabulünün 70. Yılında Aile Hukuku”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/298/2769.pdf>, Erişim Tarihi: 20.01.2009, 1
- xxxii Abik, a.g.e., s. 91
- xxxiii Kılıçoğlu, a.g.e.
- xxxiv Öztan, Evlilik..., s. 422-423
- xxxv Öztan, a.g.e., s.423
- xxxvi Öztan Bilge, “Batıl Evlenmelerde Eşlerin Durumu”, <http://auhf.ankara.edu.tr/dergiler/auhfd-arsiv/AUHF-1969-26-01-02/AUHF-1969-26-01-02-Oztan.pdf>, Erişim Tarihi: 20.02.2009 17:20
- xxxvii Abik, a.g.e., s. 91
- xxxviii Kılıçoğlu, a.g.e.
- xxxix Abik, a.g.e., s. 92
- xl Medeni Kanun madde 27/1 “Adın değiştirilmesi, ancak haklı sebeplere dayanılarak hakimden istenebilir.”
- xli Abik, a.g.e., s. 93
- xlii Cedav Sivil Toplum Yürütme Kurulu, “Birleştirilmiş 4. ve 5. Dönem Gölge raporu ve Birleşmiş Milletler Cedaw Komitesinin Tavsiye Kararları”, Ankara, 2006, s. 27
- xliii M. Toygar Çelik, “Evlenmenin Butlanı”, http://www.emmiler.av.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=58:evliliin-butlan-stjavyogar-calik-&catid=43:arartrmalarmz&Itemid=93, Erişim Tarihi: 01.03.2009, 14:20
- xliv Moroğlu, a.g.e., s. 45; Abik, a.g.e., s. 63
- xliv Öztan, Evlilik..., a.g.e., s. 422
- xlvi Dural, a.g.e., s. 172-174

^{xlvi} AYM 29.9.1998, E.1997/61, K.1998/59, Sinerji Mevzuat, Erişim Tarihi: 25.10.2008, 12:10

^{xlvi} Güzeloğlu Turan, AIHM Kararlarının Ceza Yargılamasına Etkisi”

<http://turanguzeloglu.com/makaleler/aihm-kararlarinin-ceza-yargilamasi-yasasina-yansimalari>, Erişim Tarihi: 25.02.2009, 12:10

^{xlvi} Sinerji Mevzuat ve İçtihat Programı, Erişim Tarihi: 30.11.2008, 14:30

^l Dinçkol Bihterin, “Kadın Erkek Eşitliği için Pozitif Ayrımcılık”,
<http://www.iticu.edu.tr/kutuphane/dergi/s8/M00122.pdf>, Erişim Tarihi: 24.02.2009 14:15

^{li} Taşkın Lale, “Uluslar arası Sözleşmeler Işığında Kadının Durumu”,
<http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/1026.pdf>, Erişim Tarihi: 24.02.2009, 16:20

^{lii} Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın önlenmesi Sözleşmesi, 1. madde

^{liii} Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın önlenmesi Sözleşmesi, 2. madde g bendi

^{liiii} Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın önlenmesi Sözleşmesi, 5. madde a bendi

^{liiii} Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın önlenmesi Sözleşmesi, 16. madde c bendi

^{liiii} Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 4. Daire Ünal Tekeli Davası-Türkiye Davası, Başvuru No: 29865/96 http://www.yargitay.gov.tr/aihm/upload/29865_96.pdf

OSMANLI TOPLUMUNDA SIKÇA BAŞVURULAN BİR BOŞANMA YÖNTEMİ: MUHÂLA'A

Yrd. Doç. Dr. Ümit EKİN*

ÖZET

İslam hukukunun boşanma hakkını sadece erkeğe verdiğine dair yaygın bir kanaat bulunmaktadır. Erkeklere göre daha zor olmakla birlikte kadınlar da eşlerini boşayabilmekte, çeşitli nedenlerden ötürü kendileri açısından katlanılmaz hale gelen evlilikleri muhâla'a adı verilen bir boşanma yöntemi ile bitirebilmektedirler. Evliliklerin muhâla'a yoluyla sona erdirilmesinin nedenleri arasında kadına uygulanan şiddet, erkeğin uzun süreyle başka bir diyara ya da savaşa gitmesi, evinin geçimini sağlamaması bulunmaktadır. Muhâla'anın en temel şartı kadının kocasından talâkı satın almasıdır. Bu tarz boşanmada kadın, kocasının kendisine ödemekle yükümlü olduğu mehr-i müeccel, iddet nafakası gibi bazı haklarından vazgeçmekte hatta bazı durumlarda çocuğunun her türlü bakım masraflarını da üstlenebilmektedir. Böylece hem kadınlar istemedikleri evlilikleri sona erdirebilmekte, hem de erkekler önemli bir maddi külfetten kurtulabilmektedir. Bu araştırmada, 17. yüzyılda Osmanlı toplumunda sıkça karşılaşılan muhâla'a üzerinde durulmuş, özellikle Tekirdağ'a ait mahkeme kayıtlarından hareket edilerek örnekler verilmesi suretiyle konunun analizi yoluna gidilmiştir.

ABSTRACT

A DIVORCE METHOD FREQUENTLY APPEALED IN THE OTTOMAN SOCIETY: MUHÂLA'A

It is widely believed that Islamic law gives man the right of divorce. But women can also divorce her husband even it is more difficult. They can terminate their marriage which becomes impracticable due to various reasons for them by a method of divorce named muhâla'a. Among the reasons of muhâla'a, violence against women, man's perennial departure of home to another land or war and not making living are involved. The fundamental requirement of Muhâla'a is woman's purchasing of talâk (the right of divorce) from her husband. In such kind of divorce, woman abdicates certain rights which, her husband is obliged to pay, like *mehr-i müeccel* and *iddet nafakası*. Even in some circumstances, woman could assume every kind of expenses of her child care. Therefore, woman could terminate unwanted marriage and man could not have to account for certain fiscal burden. In this article, it is dwelt upon muhâla'a which could frequently be encountered in the Ottoman society of 17th century, and especially tried to analyze the subject by means of giving examples from court registers of Tekirdağ.

Giriş

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren dünyadaki boşanma oranlarının arttığı gözlenmekte, Amerika Birleşik Devletleri ya da Batı Avrupa ülkelerindeki kadar olmasa bile Türkiye'de de boşanan eşlerin sayısında gözle görülür bir yükseliş olduğu sıkça vurgulanmaktadır. Evlilik kurumunun geçirmiş olduğu göreceli istikrarsızlık hakkında çeşitli nedenler ileri sürülmüştür. Özellikle son yıllarda yaşanan ekonomik bunalımlar bu olgunun baş sorumlusu

* Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. uekin@sakarya.edu.tr

olarak gösterilmiştir. Ama bu konu hakkında kafa yoranlar, boşanmaların temelinde modern yaşamın getirdiği gerilimler, geleneksel değerlerin yıpranması, iç göç, kadınların eğitim ve ekonomik düzeylerinin artması, ben merkezilik, tüketim gibi nedenlerin yattığını düşünmektedir¹.

Nedenleri neler olursa olsun, *boşanma oranlarındaki artış* varsayımının temelinde, geçmişte, özellikle modern dönem öncesindeki Osmanlı toplumunda boşanma oranının az olduğu düşüncesi yatmaktadır. Buna bağlı olarak gerek İslam hukukunun boşanma hakkındaki hükümleri ve Osmanlı toplumundaki boşanmalar üzerine olan ilgi de artmış görünüyor. Bu çalışma da böylesi bir ilginin yansıması olarak kabul edilebilir.

1. Muhâla'nın tanımı ve İslam Hukukundaki Yeri

Genel algı, Osmanlı hukukunda boşanma hakkının eşlerden sadece kocaya ait olduğu yönündedir. Oysa bu algının tersine, erkeklere göre daha zor olmakla birlikte kadınlar da kocalarını boşayabilmektedir. Bu araştırmada, 17. yüzyılın sonlarına ait Rodoscuk (Tekirdağ) şer'iyye sicillerindeki boşanma kayıtlarının incelenmesi suretiyle muhâla'nın oranı tespit edilecek, ayrıca başka kentlerdeki muhala'a örnekleri ile karşılaştırılacaktır.

İslam dininde boşanmaya sıcak bakılmamış ve "Allah'ın en sevmediği helal" olarak nitelendirilmiştir. İslam hukukuna göre evlilik birliğinin sona ermesi iki şekilde gerçekleşmektedir. Bunlardan birincisi talâk, ikincisi ise fesihdir. Talâk, evliliğin eşlerden birinin tek taraflı isteğiyle ya da karşılıklı olarak istemeleriyle bitirilmesine denir. Fesih ise, evliliğin, nikah sırasında veya sonradan ortaya çıkan bir noksanlık yahut sakatlık nedeniyle bozulmasıdır. Bununla beraber çağdaş İslam hukukçuları, tek taraflı yapılan boşanma işlemlerini talâk olarak kabul etmektedir².

Arapça bir sözcük olan muhala'a, hul' kökünden gelmektedir ve "elbiseyi çıkarmak, soyunmak" demektir. Bakara suresindeki bir ayette mecazi olarak, evlilik kurumunun ortaklaşa giyilen bir elbise olduğuna vurgu yapılmış, muhâla'a terimi de bu ayete dayandırılarak geliştirilmiştir. Fıkıhtaki karşılığı ise kadının bir bedel karşılığında talâkı kocasından satın almasıdır. Karşılıklı anlaşmaya dayanması nedeniyle muhâla'a olarak adlandırılmaktadır³.

İslamiyet öncesinde de varlığına rastlanan muhâla'a, Hz. Muhammed döneminden itibaren islam toplumlarında uygulanmaya devam etmiştir. Bazı noktalarda ayrılığa düşseler de İslam hukukçuları genel olarak hul'un yapılmasında herhangi bir sakınca görmemişlerdir. Çeşitli nedenlerden ötürü evliliğin yürütülmesinin mümkün olmadığı hallerde muhâla'aya başvurulması suretiyle özellikle kadına bir çıkış yolu bırakılması amaçlanmaktadır. Muhâla'nın hukuken geçerli olabilmesi için kıyılan nikahın sahîh olması ve muhâla'a sırasında her iki tarafın da âkıl ve bâliğ olması gerekmektedir. Ayrıca

¹ Madeline C. Zilfi, "Geçinemiyoruz: 18. Yüzyılda Kadınlar ve Hul", *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları*, Editör: Madeline C. Zilfi, Çev: Necmiye Alpay, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000, ss. 251-254.

² M. Âkif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, Hars Yayıncılık, Genişletilmiş 5. Baskı, İstanbul 2005, ss. 304-305.

³ J. Schacht, "Talâk", *İA*, C. XI, s. 688; Fahrettin Atar, "Muhâlea", *DİA*, C. XXX, s. 399.

bu işlem karşılığında kadının kocasına bir bedel ödemesi beklenmektedir. Belgelerde kadının bedel olarak para vermek yerine genellikle mehr-i müeccel, nafaka-i iddet, meûnet-i süknâ gibi haklarından vazgeçtiği ya da belli bir süre çocuğunun geçimini üstlendiği görülmektedir.

Konunun daha iyi anlaşılması için bu kavramların açıklanmasında yarar bulunmaktadır. Mehr, nikah nedeniyle erkeğin karısına verdiği veya vermeyi taahhüt ettiği para ya da mal olarak tanımlanmaktadır. Mehr, eski Türklerde karşılaştığımız kalın veya başlıktan nitelik olarak farklılık arz eder. *Başlık* ya da *kalın*, evlenecek kızın terbiyesi ve yetiştirilmesi sırasında yapılan masrafların karşılığında babaya verilirken, mehrin tasarrufu tamamen kadına bırakılmıştır⁴. Bir evliliğin geçerli olabilmesi için mehrin gerekli olduğunu söylemek gerekir. Mehr, nikah sırasında belirlenip belirlenmemesine ve ödeme zamanına göre farklı isimlerle anılmaktadır. Eğer nikah esnasında mehrin miktarı tespit edilmişse mehr-i müsemma, değilse akranlarının durumuna göre belirleneceğinden mehr-i misil adı verilmektedir⁵. Ödeme zamanına göre ise mehr-i mu'accel ve mehr-i müeccel isimlerini almaktadır. Mehrin nikah sırasında ödenen kısmına mu'accel, boşanma veya ölüm nedeniyle evliliğin bitimi sırasında ödenen kısmına ise müeccel adı verilmektedir⁶.

Mehrin miktarı hakkındaki görüşler birbiriyle çelişmektedir. Hanefi hukukçulara göre mehrin miktarı 10 dirhem gümüşken (yaklaşık 32 gr), Malikîlere göre 3 dirhem gümüş (yaklaşık 9,6 gr)'tür. Şafîî ve Hanbelî hukukçular ise herhangi bir alt sınır tespit etmemişlerdir. Üst sınır konusunda ise herhangi bir kısıtlama bulunmamaktadır⁷.

Tablo I: Rodoscuk Kazasındaki Muhâla'alarda Tespit Edilen En Düşük ve En Yüksek Mehr-i Müeccel Miktarları

Defter No	Dönem	Mehr-i Müeccel Miktarı (Akça)		
		En Düşük	En Yüksek	Ortalaması
1608	Ekim 1678-Mart 1680	400	8.000	3.020
1612	Nisan 1685-Nisan 1686	1.000	8.000	3.385
1616	Temmuz 1688-Ocak 1690	400	18.000	6.400
1619	Mart-Ekim 1691	250	24.000	6.150
1620	Eylül1691-Haziran 1692	200	6.000	2.834
1623	Mart-Kasım 1695	1.440	6.000	4.080

Araştırmamızın temelini oluşturan dönemde Rodoscuk'taki mehr-i müeccel miktarları incelendiğinde şöyle bir sonuçla karşılaşılmaktadır. Aralarında bazı dönemsel boşluklar bulunmasına rağmen 1678-1695 yılları arasında en düşük miktar 200 akçadır⁸. En yüksek miktar ise 24.000 akçadır⁹.

⁴ Mehmet Güneş, *XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Karahisar-ı Sahib Sancağı (Şer'iyye Sicillerine Göre)*, Gazi Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2003, ss. 208-209.

⁵ M. Âkif Aydın, *a.g.e.*, s. 303.

⁶ M. Âkif Aydın, aynı yer.

⁷ M. Âkif Aydın, s. 302.

⁸ Rodoscuk Şer'iyye Sicili (Kısaltma: RŞS), No: 1620 s. 54, Belge No: 249 (Defterlerdeki sayfa numaraları kısmen, belge numaraları ise tamamen tarafımızdan yeniden verilmiştir).

Mehr-i müeccelin belirlenmesinde İslam hukukuna uygun hareket edildiği ve evlenen şahısların kendi aralarında anlaşarak mehr miktarını tespit ettikleri anlaşılmaktadır. Mehr miktarlarındaki değişkenliğin nedenleri arasında evlenecek kadının dul veya bakire olması, yaşı, erkeğin ekonomik gücü ve toplumsal statüsü de rol oynamaktadır.

İslam hukukuna göre karısının bütün masrafları kocaya ait olduğundan yiyecek, içecek, tedavi harcamaları, evin sağlanması ve döşenmesi de nafaka kapsamında değerlendirilmektedir¹⁰. İddet¹¹ süresi boyunca, boşanan kadının yapacağı masraf nafaka-i iddet olarak adlandırılmış ve bunun karşılanması da erkeğin yükümlülüklerinden biri olarak kabul edilmiştir. Boşanmanın gerçekleşmesinden sonraki iddet süresi 3 aydır. Meûnet-i süknâ ise barınma masrafıdır. Bu da kocaya aittir. Rodoscuk sicillerinde bulunan bazı belgeler¹² sayesinde, mahkemenin tayin ettiği günlük nafakanın miktarını öğrenebiliyoruz. Buna göre bir kişi için belirlenen miktar 6 ila 12 akça arasında değişmektedir. Bu durumda nafaka-i iddet için belirlenecek miktarın 540 akça ile 1.080 akça arasında değiştiğini varsaymak mümkündür. Bu rakamları anlamlı kılabilmek için bazı yiyecek fiyatları ile mukayese etmek herhalde yararlı olacaktır. Aynı dönemde kuzu etinin okkası (yaklaşık 1,283 kg) 18 akça, yerli kaşkaval peynirinin okkası 16 akça, Rumeli balının okkası 18 akça, zeytinyağının okkası 24 akça, nohutun okkası 8 akça, bulgurunki ise 4 akçadır¹³. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Yukarıda belirtilen yiyecek fiyatları ile iddet süresince tayin olunan nafaka miktarları karşılaştırıldığında, kocanın boşadığı eşine ödemekle yükümlü olduğu paranın hiç de azımsanmayacak bir düzeyde olduğu söylenebilir.

2. Muhâla'anın Nedenleri

Muhâla'a ile ilgili belgeler incelendiğinde, eşler arasındaki geçimsizlik, erkeğin başka bir diyara veya sefere gitmesi gibi nedenlerin öne çıktığı görülmektedir. Belgelerin diliyle söylenecek olursa, eşler arasındaki geçimsizlik genellikle "beynimizde hüsn-i zindegânîmiz olmayub şikâk vukû' bulmağla" şeklinde ifade edilmektedir. Ancak geçimsizliğin hangi boyutlarda olduğu hakkında herhangi bir açıklama yapılmamaktadır. Çok nadiren de olsa mahkeme kayıtlarına yansıyan bazı bilgiler sayesinde, "hüsn-i zindegânî" ile erkeğin karısına uyguladığı şiddetin de kastedildiği anlaşılmaktadır. Rodoscuk sicillerinde şiddete başvuran erkeklerle ilgili herhangi bir örnek bulunmamakla beraber bu tür olaylara başka bölgelerde rastlandığını biliyoruz. Örnek vermek gerekirse, Konya'nın Pîresed mahallesinde oturan Emine bint-i Emrullah isimli

Bundan sonra defter numarasından sonraki ilk numara sayfa, ikincisi ise belge numarası olacaktır).

⁹ RŞS No: 1619, s. 4/16.

¹⁰ M. Âkif Aydın, *a.g.e.*, s. 303.

¹¹ Kur'an talâk hakkında oldukça ayrıntılı kurallar ortaya koymuştur. Bunların başında iddet süresi gelmektedir. İddetin amaçlarından birisi, boşanmış olan kadının doğuracağı çocuğun babasının kim olduğu hakkındaki şüpheleri ortadan kaldırmak, diğeri ise koca boşanmada acele davranmış ise ona talâkı geri almak suretiyle durumu düzeltmek fırsatını tanımaktır. Geniş bilgi için bkz: J. Schacht, *a.g.m.*, s. 684.

¹² RŞS No: 1616, s. 27/125 ve RŞS No: 1619, s. 49/225.

¹³ RŞS No: 1616, s. 1/4 ve s. 2/7.

bir kadın 9 Ağustos 1718'de mahkemeye gelerek kocası Ali bin Receb'i dava etmişti. İfadesinde kocasının bir gün önce kendisini değnek ile şiddetli bir şekilde dövdüğünü ve vücudunun çeşitli yerlerinde yara bere oluştuğunu belirtmiş, bunun üzerine mahkeme de kocasını cezalandırmıştı. Ancak dava burada kapanmamış, iki gün sonra Emine tekrar mahkemeye başvurarak kocasının zimmetinde bulunan mehr-i müeccel, nafaka-i iddet, meûnet-i süknâ ve mehr-i mu'acceleline dahil olan 43 guruş kıymetli çeşitli eşyalardan vazgeçmek kaydıyla muhâla'a olmayı kabul ettiğini bildirmişti. Emine ayrıca, o sırada hamile olduğunu ve çocuğun doğumundan 7 yaşına gelinceye kadar yapacağı tüm masrafları kendisinin karşılayacağını ve kocası Ali'den hiç bir şey talep etmeyeceğini belirtmişti¹⁴. Anlaşılan o ki, Emine sık sık kocasından şiddet görmekte ve artık kendisi için çekilmez hale gelen bu evlilikten kurtulabilmek için her şeyi göze almıştı. Çağına göre oldukça yüksek meblağlardan vazgeçmek suretiyle evliliğini bitirebilmiştir. Ancak hemen belirtmek gerekir ki, mahkemenin işleyiş sürecinden anladığımız kadarıyla Emine'nin arkasında ailesinin desteği bulunmakta, belki de kocasına terkettiği maddi imkanları babasının evinde bulabilecek durumdadır.

Kocanın başka bir diyara giderek uzun süre kalması muhâla'aya başvurulmasının nedenleri arasında gösterilmektedir. Bu tür muhâla'alarda kocanın durumu çoğunlukla "âhar diyarda olan" şeklindeki kalıplarla ifade edilmektedir. Ticari, dini, askeri ya da başka maksatlarla erkeklerin sık sık başka yerlere gittikleri, gittikleri yerlerde kimi zaman planlı olarak bazen de tahminlerinin ötesinde uzun müddet kaldıkları bilinmektedir¹⁵.

Bu tür örneklerde evinden uzunca bir süre ayrı kalacağını varsayan erkek, belki de karısına güvence vermek düşüncesiyle, "şu kadar zaman sonra dönmezsem karım üzerimdeki haklarından vazgeçmek koşuluyla hul' olsun" demek suretiyle karısını serbest bırakabilmektedir. "Üzerimdeki haklar" ifadesiyle kastedilenler ise mehr-i müeccel, nafaka-i iddet ve meûnet-i süknâdan başka bir şey değildir. Bu tür işlemlerin yapılmasındaki en belirgin amaç, kocalarının yolunu gözleyen kadınların içinde buldukları sıkıntıları sona erdirmektir. Çünkü bu kadınlar her ne kadar kocaları yanlarında olmasa da nihayetinde evlidirler ve ya kocalarını bekleyecekler ya da haklarından vazgeçerek yeni evlilikler kurabilme imkanına sahip olabileceklerdir¹⁶.

Nadiren karşılaşılan muhâla'a nedenlerinden biri de kumalar arasında meydana gelen anlaşmazlıklardır. Osmanlı toplumunda çok eşlilik yaygın

¹⁴ İzzet Sak-Alaaddin Aköz, "Osmanlı Toplumunda Evliliğin Karşılıklı Anlaşma ile Sona Erdirilmesi: Muhâla'a (18. Yüzyıl Konya Şer'ie Sicillerine Göre)", Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 15, Bahar 2004, s. 98.

¹⁵ Evlerini ve eşlerini terk eden erkekler ile terk edilen kadınların sosyal ve hukuki statülerinin değerlendirildiği oldukça yetkin ve kapsamlı bir araştırma için bkz: Yahya Araz, "Kadınlar, Toplum ve Hukuk: 16. ve 17. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Eşleri Tarafından Terk Edilen Kadınlar", *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, Sayı: 6, Güz 2007-Kış 2008, ss. 61-82.

¹⁶ İzzet Sak-Alaaddin Aköz, a.g.m., ss. 99-103.

olmamakla birlikte yapılan araştırmalar erkeklerin yaklaşık %10'unun 2 veya daha fazla kadınla evli olduklarını göstermektedir¹⁷.

Sayılarının görece azlığına rağmen eşler arasındaki geçimsizlik de muhâla'a usulüne müracaat edilmesine neden olabiliyordu. Bu konudaki ilk örneğimiz Bursa'dan. 17. yüzyıl sonlarında Karaşeyh adlı mahallede oturan Ayşe bint-i Hasan adlı bir kadın mahkemeye müracaat ederek kocasının ikinci eşinden memnun olmadığını belirtmiş ve boşanmak istediğini beyan etmiştir¹⁸. Ayşe'nin kumasından hangi nedenlerden ötürü memnun olmadığı hakkında maalesef başka bilgiye sahip değiliz. Ancak "kocasının ikinci eşi" ibaresinden, kumasının kendisinden daha genç ve dolayısıyla gözde eş olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Belki de bu özelliğinden cesaret alan kuması, Ayşe'nin, kocasının nezdindeki itibarını yıkmış veya şiddete maruz kalmasına neden olmuş olabilir. Başka bir ihtimal kocasının ilgisinden mahrum kalan Ayşe, böyle bir evliliğ sürdüremekense haklarından vazgeçerek muhâla'a olmayı tercih etmiş olabilir.

İkinci örnek ise İstanbul'da meydana gelmiştir ve niteliğ bakımından oldukça ilgi çekicidir. 17 Safer 1156/12 Nisan 1743 tarihinde İstanbul Bâb Mahkemesi siciline birbiriyle ilişkili iki ayrı tutanak kaydedilmişti. Bunlardan birincisinde, Suriçi'ndeki Keçeci Piri mahallesinde oturan Ayşe bint-i Abdullah adlı bir kadın mahkemeye gelerek kocası Es-Seyyid Ali Çelebi bin Ahmed ile anlaştıklarını ve hul' olmak istediklerini belirtiyordu. Boşanma gerekçesi ise diğ er örneklerdeki gibiydi: "... beynimizde hüsn-i mu'âşeretimiz olmamağ la ...". Üzerinde mutabık kalınan muhâla'a karşılığında ise 2.500 akçalık mehr-i müeccel ile nafaka-i iddetten vazgeçtiğini ifade etmişti. Kocasının söylenenleri onayladığını bildirmesi üzerine boşanma işlemleri için gereken yasal prosedür tamamlanmıştı¹⁹.

Buraya kadar her şey normal görünmektedir. Ancak, aynı tarihli başka bir mahkeme kaydı, Es-Seyyid Ali Çelebi'nin ikinci bir karısı daha olduğunu ve onunla da aynı gün hul' olduklarını göstermektedir. Bu defa Saliha bint-i Mustafa, kocasının diğ er karısının öne sürdüğü aynı gerekçeyle boşanmak istediğini ve 3.000 akçalık mehr-i müeccel ile henüz miktarı belirlenmemiş nafaka-i iddetinden vazgeçtiğini beyan ediyordu²⁰.

Aynı erkekle evli olan Ayşe ve Saliha'yı boşanmaya götüren süreç hakkında herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Muhâla'a konusunda tek başlarına mı karar vermişlerdi yoksa birbirlerine danışarak mı? Ne yazık ki belgeler bu yönde açıklama yapmaya elverişli olmadığından söylenecekler birer faraziye

¹⁷ Osmanlı toplumundaki çok eşlilikle ilgili araştırmalar ve bunlardan elde edilen sonuçlar Aydın tarafından değerlendirilmiştir. (M. Akif Aydın, *a.g.e.*, ss. 300-301). Osmanlı İmparatorluğu'nda bir süre bulunmuş olan gözlemcilerden Lady Montagu, bu oranın daha da düşük olduğunu, hatta %5 civarında bulunduğunu iddia etmektedir. Çokeşliliğ i sınırlayan etmenler vicdani olmaktan ziyade ekonomik olmalıdır. Çünkü, en az iki kadına bakabilmek için böyle bir düşünce taşıyan erkeklerin parasal açıdan yeterli düzeyde olmaları gerekiyordu. Ancak böylesine düşük bir oranın bile ailelere, özellikle de kadınlara verdiği zararın ne denli büyük olduğu ortadadır (Madeline C. Zilfi, *a.g.m.*, ss. 255-256).

¹⁸ Nurcan Abacı, *Bursa Şehrinde Osmanlı Hukuku'nun Uygulanması (17. Yüzyıl)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s. 156.

¹⁹ Madeline C. Zilfi, *a.g.m.*, s. 265.

²⁰ Madeline C. Zilfi, *a.g.m.*, s. 266.

öteye geçmeyecektir. Ancak kesin olan bir şey var ki o da, eski eşlerine binlerce akça ödemekten kurtulan Es-Seyyid Ali Çelebi'nin bu işten en kârlı çıkan kişi olduğu olduğudur²¹.

3. Muhâla'ada Bedel

Rodoscuk mahkemesine yansıyan muhâla'aların neredeyse tamamında teklif kadınlardan gelmekte ve genellikle “mehr-i müeccel, nafaka-i iddet ve meûnet-i süknâ” kendi üzerlerinde kalmak kaydıyla muhâla'a olmayı kabul ettikleri ve kocalarının da bu anlaşmaya rıza gösterdikleri ifade edilmektedir. Bu tür anlaşmalı boşanmalardaki en önemli faktör kadınların haklarından feragat ederek, kendi iradeleriyle boşanmaları halinde büyük bir maddi külfete katlanmak zorunda olan erkekleri ikna etmeye çalışmaktır denilebilir. Bu sayede kadın, kendisi için çekilmez hale gelen bir evliliği sonlandırabilmekte, erkekler için de hem maddeten hem de hukuken önemli bir yükten kurtulabilme imkanı doğmaktadır.

Ancak bazı anlaşmalarda kadınların yasal haklarından feragat etmeleri bile muhâla'a hakkını elde etmeleri için yeterli olmamakta, fazladan yükümlülüklerin altına girdikleri görülmektedir. Bunların başında yapmış oldukları anlaşmalar çerçevesinde kocalarına verdikleri para ya da mal gelmektedir.

Ekstra yükümlülükler arasında en çok rastlanılanı ise çocuk ya da çocukların nafakasını kadınların üstlenmesidir. Kadınlar bu tür muhâla'alarda, çocuklarının her türlü ihtiyaçlarını kendi mallarından karşılayacaklarını ve herhangi bir hak iddia etmeyeceklerini beyan etmektedirler. Bununla beraber çocuğun annesinin yanında kalacağı sürenin de bir sınırı bulunmaktadır. Bu sınır kız çocuklarında 9, erkek çocuklarında ise 7 yaşına kadardır. Bu yaşa gelen çocuklar babalarına teslim edilmekteydi.

Rodoscuk sicillerinde, kocalarından herhangi bir hak talep etmediği gibi çocuklarının da bakımını üstleneceklerini beyan eden kadınlarla ilgili 9 adet belge bulunmaktadır²². Bu belgelerin hepsinde, muhâla'a ile ilgili hukuki prosedüre riayet olduğu ve tarafların anlaşması neticesinde düzenlemelerin yapıldığı sonucu çıkmaktadır. Diğer muhâla'alardan en belirgin farkı sahip olunan çocukların da anlaşmaya dahil edilmiş olmasıdır. Hatta henüz doğmamış olan çocuklarla ilgili iki tane örnek de bulunmaktadır Mahkeme kayıtlarından anlaşıldığı kadarıyla bu çocuklardan en küçüğü 20 günlük iken en büyüğü 4 yaşındadır. Buna göre, kadınlar boşandıkları tarihten itibaren gerek henüz doğmamış gerekse babalarına teslim olunmaları gereken yaşa gelinceye kadar küçük çocukların her türlü bakım masraflarını üstlenmeyi taahhüt ediyorlar, ileride bu çocukların herhangi bir nedenle ölmesi durumunda babalarından herhangi bir talepte bulunmayacaklarını beyan ediyorlardı. Çocuk bakımı gibi maddi ve manevi açıdan çok önemli bir sorumluluğu göze almaları, bu türden anlaşmalara razı olan kadınların ne kadar zor şartlar altında evliliklerini yürüttüklerinin göstergesi olarak kabul edilebilir. Sözü edilen kadınlar,

²¹ Madeline C. Zilfi, aynı yer.

²² RŞS No: 1608, s. 73/282; RŞS No: 1612, s. 65/297 ve s. 74/336; RŞS No: 1620 s. 6-7/40, s. 31/148, s. 37/178 ve s. 54/249; RŞS No: 1623 s. 19/84 ve s. 41/186.

toplumdaki dul kadın imajının baskısı altında ezilebileceklerinin farkında da olmalıydılar. Bütün bu olasılıklar göz önüne alındığında, herşeye rağmen hul'a müracat eden kadınlar için ekonomik açıdan güçlü ve kendilerine güvenleri olduğunu iddi etmek herhalde yanlış olmayacaktır.

4. Boşanmalarda Muhâla'anın Oranı

Hangi türden olursa olsun Osmanlı toplumunda gerçekleşmiş bütün boşanmaları, dolayısıyla boşanma oranlarını belirlemek mümkün müdür? Bu sorunun cevabını vermek hiç de kolay görünmüyor. Çünkü Osmanlı toplum yapısını anlama hususunda başvurabileceğimiz ilk kaynak olan şer'iyye sicillerinin ya da mahkeme kayıtlarının doğası, böyle bir sorunun yanıtlanmasına pek de elverişli görünmüyor. Son yıllarda yapılan araştırmalar sayesinde toplumun bütün katmanlarında meydana gelen anlaşmazlıkların çözümünün sadece mahkemelerde aranmadığını artık biliyoruz. Örneğin Osmanlı dönemindeki Mısır'da kimi sorunların çözümünde şeyhlerin devreye girdiği ve anlaşmazlıkları tatlıya bağladıkları görülmektedir²³. Anlaşmazlıkların çözümünde bir başka alternatif alan ise musâlahadır. Musâlaha, anlaşmazlıkların, mahkemeye intikal etmeden ya da etse bile iki tarafı da tatmin eden bir sonuca ulaşılamaması halinde, arabulucu diye nitelendirebileceğimiz kişilerin devreye girmesiyle çözüme kavuşturulması diye tanımlanabilir. Musâlahanın en çok uygulandığı alan ise aile hukukudur.²⁴ Kimi sorunların mahkemeye aksettirilmemesinin başlıca nedeni olarak mahkeme ücreti ödenmesinden kaçınmak olduğu iddia edilebilir.

Yapılan bütün boşanma işlemlerinin mahkemeye kaydettirilme zorunluluğunun olmaması da şer'iyye sicillerinin sınırlılıklarını belirleyen etkenlerden biridir. Bilindiği üzere erkeğin tek taraflı irade beyanı olan talâkın mahkemelerde yapılması zorunluluğu yoktur. Bundan ötürü sicillerde talâkla ilgili belgeler son derece azdır. Olanlar da talâkın gerçekleşmesinden daha sonra meydana çıkan ihtilaflar nedeniyle mahkemeye intikal eden davalar neticesinde kayıtlara yansyanlardır. Aslında muhâla'aların da mahkeme huzurunda yapılması veya mahkemeye tescil ettirilmesi zorunluluğu bulunmamaktadır. Buna rağmen, karı-koca arasında kararlaştırılan şartlar büyük bir titizlikle sicillere kaydettirilmiştir. Bu şekilde davranılmasının altında, kocanın muhâla'a yapıldığını tescil ettirmek suretiyle ileride, eski karısının mehr ve iddet nafakası talep etmesine engel olmak arzusu yatmaktadır. Zira sicillerde, muhâla'a anlaşmasına razı olduğu halde, muhtemelen yaşadığı ekonomik sıkıntılara çare bulmak amacıyla, anlaşarak boşanmadıklarını, kocalarının kendilerini talâk ile boşadıklarını iddia eden kadınların açmış oldukları davalarla karşılaşmaktadır. İncelenen sicillerde bu konuyla ilgili olarak sadece 5 adet belgeyle

²³ Hülya Canbakal, *17. Yüzyılda Ayntâb, Osmanlı Kentinde Toplum ve Siyaset*, Çev. Zeynep Yelçe, İletişim Yayınları, İstanbul 2009, ss. 28-29.

²⁴ Hülya Taş, "An Alternative Sphere of Dispute Resolution: "Musâlahâ" in Ottoman Legal Practice. (Henüz yayımlanmamış olan bu çalışmayı okumama izin veren Hülya Taş'a teşekkür ederim). Musâlahâ için ayrıca bkz: Işık Tamdoğan, "XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Üsküdar'da Sulh Anlaşmaları ve Bunların Ardındaki Sosyal İlişkiler", *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu V, Bildiriler*, C. I, Üsküdar Belediyesi Yayınları, İstanbul 2008, ss. 45-54.

karşılaşmıştır²⁵. Bu davaların tamamı da kadınlar açısından hüsrarla sonuçlanmıştır. Sözü edilen davalara ait tutanaklar incelendiğinde, boşandıktan belli bir süre²⁶ geçtikten sonra mahkemeye müracaat eden kadınlar, mehr-i müeccel ve nafakalarını alamadıkları için kocalarını dava etmişlerdir. Ancak, davalı erkekler şahitler getirerek eski eşleriyle talâk yoluyla değil hul' yoluyla boşandıklarını kanıtlamışlar ve iddialar mahkeme tarafından reddedilmiştir.

Bu araştırmada 6 adet Rodoscuk Kadı sicili kullanılmıştır. Bunlardan ilki olan 1608 numaralı defter Ekim 1678-Mart 1680 tarihlerine ait belgeleri içermektedir. Defterde bulunan toplam 447 zabıttan sadece 11 tanesi boşanmalarla ilgilidir. Boşanma hüccetlerinin toplam zabıtlara oranı %2,46 civarındadır. Nisan 1685-Nisan 1686 tarihlerini kapsayan 1612 numaralı defterdeki zabıtların sayısı 625 iken bunlardan boşanma ile ilgili olanlarının sayısı 17'dir. Bunların birbirine oranı da % 2,72'dir. Kullanılan diğer defterlerdeki oranlar ise şu şekilde tezahür etmiştir: 30 Temmuz 1688-11 Ocak 1690 tarihlerini kapsayan 1616 numaralı sicilde % 2,3; 31 Mart-23 Ekim 1691 tarihlerine ait tutanakları içeren 1619 numaralı defterde % 3,27; 24 Eylül 1691-15 Haziran 1692 tarihlerini içeren 1620 numaralı defterde % 4,37 ve son olarak 17 Mart-10 Ekim 1695 tarihlerini kapsayan 1623 numaralı defterde % 4,17'dir. Bu durumda en azından eldeki sınırlı verilerin ışığında boşanmanın toplumda çok da yaygın olmadığı söylenebilir.

Tablo II: Rodoscuk Sicillerindeki Boşanma Türleri ile İlgili Belgelerin Sayısı

Defter No	Muhâla'a	Talâk	Toplam
1608	9	2	11
1612	12	5	17
1616	7	3	10
1619	7	2	9
1620	12	-	12
1623	7	4	11
Toplam	54	16	70

İncelediğimiz şer'iyeye sicillerinde yer alan boşanmalarla ilgili kayıtların toplam sayısı 70'tir. Bunlardan 16'sı talâk 54'ü de muhâla'a ile ilgilidir. Bu da muhâla'aların sayısının oldukça yüksek olduğunu ve toplamdaki payının % 77,1 olduğunu göstermektedir. Sözü edilen oranı imparatorlukta başka şehirlerde ortaya çıkan rakamlarla kıyasladığımızda bir paralellikten bahsetmek mümkündür. Nitekim 1670-1698 yıllarında Bursa'da²⁷ %91, 1659-1724 yılları arasında Konya'da²⁸ bu oran %75,9, Afyon'da²⁹ ise %76'dır. Verilen rakamlardan da anlaşılacağı üzere muhâla'a yoluyla boşanma usulünün toplum tarafından yaygın olarak benimsenmiş olduğu ortaya çıkmaktadır. Hatta sadece

²⁵ RŞS No: 1608, s. 31/138 ve s. 85/337; RŞS No: 1612, s. 4/18; RŞS No: 1616, s. 22/100; RŞS No: 1623, s. 32/155.

²⁶ Bu süre 3,5 ay ile 4 sene arasında değişmektedir.

²⁷ Ömer Düzbakar, *XVII. Yüzyıl Sonlarında Bursa'da Ekonomik ve Sosyal Hayat*, Ankara Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2003, s. 197.

²⁸ İzzet Sak-Alaaddin Aköz, a.g.m., s. 96.

²⁹ Mehmet Güneş, a.g.e., s. 212.

müslümanlar tarafından değil yer yer gayrimüslimler tarafından da uygulandığına dair kanıtlar bulunmaktadır. Nitekim tutanaklardan anlaşıldığı kadarıyla iki gayrimüslim kadın muahâla'a yoluyla boşandıklarını mahkemeye tescil ettirmişlerdir.

Muhâla'a usulüyle boşananların ikamet ettikleri yer açısından bakıldığında, şehir merkezinde oturanların sayıca üstün oldukları görülmektedir. Sicillerde bulunan muhâla'a hüccetlerinden sadece 8 tanesi köylerde oturan çiftlerin müracaatı üzerine düzenlenmiştir. Bu da % 14,9 gibi oldukça düşük bir orana denk gelmektedir. Bu rakamdan hareketle kaza merkezinde yaşayan kadınların köylerdeki orana daha zengin olduklarını söylemek mümkündür. Fakat mahkemenin kaza merkezi olan Rodoscuk şehrinde bulunuyor olması, yukarıda işaret edilen oranın düşüklüğünün bir diğer nedeni olarak değerlendirilebilir.

Sonuç

Ana kaynağını şer'iyeye sicillerinin oluşturduğu bu incelemede değerlendirilen veriler sayesinde Osmanlı toplumunda boşanma oranının çok da yüksek olmadığını söyleyebiliriz. Sanılanın aksine, boşanma hakkı sadece kocaya verilmemiş, bazı kısıtlamalar olmasına rağmen anlaşma yoluyla da olsa kadınlar da kocalarını boşama imkanına sahip olabilmıştır. Muhâla'a adı verilen bu yöntemde kadınların bazı haklarından vazgeçmesi nedeniyle en çok mağdur olan tarafın kadınlar olduğunu iddia etmek herhalde yanlış olmayacaktır. Buna rağmen başka şehirlerde de olduğu üzere Rodoscuk'ta da muhâla'anın toplum tarafından yaygın bir biçimde benimsendiği gözlenmektedir. Sayıları az olmakla beraber hem köylü hem de gayrimüslim kadınlarca da tercih edilen bir boşanma usulü olması bu yargıyı desteklemektedir.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Belgeleri

Rodoscuk Şer'iyeye Sicilleri No: 1608, 1612, 1616, 1619, 1620 ve 1623

2. Kitaplar ve Makaleler

ABACI, Nurcan, *Bursa Şehrinde Osmanlı Hukuku'nun Uygulanması (17. Yüzyıl)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.

ARAZ, Yahya, "Kadınlar, Toplum ve Hukuk: 16. ve 17. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Eşleri Tarafından Terk Edilen Kadınlar", *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, Sayı: 6, Güz 2007-Kış 2008, ss. 61-82.

ATAR, Fahrettin, "Muhâlea", *DİA*, C. XXX, İstanbul 2005, ss. 399-402.

AYDIN, M. Âkif, *Türk Hukuk Tarihi*, Hars Yayıncılık, Genişletilmiş 5. Baskı, İstanbul 2005.

CANBAKAL, Hülya, *17. Yüzyılda Ayntâb, Osmanlı Kentinde Toplum ve Siyaset*, Çev. Zeynep Yelçe, İletişim Yayınları, İstanbul 2009.

DÜZBAKAR, Ömer, *XVII. Yüzyıl Sonlarında Bursa'da Ekonomik ve Sosyal Hayat*, Ankara Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2003.

- GÜNEŞ, Mehmet, *XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Karahisar-ı Sahib Sancağı (Şer'iyeye Sicillerine Göre)*, Gazi Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2003.
- SAK, İzzet-Alaaddin Aköz, "Osmanlı Toplumunda Evliliğin Karşılıklı Anlaşma ile Sona Erdirilmesi: Muhâla'a (18. Yüzyıl Konya Şer'iyeye Sicillerine Göre)", Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 15, Bahar 2004, ss. 91-140.
- SCHACHT, J., "Talâk", *İA*, C. XI, İstanbul 1993, ss. 683-691.
- TAMDOĞAN, Işık, "XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Üsküdar'da Sulh Anlaşmaları ve Bunların Ardındaki Sosyal İlişkiler", *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu V, Bildiriler*, C. I, Üsküdar Belediyesi Yayınları, İstanbul 2008, ss. 45-54.
- TAŞ, Hülya, "An Alternative Sphere of Dispute Resolution: "Musâlaha" in Ottoman Legal Practice (Yayımlanmamış Makale).
- ZILFI, Madeline C., "Geçinemiyoruz: 18. Yüzyılda Kadınlar ve Hul", *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları*, Editör: Madeline C. Zilfi, Çev: Necmiye Alpay, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000, ss. 251-283.

Kent

KENTSEL YOKSULLUK VE KADIN YOKSULLUĞUNA ÇÖP ALANLARINDAN BAKIŞ

Arş. Gör. Cem ERGUN, Prof. Dr. Songül SALLAN GÜL***

“15 Temmuz 1955. kızım Vera Eunice’in doğum günü. Ona bir çift ayakkabı hediye etmek isterdim.

Ama yiyecekler öylesine pahalı ki insan istediğini yapamıyor. Hayat pahalılığının esiri olmuşuz.

Çöp tenekesinde bir çift pabuç buldum. Onları giyebilmesi için iyice yıkadım ve tamir ettim.

Ekmek alacak param bile yoktu. Üç şişe buldum, onları pırıl pırıl yıkadım ve Arnaldo’ya götürdüm.

Onları alıkoydu, yerine de ekmeke verdi bana. Kağdın parasını almaya gittim.

Altmışbeş cruzeiros (Brezilya parası) tutmuş hepsi. Yirmi cruzeirosla et aldım.

Bir kilo domuz yağı, bir kilo şeker ve altı cruzeirosla peynir alınca meteliğim kalmadı”

(Jesus; 1964: 22).

Giriş

Son yıllarda ardı ardına yaşanan ekonomik krizlerin aşılması doğrultusunda dünya ölçeğinde gündeme gelen yapısal değişimler, kentlerdeki eşitsizliklerin artmasına yol açarken yoksulluk olgusuna yeni bir içerik kazandırmıştır. Söz konusu içerik, yoksulluğun hem daha geniş toplumsal kesimleri etkilemesi hem de daha kalıcı niteliğe sahip olması bakımından yeni olarak nitelendirilmektedir (Kaygalak, 2001:163). Sayıları günden güne artan yoksullar hayatlarını sürdürebilmek için ya düşük ücretli ve güvencesiz enformel sektörlerde çalışmaya başlamış ya da yeni iş kolları yaratmışlardır. Yoksulluk ve enformelleşme birbirini besleyen süreçlerdir. Her ne kadar enformel sektörde kendi hesabına çalışmanın getirisi formel ekonomideki vasıfsız veya düşük vasıflı çalışanların kazancından yüksek olabilse de, yoksulluk bir çok insanı enformel ekonomideki cazip olmayan işleri kabule zorlamakta ve bu işlerin düşük ücreti, yoksulluğun kısır döngüsünü yaratmaktadır. (Özşuca ve Toksöz, 2003: 12). Ülkemizde de, gelir ve servet dağılımında artan eşitsizliklerin ve kentsel işgücü piyasalarındaki enformelleşmenin yanı sıra sıklıkla yaşanan ekonomik krizler yoksulluğu arttırmakta, yoksulluğun kentsel niteliğini çarpıcı bir biçimde gözler önüne sermektedir. Özellikle son on yılda yaşanan ekonomik krizler, yoksulluğun mekansal boyutlarını belirginleştirmekte ve sosyo-ekonomik yoksunlukları derinleştirmektedir. Yoksullar, bulabildikleri her tür yardıma muhtaç olmakta, çoğu kez kendileri gibi yoksul olan komşularına ve diğer yerel ve geleneksel sosyal ağlara daha fazla bağımlı duruma gelmektedirler. Ayrıca gıda, giyim, sağlık, eğitim ve ısınma gibi temel ihtiyaçlarını kısararak yeni yaşam stratejileri

* Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyoloji Bölümü.

** Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyoloji Bölümü.

oluşturmaya çalışmaktadırlar (Gül ve Sallan Gül, 2004 ve Demir, 1993: 39). Son yıllarda yaşanan ekonomik krizlerin ve izlenen ekonomi politikalarının bir sonucu olarak sayıları giderek artan yoksullar, yaşam ve çalışma stratejilerini yeniden gözden geçirerek var olmaya çalışmaktadırlar. Yoksulluk ekonomik olduğu kadar, diğer sosyal ve kültürel olanaklardan “yoksun” olmak bağlamında ele alındığında, enformel işlerle uğraşan kişilerin yoksunluğu yaşadığı söylenebilir. Son dönemde kent yoksulluğunun iyice görünür bir hal alması ile kentsel istihdam alanlarına formel yollardan tutunamayan bir çok kentli yoksulun enformel sektörlere yöneldiği görülmektedir. Yakın dönemde geçimini çöpten sağlayan ve yeni bir enformel faaliyet alanını ortaya çıkaran geniş bir kesimin varlığı da söz konudur. (Ergun, 2005a: i).

Bu çalışmada kentsel yoksulluk, toplumsal dışlanma, çöpün metalaşma süreçleri ve kadın yoksulluğu genel olarak ele alındıktan sonra Isparta ilinde çöp depone alanlarında yaşayan ve çalışan kadınların durumlarına ilişkin bir değerlendirme yapılmaya çalışılacaktır.

Kentsel Yoksulluk ve Toplumsal Dışlanma

Ortaya çıkışından günümüze değin yoksulluk, ayrıcalık, güç ve çıkar sorunlarını bünyesinde barındıran bir kavram olan kent de hem bir yaşam çevresine hem de sürekli akış içinde bulunan bir toplumsal pratiği anlatmaktadır. Bu ifadeden hareketle, insanlık tarihi içinde kentin; yöneten-yönetilen, egemen-bastırılan, sömüren-sömürülen çelişkilerini ve toplumsal mücadeleleri içinde barındıran bir kavram olduğu söylenebilir. Günümüz kapitalist toplumlarında ise kent, toplumdaki çeşitli karşıtlıkların/eşitsizliklerin başlıca nedenlerinden biri haline gelmiştir (Doğan, 2001: 97).

Son dönemlerde yapılan kent araştırmalarının ortaya koyduğu en önemli gelişmelerden biri, yoksulluğun ve kentsel yoksulların hızla artmakta olduğudur. Toplumsal hayatta ve bu hayatın dönüşümünde önemli bir yeri olan kentler günümüzde; bir yandan kendilerini günün koşullarına göre yenilemeye, olanakları ve yetenekleri ölçüsünde çağı yakalamaya ve bir yerel olarak cazip kılmaya çalışırken, aynı zamanda geçmişten daha farklı ve daha derin biçimde hissedilen kent yoksullarını da bünyelerinde arttırmaktadır (Göktürk, 2002: 218). Kentsel yoksulluk önceleri; gelişmiş ülkelerde kapitalist kentlerin yapısal bir özelliği olarak görülmekte, azgelişmiş ülkelerde ise düşük sanayileşme ve hızlı kentleşmenin bir sonucu olarak değerlendirilmekteydi. Yeni kentsel yoksulluk ise, eskiden nüfusun küçük bir kısmı açısından durağan bir olgu olarak tartışılan ya da düşük sanayileşme ve hızlı kentleşmeyle bağlantılı bir olgu olarak açıklanan kentsel yoksulluğun, neo-liberal politikalar sonucu enformel sektör, taşeronluk gibi istihdam biçimlerinin, esnek üretim adı altında ekonomideki ağırlığının artmasıyla daha da yaygınlaşması ve kronikleşmesini temel alarak daha geniş bir çerçevede kullanılmaktadır. Bu anlamda yeni kentsel yoksulluk, azgelişmiş ülkelerin yanı sıra gelişmiş ülkeleri de kapsayacak bir biçimde, sadece toplumsal bir kategori olarak yedek emek ordusunun parçası olan kent yoksulları kategorisinin değil, son yıllarda görel olarak yoksullaşan daha geniş toplum kesimlerinin yaşam koşullarını anlatmak üzere kullanılmaktadır. 19. yüzyılın büyük endüstri kentlerindeki işçilerin yoksulluğunun yerini günümüzde işçi olmayan kent içi yoksul sınıflar almıştır.

Genel olarak bakıldığında kent içi yoksul sınıflar, belirli bir işi olmayan, enformel sektörle bağlantılı bir şekilde hayatını idame ettiren ve yaşamlarını dönüştürme olanaklarından yoksun bir kesimdir. Bu yeni yoksulluk deneyimi ekonomik yoksulluğun yanında kendini şiddetle hissettiren bir toplumsal dışlanmayı da içinde barındırmaktadır (Altuntaş, 2008: 33). Gerek gelişmiş ülkelerde gerekse azgelişmiş ülkelerde kentsel yoksulları nitelemek için çeşitli kavramlara başvurulmaktadır. Toplumsal dışlanma, marjinalleşme bu kavramlar arasındadır. Toplumsal dışlanma, mahrumiyeti üreten veya sürdüren oluşumlara vurgu yapmaktadır. Dışlanma bir bireyin hayatının sadece birkaç yönünü değil, az çok tümünü etkileyen koşulları ifade eder. Dışlanma birkaç yönden yoksul veya düşük gelirli olmaktan farklı özellikler taşımaktadır. Dışlanma, toplumun diğer kesimlerinden derece bakımından farklı olma-daha az kaynağa sahip olma-meselesi değil, çoğunluğun sahip olduğu fırsatlara ulaşamama/sahip olamama meselesidir. Şehrin en kötü alanlarında veya mahallelerinde dışlanma, toplumun geri kalan kesimlerinden fiziksel anlamda bir ayrılma şeklini almaktadır. İstihdam süreçlerinde ise, normal işgücü piyasası fırsatlarına ulaşmaktan mahrum kalma anlamına gelmektedir (Giddens, 2001: 97-98). Bauman'ın da belirttiği gibi (1999: 10) “Yoksul olmak” bir zamanlar anlamını işsiz olma durumundan aldıysa da, bu günkü anlamını esas olarak “yeterince tüketemiyor olma” durumundan almaktadır. “Tüketememek ya da olanaklardan yeterince yararlanamamak” kent yoksulluğu bağlamında ele alındığında; kent yoksulluğunu pekiştiren olgunun kente eklemleme ve formel ilişkiler kurma yollarının kapanması olduğu karşımıza çıkmaktadır. Bireylerin, toplumsal yaşam içinde, gıda, konut, sağlık hizmeti, eğitim, toplumsal çevre ve hizmet, tüketim malları, boş zamanların değerlendirilmesi olanakları, ulaşım vb alt yapı hizmetleri gibi ihtiyaçlarını karşılayamaması durumunda kente eklemleme süreçlerinde de sıkıntılar yaşanmaktadır (Harvey, 2003: 98). Bu sıkıntıların temelinde de dışlanma ve marjinalleştirilmeye yol açan işsizlik ve yoksulluk yatmaktadır. Kentsel olanaklara ulaşmada yaşanan dengesizlik, varlıklı ve kentle bütünleşmiş kesimin daha fazla olanağa sahip olmasına karşın yoksul ve dışlanmış kesimin sınırlı kaynaklara sahip olması ile net bir biçimde görülmektedir. Günümüzün eşitsiz ve tüketime dayalı toplumsal yapılarında da, piyasa aktörleri bir yandan daha fazla tüketim yapılmasını körükleyerek küresel kültürün sözcülüğünü yapmakta, diğer yandan ise yoksul ve marjinal grupları yani tüketemeyenleri kendine tüketim alanları yaratılabilmek uğruna sert bir biçimde dışlamaktadır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2002: 140). Sosyal dışlanma, kasıtlı ya da kasıtsız biçimde bireyleri, sosyal grupları ya da tüm toplulukları normal olarak görülen kazanç ve haklardan dışlamaya hizmet eden süreçlere göndermede bulunmaktadır. Sosyal dışlanma, insanlar için eğitim, iş, konut, hizmet ve uygun kazanımlara imkân sağlayan destek ve enformasyon ağlarına erişim yokluğudur (Bilton vd, 2008: 79-80). Bir diğer ifade ile dışlanma; bazı kesimlerin sosyal yaşama katılımlarının engellenmesi, giderek dışarı ve hatta yok olmaya itilmesi olgusunu nitelemektedir (Şengül, 2001: 203). Özellikle büyük kentlerde belirginleşen dışlanma, yoksul kesimleri ekonomik sömürünün öznesi haline getirmiştir. İşgücü piyasasının kutuplaşmış yapısı ve formel iş olanaklarının azalması onlara genellikle enformel işlerde çalışmaktan başka çare bırakmamıştır. Bu grupların dışlanarak sisteme daha dezavantajlı koşullarda

yani uzun saatlerde, düşük ücretlerle, kötü çalışma koşullarında ve güvencesiz olarak dahil olabilmektedir (Altuntaş, 2008: 34).

İstihdam olanaklarının azaldığı gözlenen bir dünyada, özellikle gelişmekte olan ülkelerin büyüyen kentlerinde, işgücü piyasası ile ilişkisi giderek zayıflayan yoksul bir kesimin ortaya çıktığı sıkça ifade edilen bir gözlemdir (Buğra Kavala ve Keyder, 2008:5). Türkiye’de giderek toplumsal olarak dışlanan, yeni, ne formel ne de enformel tarafından tanımlanabilen bir kesim oluşmaya başlamaktadır. Sistem dışına atılmış, kronik bir yoksulluğa mahkum, mücadele yeteneğini kaybetmiş, kent içerisinde tecrit edilmeye çalışılan bu yeni yoksullar, en acımasız kentsel şiddetin mağdurları olmaya aday görünmektedirler. Kuşkusuz bu dışlanmışlar grubu (sistemde siyasal, sosyal ve ekonomik olarak) bugün ne tüketici olarak ne de üretici olarak sistem açısından önemlidir. Önemli olmamak bir yana bu kesimler artık sistem için bir yük olarak görülmekte, hatta görünmez kılınmaya ve kentten itilmeye çalışılmaktadır (Akkaya, 2002: 212).

Kent Yoksullarının Yeni Geçim Kaynağı Olarak Çöp

Günümüz kentleşmesinin temel özelliğini sermayenin daha önce görülmemiş ölçüde kent mekânına kendisini dayattığı bir süreç oluşturmaktadır. Bu süreçte yaşanan sosyo-mekânsal çelişkilerle birlikte kentsel yoksulluk, dışlanma ve ezilme oldukça çarpıcı bir içerik kazanmıştır (Şengül, 2001: 94). Önceleri dışlanma dendiğinde gecekondu alanlarında ve kentlerin çeperlerinde yaşayan kesim akla gelirken; günümüzde kent merkezlerindeki çöküntü alanlarında ve terk edilmiş tarihi-eski evlerde yaşayan kesimler de dışlanmış gruplarla birlikte anılmaktadır. Dışlanma ve yoksulluk bir yandan yoksulluğu süreklileştirirken (Özbek Sönmez, 2002: 253) bir yandan görünür kılmaktadır. 1980’lerden itibaren egemen doktrin haline gelen neoliberal söylem ve politikalar tüm ülkelerde belli kesimlerin yaşam standartlarında düşüşe neden olmuştur. Sosyal devletten kopuşun hızlanması ve piyasa süreçlerinin etkinleşmesiyle birlikte yaşanan değişimlerle birlikte zaten hassas bir yapıya sahip olan yoksul ve düşük gelirli haneler, kadınlar, çocuklar ve yaşlıların durumu daha da kötüleşmiştir. Neoliberal politikaların refah devletine karşı giriştiği saldırının toplumsal sonuçları da en fazla kentlerde hissedilmiştir. İşsizlik, konut sorunu, dışlanma vb sorunlar kentlerde odaklanmıştır (Şengül, 2001: 170). Kamusal hizmetler ile sosyal ve ekonomik olanakların nicel ve nitel olarak kısıtlandığı ve bu olanaklara erişilemediği durumlarda yoksul kesimler, yaşamlarını sürdürebilmek için yeni yaşam stratejileri geliştirmek zorunda kalmışlardır (Kalaycıoğlu ve Rittersberger Tılıç, 2002: 199).

Çöp, sadece atılması, yok edilmesi gereken bir madde olmaktan 1950’lerden sonra çıkmış; aksine hızla çevre, sağlık ve emniyetle ilgili ve asıl önemlisi kar amaçlı bir nesne-meta haline dönüşmüştür. Yukarıda sayılanların en insani biçimde gerçekleştirilmesinin yolu, herşeyden önce çöpteki maddelerin geri kazanılmasıdır. Gelişmiş ülkelerin kimilerinde bu işlem evde yapılırken (Almanya), kimilerinde bir belediye hizmeti olarak görülmekte (İngiltere), kimilerinde ise bu işlem özel sektöre yaptırılmaktadır (ABD). Gelişmekte olan ülkelerde ise yukarıda sayılanların işlememesi yeni bir kentsel iş kolu ortaya çıkarmıştır: Çöp insanları. Yani çöprü sokaktaki çöp tenekesinde veya atık

alanlarında ayıklayıp satarak aynı zamanda bir kentsel hizmeti gerçekleştirirken kendi geçimlerini sağlayanlar...(Özgen, 2001: 91-92). Çöpün atıldığı ilk andan başlayarak geri dönüştürme, depolama ve kompose etme ve üçüncü olarak da çöpü yok etme aşamalarında ve çöpün yeniden kazanımında; güney ülkelerindeki kentlerde, vazgeçilmeyen ama görmezden gelinen bir grup olarak da “çöpten geçinenleri ve çöp toplayıcılarını” yaratmıştır. (Özgen, 2001: 89).

Çöp piyasasının en önemli aktörleri olan çöp toplayıcıları bir yandan yaşamlarını idame ettirmeye çalışırken, bir yandan da, ülke ekonomisine ve ekolojisine katkıda bulunmaktadır. Herhangi bir meslek sahibi olmayan ya da formel iş alanlarında yer edinememiş kişilerin yoğun olarak bulunduğu bu grup, yollardaki çöp bidonlarından veya çöp döküm alanlarından geri kazanılabilir maddeleri toplayıp satarak geçimlerini sağlamaya çalışmaktadır. Son derece sağlıklı koşullarda, hava ve iklim şartlarına bağlı olarak düzensiz zamanlı, hiçbir sosyal hak ve güvenceye sahip olmaksızın çalışan çöp toplayıcıları bu özellikleriyle diğer enformel sektör çalışanlarıyla benzerlik göstermektedirler. Kentin olanaklarından yararlanamamak, dışlanmışlık, yaygın tüketim kalıplarından yoksunluk gibi etkenler çöp toplayıcılarını kent yoksulları içine yerleştirmekte ve yoksulluğun yoksunluk boyutunu yoğun olarak yaşamalarına neden olmaktadır (Ergun, 2005b).

Enformel ekonominin önemli bir bileşeni de özellikle yoğun göç alan metropollerde gelişen çöpten atık toplama/ayırıştırma işidir. Bir hayatta kalma stratejisi olarak başvurulan çöpten geçimini sağlama işi dünya genelinde pek çok yoksulun yöneldiği bir süreç olagelmiştir. Bu grup bütün yoksullar içinde en yoksul kesimi oluşturmaktadır. Geçimini çöpten sağlama süreci genellikle hayatta kalmak için son şans olarak görülmektedir. Yeni geçim stratejisi olarak çöpün toplanması/ayırıştırılmasını içeren sektör Türkiye’de ve pek çok üçüncü dünya ülkesinde kendine özgü koşullarda gelişerek, toplumun ekonomik, sosyal ve kimi durumlarda etnik olarak en alt tabakaları için hayata tutunma aracı haline gelmiştir. Geri dönüşüm için çöpün toplanması ve ayrıştırılması işi olumsuz ekonomik koşullar yüzünden giderek daha fazla sayıda insan için tek geçim/yaşam kaynağı olmuştur (Sarı, 2006: 130-131).

İster toplayıcılık yaparak isterse çöp depone alanlarında ayırıcılık yaparak ve buralarda yaşayarak olsun, geçimini çöpten sağlamak ve yaşamını çöple iç içe sürdürmek birçok kişi için mecbur kalınmış bir durumdur. Çöp sektörü, çalışanlarına birikim yapma imkânını tanımadığı için, bu kişilerin yeni bir meslek edinmenin gerektirdiği ekonomik ve kültürel yatırımı yapabilmeleri zordur. Bu nedenle, geçimini çöpten sağlamak geçici bir çözümden ziyade, koşullar iyileştiğinde bırakılacak bir iş olarak başlanan ama koşulları değiştirecek birikim sağlanamadığından hiç bırakılamayan kalıcı bir işe dönüşebilmektedir (Yardımcı ve Saltan, 2007: 217).

Kadın Yoksulluğu ve Isparta Çöp Depone Alanında Yaşayan Kadınlar

Yoksulluk tüm insanlık için temel bir sorun olmakla birlikte, yaşam pratiğinde ağırlıklı olarak kadınlar tarafından yaşanmakta olan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır (Balay, 2004: 254). Kadınların yoksulluğa karşı daha korumasız ve riske açık olmalarının temelinde toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri

yatmaktadır. Kadınların kapasitelerini gelire ve refah durumuna dönüştürebilmeleri zordur. Gelirin dağılımında, kredi gibi üretken değerlere erişimde, mülkiyet üzerinde söz hakkına sahip olmada veya kazanılmış gelirin kontrolünde erkeklerle eşit koşullara sahip değildirler. İşsizlik, düşük ücretli ve kötü koşullu işlerde çalışma, pazarlık gücünden yoksun olma, kayıt dışı sektörlerde ve standart dışı işlerde geçici, gündelik, yarı zamanlı, sözleşmesiz ya da ücret karşılığı olmayan işlerde çalışma kadınların karşılaştıkları eşitsiz ve ayrımcı muamelelerin bazılarıdır. Bunlara ek olarak; kadınların ev içi emeğin kullanımında toplumsal cinsiyet ilişkilerinden kaynaklanan eşitsiz konumları, ekonomik ve politik kurumlarda yaşadıkları sosyal dışlanma, onların kronik yoksulluğa korunmasız olmalarının nedenleridir. Bu eşitsizlikler yoksullukla doğrudan ilişkilidir ve yoksulluğun artışına paralel olarak artar (Ecevit ve Türkyılmaz, 2002: 297). Yoksullar içinde kadınların önde gelmesi; ekonomik eşitsizliklerle toplumsal eşitsizliklerin iç içe geçmesini beraberinde getiren ataerkil ideolojinin ve ilişki ağlarının bir sonucudur. Gelişmiş merkez ülkelerde yoksulluğun kadınsılaşma eğilimi artarken, yoksul çevre ülkelerde yoksulluğun yapısal bir sorun olması beraberinde yoksullar içinde kadınların daha da yoksullaşmalarına yol açmaktadır (Sallan Gül, 2005: 41).

Türkiye son yıllarda, çöp bölgelerini mesken tutan ve geçimini çöpten sağlayan bir yeni kentli yoksulluk biçimiyle karşı karşıyadır. Günümüzde çöpten geçineler giderek artmaktadır. Sadece büyük kentlerde değil hemen hemen tüm kentlerde çöpleri karıştıran, teneke kutuları, kağıt ve kartonları, pet şişeleri, kısaca geri dönüşümü olan maddeleri toplayıp satan insanlarla karşılaşmak olağanlaşmıştır. Ayrıca, günlük yiyecekleri ve mutfak ihtiyaçları için çöp bölgelerine uğrayan ailelerin görünürlüğü de artmıştır (Aytaç ve Akdemir, 2003: 68). Daha doğru bir ifadeyle görmek isteyen herkesin kolaylıkla fark edebileceği kadar yakınımızda çöpten geçinen insanlar yaşamaktadır.

Bu çalışmada genel yaşam koşulları hakkında bilgi verilecek kişiler de Isparta kent merkezine araçla 5 dakikalık bir mesafede, Antalya yolu üzerinde yer alan çöp deponesi alanında yaşıyorlardı. (Belediye çöpün bertarafını gömme yöntemiyle çözmeye başlayınca 2006 yılında terk etmek durumunda kaldılar. Bu nedenle bu kişilerden bahsedilirken geçmiş zaman kullanılmaktadır. Çalışmanın içeriği doğrultusunda görüşülenlerden sadece kadınların görüşleri yeri geldiğinde aktarılmakta ve kendilerine verilen söz doğrultusunda gerçek isimleri de kullanılmamaktadır.) Isparta çöp deponesi alanında yaşayan/çalışan aileler Batman ve Diyarbakırlıydı. Çocuk, yaşlı, kadın, erkek toplam 118 kişiydiler. Çocuklardan nüfusu olmayanlar vardı. Okuma yazma bilen birkaç kişi vardı. Burada yaşayan herkes çöp ayıklama işini ailecek yapıyordu. Çocuklar bir ara okula gönderilmiş ama okuldaki diğer çocukların aşağılayıcı tepkileri ve yaşadıkları kötü muameleler parasızlıkla birleşince okulu bırakmışlardı. Çocukların eğitimi hakkında 4 çocuk annesi görüşmeci (34 yaşında) şu ifadeleri kullanmaktadır:

“Benim okumam-yazmam yok. İstemem mi çocuklarım okusun? Şu illerdeki evlerin orada okul var, gönderdik. Ağlayarak döndüler bebeler. Kokuyoruz biz, istemiyorlar bizi diye. Haklı çocuk. Ama biz ne yapalım? Nerede yıkayalım? Bir daha da gönderemedik zaten. Şimdi bizimle birlikte kâh çöp ayıkıyorlar kâh oynuyorlar.”

Barınma sorununu çöpten çıkardıkları malzemelerle yaptıkları çadırkondularla çözmüşlerdi. Yine çöplerin içinden çıkarttıkları yatakların (bez,kumaş vb yığınlar da yatak yapmakta kullanılıyordu) üzerinde, içinde ne denk gelirse yakılan tenekelerin soba görevi gördüğü, içinde başka hiçbir şey olmayan barınaklarda yaşam mücadelesi veriyorlardı. Barınma sorununun çözümüne en uygun karşılık olan çadırkondular çöp deponesinin içine gelişigüzel serpiştirilmiş durumdaydı. Aslında bir tür komün hayatı sürdürüyorlardı. Ortak topluyorlardı, ortak ayırıyorlardı, ortak tüketiyorlardı. Elektrik ve su yaşam alanlarında bulunmamaktaydı. Ayırttıkları atıkları belli periyotlarla almaya gelen sözde mühendis çöp ağası ve adamları dışında kimseyle ilişkileri yoktu. Çöp ağası belediyeden ihale yoluyla deponesindeki atıkların ayrıştırılması işini almıştı. Ayıklama işini yapan ailelerin ayırdığı geri dönüştürülebilir atıklar tartılıyor ve aile reisi adına deftere kaydediliyor ancak ödemeler genel olarak nakit değil erzak karşılığı yapılıyordu. Hastalanan biri olduğunda çok sık olmamakla birlikte çöp ağasının adamlarınca doktora götürülüyor ve tedavi masrafları da ailelerin borç kısmına işleniyordu. Burada yaşayanların hiçbir sosyal güvencesi (yeşilkart dahil) bulunmamaktaydı. Birkaç kez belediyenin verdiği yardımlar dışında sosyal yardımlardan da yararlanamıyorlardı. Bunun nedenini içlerinden biri (26 yaşında) şöyle açıklamaktadır:

“Yardıma da yeşilkarta da başvurmaya gittik gitmesine. Memleketten evrak lazım oldu. Hangi parayla gidip de memleketten çıkartacağız ki? O kadar para olsa çoluk çocuğuma harcarım.”

Daha önce Mersin’de tarım işçiliği yapmışlar. Sonra orada çöp işine girmişler ve son olarak da Isparta çöp deponesine gelmişler. Yani hayatları hep güvencesiz ve geçici işlerde çalışmakla geçmiş. Bu süreci 21 yaşındaki A. şu şekilde aktarmaktadır:

“Okula hiç gitmedim ben. Önce evde kardeşlerime baktım annem ve babam tarlaya gündeliğe giderken, biraz büyüyüp de tarlaya gidebilecek yaşa geldiğimde tarla tarla gezdim onlarla. Ne zaman ki tarlalardan ekmek yok artık, sürekli iş bulmak lazım diye karar verdi babam, elalemin tarlalarında toplayıcılık bitti, şehrin çöplerinin içinde toplayıcılık başladı. Yapmam diyemezsin, desen ne yapacaksın? Kendinin olmadıktan sonra tarlası da bir çöplüğü de bir dedik giriştik bu işe.”

Görüşülen kişiler yukarıda da değinilen kentsel yoksulluğun dışlanma boyutunu yoğun bir biçimde yaşamaktaydılar. İçlerinde kent merkezini hiç görmemiş olanlar bile bulunmaktaydı. Erkekler inşaat vb işlerde şanslarını denemek için dönemsel olarak çöp alanından çıksalar bile kadınlar nadiren çıkabilmekteydiler. Bu durumu bir diğer görüşmeci (30 yaşında) şu şekilde dile getirmektedir:

“Para lazım ne yapacaksın? Kocam gidiyor bazen başka işe. Bazen otobüsle beni de götürdü. Ama yürü yürü dolanıp geliyorsun. Bir yere oturmaya utanıyor insan. Utanmasan da para mı var?” Bir diğer görüşmecinin ifade ettikleri de toplumsal dışlanmaya işaret etmektedir: *“Bizim çocuklar daha çarşığı görmedi. Allah inandırın götürsek uzaya geldik sanırlar. Onların dünyası burası”*

Sonuç Yerine

Yoksulluk kaynakların eşitsiz dağılımı, bu kaynaklara eşitsiz erişim, üretim kaynakları üzerinde kontrole sahip olamamak ve hem politik hem de ekonomik karar verme sürecine sınırlı katılımı çok yakından ilgilidir. Bu durum ister yapısal ister makro ekonomik politikalar nedeniyle olsun, toplumdaki cinsiyet ayrımcılığına dayanmaktadır. Toplumdaki cinsiyet rolleri de yoksulluğun analizi ve yok edilmesinde çok önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Yoksulluğun bu boyutunu ihmal eden geleneksel yoksulluk anlayışı, yoksul kadınların ve ailelerin durumunun iyileştirilmesine yönelik etkili program ve politikaların üretilmesini engellemektedir. Yoksulluğa karşı stratejiler geliştirirken yoksulluğun tanımına bir kez daha bakmakta yarar vardır. Sürdürülebilir bir geçim sağlamaya yetecek gelirin olmaması, üretim kaynaklarından mahrumiyet, açlık ve yetersiz beslenme, sağlık, eğitim ve diğer hizmetlere ulaşamama, hastalık ve buna bağlı ölümlerin artması, evsizlik ve yetersiz barınma koşulları gibi kıstasların yanı sıra yoksulluğun bir başka boyutu daha vardır. Yoksulluk aynı zamanda sosyal ayırma ve dışlanmaya maruz kalmak, karar verme süreçlerine, sosyal ve kültürel yaşama katılımdan yoksun olmak demektir. Yoksulluğa karşı geliştirilecek stratejiler de tüm bu özellikler göz önünde bulundurulmalıdır (Akçar, 1998: 198, 202).

Günümüz koşullarında yoksulluk sürekli artmakta ve yoksulların durumu daha da kötüleşmektedir. Yaşam pratiğinde kadınlar tarafından daha yoğun yaşanmakta olan yoksulluk, çöpten geçinme sürecinde kendini yeniden ve daha ağır koşullarda yeniden üretmektedir. Çöpten geçinme başlı başına dışlanmayı içerirken, geçim kaynağı olmanın ötesinde yaşam alanı haline gelen çöp alanlarında kadın olmak tüm toplumsal süreçlerden uzak olmayı da beraberinde getirmektedir. Toplumsal yaşamda zaten ataerkil yapıdan kaynaklanan nedenlerle siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel süreçlerden ötelenmiş olan kadınlar, bunların yanı sıra kronikleşen yoksullukları nedeniyle toplumsal dışlanmayı yoğun bir biçimde hissetmektedirler. Bu nedenle genel olarak yoksullukla, özellikle de dezavantajlı gruplar arasında bulunan kadın yoksulluğuyla mücadele için mevcut stratejiler gözden geçirilmeli, yoksulluk tüm boyutlarıyla ele alınarak yeni bir yoksullukla mücadele programı oluşturulmalıdır. Yoksulluk nasıl ki kendini sürekli yeni form ve yaşam biçimlerinde yeniden üretiyor ve yaygınlaşıyorsa, yoksulluğu ele alış biçimleri ve mücadele yöntemleri de kalıcı çözümler üretmek adına gözden geçirilmelidir. Çözümün genel geçer yardımlarda olmadığı ve yoksulluğun yapısal bir sorun olduğu ise gözden kaçırılmamalıdır.

KAYNAKÇA

- Akçar, Ş. (1998) **Yoksulluğu Önleme Stratejileri, Sivil Toplum kuruluşları Diyalogu** (içinde), Boyut Kitapları, İstanbul, ss: 197-202.
- Akkaya, Y. (2002) “*Göç, Yoksulluk ve Kentsel Şiddet*”, içinde **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları Konferansı**, 6-7 Aralık 2001, TODAİE, ed: Yasemin Özdek, TODAİE Yayınları, Ankara, ss: 203-215.
- Altuntaş, B. (2008) “*Enformel Bir Emek Biçimi Olarak Sokak Toplayıcılığı, Ankara Örneğinde Sektöre ve Çalışanlara İlişkin Bir Bilgi ve Deneyim Paylaşımı*”, **Toplum ve Bilim**, Sayı: 112, ss:31-59.

- Aytaç, Ö. ve Akdemir, İ. O. (2003) “*Türkiye’de Yeni Kentli Yoksulluk Sorunu*”, **Yoksulluk Sempozyumu**, Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, İstanbul, 31 Mayıs–1 Haziran.
- Balay, B. (2004) “*Bir Başka Yoksulluk: Kadın Yoksulluğu Üzerine*”, **8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 26. Kolokyumu, Yoksulluk, Kent Yoksulluğu ve Planlama, 6-8 Kasım 2002, Ankara**, Bildiriler Kitabı, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yay, Ankara.
- Bauman, Z. (1999) **Çalışma, Tüketim ve Yeni Yoksullar**, Sarmal Yayınevi, İstanbul.
- Bilton, T., Bonnet, K., Jones, P., Lawson, T., Skinner, D., Stanworth, M., Webster, A. (2008) **Sosyoloji**, Çev: Kemal İnal, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Buğra Kavala, A. ve Keyder, Ç. (2008) **Kent Nüfusunun En Yoksul Kesiminin İstihdam Yapısı ve Geçinme Yöntemleri** (TUBİTAK tarafından desteklenen proje), İstanbul, 2008.
- Demir, E. (1993) “İşgücü Piyasası ve Kent Emekçi Sınıfının Yeniden Kavramsallaştırılması”, **Birikim**, Sayı: 53, ss: 35-45.
- Doğan, A.E. (2001) “*Türkiye Kentlerinde Yirmi Yılın Bilançosu*”, **Praksis**, Sayı: 2, ss: 97-123.
- Ecevit, Y. ve Türkyılmaz, S. “*Kentlerde Kadın Yoksulluğuna Toplumsal Cinsiyet Bakış Açısıyla Yaklaşım: Kavramsal ve Metodolojik Vurgular*”, **8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 26. Kolokyumu, Yoksulluk, Kent Yoksulluğu ve Planlama, 6-8 Kasım 2002, Ankara**, Bildiriler Kitabı, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yay, Ankara.
- Ergun, C. (2005a) “**Yoksulluk ve Enformel Sektör: Çöp Toplayıcıları Örneği (İsparta-İzmir Karşılaştırması)**”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Tez Danışmanı: Doç. Dr. Songül Sallan Gül), Isparta.
- Ergun, C. (2005b) “Kentsel Bir Sorun Olarak Yoksulluk ve Enformel Alanlar”, Pamukkale Üniversitesi ve Devlet Planlama Teşkilatı Tarafından 13-16 Haziran 2005 Tarihlerinde Düzenlenen **KEAS’2005: Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu – II**’de Sunulmuş ve Yayınlanmak Üzere Kabul Edilmiş Bildiri, Denizli.
- Giddens, A. (2001) **Üçüncü Yol ve Eleştirileri**, Phoenix yayınevi, Ankara.
- Göktürk, A. (2002) “*Kentsel Haklar Kent Yoksullarını Kapsar İse...*”, Yasemin Özdek (Ed), **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları**, TODAİE Yayınları, Ankara.
- Gül, H. ve Sallan Gül, S. (2004) “*Ekonomik Krizler Karşısında Ankaralı Yoksulların Yaşam Stratejileri*”, Prof. Dr. İlhan Tekeli’nin Onuruna Değişen- Dönüşen **Kent ve Bölge 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 28. Kolokyumu** , ODTÜ, Ankara 8-10 Kasım.
- Harvey, D. (2003) **Sosyal Adalet ve Şehir**, Metis Yayınları, İstanbul.
- Işık, O. ve Pınarcıoğlu, M. M. (2002) **Nöbetleşe Yoksulluk, Sultanbeyli Örneği**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Jesus, C. M. (1964) **Çöplük**, Nil Yayınevi, İstanbul.
- Kalaycıoğlu, S. ve Rittersberger Tılıç, H. (2002) “*Yapısal Uyum Programlarıyla Ortaya Çıkan Yoksullukla Başetme Stratejileri, Kentleşme, Göç ve Yoksulluk*, 7. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi, İmaj Yayıncılık, Ankara, ss:197-246.
- Kaygalak, S. (2001) “*Yeni Kentsel Yoksulluk, Göç ve Yoksulluğun Mekansal Yoğunlaşması: Mersin/Demirtaş Mahallesi Örneği*”, **Praksis**, Sayı:2, ss:124-172.

- Özbek Sönmez, İ. (2002) “Yoksulluğu Sürekli Kılan Faktörler Üzerine Gözlemler, İzmir Kent Merkezi Tarihi Konut Alanı Örneği”, **Kentleşme, Göç ve Yoksulluk**, 7. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi, İmaj Yayıncılık, Ankara, ss:247-268.
- Özgen, N. (2001) “Kentte Yeni Yoksulluk ve Çöp İnsanları”, **Toplum ve Bilim**, Sayı:89, 2001, ss: 88-101.
- Sallan Gül, S. (2005) “Türkiye’de Yoksulluğun Kadınsılaşması”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cil: 38, Sayı: 1. Mart 2005’ten ayrı bası, ss: 25-45.
- Sarı, C. (2006) “Formel ve Enformel Arasında: Ankara’da Atık Kağıt Toplayıcılarının Deneyimine Eleştirel Bir Bakış”, **2. Sınıf Çalışmaları Sempozyumu, Türkiye’yi Sınıf Gerçeğiyle Anlamak**, Sosyal Araştırmalar Vakfı Sınıf Çalışmaları Dizisi 2, İstanbul. ss:126-137.
- Şengül, T. (2001) **Kentsel Çelişki ve Siyaset, Kapitalist Kentleşme Süreçleri Üzerine Yazılar**, Demokrasi Kitaplığı, İstanbul.
- Türcan Özşuca, Ş. ve Toksöz, G. (2003) **Sosyal Koruma Yoksunluğu, Enformel Sektör ve Küçük İşletmeler**, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, Ankara.
- Yardımcı, S. ve Saltan, A. (2007) “Geri Dönüşümün Görünmeyen Yüzü: Sokak Toplayıcılarının İş ve Yaşam Koşulları Üzerine Bir Değerlendirme” **Toplum ve Bilim**, Sayı: 108, ss:206-238.

MİMARLIK EĞİTİMİ VE PRATİĞİ BAĞLAMINDA; KADIN/ERKEK KARŞITLIĞI

*Arş.Gör.Özgür HASANÇEBİ DEMİRKAN**

her gösterge, hiç tükenmeyen karmaşık bir doku oluşturacak şekilde bütün diğerleriyle birlikte hesaba katılır veya izlenir ve bu anlamda da hiçbir gösterge tümüyle saf ya da tamamen anlamlı değildir. Aslında bir göstergede bilinçsizce de olsa kendisi olmak için dışladığı diğer kelimelerin izlerini görebiliriz, EAGLATON

Erkek ve kadın; doğa/kültür, sanat/bilim, siyah/beyaz, sağ/sol gibi birbirinin karşıtında görünen ancak Eagleton'un da belirttiğı gibi birbirinden bağımsız düşünölemeyecek bir ikili karşıtlık sunmaktadır. Öyle ki, benzerlikleri ile birbirini bütünlemede, farklılıkları ile kendi sarsıcı varlıklarını ortaya koymaktadırlar, ne **birdirler** ne de **iki**.

Modern dönemde ortaya çıkan ikili karşıtlıklar, tanımlanabilmek için karşıtının ya da "öteki", "diğer" olanın üzerinden okunmayı gerekli kılar. Doğal olarak karşıtlıklardan birisi kadın olduğunda, erkek bu dengenin bir parçası olarak denklemde hemen yerini alıyor çünkü bu karşıtlıklar bütünsel bir tavırla okundukları anca anlamlı olabiliyorlar. Doğa, sanat ve teknoloji, siyah beyaz, sağ ile solu aynı tarafa yerleştirildiğinde anlamsızken karşıt taraflardan tanımlanan ancak bütünsel bir tavır gerektiren bir durum söz konusudur. Gür (2004) modernist ikilemler olarak gördüğü bu dualiteleri anlamak için düaliste kavramının bütünsel olarak düşünülmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Kadınların erkeklerle oluşturduğu ikili dualite, Wollstonecraft karşıtlığı olarak literatürde yer bulmuştur. Bütünselci yaklaşımla kadınların erkeklerle hem eşit hem de farklı olmaları gerektiğini feminist literatürde savunan Mary Wollstonecraft'ın ismiyle anılan bir söylemdir Dostoğlu.(2002). Gür'e (2004) göre modern öncesi dönemde belli bir hiyerarşi ve bütünlük için sistemleştirilir ve bütün yönetilenleri nesne kılan verili roller erkeğe görece bir üstünlük tanır. Ancak kadın erkek ile kurduğu ikili karşıtlıkta, 1300 yılları Avrupa'sında mevcut düzene eleştiri olarak ortaya çıkan yenilikçi bakış açısı ile daha güçlü konuma çıkar.

Kadının mimarlık disiplini literatüründe yer alması ancak bu dönemlere denk gelmektedir. Aslında mimarlık disiplini bağlamında kadını tartışmak, daha başlangıçta çok geniş bakış açılarına sahip, çok farklı parametreleri içinde barındıran bir strüktür tanımlamaktadır. Bu strüktüre ek olarak kadın/erkek karşıtlığını mimarlık eğitimi ve pratiğı bağlamında düşünmek, kendi içsel problematikleri yeterince fazla olan bir alana yenilerini eklemek demektir. Çünkü mimarlık disiplini ve kadına dair ayrı ayrı pek çok araştırma yapılmasına karşın, kadının mimarlık literatüründe tartışılmasına son dönemlerde rastlanmaktadır. Nedense günümüz mimarlık disiplini okullarındaki öğrencilerin

* K.T.Ü. Mimarlık Bölümü/Trabzon ozgurhasancebi@hotmail.com tel;0 462 377 36 31

yarısından fazlasını kadın mimar adaylarının oluşturmasına karşın, mimarlık kendi içsel problemleri içinde “kadın” varlığını göz ardı etmiştir.

İşte bu nedenle mimarlık disiplini içinde kadını incelemek, kadın varlığı açısından oldukça farklı oranlara sahip mimarlık eğitimi ve mimarlık pratiği bağlamında iki yönlü bir tanımlama ile mümkün olacaktır. Kadın/erkek durumu gözetmeyen bir yapıya sahip ve erkekler ile eşit sayıda hatta pek çok yerde daha fazla kadın mimar mezun eden **mimarlık eğitimi** ve genellikle kadın mimarların işlerini göz ardı eden, mimarlığı erkek mimarlar ve onların işleri üzerinden konuşan **mimarlık pratiği**.

Kadın; mimarlık pratiği bağlamında

Kadının mimarlık literatüründe izlediği yol ile toplumdaki rolüne dair söylemlerin başlangıcı paralel gitmemektedir. Mimarlık literatürünü inceleyen bütün araştırmacıların başlangıç noktası olarak kabul ettikleri Vitruvius’un M.Ö. 25 yy. tarihli “*mimarlık üzerine on kitabı*” dahil olmak üzere kadının mimarlık bağlamında tartışıldığı yazılara pek rastlanamamaktadır. Dostoğlu’na göre (2005) mimarlığın temelinde kadın cinsiyetine dayalı köklü bir sorunsal vardır.

Kadınların mimarlık ve tasarım disiplinlerine girişi çok yakın tarihlere denk gelmektedir. Bu anlamda ilk kadın tasarımcılar 19 yy. Amerika Birleşik devletlerinde yaşayan varlıklı kadınlardır. Kendileri gibi varlıklı kadınlar için iç mekan ve mobilya tasarımları yapmışlardır. Bu tarihten önce, yani 18.yüzyılın ikinci yarısında başlayıp zaman içinde diğer ülkeleride etkisi altına alan endüstri evrimine kadar, rahip, kral ya da aristokrat gibi varlıklı işverenler için anıtsal eserler üretmekten sorumlu mimarlar arasında kadınları görememekteyiz.

Bu noktada ilginç olan, endüstri devrimi ile kadın tasarımcıların ortaya çıkışından daha çok yaptıkları işlerdir. Çünkü o dönemde Agrest’in dediği gibi eve ait kabul edilen kadın yine kendisi gibi eve ait olan kadınlar için tasarım yapmışlardır. Modern dönem ortaya çıkardığı karşıtıklara erkeğin inşa ettiği ve kadının içinde oturduğu, kadının özel erkeğin kamusal olduğu, erkeğin dışarıda kadının içeride olduğu, doğanın tüm kibar taraflarıyla kadının, doğadaki en büyük zafer olan kültüründe erkek olduğu gibi yenilerini eklemiştir (Agrest, 1996). Kadın/erkek karşıtlığı paralelinde, kadınlar 18.yüzyıl ortalarından 19.yüzyıl başlarına kadar konut mimarisi ve iç mekan konularında uzmanlaşmış, Ecole de Beaux Art atölye geleneğinin uygulandığı bu dönemde erkekler bu işleri kadın gereksinimleri ile ilgili konular olarak görmüş ve cazip bulmamışlardır (Wright, 1977). Ev tasarlayan kadın olma durumu Gür’e (2004) göre ancak özne/nesne karşıtlığında nesne olma ile açıklanabilir. Kadının nesne durumunda özne durumuna geçebilmesi ancak birçok kentsel ve mimari tasarımda söz sahibi olabilmesi ve kadın mimarların katılımının sağlanması ile mümkün olacaktır.

Avrupa’da kadın mimarların ortaya çıkış tarihi 1920’lere denk gelmektedir. Amerika birleşik devletleri örneğinde olduğu gibi kadın gereksinimleriyle ilgili işler yapmışlardır. Ancak Avrupa’daki ilk kadın mimarlar Amerika’dan farklı olarak, o dönemde Avrupa’da yaygınlaşan

avangart akımında etkisiyle belli bir kültüre ya da çizgiye ait işler yapabilmeyi başarmışlardır (Alyanak, 2005).

İlk türk kadın mimarın ortaya çıkışı Avrupa ve Amerika'dakinden farklı olarak 1934 yılını göstermektedir. Türkiye de kadınların mimarlığa ilgi duyması cumhuriyetin kurulmasından sonra, Atatürk'ün Türkiyede'ki modernleşme hareketinde kadına verdiği önem nedeniyle söz konusu olmuştur (Arat, 1998). Kadının cumhuriyetin kuruluş yıllarından sonra sosyal statüsünü geliştirmek için yapılan bir çaba olduğu görülmektedir (Erkaslan, 2004). Aslında batıdaki kadın oluşumlarından farklı olarak cumhuriyet dönemi Türkiyesi'nde kadın kimliği ile var olan mimarlardan çok cumhuriyetin kuruluş ideolojisini anlatabilecek kadın mimarların var olması önemliydi. Bu anlamda batılı kadın mimarların, mimarlığın erkek mesleği olduğuna dair mitleri yıkmaya çalıştığı dönemde, Türkiye'de kadın mimarlar pek çok mimarlık yarışmalarına katılmış ve bu yarışmalarda başarılı sonuçlar almışlardır.

Kadın; mimarlık eğitimi bağlamında

Kadınların mimarlık okullarına ilk kabul edildikleri yer, meslek pratiği ile paralel olarak Amerika Birleşik Devletleri olmuştur. Ancak kadın/erkek karşıtlığında kadına erkekle aynı hakkı veren bu sistem ilk başlarda görünürde bir demokrasiden öteye gidememiş, erkek mimarların egemen tavrı uzunca bir süre devam etmiştir. Kız öğrencilere tanınan mimarlık eğitimi hakkının yüzeysel kalması ve ayrımcı tutumların devam etmesi nedeniyle, 1915'te Amerika birleşik devletlerinde yalnızca kız öğrencileri kabul eden Cambridge Scholl of Architecture and Landscape okulu açılmıştır. Bu okul 27 yıl eğitimine devam etmiş ve pek çok öğrenciyeye mimarlık diploması vermiştir (Wright, 1977).

Aynı şekilde mimarlık okullarına ilişkin literatür incelendiğinde, kadın eğitimcilerin izine uzunca bir süre rastlanamamaktadır. İlk mimarlık okullarından olan Fransız Kraliyet Mimarlık Akademisinde ilk dönem eğitimcilerinden Blondel, Felibien ve Claude Perrault, Duban, Gilbert kadın değillerdir. Aynı şekilde Blouet, Labrouste, Garnier gibi Ecole de Beaux-Arts adından söz ettirmiş ikinci dönem eğitimcileri arasında da kadın eğitimci yoktur. Kaldı ki okul kuruluşundan ancak yüz yıl sonra 1897'de kız öğrencileri kabul etmeye başlamıştır. Mimarlık eğitimi literatürü için çok önemli kabul edilen ve endüstrileşmenin getirdiği yeni yaşam biçimi ve tarzına sanatın cevap verebilmesi kaygısıyla Grop,us tarafından kurulan Bauhaus (1919) okulunda da adını tüm dünyaya duyurmuş; Albers, Kandinsky, Klee, Schlemmer, Much, Hannes Meyer , Bayer, Breuer, Ludwig Mies Van Der Rohe gibi tasarımcı ve mimarlar kadın değillerdir.

Diğer taraftan 19 yüzyılda batıda kadınların mimar olmayı talep etmeleri ve diplomasız olarak mimarlık pratiği içinde bulunmak ve bunun eğitimini almak için mücadele içinde buldukları dönemleri Türk kadın mimarları yaşamamışlardır. Türkiye'de kadınlar tarafından mimarlık pratiği içinde yer almak ve bunun eğitimini almak gibi bir istek oluşmadan önce kadın mimarların Türkiye'de mimarlık okullarına kabul edildiği görülmektedir (Özgüven,2002). Bu anlamda ilk kadın Türk mimarlar 1934 yılında güzel sanatlar akademisinden mezun olan Leman Tomsu ve Münevver Belen'dir

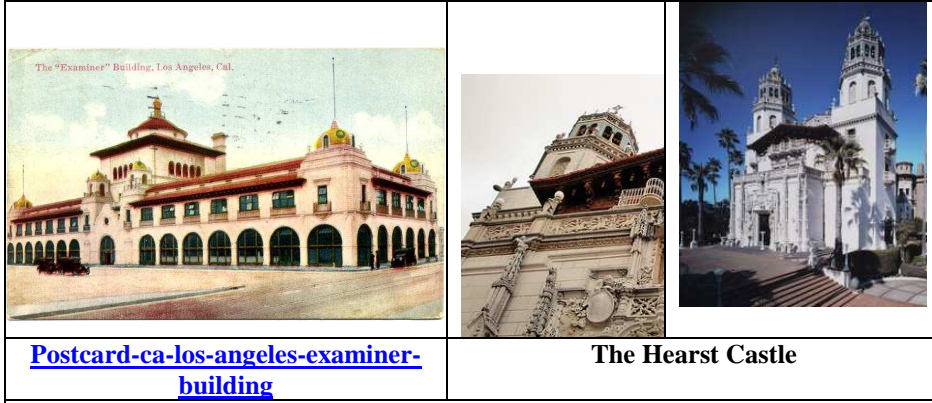
(Dostoğlu, 2002). Diplomasız da mimarlık yapılabilinen bir dönemde batıdaki örneklerin aksine Türkiye’de kadınların mesleğe katılmamaları aslında kadınlar arasında henüz mimarlık yapılması beklentisinin filizlenmediğini düşündürmektedir.

Mimarlık disiplininin, gerek dünyanın farklı ülkelerinde gerekse günümüz Türkiye’sinde kadın mimarları kadın/erkek karşıtlığında daha güçlü konuma yükseltmesine, mimarlığın erkek mesleği olma durumdan sıyrılmaya başlamasına, mimarlık öğrencileri arasında kadın/erkek öğrenci sayısının eşitlenmesine karşın, kadınların fiziksel çevrenin tasarımıyla ilgili üstlendikleri sorumluluklarda benzer bir artış olmamıştır. Şöyle ki; mimarlık öğrencileri ve mezunları içinde kadınların oranı %50 civarında iken 1 Ocak 2004 tarihi itibarıyla mimarlar odasına kayıtlı 29.655 üyenin yalnızca %33 ü kadındır (Dostoğlu, 2005).

Bu noktada önemli mimarlık eğitimi alan kadın mimar adayları ile aktif olarak çalışan kadın mimarların sayısal oranları arasındaki dengesizliktir. Bazı feminist gruplar kadınların meslek pratiğini terk etmelerini “cinsiyet ayrımcılığı” başlığı altına yerleştirdikleri sorunsalların sonucu olarak görürken bazı araştırmacılar özellikle aile ve çocuk sahibi olduktan sonra kadınların mesleklerini ikinci plana atmaları ile ilişkilendirmektedirler. Bu konuda RIBA’nın Mayıs 2003’te University of West England ile birlikte İngiltere’de yürüttükleri çalışmada kadınların çoğunlukla mimarlıkla ilgili az iş alanı olduğunu, mesleklerine ara vermeleri durumunda mesleki ilişkileri sürdürmek ve yeteneklerini geliştirmelerinin zorluğu gibi nedenlerle mesleklerini terk ettikleri görülmektedir. Çocuk sahibi olduktan sonra kariyer gelişiminin yavaşlaması, uzun çalışma saatleri sebepler arasındadır. Ankete katılan birinin “sistem iş bağımlısı erkekler için kurulmuş. Sadece erkekler gibi davranan kadınların yükselme şansı var” sözleri ise oldukça ilginçtir (Ciravoğlu, 2004).

Kadın; fiziksel çevrenin oluşumunda mimarlar

Gelinen bu noktada aynı mimarlık ideolojisi ile eğitim gören ve her yıl erkekler ile aynı sayıda mimar diplomasına sahip olan kadın mimarların, söz konusu olan uygulama ve meslek pratiği olduğunda pek etkili olmadıkları ortaya çıkmıştır. Bu söylemi doğrulamak için en basit ve bilindik saptama şöyle yapılabilir; dünya coğrafyasında nerede mimarlık eğitimi gördüğü önemli olmaksızın bütün mimarlık öğrencileri tereddüt etmeden sayısız erkek mimar adı sıralayabilmekte iken kadın mimarların adlarını ve işlerini sıralamak söz konusu olduğunda aynı başarıyı gösteremezler, çünkü bu bağlamda kadın mimarların sayıları oldukça azdır. Ancak gerek Dünyada gerekse Türkiye’de mimarlık eğitiminden mimarlık pratiğine geçişteki çizgide kaybolmayan, başarılı bir kariyer ile mimarlık disiplininde kendilerine yer edinebilmiş kadın mimarlarında varlığı da göz ardı edilemez ve isimlerini hatırlamayı hak edecek değerdedirler.



Julia Morgan (1872-1957) / Amerikalı Mimar

- California/Berkeley Üniversitesinden mezun olmuş ve Ecole des Beaux Arts'a mimarlık bölümüne kabul edilen ilk kadın mimardır.
- California'da 700 den fazla binanın mimarisi Julia Morgan tarafından yapılmıştır ve en iyi bilinen yapısı; [Hearst Castle](#) /California'dır. Uzun kariyeri boyunca kadın enstitüleri için pek çok yapı tasarlamıştır. Bunların yanında kilise, klup, okul hastane, mağaza yapıları da vardır.



Pipistrello

Musee d'Orsay

Gae Aulenti (1927-) İtalyalı Mimar

- Mimar, iç mimar, aydınlatmacı, endüstriyel tasarımcısı ve kuramcıdır.
- İtalya'da çalışan ve en çok tanınan birkaç kadın mimarlardan biridir.
- En iyi bilinen büyük ölçekli birkaç çalışması; [Musée d'Orsay / Paris](#) (1980-86), Çağdaş sanat galerisi/[Centre Pompidou](#)/Paris, [Palazzo Grassi](#)/Venedik (1985-86).
- [Casabella](#) Tasarım Dergisi'nde 1955 / 1965 yılları arasında editörlük yaptı ve Luca Ronconi için sahne tasarımcısı olarak çalışmakta.



Skyhouse	<u>British Airways London Eye</u>	
<p>Julia Barfield (1952-) Amerikalı Mimar</p> <ul style="list-style-type: none"> • 1989 yılında kurulmuş Marks Barfield Mimarlık ofisinin direktörüdür. • 2003 yılında “Queens Award for Enterprise” ödülünü kazanmıştır. • Eşi David Marks ile London Eye projesinin tasarımcısı ve London Eye şirketinin kurucusudur ve bu proje 25 in üzerinde ödül kazanmış, 9 yıl “Richard Rogers & Partners” ve “Foster Associates” için çalışmıştır. • Rıba ve pek çok sivil örgüt tarafından ödüllendirilen Julia Barfield pek çok okulda ve üniversite de ders vermiş, Londra, Meksika, Roma ve Berlin’de konferanslara katılmıştır. 		
		
Masa	Bibendum Sandalye	E-1027 villası
<p>Eileen Gray (1878-1976) İrlandalı Mimar ve mobilya tasarımcısı</p> <ul style="list-style-type: none"> • Modernizm hareketinin öncülerinden birisi olarak görülmesine rağmen tasarımlarındaki özgür ruh onun bir akım çatısı altında sınıflandırılmasını engellemiştir. • Fransa'nın Akdeniz kıyısındaki Roquebrune-Cap-Martin'de bulunan E-1027 adlı villa Eileen Gray ilk önemli eseri olarak kabul edilmektedir. • Modern akım tezinde yaygın olarak kullanılan beden ruh, düzen değişim, bilim sanat, özel evrensel, kadın erkek gibi ikili bölünmeleri genişletmeye çalışmıştır. 		
		
National Gallery	Gordon Wu Hall	

<p>Denise Scott Brown (1931-) Mimar, planlamacı, yazar, akademisyendir.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Venturi, Scott Brown” şirketinin kurucularından birisidir. • Eşi Robert Venturi ile mimarlık ve planlamadaki düşünceleri ve teorik yazıları ile 20.yy’ın en çok adından söz ettiren mimarlarından. • Venturi, Steven Izenour, Scott Brown 1972 yılında “ <i>Learning From Las Vegas: the Forgotten Symbolism of Architectural Form</i>” isimli mimarlık literatüründe çok önemli bir yere sahip olan kitabı yazmıştır. • Londra ulusal galerisinde “Sainsbury Wing”, Toulouse başkent binası, Japonya’da Nikko hotel ve Spa Resort gibi pek çok projesi yer almaktadır. 		
		
BMW fabrikası	Çağdaş sanat müzesi	London Aquatic Centre
<p>Zaha Hadid (1950-) Irak asıllı İngiliz mimar</p> <ul style="list-style-type: none"> • Londra’da Architectural Association okulunda mimarlık eğitimi alan Hadid daha öncesinde Amerika’da Matematik eğitimi görmüştür. • Dekonstrüktivist çalışmalarıyla Dünya çapında ün kazanan Hadid kendi mimarlık ofisini kurmadan önce “Office of Metropolitan Architecture” adı altında Rem Koolhaas ile ortak çalışmıştır. • Pritzker Mimarlık Ödülü’nü kazanan ilk kadın mimardır • Harvard ve Yale üniversitelerinde tasarım dersleri vermektedir. • Vitra Fire Station (1993), Rosenthal Center for Contemporary Art (1998), Cincinnati, BMW Centre (2005), Leipzig, Almanya önemli projeleri arasındadır. • Türkiye’de de “Kartal Kıyı Kesimi Kentsel Dönüşüm Projesi” ile adından söz ettiren Mimarın Dünyanın pek çok ülkesinde projelerini hayata geçirmektedir. 		
		

Sevinç Hadi (1934-)

- İ.T.Ü. Mimarlık bölümünden mezun olan Sevinç Hadi eşi ile kurduğu mimarlık ofisinde pek çok projeye imza atmıştır.
- Milli Reasürans Genel Müdürlük Binası ve yan tesisleri en çok bilinen projeleri arasında yer almaktadır.
- [TBMM Kütüphane-Araştırma Merkezi Arşiv Binası ve Genel Sekreterlik Hizmet Binası Yapı Kompleksi ve Ziyaretçi Kabul Binası Mimari Proje](#), [UIA "Yaşasın Kentler"](#), [Muğla/Dalaman Hava Limanı Yeni Dış Hatlar Terminal Binası](#) gibi pek çok yarışma da farklı derecelerde ödüller kazanmıştır.



Maya Tower



Teknopark projesi



Garanti bankası



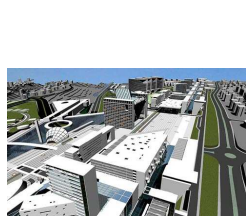
Tarabya evleri

Şaziment Arolat (1935-)

- İ.T.Ü. mimarlık bölümünden mezun olmuş, 1959-61 yılları arasında Almanya-Stuttgart'ta HP Schmoll bürosunda proje mimarı olarak çalışmıştır.
- Eşi Neşet Arolat ile birlikte Arolat Mimarlık Ofisinin kurucu üyelerinden birisidir.
- TED Koleji-Ankara, 1997, Maya İş Merkezi-Akatlar/ İstanbul, 1993, Şişe Cam Spor Kompleksi - İstanbul, 1989 STFA Teknik Eğitim Merkezi-İstanbul, 1988, Üstay Tarabya Villaları, İstanbul, 1988, Garanti Bankası Genel Müdürlüğü-Ayazağa/İstanbul; gibi Türkiye çapında pek çok yarışmada birincilik kazanmış ve pek çok mimari projesi uygulanmıştır.



Başakşehir



Çevre Bakanlığı



Trabzon Tekel Binası

Gülây Keleş Usta (1963-)

- KTÜ Mimarlık Bölümü'nden mezun olan Usta, Uygulamacı ve Akademisyen mimardır.
- [Çevre Bakanlığı Hizmet Binası Mimari Proje Yarışması](#), [İstanbul Büyükşehir Belediyesi Hizmet Binası Mimari Proje Yarışması](#), [Trabzon Belediyesi Hizmet Binası Mimari Proje](#) gibi çeşitli yarışmalarda eşi Mimar Ayhan Usta ile birincilik ve farklı derecelerde ödüller kazanmışlardır. Uzunca bir süre K.T.Ü. İç Mimarlık Bölümünde Bölüm başkanlığı yapmıştır.

		
Dumankaya Minimal sitesi	Graphisoft Konferans Merk	Mekke Hac Konaklama Merkezi
<p>Dilek Topuz Derman (1968-)</p> <ul style="list-style-type: none"> • 1989 yılında Yıldız Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nden mezun olan Dilek Topuz Derman 1995 yılında eşi Bünyamin Derman ile kurduğu DB Mimarlık ofisinde çalışmalarına devam etmektedir. • Eşi ile birlikte ulusal/uluslararası yarışmalarda birincilik ödülleri kazanmışlardır; İzmir Limanı ve Yakın Çevresi Projesi, Mekke'de Hac Konaklama Merkezi. • Bünyamin Derman ve Dilek Topuz Derman hava limanları, stadyumlar, eğitim ve kültür yapıları, ofis yapıları, kentsel tasarım gibi çeşitli konularda projeleri bulunuyor. 		

Gelenen bu noktada aşağıdaki saptamalar çok net bir biçimde görülebilmektedir;

- Kadın/erkek karşıtlığı, bölünmeyi tanımlatan bir modern dönem ayrımcılık kategorisidir.
- Kadın/erkek karşıtlığında kadın; mimarlık eğitimi ve pratiğinde birbirinden farklı iki yol izlemektedir.
- Fiziksel çevrenin oluşumunda katkısı olan kadın mimarların pek çoğunun iş ortakları kendileri gibi mimar eşleridir.

Kadın; Erkek karşıtlığına ilişkin mimari tasarım eğitiminde istatistiksel bir analiz

Çalışmanın bu bölümünde yukarıdaki saptamalar ışığında; kadın/erkek öğrencilerin mimarlık eğitimi süreçlerindeki yaratıcılıklarına ilişkin istatistiksel bir analiz yapılması gerekli görülmektedir. Yaratıcılık ve bu konudaki başarıda cinsiyet faktörünün etkisinin araştırılması konusunda çok farklı disiplinlerden araştırmacılar tarafından yapılmış çalışmalar bulunmaktadır. Yapılan bu çalışmaların pek çoğunda, kız ve erkek öğrencilerin yaratıcılıklarına ilişkin elde edilen sonuçlar farklılık göstermektedir. Bu çalışmada ise “Temel Tasarım-Mimari Tasarım derslerinde kız öğrenciler mi yoksa erkek öğrenciler mi daha başarılı?” sorusuna yanıt aranacaktır.¹

¹ İstatistiksel analizin temel tasarım ve mimari tasarım derslerinde uygulanmasının sebepleri şöyledir;

- Temel tasarım dersi; hemen her ülkede sanat ve tasarım ağırlıklı eğitim programlarında bir başlangıç dersi olarak görülmektedir. Dünyada ve ülkemizde Mimarlık fakülteleri ve diğer güzel sanatlar dalında eğitim veren bölümlerin eğitim programında yer alan en önemli derslerden birisidir.
- Mimari tasarım dersi, dört yıllık eğitim süreci boyunca öğrencilerin zamanlarının çoğunluğu kaplayan, proje yürütücüsünün verdiği kritikler paralelinde mimari tasarımın öğre(nil/til)diği düşünülen derstir.

Araştırma alanındaki öğrencilerin %57'si kız, %43'ü erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Yapılan Ki-kare (Chi-Square) testi sonucunda, cinsiyet faktörünün Temel Tasarım dersindeki başarıyı $p=0,001$ güvenilirlik düzeyi ile etkilediği saptanmıştır ($\chi^2=15$, s.d.=5, $p=0,001$, c.c.=0,22). Buna neden olarak; kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranla Temel Tasarım dersinde en yüksek AA ve BA notlarında daha yüksek düzeyde başarı göstermeleri buna karşın en düşük notlarda da tersi bir durumun olması gösterilebilir. Temel Tasarımda AA notu alan 18 öğrencinin 13'ü kız öğrencilerden, 5'i erkek öğrencilerden oluşurken, DC en başarısız notunu alan 12 öğrencinin ise 8'i erkek 4'ü kız öğrencilerden oluşmaktadır, Tablo 1.

Tablo 1. Cinsiyete göre Temel Tasarım dersi başarı düzeyi dağılımı

TEMEL TASARIM		AA	BA	BB	CB	CC	DC		
CİNSİYET	Kız	Sayı	13	28	39	45	42	4	171
		Cinsiyet %	%8	%16	%23	%26	%25	%2	%100
		Toplam %	%4	%9	%13	%15	%14	%1	%57
	Erkek	Sayı	5	6	35	38	37	8	129
		Cinsiyet %	%4	%5	%27	%29	%29	%6	%100
		Toplam %	%2	%2	%12	%13	%12	%3	%43
	TOPLAM		18	34	74	83	79	12	300
			%6	%11	%25	%28	%26	%4	%100

Tablo 2'te de görülebileceği gibi Ki-kare testi sonucunda cinsiyet faktörünün Temel Tasarımdaki başarı üzerinde etkili olmasına karşın Mimari Tasarım dersindeki başarıyı etkilemediği belirlenmiştir ($\chi^2=1,3$, s.d.=4, $p=0,9$, c.c.=0,07). Mimari Tasarımın en başarılı kız ve erkek öğrencilerinin başarı oranlarının birbirine yakın değerlerde çıkmasına karşın erkeklerin biraz daha başarılı grafik çizdikleri belirlenmiştir. Ayrıca en başarısız öğrencilerde kızların iki kat daha fazla olması dikkati çekmektedir.

Tablo 2. Cinsiyete göre Mimari Tasarım dersi başarı düzeyi dağılımı

MİMARİ TASARIM		AA	BA	BB	CB	CC		
CİNSİYET	Kız	Sayı	12	61	61	33	4	171
		Cinsiyet %	%7	%36	%36	19	%3	%100
		Toplam %	%4	%20	%20	%11	%2	%57
	Erkek	Sayı	11	39	52	25	2	129
		Cinsiyet %	%8	%30	%40	%20	%2	%100
		Toplam %	%4	%13	%17	%8	%1	%43
	TOPLAM		23	100	113	58	6	300
			%8	%33	%38	%19	%2	%100

Analizler sonucunda elde edilen bulgular şöyledir;

- Temel Tasarımın en başarılı öğrencilerini oluşturan grupta kız öğrenciler erkek öğrencilere oranla yaklaşık olarak iki kat daha fazladır,
- En başarısız Temel Tasarım öğrencilerini oluşturan grupta ise erkek öğrenciler kız öğrencilerden yaklaşık olarak iki kat daha fazladır,
- Temel Tasarımda kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranla daha yüksek başarı gösterdiği söylenebilir,
- Cinsiyet faktörünün Mimari Tasarım dersinde gösterilen başarı üzerindeki etkisinin incelendiği analizlerden elde edilen bulgular cinsiyet faktörünün Mimari Tasarım dersindeki başarıyı etkilemediği şeklindedir.

Analizler sonucunda cinsiyet faktörünün Temel Tasarımdaki başarıyı etkilemesine karşın Mimari Tasarım üzerinde etkili olmaması bulgusu; Temel Tasarım dersinin mimari anlamdan uzak teknik konular içermediği kabul edilen yapısıyla ilişkilendirilebilir. Kız öğrenciler Temel Tasarım dersinin el sanatları, görsel oyun ve farklı malzemeleri soyutlama yoluyla biçimlendirme kaygısı taşıyan yapısını kendilerine daha yakın bulmaktadırlar. Dolayısıyla Temel Tasarım dersinde teknik konuların daha fazla geçerli olduğu mimari tasarım dersinden başarılı olmaktadırlar.

Sonuç

Dünyada ve Türkiye’de başarılı olmuş kadın mimarların çalışmaları ve mimarlık eğitimine ilişkin istatistiksel çalışma; mimarlık eğitimi sürecinde kadın/erkek öğrencilerin aynı yaratıcılık oranına sahip oldukları ancak kadınların yapılı çevrenin oluşumundaki rollerinde belirgin bir eksiklik olduğunu göstermektedir.

Analizler üzerine bir okuma yapıldığında; kadın öğrencilerin mimarlık eğitimi sürecinde izledikleri yolu mimarlık pratiğinde de sürdürüldüğü söylenebilmektedir. Mimarlık eğitimi sürecinde erkek öğrencilerin teknolojik gelişmeleri çözümlenmede kız öğrencilere oranla daha ilgili olmaları, kız öğrencilerin daha az enerji harcayan tasarımları tercih etmeleri mimarlık pratiğinin çalışma şartları göz önüne alındığında kadınları serbest piyasadan koparmaktadır. Burada önemli olan mimarlık pratiğinde kendilerini çok fazla gösterememeleri mimari anlamda erkeklerden daha başarısız olmaları ile ilişkili değildir. Bu noktada pek çok araştırmacının kadın ve erkeklerin cinsiyete bağlı olarak mekanla ilgili deneyimlerindeki farklılıklardan ve kamusal alandaki etkinliklere katılımda cinsler arasında eşit olmayan fırsatlardan söz etmeleri yerinde görünmektedir.

Kaynakça

1. Agrest, D., Conway, P., The sex of Architecture, Harry N. Abrams Inc., 1996
2. Alyanak, Ş., 20.yüzyılın İlk yarısında kadın avangartlar, Arredamento Mimarlık, 2005/10, İstanbul
3. Arat, Y., “Kemalizm ve Türk kadını”, 75 yılda kadınlar ve erkekler, İş Bankası yayınları, 1998, İstanbul
4. Ciravoğlu, A., Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadın Mimarlar ve Yapılı Çevrede Kadın; Mimarlık ve Cinsiyet, Mimar.ist, 2004/4, İstanbul

5. Dostoğlu, N.T., “Mimarlıkta Kadının Rolü; Dünyaya ve Türkiye’ye genel bir bakış”, Mimarlık ve Kadın Kimliği, Boyut yayın, 2002, İstanbul
6. Dostoğlu, N.T.,”Dünyada ve Türkiye’de Değişim, Kadın ve Mimarlık”; Cumhuriyet Döneminde kadın ve mimarlık, Mimarlar Odası yayınları, 2005, Ankara
7. Eagleton,T., Edebiyat Kuramına Giriş,çev.Tuncay Birkan, Ayrıntı yayınları, 2003, İstanbul
8. Erkarıslan, Ö.E. “Modern Türkiye’nin İnşasında Kadın Mimarlar”, Mimarlık ve Kadın Kimliği, Boyut yayın, 2002, İstanbul
9. Gür, Ş.Ö., Diotima ya da Kadınlar; Mimarlık ve Cinsiyet, Mimar.ist, 2004/4, İstanbul
10. Hasaınçebi, Ö., “Mimarlık Eğitiminde Yaratıcılık; Temel Tasarım-Mimari Tasarım İlişkisinin İrdelenmesi” , Yüksek Lisans Tezi, Danışman Doç. Dr. Ayhan Usta, K.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü,2004 ,Trabzon
11. Özgüven, Y.,“Türkiye’de Kadın Mimarlar (1934-1960)”, Mimarlık ve Kadın Kimliği, Boyut yayın, 2002, İstanbul
12. Wright, G., “On the fringe of proffesion, Woman in American Architecture”, Oxford Üniversite yayınları, 1977, New York
13. <http://en.wikipedia.org/>
14. <http://www.greatbuildings.com>
15. <http://www.designmuseum.org/>
16. <http://www.architectureweek.com>
17. <http://www.greatbuildings.com>

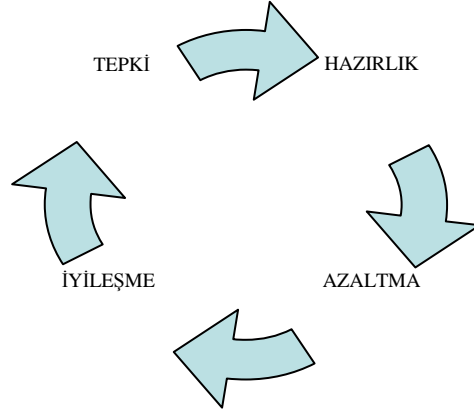
SÜRDÜRÜLEBİLİR AFET YÖNETİMİ VE KADIN: ANKARA ÖRNEĞİ

Zuhal Yonca ODABAŞ¹

'Risk Toplumu' (Beck,1992; Giddens, 1998) olarak kavramsallaştırılan modern toplum yapısı, insan yaşamını etkileyen pek çok unsuru barındırmaktadır. 'Risk' olarak ifade edilebilecek olan bu tehditleri, geleneksel toplum yapıları içinde var olan diğerlerinden ayıran en temel özellik 'belirsizlik' başlığı altında toplanabilir. Modern toplum çok sayıda belirsizlikler ile doludur ve bu durum toplum ve bireylerin yaşamlarını olumsuz etkilemektedir. 'Doğal' ve 'insan ürünü riskler' (Giddens,1998) olarak yapılan bir sınıflandırmanın daha da ötesine geçilerek, 'doğal kaynaklı ve insan ürünü melez riskler'in varlığından bahsetmek mümkün olmaktadır. Farklı bir deyişle, doğal ya da insan ürünü kaynaklı riskler, oluşum nedenleri, süreçleri ya da sonuçları itibarıyla 'melez' (Latour, 1992) bir nitelik göstermektedirler. Benzer şekilde, risk ile birlikte sıklıkla anılan bir kavram olan 'afet'in de, 'doğal kaynaklı ve insan ürünü afet' olarak tanımlanması daha kabul gören bir durumdur.

Afetler, genel olarak, meydana geldikleri insan birlikteliklerinde statükoyu kısa ya da uzun süreli bozan ve söz konusu sosyal birliktelikleri dışa bağımlı kılan olaylar olarak tanımlanabilir (Fritz, 1961; Ploughman, 1997:121; Kumar, 2000) ve afet ile risk olgusu arasındaki bağlantıyı şu şekilde ifade etmek mümkündür: Herhangi bir riskin gerçekleşmesi durumu afettir. Deprem riski, bir çölde meydana geldiğinde tehlikedir; oysa bir insan birlikteliğinde meydana geldiğinde ise afet olarak nitelendirilmektedir. İnsan ve topluluk/toplum yaşamını kesintiye uğratan afetlerin bu etkilerinin azaltılması hedefi, 'afet yönetimi' anlayışının doğmasına neden olmuştur. Her ne kadar afet yönetimin süreçleri hakkında farklı yaklaşımlar olsa da (Benson ve Twig, 2004; Linnerooth-Bayer ve ark. 2002), bu yaklaşımların detaylı bir incelemesi, benzer içeriklere sahip farklı kavramların varlığına işaret etmektedir. Drabek (1986) tarafından yapılan ve afet yönetimi sürecini dört aşamada ele alan sınıflandırma söz konusu yaklaşımlar arasında sıklıkla kullanılanlardan bir tanesidir. Azaltma, hazırlıklı olma, tepki ve iyileşme evreleri, doğrusal bir çizgiden ziyade döngüsel ve zaman zaman iç içe girmiş bir halde bulunmaktadır (Fişek ve Kabasakal, 2008; Mileti, 1999) ve bunların birbirlerinden ayrılması sadece analitik amaçlı olmaktadır:

• ¹ Araş. Gör. Ankara Üniversitesi Sosyoloji Bölümü



Şekil 1: Afet yönetiminin Aşamaları

Fişek ve Kabasakal, 2008: 13

Afet yönetiminin afetin etkilerini minimum seviyeye indirmek, farklı bir ifade ile topluluk ya da toplumdaki afet kaynaklı zararların en az seviyede tutulması hedefi, gelişme programları ile paralellik göstermektedir. Söz konusu ilişki şu şekilde ifade edilebilir: Afet ile gelişme olgusunun ilişkisini pozitif ve negatif boyutlarda ele almak mümkündür. İlk olarak, gelişme politikaları afet riskinin artmasına neden olabilir. İkinci olarak ise, gelişme politikaları afet riskinin azalmasına yol açabilir. Buna ek olarak, afetler, gelişme politikalarını olumsuz yönde etkileyebilirken; tam tersi bir duruma da neden olabilir.

Afet yönetimi ile gelişme arasındaki ilişki, 'incinebilirlik' tartışmaları çerçevesinde ele alınmalıdır. Afet incinebilirliği, toplum içinde halihazırda var olan eşitsizliklerin afet nedeni ile daha da belirginleşmesi anlamına gelmektedir. Toplumun homojen gruplardan oluşmadığı görüşünden hareketle, yoksullar, toplumsal cinsiyet kavramsallaştırması içinde kadınlar, yaşlılar çocuklar, fiziksel ya da zihinsel engelliler afetin yıkıcı etkilerine daha fazla maruz kalmaktadırlar ve bu durum özellikle gelişmekte olan ve Üçüncü Dünya Ülkeleri'nde daha yoğun bir şekilde yaşanmaktadır.

Afetin etkilerini en aza indirmek için afetten etkilenen topluluğun afet yönetimi sürecine dahil edilmesi son dönemlerde geniş kabul gören bir yaklaşımdır. 'Topluluk Temelli Afet Yönetimi' olarak da isimlendirilebilen bu bakış açısına göre, yukarıdan aşağıya ya da tavandan tabana afet yönetimi yerine yerelin aktif olarak katıldığı yerel temelli ya da tabandan tavana afet yönetiminin etkinliği daha fazladır. Sürdürülebilirliğin sağlanması için, afet yönetimi planları incinebilirlik kavramı çerçevesinde hazırlanmalı, kadınları ve diğer incinebilirlikleri yüksek olan grupları, plan ve programlara dahil edilmesi sağlanmalıdır. İhtiyaç ve kırılganlıkları hakkında en sağlam bilgi, risk gruplarınca sağlanır. Buna ek olarak potansiyel güçleri de bu planlarda yer almalıdır. Bu dahil ediliş, politika üretme ve karar verme süreçlerinde yer almayı da kapsamalıdır

İncinebilirliği yüksek olan gruplar arasında yer alan kadının afet yönetimi sürecine katılmasının nedenini şu şekilde ifade etmek mümkündür: Sosyal

sermayeleri aracılığı ile kadınlar, erkeklere nazaran iyileşme süreçlerinde daha aktif olabilirler (informal ilişkiler, geleneksel roller gibi). Bununla birlikte, kadınların afet yönetimi engelleyen bazı faktörler bulunmaktadır ve kültürel, ekonomik ve politik yapı ile hem bahsedilen bu etmenlerden hem de kadınların kendilerinden kaynaklanan öz güven yokluğu bu unsurlar arasında ilk sıralarda yer almaktadır.

Bu çalışma, kadınların sahip oldukları bu potansiyellerinden ve 'Topluluk Temelli' bir afet yönetimi anlayışından yola çıkılarak hazırlanmıştır. Yerel (afet topluluğu)in deneyim ve potansiyellerinden faydalanılarak, yerelin de katılımı ile Ankara'da 2007 yılı yaz aylarında yaşanan su kesintileri uygulamaları ve susuzluk riskine karşı bir afet yönetimi anlayışının oluşturulmasını hedeflemektedir.

Yöntem

Çalışmada, kadınlar özellikle sahip oldukları sermaye nedeni ile afet yönetimi için önemli bileşen oldukları kabul edilmiş ve bu sayıltıdan hareketle Ankara'nın farklı semtlerinde oturan 152 kadından anket bilgi toplama tekniği aracılığı ile sorun ile ilgili değerlendirmeleri hakkında bilgi alınmıştır. Buna ek olarak, 55 kadın katılımcı ile derinlemesine mülakat bilgi toplama tekniği ile su kesintileri ile ilgili deneyimleri hakkında bilgi toplanılmıştır.

Anket formu hazırlanırken, afet ve çevre bilinci, politik katılım, sosyal dışlanma, denetim alanı, kaderci bakış açısı, doğa kavramsallaştırmaları, yabancılaşma değişkenlerini içeren sorular kullanılmış ve katılımcıların afetten etkilenme dereceleri, başa çıkma stratejileri hakkında bilgiler toplanılmaya çalışılmıştır. Böylelikle, afetten etkilenen topluluğun özellikleri (incinebilirlikleri ve kapasiteleri) nin bilgisi elde edilmiştir.

Ankara'da 2007 yılı yaz aylarında, yerel yönetim tarafından tasarruf amaçlı olarak uygulanan su kesintilerinin nedenleri konusunda iki bakış açısı bulunmaktadır. Yerel yönetim, sorunun kaynağı olarak yeteri kadar yağmur yağmamasını gösterirken; muhalif görüşte olanlar ise bu durumu bir yönetim başarısızlığı olarak değerlendirmektedirler. Oluşum nedeni bakımından her iki değerlendirmeyi de içeren su kesintileri Ankaralıların yaşam kalitelerini etkilemiştir. Diğer bir ifade ile küresel ısınma olgusu ile de ilişkili olan kuraklık, uzun vadede insan birlikteliklerini etkileyebilme kapasiteleri nedeni afet olarak kabul edilebilir ve melez bir özellik gösteren bu afetin etkilerini en az seviyeye indirmek için afet yönetimi anlayışının toplumun çeşitli kesimlerince benimsenmesi gerekmektedir. Bu durum ise, afet topluluğu (Ploughman,1997) olarak kabul edilen afetten etkilenen kesimleri, merkezi ve yerel yönetimi ve sivil inisiyatifleri içermektedir.

Bulgular

Örneklemin yaş ortalaması 35,16 (std. 10,3)'tür ve en genç katılımcı 18, en yaşlı katılımcı ise 69 yaşındadır. Eğitim sürelerine yıl olarak bakıldığında ise, ortalama eğitim yılının 12,04 (std. 4,1), minimum eğitim yılının sıfır ve maksimum eğitim süresinin 16 yıl olduğu gözlemlenmektedir. Katılımcıların % 82,1'i apartman dairesinde otururken, % 4,0'ü bahçeli müstakil bir evde, % 13,2'si gecekonduda yaşadığını belirtmiştir. Medeni durumlarının yüzdesel

dağılımı incelendiğinde katılımcıların % 58,7'sinin evli , % 34,0'ının bekâr, % 4,7'sinin boşanmış ve % 2,7 'sinin ise eşinin vefat ettiği gözlemlenmektedir. Evli, boşanmış ve eşi vefat etmiş olan toplam 100 katılımcı üzerinden sahip olunan çocuk sayısı incelendiğinde, ortalama çocuk sayısının 1,78 (iki std. 1,3), minimum sıfır ve maksimum sekiz çocuk olduğu ortaya çıkmıştır. Katılımcıların %3,4 'ü öğrenci olduğunu ifade ederken, % 8,1'i işsiz olduğunu, % 5,4'ü emekli olduğunu, %22,8'i ev hanımı olduğunu ve %60,4'ü ise halen bir işte çalıştığını ifade etmişlerdir. Sosyo-ekonomik durum ile ilgili olarak, katılımcıların öznel değerlendirilmesi öğrenilmek istenmiş ve verdikleri yanıtlardan büyük bir çoğunluğunun (% 53,3) kendilerini alt orta gelir seviyesinde gördükleri ortaya çıkmıştır. Bu grubu % 34,7 oranla üst orta gelir, % 10,7 ile düşük alt gelir ve son olarak %1,3 oran ile yüksek gelir grubunda yer aldıklarını ifade eden katılımcılar izlemektedir.

Çevre sorunlarının farklı problemler arasındaki yerinin ne olduğunu ortaya çıkarmak için sorulan soruya, katılımcıların verdikleri yanıt Tablo 1'de yer almaktadır:

Tablo 1: En önemli sorun(N=152)

En önemli sorun	Evet %	Hayır%	Toplam
Güvenlik	20,7	79,3	100,0
Ekonomik	55,3	44,7	100,0
Sağlık	15,3	84,7	100,0
Çevre	6,7	93,3	100,0
Başka	2,0	98,0	100,0

Tablo1'e göre katılımcılar için en önemli sorun ekonomi ile ilgilidir (%55,3). Çevre sorunlarının daha önemli olduğunu düşünenler ise düşük bir oranda kalmışlardır (%6,7). Buna ek olarak, katılımcıların çevre duyarlılığını belirlemek için, organik ürün satın almak ile çevre farkındalığı arasındaki ilişkiyi yola çıkılarak (Eurobarometer, 2008), 'pahalı da olsa organik ürünler satın almayı tercih ederim' önermesi anket formunda yer almıştır. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu (%82,9) nun böylesine bir eğilime sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Yine, 'elseverlik' değeri ile çevre duyarlılığı ilişkisinden (Eurobarometer, 2008) hareketle, 'zor durumda olanlara yardım ederim' önermesine katılımcıların nerede ise tamamı (%97,3) olumlu yanıt vermişlerdir.

Afet yönetimi konusunda afet topluluğunun deneyimleri ve özelliklerinin önemine vurgu yapan bu çalışmada, afet farkındalığını belirlemek için çevre duyarlılığı sorularına ek olarak, katılımcıların politik katılımlarının özellikleri ve bu konudaki değerlendirmeleri, su kesintilerinin yaşam kalitelerine etkiler ile başa çıkma stratejileri ile ilgili sorular da yer almaktadır.

Politik tutum ve davranış ile ilgili sorulara katılımcıların verdikleri yanıtları şu şekilde sıralamak mümkündür: 'Sorumlu davranış' olarak kabul edilen 'oy verme' davranışı ile ilgili olarak katılımcıların %79,6'sı son seçimlerde oy kullandıklarını ifade etmişlerdir. 'Siyasal arenada kadın yeteri kadar yer

almıyor' önermesine ise büyük oranda 'hayır'(%82,9) yanıtını veren katılımcılar, %31,3'lük bir oranla 'sosyal dışlanma'ya maruz kaldıklarını hissettiklerini ifade etmişlerdir. 'Güven' başlığı altında çalışmada yer alan 'politikacı ve yöneticilerin çoğunluğunun güvenilir olmadığını düşünüyorum' görüşüne %80,3'lük bir oran ile katılım söz konusudur.

Su kesintilerinin 'yaşam kaliteleri'nde meydana getirdiği değişiklikleri, katılımcıların verdikleri yanıtlar çerçevesinde psikolojik, biyolojik, ekonomik ve sosyal etkiler olmak üzere toplam dört başlık altında toplamak mümkündür. Kendilerini, belirsizlik, endişe, güvensizlik içinde hisseden ve su kesintisi nedeni ile politikacılara öfke duyan katılımcılar, temizlik ihtiyaçlarını gidermede, sebze türü gıdaları tüketmede de sıkıntılar yaşamışlar ve çeşitli biyolojik sorunlar ile karşı karşıya kalmışlardır:

“...Günlerce banyo yapamamanın stresi ile yaşamak çok zordu. Islak mendiller ile temizlenmeye çalıştım. Bütçeme bayağı yükledim. Yeşil sebze, salata malzemesi alamadım, sindirim sistemim etkilendi. Damacana su satın alıp temizlik yaptım. Bu şartlarda yaşamak zorunda bırakanlara öfke büyüttüm...” 51 yaşında, bekar, emekli

Kentsel alanda mahalle çeşmesi ya da kuyu suyu bulmada karşı karşıya olunan sınırlılıklar ve bu suların temizliğinden duyulan şüphe nedeni ile katılımcılar su ihtiyaçlarını karşılamak için, temiz olarak nitelendirilen damacana suları almak zorunda kalmışlardır. Bu durum, ekonomik olarak sıkıntılar yaşamalarına neden olmuştur. Temizlik ihtiyaçlarını yeteri kadar karşılayamama nedeni ile kendilerini sosyal ilişki ağlarından çekme yönünde bir davranış içine girmişlerdir. Ev dışı mekanlarda yemek yememek, insanlar ile bir arada bulunmamak bu tür bir çekilmeye örnek olarak verilebilir:

“...Uzun süreli bir kesinti, ikamet ettiğim yerde yaşanmadı. Ancak, depodan su kullanımının kısıtlı olması günlük yaşantıyı etkiledi. Ayrıca, ev dışı mekanlarda yenilen yemekten, bulunulan mekanların temizliğinden emin olmak daha güçleşti...” 36 yaşında evli üniversite mezunu çalışıyor

Yaşam kalitelerinde meydana gelen azalmaya ek olarak, katılımcılar arasında suya verilen değer ve tasarruflu kullanmada bir artış gözlenmiştir:

“... Susuzluk korkusu ve suyun kullanımını çok ama çok idareli kullanımını etkiledi. İnsanlar halen duyarsız davrandığı için insanlara karşı biraz sinir hissettim...” 25 yaşında, boşanmış, lise mezunu, çalışıyor

Evlerinde suların olmaması nedeni ile katılımcılar çeşitli ‘başa çıkma stratejileri’ geliştirmişlerdir. Evlerine depo yaptıranlara ek olarak (%72,7), kimi katılımcılar bidon alıp, suları depolamaya çalışmışlardır (%74,6). Panik ortamının bir yansıması olarak ihtiyaçlarından daha fazla damacana su almışlardır (%69,9). Sorumlu davranış olarak kabul edilebilecek olan ‘çözüm için bilgileneceğe çalışma’nın oranı katılımcılar arasında yüksek iken (%81,5), ‘belediye irtibata geçme’(‘hayır’ %64,9) ve ‘sivil toplum kuruluşları ile irtibata geçme’ (‘hayır’ %73,5) konusunda isteksizlik gözlenmiştir. ‘Sosyal sermaye’nin bir yansıması olan yakın çevresinde olanları bilgilendirmeye çalışmak ise katılımcılar arasında oldukça yaygındır (%81,6).

Sonuç

Afetlerin, uzun dönemli sosyal, ekonomik, politik ve doğal unsurların bir bileşimi olarak kavramsallaştırılması, beraberinde söz konusu süreçlerin önüne geçilmesi için afet öncesinde yapılması gerektirmektedir. Farklı bir deyişle, afet yönetimi, öncesi ve sonrasını bir arada içeren bir süreçtir ve incinebilirliklerin azaltılması da bu süreç içinde yer alması gereken değişkenlerden bir tanesidir. Söz konusu incinebilirliklerin azaltılması için ise en önemli kaynak, sorunu birebir yaşayan gruplardır. Bu nedenle bu çalışmada, Ankara’da 2007 yılı yaz aylarında yerel yönetim tarafından uygulanan su tasarrufu politikası nedeni ile yaşanan su kesintilerinden, geleneksel rolleri nedeni ile en fazla etkilenen kadınların değerlendirmeleri yer almaktadır. söz konusu görüşler ışığında, su kesintisi özelinde, afet yönetimi genelinde sürdürülebilirliğin sağlanması için neler yapılacağını şu şekilde özetlemek mümkün olabilir:

Sosyal ve kültürel sermayenin afet sonrası iyileşme sürecinde etkin olduğunu ifade eden Tierney(1999), incinebilirliğin afet nedeni ile daha da artabileceğini bununla beraber, bu grupların sahip oldukları özellikle sosyal sermaye aracılığı ile afet yönetimi faaliyetlerinde birer kaynak olarak değerlendirilebileceğini ileri sürmektedir. Kadınların pratik rolleri olarak kabul edilen hane içi bakım, sosyal destek ve aile üyeleri ile akrabalar arası iletişimi devam ettirme birer sosyal sermaye olarak değerlendirilebilir ve iyileşme süreci de dahil olmak üzere afet yönetiminin tüm aşamalarında önemli roller üstlenebilir.

Mahalle düzeyinden ya da daha küçük birimlerden başlayarak, bu tür organizasyonlarda kadınların farklı alanlarda güçlendirilmelerinin sağlanması, hem afet yönetiminin hem de daha geniş sosyal sorunların yönetiminin sürdürülebilir hale gelmesine katkıda bulunacağı (Reyes, 2002: 63) görüşü, bu çalışmanın temel amaçları olan birbirlerinden net sınırlar ile ayrılamayan kadının güçlendirilmesi ve sürdürülebilir afet yönetiminin sağlanması için bir öneri olarak sunulabilir. Farklı bir deyişle, toplumsal cinsiyet kavramının bu

süreçlere dahil edilmesi, kadının görünür hale gelmesi sorunun çözümünde temel olarak kabul edilebilir ve bu durum makro ölçekteki toplumsal ilişkilerde de yansımaları bulmalıdır. Kadının söz konusu etkinliğinin yere ve formel olmayan örgütlenmeler ile sınırlı kalmaması koşulu da söz konusu süreç içinde yer alması gereken bir diğer değişken olarak değerlendirilebilir.

Afet farkındalığı, sorumlu davranış ve bunun tutum ve davranışlar açısından birlikteliğinde sıklıkla sorunlar yaşanmaktadır. Farklı bir deyişle, afet farkındalığı olmasına karşın kişilerde bunun sorumlu davranışa dönüşmesi ya da bu davranışların tutum olarak kişilere kazandırılması ya da bunların sürdürülebilirliğinin elde edilmesi arasında kopukluk yaygın olarak gözlemlenmektedir ve bu durum, afet yönetimi ve gelişme programlarında önemli bir engel olarak değerlendirilebilir. Bu sorunun üstesinden gelmek için öncelikle atılması gereken adımlardan bir tanesi aile tarafından verilen eğitimin içeriğinin bu konuları kapsayacak şekilde genişletilmesi olabilir (Shaw ve Goda, 2004:34). Bunu gerçekleştirebilmek için ebeveynlerin eğitimi ve özellikle annenin pratik rolleri gereği daha fazla güçlendirilmesi gerekmektedir ve bu durum, başta mahalle ve yakın çevre düzeyinde olmak üzere bunlar ile koordineli çalışması gereken diğer Sivil Toplum Kuruluşları ve merkezi ve yerel yönetimin gündeminde öncelikle yer almalıdır. Diğer bir deyişle, söz konusu sorumluluğun, soruna taraf olabilecek tüm kesimlere paylaştırılması, sürdürülebilirliğin sağlanması için büyük önem taşımaktadır denilebilir.

Kaynakça

- Beck, U. (1992) Risk Society: Towards a New Modernity, London: Sage
- Benson, C. ve Twigg, J. (2004) 'Measuring Mitigation' Methodologies for Assessing Natural Hazard Risks and Net Benefits of Mitigation_ A Scoping Study, [http://www.reliefweb.int/rw/lib.nsf/db900sid/OCHA-6BCM2U/\\$file/Measuring_Mitigation_report.pdf?openelement](http://www.reliefweb.int/rw/lib.nsf/db900sid/OCHA-6BCM2U/$file/Measuring_Mitigation_report.pdf?openelement)
- Drabek, T.E., Key, W.H., Erickson, P.E., Crowe, J.L. (1975), The Impact of Disaster on Kinship Relationships, *Journal of Marriage and Family*, 37(3): 481-494.
- Eurobarometer (2008) Attitudes of European citizens towards the environment, European Commission
- Fişek G.O. ve Kabasakal, H. (2008) Afet ve İnsan, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi
- Fritz, C.E. (1961) Disaster, iç. Contemporary Social Problems (R. Merton ve R. Nisbet Ed.), New York: Harcourt, Brace and World Inc.
- Giddens, A. (1998) Risk Society: The Context of British Policies, iç. The Politics of risk Society, (J. Franklin Ed.), Oxford: Polity Press.
- Kumar, G. S. J. (2000) Disaster Management and Social Development, *International Journal of Sociology and Social Policy*, 20(7):66-81
- Latour, B. (1992) We Have Never Been Modern, Harvard University Press
- Linnerooth-Bayer, J., Amendola, A. ve Okada, N. (2002) Integrated Disaster Risk Management: Megacity Vulnerability and Resilience, December 2002 Second Annual IIASA-DPRI Meeting, <http://www.iiasa.ac.at/Admin/INF/PR/pdf-files/2002/dpri2002.pdf>

- Mileti, D. S. (1999) *Disasters by Design: A Reassessment of Natural Hazards in the United States*, Washington: Joseph Henry Press
- Ploughman, P. (1997) Disasters, the Media and Social Structures: A Typology of Credibility Hierarchy Persistence Based on Newspaper Coverage of the Love Canal and Six Other Disasters, *Disasters*, 21(2):118-137
- Reyes, R. R. (2002) Gendering responses to El Niño in rural Peru, *Gender and Development*, 10 (2): 60-69.
- Shaw, R. ve Goda, K. (2004) From Disaster to Sustainable Civil Society: The Kobe Experience, *Disasters*, 28(1): 16-40
- Tierney, K. J. (1999) Hurricane Andrew: Gender and the Sociology of Disasters, *The American Journal of sociology*, 104(5): 1557-1559.

Sağlık

KADIN HASTALARIN DOKTORLA KARŞILAŞMASI

*Yrd. Doç. Dr. Aylın Dikmen Özarlan **

Hasta ile doktor arasındaki iletişim, sağlık bakımının kalitesi ve başarısı açısından çok önemlidir. Bu etkileşim yaş, eğitim durumu, sosyo-ekonomik durum, kültürel özellikler, etnik köken, sağlık sorununun özellikleri gibi bir çok etken tarafından belirlenmektedir. Bunların yanında cinsiyet de söz konusu iletişimi etkileyen önemli bir faktördür.

Kadınlar ve erkekler farklı sağlık sorunları yaşamaktadırlar. Genel olarak bakıldığında kadınlar daha sık hastalanmaktadırlar, sık tekrarlayan sağlık problemleriyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Ancak bunlar daha fazla akut problemlerdir ve her zaman kadının hayatını tehdit eder değildirler. Oysa erkekler için , daha genç yaşlardan beri, hayati tehlike yaratabilecek hastalıklar önemli sağlık sorunlarıdır. Benzer şekilde kadın ve erkeklerin sağlık hizmetlerinden yararlanma eğilimleri de farklılık göstermektedir. Erkekler genellikle, hastalıkları ciddileşince hastaneye yatma eğilimindedirler. Buna karşılık kadınlar daha sık doktora gitmekte, sağlık bakımı talep etmektedirler (Cockerham, s.:39-40; Thomas; Kelman, s.:137).

Sağlık hizmetlerine başvuran kişinin cinsiyetinin iletişim farklılıkları ile ilişkili olduğunu gösteren pek çok kanıt bulunmaktadır. Hastanın cinsiyetinin tıbbi bakımda gerçekleşen iletişimi nasıl etkilediğini araştıran çalışmalar, kadın hastaların erkeklere göre daha fazla konuşma eğiliminde olduklarını, bilgi aldıklarını, daha çok soru sorduklarını ve doktorla daha fazla işbirliği geliştirebildiklerini ortaya koymaktadır (Cooper v.d., s.: 584). Kadınlar, doktorlarıyla, duygularıyla ilgili daha fazla şey paylaşmak istemekte ve daha fazla duygusal beyanda bulunmaktadırlar (Hall v.d., s.:223). Buna karşın kadınlar, alt sosyal sınıflarla birlikte, doktorlarla en fazla iletişim problemi yaşayan gruplar olarak tanımlanmaktadırlar (Cockerham, s.: 173).

Bu çalışma kadın hastaların, doktorla kurdukları iletişimi kadın hastalar tarafından incelemeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla, son bir ay içinde sağlık kurumuna başvurup aynı gün tanı ve tedavisi düzenlenen gününbirlik elli bir kadın hasta ile yüz yüze görüşme yapılmıştır. Kadın hastalıkları nedeniyle doktor ziyaretinde bulunan kadınlar örnekleme dahil edilmişken, gebelik ve ilgili problemlerle doktora gidenler araştırma kapsamının dışında tutulmuştur. Katılımcıların deneyimlerini, doktorla yüz yüze geldikleri durumdaki hoşnutluk ve hoşnutsuzluklarını ve genel olarak doktorlardan beklentilerini ayrıntılı şekilde açıklayabilmelerine olanak vermek amacıyla yarı yapılandırılmış bir görüşme formu kullanılmıştır. Aşağıdaki tabloda örneklem grubunu oluşturan elli bir kadının demografik özellikleri görülmektedir.

* Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü

Tablo 1: Görüşülenlerin Demografik Özellikleri

Demografik Özellikler	
Yaş	
21-25	2
26-30	4
31-35	7
36-40	8
41-45	6
46-50	8
51-55	10
56-60	5
61-65	-
66+	1
Doğum Yeri	
İstanbul	23
İstanbul dışı	28
Eğitim Durumu	
Hiç okula gitmemiş	2
İlkokul terk	1
İlkokul mezun	12
Ortaokul terk	1
Ortaokul mezun	3
Lise terk	1
Lise mezun	13
Önlisans	2
Üniversite mezun	16
Lisansüstü	1
Çalışma Durumu	
Evhanımı	17
Emekli	8
Çalışıyor	26
Sosyal Sigortadan Yararlanma Durumu	
Emekli Sandığı	11
SSK	18
Bağ-Kur	1
Özel sigorta+SSK	1
Özel sigorta	2
Eşinden Emekli Sandığı	2
Eşinden SSK	12
Eşinden Bağ-Kur	4

Kadın hastaların doktorla kurdukları ilişkinin sorgulandığı bu çalışmada, araştırma kapsamına alınan katılımcıların yedisi soğuk algınlığı nedeniyle doktora başvurmuşlardır. Altı hasta, çeşitli kadın hastalıkları nedeniyle doktora başvurmuşlardır. Beş kadında göğüste kitle, ağrı, akıntı gibi meme kanseri riskini akla getirecek belirtiler bulunmaktadır. Ancak grupta en çok karşılaşılan rahatsızlık ağrıdır; ön üç hasta bedenlerinin çeşitli bölgelerindeki ağrılardan şikayet etmektedirler.

Araştırma kapsamında görüşülen kırk bir yaşındaki tiroit hastası, doktora gitme nedeni sorulduğunda gülererek, “*hep gidiyorum, her tarafımda bir şey var*” yanıtını vermiştir. Tabloda görüldüğü gibi, katılımcılar pek çok farklı nedenden dolayı doktora gitme gereksinimi duymuşlardır.

Tablo 2: Görüşülenin Doktora Gitme Nedeni

Soğuk algınlığı	7
Kadın hastalıkları	6
Meme kanseri riski	5
Bel ağrısı	5
Baş/Boyun ağrısı	3
Eklemler ağrısı	2
Mide/Karın ağrısı	3
Gözle ilgili problem	3
Ciltle ilgili problem	2
Tansiyon	3
Kansızlık	2
Kalple ilgili problem	2
Tiroit	2
Astım	1
Şeker hastalığı	1
İdrar yolu iltihabı	1
Dizinde yırtılma var	1
Düşmeye bağlı problemler	1
Koldaki kemikle ilgili yapısal problemler	1
Toplam	51

Katılımcıların son doktor ziyaretleri ve sağlık bakımı talepleriyle ilgili özellikleri aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 2: Görüşülenin Aldığı Sağlık Bakımının Özellikleri

Sağlık Bakımı İle İlgili Özellikleri	
Hastanenin Türü	
Devler Hastanesi	26
Özel Hastane	24
Üniversite Hastanesi	1
Doktorun Cinsiyeti	
Kadın	16
Erkek	35
Aynı Nedenle Daha Önce Doktora/Hastaneye Gitme Durumu	
Gitmedi	19
Düzenli kontrole gidiyor	6
Rahatsızlığı devam ettiği için	7
Rahatsızlığı tekrarladığı için	11
Rahatsızlığı daha da kötüleştiği için	2
Başka bir doktor görüşü almak için	2
Daha önce verilen tedaviden memnun kalmadığı için	2
Daha önce gittiği doktora/hastaneye güvenmediği için	2
Son Bir Yılda Doktora Gitme Sayısı	
1	4
2	13
3	6
4	11
5	6
5'den fazla	8
"Çok fazla"	3

Aynı rahatsızlıktan dolayı daha önce de doktora gidip gitmedikleri soruşturulduğunda örneklemin üçte birinden biraz fazlasının ilk defa doktora gittiği anlaşılmaktadır. Katılımcıların diğer üçte ikisi ise çeşitli nedenlerle aynı rahatsızlıktan dolayı doktora gitmişlerdir. Hastaların doktora gidiş nedenleri yukarıdaki tabloda görülmektedir.

Görüşülen kadın hastaların sadece altısı, neredeyse onda biri düzenli kontrole gitmek durumundadır. Oysa gene onda birinden biraz fazlasının rahatsızlığı, uygulanan tedaviye rağmen devam etmiştir. On bir hastanın rahatsızlığı, daha önce düzenlenen tedaviye rağmen tekrarlamış, ikisinin ise rahatsızlığı daha da kötüleşmiştir.

Daha önce aynı rahatsızlık nedeniyle doktora gitmiş olmasına rağmen rahatsızlığı artan kırk yedi yaşındaki ilkökul mezunu, temizlik hizmetlerinde görevli hastanın dizinde yırtılma vardır. 2006 yılında başlayan doktor ziyaretleri ve tedavi sürecini şöyle anlatmaktadır:

“...SSK’ya gitmiştim. Doktor MR ve film çekirtti, götürdüm. Asistanı filmlere bakıp doktora söyledi. Doktor gazeteye bakıp, “egzersiz ver gitsin” dedi. Kendimi zor tuttum, “sen bunu gazeteden mi okuyorsun” diye. 2006’da gittim, o zaman bana doğru düzgün ilaç verse ben bu ağrıyı çekmezdim, topallamazdım. Bunu yapan da uzman doktordu”.

Rahatsızlıklarının devam ettiğini, tekrarladığını ve kötüleştiğini ifade eden katılımcıları birlikte ele alırsak, örneklem grubunun üçte birinden çok fazlası, çalışmada dile getirdikleri rahatsızlıkları nedeniyle daha önce de doktora gitmişler, tanı ve tedavileri düzenlenmiş ancak buna rağmen bir iyileşme ya da rahatlama sağlanamamıştır.

Kırk dokuz yaşındaki lise mezunu, tiroit hastası, aynı şikayetleri dolayısıyla daha önce de doktora gitmiştir. Aslında doktora gitmeyi sevmediğini vurgulayan katılımcı, daha önce gittiği özel hastanede doktorun kendisini oyaladığı hissine kapılmış ve kendisi için düzenlenen ilaç tedavisini uygulamamıştır. Daha sonra gittiği devlet hastanesinde, özel hastanedekine uygun bir tanı ve tedavi kararı verilmişse de doktorun kendisine çok sıcak davranması nedeniyle buradaki bakımdan memnun kalmış ve bu doktorun kontrolüne girmiştir.

Soğuk algınlığı nedeniyle özel bir hastaneye başvuran elli bir yaşındaki hasta, burada kendisine, istediği gibi iğne yapmadıklarını, “ilaç al geçer” diyerek reçete yazdıklarını ifade etmektedir. Ancak hap kullanmasına rağmen hastalığı geçmeyen katılımcı, iğne vereceğini bildiği devlet hastanesine gitmeyi tercih etmiştir. Dolayısıyla daha önce gidilen doktordan ve düzenlenen tedaviden tatmin olmayan ya da hastaneye güvenmeyen hastalar yeniden doktora gitme ihtiyacı duymaktadırlar.

Herhangi bir sağlık sorununun etkin bir şekilde tedavi edilebilmesi, tanı koyma sürecindeki başarıya bağlıdır. Ve tanı koymanın üç aşaması; bilgi alma, fizik muayene, laboratuvar ve teknik araştırmalardır. Zuhal Baltaş’ın aktardığı bir araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, çalışmaya dahil olan seksen hastanın altmış altısında, bilgi alındıktan sonra doğru tanıya ulaşılmıştır. Diğer bir deyişle, hastaların dörtte üçünden fazlasında bilgi alma doğru tanıya ulaşmakta yeterli olmuştur. Ayrıca söz konusu çalışmada, laboratuvar araştırmalarından sonra koyulan tanının yaklaşık onda birinin ve muayeneden sonra da onda birinden azının değiştiği saptanmıştır. (Baltaş, s.: 123). Bu örnek de hasta-doktor ilişkisinin başarısının sağlık bakımı açısından önemini göstermektedir.

Dolayısıyla hasta-doktor ilişkisinde doktorun görevi, hastanın anlattıklarını dinlemek ve hastanın kendisiyle görüşmesine yardım etmektir (Tuckett, s.: 202). Örneklem grubuna döndüğümüzde, katılımcılara, doktorun şikayetlerini yeterince anlatmak için kendilerine olanak verip vermediği sorulmuştur. Araştırma kapsamına dahil edilen elli bir kadın hastanın otuz dokuzu, başka bir deyişle üçte ikisinden fazlası kendisini yeterince anlatabildiğini, on ikisi ise bu konuda şikayeti olduğunu ifade etmiştir. Ancak doktora rahatsızlığını yeterince ifade ettiğini söyleyen hastaların pek çoğu, daha önceki olumsuz deneyimlerinden de söz etmişlerdir.

“Kişiyeye göre değışiyor; bu doktor iyiydi”, “Bu doktor ilgilendi ama gittiğim her doktor ilgilendi diyemeyeceğim” ifadeleri, örnekleme dahil olan kadın hastaların önemli bir bölümünün, doktorla karşılaşmalarında olumsuz bir etkileşimi deneyimlediklerini ortaya koymaktadır.

Gene bu grupta bazı katılımcılar, şikayetlerini yeterince anlatabilmelerini özel hastanede olmalarına bağlamaktadırlar; *“özel hastanede olunca dinliyorlar tabii”, “(şikayetlerini yeterince anlatmaya) kimi izin veriyor ama devlet doktorları ağrı kesici verip yolluyorlar. Tahliller onların cebinden çıkmamasına rağmen tahlil istemiyorlar”.*

Buna karşılık, bazı görüşülenler, doktorun kendilerine, şikayetlerini anlatmak için uygun ortamı sağlamadığından söz etmişlerdir. Devlet hastanesinde erkek doktora giden katılımcı bu durumu şöyle anlatmaktadır:

“anlatamıyorsun ki, çünkü suratı anlat gibi demiyor. Zart zurt ediyor, yani öyle anlatmanı sağlamıyor”.

Bu gruptaki katılımcıların bazısına kulak verdiğimizde, doktor-hasta iletişimde karşılaşılan olumsuzluklar ve bu durumun nereden kaynaklandığı ortaya çıkmaktadır.

“Girdim, telefonla konuşuyordu. 15-20 dakika onu bekledim. Sonra neyin var dedi. Anlattım, iki ilaç verdi gönderdi. Başka hiçbir şey söylemedi”.

Bu küçük anlatı, etkin bir iletişim için uygun koşulların sağlanması konusunda doktorun oynaması gereken rolü hatırlatmaktadır.

Devlet hastanesine giden hastanın görüşleri şöyledir:

“yüzeysel dinliyorlar, derine inmiyorlar fazla. Sen kendin hastalığını biliyorsan sen izah ediyorsun. Bir söylemeyle ilaç yazıyorlar”.

Bu hasta ile yukarıdaki grupta, devlet hastanesindeki doktorların tahlil yaptırmaktan çekindiğini söyleyen hastanın, anlatıma dayalı tanıya güvenmedikleri, daha ileri tanı teknolojilerinin kullanılması ve laboratuvar araştırmalarının yapılması gerektiğini düşündükleri anlaşılmaktadır.

Bu nedenle çalışma kapsamında görüşülen hastalara, rahatsızlıkları ile ilgili yeterli araştırmanın yapıldığına inanıp inanmadıkları sorulduğunda otuz sekizi bu konuda herhangi bir şüpheleri olmadığını söylerken, on üç hasta yeterli araştırmanın yapıldığına inanmadıklarını dile getirmişlerdir. Yeterli araştırmanın yapıldığı görüşündekilerin bir bölümü, ileri tanı teknolojilerinin kullanıldığını söylerken, bu gruptaki iki katılımcı, gereğinden fazla bile tetkik yapıldığını düşündüklerini ve bunun da özel hastanenin kar sağlama ilkesinden kaynaklandığından endişe ettiklerini ifade etmişlerdir. Öte yandan *“bir sayfa dolusu tahlil yaptırdım”, “üç tüp kan verdim”* ve benzeri ifadeler hastaların, yapılan tetkiklerden niceliksel olarak etkilendiklerini göstermektedir.

Doktorun rahatsızlıklarıyla ilgili yeterince araştırma yaptığına inanmadıklarını söyleyen kadınların, kendileri için düzenlenen tedaviye de şüpheyle yaklaştıkları anlaşılmaktadır. Bu durumun hastalarda, sunulan tedaviye uymak konusunda çekincelere yol açabileceğini ve iyileşme sürecini yavaşlatacağını düşünmek yanlış olmayacaktır. Nitekim bu gruptaki hastalar arasında tedavinin işe yaramadığına, önerilen tedaviye uymadığına ve hastalıklarının kötüleştiğine dikkat çekenler olmuştur.

Bu grupta üzerinde önemle durulması gereken bir örnek kırk bir yaşındaki tiroit hastasıdır. Araştırmanın yapıldığı dönemde bir devlet hastanesine giden katılımcı, daha önce gittiği özel hastanede de yeterli sağlık bakımını alamadığından yakınmaktadır. Kendisini sürekli rahatsız ve yorgun hisseden hasta, pek çok nedenden dolayı doktora gitmiştir. Daha önce devam ettiği özel hastanede kendisine herhangi bir teşhis koyamadıklarını belirtmiştir. Bu hastaneye son gidişinde doktorla yaptığı görüşmeyi şöyle anlatmaktadır:

“haftada beş kilo veriyorum. Evde herkesten çok ben yiyorum, herkes kilo alıyor, ben kilo veriyorum. Doktor, kızım sen kendine dert edinmişsin, ondan kilo veriyorsun dedi. Baştan doğru düzgün baksalardı bu kadar doktor doktor dolaşmazdım. Sadece bir kan veriyorsun, ertesi gün sonucunu alıyorsun”.

Son derece basit bir uygulama ile teşhisin konulabileceğini iddia eden katılımcı anlatısında, doktorların kadın hastalara karşı geliştirdikleri önyargıya gönderme yapmaktadır. Sağlık alanındaki çalışmalarda hastalık ve bunlarla baş etmede kadın ve erkeklerin farklı davrandıkları, kadınların erkeklere göre daha sık doktora gittiği ve sağlık hizmeti talep ettiği her zaman dile getirilmektedir. Ancak kadınların sağlık hizmetleri konusundaki bu tutumları, duygusal ve aşırı olarak nitelenmektedir. Yapılan çalışmalar, doktorların, kadınların sağlıklarıyla ilgili şikayetlerini fiziksel nedenlerden çok duygusal nedenlere bağlama eğiliminde olduklarını göstermiştir. Fakat bu durum, kadınların sağlık hizmetlerinden yeterince yararlandırılmamaları riskini taşımaktadır. (Council on Ethical and Judicial Affairs, s.: 559).

Araştırma kapsamında görüşülen kadın hastalara, tedavide çok önemli olduğu anlaşılan etkin bir hasta-doktor ilişkisinin nasıl sağlanabileceği de sorulmuştur. Bu konuda katılımcıların en fazla doktorların, hastaların anlayabilecekleri şekilde ve ayrıntılı olarak bilgilendirmelerini önemsedikleri belirlenmektedir. Doktorların *“kendi dillerinde”* yaptıkları açıklamalar, hastaların bu açıklamaları anlamada zorlanmalarına neden olmaktadır.

(41, lise mezunu) “Karşılıklı konuşarak; o iyi bir dinleyici olmalı. Ben onu iyi dinlemeliyim. Ama kendi dillerinde konulurlarsa biz de anlamayız, öyle bakarız”.

Bunun yanında hastalar, doktorlarıyla kişisel ve sıcak bir ilişki kurmak istemektedirler. Bununla paralel olarak, doktorun kendilerini ve şikayetlerini ciddiye aldığını hissetmek istemektedirler. Ve çoğu zaman doktorların, kendilerine adlarıyla hitap etmesi, odaya girdiklerinde bir merhaba demesi ve

şikayetlerini anlatırken kendilerine dikkat etmesi gibi basit davranışlarının yeterli olacağını belirtmektedirler.

(37, ilkokul mezunu) *“Rahat olmamızı sağlasın, derdimi anlatabileyim. Güler yüzlü olursa, iyi karşılarsa, kapıdan buyurun derse kimin hoşuna gitmez”*.

Doktorun güler yüzlü ve sevecen olması kadın hastaların kendilerini daha rahat hissetmelerine yetecek görünmektedir. Aşağıda katılımcıların bu yöndeki bildirimleri ile ilgili bazı alıntılar yer almaktadır:

(37, ortaokul terk) *“Hastalığımla ilgili samimi ilgilenmesini beklerim. Hastalığımı anlatırken beni dinlemesini isterim. Tamam deyip hemen reçete yazmasını istemem”*.

(34, lisansüstü) *“Benim önem verdiğim, sorduğum sorulara benim anlayacağım dilde cevap vermeli. Olabilecek olumlu ya da olumsuz şeyleri söyleyebilmeli. (Tedavide) bana yaptığı şeyleri anlatmalı”*.

(47, ilkokul mezunu) *“En önce güler yüz. Doktorun çok güler yüzlü olması lazım hastasına. Bir anne gibi, zaman zaman bir arkadaş gibi olmalı. Bana öyle geliyor ki o zaman hastalık yarı yarıya tedavi oluyor. İnsan çok güç alıyor o zaman”*.

Ancak hasta-doktor arasında kurulacak ilişkinin saygıya dayalı olması gerektiğini düşünenler de az değildir.

(38, üniversite) *“Doktorla sen diye konuşmam benimle de konuşulmasını istemem. Arada bir mesafe olmalı. Benim ve hastalığının ciddiye alındığını hissetmek isterim. Net cevaplar versinler isterim”*.

Özellikle de doktorun, bilgi ve profesyonelliği ile sahip olduğu otorite ve gücü kendilerine karşı kullanmaması gerektiğini söyleyenler çoğunluktadır.

(40, üniversite) *“Ben (doktorun yanına) girdiğimde sıcak bir karşılama istiyorum. Patron gibi oturup, işçi gibi karşısında durup hı hı diye her söylediğini kabul etmek istemiyorum. Kişiliğimi kabul etsin istiyorum”*.

(59, lise mezunu) *“Saygı çok önemli; karşısındaki hangi kılıkta olursa olsun, sevecen olmalı ve karşısındakini insan gibi görmeli, para gibi değil”*.

(47, ilkokul mezunu) *“İnsan yerine koyup iki laf ederek konuşsunlar hastalara. Öyle ben doktorum, üstten bakarım yapmasınlar”*.

Birkaç örneği görülen beyanlardan da anlaşılacağı gibi kadınlar, doktorlarıyla aralarında eşitlikçi bir ilişkinin kurulmasını talep etmektedirler. Aslında hasta-

doktor ilişkisi doğası gereği asimetrik bir ilişkidir. Doktor eğitimi ve tecrübesiyle ilişkide daha baskın olan taraftır, kararları verir. Ancak doktorun bu baskın rolü zaman zaman hasta ile ilişkisinde önemli bir engel oluşturabilmektedir. Bu nedenle katılımcı grubun beşte biri, başka beklentilerinin yanında doktorun otoritesini kendilerine karşı kullanmamaları gerektiğini ifade etmişlerdir.

Görüşülen elli bir kadından sadece ikisi, hasta-doktor ilişkisinin iki tarafı olduğunu ve hastanın da bu karşılaşmada sorumlulukları olduğunu hatırlatmışlardır. İkisi de üniversite mezunu olan katılımcılardan biri, teşhis konduktan sonra hastanın bu konuda bilinçlenmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu amaçla da “üniversitelerin ya da hastanelerin aynı hastalara seminer” vermesinin yararlı olacağını düşünmektedir.

Hastalara sorumlulukları olduğunu hatırlatan diğer katılımcının ise ablası doktordur. BU tanıklık dolayısıyla doktorların, kısıtlı zamanda çok hastaya bakmak zorunda olmaları nedeniyle etkin bir iletişim sağlayamadıklarını fakat bu durumun hastayla ilgilenmedikleri anlamına gelmediğini belirterek şöyle devam etmiştir;

“...Sadece hastaya o anda gereken psikolojik şefkati veremiyor. Aynı şekilde hastanın doktorla olan ilişkisine dikkat etmesi gerekir. Kendi bedeniyle ilgili en basit sorulara bile cevap veremeyen hastanın doktoruyla iletişim kuramaması normal”.

Buraya kadar sözü edilenler, hasta-doktor ilişkisinin, sağlık bakımının kalitesini büyük oranda etkilediğini göstermektedir. Ancak her yüz yüze etkileşimde olduğu gibi hasta ile doktor arasında kurulan ilişkinin etkinliği de tarafların birbirlerini anlama kapasitelerine bağlıdır. Ve bu kapasiteyi belirleyen çeşitli etkenlerden söz etmek olasıdır. Konuşma boyunca dile getirildiği gibi, hastanın doktora güvenmesi, yanında kendini rahat hissetmesi, önemsendiğini bilmesi bu ilişkinin etkinliğini arttırmaktadır. Ancak bu sayılan elverişli ortamların sağlanamaması ve toplumda hemen herkesin kabul ettiği, kısıtlı sağlık olanaklarının dağıtımında karşılaşılan yoğunluk nedeniyle ortaya çıkan zaman darlığı ilişkii zedelemektedir.

Hastanın, doktoru ile uygun bir ilişki kuramaması, doktora ve dolayısıyla kendisi için düzenlediği tedaviye karşı inanç ve güvenini kaybetmesine neden olmaktadır. Bu durum ise tedaviye uymak konusundaki motivasyonunu olumsuz yönde etkileyebilecektir. Böylece hastanın rahatsızlığı devam edecek, kötüleşecek ya da tekrarlayacaktır ki bu da kadın hastanın yeniden bir doktora gitme ihtiyacı duymasına yol açacaktır.

Bu tablonun, zaten varolan talebe yanıt vermekte zorlanan sağlık hizmetlerinin yükünü arttıracığı açıktır. Dolayısıyla hasta ile doktor arasında, karşılıklı olarak etkin, güven sağlayıcı bir ilişkinin sağlanması bireysel olarak hastanın sağlığını olumlu etkilemenin yanında genel olarak sağlık hizmetlerinin etkinliğini de arttıracak görünmektedir.

KAYNAKÇA

BALTAŞ, Zuhâl (2000), SAĞLIK PSİKOLOJİSİ. Remzi Kitapevi, İstanbul.

COCKERHAM, William C. (1998), MEDICAL SOCIOLOGY. 7th edition, Prentice Hall, New Jersey.

COOPER, Lisa ve diğeri(1999), “Race, Gender and Partnership in the Patient-Physician Relationship”, JAMA, Vol. 282, No. 6.

Council on Ethical and Judicial Affairs, American Medical Association (1991), “Gender Disparities in Clinical Decision Making”, JAMA. Vol.: 266, No: 4.

HALL, Judith A.; ROTER, Debra L.(2002), “Do Patients Talk Differently to Male And Female Physicians? A Meta-Analytic Review, PATIENT EDUCATION AND COUNSELING. 48, Elsevier, Science Ireland Ltd..

THOMAS, Cynthia; KELMAN, Howard R. (1990), “Gender and The Use of Health Services Among Elderly Persons, GENDER, HEALTH AND LONGEVITY. Ed. by: Marcia G. Ory; Huber R. Warner, Springer Publishing Company, New York.

TUCKETT, David (1976), “Doctors and Patients, AN INTRODUCTION TO MEDICAL SOCIOLOGY. Ed. by.: David Tuckett, Tavistock Publications, New York.

TÜRKİYE'DE AİLE HEKİMLİĞİ UYGULAMASI VE KADINLARA ETKİLERİ

Öğr.Gör. Ayşe DERİCİOĞULLARI ERGUN Arş.Gör. Cem ERGUN**

Giriş

Kadınların sağlık hizmetlerinden tam, eşit ve en yüksek standartlarda faydalanmalarını sağlamak, kadının insan haklarının tam olarak sağlanmasının temel koşullarından biridir. Çeşitli uluslararası ve ulusal mevzuat hükümlerinde de tarif edildiği üzere, sağlıklı olmak yalnızca hasta olmamayı değil, fiziksel, zihinsel ve sosyal açıdan bütünüyle iyi olma durumunu ifade etmektedir. Kadın sağlığı; ruhsal, sosyal ve fiziksel iyiliği içermekte ve fiziksel olduğu kadar, hayatın sosyal, politik ve ekonomik boyutu tarafından da belirlenmektedir. Kadın sağlığı; aile ve toplumdaki kaynaklanan psiko-sosyal faktörler, kadının bireysel sağlık durumu, doğurganlık davranışı, sağlık hizmetlerinin kalitesi gibi pek çok faktörden etkilenmektedir (KSGM, 2008: 5).

Dünyanın birçok bölgesinde kadın ve kızlar için aile üyeleri daha az sağlık harcaması yapmaktadır. Bu durum kadınların hem sosyal statülerindeki düşüklüğü hem de karar verme güçlerindeki yetersizliği yansıtmaktadır. Parasal harcamaların erkek kontrolünde olması, sağlık hizmetlerine ulaşmada kadının önündeki en büyük engellerden biridir. Eğitimsizlik, ataerkil yapı, yoksulluk, sosyal güvenlik sistemlerinin yetersizliği, kentsel- kırsal bölge farklılıkları kadının sağlık hizmetlerine erişimini engelleyen başlıca nedenlerdir (Akın ve Demirel, 2003: 77-81 ve Bener, 2006: 153).

Toplumsal cinsiyetin bireylere yüklediği roller aynı zamanda toplumda bireyin statüsünü ve buna bağlı olarak sağlık davranışını da etkiler. Ancak gelişmiş ve gelişmemiş hemen her ülkede kadın sağlığı son derece ihmal edilmiş, doğum ve üreme organı hastalıkları ile sınırlandırılmıştır. Ancak bu durum genç yaşta kadınların ve postmenapozal dönemdeki kadınların sağlık ihtiyaçlarının göz ardı edilmesi anlamına gelmektedir. Kadın sağlığı tümüyle kadının sosyal statüsünden, kadına verilen değerden, toplumun onu algılayış biçiminden etkilenmektedir (Akgün ve Bakar, 2006: 11, Akın ve Demirel, 2003: 81). Dünyanın birçok ülkesinde toplumsal cinsiyet rolünden kaynaklanan olumsuzluklar sonucu kadınlar; daha sağlıksız koşullarda yaşamakta, sağlık hizmetlerinden daha az yararlanmakta, şiddete, strese daha fazla maruz kalmakta ve daha sık hastalanmaktadır (KSGM, 2008b: 15).

Toplumsal cinsiyet ayrımcılığı sonucu özellikle kadınların düşük statüde olması en fazla doğurganlık davranışını etkilemektedir. Kadının statüsü iyileştikçe sahip olduğu çocuk sayısı azalmakta ve obstetrik hizmetlerden yararlanma oranı da artmaktadır (TTB, 2008). 2003 yılı verilerine göre sağlık kuruluşunda doğum yapan kadınların oranı % 79'dur. Ancak hala 5 gebe kadından biri doğum öncesi bakım almamakta ve 6 doğumdan biri sağlık

* Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu

* Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji ABD

personeli gözetiminde yapılmamaktadır (HÜNEE, 2003). 2005 yılında gerçekleştirilen Türkiye Ulusal Anne Ölümleri Çalışması'nda elde edilen bulgulara göre anne ölüm oranı yüz bin canlı doğumda 28,5'dir. Bu oran kırsal kesimde 40,4 iken kentsel kesimde 20,7 olarak belirlenmiştir. Kırsal kesimde anne ölüm oranları; doğum öncesi bakım hizmetlerinin yetersiz olması, doğumun sağlıklı koşullarda gerçekleşmesi ve kadınların erken yaşta doğum yapması nedeniyle artmaktadır. Gebeler; sosyal güvenlik sistemine tabi olmama, gelir yetersizliği, eğitim yetersizliği, sağlık kuruluşlarının uzaklığı, eşten / kayınvalideden izin alma yükümlülüğü gibi nedenlerden ötürü doğum öncesi bakım almamaktadır (KSGM, 2008c: 55).

Ülkemizde kadın sağlığına ilişkin başlıca sorun alanları; anne- bebek- çocuk ölüm oranlarının yüksek olması, üreme sağlığı hizmetlerinin yetersiz olması, sağlıklı çevre koşulları, beslenme bozuklukları, anemi, osteoporoz, cinsel yolla bulaşan hastalıklar ve kadına yönelik şiddet olarak sıralanabilir (TÜRK-İŞ, 2005: 51).

Ülkemizde doğum öncesi bakım ve sağlıklı koşullarda doğum ve aile planlaması konularında, kırsal alanda yaşayan kadınların kentte yaşayanlara göre, eğitim düzeyi düşük kadınların eğitim düzeyi yüksek kadınlara göre temel sağlık hizmetlerine bile erişebilirliği açısından sorunlar bulunmaktadır (TTB, 2008).

Türkiye Aile Hekimliği Modeline Göre Kadın Olmak

Aile Hekimliği Modelinde Kadın Personelin Adı Yok!

1982 Anayasası 56. maddesi'ne göre devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak; insan ve madde gücünde tasarruf ve verimini artırarak, işbirliğini gerçekleştirmek üzere sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp, hizmet vermesini düzenleyecektir.

Ancak 2003 Acil Eylem Planı'nda yer alan Sağlıkta Dönüşüm Programının alt bileşenlerinden biri olan Aile Hekimliği uygulaması, 1961'den günümüze kadar birinci basamak sağlık hizmetlerinin sunumunda köklü değişikliklere gidilmesi anlamına gelmektedir. Bu doğrultuda 5258 sayılı Aile Hekimliği Pilot Uygulaması Hakkında Kanun (9.12.2004 tarih ve 25665 sayılı RG) çıkarılmıştır. Kanunun amacı; "Sağlık Bakanlığı'nın pilot olarak belirleyeceği illerde Birinci Basamak Sağlık Hizmetlerinin geliştirilmesi, birey ihtiyaçları doğrultusunda koruyucu sağlık hizmetlerine önem verilmesi, kişisel sağlık kayıtlarının tutulması ve bu hizmetlere eşit erişimin sağlanması amacıyla AH hizmetlerinin yürütülebilmesini teminen görevlendirilecek veya çalıştırılacak sağlık personelinin statüsü ve mali hakları ile hizmetin esaslarını düzenlemektir" şeklinde belirtilmektedir.

Yapılan düzenlemeler, birinci basamak sağlık örgütlenmesini tümüyle değiştirmeyi hedeflemektedir. Sağlık ocağında bütünlüklü olarak yürütülen hizmetler, AH Modelinde Aile Sağlığı Merkezleri (ASM) ve Toplum Sağlığı Merkezleri (TSM) tarafından yürütülmektedir. Aile Hekimliği Pilot Uygulaması Hakkında Yönetmeliğe göre ASM, bir ya da daha fazla AH ile aile sağlığı

elemanlarınca aile hekimliği hizmetinin verildiği sağlık kuruluşu olarak tanımlanmıştır. Kanuna göre, aile hekimi; kişiye yönelik koruyucu sağlık hizmetleri ile birinci basamak teşhis, tedavi ve rehabilite edici sağlık hizmetlerini yaş, cinsiyet ve hastalık ayrımı yapmaksızın her kişiye kapsamlı ve devamlı olarak belli bir mekânda vermekle yükümlü, gerektiği ölçüde gezici sağlık hizmeti veren ve tam gün esasına göre çalışan aile hekimliği uzmanı veya Sağlık Bakanlığı'nın öngördüğü eğitimleri alan uzman tabip ya da tabipdir. Aile sağlığı elemanı ise AH ile birlikte hizmet veren, sözleşmeli çalıştırılan veya Bakanlıkça görevlendirilen hemşire, ebe, sağlık memuru olarak tanımlanmıştır.

Aile hekimliği uygulaması, kişiye ve çevreye bütüncül olarak üretilen koruyucu sağlık hizmetlerinin birçok disiplinden oluşan bir ekiple yürütülen bu bütüncül halinin değiştirilerek, kişiye yönelik koruyucu sağlık hizmetleri kısmını ayırmakta ve birinci basamak tedavi edici hizmetlerle birlikte aile hekimine sorumluluk yüklemektedir. Böylece hekim seçme özgürlüğüne sahip bireyler, belli koşullarda istedikleri aile hekiminden hizmet satın alabileceklerdir (Hamzaoğlu ve Yavuz, 2006: 280). Aile hekimi ve aile sağlığı elemanından oluşan iki kişilik ekip, belli ölçülerle ve koşullarla kendi sorumluluğundaki kişilere (1000-4000 kişi) sağlık hizmeti sunacaktır.

Bu modelde aile hekimlerine ve aile sağlığı elemanlarına sözleşmeli çalışma esası getirilmiştir. Aile Hekimlerinin sözleşmeleri vali veya görevlendireceği merci (örneğin il sağlık müdürlüğü) ile imzalanmaktadır. Sözleşmeler, bir yıl için geçerlidir ve yenilenirken sevk oranları, listedeki hasta sayıları, müşteri memnuniyeti kısıcası performans kriterleri dikkate alınmaktadır. Yönetmeliğe göre aile hekimine kayıtlı kişi sayısı iki ay üst üste 1000 kişinin altına düşerse sözleşme fesh edilir. Bu durumda başarı oranlarının tutturulması için 8 saatlik süreye sığmayan işlemler bitinceye kadar çalışmak zorunda kalınacaktır. Böylelikle çalışma saatleri uzayıp belirsizleşerek esnekleşecektir. Aile hekimleri ve aile sağlığı elemanlarının ücretleri performans kriterlerine göre belirlenmekte ve ücret sistemine esneklik getirilmektedir (Sallan Gül vd, 2008).

Birinci basamak sağlık hizmeti sunumunu tamamen değiştiren Aile Hekimliği Modeli ile aile sağlığı elemanı olarak adlandırılan ve kadınlardan oluşan hemşire ve ebe meslek grubuna sözleşmeli çalışma esasını getirmektedir. Ancak buradaki temel sorun sözleşmenin aile sağlığı elemanının bağlı olduğu aile hekimi tarafından yapılacak olmasıdır. Dolayısıyla bu meslek gruplarına mensup kadınların gelecek güvencesiz çalışması öngörülmüştür. Aile hekimliği uygulamasına geçilen pilot illerde yapılan görüşmelerde ebe ve hemşireler aile hekimleri ile anlaşırken sorunlu olanların (sağlık problemlili, küçük çocuklu vb) aile sağlığı elemanı olarak tercih edilmediğini hatta fiziksel özelliklerin bile dikkate alındığını dile getirmişlerdir (SES, 24).

Ayrıca iki kişilik bir ekiple 1000–4000 kişilik bir nüfusa belirtilen tüm sağlık hizmetlerinin götürülebilmesi için poliklinik dışında kalan zaman diliminde de Aile Sağlığı Merkezlerinde görev alanların çalışması gerekebilecektir. Bu bağlamda esnek çalışma düzeni oluşabilecektir.

Aile Hekimliği Pilot Uygulaması Hakkında Yönetmelikte aile sağlığı elemanının görevleri sıralanırken en son olarak yer alan “ hizmetlerin yürütülmesiyle ilgili olarak aile hekiminin verdiği diğer görevleri yerine getirmek ile yetkili ve görevlidir” (RG: 25867, madde 5/k) ifadesi aile sağlığı elemanlarının görev tanımlarını belirsiz hale getirmektedir. Ayrıca yönetmelikte Aile Hekimliği Modelinde yer alan gezici sağlık hizmetlerini yerine getiren aile hekimlerine ücret ödenmesi öngörülürken, gezici sağlık hizmeti veren aile sağlığı elemanları herhangi bir ücret almamaktadır. Bu durum; aile sağlığı elemanları ve aile hekimleri arasında eşitsiz bir uygulama olduğuna işaret etmektedir.

Aile hekimliği veya aile sağlığı elemanlığına geçmeyen sağlık çalışanları Toplum Sağlığı Merkezlerinde ve daha düşük bir ücretle görevlendirilmiştir. Toplum Sağlığı Merkezinde çalışan kesim, aile hekimliği modelinde yer almak istemeyen personelin gözden çıkarıldığını ve düşük ücretle cezalandırıldıklarını düşünmektedir (Özkal Sayan, 2007: 48).

Sadece Doğurganlığı İle Hatırlanan Kadın

2005 yılında Düzce’de başlayan pilot uygulama incelendiğinde aile hekimleri ve aile sağlığı elemanlarının; poliklinik ve kayıt iş yüklerinin artması nedeniyle risk gruplarının (15- 49 yaş kadın, gebe, loğusa, bebek, çocuk ve yaşlı) periyodik izlemleri, aile planlaması ve bağışıklama gibi koruyucu sağlık hizmetlerini ancak Aile Sağlığı Merkezleri’ne başvurulara sunabildikleri görülmektedir (TTB, 2006: 12). Ancak kadınlar, toplumsal statülerinin düşük, ekonomik bağımsızlıklarının yetersiz olması nedeniyle özellikle de kırsal kesim ve gecekondu bölgelerinde sağlık hizmetlerinden yararlanmada karar verici konumda değildirler. Sağlık kuruluşuna gidebilmeleri için eşlerinin, babalarının ya da kayınvalideleri gibi aileden birinin izni gerekmektedir.

Aile Hekimliği, 1 Ekim 2008’de yürürlüğe giren Sosyal Güvenlik ve Genel Sağlık Sigortası ile birlikte uygulanacak olan ve Birinci Basamak Sağlık Hizmetlerinden sağlık ocaklarının yerine getirilmek istenen bir modeldir. Sağlık sisteminde vergilerden karşılanan finansmanın yerine tamamen prim sistemi ve cepten ödemelerin artırılarak sağlık sisteminin ticarileştirilmesine zemin oluşturulmak istenmektedir (Sallan Gül vd, 2008). Genel Sağlık sigortası ile yapılan değişiklikler şunlardır (Sütlaş, 2008):

- Tüm vatandaşların GSS kapsamına alınması,
- Aylık gelirin %12,5’i oranında prim ödenecek ve bu prim karşılığında Temel Teminat Paketi adı verilen asgari bir sağlık hizmeti alınabilecek ve alınan sağlık hizmetlerine karşılık değişen oranlarda katılım payı ödenmesi,
- Sağlık hizmetlerinden faydalanabilmek için yıl içinde en az 30 gün GSS prim ödenmesi
- Kız çocuklarının 18 yaşını doldurduklarında eğer öğrenci değillerse ebeveynlerinin sağlık sigortasından yararlanamaması

ve sağlık hizmetinden faydalanmak için GSS primini ödemesi gerekliliği.

Ancak GSS'nin getirdiği yeni düzenlemeler özellikle dezavantajlı grupların (işsizler, yoksullar, zrller, kadınlar vb.) sağlık hizmetlerinden faydalanmasını olumsuz yönde etkileyebilir. GSS priminin düzenli olarak ödenebilmesi için düzenli bir gelire sahip olmak gerekmektedir. Toplam nüfusun yarısını oluşturan kadınlar eğitim, ekonomi, siyaset, ticaret ve genel olarak sosyal yaşama katılım gibi alanlarda çeşitli engellerle karşılaşmaktadırlar ve bu durum kadınların yoksullaşmasına neden olmaktadır. Ayrıca ekonomik g kullanımındaki cinsiyet eşitsizliği ve farklılıkları, cretlendirilemeyen emeğin kadın ve erkek arasındaki eşitsiz dağılımını ve kontrolü, gelenek ve görenekler, kadının ekonomik bakımdan güçlendirilmesini önlemiş ve yoksulluğun kadınladıştırılmasını hızlandırmıştır. Ülkemizde yoksullar çoğunlukla çalışmadığı veya kayıt dışı sektörlerde düşük ücretlerle çalıştığı ve prim ödeme gücüne sahip olamadığı için sosyal sigorta sisteminde yer alamamaktadır (KSGM, 2008d: 11). Ayrıca ekonomik krizle birlikte işsiz sayısı Kasım 2008'de 2 milyon 137 bin kişiye ulaşmıştır (Radikal, 2009). Türkiye İstatistik Kurumu işgücü istatistiklerine göre ise her dört kadından biri işsizdir, fakat bu rakama işsiz kabul edilmeyen ev kadınları dâhil edilmediğinden gerçek rakam bunun çok üstündedir. Dolayısıyla ekonomik yaşamda yer alsa bile emeği değer görmeyen ve kayıt dışı olarak çalışan kadınlar da dâhil olmak üzere ülkemizdeki kadınların sağlık hizmetlerinden faydalanabilmeleri için ödemeleri gereken GSS primlerini özellikle de ekonomik kriz ortamında düzenli olarak ödemeleri pek mümkün görünmemektedir.

Kadın sağlığındaki ağdaş yaklaşım, yaşam boyu, bütün yaş gruplarını ve etkileyici bütün faktörleri göz önüne alan kapsamlı bir yaklaşımdır. Dođurđanlık döneminde kadınlar arasında riskli gebeliklerin yaygın olmasından, aşırı dođurđanlık ve bunun yarattığı sağlık sorunlarına odaklanılmakta ancak menopoz-menopoz sonrası dönemde ve yaşlılık döneminde ise kadınlar neredeyse yok sayılmaktadır (TTB, 2008). Aile hekimliği modelinde çalışan personelin yoğun iş yükü ve kendilerine kayıtlı olan tüm nüfusa iki kişilik ekiple, gebelik ve loğusalık dönemindeki kadınlara bile gereken sağlık hizmetinin sağlanması yetersizlik ve aksaklıkların yaşanması kuvvetle muhtemelken, menopoz ve yaşlılık dönemindeki kadınların sağlık hizmeti sunumunda göz ardı edilmesi de beklenen bir sonuçtur.

Sonuç

Aile hekimliği ile sağlık ocakları tümden okertilecek, salt hasta olunduğunda ve prim lsnde sağaltıcı işlem yapılacaktır. Aile hekimliği prim ödeyebilen zengin toplumların gereksinmelerine göre geliştirilen sigorta primine dayalı bir uygulamadır. Sağlık rgtlenme anlayışının temelinde yatan nüfusa dayalı, bölge ve aile bütünlüğü temelinde değer; aile hekiminin kendini seçen ve kaydolun kişilere hizmet vereceği, ailenin değer bireyin hekimine dayalı bir örgütlenme modeli oluşturulmaktadır. Aile hekimliği kamu eliyle verilmesi gereken birinci basamak sağlık hizmetlerinin, yani sağlık ocaklarının

özelleştirilmesi anlamını taşımaktadır. Model hekim dışı sağlık personelinin hekimin yardımcısı ve sekreteri konumuna getirerek aşağılamakta ve topluma verdiği değerli hizmeti engellemektedir. Uygulamanın, hekim listesindeki hasta sayısının geliri artıracağından yola çıkılarak, hekimler arası rekabete yol açması kaçınılmazdır (Giray ve Aksakoğlu, 2006: 19).

Sağlıkta Dönüşüm Programının en önemli iki bileşeni Aile Hekimliği ve Genel Sağlık Sigortası uygulamaları kadın sağlığını olumsuz etkileyebilecek riskler barındırmaktadır. Sağlığı bir hak olmaktan çıkarıp piyasalaştıran ve bu bağlamda tedavi edici hizmetleri öncelikli olarak ele alan bu sistem, kadın sağlığının görmezden gelinmesine neden olabilir. Ayrıca Sağlıkta Dönüşüm Programı'nda belirtildiği üzere GSS'nin kapsadığı temel teminat paketine ilave olarak hizmet almak isteyenler özel sigorta yaptırabilecek ve hizmetlerini bu özel sigortalar aracılığıyla alabileceklerdir. Buradan da anlaşıldığı üzere gereksinim duyulan sağlık hizmetlerinin önemli bir kısmı temel teminat paketinde yer almamakta ya da diğer ülke deneyimlerinde olduğu gibi kapsam zaman içinde daraltılmaktadır.

Bugüne kadar birçok ülkede uygulanan sağlık reformları sonucunda birinci basamak sağlık hizmetlerinin aile hekimlerinin sorumluluğuna verildiği, koruyucu hekimlik uygulamalarının önemli bir başlığı olan ana sağlığı hizmetleri içinse üreme sağlığı merkezlerinin kurulduğu görülmektedir (Etiler ve Yavuz, 2004: 285). Bireye yönelik koruyucu sağlık hizmetleri aile hekimleri tarafından verileceği için 15–49 yaş kadınların izlemleri, aile planlaması ve doğum öncesi bakım hizmetleri de aile hekiminin sorumluluğundadır. Bu durumda Genel Sağlık Sigortası primini ödeyemeyenler, bu hizmetlerde de yararlanamayacaktır. Benzer reformların uygulandığı ülkelerde düşük artışı ile sonuçlanan istenmeyen gebeliklerin arttığı, aile planlaması hizmetlerinin doğum kontrol malzemelerini kapsamadığı, doğum öncesi bakım alanların sadece sigorta primini ödeyebilenler olduğu ve tetanoz aşılmasının azalıp yenidoğan tetanoz vakalarında artış olduğu bilinmektedir (Etiler ve Yavuz, 2004: 290).

Nüfusun yarısından fazlasını oluşturan kadın ve kız çocuklarının, çocukluktan başlayarak sosyal, ruhsal ve fiziksel anlamda sağlıklı olması ve sağlıklarını koruyabilme olanaklarına sahip olmaları onların toplum yaşamına katılımları ve etkin bireyler olabilmelerini sağlayacak gerekli unsurlardan biridir. Bu alanda başarıya ulaşılabilmesi için kadın ve kız çocuklarının sağlığının, genel sağlık kavramı içerisinde ayrı bir öneminin ve yerinin olması gerekmektedir (KSGM, 2009: 17).

Sağlık konusunda Türkiye, imzaladığı uluslararası sözleşmeler ve çekincesiz olarak kabul ettiği belgelerde, ülkede verilen sağlık hizmetlerini nitelik ve nicelik açısından belirli bir standarda getirme sözünü vermiştir. Özellikle kadının doğurganlığı dikkate alındığında, kadınların her dönemde erkeklere göre daha fazla sağlık hizmetine gereksinimlerinin olduğu açıktır. Dolayısıyla sağlık hizmetlerinin daha kapsamlı hale getirilerek kadın ve erkeği yaşam döngüsü yaklaşımı ile bütüncül olarak ele alan, hizmetin nicelik ve niteliğinin gereksinimlere göre düzenlendiği, sağlığı kadın erkek ayırt

etmeksizin geliştiren, korunma ve önleme yaklaşımlarını içeren programların oluşturulup, güçlendirilip yaygınlaştırılması gerekmektedir (KSGM, 2008e: 48). Sözü edilen bu tür programların oluşturulması ve hayata geçirilmesi kuşkusuz oldukça büyük önem taşımaktadır. Ancak özellikle 1980 sonrası yaygınlaşan neoliberal politikalar doğrultusunda sosyal devletten vazgeçişin simgesi haline gelen eğitim, sağlık vb alanların piyasa aktörlerine açılması çabalarının bir ürünü olarak yakın dönemde başlatılan Sağlıkta Dönüşüm Programı ile Aile Hekimliği ve Genel Sağlık Sigortası gibi uygulamalar hayata geçirilmiştir. Bu uygulamaların sağlık alanındaki eşişsizlikleri daha da arttıracadığı, toplumun zaten dezavantajlı olan (yoksul, göçmen, işsiz vb) kesimlerini olumsuz yönde etkileyeceği ve özellikle de kamusal süreçlere katılım oranı düşük olan kadınların sağlık hizmetlerinden yararlanabilme şanslarını oldukça azaltacağı düşünölmektedir. Bu nedenle, tüm toplumu kapsayan, kişinin yaşamını bir bütün olarak gören ve sağlık sisteminde kadına görünürlük sağlayacak önlemleri alan bir sağlık politikasına ihtiyaç bulunmaktadır.

KAYNAKÇA:

- AKGÜN,S., BAKAR, Ç. (2006) “Üreme Sağlığı Epidemiyolojisi: Türkiye’de Doğurganlık ve Aile Planlaması”, **Türk Jinekoloji ve Obstetrik Derneği Dergisi**, cilt:3, sayı:1, ss: 9–18.
- Aile Hekimliği Pilot Uygulaması Hakkında Yönetmelik.** 6 Temmuz 2006 tarih ve 25867 sayılı Resmi Gazete. www.rega.gov.tr (Erişim Tarihi: 12.12.2008).
- Aile Hekimliği Pilot Uygulaması Hakkında Kanun.** 9.12.2004 tarih ve 25665 sayılı Resmi Gazete. www.rega.gov.tr (Erişim Tarihi: 12.12.2008).
- AKIN, A. ve DEMİREL, S. (2003) “*Toplumsal Cinsiyet Kavramı ve Sağlığa Etkileri*”, **Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakóltesi Dergisi**, 2003 Özel Eki, ss: 73- 82.
- BENER, Ö. (2004) “*Yoksulluğın Ailede Kadın Üzerine Etkileri*”, **IV. Aile şurası “Aile ve Yoksulluk” Bildirileri**, 18-20 Mayıs 2004, Ankara.
- ETİLER, N. ve YAVUZ, C. (2004) “*Sağlık Reformlarının Ana Sağlığı Hizmetleri Üzerine Etkileri: Ülke Örnekleri*” **Toplum ve Hekim**, Cilt: 19, Sayı: 4, ss: 285-292.
- GİRAY, H. ve AKSAKOğLU, G. (2006) “*Sağlıkta Sosyal Devlet Hizmetinden Piyasa Ekonomisine*”, **TEB İlaç Haber Aktüel**, Haziran, ss: 18-19.
- HACETTEPE NÜFUS ETÜTLERİ ENSTİTÜSÜ (2003), **Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması**, www.hips.hacettepe.edu.tr/tnsa2003/analizrapor.htm. (Erişim Tarihi: 12.01.2009).
- HAMZAOğLU, O., YAVUZ, C.I. (2006) “*Sağlıkta AKP’li Dönemin Bilançosu Üzerine*” ,**Mülkiye Dergisi**, cilt:XXX, sayı: 252, ss: 275-296.
- ÖZKAL SAYAN, İ. (2007) “*Sağlıkta Dönüşüm Programının İki Önemli Ayağı: Aile Hekimliği ve Genel Sağlık Sigortası*”, **Memleket Mevzuat**, Cilt: 2, Sayı: 21–22, ss:45–51.

- RADİKAL. “İşsizlik Sadece Kasımda 308 Bin Kişiyi Vurdu, Kötüye Gidiş Sinyalleri Güçleniyor” 17.02.2009.
- SALLAN GÜL, S., DERİCİOĞULLARI, A., ERGUN, C. ve GÜL, H. (2008) “*Sosyal Devletin Tasfiyesi ve Sağlıkta Dönüşüm Programı Çevresinde Aile Hekimliği Uygulaması*”, **VI. Kamu Yönetimi Forumu**, “**18. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Kamu Yönetiminde Reform**”, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi, 9-11 Ekim 2008, Bolu.
- SES. **Aile Hekimliği Ticarethanesinde Sözleşmeli Köle Olmak İstemiyoruz**, www.ses.org.tr (Erişim Tarihi: 14.12.2008).
- SÜTLAŞ, M. (2008) “Genel Sağlık Sigortası 1 Ekim’de Tüm Olumsuzluklarıyla Geliyor” 25 Eylül, www.bianet.org.tr. (Erişim Tarihi: 14.12.2008).
- T.C BAŞBAKANLIK KADIN STATÜSÜ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (2008a) **Politika Dokümanı Kadın ve Sağlık**, Ankara.
- T.C BAŞBAKANLIK KADIN STATÜSÜ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (2008b) **Toplumsal Cinsiyet Eşitliği**, Ankara.
- T.C BAŞBAKANLIK KADIN STATÜSÜ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (2008c) **Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008–2013**, Ankara.
- T.C BAŞBAKANLIK KADIN STATÜSÜ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (2008d) **Politika Dokümanı Kadın ve Yoksulluk**, Ankara.
- T.C BAŞBAKANLIK KADIN STATÜSÜ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (2008e) **Kadının Statüsü ve Sağlığı İle İlgili Gerçekler**, Ayşe Akın (ed), Ankara.
- T.C BAŞBAKANLIK KADIN STATÜSÜ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (2009) **Türkiye’de Kadının Durumu**, Ankara.
- TÜRK-İŞ Kadın Emegi Platformu (2005) “*Kadın Emegi ve Sağlık Komisyonu Raporu*”, **Kadın Emegi Komisyon Raporları**. www.turkis.org.tr. (Erişim Tarihi: 14.12.2008).
- TTB (2006) **Düzce İli Aile Hekimliği Pilot Uygulaması Değerlendirme Raporu**, Türk Tabipler Birliği Yayını. Ankara.
- TTB (2008) **Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet, Kadın ve Sağlık**, Türk Tabipler Birliği Kadın Hekimlik ve Kadın Sağlığı Kolu, www.ttb.org.tr, (Erişim Tarihi: 18.02.2009).

15-49 YAŞ GRUBU KADINLARIN JİNEKOLOJİK MUAYENE ÖNCESİ ANKSİYETE DURUMLARININ İNCELENMESİ

*Hatice BAL YILMAZ**, *Emine NAYMAN ÇETİNKOL***,
*Yurdanur DEMİR****

ÖZET

GİRİŞ: Ülkemizdeki kadın sağlığı sorunlarının temelinde; eğitim eksikliği, aşırı doğurganlık, istenmeyen gebelikler, tekrarlayan düşükler, doğum öncesi, doğum ve doğum sonrası bakım yetersizlikleri, erken yaşta evlenmeler ve gebelikler yer almaktadır. Bu kadın sağlığı sorunlarının erken dönemde tanınması ve tedavisinin gerçekleştirilmesinde jinekolojik muayenenin önemli bir yeri vardır. Buna karşın konu ile ilgili yapılan araştırmalarda, kadınların çoğunun jinekolojik muayene sırasında yaşadıkları anksiyete nedeniyle muayene olmayı erteledikleri ancak sorunları ile başedemeyecek duruma geldiklerinde muayeneye başvurdukları belirtilmektedir. Doğal olarak bu durum hastalıkların erken tanı ve tedavisini güçleştirmekte hatta olanaksız hale getirebilmektedir.

AMAÇ: Araştırma, jinekolojik muayene öncesinde kadınlarda oluşabilecek anksiyete düzeyini ve bunu etkileyen etmenleri incelemek amacıyla tanımlayıcı olarak yapılmıştır.

METOD: Çalışmanın örneklemini İzmir Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi Kadın Hastalıkları ve Doğum Anabilim Dalı Jinekoloji Polikliniğine başvuran ve araştırmaya katılmaya gönüllü 15-49 yaş grubu evli 201 kadın oluşturmuştur. Veriler, 06 Haziran- 06 Eylül 2006 tarihleri arasında kadınların demografik özelliklerinin ve muayeneye ilişkin verilerinin toplandığı soru formu ile Spielberg ve arkadaşları (1983) tarafından geliştirilip, Öner (1977) tarafından Türk toplumuna uyarlanan Durumluk Anksiyete Ölçeği kullanılarak toplanmıştır. Veriler sayı ve yüzdeler olarak ifade edilmiş, istatistiksel analizinde Tek Yönlü Varyans analizi (ANOVA), Kruskal-Wallis Testi, Independent-Samples T Testi kullanılmıştır.

BULGULAR: Araştırma kapsamına alınan kadınların %32.3'ünün 35-45 yaş grubunda, %32,3'ünün lise mezunu, %50.2'sinin ev hanımı, %74.6'sının en az bir kez doğum yaptığı, %30.3'ünün ise hayatında 1-3 kez jinekolojik muayene olduğu belirlenmiştir. Kadınların muayene öncesi yaşadıkları durumluk anksiyete puan ortalaması $X=42,36\pm 12,2$ olarak saptanmıştır. Kadınların yaş gruplarına göre durumluk anksiyete puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuş ($p<0.05$) olup, yaş arttıkça kadınların muayene öncesi anksiyete düzeylerinin de arttığı saptanmıştır. Bunun yanında kadınların çalışma durumuna göre durumluk anksiyete puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanmıştır ($p<0.05$). Kadınların eğitim durumu, yaşadığı yer, gebelik yaşama durumu ve daha önceden muayene olma deneyimleri gibi değişkenleri ile durumluk anksiyete puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı belirlenmiştir ($p<0.05$).

-
- Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu
 - *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu
 - **Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bolu Sağlık Yüksekokulu

SONUÇ: Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre; kadınların jinekolojik muayene öncesi bireysel özelliklerinden etkilenen orta düzeyde anksiyete yaşadıkları belirlenmiştir. Bu doğrultuda, sağlık profesyonellerinin kadınlara jinekolojik muayene hakkında bilgi vermeleri, muayene öncesinde stres yaşamamaları için güven ve cesaret vermeleri, işlem basamaklarını açıklamaları, jinekolojik muayenelerini düzenli olarak yaptırmalarının önemi hakkında eğitim vermeleri ve destekleyici olmalarının yararlı olabileceği düşünülmüş ve önerilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Anksiyete, Jinekolojik muayene, Kadın.

GİRİŞ

Türkiye’de kadın sağlığı sorunlarının önemli boyutlarda olduğu bilinmektedir. Halbuki Türkiye nüfusunun yarısını oluşturan kadınların sağlığı, sağlıklı ve üretken bir toplum oluşturulabilmesi açısından büyük önem taşımaktadır (Mete 1998, Mete 1992). Ülkemizdeki kadın sağlığı sorunlarının temelinde; eğitim eksikliği, aşırı doğurganlık, istenmeyen gebelikler, tekrarlayan düşükler, doğum öncesi, doğum ve doğum sonrası bakım yetersizlikleri, erken yaşta evlenmeler ve gebelikler yer almaktadır. Bu sorunların çözümlenebilmesi için toplumda sağlık statüsünün yükseltilmesi, kadınların kendi sağlıkları ile ilgili bilinçlendirilmeleri, sağlık hizmetlerinden yararlanmayı gereksinim olarak görmeleri ve sağlık kuruluşlarına rahatlıkla başvurabilir hale gelmeleri gerekmektedir (Mete 1998, Bolsoy ve Şenol 2000, Şirin ve Nar 1999). Öte yandan ülkemizde kadınların bilgi eksikliği, sağlık sorunlarını önemsememe, utanma, parasal sorunlar gibi nedenlerle sağlık kuruluşlarına başvurmadıkları belirtilmektedir (Ertekin 1988, Yılmaz 1988). Sağlık kuruluşlarına başvurduklarında ise hastalıklar, hastane ortamı, hastanede uygulanan tanı, tedavi işlemlerini bir tehlike olarak algılamaktadırlar. Hastane ortamına giren kadınlar, başkalarına bağımlı hale gelmekte, hastane ortamının yabancılığı, tanımadığı kişiler, bilinmeyen aletler, işlemler, tedaviler, korkutucu kurallar, anlaşılmayan tıbbi dil, klinik ortamda yaşanan günlük olaylar, bireyselliğin gözardı edilmesi ve mahremiyet gibi nedenlerle anksiyete yaşayabilmektedirler (Mete 1998).

Kadınların çoğu, daha küçük bir kız olduğu dönemden başlayıp bütün yaşamı boyunca örtmesi, saklaması, gizlemesi, koruması gereken genital organlarının muayenesi sırasında hafif anksiyete ve utanma hissinden, muayene olmaktan kaçınmaya kadar değişen reaksiyonlarla sonuçlanan travmatize etki yaşayabilmektedirler (Fry ve Weisberg 1994, Millstein ve ark.1984).

Anksiyete, insanın temel duygularından biri olarak kabul edilebilir. Durumluk anksiyete, bireyin içinde bulunduğu durumu, tehdit eden ve tehlike yaratan biçimde algılaması nedeniyle yaşanır. Tehlikeli koşulların yarattığı bu durum genellikle, her bireyin yaşadığı geçici ve normal bir anksiyete olarak kabul edilir. Stresin daha yoğun olduğu zamanlarda yükselen duruma bağlı anksiyete, stresin ortadan kalkmasından sonra düşer. (Erbil ve ark. 2008). Bireylerde anksiyetenin oluşmasında ve düzeyinin değişmesinde kalıtsal özellikler, cinsiyet, karakter, duygusal durum, zeka, benlik, toplumsal rol ve yer, yaratıcılık ve toplumsal etkileşim rol oynar (Taşkın 2005).

Kadın sağlığı sorunlarının erken dönemde tanılanması ve tedavisinin gerçekleştirilmesinde jinekolojik muayenenin önemli bir yeri vardır. Çok kısa bir zaman almasına rağmen jinekolojik muayene pek çok kadında endişe ve korku uyandırmaktadır (Erbil ve ark.2008, Akarer 2003, Şirin ve Nar 1999). Jinekolojik muayenede kadının anksiyete yaşamasının nedenleri; yukarıda belirtilen nedenlere ilave olarak kadının cinselliği olumsuz olarak algılanması, sağlık personelinin olumsuz tutumu, muayene eden kişinin karşı cinsten olması, muayene pozisyonu ve kullanılan aletler, önceki olumsuz muayene deneyimleri, mahremiyete dikkat edilmemesidir (Ertekin 1988). Dolayısıyla, kadınların çoğunun jinekolojik muayene sırasında yaşadıkları anksiyete nedeniyle muayene olmayı erteledikleri ancak sorunları ile başedemeyecek duruma geldiklerinde muayeneye başvurdukları gözlenmektedir. Nitekim literatürde konu ile ilgili yapılan araştırmalarda da bu durum vurgulanmaktadır (Erbil ve ark.2008, Akarer 2003, Nar 2000, Şirin ve Nar 1999, Mete 1998). Doğal olarak bu durum hastalıkların erken tanı ve tedavisini güçleştirmekte hatta olanaksız hale getirebilmektedir. Bu bağlamda, kadınların jinekolojik muayene sırasında yaşadıkları anksiyetenin azaltılması ile ülkemizde önemli boyutlara ulaşan kadın sağlığı sorunlarının erken dönemde tanı ve tedavisinin gerçekleşebileceği düşünülmektedir. kadınların jinekolojik muayene sırasında yaşadıkları kaygı düzeyi azaltılabilirse, sonraki muayenelere daha rahat gidebilecekleri düşünülmektedir . Bunun yanında, kadınlara jinekolojik muayene süresince verilecek hemşirelik hizmetleri ile anksiyetenin azaltılabileceğine ve kadınların daha rahat ve ağrısız bir muayene deneyimi yaşayabileceklerine inanılmaktadır. Kadınların olumlu izlenimler ve bilgilenme ile muayeneden ayrılmaları sağlandığında, muayene sonrası kontrollerine zamanında gelecekleri ve herhangi bir sağlık sorunu olduğunda gecikmeden bir sağlık kuruluşuna başvurabilecekleri düşünülmektedir. Dolayısıyla kadınların jinekolojik muayene ile ilgili anksiyete düzeyleri ve nedenlerinin araştırılması ve deneyimlenen anksiyeteyi azaltmaya yönelik çözüm girişimleri planlanmalı ve gerçekleştirilmelidir.

Bu düşünceden hareketle planlanan bu çalışma, jinekolojik muayene öncesinde kadınlarda oluşan anksiyete düzeyini ve bunu etkileyen etmenleri belirlemek amacıyla tanımlayıcı olarak yapılmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Bu çalışmanın örneklemini İzmir Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi Kadın Hastalıkları ve Doğum Anabilim Dalı Jinekoloji Polikliniğine başvuran ve araştırmaya katılmayı kabul eden 15-49 yaş grubundaki 201 kadın oluşturmuştur.

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verileri 06 Haziran – 06 Eylül 2006 tarihleri arasında iki bölümden oluşan anket formu ile toplanmıştır. Birinci bölümde, araştırmacılar tarafından konuya ilişkin literatür incelenerek hazırlanan kadınların sosyo-demografik özelliklerini belirlemeye yönelik soruların yer aldığı “Soru Formu”, ikinci bölüm ise Spielberg ve arkadaşları (1983) tarafından geliştirilip, Öner

(1977) tarafından Türk toplumuna uyarlanan kendini değerlendirmeye yönelik durumluk anksiyetesini belirlemek için “Durumluk Anksiyete Ölçeği” oluşmaktadır. Uygulama bireysel olarak gerçekleştirilmiştir. Her bir ölçeğin doldurulması yaklaşık 10 dakika sürmüştür.

Kadınların sosyodemografik ve muayene ilişkin özelliklerini belirlemeye yönelik hazırlanan soru formunda, kadınların yaşı, eğitim durumları, meslekleri, yaşadıkları yer, gebelik sayısı, yaşamlarında kaç kez muayene oldukları ve muayeneye başvurma nedenleri gibi sorular yer almaktadır.

Durumluk Anksiyete Ölçeği (Kendini Değerlendirme Anketi)

Bireyin belirli bir anda ve koşulda kendini nasıl hissettiğini belirlemek için kullanılan bir ölçektir. Ölçek, 1977 yılında Öner tarafından geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılarak ülkemize uyarlanmıştır. Durumluk Kaygı Ölçeğinde 20 soru yer almakta ve ölçek hastanın işleme yönelik kaygısı hakkında bilgi vermektedir. Durumluk Kaygı Ölçeğinde on tane tersine dönmüş ifade vardır. Bunlar 1, 2, 5, 8, 10, 11, 15, 16, 19 ve 20. maddelerdir. Bu maddeler ters çevrilerek (4-3-2-1) puanlanmaktadır. Ölçekte; 3, 4, 6, 7, 9, 12, 13, 14, 17 ve 18. maddeler ise pozitif maddelerdir. Bunlar çevrilmeden (1-2-3-4) puanlanmaktadır. Ölçeğe verilen yanıtların puanlanması hem elle hem de bilgisayar ortamında yapılabilmektedir.

Elle Puanlama: Doğrudan ve tersine dönmüş ifadelerin her biri için iki ayrı anahtar hazırlanır. Böylece bir anahtarla doğrudan ifadelerin, ikinci anahtarla tersine dönmüş ifadelerin toplam ağırlıkları hesaplanır. Doğrudan ifadeler için elde edilen toplam ağırlıklı puandan ters ifadelerin toplam ağırlıklı puanı çıkarılır. Bu sayıya önceden tespit edilmiş ve değişmeyen bir değer eklenir. Durumluk kaygı ölçeği için bu değişmeyen değer 50, Sürekli kaygı ölçeği için ise 35’ dir En son elde edilen değer bireyin kaygı puanıdır. Ölçekten elde edilen puan 20 ile 80 arasında değişmektedir. Ölçekten elde edilen 0-19 puanın anksiyete olmadığı, 20-39 puanın hafif, 40-59 puanın orta, 60-79 puanın ağır anksiyete anlamına geldiği ve puanı 60 ve üzerinde olan bireylerin profesyonel yardıma gereksinimleri olduğu bildirilmiştir (Özgüven 1994).

Araştırmanın Etik Yönü

Bu araştırma, Helsinki Deklerasyonu prensiplerine uygun olarak yapılmıştır. Anket formu doldurulmadan önce kadınlara çalışmanın amacı hakkında bilgilendirme yapılarak, çalışmaya katılmada gönüllülük esası dikkate alınmıştır. Çalışmanın yapılabilmesi için öncelikle Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Etik Kurul’undan yazılı izin alınmıştır. Daha sonra çalışmanın yapıldığı ilgili kurumdan yazılı ve çalışmanın uygulanması sırasında ise kadınlardan sözel izin alınmıştır. Bunun yanında, gizliliğe ve araştırmanın amacına ilişkin gerekli bilgileri formların ilk sayfasında aktarılmıştır.

İstatistiksel Analizler

Verilerin değerlendirilmesinde; araştırmadan elde edilen veriler kullanılarak bilgisayarda SPSS 11.0 (Statistical Package For Social Sciences) programı ile

veri tabanı oluşturulmuştur. Kadınların sosyodemografik ve muayene ilişkin özellikleri bağımsız değişken, Durumluk Anksiyete Ölçeğinden alınan ortalama puanlar ise bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. Bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkinin belirlenmesinde yüzelik, ortalama, tek yönlü varyans analizi (ANOVA), Kruskal-Wallis Testi, Independent-Samples T Testi kullanılmıştır. Varyans analizi sonucu anlamlı çıkan değişkenlerde farklılığı oluşturan grubu belirlemek için Tukey HSD (Honestly Significant Difference) çoklu karşılaştırma testi yapılmıştır. Grupların karşılaştırılmasında sonuçların istatistiksel anlamlılığı, $p < 0.05$ düzeyinde; %95 güven aralığında değerlendirilmiştir.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Tablo 1: Araştırma Kapsamına Alınan Kadınların Tanıtıcı Özelliklerine Göre Dağılımı

Özellikler	Sayı	%
Yaş Grubu		
15-24	36	17,9
25-34	50	24,9
35-45	65	32,3
45 yaş ve üzeri	50	24,9
Eğitim Durumu		
Okur-yazar değil	6	3,0
İlkokul mezunu	56	27,9
Ortaokul ve dengi okul mezunu	22	10,9
Lise mezunu	65	32,3
Yüksekokul/üniversite mezunu	52	25,9
Statü Durumu		
Ev hanımı	101	50,2
Emekli	60	29,9
Çalışan (memur, işçi, serbest....)	40	19,9
Yaşadığı Yer		
Köy	37	18,4
İl	58	28,9
Büyük şehir	116	52,7
TOPLAM	201	100.0

Araştırma kapsamına alınan kadınların %32.3'ünün 35-45 yaşları arasında, %27.9'unun ilkokul mezunu, %32,3'ünün lise mezunu, %50.2'sinin ev hanımı, %29.9'unun emekli olduğu, %52.7'sinin ise bir büyük şehir merkezinde yaşadığı saptanmıştır (Tablo 1).

Tablo 2: Kadınların Gebelik ve Doğum Yapma Durumları ile Muayene Olma Özelliklerine İlişkin Dağılımı

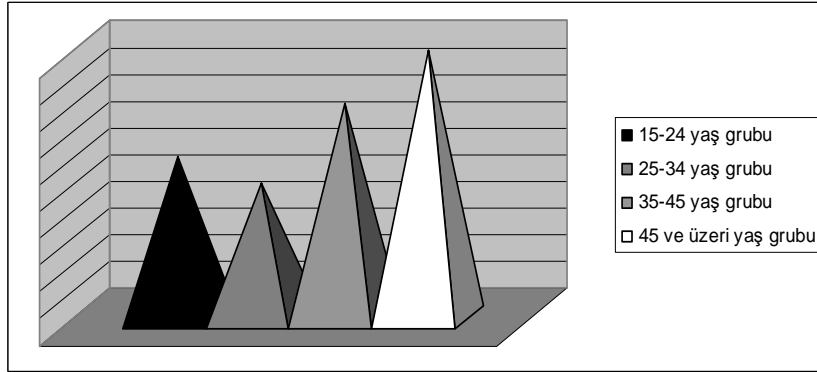
Özellikler	Sayı	%
Daha önce gebe kalma durumu		
Hiç	48	23,9
1-4	121	80,2
5 ve üzeri	32	15,9
Daha önce doğum yapma durumu		
Evet	150	74,6
Hayır	51	25,4
Daha önce jinekolojik muayene olma durumu		
Hiç	23	11,4
1-3 kez	61	30,3
4-6 kez	35	17,4
7-9 kez	20	10,0
10 ve üzeri kez	62	30,8
Muayeneye başvurma nedenleri		
Ağrı	23	11,4
Akıntı	38	18,9
Kanama bozukluğu	51	25,4
Gebelik kontrolü	13	6,5
Diğer (rutin muayene, kontrol...)	76	37,8
TOPLAM	201	100,0

Kadınların gebelik ve doğum yapmaya ilişkin bulgular incelendiğinde; %74.6'sının en az bir kez doğum yaptığı, %80.2'sinin 1-4 kez gebelik yaşadığı, %30.3'ünün ise en az 1-3 kez jinekolojik muayene olduğu ve %25.4'ünün ise kanama bozukluğu nedeniyle muayeneye başvurduğu belirlenmiştir (Tablo 2).

Çalışmada veri toplamak amacıyla kullanılan Durumluk Kaygı Ölçeği'nin bu çalışmadaki örneklem grubu için Cronbach alfa katsayısı 0.82 olarak bulunmuştur. Araştırma kapsamına alınan kadınların muayene öncesi yaşadıkları durumluk anksiyete puan ortalaması $X=42,36\pm 12,2$ olarak saptanmıştır. Durumluk Anksiyete Ölçeğinden alınabilecek üst puanın 20-39 puanın hafif, 40-59 puanın orta, 60-79 puanın ağır anksiyete olduğu göz önüne alındığında; kadınların jinekolojik muayene öncesinde *orta düzeyde* bir anksiyete yaşadığı görülmektedir. Erbil ve ark (2008) konu ile ilgili yapmış oldukları çalışmalarında, kadınların jinekolojik muayene öncesi durumluk anksiyete puan ortalamaları 43.85 olarak bulmuştur. Mete (1998), ise jinekolojik muayeneye gelen kadınların anksiyete düzeyine hemşirelik yaklaşımının etkisini incelediği deneysel çalışmada, muayene öncesinde planlı hemşirelik yaklaşımı uygulanan deney grubunda yer alan kadınların muayene sırasındaki (44,28) durumluk anksiyete puan ortalamasının, muayene öncesine (47,90) göre daha düşük olduğunu; yardımcı bayan personel tarafından kabul edilen ve personelin muayene süresince kadına yardım ettiği kontrol grubunda ise muayene

sırasındaki durumluk anksiyete puan ortalamasının (54,42), muayene öncesine göre (48,69) daha yüksek olduğunu belirlemiştir. Ertekin (1988)'in benzer nitelikteki araştırmasında jinekolojik muayene öncesinde durumluk anksiyete puan ortalaması 55,21 olarak bildirilmiştir. Çalışmamızda saptanan anksiyete puan ortalaması, bu konuda yapılan araştırmaların puan ortalamalarından daha düşük düzeyde olmakta birlikte, anksiyete değeri olarak *orta düzeyde* anksiyete sonucuna paraleldir (Erbil ve ark. 2008, Mete 1998, Ertekin 1988).

Grafik 1: Kadınların Yaş Gruplarına Göre Jinekolojik Muayene Öncesi Durumluk Anksiyete Puan Ortalamasının Dağılımı



p=0,03<0,05

Bu çalışmada araştırmaya katılan kadınların jinekolojik muayene öncesi durumluk anksiyete puan ortalamalarının yaş gruplarına göre dağılımı incelenmiştir. Yapılan “*Tek Yönlü ANOVA*” analizinde gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanmıştır (F: 5,739 p=0,03<0,05) (Grafik 1). Bu farkı belirlemek amacıyla yapılan ileri analizde (Tukey’s Testi) farkın 45 ve üstü yaş grubundan kaynaklandığı belirlenmiştir. Çalışmada 15-24 yaş grubun kadınlarda durumluk anksiyete düzeyi 44,34±12,15 iken 25-34 yaş grubundaki kadınlarda 42,58±13,18 olarak düşme göstermiş, ileri yaş gruplarında anksiyete düzeyinin anlamlı derecede arttığı gözlenmiştir. Dolayısıyla, yaş arttıkça kadınların muayene öncesi anksiyete düzeylerinin de arttığı söylenebilir. Bu durum, yaşın artması ilişkili patolojik bir sonuç bulunma endişesi ve daha önceki muayene deneyimlerinin olumsuz olmasından kaynaklanabileceği şeklinde yorumlanabilir. Bu çalışmanın sonucun destekler nitelikte; Akarer (2003) de çalışmasında 45-54 yaş gurubundaki kadınların jinekolojik muayene öncesi daha yoğun düzeyde anksiyete yaşadığını belirtmiştir. Bu bulgu çalışmamızla paralellik göstermektedir.

Tablo 3: Kadınların Eğitim Durumlarına Göre Jinekolojik Muayene Öncesi Durumluk Anksiyete Puan Ortalamasının Dağılımı

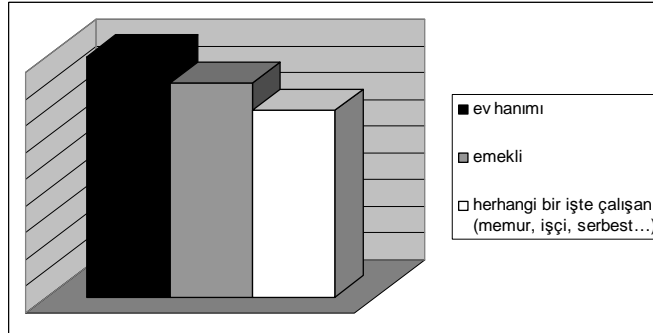
Eğitim Durumu	N	X	SD	KW*	p**
Okur-yazar değil	6	45,66	8,31	10,714	0,20
İlkokul	56	46,33	12,91		
Ortaokul ve dengi mezunu	22	46,54	10,09		
Lise mezunu	65	43,84	13,90		
Yüksekokul/Üniversite mezunu	52	38,40	9,40		

*Kruskal Wallis Testi

**p>0.05

Çalışmada araştırmaya katılan kadınların jinekolojik muayene öncesi durumluk anksiyete puan ortalamalarının eğitim durumuna göre dağılımı incelenmiştir. Buna göre; okur-yazar olmayan kadınların durumluk anksiyete puan ortalaması 45,66±8,31, ilkokul mezunu kadınların 46,33±12,91, ortaokul ve dengi okul mezunu kadınların 46,54±10,09, lise mezunu kadınların 43,84±13,90, yüksekokul/üniversite mezunu kadınların 38,40±9,40 olarak bulunmuştur. Görüldüğü gibi çalışmada eğitim düzeyi en yüksek kadın grubunda jinekolojik muayene öncesi yaşanan durumluk anksiyete düzeyi en düşük olarak gözlenmiş olup yapılan “Tek Yönlü ANOVA” analizinde gruplar arasındaki bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı saptanmıştır (F: 2,418 p=0,20>0.05) (Tablo 3). Buna göre, jinekolojik muayene öncesi yaşanan anksiyete düzeyinin kadınların eğitim durumundan etkilenmediği söylenebilir. Dolayısıyla, kadınların eğitim durumu ne olursa olsun, jinekolojik muayene öncesi anksiyete yaşamaktadırlar. Bu çalışmada, eğitim düzeyine göre anksiyete puanları arasında anlamlı bir fark olması beklenirken elde edilen bu sonucun; çalışmanın örneklemini oluşturan eğitim durumu farklı kadınların sayısal olarak dengesiz dağılımından (Tablo 1) kaynaklandığı düşünülebilir.

Grafik 3: Kadınların Çalışma Durumlarına Göre Jinekolojik Muayene Öncesi Durumluk Anksiyete Puan Ortalamasının Dağılımı



Tek Yönlü Varyans Testi (ANOVA)

p=0,04<0.05

Çalışmada araştırmaya katılan kadınların jinekolojik muayene öncesi durumluk anksiyete puan ortalamalarının çalışma durumlarına göre dağılımı incelendiğinde; ev hanımı olan kadınların durumluk anksiyete puan ortalaması $44,24 \pm 13,11$, emekli olan kadınların $41,25 \pm 7,84$, herhangi bir işte çalışan kadınların ise $38,75 \pm 9,25$ olarak bulunmuştur. Yapılan “*Tek Yönlü Varyans*” analizinde gruplar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır (F:10,714 p=0,04<0.05) (Grafik 3). Bu farkı belirlemek amacıyla yapılan ileri analizde (Tukey’s Testi) farkın ev hanımı grubundan kaynaklandığı belirlenmiştir. Görüldüğü gibi jinekolojik muayene öncesi en fazla anksiyete deneyimleyen grup ev hanımı olan kadınlardır. Yapılan istatistiksel analizde de çalışmayan dolayısıyla ev hanımların jinekolojik muayene deneyimi diğer kadınlara göre beklenenden daha fazladır. Araştırmada bulunan bu sonuç, ev hanımı olanların daha önceki jinekolojik muayene deneyimlerinin olumsuz olmasına bağlı olduğu şeklinde yorumlanabilir. Bunun yanında kadınların çalışma hayatına girmesi dolayısıyla daha sosyalleşmesi ile birlikte çevrelerinden etkilenebileceği ve jinekolojik muayene konusunda daha bilinçli olabileceği düşünülebilir.

Kadınların yaşadıkları yere göre jinekolojik muayene öncesi yaşadıkları anksiyete durumu incelendiğinde; köy/kasabada yaşayan kadınların durumluk anksiyete puan ortalaması $43,48 \pm 13,24$, ilçede yaşayan kadınların $40,74 \pm 11,01$, bir ilde yaşayan kadınların ise $42,92 \pm 12,59$ olarak bulunmuştur. Yapılan “*Tek Yönlü ANOVA*” analizinde gruplar arasındaki bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı saptanmıştır (F: 0,741 p=0,48>0.05).

Araştırma kapsamına alınan kadınların daha önce gebelik yaşama durumuna göre jinekolojik muayene öncesi yaşadıkları anksiyete durumu incelenmiştir. Buna göre, hiç gebelik yaşamayan kadınların durumluk anksiyete puan ortalaması $40,87 \pm 12,25$, 1-4 kez yaşayan kadınların $44,58 \pm 12,13$, 5-8 kez yaşayanların ise $36,21 \pm 10,34$ olarak bulunmuştur. Yapılan “*Tek Yönlü ANOVA*” analizinde gruplar arasındaki bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı saptanmıştır (F: 6,754 p=0,07>0.05). Yine kadınların daha önce doğum yapma durumunda göre jinekolojik muayene öncesi yaşadıkları anksiyete durumu incelendiğinde; daha önce doğum yapanların durumluk anksiyete puan ortalaması $42,78 \pm 12,35$, daha önce hiç doğum yapmayanların ise $41,15 \pm 11,91$ olarak bulunmuştur. Yapılan “*Independent-Samples T*” testi sonucunda bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı saptanmıştır (t: 0,818 p=0,41>0.05). Görüldüğü gibi daha önce gebelik yaşama ve doğum yapma durumu jinekolojik muayene durumunu etkilememektedir.

Tablo 4: Kadınların Daha Önceden Jinekolojik Muayene Olma Durumu ile Sayısına Göre Jinekolojik Muayene Öncesi Durumluk Anksiyete Puan Ortalamasının Dağılımı

Daha Önce Jinekolojik Muayene Olma Durum İle Sayısı	N	X	SD	KW*	p**
Hiç	23	41,60	10,07	14,348	0,28
1-3 kez	61	44,06	14,45		
4-6 kez	35	41,20	10,81		
7-9 kez	20	46,65	12,02		
10 ve üzeri kez	62	40,25	12,23		

***Kruskal Wallis Testi **p>0.05**

Çalışmada daha önce jinekolojik muayene olma durumunun muayene öncesi anksiyete düzeyini etkileyebileceği düşünülerek, araştırma kapsamına alınan kadınların daha önce muayene olma durumu ve sayısı incelenmiştir. Buna göre daha önce hiç muayene olmayan kadınların muayene öncesi durumluk anksiyete puan ortalaması 41,60±10,07, daha önce 1-3 kez muayene olan kadınların 44,06± 14,45, 4-6 kez muayene olan kadınların 41,20±10,81, 7-9 kez muayene olan kadınların 46,65±12,02, 10 ve üzeri kez muayene olan kadınların ise 40,25±12,23 olarak bulunmuştur. Yapılan “*Kruskal Wallis*” analizinde gruplar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı saptanmıştır (KW: 14,348 p=0,20>0.05) (Tablo 4).

Görüldüğü gibi kadınların gebelik yaşama, daha önceden doğum yapma ve daha önce jinekolojik muayene olma deneyimi gibi değişkenlerin kadınların muayene öncesi yaşadıkları anksiyete düzeyine etkisinin olmadığı gözlenmiştir. Bu bulgular, kadınların daha önce gebelik yaşama durumu, daha önceden doğum yapma durumu ile sayısı ve daha önce jinekolojik muayene olma durumu ile sayısı ne olursa olsun, jinekolojik muayene olmadan önce anksiyete deneyimlediklerini ve desteğe ihtiyacı olduğunu düşündürmektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Kadın sağlığı sorunlarının erken dönemde tanınması ve tedavisinin gerçekleştirilmesinde jinekolojik muayenenin önemi tartışılmazdır. Bu doğrultuda planlanan bu çalışmadan elde edilen sonuçlara göre; kadınların jinekolojik muayene öncesi bireysel özelliklerinden etkilenen *orta düzeyde* anksiyete yaşadıkları belirlenmiştir. Bu araştırmadan elde edilen bulgular, kadınların yaş grubu ve çalışma durumu gibi özelliklerinin jinekolojik muayene öncesi yaşadıkları anksiyete düzeyini etkilediğini göstermektedir. Bunun yanında kadınların eğitim durumu, daha önce gebelik yaşama durumu, daha önceden doğum yapma durumu ve daha önce jinekolojik muayene olma durumu gibi özelliklerinin ise jinekolojik muayene öncesi yaşadıkları anksiyete düzeyini etkilemediğini işaret etmektedir.

Jinekolojik muayene öncesi, sırası ve sonrasında sağlık personelinin tutum ve davranışı çok önemlidir. Jinekolojik muayene deneyiminin kadın açısından olumlu olması, kontrollere ve muayeneye gelmeyi cesaretlendiricidir. Bu doğrultuda, sağlık profesyonellerinin kadınlara jinekolojik muayene hakkında bilgi vermeleri, muayene öncesinde stres yaşamamaları için güven ve cesaret vermeleri, işlem basamaklarını açıklamaları, jinekolojik muayenelerini düzenli olarak yaptırılmalarının önemi hakkında eğitim vermeleri ve özellikle kadınların bireysel özelliklerini dikkate alarak destekleyici olmalarının yararlı olabileceği düşünülmüş ve önerilmiştir. Bunun yanında, sağlık personellerinin bu konuda farkında olmalarını artırıcı eğitim programları düzenlenmeli, sağlıkla ilgili bölümlerde öğrenim gören öğrencilerin ders konuları içinde, bu konuya yeterince yer verilmeleri de yararlı olacaktır.

KAYNAKLAR

- 1- Akarer B (2003) 15-49 Yaş Kadınların Jinekolojik Muayene Öncesi Anksiyete Durumlarının İncelenmesi, Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Yayınlanmamış Lisans Mezuniyet Tezi, İzmir.
- 2- Bolsoy N, Şenol S (2000) Manisa İli Temel Sağlık Hizmetlerinden Yararlanan Kadınların Düzeni Jinekolojik Muayene Yaptırmama Nedenlerinin İncelenmesi, Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 16 (1):37-45.
- 3- Nar M (2000) 15-49 Yaş Kadınların Jinekolojik Muayene Öncesi Anksiyete Durumlarının İncelenmesi, Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Yayınlanmamış Lisans Mezuniyet Tezi, İzmir.
- 4- Mete S (1992) Kadınların Doğum Öncesi Bakım Almama Nedenleri, III. Ulusal Hemşirelik Kongresi Kitabı, Esnaf Ofset, Sivas, 509-516.
- 5- Şirin A, Nar M (1999) Kadınların Jinekolojik Muayene Öncesi Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi, Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 15(2-3):115-126.
- 6- Ertekin Z (1988) Pelvik muayeneye karşı kadınların korku ve endişelerinin saptanması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- 7- Mete S (1998) Jinekolojik Muayeneye Gelen Kadınlarda Oluşan Anksiyeteye Hemşirelik Yaklaşımının Etkisi, Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 2 (2):1-8.
- 8- Yılmaz S (1988) 15-49 yaş grubu evli kadınların jinekolojik sorunları ve bu sorunların çözümündeki davranışları. Bilim Uzmanlığı Tezi, Ankara, Hacettepe Üniversitesi.
- 9- Özgüven, İ.E.(1994). Stres İle Kaygı Ölçütleri ve Sosyometri, Psikolojik Testler, Yeni Doğu Matbaası, 1. Baskı, Ankara, 321-324.
- 10- Frye CA, Weisberg RB (1994). Increasing the incidence of routine pelvic examinations: behavioral medicine's contribution, *Women Health*, 21 (1):33-55.
- 11- Millstein SG, Adler NE, Irwin CE Jr.(1984) . Sources of anxiety about pelvic examinations among adolescent females, *J Adolesc Health Care*, 5(2):105-11.
- 12- Taşkın L(2005). Doğum ve Kadın Sağlığı Kitabı, Sistem Ofset Matbaacılık, 7.Baskı,Ankara
- 13- Erbil N, Şenkul A, Sağlam Y, Ergül N (2008) Jinekolojik muayene öncesinde Türk kadınların anksiyete seviyeleri ve muayeneye ilişkin tutumlarının belirlenmesi, insan bilimleri dergisi, ISSN:1303-5134, Cilt: 5 Sayı:1

ESKİŞEHİR KADIN DANIŞMA VE DAYANIŞMA MERKEZİNE BAŞVURAN KADINLARIN VE EŞLERİNİN DEPRESYON GÖRÜLME SIKLIĞININ BELİRLENMESİ

*Doç.Dr.Nedime KÖŞGEROĞLU**, *Doç.Dr.Ünal AYRANCI***,
*Nilüfer SERHAN****, *Yrd. Doç. Dr. Nebahat ÖZERDOĞAN*****,
*Dr. F. Deniz SAYINER******

Özet

Giriş; Toplumda yaşanan sosyo-ekonomik belirsizlik, işsizlik gibi temel yaşamsal alanlar yanında, evlilikte yaşanan gerilim, iş yerinde yaşanan çatışmalar bireylerin yaşam enerjisini tüketmekte, baş etme yeteneklerini azaltmakta ve bireyin üretkenliğini ve yaşam kalitesinde azalmaya yol açmaktadır. Belirli düzeyde yaşanan gerilimler bireylerin kendilerini keşfetmede ve sorun çözme becerilerini geliştirmede olumlu katkı veriyor olsa da, uzun süreli yaşanan zorlanmalar zamanla ve bu zorlanmaların yoğunluğu bireyleri depresyona girmesine neden olabilmektedir.

Depresyon; kısa süreli öznel bir duygu biçimi olarak ortaya çıkan, kendine özgü belirtilerle (aşırı uyku-uykusuzluk ,aşırı yeme-iştah kaybı gibi) seyreden, bir içe dönüş durumu olup yaşamdan tat almama, isteksizlik, yorgunluk, ağlama isteği gibi ruhsal dalgalanmaların eşlik ettiği bir durum ya da bir hastalık olarak tanımlanabilmektedir. Konuya yönelik çalışmalar kadınlarda depresyon görülme sıklığının, erkeklere oranla iki kat fazla olduğunu göstermektedir. Bunun nedenine yönelik yapılan çalışmalar, kadınların yaşamsal dönemlerde hormonal değişimlerin rol oynadığı belirtilmektedir.

Amaç; Eskişehir Kadın Danışma ve Dayanışma Merkezi'ne başvuran kadınların ve görüşmeyi kabul eden eşlerinde depresyon görülme sıklığının belirlenmesi amacıyla yapılmıştır.

Yöntem ;Bu çalışma 1 Nisan 2008 – 1 Kasım 2008 tarihleri arasında Eskişehir Kadın Danışma ve Dayanışma Merkezi'ne başvuran kadınların ve görüşmeyi kabul eden eşlerinde de depresyon görülme sıklığının belirlenmesi amacıyla tanımlayıcı nitelikte yapılmıştır. Bulguların istatistiksel değerlendirilmesinde SPSS 13.0 paket programı kullanılmıştır.

Bulgular; Çalışmamızda kadınların oranı %91.3 olup, bu kadınların sadece %8.7'sinin eşleri görüşmeyi kabul etmişlerdir. Kadınlarda depresyon oranı % 49.5 iken eşlerinde bu oran %52.9 oranında yüksek bulunmuştur. Çalışmamıza katılan grupların eğitim düzeyleri ile depresyon oranları incelendiğinde okuma yazması olmayan grupta depresyon oranı % 17 iken lise mezunlarında bu oran %55.9, üniversite mezunlarında ise %61.5 olarak yükselmektedir. Çalışmamızda daha önce geçirilmiş depresyon öykü olmadığı halde bizim çalışmamız ile

-
- * Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Kadın Danışma ve Dayanışma Merkezi Sorumlusu
 - ** Eskişehir İl Sağlık Müdürlüğü 36 No'lu Aile Hekimi
 - *** Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Kurum Hemşiresi
 - **** Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eskişehir Sağlık Yüksekokulu Öğretim Görevlisi
 - ***** Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eskişehir Sağlık Yüksekokulu Öğretim Görevlisi

depresyon olduğu belirlenenlerin oranı %53.7'dir. Bu oran toplumda depresyonun gittikçe yaygınlaştığına ilişkin yapılan çalışma bulguları ile benzerlik göstermektedir. Bunun nedeni bireylerin depresyon konusuna yönelik farkındalığının oluşmasının yanında, içinde yaşadığımız küresel krizin bir sonucu olduğunu düşündürebilir.

Anahtar kelimeler. Kadın, Depresyon

GİRİŞ

Depresyon elem-keder, karamsarlık, mutsuzluk gibi duyguların bireylerin gündelik yaşamı sürdürmeyi aksatacak yoğunlukta ve süreklilik kazanması ile ortaya çıkan duygusal bir yaşantıdır. Her ne kadar gündelik stresörlere bağlı hüüzün, hayal kırıklığı keder gibi duygular, bazı olumsuz yaşam olaylarına karşı yaygın olarak verilen bir tepki olarak izlenebilirse de, bir tepki olarak ortaya çıkan her benzer duygu durumunu, bir depresyon hastalığı olarak kabul etmemek gerekir. Çünkü depresyonun dışında günlük olumsuz olaylara verilen bu tepkiler olayın yoğunluğu azaldıkça da azalması beklenir. Ancak gerçek bir depresyonda bu gibi duygular hem sürekli hem de kişinin günlük yaşamını bozacak düzeyde yoğun olarak izlenir. Depresyon tanısını kesinleştirme de alışlagelmiş etkinliklerden zevk almama(anhedoni) belirtileri yanında, kendisi ile ilgili değersizlik duygusu, işe yaramama duygusu, suçluluk duygusu,uykusuzluk ya da aşırı uyuma, iştah kaybı ya da aşırı yemek yeme, sık sık yenileyen ölüm düşüncelerinin bir veya birkacınının olması gerekir Kısaca depresyon tipik olarak;

- **Disforik mood;** yani bireyin daha önce kolaylıkla yaptığı günlük yaşamda işlerinden zevk almaması, mutsuz ve çökkün bir ruh hali içinde olması
- **Psikomotor baskılanma;** bireyin gerek fiziksel gerek mental alanda enerji azlığı yaşamasına bağlı yavaşlama,uyuşukluk hali,
- **Bilişsel baskılanma,** bireyin düşünce içeriğinde belirgin işlev azalması ile kendini gösteren bir hastalıktır(1)

Depresyonun Epidemiyolojisi

Her yaşta görülebilen ancak orta yaşlarda ve özellikle de 25–44 yaşları arasında daha sık izlenen bir hastalıktır. Yaşam boyu major depresyon yaygınlığı % 4,4 - % 19,6 ve % 17 olarak verilmiştir. Kadınlarda erkeklere göre iki kat daha sık rastlanır. Yaşam boyu gelişme olasılığı kadınlarda % 10–25, erkeklerde % 5–12 arasında değişmektedir. Her 4 kadından birisi ya da her 8–10 erkekten birisi yaşamları boyunca bir major depresif bozukluk geçirmektedir. Bu kişilerin de % 50–80 inde hastalığın bir ya da birden çok sayıda nüksetme olasılığı bulunmaktadır.

Kişinin biyolojik ailesinde depresyon geçirmiş diğer kişilerin bulunması, hastalık riskini 1,5–3 kat artırmaktadır(2)

Depresyonun Etiyolojisi

Depresyonun temelinde en yaygın bilinen ve en çok yeri olduğu düşünölen biyojenik aminler norepinefrin ve serotonindir. Özellikle serotonin eksikliği depresyona zemin hazırlamaktadır. Bunun yanında Parkinson gibi bedende dopamin konsantrasyonunda azalmaya yol açan hastalıklarda da depresyon daha yaygın olarak görölmektedir. Adrenal, tiroid ve growth hormonların duyu duru bozukluklarından sorumlu tutulması yanında, limbik sistem, bazal ganglionlar ve hipotalamusun patolojilerinde de depresyon görölebileceği belirtilmektedir. Öte yandan depresyonun ortaya çıkışında yaşam olaylarının önemli yer tutmaktadır. Örneğin: Anne ya da babanın 11 yaşından önce kaybına bağı bireylerde daha sonra ki yaşam süreçlerinde depresyon oluşmasını artırabildiği belirtilmektedir. Ayrıca gündelik yaşamda bireylerin küçük yaşta şiddette maruz kalması, iş kaybı, başarısızlık, statü kaybı gibi kayıplar yaşanması ve bu kayıpların yoğunluğu, uzun süreli oluşu da depresyonun etiolojisinde önemli rol oynamaktadır. Depresyonun etiolojisinde rol alan diğere etkenler içinde öğrenilmiş çaresizlik görüşü özellikle kadın yönelik şiddet ile ilişkilendirdiğimizde çocukluktan beri acılı uyaranlarla karşılaşma ve bunlardan kaçmayı, kurtulmayı bilememe sonucu çaresiz kalma davranışı oldukça önemli rol oynamaktadır.

Depresyonun Belirtileri

Özellikle sabah kalktığında kişi kendini asla dinlenmiş hissetmez. Sabahları bulgular daha barizdir gün içinde yavaş yavaş açılma olsa da asla tam bir rahatlık olmaz. Depresyondaki bir birey de aşağıdaki bulgular temeldir.

- Çökkünlük, karamsarlık, kederli ve elemli hissetme
- Yaşamdan zevk alamama,
- Umutsuzluk, mutsuzluk, hüüzün ve kendini boşlukta hissetme duygusu,
- Kendini değersiz ve işe yaramaz hissetme,
- Sürekli kötümser düşünceler ve kötü bir şeylerin olacağını hissetme,
- Çevresine ve kendi kişisel bakımına karşı ilgi azlığı gibi bulguların varlığı ve sürekliliği ile karakterizedir.
- Nedensiz iç sıkıntısı olarak tanımlanan, Anksiyete duygusu, depresyonun temel özelliği olmamasına rağmen depresif duyu duru ve ilgi azlığından sonra üçüncü sırada gelir. Hastalar kendilerini gergin hissedebilirler ve asla hiçbir şekilde rahatlayamazlar. Gereksiz yere öfke nöbetlerine tutulabilirler. Anksiyeteye genelde çarpıntı, göğüste ağrı, terleme gibi bedensel belirtilere de eşlik eder.

- Sözel anlatımda zorlanma, yavaşlama ya da hiç konuşmamaya(mutizm)
- Suçluluk ve değersizlik düşünceleri, pişmanlık duyguları, kendini eleştirme şeklinde olabilir. Suçluluk düşünceleri sanrı düzeyinde olabilir.
- Dikkat Bozukluğu: Gerek istemli gerek istemsiz(spontan) dikkatta azalma..
- Bellek Bozukluğu: Unutkanlık en sık görülen belirtilerden biridir.
- Yorgunluk, bitkinlik sık görülür.
- İştah azalması ve kilo kaybı veya iştahta artış ve kilo alımı
- Cinsel İstek kaybı: Depresyonun başlangıç aşamasında ortaya çıkar ve tedaviyle en geç düzelmelerden biridir. Cinsel ilgide azalma, ereksiyon zorluğu, ejakülasyonun gerçekleşmemesi veya empotans olabilir.
- Uyku Düzensizlikleri: %90 hastada uyku sorunu vardır. Çoğunlukla uykuya dalma bozulmuştur. Gece uykusunun sürekliliği de bozulur. Hastaların bir kısmında alışlagelmiş uyanma saatlerinden 2-3 saat daha önce uyanırlar. Yaş ilerledikçe uyku düzensizliği sıklığı artar. Hastaların küçük bir kısmında(%20) ise aşırı uyuma görülür.

Sonuç olarak depresyon sosyal, psikolojik, ekonomik gibi gündelik yaşam krizleri içinde, bireylerin baş etme ve problem çözme yeteneklerini azaltarak, üretkenliğinin düşmesine bağlı iş gücüne katılımın azalması neden olan önemli bir sağlık sorunudur. Ayrıca, tedavi giderlerine bağlı ekonomik kayıplara da yol açmaktadır.Bu konuya yönelik yapılan çalışmalarda depresyonun; hipertansiyon, diyabet veya kalp hastalıkları gibi kronik bedensel hastalıklardan daha fazla işlev kaybına ve bireylerde iyilik halinde azalmaya neden olduğu, bedensel hastalığı olanlara göre depresyonda olanların günlük işlerini daha fazla aksattıkları ve zamanlarının çoğunu yatakta geçirdiklerine ilişkin sonuçlar bildirilmiştir(4,5,6) Konuya yönelik bir başka çalışmada ise ruhsal bozukluk tanısı alan hastalarda problem çözme yetisinin % 17 oranında azaldığı belirtilmiştir(7). Aile de depresyon yaşayan birey, diğer aile üyelerinin de çaresizlik ve bunaltı yaşayacağını düşünürsek, sorunun etkilediği birey sayısında artış olacağı söyleyebiliriz. Böylece depresyonun, sosyal, ekonomik ve toplumsal bir sorun olduğunu da düşünebiliriz. Bu nedenle depresyon tanısı için ayaktan hizmet veren birinci basamak sağlık merkezlerinde çok sayıda geçerliliği güvenilirliği yapılmış ölçekler aracılığı ile erken tanılanması hem hastalığın ilerlemesi hem sosyal hem de ekonomik kayıpların önlenmesi açısından oldukça yararlı olacaktır. Bu amaçla Eskişehir Büyükşehir Belediyesi bünyesinde açılan Kadın Danışma ve Dayanışma Merkezine 1 Nisan 2008 – 1

Kasım 2008 tarihleri arasında sağlık, sosyal yardım ya da şiddet nedeniyle başvuran kadınlarda ve görüşmek isteyen eşlerindeki depresyon oranını belirlemek amacıyla bu çalışma yapılmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın Yapıldığı Yer ve Özellikleri: Bu çalışma 1 Nisan 2008 – 1 Kasım 2008 tarihleri arasında Eskişehir Kadın Danışma ve Dayanışma Merkezi'ne sağlık, sosyal yardım ve şiddet ya da hukuksal yardım talebi ile başvuran kadınların ve onların görüşmeyi kabul eden eşlerinde depresyon görülme sıklığının belirlenmesi amacıyla tanımlayıcı nitelikte yapılmıştır.

Kadın Danışma ve Dayanışma Merkezi: Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Sağlık ve Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığına bağlı olarak Şubat 2008'de hizmet vermeye başlamıştır. Eskişehir ili içinde biri SHCEK, diğeri de Tepebaşı Belediyesi bünyesinde iki kadın sığınma evi vardır. Danışma merkezinin Açılış amacı, şiddet mağduru kadınlara sağlık konusunda psikolojik yardım, hukuksal danışmanlık hizmeti ve sosyal yardım yapmak, gerektiğinde kadınları sığınma evine yerleştirmektir. Danışma merkezinde ayrıca meme kanseri taramasına yönelik çalışmalarda yapılmaktadır.

Merkez, Eskişehir ili merkezinde yer almakta olup, şehrin her bölgesinden tek vasıta ile ulaşılabilir bir konumdadır. Bu nedenle çarşıya inen her kadın merkez tabelasını görerek de merkezimize başvurabilmektedir. Günlük 15-20 başvuru olan merkezimizde tarama günlerinde bu sayı 2-3 kat artabilmektedir.

Merkezde Koordinatör, Koordinatör yardımcısı, bir hizmetli, bir sekteter, 3 teknik eleman olmak üzere toplam 7 kişi hizmet vermektedir. Bu çekirdek grubun dışında, görevlendirme ile merkezimize meme kanseri taramalarında 9 cerrah, kadın doğum sorunları için bir kadın doğum uzmanı, ruhsal sorunlar için 6 Psikiyatrist ve 2 Psikolog, hukuksal sorunlar için gelen kadınlara 25 avukat dönüşümlü olarak hizmet vermektedirler.

Araştırmanın evreni ve Örneklem secimi: Araştırmanın evrenini, 1 Nisan 2008 – 1 Kasım 2008 tarihleri arasında Eskişehir Kadın Danışma ve Dayanışma Merkezi'ne sağlık, sosyal yardım, iş başvurusu, şiddet ve hukuksal yardım talebi ile başvuran 3500 kadın araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Bu kadınlardan kişisel başvuru sırasında görüşmeciler tarafından fark edilen (913) kadın ve onların görüşmeyi kabul (87) eşleri araştırmanın örneklemi oluşturmuştur.

Araştırmada kullanılan veri toplama araçları: Eskişehir Kadın Danışma ve Dayanışma Merkezi'ne sağlık, sosyal yardım, iş başvurusu, şiddet ve hukuksal yardım talebi ile başvuran kadınlara kişisel başvuruları sırasında görüşmeciler tarafından, depresyona yönelik literatür bilgisine dayanılarak hazırlanan ve sosyo demografik özelliklerini içeren anket formu yanında ZUNK depresyon ölçeği kullanılmıştır.

Sosyo demografik özellikleri belirleyen sorular;yaş, cinsiyet, medeni durum, çocuk sayısı, mesleği, çalışma süresi, sağlık güvencesi olup olmadığını belirlemek için oluşturulmuştur. Ayrıca forma da kişilerin kronik bir hastalığı olup-olmadığı, sürekli ilaç kullanımı, bakmakla yükümlü bir hasta/engelli bireyin olup- olmadığı ve son olarak geçirilmiş depresyon öyküsünün varlığı sorgulanmıştır.

Bulguların istatistiksel değerlendirilmesi SPSS 13.0 paket programında yapılmıştır. kullanılmıştır.

Depresyonun Ölçülmesi (Zung Ölçeği)

Emosyonel bir bozukluk olarak depresyonun bir kendini değerlendirme ölçeğinde *(SDS) niceliksel olarak ölçülmesiyle ilgili, uygulamadan doğan tanımlara dayanarak yapılan, çalışmalar ilk kez 1965 yılında yayınlanmıştır. Bu yayımı gerek ABD, gerekse dünyadaki bir çok ülkede ölçeğin geçerliliği ve güvenilirliği konusunda yapılan yayınlar ve araştırmalar izlenmiştir.

Ölçek başlangıçta psikiyatrik araştırmalar için düzenlenmiş olmasına rağmen, bugün bunun yanı sıra depresyonlara çoğunlukla ilk kez rastlanan genel pratik alanında da kullanılmaktadır. SDS 'nin kullanımı apaçık organik bir temele dayanmayan fiziksel şikayetleri olan bir çok hastada “ maskeli depresyon” un örtüsünü kaldırıp, depresyonu ölçer. Hastada ki depresyonun açığa çıkartılması doktor tarafından tedaviye yönelik ilk önemli adımın atılmasını sağlayacağından, bu durum gerek doktor, gerekse de hasta için zaman yönünden önemli bir kazanç sağlar. *self-rating depression scale (SDS)

DEPRESYONUN ÖLÇÜLMESİ

Kendi Depresyonunu Değerlendirme Ölçeği Nasıl Kullanılır?

Depresyon uygulamada dört alandaki patolojik rahatsızlıkların veya değişikliklerin birlikte ortaya çıktığı işaret ve belirtilerden meydana gelen bir sendrom olarak tanımlanır. Depresyonda patolojik değişikliklerin ortaya çıktığı dört alan somatik, psikolojik, psikomotor ve “mood” alanlardır.

SDS 20 maddelik bir listeden oluşmaktadır. Her madde depresyonun özel bir niteliği ile ilişkilidir. Bu 20 madde birlikte ele alındığında, genellikle tanındığı biçimiyle depresyonun tanınmasını sağlar. Her ifadenin karşısında dört sütun yer almaktadır. Bunlar, hiçbir zaman veya ender olarak, bazen, sık sık, çoğunlukla veya her zamandır.

Hastanın kendi depresyonunu değerlendirmiş sonucunu elde etmek için, işaretlenmiş olan ölçek şeffaf puanlama anahtarı altına konur ve her maddenin kenarında yazılı olan değerler toplanır. Bu ham puan daha sonra 100 lük bir değere dönüştürülür. SDS ölçeği “ hastanın ne ölçüde depresyonda olduğu” konusunda uygulamanın bir olan tanım açısından, yüzde ile ifade edilen bir sonuç verir. SDS ölçeğinden alınan 65 puan, hastanın ölçmekle belirlenen depresyona % 65 oranında sahip olduğu biçiminde yorumlanır.

Tek tek maddelerden alınan puanlar, hastada görülen özel işaret veya belirti konusunda fikir verirken, çeşitli maddelerin artırdığı puanlar, hastanın en çok hangi alan veya alanlarda problemi olduğu ortaya koyar. Örneğin, 1 ve 3. maddeler afektle ilgili 2. ve 4. den 10' a kadar olan maddeler fizyolojik, 12 ve 13. maddeler psikomotor 11 ve 14'den 20'ye kadar olan maddeler ise psikolojik alanlardaki bozuklukları ortaya koyar.

SDS Cetveline Göre Ham Puanların Çevrilmesi

$$\text{Toplam ham puan} \\ (\text{Cetvel} = \frac{\text{Ham Puan}}{80} \times 100)$$

Ham Puan	SDS Cetveli	Ham Puan	SDS Cetveli	Ham Puan	SDS Cetveli
20	25	40	50	60	75
21	26	41	51	61	76
22	28	42	53	62	78
23	29	43	54	63	79
24	30	44	55	64	80
25	31	45	56	65	81
26	33	46	58	66	83
27	34	47	59	67	84
28	35	48	60	68	85
29	36	49	61	69	86
30	38	50	63	70	88
31	39	51	64	71	89
32	40	52	65	72	90
33	41	53	66	73	91
34	43	54	68	74	92
35	44	55	69	75	94
36	45	56	70	76	95
37	46	57	71	77	96
38	48	58	73	78	98
39	49	59	74	79	99
				80	100

SDS DEĞERLENDİRİLMESİNİN YORUMU

SDS Cetveli	EŞDEĞER OLDUĞU GENEL KLİNİK İZLENİM
50' den aşağı	Normal sınırlar içinde, psikopatoloji yok
50-59	En hafif- hafif düzeyde depresyon
60-69	Orta – belirgin düzeyde depresyon
70 ve yukarı	Şiddetli- en ileri düzeyde depresyon

BULGULAR

Tablo-1. Çalışmaya Katılanların Sosyo Demografik Özellikleri ile Depresyon Görülme Oranlarının Dağılımı

	Depresyon		Toplam n(%)
	Var n(%)	Yok n(%)	
Yaş grubu	$\chi^2=2.9; DF=3; P=0.401$		
20-29	75(45.7)	89(54.3)	164(16.4)
30-39	127(47.4)	141(52.6)	268(26.8)
40-49	180(52.3)	164(47.7)	344(34.4)
50 ve üzeri	116(51.8)	108(48.2)	224(22.4)
Cinsiyet	$\chi^2=0.36; DF=1; P=0.548$		
Kadın	452(49.5)	461(50.5)	913(91.3)
Erkek	46(52.9)	41(47.1)	87(8.7)
Meslek*	$\chi^2=5.26; DF= 3; P= 0.153$		
evhanımı-işsiz olanlar	342(48.1)	369(51.9)	711(71.1)
Çalışan	140(55.6)	112(44.4)	252(25.2)
ogrenci	13(46.4)	15(53.6)	28(2.8)
emekli	3(33.3)	6(66.7)	9(0.9)
Eğitim seviyesi	$\chi^2=19.63; DF= 3; P= 0.000$		
Okur yazar değil	17(33.3)	34(66.7)	51(5.1)
İlköğretim	275(46.2)	320(53.8)	595(59.5)
Lise	118(55.9)	93(44.1)	211(21.1)
Üniversite	88(61.5)	55(38.5)	143(14.3)
Çalışma süresi	$\chi^2=5.06; DF= 4; P= 0.281$		
Çalışmayanlar	335(48.1)	362(51.9)	697(69.7)
1-5 yıl	45(47.4)	50(52.6)	95(9.5)
6-10 yıl	39(56.5)	30(43.5)	69(6.9)
11-15 yıl	13(56.5)	10(43.5)	23(2.3)
16 ve üzeri yıl	66(56.9)	50(43.1)	116(11.6)

Tablo 1’de çalışmaya katılanların sosyo demografik özellikleri ile depresyon görülme oranlarının dağılımı verilmiştir. Buna göre çalışma grubuna katılanların yaş gruplarına göre depresyon görülme oranı karşılaştırıldığında;20-29 yaş grubunda %45.7 (75)’sinde depresyon görülürken, aynı yaş grubunda depresyon olmayanların oranı %54.3(89) olarak bulunmuştur. 30-39 yaş grubunun %47.4 (127) depresyon saptanmış buna karşılık %52.6 (141)’sında depresyon görülmemiştir. 40-49 yaş grubunda %52.3 (180)’ünde depresyon varken %47.7 (164)’sinde depresyon yoktur, 50 yaş ve üzerindeki grupta ise depresyon oranı %51.8 (116) olarak bulunmuştur. Depresyon en çok 40-49 ve 50 ve üzeri yaş gruplarında görülmesine rağmen depresyon olup olmaması ile yaş grupları arasında bir ilişki yoktu ($p>0.05$).

Cinsiyet ile depresyonun varlığı arasındaki ilişkiye bakıldığında; kadınlarda depresyon görülme oranı % 49.5 (452) iken, erkeklerde bu oran %52.9 (46) olarak bulunmuştur. Depresyon daha çok erkeklerde görülmesine rağmen depresyon ile cinsiyet arasında bir bağlantı yoktu ($p>0.05$).

Çalışma grubuna alınanların meslekleri ile depresyon görülme arasındaki ilişkiye bakıldığında; Ev hanımı olanlarda depresyon oranı % 48.1 (342) iken depresyon görülmeyenlerin oranı %51.9(369), çalışanların %55.6 (140)'sında depresyon görülürken %44.4 (112)'ünde depresyon saptanmamıştır. Öğrenci olanların %46.4 (13)'ünde depresyon görülme oranına karşın %53.6 (15)'sında depresyon görülmemiştir. Emekli olanlarda ise depresyon görülme oranı %33.3(3) görülmeyenlerin oranı 66.7 (6) olarak bulunmuştur.

Depresyon en çok çalışan gruplarında görülmesine rağmen depresyon olup olmaması ile meslek grupları arasında bir ilişki yoktur ($p>0.05$).

Hiç okuma yazma bilmeyen kişilerde depresyonun varlığı %33.3 (17) iken, depresyon görülmeyen grup %66.7 (34)'dir. İlköğretim mezunu olanların %46.2 (275)'sinde depresyonun varlığından söz edilirken, %53.8 (320)'inde depresyon görülmemiştir. Lise mezunu grubunda %55.9(118) oranında depresyon varken, %44.1 (93)'inde olmadığı görülmüştür. Üniversite mezunu olan kişilerde ise % 61.5(88) oranında depresyon görülmüştür. Depresyon en çok üniversite mezunu olanlarda diğer eğitim düzeylerinden daha çok görülmüştür. Bu fark istatistiksel olarak da anlamlı bulunmuştur. ($p<0.05$).

Çalışmaya katılan kişilerin çalışma sürelerine göre depresyon varlığına bakıldığında 16 ve üzerinde çalışma yılı olanlarda depresyon oranı en yüksek düzeyde %56.9 (66) olarak bulunmuştur. 11-15 yıl arasında çalışanlarda ise depresyon oranı %56.5 (13), 6-10 yıl çalışan kişilerde %56.5 (39) oranında depresyon görülmektedir.1-5 yıl arasında çalışanlarda %47.4 (45) oranında depresyon varken, çalışmayanlar arasında depresyon oranı %48.1(335) olarak bulunmuştur. Depresyon daha 16 yıl ve üzerinde çalışan grupta görülmesine karşın çalışma yılları ile depresyon oranlarının karşılaştırılmasına yönelik istatistiksel açıdan anlamlı bir fark çıkmamıştır. ($p>0.05$)

Tablo.2 Çalışmaya Katılanların Mevcut Sağlık Durumlarının Depresyon Oranları İle Karşılaştırılması

	Depresyon		Toplam n(%)
	Var n(%)	Yok n(%)	
<i>Kronik Hastalık</i>	$\chi^2=2.20;DF=1;P=0.138$		
Yok	329(51.6)	309(48.4)	638(63.8)
Var	169(46.7)	193(53.3)	362(36.2)
<i>Ailede Kronik Hastalık</i>	$\chi^2=1.13;DF=1;P=0.287$		
Yok	311(51.2)	297(48.8)	608(60.8)
Var	187(47.7)	205(52.3)	392(39.2)
<i>Sürekli İlaç Kullanımı</i>	$\chi^2=4.72;DF=1;P=0.030$		
Yok	322(52.5)	291(47.5)	613(61.3)
Var	176(45.5)	211(54.5)	387(38.7)
<i>Geçirilmiş Depresyon Öyküsü</i>	$\chi^2=20.719;DF=2;P=0.000$		
Yok	407(53.7)	351(46.3)	758(75.8)
İlaç kullanmadı	38(43.2)	50(56.8)	88(8.8)
Antidepresan kullandı	53(34.4)	101(65.6)	154(15.4)

Kronik Hastalığı olanlarda depresyon oranı %46.7(169), kronik hastalığı olmayanlarda ise depresyon oranı % 51.6 (329)'dır. *Ailede Kronik Hastalık* olanlarda depresyon oranı % 47.7(187) iken, ailede kronik hastalık olmayanlar da depresyon oranı % 51.2 (311)'I olarak bulunmuştur.

Sürekli ilaç kullanımı ile depresyon oranları karşılaştırıldığında, ilaç kullanma öyküsü olanlarda depresyon oranı %45.5(176)iken, ilaç kullanma öyküsü olmayanlarda depresyon oranı %52.5(322)olarak bulunmuştur. Geçirilmiş depresyon öyküsü olmayanlarda depresyon oranı %53.7 (407), daha önce depresyon tanısı konmuş ancak ilaç kullanmayanlarda depresyon oranı % 43.2 (38), daha önce geçirilmiş depresyon öyküsü olma ve antidepresan kullananlarda depresyon oranı % 34.4(53) olarak bulunmuştur.

TARTIŞMA VE SONUÇLAR

Depresyon; ruhsal,sosyal,ekonomik kayıplara yola açan ve yaygın olarak görülen bir toplumsal sorundur. Dünya Sağlık Örgütü tarafından 1997 yılında yapılan bir çalışmanın sonuçlarına göre; 2020 yılına kadar depresyon, en çok zaman kaybına, fonksiyonel işlev kayıplarına yol açarak ölüme neden olan etkenler arasında ikinci sırada yer alacağı bildirilmektedir.(7) Ülkemizde sağlık ocağına başvuran hastalar arasında depresyon tanısı alanların oranı, solunum sistemi hastalıklarından sonra ikinci sırada yer aldığı belirtilmiştir.(8)

Eskişehir Kadın Danışma ve Dayanışma Merkezi'ne sağlık, sosyal yardım ve şiddet ya da hukuksal yardım talebi ile başvuran kadınların ve onların görüşmeyi kabul eden eşlerinde depresyon görülme sıklığının belirlenmesi amacıyla tanımlayıcı nitelikte yaptığımız çalışmamızda depresyon, diğer yaş gruplarına oranla en çok 40-49 ve 50 ve üzeri yaş gruplarında görüldüğünü saptatik. Konuya yönelik çalışmalarda depresyonun her yaş grubunda görülebilecek bir sağlık sorunu olması yanında kadınlarda özellikle 40 yaş ve sonrasında daha sık rastlandığına ilişkin sonuçlar elde edilmiştir.(4,5). Bu sonuçlar bizim sonuçlarımızla benzerlik göstermektedir. Ancak araştırmamızda yaş grupları ile depresyon görülme durumları arasında istatistiksel değerlendirmede anlamlı bir sonuç elde edilememiştir. (p>0.05).

Cinsiyet ile depresyonun varlığı arasındaki ilişkiye bakıldığında; kadınlarda depresyon görülme oranı %49.5 (452) iken, erkeklerde bu oran %52.9 (46) olarak bulunmuştur. Bu oran konuya yönelik literatür çalışmalarında kadınlarda depresyon oranının erkeklere oranla 2-3 kat daha fazla görüldüğü belirtilmektedir. Bizim çalışma sonuçlarımız literatür çalışmaları ile uyumlu değildir. Bunun nedeni çalışmamızda depresyon öyküsü ile kadın danışma merkezine başvuran kadınların kendi bireysel istekleri nedeniyle, onların eşleri özel olarak birime çağrılmış ve birime gelen eşlerle görüşme sonucu depresyon oranı belirlenmiştir. Çalışma örneğimizde kadın sayısı 913 iken kadınların kendi istekleri üzerine eşleri birime gelen erkeklerin sayısı sadece 87 kişidir. Bu nedenle çalışmamızda erkeklerde depresyon oranının yüksek çıkmasının nedeni hem n sayısının farklılığından hem de içinde yaşadığımız kriz nedeniyle işten çıkarılmaların yoğun yaşandığı bir döneme denk gelmesinden kaynaklanabileceğini düşünmekteyiz. Çünkü gelen eşler % 50 oranında işini

kaybetmiş ve ekonomik sıkıntı yaşadıklarını belirtmişlerdir. Merkeze başvuru nedenlerinin başında iş talebi gelmiştir. Bu sonuç'un çıkmasında yukarıda açıklanan nedenlerin rol oynadığını söyleyebiliriz.

Üniversite mezunu olan kişilerde % 61.5(88) oranında depresyon görülmüştür. Çalışmamızda depresyon en çok üniversite mezunu olanlarda daha çok görülmüştür. Çalışmanın yapıldığı döneme denk düşen ekonomik kriz ve işsizlik oranındaki artış Bu sonucun çıkmasına neden olmuştur. Küresel yaşanan kriz nedeniyle ülkemizde işsizlik oranının artmıştır. İktisatçılara göre diğer Avrupa ülkelerine göre oldukça genç nüfusa sahip ülkemizde gerçek işsizlik oranının yüzde 20'ye yakın olduğu bildirilmektedir. Özellikle kentlerde yaşayan gençler (15-24 yaş grubu) arasında işsizlik oranı çok yüksek düzeyde olduğu belirtilmektedir. (10) Üniversite mezunları kendi içinde karşılaştırıldığında istatistiksel açıdan bu fark anlamlı bulunmuştur. ($p < 0.05$).

Çalışmamıza katılanlarda % 75.8'inde "daha önce geçirilmiş depresyon öyküsü olmayanların içinde %53.7'sinin depresyon görüldüğünü saptatik. Bu sonuç depresyon oranındaki artışı göstermesi açısından oldukça önemlidir. Dünya da 400 milyon kişide anksiyete bozukluğu ve 340 milyon kişide duygu durum bozukluğu olduğu ve bunların büyük bir kısmının kadın olduğu tahmin edilmektedir. İngiltere'de her türlü ruhsal hastalığı olan kişilerin %55'i kadınlardan, %45'i erkeklerden oluşmaktadır (5).

Bizim çalışmamızda yeni depresyon olgularında yüksek oranın nedeni depresyon ile ilgili kadınlar arasında farkındalık oluşması ve kadın danışma merkezine kadınların şiddet nedeniyle gelmelerinden kaynaklandığını söyleyebiliriz.

KAYNAKLAR

1. BİLGİLİ N. Yunus Emre Sağlık Ocağı Bölgesinde kadınlarda ruh sağlığı sorunlarının prevalansı ve kadına yönelik aile içi şiddetin buna etkisinin saptanması, Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara. 2005,
2. ÖZYÜKSEL B, ULUĞ B. "Depresyon Tanısı Alan Hastalarda Kalıntı Belirtilerin Yetiyitimi ile İlişkisi: 3 Aylık İzlem Çalışması". Türk Psikiyatri Dergisi 2007; 18(4):323-332
3. KELLECİ M , "Depresyonu olan Bireyin Hemşirelik Bakımı". İkinci Psikiyatri Hemşireliği Günleri Özet Kitabı. 28-31. Nisan. 04. 2008 ss45-46.
4. KOCABAŞOĞLU N, DOKSAT K, DOĞANGÜN B. "Anksiyete Ve Depresyonun Çok Yönlü İlişkisi Yeni Symposium 42 (4): 168-176, 2004, [http://www.yenisymposium.net/fulltext/2004\(4\)/ys2004_42_4_5.pdf](http://www.yenisymposium.net/fulltext/2004(4)/ys2004_42_4_5.pdf)
5. SARIKAYA Ö, GÜLEÇ ÖYEKÇİN D, DURAKLI M, EROL A. "Baş Ağrısı Tipi İle Psikiyatrik Eş Tanı, Depresyon Ve Anksiyete Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, , Anadolu Psikiyatri Dergisi 2007; 8:281-286
6. Can H, Soysal, Ş Kızbes Y, Yılmaz G. Bir Semt Polikliniğine Sağlık Hizmeti Almak İçin Başvuran Emekli Bireylerde Gözlenen Depresif Belirtiler ve Sağlık Anlayışının

İncelenmesi, New/Yeni Symposium Journal, Temmuz 2008 | Cilt 46 | Sayı3, <http://www.yenisymposium.net/fulltext/2008/122.pdf>

7.ÖZDEMİR H, REZAKİ M, Depresyon Saptanmasında Genel Sağlık Anketi -12, Dr. Türk Psikiyatri Dergisi 2007; 18(1):13-21.

8 Razaki M."Bir Sağlık Ocağına Başvuran Hastalarda depresyon" Türk Psikiyatri Dergisi 2005; 6(1):13-20

9.Tözün M, Ünsal A (40 Yaş ve Üzeri Bireylerde Eşik Üstü Depresif Belirti Gösterenlerin Sıklığı, TAF Preventive Medicine Bulletin, 2008; 7(6) www.korhek.org 485 *Araştırma/Research Article TAF Prev Med Bull 2008; 7(6):485-490*

10.İkinci S Türkiye'de işsizlik oranı büyük bir hızla artıyor *İngilizce'den çeviri (23 Şubat 2008)*1.Nisan 2008.<http://www.wsws.org>.World Sociality Web Site. Erişim Tarihi. 20Eylül.2008

MENOPOZUN SOSYO-KÜLTÜREL YÖNÜ

Nursen BOLSOY, Yurdanur DEMİR***

ÖZET

Üreme çağı ile senilite arasında klimakterium denen dönemden bir kesit olan menopoz, bir kadının kalıcı olarak adetten kesilmesi ve yumurtalık fonksiyonlarının sona ermesi ile karakterize bir durumdur. Teknolojik gelişmeler, insan yaşam kalitesini ve beklenen yaşam süresini artırırken yaşlı nüfusu da artırmaktadır. Geçmişte klimakterik döneme bile girmeden ölen kadınlar, günümüzde ömürlerinin yaklaşık 1/3'ini postmenopoz döneminde geçirmektedirler. Bu nedenle uzayan yaşam süresi kadının yaşam kalitesinin yükseltilmesi açısından ayrı bir önem kazanmaktadır. Menopoz sonrası ortaya çıkan yakınma ve bulgular kadından kadına farklılık göstermektedir. Yaklaşık her üç kadından biri bu olayları hiç yaşamazken diğerleri yaşam kalitesini ciddi biçimde azaltabilecek şiddette yaşayabilmektedir. Dolayısıyla menopoz yaşantısının anlaşılabilmesi için, biyolojik faktörlerin olduğu kadar psikolojik, sosyal ve kültürel faktörlerin de dikkate alınması gerekmektedir. Bunun yanında menopoz döneminde; aile yapısı, anne rolü, çocuklarla ilişki, sosyal etkinliklerde ve çevrenin algısındaki değişiklikler, geleceğe ilişkin yatırım ve rollerdeki değişikliklerin ruh sağlığı üzerinde fizyolojik belirtilerden daha fazla rol aldığını belirtilmektedir. Öte yandan emeklilik, sosyal geri çekilme, çocukların evlenip aile-den ayrılmaları gibi etmenler menopozda depresyon gelişiminde dikkate alınması gereken diğer durumlardır. Bu doğrultuda, menopozda yaşanan sorunlarla ilgili olarak hasta biyopsikososyal bir bütünlük içinde ele alınmalı ve uygulanacak tedavi yöntemlerinin etkinliği yakından izlenmelidir.

Bu bildiriye menopoz kavramı biyolojik, psikolojik ve sosyo-kültürel boyutları ile değerlendirilmiş ve bu döneme özgü profesyonel yaklaşımların gerekliliği önerilmiştir.

Anahtar kelimeler: menopoz, kültür, kadın.

Giriş

Orta yaş dönemi kadınları için evrensel bir geçiş dönemi olan menopoz, henüz yeterince anlaşılabilmiştir (Huffman ve ark.2001). En basit şekliyle menstruasyonun sona ermesi olarak tanımlanan menopoz; biyolojik, psikolojik, sosyal ve kültürel faktörleri kapsayan kompleks bir geçiş olarak da tanımlanmaktadır (Tortumluoğlu 2004). Dolayısıyla menopozun iyi anlaşılabilmesi için biyolojik faktörlerin yanı sıra psikolojik, sosyal ve kültürel faktörlerinde dikkate alınması gerekmektedir (Bayraktar ve Uçanok 2002). Nitekim, menopozun algılanması, menopozal tutum ve menopozal yakınmalar üzerinde; gelenek-görenek, etnik yapı, toplumun yaşlıya ve kadına verdiği değer, kadının rolü, cinsellik, kadının yaşam felsefesi, kadının ve toplumun menopoza yüklediği anlam gibi kültürel özellikler önemli bir etkiye sahiptir (Tortumluoğlu 2004, Dennerstein 1996).

* Celal Bayar Üniversitesi Manisa Sağlık Yüksekokulu
* Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bolu Sağlık Yüksekokulu

Menopozun Tanımı ve Önemi

Üreme çağı ile senilite arasında klimakterium denen dönemden bir kesit olan menopoz; bir kadının kalıcı olarak adetten kesilmesi ve yumurtalık fonksiyonlarının (hem üreme hem östrojen yapımı) sona ermesi ile karakterize bir durumdur. Amerika'da da kadınların ortalama menopoz yaşı 50.7, Japonya'da ise menopozun 50 yaş civarında yaşandığı bildirilmiştir. Benzer şekilde, ülkemizde de menopozun 45-50 yaşları arasında başladığı belirtilmektedir. Bu doğrultuda hem kentte hem de kırsal kesimde yapılan çalışmalarda, menopoza girme yaşının ortalama olarak 48 olduğu görülmüştür. Kadınlar menopoza ilişkin değişimleri 35 yaşından itibaren yaşamaya başlamakta ve bu durum 50 yaşına kadar devam etmektedir (Bayraktar ve Uçanok 2002). Kadınların % 1-2'si 60 yaşından sonra ve % 1-2'si 40 yaşından önce menopoza girmektedir (Özdemir 2004, Şirin 1995). Sonuç olarak, biyolojik ve tıbbi anlamda son adet kanaması olarak tanımlanan menopoz, orta yaş dönemini yaşayan tüm kadınlar için evrensel bir olaydır (Bayraktar ve Uçanok 2002).

Teknolojik gelişmeler, insan yaşam kalitesini ve beklenen yaşam süresini artırırken, yaşlı nüfusu da artırmaktadır. M.Ö. 1000 yılında 18 olarak bilinen kadın ömrü, günümüzün gelişmiş ülkelerinde 80 yıla, Türkiye'de ise ortalama 71 yıla uzamıştır. Ortalama yaşam süresinin uzaması ile kadınların menopoz sonrası yaşadıkları dönem de uzamıştır. Önceki yıllarda klimakterik döneme bile girmeden ölen kadınlar, günümüzde ömürlerinin yaklaşık 1/3'ini postmenopoz döneminde geçirmektedirler. Bu nedenle uzayan yaşam süresi kadının yaşam kalitesinin yükseltilmesi açısından da ayrı bir önem taşımaktadır (Yurdakul 2007, Şirin 1995).

Menopozun Psikolojik ve Sosyo-Kültürel Yönü

Menopoz döneminde, kadınlarda somatik, psikosomatik ve psikolojik birtakım belirtilerin ortaya çıktığı öne sürülmekte ve yaygın olarak ifade edilen bu belirtiler iki grupta toplanmaktadır. Sıcak basması, gece terlemesi, uykusuzluk, sinirlilik hali, konsantrasyon kaybı, unutkanlık, idrar yolu şikayetleri gibi ilk gruba giren belirtiler, bu dönemde kadını huzursuz edebilmekte, ancak tek başına ciddi sağlık sorunlarına neden olmamaktadır. Buna karşılık, osteoporoz adı verilen kemik yoğunluğunun kaybı ve kalp-damar hastalıkları gibi başlangıçta belirti vermeyen, ancak yıllar ilerledikçe ortaya çıkan ikinci gruba ait belirtiler ise ciddi sağlık sorunlarına neden olabilmektedir. Menopoz sonrasında yaşanan fiziksel şikayetlerin giderilmesi için yaygın olarak östrojen ve progesteron içeren hormon tedavisi (hormon replacement therapy) uygulanmaktadır. Dolayısıyla bu tedavi, menopoz döneminde kanda belirli bir düzeyin altına inen östrojen hormonunun yerine konulmasını içermektedir (Bayraktar ve Uçanok 2002).

Menopozdaki psikolojik yakınmalarda ve menopozal depresyonda, biyolojik ve psikolojik etkenlerin yanında kuşkusuz kültürel, toplumsal ve ailesel etkenler de söz konusudur. Nitekim; aile yapısı, anne rolü, çocuklarla ilişki, sosyal etkinliklerde ve çevrenin algısındaki değişiklikler, geleceğe ilişkin planlar ve

rollerdeki değişikliklerin ruh sağlığı üzerinde fizyolojik belirtilerden daha fazla rol aldığını görölmektedir. Özellikle emeklilik, sosyal izolasyon, kendini değersiz hissetme, çocukların evlenip aileden ayrılmaları gibi etmenler menopozda depresyon gelişiminde dikkate alınması gereken diğer durumlardır (Evlice 2002).

Menopoz yaşantısının anlaşılabilmesi için, biyolojik faktörlerin olduğu kadar psikolojik, sosyal ve kültürel faktörlerin de dikkate alınması gerekmektedir. Dolayısıyla, menopoz yalnızca hormonal bir değişim değildir. Hem kültürün kendi içinde, hem de farklı kültürlerde menopozun yaşanması açısından büyük farklılıklar olduğu ve menopozla ilişkin belirtilerin fiziksel değişmeler, kültürel etkiler ve bireysel algıların bir kombinasyonu olduğu düşünülmektedir (Eker ve ark.2006, Kıroğlu 2005, Khademi ve Cooke 2003, Evlice 2002). Çünkü kadınlar bu dönemde benzer biyolojik değişiklikler yaşamalarına rağmen menopozu farklı yaşarlar. Yapılan çalışmalar; menopozun algılanması, menopozal tutum ve bu dönemde görölen yakınmalar açısından hem kültürler arasında hem de kültürlerin kendi içinde büyük farklılıklar olduğunu göstermiş olup (Huffman ve ark.2001, Dennerstein 1996, Robinson 1996, Coşkun ve Hotun 1992) hem kültürün kendi içinde hem de farklı kültürlerde menopozun yaşanması açısından büyük farklılıklar olduğu ve menopozla ilişkin belirtilerin fiziksel değişmeler, kültürel etkiler ve bireysel algıların bir kombinasyonu olduğunu göstermiştir (Robinson 1996). Dolayısıyla, menopozal dönem üzerinde; gelenek-görenek, etnik yapı, toplumun yaşlıya ve kadına verdiği değer, kadının rolü, cinsellik, kadının yaşam felsefesi, kadının ve toplumun menopozla yüklediği anlam gibi kültürel özellikler önemli bir etkiye sahip olduğu söylenebilir.

Menopozun anlamı bireyin kişilik yapısına, eğitim düzeyine, sürdüğü yaşam biçimine, anne olup olmamasına ve geleceğe dönük tasarılarına göre değişebilir. Pek çok kültürde cinsellik, kadının toplumdaki rolleri, cinsiyete özgü stres ve yaşlanma gibi konular menopozun fiziksel ve sembolik anlamı ile oldukça yakından ilgilidir. Pek çok kültürde cinsellik, kadının toplumdaki rolleri, cinsiyete özgü stres ve yaşlanma gibi konular menopozun fiziksel ve sembolik anlamı ile oldukça yakından ilgilidir. Doğu ve Batı kültürlerindeki kadınları karşılaştıran çalışmalar, Doğudaki kadınların menopozu doğal bir süreç olarak gördüklerini ve batıdaki yaşlılarına göre yaşamın bu dönemini daha olumlu değerlendirdiklerini göstermiştir (Adler ve ark.2000, Lock 1991). Çin ve Hindistan gibi sosyal statünün yaşla birlikte arttığı kültürlerde, kadınların klimakterik döneme ilişkin olumsuz belirtileri daha az yaşadıkları görölmüştür. Fakat çağdaş-küreselleşmiş, tüketim toplumlarında gençlik ve güzelliğe aşırı önem verilmesi, kadınlar için menopoz dönemini zorlaştırmaktadır (Eker ve ark.2006, Kıroğlu 2005, Demir ve Karacan 2001). Batı toplumlarında ise menopoz tedavi edilmesi gereken bir süreç olarak görölmektedir. Toplumların gençlik, güzellik ve maddi üretkenliğe ileri derecede önem vermeleri nedeniyle, genç kadınların bir çoğu, erişkinlik dönemlerinden itibaren, menopozu bir kayıp ve sorunlu bir dönem gibi algılamaya başlamaktadır. Bir kısmı ise, yıllar öncesinden kaygılı bir bekleyişe girmektedir (Kıroğlu 2005). İleri yaşlarda

kadının sosyal statüsü ile menopoza yaşaması arasındaki bağ, bu kültürel farka getirilen açıklamalardan yalnızca birisidir. Sosyal statünün yaşla birlikte arttığı toplumlarda ya da kültürlerde kadınların klimakterik döneme ilişkin olumsuz belirtileri daha az yaşadıkları görülmüştür (Bayraktar ve Uçakok 2002).

Bizim kültürümüzde ise batının ve doğunun etkileri gözlenmektedir. Doğu kültüründe, yaşlanmak kadına aile ve toplum içinde statü kazandırır. Özellikle kırsal kesimde, yaşlı kadınların toplumsal ve dinsel etkinliklerde özel bir yeri ve fonksiyonu vardır. Onların yaşamdaki kazandıkları bilgelikleri, gençlik değerlerinden daha önde tutulur. Bu nedenle kültürümüzde postmenopozal dönem, gençliğin, güç ve enerjisinin, rol ve fonksiyon kaybını konpanse edebilecek seçenekleri vardır (Bayraktar ve Uçakok 2002, Eker ve ark.2001).

Bunun yanında bir çok kadın için menopoz, bir kayıp olarak değil, bir kurtuluş olarak algılanır. Onlar için menopoz, gebelik korkusundan, menstruasyonun rahatsızlığından ve kontrasepsiyon sıkıntısından kurtulmadır. Dolayısıyla, fertil kadınların mecbur olduğu menstrual tabular ve sınırlamaların kalktığı menopoz dönemi pozitif bir yaşam değişikliği olarak görülür. Bu nedenle, fizyolojik bir süreç olan menopoza bazı kadınlar çok az sorunla, bazı kadınlar ise hiç sorunsuz olarak geçirebilmektedirler (Kıroğlu 2005, Bayraktar ve Uçakok 2002). Menopozda yaşanan sorunları ve yaşam kalitesini kadının sahip olduğu sorumluluk alanları ve rolleri de etkileyebilmektedir.

Menopozla İlgili Yapılan Kültürlerarası Çalışmalar

Tüm dünyada globalleşme, kültürel etkilenmeler ve kültürel değişimler yaşansa da kültürler arasında farklılıklar vardır ve kültürün öncelikleri menopoza karşı tutumları da derinden etkilemektedir. Menopoza ilişkin kültürlerarası çalışmalar, Avrupalı ve Kuzey Amerikalı kadınların, menopoza ilişkin daha fazla yakınmaları olduğunu ve bu nedenle sağlık kuruluşlarına daha çok başvurduklarını ortaya koymaktadır (Avis ve McKinlay 1995, Boulet ve ark.1994).

İtalyan kadınlar menopoza, sağlığın azaldığı bir dönem olarak tanımlamışlardır. Aylık rutin kan akışının olmayışı hastalık hissini, semptomların sayısını ve şiddetini artırmaktadır. Ayrıca, beyaz orta sınıftan gelen ve Avrupa kökenli Amerikalı kadınların diğerlerine göre, özellikle hormon tedavisini içeren tedaviye daha fazla başvurdukları ve genel olarak Batılı kadınların, Batılı olmayanlara göre daha fazla hormon kullandıkları görülmüştür. Diğer yandan, Tayvanlı kadınların HRT'yi doğal görmedikleri ve HRT konusunda yeterince bilgili olmadıkları saptanmıştır. Bir doğu Avrupa ülkesi olan Hırvatistan'da da kadınlar HRT'yi doğal görmemektedirler ve HRT kullanma süreleri, ortalama 3 ay gibi çok kısa bir süredir (Kıroğlu 2005, Khademi ve Cooke 2003, Bayraktar ve Uçakok 2002). Bununla birlikte beyaz, orta sınıftan gelen ve Avrupa kökenli Amerikalı kadınların diğerlerine göre özellikle hormon tedavisini içeren tedaviye daha fazla başvurdukları ve genel olarak Batılı kadınların Batılı olmayanlara göre daha fazla hormon kullandıkları görülmektedir. Ancak kültürlerarası karşılaştırmaları içeren ve son on yılda ağırlık kazanan bu çalışmaların genellikle bazı özel gruplarla Kuzey

Amerikalıların menopoza yaşantısını karşılaştırdığı ve Amerika'da yapılan pek çok çalışmanın da sadece orta sınıf beyaz Avrupa kökenli Amerikalı kadınların menopoza yaşantılarına dayalı olduğu öne sürülmektedir. Buna karşılık, Amerika'da menopoza ve orta yaş dönemi yaşantılarını ırk, etnik köken, eğitim düzeyi, mesleki statü, kültür veya sosyoekonomik statüye göre karşılaştıran çalışmaların oldukça az sayıda olduğu belirtilmektedir (Adler ve ark.2000).

Konu ile ilgili olarak yapılan diğer çalışmalarda, Asyalı kadınların menopoza diğer kadınlara göre daha olumlu olarak algıladıkları ve bu dönemi daha sorunsuz ve rahat geçirdikleri saptanmıştır. Literatürde, Asyalı kadınların menopozal dönemde yakınmaları minimal düzeyde yaşarken, diğer kadınların ciddi boyutlarda yaşadıkları saptanmıştır (Tortumluoğlu 2004, Mahzar ve Gul-e-Erum 2003, Bayraktar ve Uçakok 2002).

Mazhar ve Gul-e-Erum'un (2003) Pakistan da yaptıkları çalışmada, kadınların %75.7'sinin menopoza olumlu bir durum olarak algıladıklarını saptamışlardır. Yine Pakistan'da Yahya ve Rehan'ın (2003) çalışmalarında, kadınların menopoza sonrasında % 7'sinin kırık, %2.3'ünün de kardiyak hastalık yaşadıklarını, bununla birlikte menopozal dönemi yaşamın döngüsü içinde geçirilen normal bir geçiş evresi olarak gördükleri ve % 82.3'ünün pozitif değişikliklerin olduğu bir durum olarak algıladıklarını saptamışlardır. Öte yandan, menopozal dönemi Asyalı kadınlara göre daha olumsuz yaşayan Avrupalı kadınların, menopozal dönemi yaşlılığın bir işareti, cinsel yaşamın, güç ve güzelliğin kaybı olarak algıladıkları belirlenmiştir (Tortumluoğlu 2004, Hvas 2001).

Arapların ve Müslümanların yoğun olduğu Asya ülkelerinde kadınlar menopoza sosyal özgürlüğün başlangıcı olarak algılamaktadırlar. Menopozun bu kadınlar için farklı bir önemli yönü de menstruasyonlu iken yerine getiremedikleri ibadetlerini rahatça, kesintisiz yerine getirebilme düşüncesinin olmasıdır. Yine doğum kontrol yöntemlerini uygun bulmayıp çok sayıda çocuk doğuran bu kadınlar için menopoza farklı bir kurtuluş yoludur (Tortumluoğlu 2004).

Kentli ve köylü İranlı kadınların karşılaştırıldığı bir çalışmada, batılı yaşamdan etkilenmiş olan kentli kadınların daha negatif bir tutum içinde olmaları beklenirken köylü kadınların daha negatif bir tutum içinde olduğu saptanmıştır. Bu sonuç, doğurganlığın köylü kadınlar için daha önemli ve öncelikli olmasından kaynaklanmış olabileceği şeklinde yorumlanmıştır (Khademi ve Cooke 2003).

Türk kadınları menopozal dönemi hem Asyalı hem de geneli Müslüman olan ülkelerin kadınlarından daha olumsuz ve menopozal yakınmaları daha sık yaşamaktadırlar. Türkiye'de farklı yerleşim birimlerinde yapılan çalışma sonuçlarına göre en yaygın görülen yakınmalar; *eklem-kas ağrısı* (%77-83), *gece terlemesi-sıcak basması* (%73-87), *uykusuzluk-yorgunluk* (%71-82), *sinirlilik-gerginlik* (%71-78) ve *baş ağrısı-baş dönmesi* (%62-73.6) olarak belirlenmiştir (Tortumluoğlu ve Erci 2004, Tortumluoğlu ve Pasinlioğlu 2003, Işık ve Vural 2001, Ergöl 2001, Karacan ve Şirin 2000). Menopozal yakınmaları sıklıkla

yaşayan Türk kadınlarında yapılan çalışmalarda menopoza döneme yönelik genel olarak olumsuz tutum içinde oldukları belirlenmiştir (Tortumluoğlu ve Erci 2003, Ergöl 2001). Bunun yanında, Türk kadınının menopoza olumsuz algılamasının nedenleri arasında annelik rolünün kaybı, evlilik ilişkisinin ve kadınlık cazibesinin kaybı, vücut postüründeki değişiklikler, fiziksel güç kaybı ve cinsel yaşamın sonu biçimindeki algılama sayılabilir (Tortumluoğlu 2004).

Ancak kültürlerarası karşılaştırmaları içeren ve son yıllarda yoğunluk kazanan çalışmaların, genellikle bazı özel gruplarla yapıldığı ve sayılarının artması gerektiği göz önünde tutulmalıdır.

Menopozda Sosyal Destek

Kadının aile yapısı, eşiyle ve çocuklarıyla ilişkileri, toplumsal etkinliklere katılımı ve gelecekle ilgili beklentilerinin yanı sıra, toplumun menopoza bakış açısının, ruh sağlığı üzerindeki etkileri, bu dönemde ortaya çıkan biyolojik değişikliklerden daha önemlidir (Demir ve Karacan 2001, Evlice 2002). Ruh sağlığı ve depresyon açısından yapılan çalışmalarda, eş ve diğer yakınardan alınan sosyal destek arasında bir ayırmadan söz edilmektedir. Eş önemli bir sırdaş olarak gözükmekte, anne-baba, akraba veya arkadaşla olan sırdaşlığın eşin verdiği desteğin yerini tutmadığı belirtilmektedir. Arkadaş ve akrabadan çok, eşten alınan sosyal desteğin önemi vurgulanmaktadır (Bayraktar ve Uçakok 2002, Evlice 2002, Kastro 2001, Şirin 1995).

Menopoz dönemindeki kadınların bu döneme ilişkin şikayetleri ile baş etmede, evliliklerinin ve eşleriyle olan ilişkilerinin oldukça önemli bir rol oynadığı düşünülmektedir. Bayraktar ve Uçanok (2002) konu ile ilgili makalelerinde, en önemli değişkenleri sırasıyla; evlilikte uyum düzeyi, eğitim düzeyi ve yaşam olayları şeklinde sıraladıklarını belirtmektedirler. Türk kadınının %62'sinin "eşe yakın olmayı" birinci veya ikinci sırada bir değer olarak seçtikleri dikkate alındığında, Türk toplumunda evlilik ilişkisinin niteliğinin ve eşten alınan sosyal desteğin klimakterik döneme ilişkin yakınmalar ile baş etmede oldukça önemli rolü olduğu söylenebilir.

Özellikle yaşamından hoşnut olmayan, yeterince başarı ve mutluluğu tadamamış bireylerde, menopoz dönemi daha sorunlu yaşanmaktadır. Yaşamını boşa harcadığını ve fırsatları kaçırdığını düşünmeye başlayan kişide, kimi zaman kendini ya da yakınlarını suçlama eğilimleri oluşabilmektedir (Eker ve ark.2006, Demir ve Karacan 2001).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Menopoz dönemi, kadınların yaşamını biyolojik, psikolojik ve sosyal boyutlarda etkileyen ciddi bir durumdur. Konu ile ilgili yapılan çalışmalarda da menopozun yaşanmasında bireysel, sosyal ve kültürel düzeyde önemli farklılıklar olduğu görülmektedir. Bu nedenle, menopozun iyi anlaşılabilmesi için biyolojik faktörlerin yanı sıra psikolojik, sosyal ve kültürel faktörlerinde de dikkate alınması gerektiği düşünülmektedir. Dolayısıyla, menopozal dönem üzerinde; gelenek-görenek, etnik yapı, toplumun yaşlıya ve kadına verdiği değer, kadının rolü, cinsellik, kadının yaşam felsefesi, kadının ve toplumun

menopoza yüklediği anlam gibi sosyal ve kültürel özelliklerin önemli bir etkiye sahip olduğu açıktır. Ayrıca kadınların yaş, eğitim düzeyi, medeni durumu gibi sosyodemografik değişkenlerin yanı sıra bu dönemde algılanan yaşam olayları, sosyal destek alma ve yaşama bakış açısı gibi değişkenlerin bu dönemdeki belirtileri incelemede oldukça önemli rolü olduğu düşünülmektedir. Bunun yanı sıra, kentte ve kırsal kesimde yapılan paralel çalışmalardan elde edilen sonuçlar, menopoz yaşantısının anlaşılması açısından her kültürün kendi içinde de sosyal düzey farklılıkları gösterebileceği görüşüne önemli ölçüde destek sağlamaktadır.

Bu doğrultuda, menopozda gerek psikolojik gerekse sosyal alanda yaşanan bu değişiklikler ve yakınmalarla ilgili olarak, kadın biyo-psikosozyal bir bütünlük içinde ele alınmalı ve uygulanacak tedavi bu doğrultuda planlanmalıdır. Kadınlar menopoz dönemi değişiklikleri, yaşanabilecek sıkıntılar ve baş etme yöntemleri hakkında sağlık çalışanları tarafından bilgilendirilmeli ve desteklenmelidir. Menopoz, multidisipliner bir ekip anlayışı içinde ele alınması gereken bir dönemdir. Bu ekip içinde tüm sağlık profesyonelleri, hastaların yaşadığı hem biyolojik hem de psikososyal sorunların çözümünde ve gereksinimlerinin karşılanmasında hizmet verdikleri kadınların, sosyo-kültürel durumunu tanımak için daha duyarlı olmaları ve bunu da hizmetlerine etkili bir biçimde yansıtılmaları açısından önemli roller üstlenebilirler. Nitekim bu dönemde, psikososyal girişimler tedavinin bütünlüğü ve ayrılmaz bir parçası olup, kadınların menopoz dönemini kabullenmelerinde daha destekleyici olabilir. Bu bağlamda, kadınların yaşadığı bu sorunların bireysel özelliklerden ve kültürden etkilendiği göz önünde bulundurularak, sağlık profesyonellerinin kadınların psikososyal gereksinimlerini değerlendirmeleri ve bu konuda danışmanlık vermeleri, gerek duygusal gerekse sosyal destek sağlamaya odaklanan profesyonel girişimlerde bulunmalarının yararlı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

1. Bayraktar R. Uçanok Z. (2002) Menopoza İlişkin Yakınmaların Ve Kültürler Arası Çalışmaların Gözden Geçirilmesi. *Aile Ve Toplum*.2(5): 5-12.
2. Demir Ü. Karacan G. (2001) Menopoz Ve Cinsellik. *Hemşirelik Forumu*. 4(6): 11-14.
3. Eker E, Ertüngealp E, Kayır A. (2006). Kadında Cinsel Sağlık Ve Üreme Sağlığı Açısından Sağlıklı Yaşlanma, Cinsel Sağlık Ve Üreme Sağlığı Alanında Ulusal Ve Yerel Medya Yoluyla Savunuculuk Projesi Bilgilendirme Dosyası 3.
4. Evlice Y.E (2002) Menopoz Ve Tedavi Sürecinde Ortaya Çıkan Ruhsal Sorunlar. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*. 3:108-112.
5. Fistoncic I. Et All. (2004). Menopause In Croatia. Socio-Demographic Characteristics, Women's Attitudes And Source of Information, Compliance With HRT. *Maturitas*. 47(2):91-98.
6. Karacan G, Şirin A. (2000). Menopoz Polikliniğine Başvuran Kadınların Menopoza İlişkin Yakınmalarına Verilen Planlı Eğitimin Etkinliğinin İncelenmesi. *I.Uluslararası Ve VIII.Ulusal Hemşirelik Kongresi*.Antalya, Türkiye. 256-259.

7. Kastro M.N. (2001) The Role Of The Partner In The Management of The Menopause. *Medicographia*. 23(4):326-327.
8. Khademi S., Cooke M. S.(2003). Comparing The Attitudes of Urban And Rural Iranian Women Toward Menopause. *Maturitas*. 46(2):113-121.
9. Kıroğlo F.G. (2005) Menopoz Döneminin Kadının Sosyal İlişkilerine Olan Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilimdalı, Ankara.
10. Özdemir O. Çöl M. (2004) The Age At Menopause And Associated Factors At The Health Center Area İn Ankara, Turkey. *Maturitas*. 49: 211-219.
11. Shiu-Yun Fu RN, BN, MN. et all (2003) Cross-Cultural Menopausal Experience: Comparison of Australian and Taiwanese Women. *Nursing and Health Sciences*. 5(1):77-85.
12. Şirin A.(1995). Menopoz Ve Kadın, I. Baskı, İzmir, Ege Üniversitesi Basımevi, 5-82.
13. Yurdakul M, Eker A, Kaya D. (2007) Menopozal Dönemdeki Kadınların Yaşam Kalitesinin Değerlendirilmesi. *Fırat Üniversitesi Dergisi*. 21(5):187-193.
14. Boulet, M J; Oddens, B J; Lehert, P; Vemer, H M; Visser, A (1994) Climacteric And Menopause İn Seven South-East Asian Countries .*Maturitas* 19(3);157-176.
15. Çoşkun A, Hotun N (1996) Kadınların Klimakterik Dönemine Özgü Gereksinimleri Ve Hemşirenin Rolü. V. Ulusal Konsültasyon Liyezon Psikiyatrisi Kongresi, 30 Ekim- 1 Kasım, İstanbul.
16. Dennerstein L (1996) Well-Being Symptoms and the Menopausal Transition. *Maturitas* 23(2):147-157.
17. Ergöl Ş (2001) Klimakterik Dönemdeki Kadınların Sağlık Bakımlarına İlişkin Uygulama Ve Tutumları. *Sağlık Ve Toplum Ocak/Mart*;1:49-57.
18. Huffman SB, Myers JE, Bond L (2001).Menopause And African-American Women: Attitudes And Symptom Reporting <http://csi.affiniscape.com/displaycommon.cfm?an=1&subarticlenbr=93>.
19. Hvas L (2001) Positive Aspects of Menopause. a Qualitative Study. *Maturitas* 39:11-17.
20. Işık G, Vural G (2001) Menopoz Polikliniğine Başvuran Ve Hormon Replasman Tedavisi Bağlanan Kadınların Tedavilerine İlişkin Bilgi Ve Görüşleri. *Hemşirelik Araştırma Dergisi* 1 (1):39-48.
21. Karacan Ertem G, Şirin A (2000) Menopoz Polikliniğine Başvuran Kadınların Menopoz İlişkin Yakınmalarına Verilen Planlı Eğitimin Etkinliğinin İncelenmesi.I. Uluslar Arası VIII Ulusal Hemşirelik Kongresi. Kongre Kitabı. Antalya, 29 Ekim- 2 Kasım, 256-259.
22. Lock M (1991) Symptom Reporting At Menopause: A Review of Cross-Cultural Findings. *J Br Menopause Soc*.Dec;8(4):132-6.

23. Mazhar SB, Gul-E-Erum (2003) Knowledge And Attitude of Older Women Towards Menopause. J Coll Physicians Surg Pak. 13(11):621-4.
24. Robinson G (1996). Cross-Cultural Perspectives on Menopause. Journal of Nervous Mental Disorder 184 (8),453-458.
25. Tortumluoğlu G, Erci B (2004). The Effectiveness of Planned Health Education Given To Climacteric Women on Menopausal Symptoms, Menopausal Attitude And Health Behaviors, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi. ISSN:1303-5134. <http://www.insanbilimleri.com>
26. Tortumluoğlu G, Pasinlioğlu T (2003). Klimakterik Yakınması Olan Kadınların Alternatif Tedavi Yöntemlerini Uygulama Durumları. Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 6 (3):64-75.
27. Yahya S, Rehan N (2003) Perceptions of Menopause Among Rural Women Of Lahore. J Coll Physicians Surg Pak. 13(5):252-254.
28. Âdler, S. R., Fosket, J. R., Kagavva-Singer, M., Mcgravy, S. A., Wong-Kim, E., Goid, E. ve Sternfeld, B. (2000) Conceptualizing Menopause And Midlife: Chinese American And Chinese Women in The US, Maturitas, 35, 11-23.
29. Avis, N. E., ve Mckinlay, S.M. (1995) The Massachusetts Women's Health Study: An Epidemiologic Investigation of The Menopause. Journal of American Medicine and Women's Association, 50, 45-63.
30. Tortumluoğlu G (2004) Asyalı ve Türk Kadınlarında Menopoz, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi. ISSN:1303-5134. <http://www.insanbilimleri.com>

SAĞLIKLI YAŞAM VE EGZERSİZ

*Prof. Dr. Safinaz A.YILDIZ**

İnsan organizması harekete göre düzenlenmiştir. Fizyolojik olarak çalışan organ kanlanır, gelişir, ve güçlenir. Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere, bütün dünyada yaşlı nüfus giderek artmaktadır. 2006 yılı itibarıyla, Amerika Birleşik Devletleri'nde 65 yaş üstü kişilerin yaklaşık 35 milyon olduğu tahmin edilmektedir. Aynı şekilde 65 yaş üstü kişilerin yaklaşık %80'ninin çeşitli kronik hastalıklarla (Parkinson, koroner kalp hastalıkları, kronik ağrı, hipertansiyon, diyabet gibi) yaşadıkları bildirilmektedir. Yaşlılarda fizyolojik fonksiyonlar, mental sağlık bozulmaktadır. Kas ve kardiyovasküler sistem dayanıklılığı azalmakta, ve yaşlılar günlük aktivitelerini (Activity of Daily Living) yeterince yapamamaktadırlar. Kas atrofileri, kemik kitle kayıpları, denge kayıpları nedeniyle düşmelere bağlı büyük kemiklerin kırılması yaşlılarda özellikle menopoz sonrası kadınlarda sıkça görülen sağlık problemleridir. Yaşlılarda tıbbi tedavi , hastane ve evde bakım, rehabilitasyon masrafları ekonomiye büyük miktarlarda yük getirmektedir. Amerika'da 2050 yılında 1000 kişide 854 kişinin 100 yaşına geleceği tahmin edilmektedir. Ortalama ömrün uzaması ile birlikte kronik hastalıklar ve fizyolojik fonksiyonların bozulması yaşlı popülasyonun tedavi ve bakımı önemli Halk Sağlığı problemi olmaktadır. Yaşam süresinin uzaması yerine, (ortalama ömür) sağlıklı, kaliteli yaşam (malüliyet olmadan, kendine yetebilen yaşlılar) sunulmasında, fiziksel aktivitenin önemi doksanlı yıllardan itibaren kabul edilmektedir. Fiziksel inaktivite, başta kardiyovasküler hastalıklar olmak üzere çeşitli hastalıklarda mortalite hızını artıran major bir faktör olmaya devam etmektedir. Yapılan çalışmalarda düzenli fiziksel aktivitenin bütün sebeplerden mortaliteyi azaltarak, insana sağlıklı ve kaliteli bir yaşam sunduğu gösterilmiştir. U.S.'de kalp hastalıklarından ölümler, hala ölüm nedenleri arasında birinci sıradadır. Aynı şekilde kardiyovasküler hastalıklarına yakalanma risk faktörleri arasında, geçen dekalara kadar, "sigara içmek" birinci sırada kabul edilirken; bu gün en önemli birincil risk faktörü "fiziksel inaktivite" olarak kabul edilmektedir. Aynı şekilde önlenbilir ölüm nedenlerinden ikincisi olan obezite , Tip-II diyabet hastalığı ve çeşitli kanser türlerinden ölüm nedenleri arasında fiziksel inaktivite birincil sırada yer almaktadır. Sonuç olarak koroner kalp hastalıkları, diyabet , çeşitli kanser türlerinden prematüre ölümlerde en önemli risk faktörü yine fiziksel inaktivite olarak gösterilmektedir. Klinik çalışmalara göre fiziksel inaktiviteye bağlı başta koroner kalp hastalıkları gibi sağlık sorunlarının ve prematüre ölümlerin postmenopozal dönem kadınlarda da sık görüldüğü unutulmamalıdır.

Amerikan toplumunda 20 yaş ve üzeri erişkinlerin ¼ nün sedanter yaşam sürdürdükleri görülmektedir. Sedanter yaşamın kadınlarda erkeklerden daha fazla, siyah ırk ve Messika'lılarda beyaz ırktan daha fazla olduğu görülmüş. 20-31 yaş genç ve 50-62 yaş orta yaşlı iki ayrı yaş grubunda yapılan bir çalışmada ;

* İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi Spor Hekimliği Anabilim Dalı Başkanı, 34 390-Çapa-İstanbul

koroner kalp hastalıklarına yakalanma riskini azaltmada aktif kişilerin sedanterlere göre daha avantajlı oldukları bulunmuş. Adolesan kız çocuklarında da sedanter yaşamın %10 daha fazla olduğu gösterilmiştir. Sağlıklı yaşam kronik hastalıklardan korunmak, prematüre ölüm riskini azaltmak demek olup; bu amaçla kardiyorespiratuvar fitnessi (aerobik kapasiteyi) geliştirmek gerekmektedir. US'de , ölümlerin %12'sinin düzenli fiziksel aktivite eksikliği sonucu meydana geldiği bildirilmiştir. Bu nedenle yılda 250 bin kişi ölmektedir. İncelemelere göre sedanter kişilerin %50'si düzensiz fiziksel aktif hale geçerse; yine düzensiz fiziksel aktif kişilerin de %50'si düzenli fiziksel aktif hale geçerse; her yıl kolon kanseri, diyabet ve kalp hastalıklarından mortalite hızında %3 azalma , bunun da yılda 70 bin kişinin daha fazla yaşayacağı anlamına geldiği belirtilmektedir.

Nasıl bir egzersiz olmalıdır?

American College of Sports Medicine'ye (ACSM) göre, egzersize başlamadan önce , "Egzersiz Testi" ile tıbbi bir değerlendirme mutlaka yapılmalıdır. Böylece egzersiz yapmasında kardiyovasküler –respiratuvar sistem ve iskelet – kas sistemi açısından tıbbi bir sınırlama var mı? İncelenmelidir. Tıbbi değerlendirme için;

- 1- İyi bir anamnez (tıbbi öykü) alınmalıdır.
- 2- Başlıca kardiyovasküler sistem ve solunum sistemini kapsayan fizik muayene yapılmalıdır.
- 3- Kan biyokimyası (kan şekeri ve kan lipid profilleri) ve hemogram değerlendirilmelidir.
- 4- Solunum fonksiyon testleri, istirahat elektrokardiyogram (EKG)'si alınarak egzersiz ve egzersiz testi yapılmasına bir engel var mı değerlendirilmelidir.
- 5- EKG takipli dereceli egzersiz uygulayarak , "Efor Testi" yapılmalıdır.

Gereğinde, kişinin egzersizde dokularının kullandığı maksimum oksijen miktarı ölçülerek aerobik ve anaerobik kapasiteleri değerlendirilmelidir.

Efor testi sonucu "negatif" ise, egzersiz yapmasında anlamlı bir sınırlama yok anlamına gelip, egzersiz reçetesi verilebilir. Sonuçta egzersiz reçetesinde yazarken; kişiye özel , egzersizin tipi, yoğunluğu, süresi, sıklığı ve devamlılığı iyi seçilmelidir. AMCS'ye göre, 1978, 1990, 1994, ve 2000 yılı raporlarına göre, "kişiye verilen egzersiz reçetesi içeriği "kardiyorespiratuvar fitness ve vücut kompozisyonunda olumlu bir gelişme sağlayacak yeterlilikte olmalıdır" denmektedir.

Egzersizin modeli ve tipi

Öncelikle, büyük kas gruplarının, aerobik metabolizma yolu ile enerji transferini kullanarak, ritmik, uzun süreli ve düzenli olarak çalışmasını sağlayacak "Aerobik Egzersiz" olmalıdır. Aerobik egzersizler kalp damar hastalıklarından korunmada uygulanması gereken egzersizlerdir. Egzersiz uygulanmasından

beklenen kardiyovasküler ve respratuvar sistem kapasitesini , fitnessini geliştirmektir. Ritmik yürüme, jogging, uzun mesafe koşusu (haftada 23-35km), bisiklet, tenis, badmington, kır kayağı, hız pateni, uzun mesafe yüzme, dans bu tip egzersize örnektir.

Ayrıca progresif direnç (kuvvet) egzersizleri de önerilmelidir. Başlangıçta düşük dirençli , çok tekrarlı olmalıdır (1-RM'nin %40-60 değerinde ve 15-20 tekrar), ve büyük kas grupları kullanılmalıdır. Kişinin kondisyonu ilerleyince, yüksek yoğunlukta, az tekrarlı (1-RM'nin %70-80'ni değerinde ve 8-10 tekrar ile) çalışılmalıdır . Direnç egzersizlerinin haftada 2-3 gün yapılmasının faydalı olacağı kabul edilmektedir. Kuvvet egzersizleri yaşlılarda kas lifi ve kas kitlesi kayıplarında protein sentezini arttırmak, kas atrofisini önlemek amaçlı ve yine obezite tedavisinde olduğu gibi ağırlık kontrolü için viseral yağ dokuyu azaltmak amaçlı önerilmelidir. Denge egzersizleri, esneklik-fleksibilite egzersizlerini uygulayarak desteklemek, uygulanan egzersizin etkinliğini daha da arttıracaktır.

Egzersiz şiddeti

Egzersiz uygulamalarında kalp hızı ile iş yükü arasında lineer bir ilişki bulunması nedeniyle; aerobik egzersizin yoğunluğu, kişinin maksimum kalp hızının % 60-90 arasındaki kalp atım hızı aralığında veya dereceli olarak artan bir egzersiz testi sırasında, dokuların kullandığı maksimum oksijen volümünün (VO_2 maks) %50-85'şine karşılık gelen kalp atım hızı aralığında (Hedef Kalp Hızı) yapılan egzersiz yoğunlukları sağlıklı yaşamda önerilen değerlerdir (ACSM=American College of Sports Medicine).

Egzersizin frekansı

Haftada en az 3-5 gün veya her gün olmak üzere ömür boyu; günde 1-2 defa , bir seansın süresi 20-60 dakika olarak reçete edilmelidir. Sağlıklı yaşamda egzersiz uygulamasının devamlılığını sağlamak çok önemlidir. Egzersizler öncesi ısınma , sonrası ise soğuma egzersizleri (5-10 dak.) mutlaka yapılmalıdır.

İnsan yaşamında egzersizin önemi

İnsan yaşamında egzersiz yaşamın her evresinde çocukluk-adölesan dönemi, genç erişkin ve yaşlılık dönemi gibi –etkilidir. Bunun için, egzersiz yaşamın her döneminde , yemek yemek, çalışmak, uyumak, su içmek gibi, yaşamın vazgeçilmez bir parçası olmalıdır. Çocukluk döneminde; çocuğun büyümesi ve gelişmesinde egzersizin faydalı etkileri göz önünde bulundurulmalıdır. Bu dönemin diğer bir önemi çocuğa egzersiz alışkanlığı verilmesidir. Egzersiz alışkanlığı ailede başlar. Aile en azından hafta sonları çocuk ile birlikte , egzersiz yapmak suretiyle çocukta egzersiz alışkanlığı kazandırılmasına çalışılmalıdır. Daha sonra okul bu görevi üstlenmelidir. Çocukta, egzersiz/spor yapmak organik sağlık, fiziksel olarak düzgün gelişme, şahsiyetinin gelişmesi ve mental sağlık üzerinde çok faydalıdır. Spor yapan çocuğun kardiyovasküler sistem dayanıklılığı artar, nöromüsküler koordinasyonu gelişir. Kas kuvvet ve dayanıklılığı artar. Eğlenen çocuk, aynı zamanda beceri kazanır ve sosyal bir kişiliğe sahip olur.

Genç erişkinlik döneminde , kadınlarda , gebelik döneminde düzenli egzersizin etkileri incelenmiş. Düzenli moderate aerobik egzersiz yapan gebelerde, kilo kontrolü sağlandığı, doğum komplikasyonlarının hafif atlatıldığı hatta yaşanmadığı, sezaryan ve abortus ihtimalinin fazla yaşanmadığı bildirilmiştir.

Erişkin menopoz döneminde kadınlarda egzersizin faydalı etkilerinin kaçınılmaz olduğunu unutmamak gerekir. Kadınlarda menopoz ile birlikte hormonal değişiklikler, östrojen eksikliği, metabolizmanın yavaşlaması gibi nedenlerle kalp dolaşım sistemi hastalıkları riski artar. Bu amaçla moderate aerobik egzersizlerin düzenli uygulanması bununla beraber kemik kitlesini korumak amacıyla direnç egzersizleri ile desteklemek gerekmektedir.

Yaşlanma ile birlikte, maksimum solunum kapasitesi %40 azalır. Aerobik kapasite yaşla her yıl % 0.5-1 oranında azaldığı bilinmektedir. Fiziksel olarak aktif yaşlılarda aerobik kapasite %25 daha yüksek bulunmuştur. (50 yaş= 20yaş). Kas enine kesit alanı ve kas kitlesi (%40-50) azaldığı (sarkopeni), motor ünite kaybı ve remodelling kaybı olduğu bildirilmektedir. Kas denervasyonu meydana gelir. Lokomotor kaslarda kontraksiyona katılmayan kas miktarı yaşla iki kata çıkar. Kas kapiller: kas lifi oranının yaşla azaldığı bildirilmektedir. Sinir ileti hızı 30 yaşına göre % 10-15 azalır. Spinal kort akson sayısı %40 azaldığı bildirilmiştir. Osteoporozis 60 yaş sonrası kemik kitlesi % 30-50 oranında azalır. Bellek azalır. Heyecan artar. Denge bozulur. Vücut suyu azalır. Sinir siteminde günde 10 bin hücre kaybedilir. Glikoz toleransı bozulur. 80 yaşındaki kişilerin %50'sinde Tip II diyabet tespit edilmiştir. Periferik dokularda insülin direnci yükselir, insülin yetersizliği meydana gelir. Metabolik sendrom gelişir.

Yaşlılarda sağlıklı yaşam için en iyi egzersiz modeli aerobik egzersizleridir. Aerobik egzersizlerden de, ritmik yürüme egzersizleri en idealidir. Yürüme mesafesi ile mortalite hızı arasında negatif bir ilişki olduğu gösterilmiştir. Yaşları ortalama 61-81 olan kişiler üzerinde çalışılmış. Her gün 2 mil yürüten aktif yaşlı kişilerde, ölüm insidansında 12 yıl gecikme görülmüş ve ölüm oranı %21.5 bulunmuş , buna karşın günde 1 mil'den daha kısa yürüten kişilerde ise bu gecikme 7 yıl olarak, ölüm oranı ise %43.1 olarak saptanmıştır.

Egzersiz/ fiziksel aktivitenin yararları

- 1-Kronik hastalıklardan prematüre ölüm riskini azaltır.
- 2-Kalp ve dolaşım hastalıklarından (başlıca miyokart infarktüsü, stroke=inme) ölüm riskini azaltır.
- 3-Diyabet gelişim riskini azaltır.
- 4-Kan basıncında yükselme (hipertansiyon) riskini azaltır.
- 5-Kolon, meme kanseri gelişim riskini azaltır.
- 6-Vücut ağırlığını kontrol eder.
- 7-Depresyon tedavisine yardımcı olur, anksiyeteyi azaltır.
- 8-Kemik, kas ve eklem sağlığını korur.

9-Yaşlı kişilerde kas kuvvet ve dayanıklılığını arttırarak düşme riskini azaltır. Kas atrofisi oluşumunu geciktirir.

(U.S. Surgeon General's Reports on Physical Activity and Health July, 11,1996)

Kaynaklar

- Asikainen T-M., Miilunpalos S., Oja S., Rinne M.. Et. Al. Randomised, controlled walking trials in postmenopausal women: the minimum dose to improve aerobic fitness? Br J Sports Med. 36: 86-96, 2002.
- Audette J.F., Jin Y.S., Newcomer R., Stein L. Et. Al.Tai Chi versus brisk walking in elderly women. Age and Ageing .35:388-393, 2006.
- Barwell N.D., Malkova D., Moran C.N., Clean S.J. et.al. Exercise training has greater effects on insulin sensivity in doughters of patients with 2 diabetes than women with no family history of diabetes. Diabetologia. 51(10): 1912-1919, 2008.
- Bennet W.L., Ouyang P., Wu A.W., Barone B.B. et al. Fatness and Fitness: how do they influence health-related quality of life in type 2 diabetes?.Health Qual Life Outcomes. 6:110, 2008.
- Brender E., Burke A.E., Glass R.M. Fitness for Older Adults. JAMA 300(9); 1027-1028, 2008.
- Carson S.A., Fulton J.E., Galuska D.A., Kruger J. Et.al. prevalence of Self-Reported Physically Active Adults...United States,2007. MMWR weekly, 57 (48): 1297-1300, 2008.
- Fairhall N., Aggar C., Kurrle S.E., Sherrington C.et.al. Frailty Intervention Trial (FIT). BMC Geriatr 8:27; 2008.
- Foss M.L., Keteyian S.J. Fox's. Physiological Basis for Exercise and Sports.Sixth Edition. McGraw-Hill International Editions. 1998.
- Hosper K., Deutekom M., and Stronks P.K. The effectiveness of " Exercise on Prescription" in stimulating physical activity among women in ethnic minority groups in the Netherlands: protocol for a randomized controlled trial. BMC Public Health 8:406, 2008.
- Kaşıkcıoğlu E. Sağlıklı Yaşlan. Anti-Aging'de Bir Sır: Egzersiz. İletişim Yayınları, I. Baskı. 2008-İstanbul.
- Lawton B.A., Rose S.B., Elley C.R., Dowel A.C. et.al. Exercise on prescription for women aged 40-74 recruited through primary care: two years randomised controled trial. BMJ. 337:a2509, 2008.
- Melzer I., elbar O., Tsedek I. Et.al. A water -based training program that include perturbation exercises to improve stepping responses in older adults: study protocol for a randomised controlled cross_over trial. BMC Geriatr. 8:19 ,2008.
- McArdle W.D., Katch F.I., Katch V.L. Exercise Physiology: energy, nutrition and human performance. Fifth Edition. Lippincott Williams and Wilkins. 2001.
- Paffenbarger R.S. Jr.et.al. Physical activity, all cause mortality and longevity of college alumni. N Engl J. Med. 314(10): 605-613, 1986.

- Smith T.P., Kennedy S.L., Smith M., Orent S. And Fleshner M. Physiological improvements and health benefits during and exercise –based comprehensive rehabilitation program in medically complex patients. *Exerc. Immunol. Rev.* 12:86-96, 2006.
- Steinhous L.A., Dustman R.E., Ruhling R.O., Emmerson R.Y., Johnson S.C., Shearer D.E. et. al. Cardio-respiratory fitness of young and older active and sedantary men. *Br. J. Sports med* . 22: 163-166,1988.
- Watts J.j., McGinley J.L., Huxham F., et.al. cost effectiveness of preventing falls and improving mobility in people with Parkinson disease: protocol for an economic evaluation along side a clinical trial. *BMC Geriatr.* 8:23, 2008.

BOŞANMAK İÇİN BAŞVURAN KADINLARIN EVLİLİKTEKİ CİNSEL YAŞAMLARINI BOŞANMA NEDENİ OLARAK GÖRME DURUMLARI

Considering the Sexual Life as a Cause of Divorce by Women

Serpil ABALI , Nuran KÖMÜRÇÜ***

ÖZET

Bu çalışma, Kadınların Eşleriyle Olan Cinsel Yaşamlarını Boşanma Nedeni Olarak Görme Durumlarını saptamak amacıyla yapılmıştır.

Tanımlayıcı olarak gerçekleştirilen bu çalışmanın örneklemini, Ocak 2005 tarihinden itibaren Sakarya Adliyesi I. ve II. Aile Mahkemesi'ne boşanmak için başvuran toplam 150 gönüllü kadın oluşturmuştur. Çalışma, adı geçen mahkemelere intikal eden dosyalardan boşanmak için başvuran kadınların adresleri tespit edilerek anket yöntemiyle gerçekleştirilmiştir.

Verilerin toplanmasında, olguların sosyo-demografik ve evlilik ilişkilerini saptamaya yönelik 28 sorudan oluşan 'Görüşme Formu' (Ek I), evliliklerindeki cinsel yaşantılarını ve cinselliklerini boşanma nedeni olarak görme durumlarını belirlemeye yönelik 19 soruluk 'Cinsel Anamnez Formu' (Ek II), evlilik ilişkilerini değerlendirmek amacıyla 15 maddelik 'Evlilikte Uyum Ölçeği' (EUÖ) (Ek III), boşanma sürecinde ve sonrasındaki depresyon düzeylerini belirlemeye yönelik 21 soruluk 'Beck Depresyon Envanteri' (Ek IV) kullanılmıştır. Bu formlar, araştırmacı tarafından uygun ortam sağlanarak ya da kadınların uygun gördüğü bir yerde birebir görüşme yöntemiyle uygulanmıştır.

Bilgisayar ortamında gerçekleştirilen verilerin analizinde: Yüzdellik, Ki-Kare, ANOVA, T-Test, Pearson Correlation kullanılmıştır.

Çalışmada kadınların yaş ortalamasının 32.36, %54.7'sinin eğitim durumlarının ortaoku/lise olduğu ve yarıdan fazlasının (%54) çalıştığı saptanmıştır. Evliliklerinin 1-5 yıl sürdüğü (%45.4), evlilik ilişkilerini (%44) kötü/çok kötü olarak, , evliliklerindeki cinselliklerini ise genellikle (%56) kötü olarak değerlendirdikleri ve %56.7'sinin eşlerinden şiddet gördüğü belirlenmiştir. Olguların kendi evliliklerindeki cinselliklerini boşanma nedeni olarak görme oranının %15.3 olduğu, buna karşın kendi dışındaki evliliklerde cinselliği boşanma nedeni olarak görme oranının %92.7 olduğu ortaya çıkmıştır.

Ayrıca kadınların EUÖ'den aldıkları puanın olguların Evlilik Uyum Ölçeğine (EUÖ) verdikleri cevaplara göre puanlarının 23.77 ile çok düşük ve Beck Depresyon Ölçeğine (BDÖ) verdikleri cevaplara göre total puanlarının 40.02 ile çok yüksek olduğu saptanmıştır.

Çalışmanın sonucunda; boşanmak için başvuran kadınların eşleriyle olan cinselliklerinin çoğunlukla kötü olduğu ve bu durumun kayıtlara yansımamakla birlikte boşanmayı başlatan önemli faktörlerden biri olduğu saptanmıştır.

* Türkiye_İstanbul Koç Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu&Semahat Arsel Hemşirelik Eğitim ve Araştırma Merkezi, Uzman Hemşire, Öğretim Görevlisi.

** Türkiye_İstanbul Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü, Doğum ve Kadın Sağlığı Hemşireliği Anabilim dalı Başkanı, Prof. Dr.

Son olarak ise elde edilen sonuçlara yönelik konu ile ilgili gerekli önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler : Boşanma, Evlilik Memnuniyeti, Cinsellik

ABSTRACT

This study has been carried out in order to determine the role of couples' unsatisfactory sexual life in divorce.

150 volunteer women going to law trial for divorce since January 2005, enrolled in this descriptive study. Addresses of the women collected from the trial and each of the women answered a questionnaire.

To yield the data, each individual was given a questionnaire including "intervention form"(app I) for sociodemographic status and marital problems, "sexual history form"(app II) for sexual lives and problems leading to divorce, "marital accomadation scale"(app III) for evaluation the marital relations and "Beck depression inventory" (app IV) for determining meanwhile depression status. These forms were given the women in suitable place or where the women desired and in a manner vis-a-vis.

For interpretation the data, percetage, qi-square, ANOVA, T-test and Pearson correlation tests were used .

Mean age was 32,36 years, 54.7% of the women graduated highschool and 54% of them were working. Of the women 45.4 % lasted 1-5 years duration of marriage, 44% had bad/worse marital relations, 56% had dissatisfaction in sexual life and 56.7% faced violence. But 15.3 % of the women accepted the sexual dissatisfaction as a cause of divorce for themselves and 92.7% of them seen the other couples divorced due to the sexual dissatisfaction.

The women collected 23.77 points according to the marital accomadation scale, which is very low. They also had 40.02 points in Beck depression inventory, which is very high.

As a result most of the women going to law trial had a sexual dissatisfaction, even if they did not admit officially, and so the divorce started.

Finally, all the women advised according to the results regarding the subject.

Keywords: Divorce, Marital satisfaction, Sexuality

GİRİŞ

Evlilikte cinsellik, eşlerin ayrı kişiler olma hissini geride bırakıp bütünleşme ve tek kişi olma duygusunu arayışlarının bir ifadesidir (3). Cinsel bakımdan sağlıklı olan iki insan, birbirlerini sevdikleri halde cinsel ilişki anında bir soğukluğun içine düşebilirler. Kuşkusuz, cinsel uyumsuzlukla kastedilen, eşlerin cinsel organları arasındaki herhangi bir fiziksel uyumsuzluk değildir. Cinsel bakımdan uyuşmadıklarını söyleyen kişiler, kendi cinsel arzularının eşlerinininkinden ya daha zayıf olduğunu veya zevk aldıkları cinsellik biçiminin eşlerinininkinden farklı olduğunu anlatmak istemektedir. Bu tür uyumsuzluklar, çoğu zaman bir ilişkinin ilk aylarında, hatta ilk birkaç yılında ortaya çıkmayabilir (4).

Evlilik birliğinin amaçlarından biri eşlerin cinsel yönden uyum içinde beraberliklerini sürdürmeleridir. Dolayısıyla cinsel ilişkiden yoksun evliliklerin ekilebilirliğinden söz etmek mümkün değildir. Ancak bütün ülkelerdeki boşanma nedenleri incelendiğinde; eşler arasında cinsel uyuma ve cinselliğin sub gruplarını oluşturan oğelere (cinsel isteksizlik, vajinal kuruluk, orgazm, cinsel ilişkide ağrı duyma, olumsuz duygular yaşama) gereken önem verilmemiştir. Türkiye’de adliyelere yansıyan en önemli neden ‘şiddetli geçimsizlik’ olsa da, bunun gerçek neden olmayıp, genellikle üzerinde anlaşılmış hukuki bir terim olduğu herkesçe bilinmektedir. Bu neden resmi kayıtlarda bütün boşanmaların %85’ini oluşturmaktadır (5). Araştırmamızın konusunu oluşturan cinsel problemlerin neden olduğu boşanmaların Türk Medeni Kanunundaki yeri şöyledir: Koca veya karısının cinsi vazifelerinin ifa kabiliyetinden mahrum olması yüzünden aralarında çıkan geçimsizlik müşterek hayatın devamını çekilmez hale getirecek derecede şiddetli geçimsizlik sayılabilir (6).

Evliliğin gerçekte gerekmediği halde boşanma ile sona ermesini önlemek ve boşanma kararını sadece bitirilmesi gereken evlilikler için vermek, boşanmaları azaltmanın en önemli yollarından biridir (7). Ancak son zamanlarda boşanma oranlarında artış dikkat çekici boyutlara ulaşmıştır. Amerika Birleşik devletlerinde her iki evlilikten birinin boşanma ile sonuçlandığı; boşanma oranının %50-68 olduğu bildirilmiştir (8). İstatistikler Türkiye’de demografik verilerden biri olan boşanma oranlarının Dünya ortalamasına göre çok yüksek olmadığını ancak hızla artış gösterdiğini ortaya çıkarmıştır.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2007 yılı istatistiklerine göre 2006 yılında 93 bin 489 olan boşanan çift sayısı, 2007’de 94 bin 219; kaba boşanma hızı ise 2007 yılında binde 1.34’e yükselmiştir.

Aile ve evlilik kurumunun çözülmesine neden olarak önemli derecede sosyal ve psikolojik durumların ortaya çıkmasına yol açan ve gerek Dünya’da gerekse Türkiye’de hızla artan bu sosyal problemin, boyutlarıyla birlikte nedenlerini inceleyen çalışmalar yapmak, gerek bireylerin psikolojik sağlığını gerekse toplum sağlığı yakından ilgilendirmektedir. Kurumların çözülmesine yol açan sosyal problemler mercek altına alınıp incelenmedike, onlara yönelik alınacak tedbirler, bilimsel veriden yoksun olacağından beklenen faydanın elde edilmesi güçleşecektir.

Tüm bunlara bağlı olarak cinselliğin neden olduğu boşanmalar üzerinde çalışmak, hem kuramsal hemde klinik amaçlar açısından önem kazanmıştır. Ancak söz konusu nedene ilişkin pek az sayıda çalışma yapılmıştır. Literatür bize evlilik memnuniyeti ile cinsel ilişki memnuniyeti arasında doğru orantı olduğu; birinin kötü olması halinde diğerinin de kötü olduğunu göstermektedir. Çalışmaların yıllara göre dağılımına baktığımızda ise; ortaya çıkan sonuçların birbirinden çok farklı olmadığı dikkat çekmektedir.

Tüm bu nedenler göz önüne alınarak yapılan bu çalışma; kadınların eşleriyle olan cinsel yaşamlarını, boşanma nedeni olarak görme durumlarını belirlemek, bu durumun toplumlara önemli boyutta etkileyen boşanma üzerine olan etkisini

saptamak ve boşanma sonrası depresyon düzeylerini belirlemek amacıyla tanımlayıcı olarak yapıldı.

MATERYAL-METHOD

Tanımlayıcı olarak planlanan bu çalışma, Türkiye kaba boşanma oranlarının benzer olması ve araştırmacının bu şehirde yaşaması nedeni ile Sakarya ilinde gerçekleştirildi.

Ocak 2005- Ocak 2006 tarihleri arasında Sakarya Adliyesi I. ve II. Aile Mahkemesi'ne intikal eden dosyalardan gerekli izinler alınarak boşanmak için başvuran kadınların adresleri tespit edilerek gerçekleştirildi.

Çalışmanın evrenini, Sakarya Adliyesi I. ve II. Aile Mahkemelerine anlaşmalı boşanmalar dışındaki boşanmak için başvuran tüm kadınlar oluşturdu.

Örneklemini ise Ocak 2005-Ocak 2006 tarihleri arasında boşanmak için başvuran, araştırmaya katılmaya gönüllü olan, cinselliğini etkileyecek kronik bir hastalığı olmayan, düzenli menstruasyon olan, premenopozal veya menopozal dönemde olmayan ve boşanmış veya boşanmak için başvurmuş kadınlar oluşturdu.

2004 verilerine dayalı olarak (*boşanmak için başvuran kadın sayısı=484*) yapılan istatistikte $n= 128,72$ olarak minimal örneklem büyüklüğü bulundu. Ancak uygulamada kayıplarında olabileceği düşünülerek 150 kadın araştırma kapsamına alındı.

Verilerin toplanmasında; kadınların sosyo-demografik ve evlilik ilişkilerini saptamaya yönelik 28 sorudan oluşan 'Görüşme Formu', evliliklerindeki cinsel yaşantılarını ve cinselliklerini boşanma nedeni olarak görme durumlarını belirlemeye yönelik 19 soruluk 'Cinsel Anamnez Formu', evlilik ilişkilerini değerlendirmek amacıyla 15 maddelik 'Evlilikte Uyum Ölçeği' (EUÖ) ve depresyon düzeylerini belirlemeye yönelik 21 soruluk 'Beck Depresyon Ölçeği' kullanıldı.

Bu formlar, araştırmacı tarafından uygun ortam sağlanarak ya da kadınların uygun gördüğü bir yerde yüz yüze görüşme yöntemiyle uygulandı.

Verilerin istatistiksel analizinde: Yüzdellik, Ki-Kare, ANOVA, T-Test, Pearson Correlation testleri ($p<0.05$ güven aralığı) kullanıldı.

SONUÇLAR

Çoğunluğu (%55.4) 29-34 yaş grubunda olan olgularımızın eğitim durumlarının genellikle (%54.7) ortaoku/lise düzeyinde olduğu buna karşılık ayrılmak istedikleri eşlerinin eğitim durumlarının genellikle (%50.0) Yüksekokul/Üniversite mezunu olduğu belirlendi. Olgularımızdan yarıya yakınının (%44.0) çalışmadığı, eşlerinin ise genellikle memur (%48.0) olduğu yarıdan fazlasının (%54.0) kent/şehir merkezinde yaşadığı saptandı.

Çalışma kapsamına alınan olguların evlilik sürelerinin genellikle 1-5 yıl olduğu (%40.7), %23.3' nün ise 6-10 yıl evli kaldığı, evlenme yaşı ile çocuk sayısı ($X^2:50.477$, $p=0.000$), nasıl evlendikleri ($X^2:53.601$,

$P=0.000$) ve kaç yıl evli kaldıkları ($X^2:8.991$, $p=0.000$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olduğu saptandı. Buna göre evlenme yaşı yükseldikçe evli kalma sürelerinin azaldığı (26-30 evlenme yaşında 1-5 yıl evli kalma oranı %38.2, 20 ve ↓ evlenme yaşında ise 0), 26-30 yaş grubunda evlenenler de 10 yıl ve ↑ evli kalmanın olmadığı belirlendi.

Çalışmaya alınan olgulara boşanma öncesi evlilik ilişkilerini nasıl değerlendirdikleri sorulduğunda %44.0 'kötü/çok kötü' olarak değerlendirdiği, eşlerine karşı duygularının genellikle %42.7 oranında huzursuzluk olduğu; olgulardan sadece %12.7' sinin eski evliliklerinde eşlerine karşı sevgi duydukları ve eşlerinin genellikle (%61.3) evde gergin bir ortam yarattığı belirlendi. Olgulara sorunlar karşısında nasıl bir tutum sergiledikleri sorulduğunda ise %42.7' sinin sorunu kendi anne-babasına yansıttığı, sadece %12.7 eşleri ile 'konuşarak sorunu çözümlendiğini' belirtti.

Kendilerine göre boşanma nedenleri arasında kişisel ilgisizlik ve alkol-kumar/kötü alışkanlıkların (%25.3) ilk sırada olduğu ancak mahkeme kararına göre ilk sıradaki boşanma nedeninin şiddetli geçimsizlik (%29.3) olduğu belirlenmiş olup, cinsel problemin boşanmalarına neden olduğunu düşünenlerin oranının %4, buna karşılık mahkemenin, neden olarak cinsel problemi gösterme oranının %1.3 olduğu bulundu. Eğitim durumları ile kendilerine göre boşanma nedenleri karşılaştırıldığında; cinsel problemler nedeniyle boşandıklarını ifade edenlerin sadece Yüksekokul/Üniversite mezunlarında (%10.5) olduğu, eğitim durumu yükseldikçe kişisel ilgisizlik nedeni ile boşanmaların arttığı ve bu durumun Yüksekokul/Üniversite mezunu olanlarda çoğunlukta (%43.9) olduğu, alkol-kumar gibi kötü alışkanlıklar nedeniyle boşandıklarını ifade edenlerin ise ortaokul/lise mezunu kadınlarda çoğunlukta (%33.3) olduğu saptanmış olup, olguların eğitim durumları ile kendilerine göre boşanma nedenleri arasında istatistiksel olarak ileri derecede anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür. ($X^2:45.885$, $p=0.000$)

Yarıya yakınının (%41.3) cinsel ilişki sıklığının ayda bir olduğunu ifade eden olgularımızın, %70'nin cinsel ilişkiyi eşlerinin başlattığı, eşleriyle cinsel ilişkilerinin 'iyi' olduğunu ifade eden olgunun olmadığı, cinsel ilişkilerinin 'kötü' olduğunu ifade edenlerin oranının %56.0 olduğu, %17.3'nün cinsel ilişkilerinde ağrı yaşadığını, yarıdan fazlasının (% 54.0) vajinal kuruluk problemi, %37.32 oranında cinsel isteksizlik problemi olduğu, doğum yaşayanların oranının ise sadece %8.7 olduğu saptanmış olup, yarıdan fazlasının(% 50.7) eşlerini orta düzeyde arzuladığı ve % 24.0 cinsel ilişki sonrası olumsuz duygu yaşadığı saptandı.

Çalışma kapsamına alınan olgulardan tamamına yakını (% 95.3) evliliklerinde yaşadıkları problemlerin cinselliklerini etkilediğini; yarıdan fazlası (%50.7) cinsel ilişkilerinin problemlere neden olduğunu, %38.7 cinselliklerini etkileyen faktörün yaşanan tartışmalar olduğunu belirtti. Olguların kendi evliliklerindeki

cinselliklerini boşanmaya neden olarak gösterme oranının %15.3, kendi evlilikleri dışındaki boşanmalarda cinselliği neden olarak gösterme oranının %92.7 olduğunu (Tablo 2) belirlendi. %81.3 oranındaki olgu evlenme yaşlarının cinselliklerini etkilemediğini düşünmekteydi.

Evliliklerinde Yaşadıkları Diğer Problemlerin Cinselliklerini Etkileme Durumu	n	%
<i>Evet</i>	143	95.3
<i>Bilmiyorum</i>	7	4.7
Evlilikteki Cinselliklerini Etkileyen Problemleri		
<i>Tartışma</i>	58	38.7
<i>Şiddet</i>	23	15.3
<i>Aldatma</i>	8	5.3
<i>Anne-baba</i>	13	8.7
<i>Sevginin Bitmesi</i>	13	8.7
<i>Ten Uyuşmazlığı</i>	5	3.3
<i>Alkol</i>	8	5.3
<i>Cinsel Problemler</i>	14	9.3
<i>Bilmiyorum</i>	8	5.3
Evlenme Yaşlarının Cinselliklerini Etkileme Durumu		
<i>Evet</i>	28	18.7
<i>Hayır</i>	122	81.3
Yaşanan Cinsel Problemlerin Evliliklerinde Anlaşmazlık Nedeni Olarak Görülme Durumları		
<i>Evet</i>	76	50.7
<i>Hayır</i>	18	12.0
<i>Bilmiyorum</i>	56	37.3
Boşanma Nedeni Olarak Cinselliklerini Görme Durumları		
<i>Evet</i>	23	15.3
<i>Hayır</i>	26	17.3
<i>Bilmiyorum</i>	101	67.3
Genel Olarak Cinselliği Boşanma Nedeni Olarak Görme Durumları		
<i>Evet</i>	139	92.7
<i>Hayır</i>	11	7.3
TOPLAM	150	100.0

Ayrıca kadınların EUÖ'ne verdikleri cevaplara göre puanlarının 23.77 ile çok düşük (Tablo 3) ve BDÖ'ne verdikleri cevaplara göre ise puanlarının 40.02 ile

çok yüksek olduğu, evlenme yaşı, ayrıldıkları eşlerinin evlenme yaşı ve evlenme şekilleri ile Evlilik Uyum Puanı – Beck Depresyon ortalama puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu; evlenme yaşı ve eşlerinin evlenme yaşı 20 yaş ve altında olanların EUO ve Beck depresyon ortalama puanları diğer gruplarda anlamlı ölçüde yüksek bulundu. ($p=0.000$).

Olguların Evlilik Uyum Puanı ile cinsel yaşamları arasında genellikle istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olmadığı ($p>0.05$), ancak cinsel ilişki sıklığı, cinsel ilişkiyi kimin başlattığı, cinsel yaşamlarını nasıl değerlendirdikleri ve cinselliklerinde isteksizlik yaşama durumu ile Evlilik Uyum Puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olduğu görüldü ($p<0.05$).

EUÖ ile BDÖ arasındaki corelasyon incelendiğinde aralarında zayıf pozitif yönlü bağıntının ileri derecede anlamlı ($r=0,39$, $p=0.001$) olduğu saptandı.

Çalışmanın Sınırlılıkları:

Bu çalışma araştırmacının Sakarya ilinde yaşaması nedeni ile ve Sakarya ili boşanma oranlarının Türkiye ortalaması ile benzer olmasından dolayı sadece bu ilde yapılabilmektedir. Aynı çalışmanın ülke genelinde değişik illerde yapılması daha güvenilir sonuçların ortaya çıkmasını sağlayacaktır. Ayrıca çalışma sadece kadınlar üzerinde yapılmış olup benzer çalışmalara erkek popülasyonunun da dahil edilmesi önerilmektedir.

KAYNAKLAR

1. Miler H.; *Evlilikte Cinsellik. İstanbul, Remzi Kitabevi, 1992*
2. Donnelly-Denise A. *Sexuality inactive marriages., J Sex Res. 1993 May; 30(2),171-179.*
3. Halimoğlu AH. *Kadın ve Aile Beyan Dergisi. 2003; s:2.*
4. İnal, N. *Boşanma-Nafaka-Eşya-Nişanlanma Davaları, Ankara, Adalet Yayınevi, 1998.*
5. ADAG (Akademik Dayanışma Araştırma ve Geliştirme Vakfı.), *Boşanma sebepleri araştırması, Ankara, 1998*
6. Sutton PD, Munson ML (2005) *Births, marriages, divorces, and deaths: Provisional data for February 2005. National vital statistics reports; vol 54 no 3. Hyattsville, MD: National Center for Health Statistics.*

MEME KANSERİ TANISI ALMIŞ KADINLARIN HASTALIK SÜRESİNCE YAŞADIKLARI DENEYİMLER

Literatür İncelemesi

*Arş. Gör. Şükran ÖZKAHRAMAN**, *Yrd. Doç. Dr. Yurdanur DEMİR**
*Yrd. Doç. Dr. Dilek AYGİN***

ÖZET

GİRİŞ: Meme kanseri, kadın sağlığını tehdit eden ve vücutta birtakım değişikliklere neden olan önemli hastalıklarından birisidir. Konu ile ilgili yapılan çalışmalarda, meme kanseri tanısı konmasından hastalık süresince kadınlara getirdiği farklı yükler nedeni ile korku, anksiyete, belirsizlik, çaresizlik gibi duygusal sıkıntılar, fiziksel kayıplar, aile, iş ve sosyal rollerde meydana gelen değişimlerin deneyimlendiği bildirilmektedir. Bunların yanı sıra kanserde uygulanan yoğun ve uzun süreli tedaviler ve bu tedavilerin ciddi yan etkileri de kadınların günlük yaşam fonksiyonlarını olumsuz olarak etkilemektedir. Bu doğrultuda, meme kanserinin kadınların yaşamında meydana getirdiği psikososyal sorunlar ile aile dinamiklerindeki değişimler ve bu durumun yaşam kalitesi üzerine etkilerinin bilimsel olarak belirlenmesi önemlidir. Yaşanan bu sorunlara yönelik sağlık profesyonelleri tarafından uygulanacak destekleyici girişimler, kadınların yaşadıkları sorunları azaltmada veya ortadan kaldırmada dolayısıyla yaşam kalitesini arttırmada yararlı olabilir.

AMAÇ: Bu bildiride, meme kanseri tanısı almış kadınların hastalık süresince yaşadıkları deneyimlere ilişkin literatürün incelenmesi amaçlanmıştır.

GEREÇ ve YÖNTEM: Bu amaçla, 2002-2007 yılları arasında PubMed veri tabanında yer alan makaleler; “*breast cancer experimence*”, “*breast cancer*”, “*women with breast cancer*”, anahtar sözcükleri çeşitli kombinasyonlarda girilerek taranmış ve tam metin elektronik dergileri de kapsayan süreli yayınlar üzerinden literatür taraması yapılarak incelenmiştir. Tam metne ulaşılamayan yayınlar değerlendirme dışı bırakılmıştır. Taranan çalışma sonuçları; psikolojik sorunlar (depresyon, umutsuzluk, anksiyete, ölüm korkusu vb.), beden imajı ve benlik algısı, cinsellikle ilgili sorunlar, fiziksel sorunlar (uykusuzluk, ağrı, yorgunluk, bulantı, kusma vb.), aile dinamikleri ve sosyal yaşamla ilgili sorunlar (iletişim ve etkileşimde azalma, izolasyon ve sosyal destek azlığı ve ekonomik sorunlar vb.) olarak başlıklar halinde incelenmiştir.

BULGULAR: Yapılan tarama sonucunda 2002-2007 yılları arasında konu ile ilgili tam metnine ulaşılabilen 18 araştırma makalesi değerlendirmeye alınmıştır. Bu çalışmaların içinden 4 çalışma tam metnine ulaşamadığından geriye kalan 14 kalitatif/kantitatif desenli çalışma incelenmiştir.

SONUÇ: Sonuç olarak, meme kanserli kadınların hastalığın tedavi öncesinde, tedavi sürecinde ve tedavi sonrasında günlük yaşam fonksiyonlarını olumsuz olarak etkileyen deneyimler yaşadıkları belirlenmiş olup, özellikle duygusal ve sosyal alanda daha fazla desteğe ihtiyaçları oldukları saptanmıştır. Genel olarak bakıldığında, bu sorunların aile, cinsellik, sosyal ilişkiler ve iş yaşamı gibi

* Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu

** Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bolu Sağlık Yüksekokulu

*** Sakarya Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu

alanlarda yoğunlaştığı görülmüştür. Bu doğrultuda, kadınların yaşadığı bu sorunların bireysel özelliklerden etkilendiği göz önünde bulundurularak, sağlık profesyonellerinin kadınların psikososyal gereksinimlerini değerlendirmeleri ve bu konuda danışmanlık vermeye, gerek duygusal gerekse sosyal destek sağlamaya odaklanan profesyonel girişimlerde bulunmaları yararlı olacaktır. Bununla birlikte konu ile ilgili gelecekte daha fazla bilimsel çalışmalara ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: meme kanseri, kadın, deneyim

GİRİŞ

Çağımızın önemli sağlık sorunlarından biri olan kanserin ülkemizde görülme sıklığı giderek artmaktadır (Sevil ve Ünsal 2002). Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) verilerine göre kanser; 50 yaşından sonra, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ilk üç ölüm nedenleri arasında yer aldığı, tüm ölümlerin ise %10' u kanser nedeni ile meydana geldiği, dünyada her yıl 6.4 milyon yeni kanser vakasının ortaya çıktığı ve 4.8 milyon kişinin de kanser nedeni ile öldüğü belirtilmektedir (Parlar ve ark. 2005).

Kadınlarda en sık görülen ve mortalite oranı yüksek olan meme kanserinin, çok nadir olarak erkeklerde de görülebileceği bildirilmekteyse de, erkekler arasındaki yaygınlığının %1 gibi kadınlara oranla oldukça düşük olduğu ve kadınlara özgü bir hastalık olarak süregeldiği bilinmektedir (Doğan 2000). Meme kanseri, Amerikalı kadınlar arasında görülen kanser türlerinin ve kanser kaynaklı ölümlerin ön sıralarında yer almaktadır. Amerika'da her yıl 180.000 kadına meme kanseri tanısı konulmakta ve 46.000 kadın ise meme kanserinden ölmektedir. Dolayısıyla, kadınların %9'u diğer deyişle her on kişiden biri yaşamlarının herhangi bir döneminde meme kanseriyle yüz yüze gelmektedir (Parlar ve ark 2005, Doğan 2000).

Meme kanserine yönelik mortalite verileri ülkelere göre değişmektedir. Buna göre, İngiltere, Danimarka, Hollanda ve Amerika'da 25-30/100.000, Japonya, Meksika ve Venezuelle'da 25/100.000 dolayında olduğu bildirilmektedir (Sağlık Bakanlığı Kitapçığı 2000). Ülkemizdeki kadınlar arasında da, son yıllarda meme kanseri insidansında artış olduğu görülmektedir (Doğan 2000). Dolayısıyla, ülkemizdeki kadınlarda görülen kanserlerin yaklaşık %28'i meme kanseri olarak bildirilmekte (Parlar ve ark. 2005, Yiğit 1998) olup, meme kanseri kadınlarda görülen kanserler arasında birinci sırada yer almaktadır (T.C. Sağlık Bakanlığı Kanserle Savaş Verileri 2002). Sonuç olarak, dünya kadınları arasında meme kanseri her yıl 1 milyon yeni vaka ile en sık görülen kanser olup, yaygınlığı %2 düzeyinde olduğu belirtilmektedir (Özkahraman ve ark, 2006, Fidaner ve ark. 2001).

Bu kadar önemli boyutlarda seyreden meme kanseri, kadın sağlığını tehdit eden ve vücutta birtakım değişikliklere neden olan önemli hastalıklarından birisidir. Kadını hekime götüren ilk semptom ile başlayan meme kanseri; tanı ve tedavi süreci, tanıya bağlı korkuları ve belirsizlikleri, bağımsızlığın, beden bütünlüğünün, fizyolojik durumun, çalışma yeteneğinin, sevilen ve önemsenen bir birey olmanın kaybı düşüncesini de beraberinde getirmesi nedeniyle biyo-

psiko-sosyal bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla ilk adölesan döneminden itibaren kadının vücut imajında, kadınlığın, doğurganlığın, çekiciliğin ve cinselliğin sembolü olan meme kaybı, kadında cinsel kimlik zedelenmesine bağlı olarak psikolojik ve sosyal tepkilerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Sheppard 2007, Aygin ve Aslan 2006, Parlar ve ark. 2005).

Konu ile ilgili yapılan çalışmalarda da, meme kanserinde tanı ve tedavi sürecinin kadınlara getirdiği farklı yükler nedeni ile korku, anksiyete, depresyon, belirsizlik, çaresizlik gibi duygusal sıkıntılar, fiziksel kayıplar, aile, iş ve sosyal rollerde meydana gelen değişimlerin deneyimlendiği bildirilmektedir (Margaret-Burton ve ark.2006, Holberg 2001, Bölükbaşı ve Çevik 1999). Bunların yanı sıra kanserde uygulanan yoğun ve uzun süreli tedaviler ve bu tedavilerin ciddi yan etkileri de kadınların günlük yaşam fonksiyonlarını olumsuz olarak etkileyebilmektedir (Gümüş 2006). Bu doğrultuda, meme kanserinin kadınların yaşamında meydana getirdiği psikososyal sorunlar ile aile dinamiklerindeki değişimler ve bu durumun yaşam kalitesi üzerine etkilerinin belirlenmesi önemlidir. Öte yandan, yaşanan bu sorunlara yönelik sağlık profesyonelleri tarafından uygulanacak destekleyici girişimlerin, kadınların yaşadıkları sorunları azaltmada veya ortadan kaldırmada dolayısıyla yaşam kalitesini arttırmada yararlı olabilir.

Bu çalışmada, meme kanseri tanısı almış kadınların hastalık süresince yaşadıkları deneyimlere ilişkin yapılan çalışma sonuçları, literatür eşliğinde incelenmiştir.

GEREÇ ve YÖNTEM

Meme kanseri tanısı almış kadınların hastalık süresince yaşadıkları deneyimlere ilişkin yapılan çalışmaların incelenmesi amacıyla, 2002-2007 yılları arasında PubMed veri tabanında yer alan makaleler; “*breast cancer experience*”, “*breast cancer*”, “*women with breast cancer*”, anahtar sözcükleri çeşitli kombinasyonlarda girilerek taranmış ve tam metin elektronik dergileri de kapsayan süreli yayınlar üzerinden literatür taraması yapılarak incelenmiştir. Tam metne ulaşılamayan yayınlar değerlendirme dışı bırakılmıştır.

Taranan çalışma sonuçları;

- Psikolojik sorunlar (*depresyon, umutsuzluk, anksiyete, ölüm korkusu vb.*),
- Beden imajı ve benlik algısı,
- Cinsel yaşamla ilgili sorunlar,
- Fiziksel uyum sorunları (*uykusuzluk, ağrı, yorgunluk, bulantı, kusma vb.*),
- Aile dinamikleri
- Sosyal yaşamla ilgili sorunlar (*iletişim ve etkileşimde azalma, izolasyon ve sosyal destek azlığı ve ekonomik sorunlar vb.*) olarak başlıklar halinde incelenmiştir.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Araştırmacılar tarafından yapılan tarama sonucunda 2002-2007 yılları arasında konu ile ilgili tam metnine ulaşılabilen 18 araştırma makalesi değerlendirmeye alınmıştır. Bu çalışmaların içinden 4 çalışmanın tam metnine ulaşılamadığından konu ile ilgili geriye kalan 14 kalitatif (niteliksel) / kantitatif (tanımlayıcı) desenle yürütülmüş çalışma incelenmiştir. Meme kanserli kadınların yaşadıkları deneyimlere yönelik yapılan çalışmalara ait özetlendirilmiş bilgiler Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1: Meme Kanserli Kadınların Hastalık Süresince Yaşadıkları Deneyimler ve Konu ile İlgili Yapılan Çalışmalar

YAŞANAN DENEYİM ALANLARI	DENEYİMLER	YAPILAN ÇALIŞMALAR
Psikolojik	Anksiyete, depresyon, öfke, gelecek hakkında belirsizlik, umutsuzluk, çaresizlik, kanserin tekrarlayacağı korkusu ve ölüm korkusu	Fatone ve ark 2007, Vivar ve McQueen 2005, Ashing-Giwa ve ark 2004.
Beden imajı ve benlik algısı	Beden imajının bozulması ve benlik saygısının azalması	Ashing-Giwa ve ark. 2004, Yeo ve ark.2004, Kagawa-Singer and Wellisch, 2003, Ashing-Giwa ve ark.2003, <u>Tam Ashing</u> ark. 2003.
Cinsellik	Dişiliğini kaybetme korkusu, over eksikliği, erken menapoza girme, hormonal bozulma ve cinsel sorunlar	Fatone ve ark 2007, Broeckel ve ark. 2002, Yeo ve ark.2004, Wilmoth ve ark.2004, <u>Tam Ashing</u> ve ark. 2003, Avis 2004, Stead 2003, Knobf 2002.
Fiziksel uyum	Enerji kaybı, yorgunluk, ağrı, bulantı, kusma, hormonal değişimler ve uykusuzluk	Fatone ve ark 2007, Can ve ark 2004, Ashing-Giwa ve ark 2004, Wilmoth ve ark.2004.
Aile ve sosyal yaşam	Sosyal geri çekilme, sosyal izolasyon, sosyal rol ve etkileşimlerde değişiklikler ve damgalama (stigma)	Davis ve ark 2005, Weiss 2004, Ashing-Giwa ve ark 2004, Kagawa-Singer ve Wellisch 2003, Ashing-Giwa ve ark.2003, <u>Tam Ashing</u> ve ark 2003,
Sosyal yaşam (mesleki ve ekonomik vb.)	İletişim ve etkileşimde azalma, izolasyon ve sosyal destek azlığı, sağlık güvencesinin olmaması, tekrar iş yaşamına girme, çalışma aktiviteleri ve önceliklerindeki değişimler, damgalanma, iş ayrımcılığı ve yaşanan ekonomik güçlükler	Fatone ve ark 2007, Ashing-Giwa ve ark 2004, Kagawa-Singer and Wellisch 2003, Ashing-Giwa ve ark.2003,

Psikolojik Sorunları Deneyimleme

Meme kanseri, kadınlar tarafından hem yaşamın hem de kadınlığın tehdit altına alındığının algılandığı bir hastalıktır. Landmark ve Wahl (2001)

konu ile ilgili yaptıkları bir araştırmada, meme kanserli kadınlarda yaşama isteğiyle bağlantılı varoluşsal farkındalığın ana fenomen olduğunu ileri sürmüşlerdir. Nitekim meme kanserli kadınlarla yapılan çalışmalar sonucunda en çok ortaya çıkan psikolojik sorunların; uyum bozukluğu, depresyon ve anksiyete olduğu bildirilmiştir (Vivar McQueen 2005, Ashing-Gıwa ve ark 2004, Fatone ve ark 2007). Yine bu araştırma bulgularını destekler biçimde, Spiegel'in (1997) belirttiğine göre, meme kanserli hastaların %80'i, ilk tedavi esnasında kanserin tekrarlayacağına ilişkin anksiyete, ölüm anksiyetesi ve cinsel sorunlar yaşadıklarını belirtmiştir. Keller (1998) ise tanıdan sonraki bir yıl içinde kadınların %20-30'unun meme kanseri ile yaşamaya uyum sağlayamadığını belirtmiştir. Dolayısıyla hastalığın tekrarlamasına ilişkin belirsizlik, ölüm korkusu ve yaşama isteği meme kanserli kadınlar arasında en yaygın endişe olarak belirtilmiştir (Vivar ve McQueen 2005, Ashing-Gıwa ve ark 2004, Landmark ve ark 2002). Çalışma sonuçları ile desteklenen bu tepkilerin, kadın bedeninde birçok sembolü barındıran meme kaybına özgü tepkiler olduğu görülmektedir.

Beden İmajı ve Benlik Algısına Yönelik Deneyimler

Meme kanseri tedavisinde uygulanan mastektomi kadınların dış görünüşünde köklü bir değişikliğe neden olmaktadır. Bunun yanında uygulanan kemoterapi ve hormonoterapi gibi tedavilerin kadınların doğurganlığını etkileyerek, saçlarının dökülmesine yol açarak hastalar için yıkıcı sonuçlara neden olabilmektedir. Birçok toplumda kadının memesi estetik görünümün, cinselliğin, anneliğin ve bebeğin beslenmesinin simgesi olarak görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında, mastektomi ile yaşanan meme kaybı; kadınlığın, doğurganlığın, çekiciliğin ve cinselliğin kaybı olarak algılanmakta dolayısıyla bu durum kadının beden imgesinde zedelenmeye bağlı olarak çeşitli psikososyal sorunlara neden olmaktadır (Ashing-Gıwa ve ark 2004, Kagawa-Singer and Wellisch 2003, Ashing-Gıwa ve ark.2003, Tam Ashing ark. 2003, Knobf 2002).

Meme kanseri cerrahisinin hasta ve eşlerinin üzerindeki psikososyal etkisini inceleyen bir çalışmada mastektomili kadınların beden imajı ve seksüel imajlarını algılayışları meme koruyucu cerrahi uygulanan kadın grubundan daha düşük bulunmuştur. Mastektomili gruptaki hasta eşlerinin, eşlerinin beden görüntülerini ve seksüel imajlarını algılayışlarının önemli ölçüde değiştiği belirlenmiş, buna ilaveten aynı gruptaki eşlerin emosyonel ve semptomatik distress yaşadıkları saptanmıştır. Çalışmada; mastektomili kadınlar ile meme koruyucu cerrahi uygulanan kadınların seksüel ve beden imajı değerlendirme ölçeği madde puan ortalamaları karşılaştırılmış, eşlerinin yanında çıplak olmaktan rahatsızlık duyma, eşlerinin kendilerine kendilerinin de eşlerine karşı davranışlarının değiştiğini hissetme, kendini daha az çekici ve kadınsı hissetme maddelerinin puan ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Mastektomili kadınlar ile meme koruyucu cerrahi uygulanan kadınların eşlerine de hasta eşlerinin seksüel ve beden imajlarını değerlendirmeleri için aynı ölçek uygulanmıştır. Hasta eşlerinin çıplaklığından rahatsızlık duyma ve eşlerinin vücudundan utanma, kendilerinin eşlerine yönelik davranışlarının değiştiğini hissetme madde puan ortalamaları arasındaki fark

istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (Yeo ve ark.2004). Bunun yanında meme kanserinde uygulanan tedaviler, hastaların yaşam süresini uzatmakla birlikte, ağır yan etkileri de beraberinde getirmektedir. Over eksikliği, erken menapoza girme, hormonal bozulma, cinsel fonksiyonlardaki sorunlar, kemoterapi ve hormon tedavisinin olası yan etkileridir. Bu yan etkiler, aynı zamanda doğurganlığı da etkilemekte ve özellikle çocuk sahibi olmak isteyen kadınlarda fiziksel ve psikososyal sorunlara neden olmaktadır. Bu doğrultuda, özellikle çocuk sahibi olmak isteyen kadınlarda tedavinin risk ve yararlarının değerlendirilmesi ve göz önünde bulundurulması gereken önemli bir konudur (Gümüş 2006).

Cinsel Yaşamla İle İlgili Deneyimler

Meme kanserli kadınların yaklaşık olarak %30'unun tanıdan sonraki iki yılda cinsel ilişkilerinde doyumsuzluk yaşadıkları belirtilmektedir (Aygın ve Aslan 2006). Meme kanserinde kadının yaşam kalitesini, eşyle ilişkisini ve cinselliğini olumsuz yönde etkileyen önemli faktörlerden biri olan kemoterapötik ajanların; yorgunluk, bulantı, kusma, tat almada değişiklikler, overler üzerine toksik etki, menstrüasyon düzensizlikleri, anksiyete, uykusuzluk, amenore, vajinal kuruluk, sıcak basmaları, depresif semptomlar gibi bir çok yan etkiye de sahip olduğu vurgulanmaktadır (Knobf 2002). Kemoterapi uygulanan meme kanserli kadınlarda, uygulanmayanlara göre daha fazla fiziksel sorun ve cinsel işlev bozukluğu olduğu, over yetmezliğine bağlı semptomların kadının yaşam kalitesini ve eşyle cinsel ilişkisini olumsuz yönde etkilediği belirtilmektedir (Wilmoth ve ark.2004, Stead 2003). Broeckel ve arkadaşlarının (2002) kemoterapi tedavisi gören meme kanserli kadınlarla, sağlıklı kadınların cinsel işlevlerini karşılaştırdıkları çalışmada, kemoterapi alan hastaların %35'inde cinsel ilgisizlik, %22'sinde cinsel doyumsuzluk, %28'inde cinsel işlev bozukluğu olduğu belirlenmiş, iki grup arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. Avis (2004) de bu çerçevede yapmış olduğu çalışmada, kadınları en çok rahatsız eden semptomlar arasında; mutsuz görünüm, genel ağrı ve acı hissi, menopoza ilişkin sıcak basmaları, vajinal kuruluk, cinsel ilişki sırasında ağrı ve cinselliğe ilgi duymama olarak belirlemiştir.

Literatürde mastektomi sonrası cinsel işlev bozukluğuna yol açan en önemli faktörün memenin kaybı değil, sistemik tedavi sonucu ortaya çıkan prematür ya da ciddi menopozal etki olduğu belirtilmektedir. Yapılan araştırmalar da bu sonucu desteklemektedir (Broeckel ve ark 2002, Avis ve ark. 2004) Broeckel ve arkadaşlarının çalışmasında (2002), vajinal kuruluğun cinsel işlev bozukluğu üzerine etkisi olduğu saptanmış, Avis ve arkadaşlarının %43.50'sinin mastektomi olduğu meme kanserli kadınlar üzerinde yaptıkları çalışmada da cinsel işlev bozukluğu cinsel ilgi azlığından daha önemli sorun olarak belirlenmiştir. Konuyla ilgili yapılan çalışmalara dayanarak meme cerrahisi sonrasında, kadında cinsel ilginin azaldığı ancak buna yalnızca tedavinin neden olmadığı eşler arasındaki uyum, destek ve hastalık öncesi cinsel yaşamın da etkili olduğu düşünülebilir.

Sonuç olarak bakıldığında, meme kanseri ve tedavilerinin kadının cinsel yaşamına etkisini değerlendirmek amacıyla yapılan çalışmalardan elde edilen bulgular, meme kanseri ve tedavilerinin kadının cinsel yaşamını, eşi ile ilişkilerini olumsuz yönde etkilediğini göstermektedir. Bu durum, kadınların/eşlerinin tedaviye uyumunda ve cinsel yaşamları konusunda yanlış inanç ve bilgilenmelerini değiştirmek, endişelerini gidermek ve bu alanda yaşam kalitelerini artırmak amacıyla sağlık profesyonellerinin yardımına gereksinimleri olduğunu düşündürmektedir. Öte yandan cinsellik meme kanseri hastaları için önemli bir konu olmasına karşın sağlık çalışanları, psikosozal destek programları ve araştırmacılar tarafından genellikle göz ardı edilmektedir. Özellikle ülkemizde bu konuda yapılan çalışmaların sınırlı sayıda olduğu, hastalık sonrası cinselliğin çok fazla konuşulmadığı ve konunun genellikle ikinci plana atıldığı düşünülmektedir.

Fiziksel Uyuma Yönelik Deneyimler

Kanserde uygulanan çeşitli tedaviler, ağır fiziksel yan etkilere neden olmakta, bireyin fiziksel iyilik halini etkilemekte dolayısıyla yaşam kalitesini önemli ölçülerde bozmaktadır (Çam ve Gümüş 2006, Gümüş 2006, Rusteon ve Begnum 2000). Bununla birlikte yapılan çalışmalarda, kadınların tedavinin meydana getirdiği komplikasyonlar arasında güçsüzlük, yorgunluk, bulantı, kusma ve uyku problemleri deneyimledikleri bildirilmektedir (Can ve ark 2004, Wilmoth ve ark.2004). Nitekim, Ashing-Giwa ve ark (2004) Afrika, Asya, Latin ve Kafkas kökenli meme kanseri tanısı almış kadınlar üzerinde yapmış oldukları niteliksel desenli bir çalışmada, meme kanserinde tedavilerin yol açtığı yan etkiler içinde enerji kaybı, yorgunluk, hormonal değişimler ve uyku problemlerinin en sık karşılaşılan sorunlar olduğunu dolayısıyla meme kanserinin kadınların yaşam kalitesini olumsuz olarak etkilediğini belirtmiştir. Yine Fatone ve arkadaşları da (2007) Amerikanın kırsal kesiminde yaşayan Afrika kökenli meme kanseri tanısı almış kadınlarla yaptıkları çalışmada, yaşam kalitesi skalasının fiziksel boyutunda (kusma, bulantı, ağrı vb.) önemli oranda bozulmalar yaşandığını bildirmiştir.

Aile Dinamiklerine Yönelik Deneyimler

Yapılan çalışmalarda, meme kanserinin aile ve sosyal yaşamla ilgili rol ve sorumluluklarda değişikliklere neden olduğu bildirilmiştir (Weiss 2004, Ashing-Giwa ve ark 2004, Ashing-Giwa ve ark. 2003, Tam Ashing ve ark 2003, Davis ve ark 2004). Dolayısıyla meme kanseri aile üyeleri, ev ve sosyal yaşamla ilgili rol ve sorumluluklar üzerinde olumsuz psikososyal etkilere sahiptir. Bu süreçte bazı hastalar, aile üyeleri ve diğer bireylerle daha yakın ilişkiler geliştirirken, bazı hastalar da kişiler arası ilişkilerden kaçınabilir. Bununla birlikte, hastalık sürecinin belirsizliği nedeniyle, ailede özellikle aileye bağımlı küçük çocukların olması ve aile üyelerinde çocukların geleceği hakkında kaygılara da neden olabilir.

Meme kanserinin aile üyelerinde yarattığı diğer bir kaygı ise, hastalığın kalıtsal özellik taşımasıdır. Genetik yatkınlıktan dolayı, meme kanserinin ailedeki diğer kadınlarda da ortaya çıkma olasılığının olması, aile üyelerinde

korku ve endişelere yol açabilmektedir (Weiss 2004). Öte yandan kadınlar aile içerisinde evlilik ilişkilerinin tehlikeye gireceği ve eşleriyle duygusal ilişkilerinin kopacağı gibi korku ve kaygılar da yaşayabilmektedirler (Holmberg ve ark 2001, Weiss 2004). Kadmon ve arkadaşları (2004), meme kanserli kadınların, meme kanseri, tedavileri ve emosyonel stresle başa çıkmalarında eşlerinin rolünün çok büyük olduğunu vurgulamaktadır. Bunun yanında eşinden yeterli destek alan kadınların, kanser deneyimi nedeniyle eşi ile ilişkilerini daha da güçlendirdikleri, buna karşın kanser tanısından önce de gerilimli ilişkisi olanların, kanser tanısı sonrası ilişkilerinin daha kötüye gittiği, ancak tek başına kanserin ayrılık nedeni olmadığı görülmektedir. Davis ve arkadaşları (2004), Avustralya'daki erken evre meme kanserli kadınların destek gereksinimlerini inceledikleri çalışmada, kadınların %16'sı ne tanı ne de tedaviler sırasında aile ve sağlık profesyonellerinden hiç destek almadığını, %65'inin ailesinden destek aldığını, çok az kadının ise sağlık uzmanlarından destek aldığını ifade etmişlerdir.

Bu çalışma sonuçlarını destekler nitelikte literatürde Rusteon ile Begnum (2000) ve Rees ile Bath (2000), meme tanısı aldıktan sonra özellikle ilk yıllarda aile sürecinde önemli sorunların yaşandığını belirtmişlerdir. Hodern (2000), evli olmayan kadınların meme kanseri tanısını öğrendikten sonra erkek arkadaşlarından ayrıldıklarını, meme kanseri tedavisine başladıktan sonra daha farklı ve yeni ilişkilere başladıklarını vurgulamıştır. Dolayısıyla bekar kadınlar partnerlerinin kendilerini reddetme/geri çekilme potansiyelinden korkup, bu psikoloji ile ayrılma kararı verdiklerini de belirtmiştir. Hoskin (2000) de yaptığı benzer bir çalışmada boşanmış, dul veya hiç evlenmemiş kadınların hastalık evrelerinde daha çok zorlanmalar yaşadıklarını bildirmiştir. Bununla beraber potansiyel destek vericilerin yaşadığı korku ve damgalama (stigma), kanserli bireyi gerekli desteklerden yoksun bırakabilir. Kanser olmayan bireyler, kendi kanser veya ölüm korkuları nedeniyle kanserli hastalardan uzaklaşabilirler. Diğer yandan aile ve arkadaşlar kendi şaşkınlıkları, kararsızlıkları ve nasıl davranacakları hakkındaki rahatsızlıkları nedeniyle, hastayla temas kurmaktan ve açıkça tartışmaktan kaçınabilirler. Kansere yönelik damgalayıcı tutumlar, hastalarda da tutarsız ve şaşkın davranışlara ve yıkıcı geri bildirimlere neden olabilir (Gümüş 2006).

Meme kanseri tanısı almış kadınlarda sık görülen diğer bir durum ise öfkedir ve bu durum hastanın çevresiyle iletişimini ve etkileşimini bozabilir. Öfke, çaresizlik ve suçluluk hissedilmesine bağlı olarak gelişir ve çoğu kez aile bireyleri, öfkeyi meydana getiren gerçekleri tartışmak yerine baştan savmacı bir tutum içinde girebilirler. Meme kanserli kadının aile içindeki yerini kaybetmesine neden olan hastalığına sahip olması, kendisine karşı bir öfke hissetmesine neden olabileceği gibi, cinsel ilişkilerinin bozulması, rollerin değişmesi, maddi yükler ve eşini kaybetme korkusu öfke ve kızgınlık duygularının gelişmesine neden olabilir (Güner 2008). Bu nedenlerden dolayı tedavi, bakım ve sosyal destek girişimlerinde kadın ailesi dolayısıyla eşi ve çocukları ile birlikte ele alınmasının gerekliliği düşünülmektedir.

Sosyal Yaşamla İlgili Deneyimler

Meme kanseri hastalığı boyunca belirsizlik ve korku, sıklıkla hastaların sosyal destek gereksinimlerinde artışa neden olmaktadır. Ancak uzun bir tedavi sürecinde hastalar, çoğu zaman sosyal ilişkilerini devam ettirmek için gerekli enerjiyi bulmakta zorlanmakta ve en çok gereksinim duyduklarında da gerekli desteklerden yoksun kalabilmektedirler. Bunun yanı sıra mastektomi ve diğer tedaviler, kadınların sosyal ve cinsel yaşamlarında önemli sorunlara yol açmaktadır (Yeo ve ark.2004, Broeckel ve ark.2002). Mastektomi sonrası yaşanan meme kaybı ve alopesia gibi kemoterapinin yol açtığı beden imajı sorunları, kadınlarda sosyal geri çekilme, izolasyon gibi sosyal rol ve etkileşimlerde değişikliklere neden olabilmektedir. Hastalık sürecince potansiyel destek vericilerin yaşadığı korku ve damgalama (stigma) da kanserli bireyi gerekli desteklerden yoksun bırakabilir. Kanser olmayan bireyler, kendi kanser veya ölüm korkuları nedeniyle kanserli hastalardan uzaklaşabilirler. Diğer yandan aile ve arkadaşlar kendi şaşkınlıkları, kararsızlıkları ve nasıl davranacakları hakkındaki rahatsızlıkları nedeniyle, hastayla temas kurmaktan ve açıkça tartışmaktan kaçınabilirler. Kansere yönelik damgalayıcı tutumlar, hastalarda da tutarsız ve şaşkın davranışlara ve yıkıcı geri bildirimlere neden olabilir (Ashing-Giwa ve ark 2004, Kagawa-Singer and Wellisch 2003; Ashing-Giwa ve ark. 2003, Fatone ve ark 2007). Literatürdeki bu sonuçlar, meme kanserinde aile ve sosyal yaşamla ilgili sorunların önemli bir yer tuttuğunu ve bu sorunların etkin bir şekilde ele alınması gerektiğini göstermektedir.

Meme kanseri, kadınların mesleki kariyerlerinde, çalışma yaşamlarında ve ekonomik durumlarında önemli sorunlara da neden olmaktadır. Bu sorunlar genel olarak, sağlık sigortası veya güvencesi, tekrar iş yaşamına girememe, çalışma aktiviteleri ve önceliklerindeki değişimler, damgalanma ve iş ayrımcılığı gibi problemler olduğu belirtilmektedir (Rusteon ve Begnum 2000). Bunun yanında sağlık güvencesi olmayan hastalar, kanserde uygulanan uzun tedavilerin yüksek maliyetleri nedeniyle ekonomik güçlükler yaşayabilirler. Nitekim Ashing-Giwa ve arkadaşları (2003) meme kanserli Latin kökenli kadınlarla yapmış oldukları niteliksel desenli çalışmalarında, kadınların hastalıklarının tedavisi ve kontrolü için sağlık bakım harcamaları açısından çok zorlandıklarını ve yetersiz kaynaklara sahip olduklarını belirtmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Meme kanseri tanı ve tedavisi, kadınların yaşamını fiziksel, psikolojik, sosyal ve manevi boyutlarda etkileyen ciddi bir durumdur. Sonuç olarak çalışma bulguları incelendiğinde; meme kanserli kadınların hastalığın tedavi öncesinde, tedavi sürecinde ve tedavi sonrasında günlük yaşam fonksiyonlarını olumsuz olarak etkileyen deneyimler yaşadıkları belirlenmiş olup, özellikle duygusal ve sosyal alanda daha fazla desteğe ihtiyaçları oldukları saptanmıştır. Genel olarak sonuçlara bakıldığında bu sorunların aile, cinsellik, sosyal ilişkiler ve iş yaşamı gibi alanlarda yoğunlaştığı görülmüştür.

Kanser, multidisipliner bir ekip anlayışı içinde ele alınması gereken bir hastalıktır. Bu ekip içinde tüm sağlık profesyonelleri, hastaların yaşadığı

psikososyal sorunların çözümünde ve gereksinimlerinin karşılanmasında önemli roller üstlenmelidirler. Nitekim kanserlerde psikososyal girişimler tedavinin bütüncül ve ayrılmaz bir parçası olup, hastalığın fiziksel tedavisini de desteklemektedir (Çam ve Gümüş 2006, Gümüş 2006). Tedavinin her aşamasında hastalarla birlikte çalışan hemşireler, psikososyal girişimlerin geliştirilmesinde ve uygulanmasında önemli görevler üstlenebilirler. Bunun yanında, hemşirelerin bütüncül bir yaklaşım içinde kanser hastalarını değerlendirmeleri ve bu yönde bilimsel araştırmalar yaparak hem yeni psikososyal girişimler geliştirip hem de bunların sonuçlarını incelemeleri son derece önemlidir. Bu doğrultuda, kadınların yaşadığı bu sorunların bireysel ve kültürel özelliklerden etkilendiği göz önünde bulundurularak, sağlık profesyonellerinin kadınların psikososyal gereksinimlerini çevreleri ve eşleri ile birlikte değerlendirmeleri ve bu konuda danışmanlık vermeleri, gerek duygusal gerekse sosyal destek sağlamaya odaklanan profesyonel girişimlerde bulunmaları yararlı olacaktır. Bununla birlikte konu ile ilgili kapsamlı yapılacak daha fazla bilimsel çalışmalara ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- 1- Ashing-Giwa KT, Padilla GV, Bohorgues DE, Tejero JS, Garcia M (2006) Understanding The Breast Cancer Experience of Latina Women, *J Psycho-Oncology*;24(3):19-52.
- 2- Avis NE, Crawford S, Manuel J (2004) Psychosocial Problems Among Younger Women With Breast Cancer. *Psychooncology*;13(5):295-308.
- 3- Aygün D, Aslan FE. (2008) Meme Kanseri Kadınlarında Cinsel İşlev Bozukluklarının İncelenmesi, *Meme Sağlığı Dergisi*,4(2),105-114.
- 4- Bölükbaş N, Çevik R (1999) Mastektomili Hastalarda Depresyon ve Umutsuzluk Düzeylerinin İncelenmesi. VII. Ulusal Hemşirelik Kongresi Kitabı, 22-24 Haziran, Erzurum, 116-121.
- 5- Broeckel JA, Thors CL., Jacobsen PB, Small M, Cox CE (2002) Sexual Functioning In Long-Term Breast Cancer Survivors Treated With Adjuvant Chemotherapy. *Breast Cancer Research And Treatment* 75:241-248
- 6- Can G, Durna Z, Aydiner A (2004) Assessment of Fatigue in and Care Needs of Turkish Women With Breast Cancer. *Cancer Nursing*;27(2):153-161.
- 7- Çam O, Gümüş AB (2006) Meme Kanseri Kadınlar İçin Duygusal Destek Odaklı Hemşirelik Girişimleri, *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 10 (3):52-60.
- 8- Davis C, Williams P, Parle M, Redman S, Turner J (2004) Assessing The Support Needs of Women With Early Breast Cancer in Australia. *Cancer Nursing*;27(2):169-174.
- 9- Doğan M. (2000) Meme Kanseri Farklı Tedavi Tekniklerinin Psikososyal Etkileri: Mastektomiye Karşı Meme Koruyucu Tedavi. *Türk Psikoloji Bülteni*;16-17;84-89.

- 10- Fatone AM, Moadel AB, Foley FW, Fleming M, Jandorf L (2007) Urban Voices: The Quality-Of-Life Experience Among Women of Color With Breast Cancer, *Palliat Support Care*, Jun;5(2):115-125.
- 11- Fidaner C, Eser Sy, Parkin Dm (2001) Incidence In İzmir In 1993-1994: First Results From İzmir Cancer Registry, *European Journal of Cancer*. 37(1):83-92.
- 12- Gümüş AB (2006) Meme Kanserinde Psikososyal Sorunlar ve Destekleyici Girişimler, *Meme Sağlığı Dergisi*, 2(3):108-114.
- 13- Güner İC (2008) Meme Kanseri ve Eşlerin Desteği, *Gaziantep Tıp Dergisi*, 46-49.
- 14- Holmberg KS, Scott LL., Alexy W, Fife LB. (2001) Relationship Issues Of Women With Breast Cancer. *Cancer Nursing*; 24(1):53-60.
- 15- Holmberg SK, Scott LL, Alexy W, Fife BL (2001) Relations Issues of Women With Breast Cancer. *Cancer Nursing*;24(1):53-60.
- 16- Hordern A (2000) Intimacy And Sexuality For The Women With Breast Cancer. *Cancer Nursing*;23(3):230-236.
- 17- Hoskins CN, Haber J (2000) Adjusting To Breast Cancer, *AJN*, 100(4):26,33.
- 18- Kadmon I, Woloski-Wruble A, Yongqin J, Wan-Min Q, Dekeyser F (2004) Social Support As Experienced by Chinese And Israeli Husbands of Women with Breast Cancer: A Comparative Study. *European Journal of Oncology Nursing*;8:131-137.
- 19- Kadmon I, Woloski-Wruble A, Yongqin J, Wan-Min Q, DeKeyser F (2004) Social support as experienced by Chinese and Israeli husbands of women with breast cancer: A comparative study. *European Journal of Oncology Nursing*;8:131-137.
- 20- Kavaga –Singer M, Wellisch D (2003) Breast Cancer Patient's Perceptions of Their Husband's Support in a Cross Cultural Context, *Psycho-Oncology*;12(1):24-37.
- 21- Keller M (1998) Psychosocial Care of Breast Cancer Patients. *Anticancer Research*;18(3): 2257-2259.
- 22- Knobf MT (2002) Carrying on The Experience of Premature Menopause in Women With Early Stage Breast Cancer. *Nursing Research*;51(1):9-16.
- 23- Landmark BT, Wahl A (2002) Living With Newly Diagnosed Breast Cancer: A Qualitative Study of Women With Newly Diagnosed Breast Cancer, *Journal Of Advanced Nursing*;40(1):112-121.
- 24- Margaret Barton-Burke Jeffery A Cavaretta; Manka J Nkimbeng; Jolanta E Nowacm (2006) Black Women And Breast Cancer: A Review Of The Literature *Journal Of Multicultural Nursing& Health*; Summer;12, 2.
- 25- Özkahraman Ş, Vural BK, Bayık A (2006) Halk Eğitim Merkezi Kursiyerlerinde Kendi Kendine Meme Muayene Becerisi Geliştirme, Meme Kanseri Ve Kendi Kendine Meme Muayenesinin Önemi, *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 9(4):1-9.

- 26- Parlar S, Kaydul N, Ovayolu N (2005) Meme Kanseri Ve Kendi Kendine Meme Muayenesinin Önemi, Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 8(1):72-83.
- 27- Ress CE, Bath PA (2000) Exploring The Information Flow Partners of Womwn With Breast Cancer, Patients And Healthcare Professionals.Oncal Nursing Forum, 2788:1267-1275.
- 28- Rustoen T, Begnum S (2000) Quality of Life İn Women With Breast Cancer. Cancer Nursing;23(6):416-421.
- 29- Sağlık Bakanlığı (2000) Ulusal Aile Planlaması ve Üreme Sağlığı, Damla Matbaacılık, Cilt 1, Ankara.
- 30- Sevil Ü, Ünsal Ş (2002) Meme Kanserinde Risk Faktörleri ve Erken Tanı, Hemşirelik Forumu;5(6):32-39.
- 31- Sheppard C (2007) Breast Cancer Follow-Up: Literature Review And Discussion, European Journal Of Oncology Nursing, Volume 11,(4),340-347.
- 32- Spiegel D (1997) Psychosocial Aspects of Breast Cancer Treatment. Seminars in Oncology;24(1):36-47.
- 33- Stead ML (2003) Sexual Dysfunction After Treatment for Gynaecologic and Breast Malignancies. Current Opinion in Obstetrics & Gynecology Abst;15(1): 57-61.
- 34- T.C. Sağlık Bakanlığı Kansere Savaş Politikası ve Kansere Verileri. (2002) 1995-1999, Kansere Savaş Dairesi Başkanlığı Bakanlık Yayın No:168, Ankara.
- 35- Tam-Ashing K, Padilla G, Tejero J, Kagawa-Singer M (2003) Understanding The Breast Cancer Experience of Asian American Women, Psycho- Oncology, Jan-Feb;12(1):38-58.
- 36- Tam-Ashing K, Padilla G, Tejero J,Kraemer J, Coscarelli A ve ark. (2004) Understanding The Breast Cancer Experience of Women: A Qualitative Study of African American, Asian American, Latina And Caucasian Cancer Survivors, Psycho-Oncology, June;13(6):408-428.
- 37- Vivar And Mcqueen (2005) Informational And Emotional Needs Of Long-Term Survivors Of Breast Cancer, Journal of Advanced Nursing ,51(5):520–528.
- 38- Weiss T (2004) Correlates of Posttraumatic Growth İn Husbands of Breast Cancer Survivors. Psycho-Oncology;13:260-268.
- 39- Wilmoth MC, Coleman EA, Smith SC, Davis C (2004) Fatigue, Weight Gain, And Altered Sexuality İn Patient With Breast Cancer: Exploration of A Symptom Cluster. Oncology Nursing Forum;31(6):1069-1075.
- 40- Yeo W, Kwan WH,Teo PML, Nip S, Wong E, Hin LY, Johnson P.J. (2004) Psychosocial İmpact Of Breast Cancer Surgeries İn Chinese Patients And Their Spouses. Psycho_Oncology;13:132-139.
- 41- Yiğit R (1998) Meme Kanserinde Bilmemiz Gerekenler, Aktual Medicine, 8(12):67-72

Siyaset

“KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ’NDE POLİTİK YAŞAMDA KADININ ROLÜ VE KADINLARIN SİYASETE BAKIŞ AÇILARI”

Doç. Dr. Gül Celkan, Pembe Toluk***

(Bu çalışmanın gerçekleşmesinde bizlere destek olan, maddi olarak yardımcı olan TC Büyükelçiliğine, DAÜ Rektörlüğüne, Prof. Dr. Elvan Yılmaz’a, ve emeklerini koyarak anket ve SPSS çalışmalarında Doç. Dr. Ahmet Aker, Dr. İlhan Dalcı, Dr. Doğan Ünlücan, Pembe Toluk, Şaziye Öztinen, Kadir Kara, Özlem Özoğul, Ulaş Sarı, Ümmü Gülsüm Başarır, Hakan Büyük, M. Ergüvenoğlu, Kemal N. Bilgin, Mustafa Höcek, Gözde Gülsen, Gökhan Kaçar, Mustafa Karakaş, Hüseyin Özdemir, Mehmet Yıldırım, Özkan Uslu’ya, Aşkın Tolgan’a, Saule Baurzhan ve Oghogho Hauwa Suleiman’a teşekkürlerimizi sunarız.)

Çalışmanın Amacı

Politikada kadınların önemi tüm dünyada hızla artmaktadır. Kadınlar 2. Dünya Savaşı’ndan sonra daha aktif konuma gelmişlerdir. Bazı akademisyenlere göre, kadınların politikaya katılımının daha sakin ve dengeli bir ortam gibi bir çok olumlu kazanımı olabilir. Kıbrıs Türk kadınlarının politikaya olan ilgisine baktığımız zaman, bunun Türkler ve Rumlar arasındaki Kıbrıs’a ait anlaşmazlığa dair daha barışçıl ve sürekli bir siyasi çözüm getirebileceğini söylemek mümkündür. Bu kadınların genellikle erkeklere kıyasla daha hassas bir yapıya sahip olarak görülmelerinden kaynaklanmaktadır.

Bu çalışmanın amacı Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde kadınların politikaya katılımının neden düşük olduğu ve Kıbrıslı Türk kadınların politikaya olan ilgi ve katılımlarının hangi derecede olduğu sorularına cevap bulmaktır. Ayrıca, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde Türk kadınlarının siyasi hayata katılmaktan korkmalarının arkasındaki gerçek sebepler nelerdir? Kıbrıs Türk kadınları aynı görüşleri mi paylaşmaktadırlar ya da onların siyasi katılımlarını belirleyen değişik görüşleri mi vardır? Başka bir deyişle, nerede yaşadıkları kadınların siyasetle ilgili fikirlerini etkileyen önemli bir faktör müdür?

Kıbrıs Türk Kadınının Sosyal ve Siyasal Haklarını Kazanmasının Tarihi

Kıbrıs Türk kadını 1960’ta Kıbrıs Cumhuriyeti anayasasıyla seçme ve seçilme haklarını kazandı. Türkiye Cumhuriyeti’ndeki Türk kadını ile Kıbrıs Türk kadını karşılaştırdığımız zaman, Kıbrıslı Türk kadınının seçme ve seçilme hakkını Türkiye’deki Türk kadından 25 yıl sonra kazandığını görebiliriz. İlk olarak, 1946’da Kıbrıslı Türk kadınları eşit miras hakkını kazandılar. 28 Mayıs 1951’de geçen ‘Türk Aile Yasası’ ile Kıbrıs Türk kadını bazı haklar kazandı. Kıbrıs’ta sivil hukuk 1951’de yürürlüğe girdi. Kıbrıs’taki Türk kadınları 1952’de eşit eğitim hakkını, 1946’da eşit miras hakkını, ve 1960’ta Kıbrıs Cumhuriyeti anayasasıyla seçme ve seçilme hakkını kazandı.

Kıbrıs Türk siyasi tarihi kadın milletvekilleri için parlak değildir, çünkü ayrı Türk yönetiminin kurulmasından beri 32 yıla sadece 12 kadın milletvekili mecliste yer alma hakkı buldu.

Geçmişten Bugüne Kıbrıs Türk Siyasi Hayatında Kıbrıs Türk Kadını

Kadınlar toplumda önemli bir pozisyona sahiptirler. Yalnızca nüfusun yarısı olarak değil, aynı zamanda birey olarak ve toplumun ilerlemesini, ve sağlıklı nesillerin yetiştirilmesini yürütme yetenekleriyle özel bir pozisyona sahiptirler.

Kadınlar dünya nüfusunun yarısını oluşturmaktadırlar, bunun için seslerini duyurma hakkına sahiptirler. Kadınların siyasi katılımı orada gerçek bir demokrasi olduğunu gösterir. Kadınların katılımı olmadan orada ‘gerçek demokrasi’ olduğunu söyleyemeyiz.,

* Doğu Akdeniz Üniversitesi, KKTC

** MA, University of Leicester, UK

çünkü 'cinsiyet eşitliği' uygar toplumun bir çok ilkesinden biridir. Buna ek olarak, cinsiyet eşitsizliği bir ülkenin gelişim sürecinde bir engeldir.¹ Modern demokrasinin anlaşılması eğitim, çalışma koşulları ve siyaset gibi her sektörde kadın ve erkek eşitliğine bağlıdır. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde ekonomi ve eğitim alanlarında olduğu gibi siyasi arenada da cinsiyet eşitsizliği halen bulunmaktadır.

Kuzey Kıbrıs'taki Türk toplumunda cinsiyet eşitsizliği kadınların siyasi katılımına olumsuz yönde katkı kolay önemli bir faktördür. Bunun sebebi siyasi Kuzey Kıbrıs'ta siyasi partilerin kadınlara politikaya katılmaları için yeterli imkanları sağlamamasıdır. Siyasi partilere göre, erkeklere kıyasla kadınların seçimlerde oy toplamak için gerçek potansiyeli yoktur. Bu görüş Kuzey Kıbrıs'taki erkek ve kadınların tipik klişesidir.

Buna ek olarak, Kuzey Kıbrıs'taki siyasi partilerin 'kontenjan idaresi'ni yürütmekteki yetersizliği kadınların politikaya katılımını olumsuz yönde etkilemekte önemli bir rol oynar.

Kıbrıs Türk toplumunda, eğitilmiş ve çalışan kadınlar modern değerler ve geleneksel değerler arasında sıkışmıştır. Kıbrıs Türk toplumu güçlü geleneksel değerlere sahiptir; kadının yeri evinde kocasının ve çocuklarının yanındadır. Öte yandan, modernleşme süreciyle değişiklikler farkedilir olmuştur, ancak sınırlıdır. Bunun sebebi siyasetin kapısının Kıbrıs Türk kadınlarına kapalı olmasıdır. 2004'teki son seçim sonuçlarına göre, Kuzey Kıbrıs Meclisi'nde 50 kişide sadece 3 kadın milletvekili vardır, bu kadınların katılımının yalnızca %6 olduğu anlamına gelir. Bu kadınların ülke kararları üzerinde yeterli güç ve temsil hakkı olmadığı anlamına gelir. Gelenekçi kimseler kadınları evde görmeyi ve onların yemek pişirmek, temizlik yapmak, çocuklarına bakmak gibi ev işlerini yapmalarını tercih ederler. Öte yandan, modern değerler kadınların hem evdeki sorumluluklarını hem kariyer sorumluluklarını yapabileceğini söylemektedir.

Bununla birlikte, kadınlar tarafından ele geçirilen eğitim seviyesi onların Kuzey Kıbrıs'taki siyasi katılımına yardımcı olan ana faktör ve araçtır. Kadınların siyasi katılımının temel belirleyicisi ve aracı onların eğitim seviyesidir. Ancak, Kuzey Kıbrıs'ta yüksek eğitim seviyesine sahip oldukça fazla kadın olmasına rağmen, bu kadınlar siyasette beklenen rolü başaramamışlardır. Bunun sebebi cinsiyetle alakalı bilinçlerini artırmaları ve Kuzey Kıbrıs'ta gerçek cinsiyet eşitliğini başarmaları gerekesidir. Ayrıca, kadınların siyasi katılımını artırmak için hükümet tarafından ciddi bir 'kontenjan politikası' yapılmalıdır.

Kuzey Kıbrıs'ta siyasetteki kadınlar için bir başka problem siyasi partilerin kadınlara yönelik davranışlarıdır, çünkü onlar kadınları 'potansiyel oy olarak düşünmekte, ve başka bir deyişle gerçek anlamda kadınların yetenekleri ve kapasiteleriyle ilgilenmemektedirler.

Kuzey Kıbrıs'taki kadınların düşük siyasi ilgisi imkanların yetersizliğine, Türkiye Cumhuriyeti'nde olduğu gibi siyasette erkek egemenliğine, 'siyaset erkek işidir' inancına, Türk aile yapısına, gelenek ve göreneklereⁱⁱ, kadınların kendine güvensizliğine ve siyasetteki kadınların daha az desteklenmesine, ve 'kadının birinci sorumluluğu evi ve çocuklarıdır' klişesine bağlıdır.

Öte yandan, Kuzey Kıbrıs meclisinde kadınlar yüksek pozisyonlara sahiptirler. Örneğin, Fatma Ekenoğlu meclis başkanıdır ve bu statü oldukça yüksektir. Yerel seçimlere kadınların açısından baktığımız zaman durum iyi değildir.

Seçilen ve aday olan kadınların oranı genel seçimlerdeki kadın milletvekilliği oranına kıyasla daha kötüdür. Bunun sebebi, Kuzey Kıbrıs'ta şimdiye kadar hiç bir kadın belediye başkanının olmaması ve belediyedeki kadın üye oranının %10 olmasıdır. Buna ek olarak, bu güne kadar hiç bir kadın büyükelçi olmamıştır. Özetle, Kuzey Kıbrıs'ta kadınların durumu gelişmemiş ülkelerdeki diğer

hemcinsleri kadar kötü değildir. Kadınlar sosyal aktivitelere katılmaktadırlar, ancak, politikada kadınlar Türkiye Cumhuriyeti'ndeki diğer hemcinsleri gibi seçimlerde

akrabalarını ve kocalarını desteklemek gibi farklı davranışlar göstermektedirler Ayrıca, siyaset özellikle kadınlar için bütün ayrımcılık çeşitlerinden bağımsız olmalıdır.

Araştırma Soruları:

1500 kişiye uygulanan bu anket, siyasi partilerden birinden CD şeklinde alınmış seçmen listesinin 1000. sırasında bulunanı seçerek uygulanmıştır. Anket bu amaç için çalıştırılan öğrenciler tarafından uygulanmıştır ve araştırmayı uygulamak bir aydan daha az zaman almıştır. Anketler doldurulmaları için bırakılmamış, ancak doldurulduktan hemen sonra toplanmışlardır. Bazı durumlarda cevaplayıcılar öğrencilerden yaş, zayıf görme ve okuma yazma bilmeme sebeplerinden dolayı cevapları kendileri için işaretlemesini istemişlerdir.

Anketleme Yöntemi Ve Sonuçları:

Anket KKTC’de toplam 1121 denek üzerinde tesadüfi yöntemle (random sampling) gerçekleştirilmiştir. Yanıtların 963’ü geçerli bulunmuştur. Katılımcılar 18 yaş üstü (kadın ve erkek) KKTC vatandaşlarından oluşmaktadır. Şehirlerde, kasaba ve köylerde yaşayan nüfusun toplam nüfusa oranı hesaplanarak, o bölgede kaç anket yapılacağı kararlaştırılmıştır. Buna göre, örneğin Lefkoşa’da 230, İskele’de 17, Girne’de 112, Güzelyurt’ta 58, Mağusa’da 162 kişiyle anket yapılmıştır. Daha küçük nüfusa sahip olan bölgelerde de yine nüfusa oranla anket yapılmıştır. (İnönü 13, Yeni Boğaziçi 17, Akdoğan 12, Alayköy 11, vs.) Anketörler şehrin değişik bölgelerindeki sokaklarda çapraz evlere ve/veya işyerlerine giderek anket sorularını yanıtlamayı kabul eden katılımcılarla anket yapmışlardır. Anketler “yüz-yüze” yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Bazı sorularda “neden?” şeklinde istenildiği takdirde açıklama yapılabilecek bir bölüm bulunmaktadır. Açıklamalara da analizde yer verilmiştir. Bu şekilde, analiz istatistik bilgi ile birlikte yaklaşımları (attitudes), anlayışları ve değerlendirmeleri (evaluations) de içerir duruma gelmiştir.

Anketin amacı KKTC’de kadının politik, ekonomik ve eğitim durumunu saptamaktır. Birbirini destekleyen sorular vasıtasıyla anketin güvenilirliğini ölçülmüş ve yüzde 98 oranında ankete verilen yanıtların güvenilir olduğu tespit edilmiştir. Aşağıda açıklanan anket sonuçları demografik özellikler, ekonomik konum ve kadının politik konumu altında toplandı ancak burada demografik özelliklere göre elde edilen sonuçlar verilecektir.

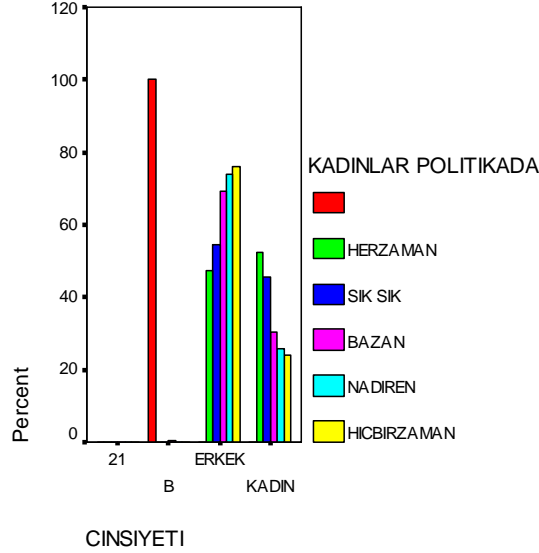
Demografik Özelliklere Göre Yanıtlar

1) Yanıtların **cinsiyete** göre kümelendirilmesi:

(a) Cinsiyet/Kadınlar politikada daha fazla yer almalı mı?

“Kadınlar politikada daha fazla yer almalı mı?” sorusunun yanıtları cinsiyete göre kümelendirildiği zaman Şekil 1’de görüldüğü gibi, olumsuz yanıtlarda erkek katılımcıların oranının kadın katılımcılardan daha fazla olduğu ortaya çıkmaktadır.

ŞEKİL 1



Tablo 1 de sayısal olarak katılımcıların yanıtları görülmektedir. Bu sayılar yüzdelikler olarak ifade edildiği zaman Tablo 1’de görülen sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo 1

CİNSİYET/SİZCE KADINLAR POLİTİKADA DAHA FAZLA YER ALMALI MI?(%)

	Her zaman %	Sık sık %	Bazan %	Nadiren %	Hiç bir zaman (%)	Toplam
Erkek	45.9	10.1	21.8	10.4	11.5	99.7
Kadın	66.8	11	12.5	4.8	4.8	95.9

Tablo 1’de görüldüğü gibi, hem kadınlar, hem de erkekler arasında en ağırlıklı yanıt “her zaman kadınlarda daha fazla yer almalıdır” seçeneğidir. Ancak kadınların yüzde 66.8’i her zaman daha fazla kadını politikada görmek isterken, erkeklerin yüzde 45.9’u bu şekilde düşünmektedir. “Sık sık” yanıtını da kadınlar (yüzde 11) erkeklerden (yüzde 10.1) daha fazla vermişlerdir. Öte yandan erkekler arasında soruya tarafsız kalanlar, yani “bazan” yanıtını verenler yüzde 21.8 olmuş ve tarafsız yanıt veren kadınları (yüzde 12.5) neredeyse ikiye katlamışlardır. “Nadiren” yanıtı veren erkekler yüzde 10.4, kadınlar yüzde 4.8, “hiç bir zaman” yanıtı veren erkekler yüzde 11.5, kadınlar ise yüzde 4.8 olmuştur. Olumsuz yanıt (“hiç bir zaman” ve “nadiren”) veren erkeklerin oranı 21.9’e yükselirken, kadınların oranı yüzde 9.6’da kalmıştır. Buradan da anlaşılacağı gibi, kadınların politikada daha fazla yer almasına kesinlikle karşı olanların önemli bir oranını erkekler oluşturmaktadır. Dolayısıyla, Şekil 1’de de görüldüğü gibi, KKTC’de kadınların politikada yer almasını engelleyen grup esas olarak erkeklerdir. Kadınların büyük bir çoğunluğu kadınların politikada daha fazla yer almasını desteklemektedirler. Dolayısıyla, KKTC’de kadınlara karşı kesin tavır koyan yüzde 8 civarında kesimin büyük bir çoğunluğunun erkek olduğu ortaya çıkmaktadır.

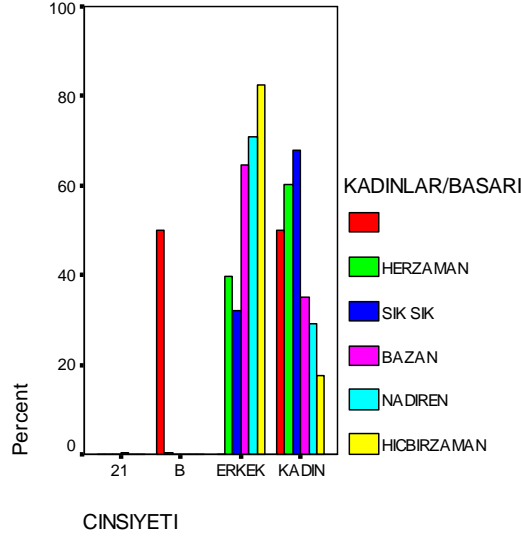
Olumlu yanıt verenlerin (“her zaman” ve “sık sık”) yüzde 77.8’i kadınlar, yüzde 56’sı erkekler olarak ortaya çıkmaktadır. Cinsiyet baz alındığı zaman, KKTC’de kadınların birbirlerini politikada büyük oranda destekledikleri, “kadınlar birbirini çekemez” şeklindeki yorumların çok az sayıda kadın için geçerli olduğu (kadınların sadece yüzde

4.8'i), kadınların büyük bir çoğunluğunun birbirine politikada yardım etmeye hazır olduğu sonucuna varmanın gerçekçi bir yaklaşım olacağı belli olmaktadır.

(b) Cinsiyet/Kadınlar politikada erkekler kadar başarılı mı?

Şekil 2'de erkek ve kadınların bu soruya hangi oranlarda seçenek kullandığı görülmektedir. Ekler bölümünde Tablo 2'de yanıtlar sayısal olarak belirtilmiştir.

ŞEKİL 2



Tablo 2

	Her zaman %	Sık sık %	Bazan %	Nadiren %	Hiç bir zaman (%)	Toplam
Erkek	23.7	4.5	31.6	23.7	16.3	99.8
Kadın	47.1	12.7	22.5	12.7	4.5	99.5

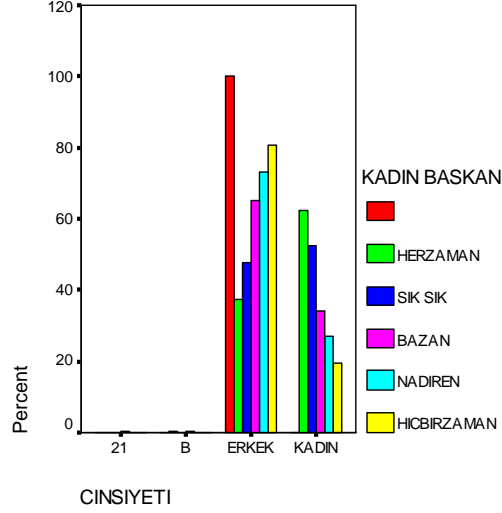
Tablo 2'de görüldüğü gibi "kadınlar politikada erkekler kadar başarılı mı?" sorusu karşısında erkeklerin ve kadınların verdiği yanıtlar gözle görülür şekilde ayrışmaktadır. Kadın katılımcılar arasında genel eğilim yüzde 47.1 oranında "her zaman kadınlar politikada erkekler kadar başarılıdır" yanıtı olmuştur. Erkekler arasında ise ağırlıklı sonuç "bazan", yani tarafsız yanıt olmuştur. Demek ki kadınlar, kadınları politikada erkekler kadar başarılı bulmaktadırlar. Erkekler ise kadınları politikada erkekler kadar başarılı bulmamaktadırlar. Kadın ve erkek katılımcılar arasında esas farklılık olumlu ve olumsuz yaklaşımları ölçerken çıkmaktadır. **Olumlu** yanıtlar ("her zaman" ve "sık sık") kadınlar arasında 59.8, erkekler arasında ise yüzde 17.2 oranındadır.

Olumsuz yanıtlar ("hiç bir zaman" ve "nadiren") veren kadınların oranı yüzde 17.2, erkeklerin oranı yüzde 40'tur. Yani Şekil 2'de de görüldüğü gibi, kadınların politikada erkekler kadar başarılı olmadığını düşünenler büyük çoğunlukla erkekler olmaktadır. Kadınlar arasında diğer kadınlara karşı ağır şekilde önyargılı olan yüzde 4.5'lik kesim bu soruyu yanıtlarken de ortaya çıkmıştır

(c) Cinsiyet/Kadın cumhurbaşkanı ve/veya başbakan görmek ister misiniz?

Bu soruya verilen yanıtlar da Şekil 12'de görüldüğü gibi, önceki analizlerle tutarlılık göstermektedir. Yine olumsuz yanıt verenlerin çoğunluğunu erkekler oluşturmaktadır.

ŞEKİL 12



Aşağıda Tablo 2’de ise rakamlar yüzdelikler olarak hesaplanmıştır:

Tablo 2

Cinsiyet/Kadın cumhurbaşkanı ve/veya başbakan görmek ister misiniz?

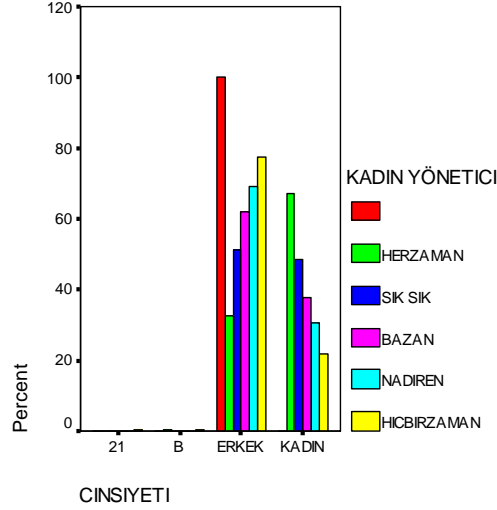
	Her zaman %	Sık sık %	Bazan %	Nadiren %	Hiç bir zaman (%)	Toplam
Erkek	24.6	5.3	38.9	12.5	18.3	99.6
Kadın	53.8	7.6	26.6	6	5.7	99.7

Tablo 2’de görüldüğü gibi, kadınların yüzde 53.8’i “her zaman” kadın cumhurbaşkanı ve/veya başbakan görmek isterken, erkeklerin yüzde 24.6’sı bu yönde tercih belirtmiştir. Erkeklerin yoğunlukla tercih ettiği yanıt “bazan”, yani tarafsız seçenektir. Kadın cumhurbaşkanı ve/veya başbakana olumlu yanıtı (“her zaman” ve “sık sık”) erkeklerin yüzde 29.9’u, kadınların yüzde 61.4’ü tercih etmiştir. “Kadın cumhurbaşkanı ve/veya başbakan görmek ister misiniz?” sorusunu erkek katılımcıların yüzde 18.3’ü “hiç bir zaman” olarak yanıtlarken, kadın katılımcılardan sadece yüzde 5.7 “hiç bir zaman” yanıtını tercih etmiştir. Olumsuz yanıtlar (“hiç bir zaman” ve “nadiren”) erkekler arasında yüzde 30.8, kadınlar arasında yüzde 11.7 olmuştur. Buradan çıkan sonuç da bir önceki ifadeyi desteklemektedir. Yani kadınlar daha büyük bir çoğunlukla kadınları politikada desteklemektedirler. Kadınların politik faaliyetlerini engelleyenlerin büyük bir çoğunluğu erkekler olarak ortaya çıkmaktadır.

(d) Cinsiyet/ Kadın yönetici ister misiniz?

Şekil 3’te yukarıdaki soruya yanıt veren erkek ve kadın katılımcılar kümelendirilmiştir.

ŞEKİL 3



Tablo 3'te erkek ve kadın katılımcıların seçenekler arasında hangi oranlarda tercih yaptıkları görülmektedir.

Tablo 3

Cinsiyet/Kadın yönetici ister misiniz?

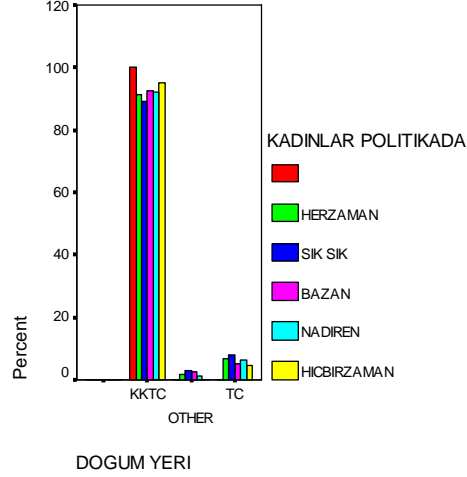
	Her zaman (%)	Sık sık (%)	Bazan (%)	Nadiren (%)	Hiç bir zaman (%)	Toplam
Erkek	18	6.8	29.5	11.5	33.8	99.6
Kadın	48.7	8.4	23.5	6.7	12.5	99.8

Kadın ve erkek katılımcılar arasındaki fark Tablo 3'te bariz bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Kadın yönetici kadınların yüzde 48.7'si tarafından "her zaman", erkeklerin ise yüzde 18' i tarafından "her zaman" istenmektedir. Kadınlar arasında genel eğilim "her zaman" kadın yönetici yönünde, erkek katılımcılar arasında ise genel eğilim "hiç bir zaman" kadın yönetici istememek yönünde oluşmuştur. Yanıtlarda zıt noktalarda tam bir kutuplaşma görülmektedir. "Bazan" yani tarafsız yanıt iki cinste de yüksek çıkmış ve yöneticinin cinsiyetinin diğer vasıflarına göre fazla önemli olmadığını düşünen bir kitlenin varlığını ortaya çıkarmıştır. Olumlu yanıtlar ("her zaman" ve "sık sık") kadınlar arasında yüzde 57.1, erkekler arasında yüzde 24.8 olmuştur ve konuya farklı cinslerin yaklaşımın arasındaki uçurum görülmüştür. Olumsuz yanıtlar ("hiç bir zaman" ve "nadiren") kadınlar arasında yüzde 19.2, erkekler arasında yüzde 45.3 olmuş ve böylece yönetici mevkilerdeki kadınların erkekler tarafından önemli ölçüde engellendiği anlaşılmıştır. Dolayısıyla, anketin doğruluğunu da saptayan bu bulguya göre, kadınların yönetici ve üst politik mevkilere çıkmasını engelleyen grup, maalesef erkekler olmuştur.

2) Yanıtların **doğum yerine** göre kümelendirilmesi

a) Doğum yeri/Kadınlar politikada daha fazla yer almalı mı?

ŞEKİL 4



Tablo 4 yüzde olarak yanıtları sınıflandırmaktadır.

Tablo 4

Doğum yeri/Sizce kadınlar politikada daha fazla yer almalı mı?

	Her zaman (%)	Sık sık (%)	Bazan (%)	Nadiren (%)	Hiç bir zaman (%)	Toplam
Kıbrıs	54.6	10.1	18	8	8.9	99.6
Türkiye	58	12.9	14.5	8	6.4	99.8
Diğer	52.9	17.6	23.5	5.8	0	99.8

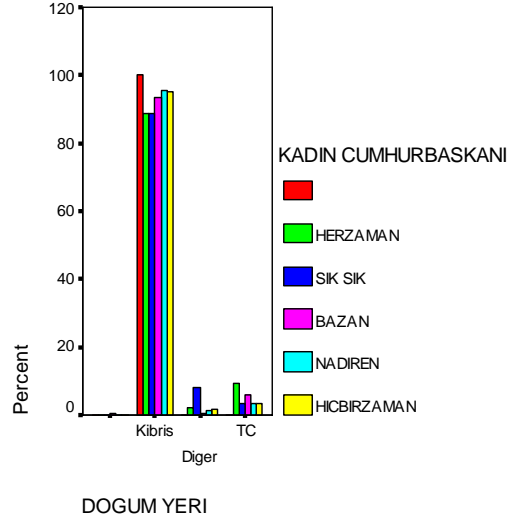
Şekil 4'te ve Tablo 4'te görüldüğü gibi "her zaman" kadınların politikada daha fazla yer almasını en fazla isteyen kesim Türkiye doğumlu olanlardır. Yani Türkiye doğumlu olanların yüzde 58'i "her zaman" kadınları daha fazla politikada görmek istediklerini belirtmişlerdir. Daha sonra KKTC doğumlu olanlar ve ardından üçüncü ülke doğumlu olanlar gelmektedir. "Hiç bir zaman" kadınları daha fazla politikada görmek istemeyenlerin başında ise KKTC doğumlu olanlar geliyor. KKTC doğumlu olanların yüzde 8.9'u kadınları "hiç bir zaman" politikada görmek istememektedirler. Türkiye doğumluların ise yüzde 6.4'ü kadınları "hiç bir zaman" politikada görmek istememektedirler. Üçüncü ülke doğumlu olanların arasında "hiç bir zaman" yanıtı veren olmamıştır.

Olumlu yanıtlarda ("her zaman" ve "sık sık") yine Türkiye doğumlu olanlar yüzde 70.9 ile başı çekmektedir. İkinci sırada üçüncü ülke doğumlu olanlar (yüzde 70.5) gelmektedir. KKTC doğumlu olanlar ise yüzde 64.7 ile üçüncü sırada yer almaktadır. En fazla KKTC doğumlu katılımcılar olumsuz yanıtlar ("hiç bir zaman" ve "nadiren") vermişlerdir. İkinci sırada Türkiye doğumlu vatandaşlar gelmekte, en az olumsuz yanıt ise üçüncü ülke doğumlular tarafından verilmiştir. Anlaşılmaktadır ki, doğum yerine göre yapılan çapraz analizde kadınların daha fazla politikada yer almasına KKTC doğumlular en olumsuz yaklaşan grup olmuştur.

b) Doğum yeri/Kadın cumhurbaşkanı ve/veya başbakan ister misiniz?

Şekil 15'te doğum yerine göre "kadın cumhurbaşkanı ve/veya başbakan ister misiniz?" sorusuna verilen yanıtlar görülmektedir. Kümelerden anlaşılacağı gibi "her zaman" yanıtını en fazla veren grup Türkiye doğumlular, "hiç bir zaman" yanıtını en fazla veren grup Kıbrıs doğumlulardır.

ŞEKİL 5



Tablo 5’te yüzde olarak, Tabloda doğum yerine göre yapılan grupta ortaya çıkan yanıtlar bir önceki oranları destekler niteliktedir. En yüksek oranda (yüzde 54.8) “her zaman” kadın cumhurbaşkanı ve/veya başbakan isteyen grup Türkiye doğumlular olmuştur. En düşük “her zaman” yanıtı da Kıbrıs doğumlu katılımcılardan gelmiştir. Soruyu “hiç bir zaman” şeklinde yanıtlayanlar yüzde olarak en fazla Kıbrıs doğumlular olmuştur. Kısaca, kadınların politikada yer alması ve üst politik konumlara yükselmesini en fazla Türkiye doğumlular desteklemektedir. Kıbrıs doğumlular ise kadınların politikada bulunmasına ve en üst mevkilere gelmesine en olumsuz bakan kesimdir.

Tablo 5

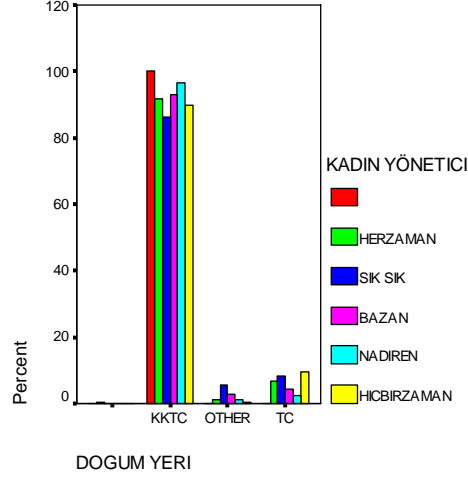
Doğum yeri/Kadın cumhurbaşkanı ve/veya başbakan ister misiniz?

	Her zaman (%)	Sık sık (%)	Bazan (%)	Nadiren (%)	Hiç bir zaman (%)	Toplam
Kıbrıs	36	6.1	34.3	10	13.3	99.7
Türkiye	54.8	3.2	30.6	4.8	6.4	99.8
Diğer	41.1	29.4	11.7	5.8	11.7	99.7

c) Doğum yeri/ Kadın yönetici ister misiniz?

Şekil 6’da görüldüğü gibi, kişisel ilişkiler söz konusu olduğu zaman, yukarıdaki sonuçlar biraz değişmekte, ve Türkiye ve Kıbrıs doğumlular arasında olumsuz yanıtlar artmaktadır.

ŞEKİL 6



Tablo 6’da yüzde olarak ifade edildiği gibi, bu soruya verilen “her zaman” yanıtlarında her üç kategoride de bir düşüş görülmektedir. Yine de “her zaman” kadın yönetici isteyenler en fazla Türkiye doğumlu olanlar arasında (yüzde 32.2) görülmektedir. Olumsuz yanıtlar Kıbrıslı ve Türkiyeli katılımcılar arasında artmış, özellikle Türkiye doğumlu olanlar, kadının politikada bulunmasını ve politikada üst konumlara yükselmesini desteklemekte ancak kendi yöneticileri olması konusunda aynı desteği vermemektedirler. Demek ki bir kesim Türkiye ve Kıbrıs doğumlular sosyal ve politik olarak kadınların yükselmesini istemekte, ama kişisel ilişkilerde kadın muhataplarının kendilerinin üstü olmasına aynı sıcaklıkla yaklaşmamaktadırlar. Üçüncü ülke doğumlular arasında “hiç bir zaman” kadın yönetici istemeyen olmamıştır.

Tablo 6

Doğum yeri/Kadın yönetici

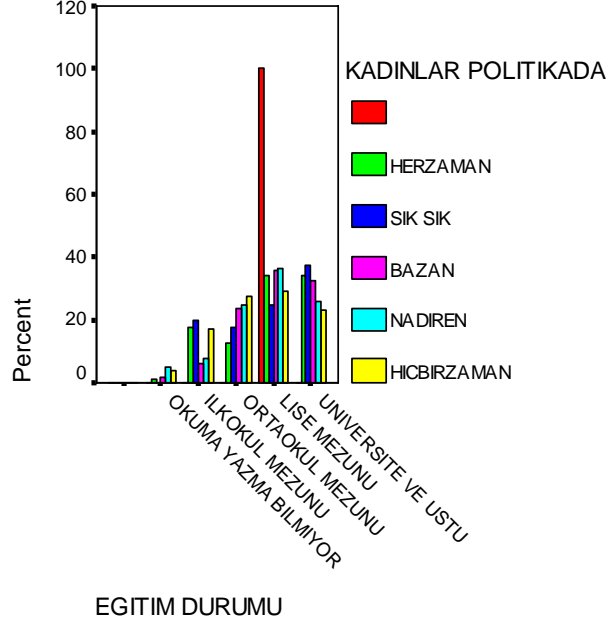
	Her zaman (%)	Sık sık (%)	Bazan (%)	Nadiren (%)	Hiç bir zaman (%)	Toplam
Kıbrıs	31.3	7	27.2	9.9	24.2	99.6
Türkiye	32.2	9.6	17.7	3.2	37	99.7
Diğer	23.5	23.5	41.1	5.8	5.8	99.7

3) Yanıtların eğitim durumuna göre kümelendirilmesi:

a) Eğitim durumu/ Kadınların politikada daha fazla yer almasını ister misiniz?

Eğitim durumuna göre verilen yanıtlara bakıldığında zaman, Şekil 7’de görüldüğü gibi, kendi grubu içinde en fazla “her zaman” yanıtı verenler üniversite ve üstü eğitim almış olanlar tarafından verilmiştir. Eğitim durumu azaldıkça, “her zaman” kadınları daha fazla politikada görmek isteyenlerin oranı azalmaktadır.

ŞEKİL 7



Yüzde oranları Tablo 7’de görülmektedir.

Tablo 7

Eğitim durumu/Kadınlar politikada daha fazla yer almalı mı?

	Her zaman (%)	Sık sık (%)	Bazan (%)	Nadiren (%)	Hiç bir zaman (%)	Toplam
Okuma-yazma bilmiyor	41.1	0	17.6	23.5	17.6	99.8
İlkokul mezunu	65	13.9	6.9	4.1	9.7	99.6
Orta okul mezunu	39.8	10.7	24.4	11.3	13.6	99.8
Lise mezunu	56.3	7.7	19.3	8.7	7.4	99.4
Üniversite mezunu ve üstü	57.5	12.1	17.8	6.3	6	99.7

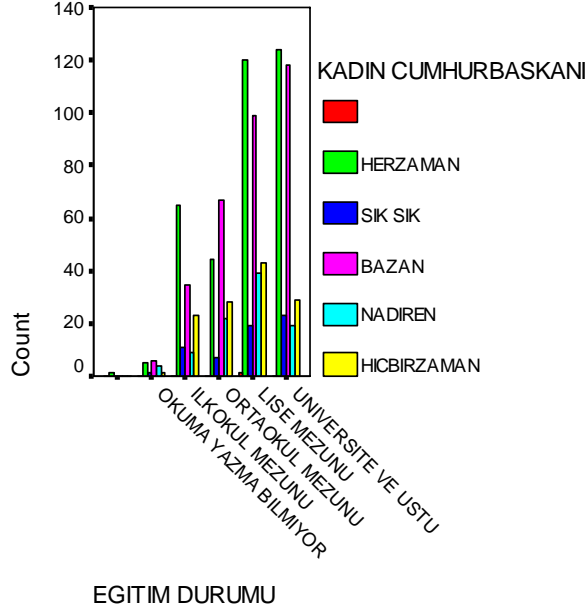
Görüldüğü gibi tüm eğitim gruplarında kadınların politikada daha fazla yer alması genel eğilimdir. Diğer bir deyimle en fazla desteklenen seçenek kadınların politikada “her zaman” daha fazla yer alması yönündedir. “Her zaman” yanıtı en düşük orta okul mezunlarında gözlemlenmiştir.

Eğitim durumuna göre yapılan kümelenirmede ilginç trend “hiç bir zaman” yanıtlarında görülmektedir. “Hiç bir zaman” kadınların politikada yer almasını istememe oranı eğitim düzeyi arttıkça düşmektedir. Yani eğitim düzeyi yükseldikçe kadınların politikada “hiç bir zaman” yer almamasını isteyenlerin oranı düşmektedir. Bu sonuç da bize

göstermektedir ki, kadın-erkek eşitliğini sağlamak ve daha ileri demokrasi düzeyine ulaşmak için bireylerin eğitim düzeylerini yükseltmek gerekmektedir.

b) Eğitim durumu/Kadın cumhurbaşkanı ve/veya başbakan ister misiniz?

ŞEKİL 8



Tablo 8 seçenekleri yüzdeler olarak göstermektedir.

Tablo 8

Eğitim durumu/Kadın cumhurbaşkanı ve/veya başbakan ister misiniz?

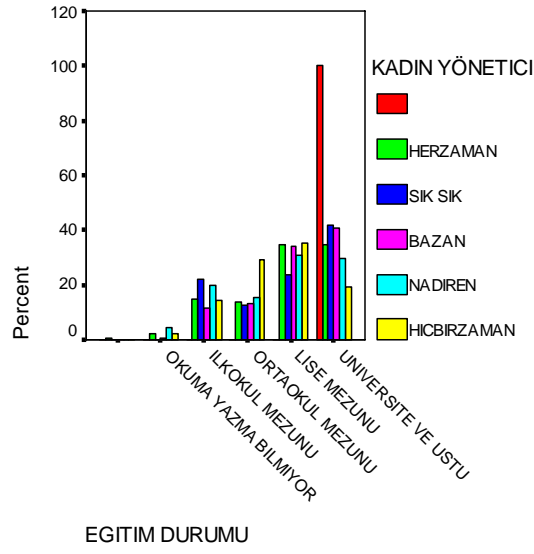
	Her zaman (%)	Sık sık (%)	Bazen (%)	Nadiren (%)	Hiç bir zaman (%)	Toplam
Okuma-yazma bilmiyor	29.4	5.8	35.2	23.5	5.8	99.7
İlkokul mezunu	45.4	7.6	24.4	6.2	16	99.6
Orta okul mezunu	26.1	4.1	39.8	13	16.6	99.6
Lise mezunu	37.3	5.9	30.8	12.1	13.3	99.4
Üniversite mezunu ve üstü	39.6	7.3	37	6	9.2	99.1

Tablo 8’de görülen oranlar daha önceki gözlemleri desteklemektedir. Eğitim durumuna göre yapılan çapraz analizde, tüm gruplar “her zaman” daha fazla kadın cumhurbaşkanı ve/veya başbakan istemektedirler. Benzeri şekilde eğitim durumu yükseldikçe “hiç bir zaman” kadın cumhurbaşkanı ve/veya başbakan istemeyenlerin oranı düşmektedir. Bir istisna okuma-yazma bilmeyenler kategorisinde izlenmiştir. Bunun nedeni de daha ileride belirtileceği gibi okuma-yazma bilmeyenler kategorisinin büyük bir çoğunluğu

kadınlardan oluşmaktadır. Bu yüzden okuma-yazma bilmeyenler arasında kadın cumhurbaşkanı ve/veya başbakan istemeyenler çok azdır. Bu istisnayı saymazsak, yine eğitim durumu yükseldikçe kadın cumhurbaşkanı ve/veya başbakan istemeyenlerin oranı azalmaktadır. Anlaşıyor ki, sorular ve yanıtlar birbirini desteklemektedirler, ve eğitim düzeyi azaldıkça, kadın ayrımcılığı, kadınları politikada istememe, kadın cumhurbaşkanı ve/veya başbakan istememe oranı artmaktadır. Eğitim düzeyi yükseldikçe, kadın-erkek ayrımcılığı ve kadın-karşıtlığı azalmaktadır. Demek ki eğitim yoluyla cinsiyet ayrımı sorunlarını çözmek veya azaltmak mümkün olacaktır.

c) Eğitim/Kadın yönetici ister misiniz?

ŞEKİL 9



Şekil 9’da görüldüğü gibi grupların kendi içlerinde “her zaman” kadın yönetici isteyen ve “hiç bir zaman” kadın yönetici istemeyen katılımcıları karşılaştırdığımız zaman, eğitim durumu yükseldikçe “her zaman” oranı “hiç bir zaman” oranına göre artmaktadır. Tablo 19’da kümeler içinde yüzdelik oranlar görülmektedir. Sayısal açıklama Ek’te Tablo 19.1’de belirtilmiştir.

Tablo 9

Eğitim düzeyi/Kadın yönetici

	Her zaman (%)	Sık sık (%)	Bazen (%)	Nadiren (%)	Hiç bir zaman (%)	Toplam
Okuma-yazma bilmiyor	35.2	0	11.7	23.5	29.4	99.8
İlkokul mezunu	31.4	11.1	20.9	12.5	23.7	99.6
Orta okul mezunu	25	5.3	20.2	8.3	41	99.8
Lise mezunu	32.3	5.2	27.4	8.7	26.1	99.7
Üniversite mezunu ve üstü	33.2	9.5	33.5	8.6	14.6	99.4

Tablo 9’da görüldüğü gibi ve yine daha önceki yanıtlarda gözlemlendiği gibi eğitim düzeyi yükseldikçe “her zaman” kadın yönetici isteyenlerin oranı artmaktadır. Yine daha

önceki yanıtlarla benzeri şekilde okuma-yazma bilmeyenler arasında kadın yöneticiye destek yüksektir. Bunun nedeni okuma-yazma bilmeyenlerin büyük çoğunluğunun kadınlardan oluşmasıdır. Olumlu yanıtlar göz önüne alındığı zaman (“her zaman” ve “sık sık”) kadın yöneticiye en büyük destek üniversite mezunları ve daha üstü eğitim düzeyi alan katılımcılar arasında en yüksek orandadır. Yine “hiç bir zaman” kadın yönetici istemeyenlerin oranı eğitim düzeyi arttıkça yükselmektedir. Kadın karşıtı yanıtlar en düşük düzeyde üniversite mezunu ve daha yüksek eğitim almış kesimden gelmiştir. Dolayısıyla, eğitim durumu yükseldikçe kadınlara karşı olumlu bakışın da arttığını söylemek mümkündür. KKTC’de eğitim durumu yükseldikçe, kadınlara karşı önyargıların azaldığını belirtmek doğru olacaktır. Kadın-erkek ayrımcılığının önlenmesi için eğitim düzeyinin artırılmasını bir çözüm olarak sunmak gerekmektedir.

d) Yaş gruplarına göre kadınların politik konumuna yaklaşımı

Tablo 10

Yaş/Kadınlar politikada daha fazla yer almalı mı?

	Her zaman (%)	Sık sık (%)	Bazen (%)	Nadiren (%)	Hiç bir zaman (%)	Toplam
18-25	53	6	26	8	6	99
26-44	52	12	17	7	9	97
45-59	61	9	11	6	10	97
60 ve üstü	53	10	16	12	8	99
Toplam	54	10	17	7	8	96

Tablo 10’de görüldüğü gibi her yaş grubunda ağırlıklı yanıt “her zaman” kadınlar politikada daha fazla yer almalı şeklinde olmuştur. Gençler (18-25 yaşları arası) ve daha yaşlılar arasında (60 ve üstü) oran olarak yanıtlar benzer ağırlıkta verilmiştir. Ancak ilginç olarak 45-59 yaş grubu daha büyük bir çoğunlukla kadınların politikada daha fazla yer almasını istemektedirler. Bu grup 1948 ile 1962 yılları arasında doğanları içermektedir. Bu gruba 68 nesli-sonrası, 50’li yıllarda doğanlar, formasyon yaşlarını ekonomik büyüme yıllarında geçirenler, ve/veya Kıbrıs Türklerinin bir halk olarak organize olduğu yıllar da diyebiliriz. Bu grup psikolojik ve sosyal olarak şekillenirken, kendine güven, mücadele, eşitlik, kadın hakları, başkaldırı gibi kavramlar öne çıkmıştı (*68 neslini takip eden kuşaklar).

Tablo 11

Yaş/Kadınlar politikada erkekler kadar başarılı mı?

	Her zaman (%)	Sıklıkla (%)	Bazen (%)	Nadiren (%)	Hiç bir zaman (%)	Toplam (%)
18-25	35	7	22	26	9	99
26-44	31	8	28	20	11	98
45-59	38	6	30	12	12	98
60 ve üstü	32	13	30	10	13	98
Toplam	33	8	27	18	11	97

Tablo 11’de ifade edilen sonuçlar bir önceki bulguları desteklemektedir. Yine kadın-erkek eşitliği 45-59 yaş grubunda, diğer gruplardan daha öndedir. Genel eğilim “her zaman” kadınların erkekler kadar başarılı olduğunu düşünmektedir. Yine önemli bir kesim bu soruya tarafsız kalmış ve “bazen” yanıtını vermiştir. 60 yaş ve üstü ise diğer yaş kesimlerinden daha fazla bir oranda (yüzde 13) “hiç bir zaman” yanıtını tercih etmişlerdir.

Tablo 12

Yaş/Kadın cumhurbaşkanı veya başbakan görmek ister misiniz?

	Her zaman (%)	Sık sık (%)	Bazen (%)	Nadiren (%)	Hiç bir zaman (%)	Toplam (%)
18-25	37	4	38	6	13	98
26-44	34	7	33	11	12	97
45-59	43	4	31	8	12	98
60 ve üstü	34	8	30	10	16	98
Toplam	37	6	33	9	12	97

Tablo 12’de görüldüğü gibi yüzdelikler bazında kadın cumhurbaşkanı ve/veya başbakan görmek isteyenler tüm diğer gruplardan fazladır. Yani KKTC’de kadın bir cumhurbaşkanı ve/veya başbakan tüm yaş kesitleri tarafından birincil olarak istenmektedir. Ancak yine daha önceki yanıtlarda da ortaya çıktığı gibi 45-59 yaş grubu bu öneriyi diğer yaş kesimlerinden daha çok desteklemektedirler (yüzde 43). “Bazen” yani cinsiyet unsurunu önemli görmeyenler ikinci eğilimi oluşturmaktadırlar. “Hiç bir zaman” yanıtı da daha fazla 60 yaş ve üstü yaş grubunda görülmektedir (yüzde 16). Daha önceki yanıtlarda küçük bir farkla kadınların politikada yer almasını istemeyen bu kesim, kadın cumhurbaşkanı ve/veya başbakan sorusunda karşıtlığını daha belirgin olarak ortaya çıkarmıştır.

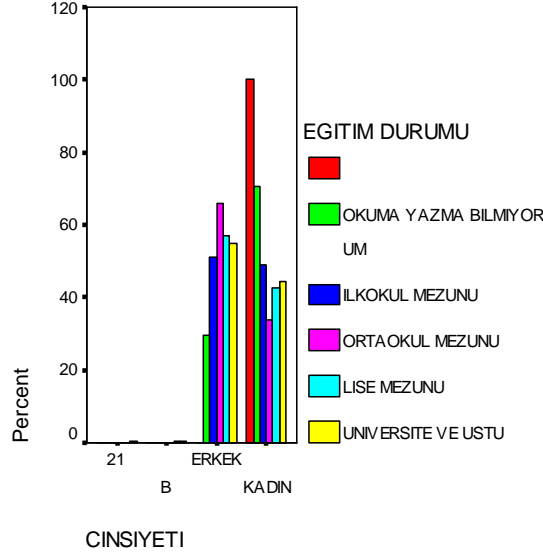
Tablo 13

Yaş/Yöneticinizin kadın olmasını ister misiniz?

	Her zaman (%)	Sık sık (%)	Bazen (%)	Nadiren (%)	Hiç bir zaman (%)	Toplam
18-25	35	3	31	7	23	99
26-44	31	8	22	10	26	97
45-59	28	8	31	7	25	99
60 ve üstü	30	9	28	13	18	98
Toplam	31	7	26	9	24	97

Tablo 13’te görüldüğü gibi en ağırlıklı yanıt “her zaman kadın yönetici” istendiği şeklindedir. Ancak, oranlar daha önceki sorulara verilen “her zaman” yanıtlarından daha düşüktür. “Kadın yönetici ister misiniz?” sorusuna gelen yanıtlarda “her zaman” yanıtı daha az, “hiç bir zaman” yanıtı da diğer sorulardan daha fazladır. Yani KKTC’de halkın büyük bir çoğunluğu (% 31) her zaman kadın yöneticileri tercih etmektedir. Ancak bir kesim de “hiç bir zaman kadın yönetici istememektedir (% 24). Diğer ilginç gözlem, politikada kadını çok fazla destekleyen 45-59 yaş kesimi, “kadın yönetici” konusunda aynı desteği vermemektedir. Bu yaş kesiminin oldukça politik bir geçmişi olduğunu anımsarsak, politikada kadın ve eşitlik ilkelerinde duyarlılık göstermelerinin nedeni açıklanmış olur. Ancak “kadın yönetici” politik kavramın biraz dışına çıktığı için, bu yaş grubu bu alanda daha farklı bir tavır benimseyebilmiştir.

4) Kadınların eğitim durumu

ŞEKİL 10**Tablo 14**

Cinsiyet/Eğitim durumu

	Okum- yazma bilmiyor (%)	İlkokul mezunu (%)	Ortaokul mezunu (%)	Lise mezunu (%)	Üniversite ve üstü (%)	Toplam (%)
Erkek	0.9	13.4	20.4	33.6	31.6	99.9
Kadın	2.8	16.8	13.7	32.9	33.4	99.6
Toplam	1.7	14.8	17.4	33.3	32.5	99.7

Şekil 10'da ve Tablo 14'te görüldüğü gibi KKTC'de yüzde 1.7 oranında okuma yazma bilmeyen vardır. Kadınların yüzde 2.8'i, erkeklerin ise yüzde 0.9'u okuma-yazma bilmemektedir. Oranlar düşük olmasına karşın, okuma-yazma bilmeyen kadınların, okuma-yazma bilmeyen erkeklerin üç katı olduğunu gözden kaçırmamak gerekmektedir. Diğer ilginç nokta, kadınların yüzde 33.4'ü üniversite mezunu ve daha yüksek eğitim görmüştür. Diğer ilginç nokta, kadınların yüzde 33.4'ü üniversite mezunu ve daha yüksek eğitim görmüştür. Diğer bir deyimle, bu kategoride kadınların oranı daha fazladır. Erkeklerin en yoğun olduğu eğitim düzeyi lise mezunu, kadınların en yoğun olduğu eğitim düzeyi üniversite ve üstü eğitimidir. Genel olarak ise KKTC'de vatandaşların yüzde 32.5'i üniversite ve daha üstü eğitim almıştır. Bu oran, son derece yüksektir ve KKTC'de eğitilmiş işgücünün bolluğunu gösterir. KKTC'nin bir üniversiteler ülkesi olmasının açıklaması da burada yatmaktadır.

ARAŞTIRMA SONUÇLARI:

- 1) Kadınların politikada daha fazla yer almasını, cumhurbaşkanı ve/veya başbakan olmasını toplumun büyük bir çoğunluğu istemektedir. Ağırlıklı görüş kadınların politikada daha az yer almasını (%65), cumhurbaşkanı ve/veya başbakan olması (% 44) doğrultusundadır. Genel olarak kadınlar daha dürüst, daha temiz, daha çalışkan olarak nitelendirilmişlerdir.

- 2) KKTC’de yüzde 17 civarında bir kesim kadınların politikada daha fazla yer almalarına karşıdır. Yüzde 22’lik bir kesim de kadınların cumhurbaşkanı ve/veya başbakan olmasına olumsuz yaklaşmıştır.
- 3) Kadınların politikada yer almasına karşı olanların büyük bir çoğunluğunu erkekler oluşturmaktadır. Erkeklerin yüzde 11’i, kadınların ise yüzde 4’ü kadınların politikada daha fazla yer almasına karşı çıkmışlardır. Diğer bir deyimle, KKTC’de esas olarak kadınların birbirlerini kıskandığı, birbirlerini desteklemedikleri, birbirlerinin önünü kestikleri savları doğru değildir. KKTC’de yüzde 30’luk bir kesim, kadın adayları listelerine koyan politik partiye karşı daha olumlu yaklaşmaktadır.
- 4) Katılımcıların kadınların politika yapmasıyla ilgili fikirlerinin oluşmasında geçmişte politikada yer almış kadın olumlu veya olumsuz örneklerin önemli olduğu ortaya çıkmaktadır.
- 5) “Kadın yönetici” konusunda katılımcıların yüzde 39’u olumlu görüş ve yüzde 25’i olumsuz görüş belirtmişlerdir. Bu şekilde görüş belirtenlerin çoğu erkektir. “Neden?” sorusuna verilen yanıtların çoğu duygusal ve kadınlara karşı önyargı içermektedir.
- 6) Doğumyerine göre yapılan çapraz araştırmada Kıbrıs doğumlu olanlar yüzde 65, Türkiye doğumlular ve üçüncü ülke doğumlular yüzde 70 oranında kadınların politikada daha fazla yer almasını desteklemektedirler.
- 7) Eğitim düzeyi yükseldikçe kadınların politik katılımını ve üst düzeylere yükselmesini destekleme oranı artmaktadır. Kadınların politik ve diğer faaliyetlerine en fazla karşı çıkan kesim ortaokul mezunları olarak ortaya çıkmaktadır.
- 8) Eğitim durumu incelendiği zaman, kadınların oranı sadece okuma-yazma bilmeyenler ve üniversite ve üstü kategorilerinde erkeklerden fazladır. Diğer eğitim kategorilerinde erkeklerin oranı kadınlardan fazladır. Demek ki, halkımız arasında hem eğitimsiz, hem de çok eğitilmiş kadınlar bulunmaktadır.
- 9) Gelir durumu incelendiği zaman, kadınların gelir düzeylerinin erkeklere göre çok daha az olduğu, hele üst gelir seviyesinde, kadınların oranının gittikçe azaldığı görülmektedir. Gelir düzeyi yükseldikçe, o gelir düzeyinde kadınların oranı azalmaktadır.
- 10) Kadınların yüzde 33.8’i çalışmamaktadır. Demek ki kadınların yüzde 66.2’si çalışmaktadır. Bu yüksek bir orandır. Erkeklerin ise yüzde 15.8’i çalışmamaktadır.
- 11) Kadınların yüzde 4.5’i, erkeklerin yüzde 8.8’i emeklidir. Bu oranlar kadınların sosyal güvenlik sisteminden erkekler kadar yararlanmadığını göstermektedir.

TÜRKİYE’DE CİNSİYETE DAYALI AYRIMCILIĞIN KADININ ÇALIŞMA VE SİYASAL YAŞAMDAKİ YERİNE ETKİSİ

Yrd.Doç.Dr. Hatice EROL Yrd.Doç.Dr. Abdullah ÖZDEMİR***

ÖZET

Türkiye’de nüfusun yarısını oluşturan kadınlar, hem çalışma yaşamında hem de parlamentoda hak ettiği yeri bulamamaktadır. Kadınlar özellikle daha nitelikli olarak düşünülen meslek grupları içerisinde kendilerine daha az yer bulabilmektedirler. Özellikle siyasette ve üst düzey yöneticilerin istihdamında genellikle erkek nüfus daha baskın rol oynamaktadır. Türk Devrimi kadın hakları konusunda evrensel standartlarda bir dönüşümü gerçekleştirmiştir. Buna rağmen günümüz Türkiye’inde kadının toplumdaki yeri nüfusla doğru orantılı değildir.

Bu çalışmada cinsler arası eşitsizlik ortaya konularak, Türkiye’de kadının çalışma yaşamında ve siyasal yaşamdaki eksik temsiline nedenleri üzerinde durulmaktadır.

THE EFFECT OF GENDER-BASED DISCRIMINATION ON WOMEN’S POSITIONS IN WORKING AND POLITICAL LIFE IN TURKEY

ABSTRACT

Women that compose half of the population in Turkey can not find the deserved place in both working life and parliament. They can participate less especially in more qualified, occupational groups. Especially in politics and employment of senior managers make population generally plays a more dominant role. Turkish Revolution has realized a conversion of a universal standard on women’s rights. Despite this, in the present day the place of women in society is not proportional to population in Turkey.

This study dwells upon missing representation of women in working life and political life in Turkey by displaying inequalities between sexes.

Giriş

Günümüz toplumlarına en fazla aşılacak istenen kavram “tüketim”dir. Tüketim toplumu, yalnızca malların değil, aynı zamanda değerlerin de tüketilmesi yani yozlaşma anlamına gelmektedir. Bu nedenle modernitenin günümüz kadınının toplumsal yaşamdaki temsilini daha da artırması beklenirken, yaşanan yozlaşma kadınları daha az temsil edilir hale getirmiştir. Bu durumda yaşanan hayat bir modern toplumu değil, post-modern toplum değerlerini yansıtmaktadır.

Liyakat; layık olma anlamına gelmekte ve hak edenin göreve getirilmesi gerekliliğini ifade etmektedir. Ancak özellikle gelişmekte olan ülkelerde kadınların bazı görevlere sırf cinsiyetlerinden dolayı getirilmediği görülmektedir. Türkiye’de de liyakat, cinslerin kendi içinde söz konusu olabilmekte, cinsler arasında ise çoğu zaman erkek olmak layık olma anlamına gelmektedir.

* ADÜ, Nazilli İİBF, Çalışma Ekonomisi Bölümü, haticeerol@adu.edu.tr

** ADÜ, Nazilli İİBF, İktisat Bölümü, aozdemir@adu.edu.tr

Çalışmanın temel amacı Türkiye'deki cinsler arasındaki eşitsizliği ortaya koymaya yöneliktir. Eşitsizliğin görülebilmesi amacıyla çalışmada öncelikle ayrımcılık ve cinsler arasında bunun nasıl olduğu üzerinde durulacak, Türkiye'de kadınların çalışma ve siyasal yaşamda hangi düzeyde temsil edilebildikleri belirtilerek, dengesizliğin nedenleri çalışmanın sonuç bölümünde anlatılacaktır.

1. Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık

Ayrımcılık; insanların cinsiyet, dil, din, renk, ırk ya da etnik köken gibi nedenlerle farklı muameleye tabi tutulmasıdır. İşe almada, ücret ödemede, okula kabul etmede ya da çeşitli kamu olanaklarından yararlandırmada kişilere karşı adı geçen faktörlere göre farklı uygulamaların gerçekleştirilmesidir (Demir ve Acar, 2007: 54). İşgücü piyasalarında ayrımcılık ise; işgücü piyasasında benzer insan sermayesine sahip bireylere, yaş, cinsiyet ve ırklarına dayalı olarak farklı davranılması anlamına gelmektedir (Çolak ve Altan, 2003: 203). Ayrımcılık, işe ilk alınmadan eğitime, ücretlerden mesleki ayrıma ve işten çıkarmalara kadar istihdam sürecinin her aşamasında ortaya çıkabilmektedir.

Sosyal dışlanmanın en önemlisi tüm toplumlarda karşılaşılan **cinsiyete dayalı ayrımcılıktır**. Ancak cinsiyete dayalı ayrımcılığın, işbölümünün, erk ve düzenlemeler bakımından biyolojik değil, sosyal olarak gerçekleştiği kabul edilmektedir. Toplumda ve aile içinde öncelikli olarak ev işleri ve çocuk bakımından sorumlu olarak kabul edilen kadın iş hayatında öncelikle dışlanmakta ve ayrımcılığa tabii tutulmaktadır. Bu yüzden kadınla erkek arasındaki işgücü katılım oranları hep erkekler lehine artmış, bu oran AB'de 1990'lı yılların başından itibaren % 25'ten % 18'e gerilemiştir. Günümüzde kadınların pek çok meslekte dışlandığı bilinmektedir. Kadın işçiler, ekonomik kriz dönemlerinde de ilk önce işten çıkarılan grup olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca kadınlara, aynı işi yapan erkek meslektaşlarına göre daha düşük ücret ödenmesi de bir başka ayrımcılık örneğidir (Turpçu, 2004: 10).

Türkiye'de istihdam ve işgücüne katılma oranlarına baktığımızda erkeklerin % 71,8'i işgücüne katılmakta iken bu oran kadınlarda sadece % 25,4'tür (TÜİK, 2008). Kadın istihdamın da yoğunluğunun hizmet sektöründe olması dikkat çekicidir. 2006 yılı rakamlarına göre sanayide çalışan kadınların oranı %15 iken, hizmetler sektöründe çalışan kadınların oranı %36,5 olarak gerçekleşmiştir. Kadın çalışanlar, işgücü piyasasında ikincil statüde ve alt sıralı konumdadır. Çok sayıda kadın, bölünmüş bir piyasada vasıfsız ve düşük ücretli işlerde yoğunlaşmış durumdadır. Çalışan kadınların büyük çoğunluğu ücretsiz (aile işçisi), sigortasız ve sosyal güvenceden yoksundur.

Ayrımcılık yalnızca çalışma yaşamında değil, toplumsal yaşamın bütün alanlarında kendini göstermektedir. Cinsiyete dayalı ayrımcılık, kadınların günlük yaşam etkinliklerine özgürce ve tam olarak katılma olanağından mahrum bırakılması durumunda ortaya çıkmaktadır. Cinsiyet esaslı ayrımcılık, kimi zaman karar mekanizmalarına katılamama, kamusal olanaklardan yararlanmanın engellenmesi, mal ve hizmetlerden yararlanmadan mahrum bırakılma, sağlıksız koşullarda yaşama, yeterli besine ulaşamama, uygun barınma ya da konut bulmada zorluklar, çalışma yaşamında engellenmeler, işyerinde taciz ya da

haksızlığa uğrama ve sendikaya katılmadan mahrum bırakılmayı kapsayabilmektedir (İrmak, 2007: 47).

Kadınlara yönelik ayrımcılığın gerekçesi olarak, erkeklerle olan farklılıkları şu şekilde yapılmaktadır (Ecevit, 1998; 278): Kadınlar beceri istemeyen, erkekler beceri isteyen işlerde; kadınlar emek yoğun, erkekler sermaye yoğun işlerde; kadınlar el emeği kullanımında, erkekler makine kullanımında; kadınlar hafif işlerde, erkekler ağır işlerde; kadınlar parça birleştirmede, erkekler bütünü oluşturmada; kadınlar üretim sürecinin hazırlık ve bitirme işlerinde, erkekler esas üretim aşamalarında, çalışmaya uygun görülmektedir.

2. Türkiye’de Cinsiyete Göre Nüfus ve Eğitim Düzeyleri

2.1. Türkiye’de Cinsiyete Göre Nüfusun Gelişimi

Dünyadaki nüfusun yarısını kadınlar oluşturmaktadır. Ancak kadınlar nüfusun yarısını oluşturmakla birlikte ekonomik ve toplumsal yaşamda aynı oranda rol alamamaktadır. Kadınların ekonomik ve toplumsal yaşamda yerini değerlendirmeden önce Türkiye’de cinsiyete göre nüfusun gelişimine bakmak gerekmektedir.

Tablo 1’de Türkiye’nin erkek ve kadın nüfusunun gelişimi verilmiştir.

Tablo 1: Türkiye’de Erkek ve Kadın Nüfusunun Gelişimi (1945-2008)

Yıllar	Toplam Erkek Nüfus	Toplam Kadın Nüfus	Toplam Nüfus
1945	9.446.580	9.343.594	18.790.174
1980	22.695.362	22.041.595	44.736.957
1985	25.671.975	24.992.483	50.664.458
1990	28.607.047	27.865.988	56.473.035
2000	34.346.735	33 457.192	67.803.927
2007	35.376.533	35 209.723	70.586.256
2008	35.901.154	35 615.946	71.517.100

<http://www.tuik.gov.tr>

Tablo 1’den de görüldüğü gibi, Türkiye’de nüfusun erkek ve kadın arasında dağılımında genelde eşit bir dağılımın olduğu görülmektedir. 1945–2008 döneminde ülke nüfusu yaklaşık 3,8 kat artış göstermiştir. 2000’li yıllarda ülkede kadın nüfus, erkek nüfustan daha fazla olmasına rağmen 2007 ve 2008 yıllarına gelindiğinde erkek nüfus, kadın nüfustan daha fazla olmuştur. Buna rağmen çalışma yaşamında ve siyasal yaşamda aynı oranlarda kadın temsili görülememektedir. Bu tablo, cinsiyet ayrımcılığına dayalı tutumların eğitim alanına da yansımaları sonucu, eğitimde fırsat eşitliğinin tam anlamıyla gerçekleştirilememesi ve bunun doğal sonucu olarak kadınların, işlerinin gerektirdiği bilgi ve beceriyle yeterince donatılmamış olmalarına bağlıdır (Altan ve Ersöz, 1994:27). Bu da kadın eğitiminin istihdam içindeki yerini ve seviyesini belirlemede ne derece önemli olduğunu göstermektedir.

2.2. Türkiye’de Bireylerin Eğitim Düzeyleri

Eğitim temel bir insan hakkı olup; eşitlik, kalkınma ve toplumsal barışın sağlanıp sürdürülebilmesi için gerekli bir önkoşuldur. Kadınların eğitimi konusu, eğitim alanında yaşanan hızlı gelişmelere rağmen, hala pek çok ülkede önemli bir sorun alanıdır. Temel eğitimi yaygınlaştırma çabalarına rağmen, kadınlar özellikle gelişmekte olan ülkelerde erkeklere göre daha az eğitilmektedir. Böylece yaşam standartlarını yükseltecek, sosyal ve ekonomik değişikliklere uyum sağlamalarına yardımcı olabilecek bilgi ve deneyimlere erişememektedirler.

TÜİK verilerine göre, Türkiye’de 1997-2006 döneminde, kadının eğitim seviyesinde bir artış gözlenmektedir. 1997 yılında % 85,3 olan okuryazarlık oranı, 2006’da % 88,1’e yükselmiştir. Bu oran 1997 yılında kadınlar için % 76,9 iken 2006 yılında % 80,4 olmuştur. Erkekler için ise 2006 yılı için % 96 oranındadır. Okuryazar olmayan kadınların sayısı, erkeklerden fazladır. 1997 yılından bu yana, okuryazar olmayanların oranı kademeli olarak düşmesine rağmen, 2003 ile 2006 yılları arasında toplumsal cinsiyet farkının giderilmesinde bir ilerleme kaydedilememiştir.

TİSK’in 2008 yılı verilerine göre OECD Ülkelerinde 25-34 yaş arası kadınların ortalama % 33’ü, erkeklerin ise % 28’i yüksek öğrenim mezunudur. Türkiye 25-64 yaş arası kadınların yükseköğrenime katılmaları bakımından OECD Ülkeleri arasında % 7,1 ile sonuncu sırada, aynı yaş grubundaki yükseköğrenim mezunu erkekler açısından ise % 10,7 ile Portekiz’den sonra sondan ikinci sırada gelmektedir.

Kadınlar üniversite öğreniminde de erkeklerin gerisinde kalmıştır. Yükseköğrenim görmüş kadın sayısının, yükseköğrenim görmüş erkek sayısından az olması, kadınların yönetici kadrolarından uzak kalmasına neden olmaktadır. Kadın ve erkeklerin üniversitede öğrenim gördükleri bölümler açısından da önemli cinsiyet farklılıkları bulunmaktadır. Kadınlar genellikle sağlık ve sosyal yardım alanlarında yoğunlaşırken, erkeklerin mühendislik, imalat sanayi ve inşaat alanlarında yoğunlaştığı görülmektedir. Türkiye’de üniversitelerin sağlık ve sosyal yardım alanları ile ilgili bölümlerinden mezun olanlar içinde kadınların oranı % 60, erkeklerin ise % 40’tır. Ülkemizde üniversitelerin, mühendislik, inşaat ve imalat sanayi ile ilgili bölümleri mezunlarının % 24’ü kadın, % 76’sı erkektir. Üniversite öğrenimindeki bu ayrışma toplumdaki işbölümü anlayışına uygun bir yapıyı göstermektedir.

3. Türkiye’de Kadınların Siyasal ve Çalışma Yaşamına Katılımları ve Ayrımcılık

UNDP, cinsiyet eşitsizliğini üç açıdan ele almaktadır. Birincisi parlamentodaki kadın ve erkek yüzdeleri; ikincisi kamuda yönetici olma ve karar alma gücü; üçüncüsü ise kadınların ekonomik hayata katılımı (UNDP, 2006: 398). Bu doğrultuda öncelikle Türkiye’de kadınların siyasete ve karar mekanizmalarına katılımları sorgulanacaktır.

3.1. Türkiye’de Kadınların Siyasete ve Karar Mekanizmalarına Katılımı ve Ayrımcılık

1. Siyasal katılım, bireyin siyasal sistemle kurmuş olduğu ilgi ilişkileridir. Bu ilişkiler siyasal olayları izlemek ve bilgi edinmekten, siyasal eylemlerde bulunmaya, oy vermeye, adaylığa ve siyasal karar mekanizmalarında yer almaya kadar uzanan değişik biçim ve boyutlarda kendilerini gösterebilirler. Dünya kadınları, eğitim düzeylerinden, geleneksel yaşam biçimleri ve değer yargılarından, yasalardaki ayrımcı hükümlerden kaynaklanan engeller nedeniyle, yüzyıllar boyunca, içinde yer aldıkları siyasal sistemlerle yeterince bağ kuramadan yaşamışlardır. Yirminci yüzyılda geleneksel yaşam biçimlerinden çağdaş yaşam biçimlerine yönelişin kazandığı ivme ve özellikle seçme-seçilme konusunda yasalarda yapılan eşitlikçi düzenlemeler, kadın siyasal katılımında görüntü değişikliğine yol açmıştır. Yine de günümüzde kadının siyasal katılımı hala erkeklerle eşit düzeye gelememiştir. Özellikle seçilme hakkından yararlanma ve siyasal karar mekanizmalarında yer alma konusunda cinsler arası eşitsizlik çok belirgin bir biçimde varlığını sürdürmekte ve kadınlar erkeklerin çok gerisinde kalmaktadırlar (KSGM, 2009: 8).

Cumhuriyetin kuruluşunda kadının sosyal hayat içerisindeki yeri daha sınırlı idi. Bunun geliştirilebilmesi için gerekli zihniyet devriminin gerçekleştirilmesi amacıyla önemli kanunlar çıkarılmıştır. Türkiye’de kadına seçme ve seçilme hakkının tanınması birçok batılı ülkeden çok daha önce gerçekleşmiştir. 1930 yılında yerel seçimlerde, 1934 yılında da milletvekili seçimlerinde seçme ve seçilme hakkını erkeklerle eşit bir biçimde elde eden kadınların parlamentodaki temsili eşit olarak gerçekleşmemiştir. Kadınların yetki ve karar alma süreçlerine katılımlarında, kadınların öğrenim düzeyi, toplumsal roller ve aile içi sorumlulukları belirleyicidir. Siyasetin erkek egemen bir alan olarak görülmesi, kadınların bu alana girmelerinde temel engel olarak karşılına çıkmaktadır.

Türkiye’de siyaset denildiğinde akla gelen en temel kurum TBMM’dir. Buna göre Türkiye’de kadın milletvekili sayılarının seçim dönemlerine göre gelişimi aşağıda Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: Türkiye’de Seçim Dönemlerindeki Kadın Milletvekili Sayıları

Secim Yılı	Milletvekili Sayısı	Kadın Milletvekili Sayısı	Oran (%)
1935	395	18	4,6
1939	400	15	3,8
1943	435	16	3,7
1946	455	9	2,0
1950	487	3	0,6
1983	400	12	3,0
1987	450	6	1,3
1991	450	8	1,8
1995	550	13	2,4
1999	550	23	4,2
2002	550	24	4,4
2007	550	48	8,7

Kaynak: TBMM kayıtları.

Tablodan da görüldüğü gibi, Türkiye’de 1935, 1939 ve 1943 seçimlerinde o dönem için sınırlıda olsa kadın milletvekili mecliste temsil yetkisine sahip olabilmıştır. Bununla birlikte, geçen zaman içerisinde bu temsil oranı, gelişim göstermesi bir yana daha da azalmıştır. Özellikle, çok partili hayata geçildiği 1950’li yıllarda daha da azalma göstermiştir. 2000’li yıllarda mecliste bulunan kadın milletvekili sayısında bir artış olmuş, en son gerçekleştirilen 22 Temmuz 2007 seçimlerinde kadınların temsil oranı % 8,7’ye kadar çıkmıştır. Yine de nüfusun yarısını oluşturan kadınların temsilde hak ettikleri yeri bulabildiklerini söylemek mümkün görünmemektedir.

Kadının siyasal yaşama katılımının ilk basamağı kabul edilebilecek yerel yönetimlerde de temsili sınırlıdır. Yerel yönetimler, demokrasinin gelişmesinde ve kadınların karar alma mekanizmalarına katılımında önemli bir role sahiptir. Siyaset yerel alanda belediyelerle, il ve ilçe genel meclisi üyeliği ile yürütülmektedir. Bu kapsamda Türkiye’de kadınların hangi oranda siyaset içerisinde yer aldıklarının görülebilmesi amacıyla Tablo 3 düzenlenmiştir.

Tablo 3. Türkiye’de Kadın Belediye Başkanları ve İl, İlçe Genel Meclis Üyelikleri

Seçimler	Toplam	Kadın		Erkek	
		Sayı	Oran %	Sayı	Oran %
1999					
Belediye Başkanı	3215	18	0,6	3197	99,4
Belediye Meclisi Üyesi	34084	541	1,6	33543	98,4
İl Genel Meclis Üyesi	3122	44	1,4	3078	98,6
2004					
Belediye Başkanı	3225	18	0,6	3207	99,4
Belediye Meclisi Üyesi	34477	834	2,4	33643	97,6
İl Genel Meclis Üyesi	3208	58	1,8	3150	98,2

Kaynak: İçişleri Bakanlığı- Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü

Tablo 3 verilerinden de görüldüğü gibi, Türkiye’de kadınların yerel siyasetteki temsil oranları da olması gereken seviyenin çok altındadır. 2004 yılında seçilmiş olan 18 kadın belediye başkanlarından sadece bir tanesi il belediye başkanı olup, diğerleri ilçe ve belde düzeyindeki belediyelerden seçilmişlerdir. Gerek 1999 ve gerekse 2004 yılı yerel seçimlerinde kadınlar çok düşük oranlarda temsil yetkisine sahip olabilmişlerdir.

Diğer taraftan, kadınlar açısından temel sorun, yasalar önündeki bireysel seçme ve seçilme hakkından grup çıkarlarının savunulmasına doğru dönüşümün gerektiğidir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, siyasal karar mekanizmalarında yer alan kadınların sayısı kadar, söz konusu kadınların kadın çıkarlarını ne kadar temsil ettikleri de önem kazanmaktadır (Yaraman, 1999: 13-14).

3.2. Türkiye’de Kadınların Kamu Sektöründe Karar Alma Mekanizmalarına Katılımı ve Ayrımcılık

2. Türkiye’de kamu yönetimi, özellikle yüksek öğrenim görmüş kadınların başlıca çalışma alanıdır. Türkiye’de uzmanlık gerektiren mesleklerde kadın oranları oldukça yüksek düzeydedir. Bugün ülkemizde üniversitelerde kadın öğretim elemanı oranı yaklaşık % 39 olup, toplam profesörler içinde kadın oranı % 27’ye ulaşmıştır. Mimarların % 36’sı, doktor ve operatörlerin % 29’u, avukatların ise % 33’ü kadındır (KSGM, 2009: 31). Ancak karar alma mekanizmasında kadın sayısı çok azdır. Türkiye’de kadınların kamu kurum ve kuruluşların üst düzey yöneticiliklerde temsil düzeyinin düşük olduğunu ifade etmek gerekmektedir.

Kamu sektöründe çalışan kadınların üst düzey yöneticiliklerde temsil oranları aşağıda Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4. Türkiye’de Kamu Sektöründe Çalışan Kadınların Üst Düzey Yöneticiliklerde Temsil Oranları

Unvanı	Kadın	Toplam	Toplam İçindeki Pay (%)
Müsteşar	0	19	0
Müsteşar Yardımcısı	2	79	2,5
Vali	0	155	0
Vali Yardımcısı*	5	408	1,2
Genel Müdür	7	177	3,9
Genel Müdür Yardımcısı	34	514	6,6
Toplam	48	1352	3,6

Kaynak: İçişleri Bakanlığı

3. Tablo 4’den de görüldüğü gibi Türkiye’de kamuda çalışan kadınların üst düzey yönetim içerisinde yer alma imkânı çok sınırlı sayıdadır. Kadınlar müsteşar ve vali olarak kendilerine çalışma imkânı bulamamaktadırlar. Yine müsteşar yardımcısı ile genel müdür ve yardımcılarını olarak çalışabilme imkânları çok düşük seviyededir.

Türkiye’de üst düzey kamu görevlilerinden bir grup adalet hizmetlerinde çalışanlardır. Bu kapsamda savcı ve hâkim olarak çalışan kadın sayıları ve oranları aşağıda Tablo 5’de verilmektedir.

Tablo 5. Türkiye’de Kadın Cumhuriyet Savcısı ve Hâkim Sayıları

Yıllar	Cumhuriyet Savcısı				Hâkim			
	Toplam	Kadın	Erkek	Kadın Katılım Oranı	Toplam	Kadın	Erkek	Kadın Katılım Oranı
1999	2776	100	2676	3,60	5299	1554	3745	29,33
2000	2876	100	2776	3,48	6572	2599	3973	39,55
2001	3049	111	2938	3,64	5899	1674	4225	28,38
2002	3236	122	3114	3,77	6113	1725	4388	28,22
2003	3299	130	3169	3,94	6217	1744	4473	28,05
2004	3227	139	3088	4,31	5975	1687	4288	28,23
2005	3169	130	3039	4,10	5976	1692	4284	28,31
2006	3469	172	3297	4,96	6183	1722	4461	27,85
2007	3822	215	3607	5,63	7076	1995	5081	28,19

Kaynak: Adalet Bakanlığı.

Tablo 5 verilerine göre, Türkiye’de kadın Cumhuriyet Savcısı oranı çok düşük seviyededir. 1999 yılında % 3,6 oranında savcı olarak çalışma imkânı bulabilen kadınlar 2007 yılına gelindiğinde ancak % 5,6’lık orana çıkabilmişlerdir. Buna karşılık hâkim mesleğinde çalışan kadın sayısı savcılara göre daha yüksek miktardadır. 2007 yılı itibarıyla Türkiye’deki kadınları yaklaşık % 28’i hâkim olarak çalışabilme imkânına sahip bulunmaktadır.

Türkiye’de kamuda çalışan kadın oranlarının diğer mesleklere göre daha yüksek olduğu meslek alanı akademisyenliktir. Bunun görülebilmesi amacıyla Tablo 6 düzenlenmiştir.

Tablo 6. Türkiye’de Kadın Akademisyenlerin Oranları

Unvanı	Kadın	Toplam	Toplam İçindeki Pay (%)
Rektör	5	93	5,3
Dekan	82	648	12,6
Ara Toplam	87	741	11,7
Profesör	3464	12773	27,1
Doçent	1906	6150	30,9
Yardımcı Doçent	5252	15844	33,1
Öğretim Görevlisi	5536	14628	37,8
Araştırma Görevlisi	13958	30497	45,7
Okutman	3750	6472	57,9
Genel Toplam	33953	87105	38,9

Kaynak: Yüksek Öğretim Kurumu 2007.

Tablo 6 verilerine göre Türkiye’de birim amiri olarak çalışan (rektör ve dekan) kadınların toplam içindeki oranları düşük miktardadır. Bununla birlikte çeşitli kademede öğretim elemanı olarak çalışan kadın akademisyen sayısı ise çok daha yüksek oranlara ulaşmaktadır. Özellikle kadın araştırma

görevlisi oranı yaklaşık % 46'ya kadar çıkmış, hatta okutman olarak çalışan kadınların oranı ise erkek akademisyenlerden daha fazladır.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Örgütü (UNDP)'nin hazırladığı İnsani Gelişme Raporlarına göre kadınların ülkelerdeki yerlerinin görülebilmesi amacıyla hazırlanan Tablo 7 aşağıdaki gibidir.

Tablo 7. Çeşitli Ülkelere Göre Kadının Siyasal ve Çalışma Yaşamındaki Yerleri

Ülkeler	Sıralamadaki Yerleri	Cinsiyete Dayalı Yoksulluk	Meclisteki Kadın Milletvekili (%)	Kadın Milletvekilleri, Üst Düzey Yetkililer Ve Yöneticiler (%)	Kadın Profesyonel ve Teknik Çalışanlar (%)
Norveç	1	0,932	37,9	29	50
Türkiye	72	0,289	4,4	7	31
Yemen	75	0,128	0,7	4	15

Kaynak: UNDP, İGE İstatistikleri 2007.

Tablo 7 verilerine göre, dünyada cinsiyete dayalı yoksullukta en iyi ülke Norveç'tir. Bu ülkede meclisteki kadın milletvekili oranı yaklaşık % 38 seviyesindedir. Üst düzey yöneticilikte yaklaşık % 30'ları bulan temsil yüzdesi, profesyonel ve teknik çalışanlar söz konusu olduğunda % 50'lere çıkmaktadır. Verileri bulunabilen ülkeler arasında en son sırada yer alan Yemen ile Türkiye arasında çok fazla farkın olmadığı yine tablodan görülmektedir. Türkiye'nin üst düzeye çıkabilmesi için kat etmesi gereken daha çok mesafe bulunmaktadır.

3.3. Türkiye'de Kadınların Özel Sektörde Karar Alma Mekanizmalarına Katılımı ve Ayrımcılık

Endüstri toplumundan bilgi toplumuna geçişle birlikte çalışma yaşamına daha fazla kadının katıldığını görmekteyiz. Bu durumda yöneticilik pozisyonunda da kadın çalışanların artması beklenmektedir. Buna rağmen yapılan araştırmalar, özel sektördeki kadın yöneticilerin ancak orta kademeye kadar ilerlediklerini ve orada durduklarını göstermiştir. Yönetim seviyeleri bakımından değerlendirirsek kadın yöneticilerin sayısı açısından olumsuz sayılabilecek sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Bu durum, kadınların yükselmesini engelleyen bir Cam Tavan (Glass Ceiling) olduğu iddiası ile açıklanmaktadır. Yönetici pozisyonunda çalışan kadınların, belirli bir aşamadan sonra yükselmelerini engelleyen faktörlerin toplamına "cam tavan" ya da "cam tavan sendromu" adı verilmektedir. Cam tavanın oluşum nedenleri olarak; kadınların çalışma yaşamında kısa sayılacak bir süredir yönetici durumunda bulunmaları, işgücüne aralıklı olarak katılmaları, geleneksel olarak kadınların çalıştıkları belli alanların bulunması sayılmaktadır. (Zel,1999). Kadınlar çalışma yaşamına girerken, çalışma yaşamında geleneksel rolleri ve bu rollere uygun toplumsal beklentilerle, çalışma yaşamının bağdaşmaması gibi çeşitli nedenlerden ötürü yönetici pozisyonlarına ulaşmada engellerle karşılaşılıyorlar.

Araştırmalara göre kadınların tepe noktalara gelmelerini engelleyen nedenler şunlardır(Griffin'den aktaran Aytaç, 2000:909):

1-Kadınların çocuk büyütme için kariyer süreçlerini yavaşlatmaları veya durdurmaları, tepe yönetim noktalarına ulaşmaları için önemli bir engeldir.

2-Kadınlar mühendislik, işletme, liderlik becerilerinden yoksun oldukları gerekçesiyle tepe yönetime hazır değildirler.

3-Kadınlar, genelde aile ve iş hayatındaki rollerini dengeleme arayışları içindedir. Evlilik ve çocuk, kadınların tam gün kendini işine vermesine engel olmaktadır. Böylece tepe yönetim için gerekli olan zamanı ayıramamaktadırlar.

4-Kadınlar, geleneksel olarak insan kaynakları alanındaki kariyer kadrolarını kendileri seçmektedirler.

5-Tepe yöneticilik için gerekli olan iş tecrübesi ve otoritesi azdır.

6-Duygusal olmaları nedeniyle yönetme becerisinden yoksundurlar.

Powell ve Butterfield (1994:69), terfi konusunda karar verenlerin çok azının üst düzey yönetici pozisyonuna atamalarda cinsiyete önem verdiklerini belirtmişlerdir. Oysa kadının toplumdaki yerini güçlendirmek için hem kamu da hem de özel sektörde karar alma mekanizmalarındaki katılım oranlarında eşitliği sağlamak gerekir.

TİSK verilerine göre, AB ülkelerinde özel sektörün büyük şirketlerindeki yönetim organlarında yer alan kadınların oranı % 11 düzeyindedir. Türkiye’de kamuda tepe yönetiminde kadın yöneticilerinin temsilinin olmamasına karşın, özel sektörde % 11’lik kadın yönetici oranı ile AB ortalamasını yakalamış durumdadır. Türkiye özel sektörde AB üyesi 12 ülkeyi geride bırakmış ve Almanya ile aynı düzeyi yakalamıştır.

Kadın erkek eşitliğini sağlamada gelişme sağlandığı görüntüsü yanıltıcıdır. Kadınların, kamusal yaşama, çalışma yaşamına katılmaları kadınlara nicel eşitliğin ötesinde nitel bir dönüşümü sağlamaktan henüz uzaktır; zira cinsiyetler arasında paylaşımcı bir işbölümü gerçekleşmediği sürece kamusal yaşama katılım kadın için ‘çifte sömürü’ sorununu gündeme getirmektedir. Kadının özel yaşama ait geleneksel sorumluluğu sürdükçe tam anlamıyla özgürleşebilmesi olanaksızdır (Yaraman,1999: 19).

Sonuç olarak çalışma yaşamı, bir yandan kadının ekonomik özgürlüğünü ve toplumsal değerini artırırken, diğer yandan geleneksel değer ve tutumların sürmesi nedeniyle, kadın için çeşitli sorunları da beraberinde getirmektedir. Kadınların bu sorunları değişmeye direnen ataerkil zihniyet rollerinden kaynaklanmaktadır. Zihniyet devrimi yaşanmadıkça sorunların çözümü mümkün değildir.

Sonuç

Günümüzde insanlar renklerinden, dinlerinden, dillerinden ve cinsiyetlerinden dolayı ayrımcılığa uğramaktadır. Belirli bir grubun üyesi olmak, hem toplumsal yaşantıda hem de onun parçaları olan siyasal ve çalışma yaşamındaki yerini etkilemektedir. Bu etkilenme kadın söz konusu olduğunda ayrımcılık olarak kendini göstermektedir.

Türkiye Cumhuriyet'in kuruluşunda kadının toplumsal yaşamdaki yerini alabilmesini sağlayabilmek amacıyla her türlü çaba gösterilmiştir. Ancak bu toplumsal sorunun öncelikle zihinlerde çözümlenmesi gerekmektedir. Çünkü Cumhuriyet'in kuruluşundan günümüze kadar geçen süre içerisinde kadınlar hem karar alma mekanizmalarında hem de çalışma yaşamında istenilen düzeyde temsil edilememektedir.

Türkiye'de kadın işgücünün çalışma yaşamına katılımı düşük seviyededir. Ayrıca gerek kamu, gerekse özel sektörde daha üst düzey pozisyonlarda cinsler arasında eşit bir uygulama yapılmamaktadır. Kamu sektöründe belirli meslek gruplarında çalışan kadın sayısı olması gerekenin çok altındadır. Yine özel sektörün çalışma prensibi temelde verimlilik üzerinedir. Bu düşünce daha kalifiye personelin istihdamı anlamına gelmekte iken, uygulamada kadın erkek arasında bir eşitliğin olmadığı görülmektedir.

Türkiye'de kadınların yaşadığı, ev-aile ile siyasal ve çalışma hayatı ikilemi sorunları beraberinde getirmektedir. Önemli olan kadınların kendi sorunlarına sahip çıkabilmeleri ve bu alanda mücadeleyi göze alabilmeleridir.

Kadının her düzeyde yönetime katılımını sağlamadan ve karar alma süreçlerine eşitlikçi bakış açısını yerleştirmeden çağdaşlık hedeflerine ulaşamayacağı açıktır. Bu nedenle kadın erkek eşitliğini sağlamaya yönelik çabaların temeline yetki ve karar alma süreçlerine katılımında cinsler arası eşitliği sağlayan adımları yerleştirmek gerekmektedir.

Sonuç olarak kadının kendini çalışma yaşamında hem de siyasal yaşamda var edebilmesi için cinsiyetçi yaklaşımın değişmesi, kadınlara yönelik eşitlikçi politikaların üretilmesi yani toplumsal cinsiyetin yeniden oluşturulması gerekmektedir.

Kadının çalışma ve siyasal yaşamda hak ettiği yeri alabilmesi sorunu yalnızca cinsiyet sorunu değil bir insan hakları sorunu olarak görülmelidir.

Kaynaklar:

- ALTAN, Şengül; Aysel ERSÖZ, (1994). "Kadının Çifte Yükümlülüğü" Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Bülteni, Sayı:2, Mart.
- AYTAÇ, Serpil, (2000). "Çalışma Yaşamında Kadının Kariyer Sorunu", Prof. Dr. Nusret Ekin'e Armağan, TUHİS, Haziran 2000. İstanbul.
- ÇOLAK, Ömer Faruk; Şenol ALTAN, (2003). "**Sex Discrimination In The Banking Sector:The Case Of Turkey**", Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi, C. 7, Sayı: 2.
- DEMİR, Ömer; ACAR, Mustafa. (2002). Sosyal Bilimler Sözlüğü, Vadi Yayınları, 3.Baskı, Ankara.
- ECEVİT, Yıldız, (1998). "*Türkiye'de Ücretli Kadın Emeğinin Toplumsal Cinsiyet Temelinde Analizi*". **75 Yılda Kadınlar ve Erkekler**. Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- GRIFFIN, Ricky, (1993). "Management",4th EDT., Texas.

- IRMAK, Emel, (2007). Cinsiyet Esaslı Ayrımcılığın İnsan Kaynakları Yönetimine Etkileri, Dokuz Eylül Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- MAYATÜRK, Evrim. (2006). Çalışma Yaşamında Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık Ve Bir Uygulama, Dokuz Eylül Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- POWELL, D.A. and G.N. BUTTERFIELD, (1994). "Investigating the 'Glass Ceiling' Phenomenon: an Empirical Study of Actual Promotions to Top Management" Academy of Management Journal; Vol: 37, No: 1.
- TİSK, (2008). AB Komisyonu: Karar Alma Süreçlerinde Kadın ve Erkekler 2007 Raporu, www.tisk.org.tr
- TİSK, (2008). OECD Ülkelerinde Kadınlar ve Erkekler, Yayın No: 289 ISBN: 978-975-6728-41-3 Ocak 2008.
- UNDP, (2006), Human Development Report 2005, Oxford University Press, New York, Oxford.
- UNDP, (2007), Human Development Report 2006, Oxford University Press, New York, Oxford.
- YARAMAN, Ayşegül, (1999). Türkiye'de Kadınların Siyasal Temsili, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- ZEL, Uğur, (2002). "İş Arenasında Kadın Yöneticilerin Algılanması ve Kraliçe Arı Sendromu", Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Dergisi, 35, 2.
- www.tuik.gov.tr (Son Erişim Tarihi: 25.02.2009).
- www.adalet.gov.tr (Son Erişim Tarihi: 01.02.2009).
- www.icisleri.gov.tr (Son Erişim Tarihi: 01.02.2009).

SIYASAL ALAN HANGI KADINI/KADINLARI TEMSİL EDİYOR?: TÜRKİYE'DE KADIN PARLAMENTERLERİN SINIFSAZ ANALİZİ

Leyla KAHRAMAN¹

“Sınıf” Kavramı

Yunanlılar zamanında da bilinen ve 18. yy. Avrupa toplumsal düşüncesinde ve Fransız Devrimi'nden sonra yazılan eserlerde tekrar ortaya çıkan “sınıf kavramına” dair çok kapsamlı bir literatür oluşmuş ve bu alana çeşitli düşünürler bir çok yönden katkıda bulunmuştur. Marx tüm tarihin sınıf mücadelesinin tarihi olduğunu ve “kendinde bir sınıfın (ekonomik öznenin) kendi için bir sınıf (toplumsal özne) olması gerektiğini ileri sürmüştür. Kapitalist üretim tarzının asli çatışmasının burjuva ile proleter arasında, üretim araçlarına sahip olanlarla olmayanlar arasında olduğu savından hareketle (Wallerstein, 2007:141) Marxist yaklaşım tarih içindeki temel sosyal dinamik olarak gördüğü sınıf olgusunu açıklamada üretim araçları ve üretim ilişkileri olgularından hareket etmektedir. Marksist düşünce sınıf yaklaşımını üretim ilişkileri temeline dayandırırken, “*Sınıf konumları piyasa koşullarınca belirlenir*” diyen Weber sınıfı toplumun ticari yaşantısının ortaya çıkardığı bir olgu olarak algılar. Weber'in teorisi toplumsal tabakalaşma teorisi olarak da bilinir. Weber Marx'ın aksine statüler ve etnik katmanlaşma başta olmak üzere bir çok değişkeni de temel araçlar olarak görür. Wright ise, sınıflar arasındaki sosyal ilişkilerin sınıf yapısını oluşturduğunu vurgular. Giddens toplumsal sınıfları, toplumdaki sosyal hareketlilik olanakları ile ilişkilendirir ve toplumsal mobilitiyi etkileyen temel faktörlerin başında; mülk sahipliği, uzmanlaşma, alınan eğitimin türü ve niteliği gibi etkenlerin geldiğini ifade eder. Bu doğrultuda sınıfları, üst sınıf (Mülk sahipleri sınıfı), orta sınıf (Belirli bir uzmanlaşma ve eğitim seviyesine sahip bireylerin (profesyonellerin) oluşturduğu sınıf) ve işçi sınıfı (Ücretli işçilerin oluşturduğu oldukça geniş kapsamlı bir sınıf) olarak üçe ayırır (Akt: Arslan, 2004: 133).

Marx, Weber ve diğer tüm sınıf teorisyenleri sınıfları toplumun temel sosyal güçleri olarak tanımlamışlardır. Toplumsal sınıf sosyoekonomik sistemin ve yapıların en asli yapıtaşlarından biridir ve insanların üretim ilişkileri içindeki konumlarına bağlı olarak ortaya çıkan nesnel bir olgudur. Sınıf günümüzde de sosyal hareketliliklerdeki etkin rolünü koruduğu gibi toplumsal değerlendirme ölçütü olarak işlevini de sürdürmektedir. İnsanların sahip olduğu dünya görüşlerine bakılmaksızın bir ekonomik düzenleme olarak sınıfsal yapı, insanların bu yapıdaki konumlarına göre onların yaşam şanslarını etkiler. İnsanların içinde bulunduğu konumu sınıfsal düzeyde adlandırmaması, hayatına bu doğrultuda anlam yüklememesi –Marks'ın kendinde sınıf ve kendi içinde sınıf ayrıştırmasının somut yansımaları olarak- mevcut durumun verili ölçütler temelinde incelenmesine engel değildir. Başka başka durumlara başka başka çıkarılara sahip olan sınıflar (Kıvılcımlı, 2008:13) ekseninde yapılacak toplumsal değerlendirme olgu ve olayları açıklamada oldukça açıklayıcı ve işlevsel bir zemin sunmaktadır.

¹ Dr., İnönü Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü

Sınıflar İle Siyasal Temsil Arasındaki İlişki

Bütünsel olarak siyasal alandaki temsil sorunu incelenirken Türkiye'nin sosyal, sınıfsal ve siyasal gerçekliği birarada değerlendirilmelidir. Siyaset alanı sınıfların temsil edildiği bir düzlemdir. Dolayısıyla sınıf perspektifinden yoksun bir değerlendirme siyasal aktörleri toplumsal bağlarından soyutlayarak elde edilmiş gerçekçi olmayan sonuçlara ulaşır. Bu bağlamda sınıf analizi büyük önem taşımaktadır. Çeşitli unsurlardan hareketle yapılacak sınıf analizi Türk siyasal alanının niteliğini daha gerçekçi temellerle ortaya koyacaktır.

Çalışmada Türkiye'deki siyasal temsil olgusunu daha net kavramak ve anlamlandırabilmek için sınıfı odak alan bir kuramsal ve ampirik yaklaşım benimsenmiştir. Bu çerçevede sınıflar ve siyasal temsil düzeyi arasındaki ilişki gözler önüne serilmeye çalışılmıştır. Sınıfsal yaklaşım ile Türk siyasal hayatının temel sorunlarından biri olan kadın temsili sorununun niceliksel boyutunun ötesine geçerek niteliksel boyutunu da ortaya koymak amaçlanmaktadır. Nitekim toplumlar homojen yapılar değildir. Farklı koşullarda yaşayan, farklı çıkarları olan insanlar farklı toplumsal sınıfları oluşturmaktadırlar. Toplum gibi tüm kadınlar da homojen bir kesim değildir. Kadınlar da kendi içinde sahip olduğu niteliklere, çıkarlara ve koşullara göre ayrılmaktadırlar. Bu nedenle kadın sorununu sadece genelleşici bir bakış açısıyla görmek ve niceliksel verilerden yola çıkarak tek bir kadın tipi varmış gibi değerlendirme yapmak sorunu çözmekten çok uzak bir yaklaşımdır. Bu nedenle çalışmada genel düzeyde siyaset mekanizması olan parlamentoya seçilen kadınların sınıfsal analizini yapmak kadının eksik temsilinin aslında görünenden çok daha fazlasını içinde barındırdığını görmek açısından büyük önem taşımaktadır. Çalışmada sağlıklı değerlendirme yapmak açısından verilerine tam olarak ulaşılan 1999-2002 yılları arasında parlamenter olarak seçilip görev yapan kadınların sınıfsal analizi yapılmıştır.

Çalışmada toplumu/olayları/olguları anlama bakımından sınıf tanımları ve bu tanımlarla bağlantılı ampirik ölçütler ve göstergelerin geliştirilmesi ve kullanılmasında kavram, kuramsal çerçeve, ampirik malzeme ve istatistik kategoriler arasında uygun bağlantılar kurulmaya çalışılmıştır. Çalışmada bu konuda yapılmış olan çeşitli sınıf şemalarından Türkiye şartlarına ve verilerin işlenmesine en uygun sınıf şemasının Korkut Boratav'ın hazırlamış olduğu şema olduğu düşünülmüştür. Bu nedenle kuramsal sınıf analizine imkan verecek bir gruplama çabası içerisinde sınıf tanımları ve analizleri, Korkut Boratav'ın (2004) "Anadolu ve İstanbul'dan Sınıf Profilleri" çalışmasında kullanılan ölçütler temel alınarak oluşturulmuştur. Açıklayıcı değişken olarak; eğitim, işteki durum, yapılan iş temel olarak alınmıştır. Yapılan işe göre sınıflandırmada TÜİK'in 2003 yılına dek kullandığı Uluslararası Meslek Sınıflaması esas alınmıştır (TÜİK, "Tanım ve...", 2009) ve kimi veriler mevcut sınıf şemasıyla örtüştürülmeye çalışılmıştır. Ele alınacak temel değişkenler yoluyla yapılacak değerlendirmeler genel düzeyde de olsa bir sınıf haritası çıkarılmasına yardımcı olacaktır.

Temel sınıf ayrımı Ücretli/Maaşlılar ve İşverenler şeklindedir. Bu temelden hareketle ikinci basamakta yapılan ayırım; TÜİK'in "İşteki Durum"a göre yaptığı sınıflamasında da yer alan İşverenler/Kendi Hesabına

Çalışanlar/Ücretliler/Ücretsiz Aile İşçisi şeklindedir. ² Ücretli/Maaşlılar da ilgilinin mesleği ve yaptığı işin niteliğine bağlı olarak 4 alt gruba ayrılmaktadır:

*Yüksek Nitelikli Ücretliler; yüksek eğitim almış elit işlerde çalışanlardır (hekim, mühendis, avukat, vb.).

*Beyaz Yakalı Ücretliler; yüksek eğitim zorunlu olmamakla beraber belli düzeyde bir eğitim alarak uzmanlaşmış olanlardır (hemşire, teknisyen banka memuru, vb.).

*Niteliksiz Hizmet İşçileri; nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar (garson, bekçi, odacı, şoför, tezgahdar, vb.).

*Mavi Yakalı İşçiler; doğrudan maddi üretim içinde yer alan ücretlileri kapsar (Boratav, 2004:24).

Sınıf kategorileri devamında; işverenler, bir veya iki sürekli işçi çalıştıran küçük burjuvazi/işveren ve üç veya daha fazla sürekli işçi çalıştıran orta-büyük burjuvazi/ işveren olarak alt gruplara ayrılır. Büyük bir ara tabaka olarak tanımlanan “sadece kendi hesabına çalışanlar” grubu farklı özellikler taşıyan üç grubun heterojen bileşkesi olarak düşünülmektedir; küçük esnaf ve zanaatkarlar, marjinal/enformel işlerde çalışanlar ve serbest meslek sahipleri. Fakat bu son grubun düşük bir niceliğe sahip olması nedeniyle bu heterojen tabaka, çalışmada “esnaf/marjinaler” olarak genel bir isimlendirmeye tabii tutulmuştur (Boratav, 2004: 23,24).

Çalışmada ücretli maaşlı ve yevmiyeli/geçici, mevsimlik grupları birleştirilerek Boratav şemasındaki temel iki sınıftan ücretli/maaşlıları oluşturacaklardır. Bu sınıflandırmaya Koçak’ın yaptığı katkılar da eklenecektir(2007,188-190). Koçak’ın sınıflandırmaları tanımlama ve ampirik verilerin kullanılabilirliğine katkısı şu şekildedir: *Yüksek nitelikli ücretliler: Tabloda yer alan, ilmi ve teknik elemanlar, serbest meslek sahipleri ve bunlarla ilgili meslekler ve müteşebbisler, direktörler ile üst kademe yöneticileri gruplarının ücretli ve yevmiyeli olarak istihdam edilenlerini kapsar(Çizelge1).

² TÜK’in işteki duruma göre yaptığı sınıflandırmada yer alan kategoriler; Ücretli veya maaşlı: “Başkasının yanında, aynı (mal) ya da nakdi (para) bir gelir elde etmek amacıyla ücret veya maaş karşılığı bir işveren için çalışanlardır (müdür, müstahdem, işçi, haftalık ya da aylıkla çalışan kunduracı, berber, terzi vb. mesleklerdeki kalfa vb.)”İşveren: “Kendi işinde para ya da mal karşılığı bir veya daha fazla ücretli veya yevmiyeli daimi işçi çalıştıran kişilere denir.” Yevmiyeli (mevsimlik, arzi, geçici): “Bir başkasının işinde aynı (mal) ya da nakdi (para) bir gelir elde etmek amacı ile yevmiyeli çalışan (çırak, kalfa, amele, vb.) veya bir işverene bağlı olarak, düzenli ve sürekli olmadan işine göre mevsimlik ya da geçici olarak veya iş buldukça çalışanlardır.”Kendi hesabına çalışan: “İşinde, dükkanında, yazıhanesinde, imalathanesinde, tamirhanesinde vb. yerlerde tek başına çalışan veya ücretsiz aile fertleri ile birlikte aynı (mal) ya da nakdi (para) olarak gelir elde etmek amacıyla çalışan kişidir.”Ücretsiz aile işçisi: “Aynı hanede yaşayan birisi tarafından işletilen (sahip olunan) ve piyasaya yönelik faaliyet gösteren işletmelerde ücretsiz olarak çalışan, fakat işletmenin ortağı konumunda olmayan kişilerdir. Karı, koca, çocuklar ve aynı evde oturan, yeme ve giyimleri aile sorumluluğu altında olan kişilerden bir ücret almaksızın zamanının çoğunu işyerinde çalışarak geçirenleri kapsar. Bu kişilerden ücret gibi nakdi gelir alanlar burada değil, ücretle çalışanlar kısmında gösterilir” (Koçak, 2007: 174-175)

*Beyaz yakalı ücretliler: Çizelge 1’yer alan idari personel ve benzeri çalışanlar grubunun ücretli ve yevmiyelileri büyük ölçüde bu kategoriye karşılık gelmektedir. *Hizmet işçileri: Koçak ticaret ve satış personeli ve hizmet işlerinde çalışanlar gruplarının ücretlileri bir arada bir hizmet

Çizelge 1: Sınıf Şeması

Boratav’ın Kentsel Sınıf Kategorileri	Koçak’ın Sınıf Eşleştirmeleri
Ücretli/Maaşlı	Ücretli/Maaşlı Yevmiyeli/Geçici,Mevsimlik
*Yüksek Nitelikli Ücretliler	İlmi ve Teknik Elemanlar, Serbest Meslek Sahipleri ve Bunlarla İlgili Meslekler ve Müteşebbisler, Direktörler İle Üst Kademe Yöneticileri Gruplarının Ücretli ve Yevmiyelileri
*Beyaz Yakalı Ücretliler	İdari Personel ve Benzeri Çalışanlar Grubunun Ücretli ve Yevmiyelileri
*Hizmet İşçileri	Ticaret ve Satış Personeli ve Hizmet İşlerinde Çalışanlar Gruplarının Ücretli ve Yevmiyelileri, Tarımcı, hayvancı, ormancı, balıkçı ve avcılarının ücretli ve yevmiyelileri
*Mavi Yakalı İşçiler	Tarım Dışı Üretim Faaliyetlerinde Çalışanlar ve Ulaştırma Makinaları Kullananların Ücretli ve Yevmiyelileri
Küçük Burjuvazi/İşveren	İşveren Grubunda Yer Alanlardan 2 ve 3 Kişilik İşyerlerinde İstihdam Olanlar
Orta-büyük Burjuvazi	4 ve Daha Fazla Çalışanın Olduğu İşyerlerinde İstihdam Olan İşverenler
Profesyoneller	İlmi ve Teknik Elemanlar, Serbest Meslek Sahipleri ve Bunlarla İlgili Meslekler Grubunun Kendi Hesabına Çalışanları
Esnaf/Marjinaler	“Ticaret Ve Satış Personeli”, “Hizmet İşlerinde Çalışanlar”,“Tarım Dışı Üretim Faaliyetlerinde Çalışanlar ve Ulaştırma Makinaları Kullananların” Kendi Hesabına ve Ücretsiz Aile İşçisi Olarak Çalışanları ve “Meslekleri Tayin Edilemeyenler” Gruplarının Tümü, Tarımcı, hayvancı, ormancı, balıkçı ve avcılar”ın kendi hesabına çalışanları
“Dar Anlamda İşçi Sınıfı”	Mavi Yakalı İşçiler, Hizmet İşçileri ve İşsizler, Tarım İşçileri
“En Geniş Anlamda İşçi Sınıfı”	Mavi Yakalı İşçiler, Hizmet İşçileri, İşsizler, Yüksek Nitelikli Ücretliler, Beyaz Yakalı Ücretliler, Tarım İşçileri ve Emekliler

Kaynak: Bu çizelge (Boratav, 2004:26) ve (Koçak, 189-190)’dan uyarlanarak hazırlanmıştır.

işçileri kategorisi içinde toplamının daha anlamlı olacağını ifade etmiştir, Koçak tarafından eklenmeyen tarımcı,hayvancı, ormancı, balıkçı ve avcılarının ücretli ve yevmiyelilerinin de bu gruba eklenmesinin uygun olacağı düşünülmüştür. *Mavi yakalı işçiler: Çizelge 1’deki tarım dışı üretim faaliyetlerinde çalışanlar ve ulaştırma makinaları kullananların ücretli ve yevmiyelileri bu gruba karşılık gelmektedir. * Profesyonelleri; sınıf şemasında sadece kendi hesabına çalışanlar grubunu oluşturanlardan–nitelikli serbest meslek sahipleri– için İlmi ve teknik elemanlar, serbest meslek sahipleri ve bunlarla ilgili meslekler grubunun kendi hesabına çalışanları oluşturmaktadır.

*Esnaf/marjinalere ise ticaret ve satış personeli, hizmet işlerinde çalışanlar, tarım dışı üretim faaliyetlerinde çalışanlar ve ulaştırma makinaları kullananların

kendi hesabına ve ücretsiz aile işçisi olarak çalışanları, meslekleri tayin edilemeyenler grubundakilerin toplamı tarımcı, hayvancı, ormancı, balıkçı ve avcıların kendi hesabına çalışanları (Koçak tarafından eklenmemiş ama buraya eklenmesinin uygun olduğu düşünülmüştür) karşılık gelmektedir (Koçak,188,189). Boratav (2004:25) kullandığı kategorileri kendi içinde harmanlayarak dar anlamda ve geniş anlamda işçi sınıfı tanımı da yapmıştır.³

Türkiye'deki Kadın Parlamentarlerin Sınıfsal Analizi

Çalışmada temel alınan 1999-2002 arası dönemde 22 kadın milletvekili seçilmiştir.⁴ sınıf şemaları doğrultusunda ihtiyaç duyulan veriler aşağıda tablolar halinde verilmektedir. Çizelge.2'de Türkiye nüfusunun cinsiyete göre eğitim durumu yer almaktadır. Eğitim özellikle ücretliler sınıfında temel değişkenlerden biridir. Türkiye'deki kadınların eğitim düzeyi ile seçilen kadın parlamenterlerin eğitim durumunun karşılaştırması Çizelge.3'de yer almaktadır.

³ Aktaş da (2001: 224) sınıf yapısının şu şekilde 3'e ayrıldığını belirtmiştir: Burjuvazi; işverenler ve profesyonellerden, işçi sınıfı işçiler ve çiftçilerden, orta sınıf da yönetici/şefler, küçük burjuvazi ve beyaz yakalı çalışanlardan oluşmuştur.

⁴ 10. Dönem 1999-2002 yıllarında seçilen kadın parlamenterler; Tayyibe Gülek Dolmaç (DSP) (İktisatçı), Gönül Saray Alphan (YTP) (Ziraat Yük. Müh.), Oya Akgönenç Muğisuddin (DSP) (Öğretim Üyesi), Melda Bayer (DSP) (İşletmeci), Ayşe Gürocak (DSP) (Kamuda Yönetici), Esvet Özdoğu (YTP) (Diş Hek.), Nesrin Ünal (BGSZ) (Doktor), Sema Tutar Pişkinsüt (ÖDP) (Doktor), Sebahat Vardar (DSP) (Diş Hek.), Melek Karaca (MHP) (Doktor), Tansu ÇİLLER (DYP) (Öğretim Üyesi), Ayşe Nazlı Ilıcak (BGSZ) (Gazeteci), Nazire Karakuş (ÖDP) (Avukat), Nesrin Nas (ANAP) (Öğretim Üyesi), Sulhiye Serbest (DSP) (İşletmeci), Perihan Yılmaz (YTP) (Özel Sektörde Yönetici), Güler Aslan (DSP) (Öğretmen), Işlay Saygın (ANAP), (Mimar), Sevgi Esen (DYP) (Avukat), Meral Akşener (MHP) (Öğretim Üyesi), Ayfer Yılmaz (DYP) (Ekonomist), Yücel Erdener (DSP) (Ziraat Yük. Müh.) (TBMM, 2009).

Çizelge.2: Nüfusun Bitirilen Son Öğretim Kurumu ve Cinsiyete Göre Dağılımı (25 ≥)

Yıl	2000		
	Sayı	Oran	
Nüfus/Toplam	33.660.830	100	
Erkek	16.763.174	49.8	
Kadın	16.897.656	50.2	
Okuma Yazma Bilmeyen/Toplam	5.802.542	100	
Erkek	1.176.714	20.3	
Kadın	4.625.828	79.7	
Okuryazar /Toplam	2.151.801	100	
Erkek	881.546	41	
Kadın	1.270.255	59	
Bitirilen Okul	İlkokul	16.073.529	100
	Erkek	8.428.552	52.4
	Kadın	7.644.977	47.6
	Ortaokul vd.	2.770.767	100
	Erkek	1.874.707	67.7
	Kadın	896.060	32.3
	Lise vd.	4.222.915	100
	Erkek	2.683.334	63.5
	Kadın	1.539.581	36.5
	Yüksekokul	2.625.311	100
	Erkek	1.714.426	65.3
	Kadın	910.885	34.7

Çizelge.3: Kadın Nüfusun ve Kadın Parlamentelerin Bitirilen Son Öğretim Kurumuna Göre Dağılımı (25 ≥)

Sayım Yılı	2000				
	Toplam Kadın Nüfus		Kadın Parlamenteler		
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	
	16.897.656	100	22	100	
Okuma Yazma Bilmeyen	4.625.828	27.5		-	
Okuryazar	1.270.255	7.5		-	
Bitirilen Okul	İlkokul	7.644.977	45.2		-
	Ortaokul	896.060	5.3		-
	Lise	1.539.581	9.1		-
	Yüksekokul	910.885	5.4	15	68.1
	Lisansüstü Eğitim	*	*	7	31.9

Kaynak: Bu tablolar (DİE, 2003: 51) 'den faydalanılarak hazırlanmıştır

Not: Okuryazar kategorisi okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyenlerin sayısını kapsamaktadır. * Lisansüstü öğrenim yapmış nüfus hakkında güvenilir verilere ulaşılamadığından bu veriler dahil edilememiştir.

2000 yılı itibarıyla toplam kadın nüfusun % 5.4'ü üniversite mezunudur. Seçilen kadın milletvekillerinin ise %68.1'i en az üniversite mezunudur. Kadın parlamenterler üniversite mezunu kadınların %0.002'sini oluşturmaktadır.

Çalışmada temel alınan değişkenlerden biri de işteki durumdur. Bu nedenle mevcut işgücü ve istihdam durumu Çizelge 4'de, işteki duruma göre dağılım da Çizelge 5'de yer almaktadır. Bu açıdan kadın nüfusun işteki durumuna göre dağılımı ile seçilen kadın parlamenterlerin işteki duruma göre dağılımı Çizelge 6'da yer almaktadır.

Çizelge.4: 2000 Yılı Cinsiyete Göre İşgücü Durumu (15 Yaş ≥)

Sayım Yılı	2000		
	C	Sayı	Oran
İşgücü	T	23078000	100
	K	61888000	35.6
	E	16890000	64.4
İstihdam	T	21581000	100
	K	5801000	36.3
	E	15780000	63.7
Nüfus	T	46211000	100
	K	23295000	50.4
	E	22916000	49.6

Kaynak: Bu tablo "TÜİK, 2009, "İşgücü ve İstihdam..." 'dan faydalanılarak hazırlanmıştır.

*Oran toplam içerisindeki oranı ifade etmektedir.

Not: 15 yaş ve yukarı nüfus esas alınmıştır. Nüfus da 15 yaş üzeri kurumsal olmayan sivil nüfusu göstermektedir.

Çizelge.5 Türkiye’de İşteki Duruma Göre İstihdam Edilen Nüfus

Sayım Yılı		2000		
		Sayı	%	
İstihdam	T	21581000	100	
	K	5801000	35.6	
	E	15780000	64.4	
İşteki Durumu	Ü/M/Y/M	T	10488000	100
		K	2047000	19.5
		E	8441000	80.5
	İV	T	1109000	100
		K	43000	3.9
		E	1066000	96.1
	KHÇ	T	5324000	100
		K	687000	12.9
		E	4637000	87.1
	ÜAİ	T	4660000	100
		K	3024000	64.9
		E	1636000	35.1

Çizelge.6: Kadın Nüfusun ve Kadın Parlamentelerin İstihdam ve İşteki Durumuna Göre Dağılımı

Yıl		2000			
		Sayı	Oran	Kadın Parlamenteler	
				Sayı	Oran
Kadın Nüfus		23.295.000	100		
İstihdam		5.801.000	24.9	22	100
İşteki Durum İstihdam %	Ü/M/Y/M	2047000	35.3	17	77.3
	İV	43000	0.7	1	4.5
	KHÇ	687000	11.8	4	18.2
	ÜAİ	3024000	52.2	-	-

Kaynak: Bu tablolar “TÜİK, 2009, “İşgücü ve İstihdam...”’ dan faydalanılarak hazırlanmıştır.
Not: Kısaltmalar Ü/M: Ücretli ya da Maaşlı Y/M: Yevmiyeli ya da Mevsimlik Çalışan İV: İşveren KHÇ: Kendi Hesabına Çalışan ÜAİ: Ücretsiz Aile İşçisi
Not: Yevmiyeli ve mevsimlik işçinin de ücretlilere dahil edildiği veriler esas alınmıştır.

Yapılan işe göre dağılım Çizelge 7’de yer almakta, özel olarak odaklanılan kadın nüfusun ve seçilen kadın parlamenterlerin yapılan işe göre ayrımlarının karşılaştırmalı verileri de Çizelge 8’de yer almaktadır.

Çizelge.7: 2000 Yılı İstihdam Edilen Nüfusun Yapılan İş ve Cinsiyete Göre Dağılımı 15 Yaş≥

Yıl	2000		
	T	K	E
İTE/SMS/BİM	1705000	591000	1114000
M/D/ÜDY	500000	46000	455000
İP/VBÇ	1312000	511000	801000
T/SP	2294000	236000	2058000
HİÇ	2010000	303000	1706000
T/H/O/B/A	7755000	3504000	4250000
TDÜFÇ/UMK	5856000	573000	5283000
MTE	149000	36000	112000
Toplam	21581000	5801000	15780000

Çizelge.8: Kadın Parlamentelerin ve Kadın Nüfusun Yaptığı İşe Göre Dağılımı 2000

Yıllar	İstihdam Edilen Kadınlar		Kadın Parlamenteler		KPYI/KNYİ
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Oran
İTE/SMS/BİM	591000	2.5	18	81.8	0.003
M/D/ÜDY	46000	0.2	4	18.2	0.009
İP/VBÇ	511000	2.2	-	-	-
T/SP	236000	1.1	-	-	-
HİÇ	303000	1.3	-	-	-
T/H/O/B/A	3504000	15	-	-	-
TDÜFÇ/UMK	573000	2.5	-	-	-
MTE	36000	0.2	-	-	-
Toplam	5801000	100	22	100	3.8

Kaynak: Bu tablolar “TÜİK, 2009 “İşgücü ve İstihdam ...” ve (TUIK, 2009, “İşteki Duruma ...”)’ dan faydalanılarak hazırlanmıştır.

⁵ Veri tabanında 2003 yılına kadar istihdam edilenlerin meslek kodlaması Uluslararası Standart Meslek Sınıflaması (USMS, 68)’e göre verilmiştir. Bu gruplar;

* KPYİ/KNYİ: Kadın Parlamenterlerin Yaptıkları İşe Göre Dağılımının Kadınların Yaptığı İşe Göre Dağılımına Oranı

Nüfusun işteki durumu ve işyeri büyüklüğü açısından mevcut durumu Çizelge 9’da yer almaktadır. Nüfusun yaptığı iş, işteki durumu ve cinsiyete göre dağılımları Çizelge 10’da yer almaktadır. Ayrıca kadın nüfusun ve seçilen kadın parlamenterlerin bu değişkenler açısından verileri de Çizelge 11’de yer almaktadır.

Çizelge.9: Nüfusun İşteki Duruma ve İşyeri Büyüklüğüne Göre Dağılımı 2000 Yılı 15 Yaş ≥ Nüfus “000

Yıl	2000													
	İşteki Durum			Ü/M/Y			İV			KHÇ			ÜAİ	
Cinsiyet	T	K	E	T	K	E	T	K	E	T	K	E		
İşyeri Büyüklüğü	1	492	94	398	0	0	0	2.237	385	1853	1	1	0	
	2	697	79	618	287	14	273	1747	165	1583	1397	1075	322	
	3	720	76	644	289	12	277	641	88	553	1151	688	462	
	4	578	61	517	159	6	154	359	29	330	962	582	380	
	5-9	1452	209	1243	211	6	205	271	17	254	1066	633	433	
	10-24	1938	434	1504	115	4	111	46	2	44	61	34	28	
	25-49	1090	265	826	29	1	28	9	1	8	8	4	4	
	50+	3520	828	2692	19	0	18	12	0	12	14	8	6	
Toplam	10488	2047	8441	1109	43	1066	5324	687	4637	4.660	3024	1636		

Kaynak: Bu tablo “TÜİK, 2009, “İşgücü ve İstihdam...”’dan faydalanılarak hazırlanmıştır.

Çizelge.10: Nüfusun İş, İşteki Durumu ve Cinsiyete Göre Dağılımı (2000) 15 Yaş ve Üzeri Nüfus

Yıl	2000													
	İşteki Durum			Ü/M/Y			İV			KHÇ			ÜAİ	
Cinsiyet	T	K	E	T	K	E	T	K	E	T	K	E		
İTE/SMS/BİM	1521000	558000	963000	75000	12000	63000	98000	15000	84000	12000	7000	5000		
M/D/ÜDY	261000	38000	222000	236000	7000	229000	1000	-	1000	4000	-	3000		
İP/VBÇ	1278000	498000	780000	11000	1000	10000	-	-	-	22000	11000	11000		
T/SP	750000	138000	613000	343000	11000	333000	976000	33000	943000	224000	55000	169000		
HİÇ	1627000	261000	1366000	146000	7000	139000	173000	17000	156000	64000	19000	45000		
T/H/O/B/A	416000	114000	302000	80000	4000	75000	3142000	511000	2632000	4116000	2874000	1242000		
TDÜFÇ/UMK	4490000	404000	4085000	219000	2000	217000	931000	111000	820000	217000	56000	161000		
MTE	146000	35000	111000	-	-	-	2000	-	2000	1000	1000	-		
Toplam	10488000	2047000	8441000	1109000	43000	1066000	5324000	687000	4637000	4660000	3024000	1636000		

Not: İşteki duruma göre istihdamda TÜİK verilerinde Ücretli/Maaşlı ve yevmiyeli ayrı gruplar halinde verilmiş, fakat burada bu iki grup birleştirilmiştir.

Kaynak: Bu tablo “TÜİK, 2009, “İşgücü ve İstihdam...”’dan faydalanılarak hazırlanmıştır.

*İlmi ve teknik elemanlar, serbest meslek sahipleri ve bunlarla ilgili meslekler, İTE/SMS/BİM, Müteşebbisler, direktörler ve üst kademe yöneticileri, M/D/ÜDY, İdari personel ve benzeri çalışanlar, İP/VBÇ, Ticaret ve satış personeli, T/SP, Hizmet işlerinde çalışanlar, HİÇ, Tarımcı, hayvancı, ormancı, balıkçı ve avcılar, T/H/O/B/A, Tarım dışı üretim faaliyetlerinde çalışanlar ve ulaştırma makinaları kullananlar, TDÜFÇ/UMK, Meslekleri tayin edilemeyenler, MTE’ dir (TÜİK, 2009, “Tanım ve ...”)

Çizelge.11: Kadın Nüfusun ve Kadın Parlamenterlerin İşi, İşteki Durumu ve Cinsiyete Göre Dağılımı (2000) 15 Yaş≥

Yıl	2000							
	Sayı				Oran			
Kadın Nüfus	23.295.000				100			
İstihdam	5.801.000				24.9			
Kadın Parlamenter	22				100			
İşteki Durum	Ü/M/Y		İV		KHÇ		ÜAİ	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
İTE/SMS/BİM	558000	9.6	12000	0.2	15000	0.3	7000	0.1
İTE/SMS/BİM Kadın Parlamenter	14	63.8	1	4.5	3	13.6	-	-
M/D/ÜDY	38000	0.7	7000	0.1	-	-	-	-
M/D/ÜDY Kadın Parlamenter	3	13.6	-	-	1	4.5	-	-
İP/VBÇ	498000	8.6	1000	0.01	-	-	11000	0.2
T/SP	138000	2.4	11000	0.2	33000	0.6	55000	0.9
HİÇ	261000	4.5	7000	0.1	17000	0.3	19000	0.3
T/H/O/B/A	114000	2	4000	0.07	511000	8.8	2874000	49.6
TDÜFÇ/UMK	404000	6.7	2000	0.03	111000	1.9	56000	1
MTE	35000	0.6	-	-	-	-	1000	0.01
Toplam	2047000	35.3	43000	0.7	687000	11.8	3024000	52.2

Kaynak: Bu tablo “TÜİK, 2009, “İşgücü ve İstihdam...”’dan faydalanılarak hazırlanmıştır.

Çizelge.12: Türkiye’deki Kadın Nüfusun ve Seçilen Kadın Parlamenterlerin Sınıfsal Analizi 2000 yılı İçin

Boratav’ın Kentsel Sınıf Kategorileri	Koçak’ın Sınıf Eşleştirmeleri
Ücretli/Maaşlı	Ü/M
	Y/G/Mİ
*Yüksek Nitelikli Ücretliler Kadınların Sayısı Kadın Parlamenter Sayısı	İTE/SMS/BİM ve M/D/ÜDY Gruplarının Ücretli ve Yevmiyelileri 596000 % 20.4 17 % 77.3
*Beyaz Yakalı Ücretliler Kadınların Sayısı Kadın Parlamenter Sayısı	İdari Personel ve Benzeri Çalışanlar Grubunun Ücretli ve Yevmiyelileri 498000 % 17 -
*Hizmet İşçileri Kadınların Sayısı Kadın Parlamenter Sayısı	T/SP ve HİÇ Gruplarının Ücretli ve Yevmiyelileri, T/H/O/B/A’nın ücretli ve yevmiyelileri 513000 % 17.5 -
*Mavi Yakalı İşçiler Kadınların Sayısı Kadın Parlamenter Sayısı	TDÜFÇ/UMK’nın Ücretli ve Yevmiyelileri 404000 % 13.8 -
Küçük Burjuvazi/İşveren Kadınların Sayısı Kadın Parlamenter Sayısı	İşveren Grubunda Yer Alanlardan 2 ve 3 Kişilik İşyerlerinde İstihdam Olanlar 26 % 0.9 -
Orta-büyük Burjuvazi Kadınların Sayısı Kadın Parlamenter Sayısı	4 ve Daha Fazla Çalışanın Olduğu İşyerlerinde İstihdam Olan İşverenler 17 % 0.6 1 % 4.5
Profesyoneller Kadınların Sayısı Kadın Parlamenter Sayısı	İTE/SMS/BİM ile M/D/ÜDY Gruplarının Kendi Hesabına Çalışanları 19000 % 6 4 % 18.2
Esnaf/Marjinaler Kadınların Sayısı Kadın Parlamenter Sayısı	T/SP, HİÇ ve TDÜFÇ/UMK’nın Kendi Hesabına ve Ücretsiz Aile İşçisi Olarak Çalışanları ve “Meslekleri Tayin Edilemeyenler” Gruplarının Tümü, T/H/O/B/A’nın KHÇ VE Ücretsiz Aile İşçisi Olarak Çalışanları 838000 % 28.6 -
“Dar Anlamda İşçi Sınıfı”	Mavi Yakalı İşçiler, Hizmet İşçileri ve İşsizler, Tarım İşçileri 917000 % 31.3
“En Geniş Anlamda İşçi Sınıfı” Kadınların Sayısı Kadın Parlamenter Sayısı	Mavi Yakalı İşçiler, Hizmet İşçileri, İşsizler, Yüksek Nitelikli Ücretliler, Beyaz Yakalı Ücretliler, Tarım İşçileri ve Emekliler 2011000 % 68.7 17

*Tarımda çalışan 2874000 ücretsiz aile işçisi olan kadın sınıflama içerisinde yer almamıştır.

İstihdam edilen kadın nüfus 2000 yılı itibarıyla 5801000 kişi olup sınıf şemasına dahil edilmeyen T/H/O/B/A’nın ücretsiz aile işçisi olarak çalışan 2874000 kişi çıkarıldığında 2927000 kişi istihdam edilmiş sayılmaktadır. Buna göre aslında **6188000** olan kadın işgücünün % **47.3’ü** istihdam edilmiş olmaktadır. Bu da 2000 yılı itibarıyla 23.295.000 olan kadın nüfusun % **12.6’sına** karşılık gelmektedir. İstihdam edilen kadınların %20.4’ünü yüksek nitelikli ücretliler,

%17'sini beyaz yakalı ücretliler, %17.5'ini hizmet işçileri, %13.8'ini mavi yakalı ücretliler oluşturmaktadır. Ayrıca diğer sınıflarda; % 0.9'unu küçük burjuvazi/işveren, %0.6'sını orta/büyük burjuvazi, %6'sını profesyoneller, %28.6'sını da esnaf marjinaler oluşturmaktadır. Boratav'ın dar anlamda işçi sınıfını istihdam edilen kadın nüfusun % 31.3'ü, geniş anlamda işçi sınıfını ise %68.7'si oluşturmaktadır. Kadın parlamenterlerin ise kendi içinde **%4.5'ini orta/büyük burjuvazi, %18.2'sini profesyoneller, %77.3'ünü ise yüksek nitelikli ücretliler** oluşturmaktadır. Kadın milletvekillerinden dar anlamda işçi sınıfı içerisine giren olmayıp, **%77.3'ü** ancak geniş anlamda işçi sınıfı içerisine girmektedir. Kadın nüfus içerisindeki dağılıma bakıldığında yüksek ücretle çalışanlar nüfusun **%2.6'sına**, beyaz yakalı çalışanlar **%2.1'ine**, hizmet işçileri **% 2.2'sine**, mavi yakalı işçiler **%1.7'sine**, küçük burjuvazi/işverenler **% 0.1'ine**, orta/büyük burjuvazi/işveren **% 0.07'sine**, profesyoneller **%0.08'ine**, esnaf/marjinaler **% 3.6'sına** denk düşmektedir. Kadın parlamenterlerin **%77.3'ü** kadın nüfusun **% 2.6'luk dilimi** içerisinde yer almakta, **% 18.2'si** kadın nüfusun **% 0.08'i** içinde yer almakta, **%4.5'i** ise kadın nüfusun **%0.07'lik dilimi** içerisinde yer almaktadır. Bu veriler 1999-2002 yılında seçilen kadın parlamenterlerin ele alınan ölçütler çerçevesinde Türkiye'deki kadın nüfusu sınıfsal açıdan temsil düzeyinin çok düşük olduğunu göstermektedir. Benzer durumun bugüne dek seçilmiş tüm kadın parlamenterler için de geçerli olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

- AKTAŞ, A.S. (2001) "Türkiye Örneğinde Sınıf Analizleri ve Sınıf Şemaları", *Toplum ve Bilim*, Güz 90.
- ARSLAN, Ali (2004), "Temel Sorunları ve Açılımları ile Sınıf Teorisi, Sınıf Bilinci ve Orta Sınıflar", Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:2, s.126-143.
- DİE (2003), 2000 Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Ankara: DİE Yayınları.
- KIVILCIMLI, Hikmet (2008), Genel Olarak Sosyal Sınıflar ve Partiler, İstanbul: Sosyal İnsan Yayınları.
- KOÇAK, Hakan (2007), "Türkiye'de 1988-2003 İstihdam Eğilimlerine Genel Bakış", *Praksis*, Sayı: 16, s.171-193.
- WALLERSTEIN, Immanuel (2007), "Kapitalist Dünya Ekonomisinde Sınıf Çatışması", BALIBAR, Etienne, Immanuel WALLERSTEIN, Irk, Ulus, Sınıf, İstanbul: Metis Yayınları.
- TBMM (2009), Kadın Parlamenterler 1935-2007, Yayınlanmamış Metin.
- TÜİK, "Tanım ve Kavramlar", <http://www.tuik.gov.tr/istgucu/jsp/body/istihdamacicik.jsp>, Erişim Tarihi: 11.02.2009.
- TÜİK, "Türkiye İstatistik Kurumu İşgücü İstatistikleri 2000", <http://www.tuik.gov.tr/istgucu/IsgucuRapor.do>, <http://www.tuik.gov.tr/istgucu/IstihdamRapor.do>, Erişim Tarihi: 11.02.2009.

EDİRNE SİYASETİNDE KADIN

*Mehmet AĞIRGAN**

Kadınların ilk defa Seçme ve Seçilme hakkını elde ettiği, 1580 Sayılı Belediye Kanunu 3.4.1930 tarihinde kabul edilip 14.4.1930 günü Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girdiğini biliyoruz. Bu kanunun 24-25 ve 26. maddeleri “**Kadınların Belediye Meclislerine Seçme ve Seçilme**” hakkını getiriyordu. Ayrıca, 34. maddeye göre kadınların parti kayıt defterlerine kaydedilmesi yasanın amir hükmüydü.¹

1580 Sayılı Belediye Kanunu gereğince Eylül 1930 tarihinde yapılacak seçim tüm yurttan heyecan yaratmıştı. Kadınlar partiye üye olmaya başlamışlardı. Edirne’den (CHF) Cumhuriyet Halk Fırkası’na üye olan ilk kadın da “**Şerife Hanım**”dı.²

Belediye seçimlerinde oy kullanacak kadınlar için fırka tarafından hazırlanan defterler İstanbul ilinde hızla düzenlenmesine rağmen o günlerde Edirne’de henüz başlamamıştı.³ O yıllarda Edirne nüfusunun 34.000 olması nedeniyle yarısı yedek olmak şartıyla Belediye teşkilatı bulunan merkezlerde Mülki İdare tarafından; Edirne Merkez’e 56, Uzunköprü’ye 40, Keşan’a 32, İpsala ve Kavaklı’ya da 24 Belediye Meclisi Üyesi seçilmesi gerekiyordu.⁴ Oy kullanırken yapılacak hata ve noksanlıklarda düzeltme ve yasal zorunluluklar valilik genelgesi ile açıklandı.⁵ Seçimde hizmet verecek komisyon da Edirne Belediye binasında toplanarak çalışmalarına başladı.⁶ Seçimle ilgili listelerin, 21.9.1930 tarihi itibarıyla Belediye ve Hükümet binaları ile Abacılar başında halkın görebileceği yerlerde askıya çıkarıldı.⁷

Belediye Seçimi ile ilgili işlemlerini tamamlayan Keşan ilçesi, 23.9.1930 tarihinde seçimlere başladı. Diğer Belediyeler seçimlere 1.10.1930 tarihinde başlayacaklardı.⁸ Edirne Merkez’de yapılacak seçimde oy kullanacak 9 ayrı bölge ve bu bölgelere bağlı mahalleleri gösterir listeye göre hangi mahalle sakininin hangi gün oy kullanacağını belirleyen ilan basında yayınlanmıştı.⁹

Edirne ilinde bulunan Belediyelerden Keşan hariç, diğerlerinde seçimle ilgili sayımlar tamamlandığında merkezden “**Edirne Belediye Meclisi Üyeliği**”ne kadın olarak “**Süreyya Hanım**”ın seçildiği tespit edildi. Böylece Süreyya Hanım Edirne Merkez’de 1930 yılı itibarıyla Belediye Meclisi’ne seçilen ilk kadın üye olarak tarihe geçti.¹⁰

* Araştırmacı Yazar-Şair. Ozan Ağacı Dergisi Yazı İşleri Müdürü

¹ Resmi Edirne Gazetesi: 29.6.1930

² Edirne Postası Gazetesi: 18.4.1930

³ Edirne Milli Gazetesi: 3.7.1930

⁴ Resmi Edirne Gazetesi: 27.7.1930

⁵ Resmi Edirne Gazetesi: 27.8.1930

⁶ Resmi Edirne Gazetesi: 7.9.1930

⁷ Resmi Edirne Gazetesi: 14.9.1930

⁸ Resmi Edirne Gazetesi: 24.9.1930

⁹ Resmi Edirne Gazetesi: 28.9.1930

¹⁰ Resmi Edirne Gazetesi: 19.10.1930

Belediye Meclisi Üyeliği konusu 1934 yılında Edirne Merkez’de çok daha heyecanlı geçti. Merkezden **“Sevinç Leman Koman Hanım ile Huriye Şefik Hanım”** aday oldular.¹¹ Seçim sonunda her ikisi de Edirne Belediye Meclisi Üyeliği’ni kazandılar.¹²

Aynı Kanunla getirilen **“Vilayet Umumi Meclisi Üyeliği”** için tespit edilen 12 adaydan birisinin de **“Sevinç Tunaboyu”** isimli hanımın olduğu açıklandı.¹³ Hatta bu hanımın ertesi yıl Edirne Cumhuriyet Halk Fırkası Yönetim Kurulu Üyeliği’ne de seçildiğini görüyoruz.¹⁴

Kadınların Seçme ve Seçilmeleri ile ilgili haklarının ikinci aşaması 1933 yılı Ekim ayında gerçekleşti. Bu hak, Köy Yasası’nın 20. ve 25. maddelerinin değiştirilmesiyle sağlandı. Değişen bu maddelere göre kadınlara **“Köyde Muhtar ve İhtiyarlar Meclisi”**ne katılabilme hakkı tanındı.¹⁵ Aslında, Seçme ve Seçilme açısından kadınların üçüncü ve en büyük kazanımları 1924 Anayasası’nın değiştirilmesiyle sağlanmıştı. Kadınlar açısından en büyük devrim bu defa, Türkiye Cumhuriyeti 1924 Anayasası’nın 10. ve 11. maddelerinin 5.12.1934 tarihinde değiştirilmesiyle kazanıldı.

1924 Anayasası’nın “Yasama Görevi” başlıklı ikinci bölümünde yer alan ; **“Madde 10-Milletvekili Seçmek, yirmi iki yaşını bitiren kadın, erkek her Türk’ün hakkıdır”** diyordu. Yine **“Madde 11-Otuz yaşını bitiren kadın erkek her Türk Milletvekili seçilebilir.”** hükmünü getiriyordu.¹⁶ Böylece parlamenter sistemin içinde kadının yer alması, Atatürk Devrimleri’nin olgunlaşması açısından bir doruk noktası oluşturdu.

Bu hükümler gereğince, 1935 yılında yapılacak Milletvekili Seçimleri’ne esas olmak üzere Edirne’li kadınların Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) merkezinde toplandıklarını görüyoruz. Toplantı da yasa gereğince kadınlarımızın defterlere işlenerek üye kaydedilmesi kararı alındı. Her kol kendi bölgesinde bulunan kadınların kayıt işlemlerini yaptılar.¹⁷

Kadınlara Milletvekili Seçme ve Seçilme hakkının tanınmasından sonra TBMM 8.2.1935 tarihinde ilk defa yapılan Milletvekili Genel seçimine, Trakya illerinden toplam 16 aday katıldı. Edirne’den 4, Kırklareli’den 3, Tekirdağ’dan 5 ve Çanakkale’den katılan 4 adaydan, sadece Edirne’den Dr. Fatma Şakir Memik Hanım bayandı. Edirne ilinden katılan adayların sıralaması da; **Mehmet Şerif (Aykut), Faik Kaltakkıran, Dr.Fatma Memik (Şakir) ve Mecdi Baysan’dan oluşuyordu.**¹⁸

Türkiye Cumhuriyeti Büyük Millet Meclisi V.Dönem Milletvekili Genel Seçimi 8.2.1935 günü yapıldı. Türkiye genelinde 17 kadın milletvekili parlamentoya girdi. Bunlardan birisi de Edirne Milletvekili Dr.Fatma Şakir

¹¹ Edirne Milli Gazete:4.10.1934

¹² Edirne Milli Gazete: 24.12.1934

¹³ Edirne Milli Gazete: 31.12.1934

¹⁴ Edirne Milli Gazete: 14.1.1935

¹⁵ www.mbarchives.blospot.com

¹⁶ www.tbmm.gov.tr

¹⁷ Edirne Milli Gazete:24.12.1934

¹⁸ Edirne Milli Gazete: 7.2.1935

Memik Hanımdı. Daha sonra Türkiye genelinde yapılan Milletvekili ara seçiminde TBMM giren Hatice Özgener ile kadınların sayısı o dönemde 18 çıktı.

TBMM çatısı altında 1935 yılından bugünlere kadar yapılan 23. dönemlik Milletvekili'ği Genel Seçimleri'nde, Edirne'den 4 kadın Parlamente'ya girebildi. Olaya Trakya bazında baktığımızda Tekirdağ'dan sadece Fethiye Özver'in (19. dönem; 20.10.1991-24.11.1995) seçildiğini ve ne yazık ki Kırklareli'den bugüne kadar hiçbir kadın Parlamente'ye çıkmadığını tespit ediyoruz.

Edirne'yi bugüne kadar TBMM temsil eden; **Dr.Fatma Şakir Memik, Türkan Seçkin, Türkan Arıkan ve Ümran Akkan**'ın kısa özgeçmişlerini aktaralım.

EDİRNE'Lİ KADIN MİLLETVEKİLLERİ

DR. FATMA ŞAKİR MEMİK (1.3.1935-5.8.1946)

Fatma Şakir Memik , Safranbolu'da merhum Şakir Beyle merhume Cemile hanımın kızı olarak 1903 yılında doğdu. İlk eğitimine Safranbolu'da başladı. Ortaokulu Beyazıt İnas Numune Mektebi'nde¹⁹ ve Lise'yi de İstanbul Bezm-i Alem Kız Sultanisi'nde tamamladı. Fatma Memik Hanım 1929 ılında İstanbul Darulfunun Tıp Fakültesi'nden mezun oldu.

Vakıf Guraba Hastanesi'nde Dahiliye Uzmanı olan Fatma Memik Hanım sırayla; Heybeliada Senatoryum'unda, Vakıf Guraba Hastanesi'nde, Ankara Numune Hastanesi'nde ve Huzur Evi'nde Dahiliye Uzmanı olarak görevler üstlendi.²⁰ Ayrıca, Çocuk Esirgeme ve Kızılay'da da hekim olarak çalıştı.²¹ İstanbul Beşiktaş SSK Dispanseri'nde de hizmetler veren Fatma Memik, 1968 yılında Şişli Çocuk Hastanesi Dahiliye Uzmanı iken emekli oldu. Hacca da giden Fatma Şakir Memik hanım, İstanbul'da 11.2.1991 günü vefat etti. Mezarı İstanbul Edirnekapı'dadır. Edirne Belediye Başkanlığı Fatih Mahallesi'nde onun adını bir sokağa verdi.²²

Siyasi yaşamında 3 defa Edirne'den Milletvekili seçilen Fatma Şakir Hanım; V. Dönemde (1.3.1935-3.4.1939) VI. Dönemde (3.4.1939-15.12.1943) ve VII. Dönemde de (15.12.1943-5.8.1946) parlamente'da Edirne'yi temsil etti.

Fatma Memik Hanım, TBMM V. dönem 8.2.1935 tarihli Milletvekili Genel Seçimleri'nde Edirne'den ilk defa Parlamente'ya girip²³ Edirne Milletvekili olduktan sonra ilimize ilk ziyaretini 29.6.1935 günü gerçekleştirdi.²⁴ Trenle Karaağaç üzerinden Edirne'ye gelen Fatma Memik

¹⁹ www.alevileriz.biz

²⁰ Yöre Dergisi.2000/7 S:4

²¹ Ağırgan,Özlem.Dünden Bugüne Edirne İsimler Sözlüğü.İstanbul 2004.AvcıOfset.254s.

²² Edirne 22 Haber İnternet Gazetesi.

²³ Edirne Milli Gazete: 11.2.1935

²⁴ Edirne Milli Gazete: 29.6.1935

hanım diğer Milletvekilleriyle birlikte ilçeleri dolaşmak üzere o günlerin Edirne Cumhuriyet Fırkası Başkanı İbrahim Akıncı'nın evinde misafir edildi.²⁵

Edirne'de: Abideleri, Hastaneyi, Numune Fidanlığı'nı ve Koza Borsası'nı gezdi. Diğer Milletvekilleri ile parti binasında ve Ocaklar'da sohbetlere katıldı. Borsaları, Sağlık Müdürlüğü'nü ziyaret edip Türk Hava Kurumu'nda tetkiklerde bulundu.

Ertesi gün Edirne içinde ziyaretler düzenleyip halkla görüşmelerde bulundular.²⁶ Daha sonra, Parti Başkanı İbrahim Akıncı'nın da hazır bulunduğu Milletvekili grubu ile, **Uzunköprü, Keşan, ve İpsala'da incelemeler yaparak Meriç ve Ergene Bataklıkları'nı gezip tespitlerde bulunarak notlar aldılar.**²⁷ Gezi sonunda Fatma Memik Hanım onlardan ayrılarak trenle Alpullu üzerinden İstanbul'a döndü.²⁸ Edirne ili Milletvekili olarak 11 sene 5 ay 4 gün görev yapan Fatma Şakir Memik incelemelerinde Sağlık ve Sıtma üzerinde durarak bir çok defa Edirne'ye geldi

TÜRKAN SEÇKİN (10.10.1965-12.10.1969)

Edirne kadını Fatma Şakir Memik Hanımdan sonra yaklaşık 20 yıl (19 sene 2ay 5 gün) parlamentoda sesini duyuramadı.

Türkan Seçkin (Taçyıldız), 4.8.1926 yılında Edirne-Lalapaşa'da doğdu. Babası Jandarma Subayı Sadık Taçyıldız'dır. İlkokula Edirne Gazi Okulu'nda başladı. Babasının tayini nedeniyle 3. sınıfı Kırklareli'de okudu. Ortaöğretim'den sonra Kırklareli'de Lise olmadığından annesi ile birlikte İstanbul'a yerleştiler. Cağaloğlu'ndaki İstanbul Kız Lisesi'ne devam etti. Pendik'te 7 ay Vekil Öğretmen olarak çalıştı.²⁹ Babası onu o yıllarda Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ocak kongresine götürerek partiye kayıt yaptırdı.

Milli Eğitime başvurarak Lalapaşa'ya vekil öğretmen oldu.³⁰ O günlerde Öğretmen Okulu fark derslerini vererek asil öğretmenliğe geçti. Tayini Kırklareli-Alpullu'nun Sinanlı köyüne çıktı. Öğretmen Sadettin Seçkin'le 1952 yılında evlenince Havsa'ya tayin oldu. Daha sonraları onu Edirne Merkezde; Yeniimaret ve Gazi İlkokulları'nda öğretmen olarak görüyoruz. Cumhuriyet İlkokulu'nda iken 1959 yılında öğretmenlikten istifa etti.³¹ TBMM 13. dönem (10.10.1965-12.10.1969) Milletvekili Genel Seçimleri için Cumhuriyet Halk Partisi'nden aday adayı oldu. Ön seçimde 6 oy farkla ilk sırayı elde etti. O günlerde Orta Öğretim Öğrencileri için Edirne'de ilk Özel Yurt İşletmeciliği'ni başlatıp 17 yıl sürdürdü.

Ayrıca, Edirne Kaleiçi mevkiinde bulunan eski İtalyan Konsolosluk binasında "**Özel Ana Okulu**" nu açtı. Okulu 3 yıl çalıştırdı. Daha sonra burada

²⁵ Edirne Milli Gazete: 17.8.1935

²⁶ Edirne Milli Gazete: 18.9.1935

²⁷ Edirne Milli Gazete: 21.9.1935

²⁸ Edirne Milli Gazete: 25.9.1935

²⁹ Hudut Gazetesi:12.1.2005

³⁰ Hudut Gazetesi: 13.1.2005

³¹ Hudut Gazetesi: 14.1.2005

“**Kız Yurdu ve Özel Dershane**” açtı. Edirne ili İlçe Kadın Kolları’nı örgütledi.³² Edirne Milletvekili olarak 10.10.1965 tarihinde parlamentoya girdi.

O dönemde “**Türkiye genelinde 8 Kadın Milletvekili**”nden ön seçimle kazanan tek aday kendisiydi. Diğer 7 Kadın Milletvekili partilerinden kontenjan adayı olarak seçimlere girmişlerdi.

Parti çalışmalarına ve Meclis Grubuna tepki olarak 14.5.1969 günü Cumhuriyet Halk Partisi’nden istifa etti. Parlamentodaki görevini bağımsız olarak devam ettirip sonunda, 12.10.1969 tarihinde Edirne’ye döndü.

1974 yılında Edirne Türk Kadınlar Birliği Şubesi Başkanlığı’nı üstlenerek bu görevini 10 yıl aralıksız sürdürdü. Edirne Belediye Başkanlığı, Koca Sinan Mahallesi sokaklarından birisine onun adını verdi.

TÜRKAN ARIKAN (24.11.1983-29.11.1987)

Aydın’da 1930 yılında doğdu. İlk, Orta ve Lise’yi çeşitli kentlerde okudu. 1968 yılında Gazetecilik Meslek Yüksek Okulu’nu bitirdi. Daha sonra İstanbul Üniversitesi İşletme İktisadi Enstitüsü’nden mezun oldu. 1969-1972 yılları arasında Amerika Oklahoma State University’de İşletmecilik master derecesi aldı. 1975 yılında İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi’nde doktorasını tamamlayarak 1980 yılında “**İktisat Fakültesi Doçenti**” oldu.

Amerika, İngiltere, Almanya ve Avusturya’da kısa ve uzun süreli programlarda yer aldı. Özel Sektörde 18 yıl Muhasebe ve Finans Yöneticisi olarak çalıştı. İstanbul Üniversitesi’nde 10 yıl, Bursa Uludağ Üniversitesi’nde de 7 yıl Öğretim Üyeliği yaptı.

Ressam olan Türkan Arıkan’ın 8 kitabı ile 60 a yakın akademik makalesi bulunmaktadır. Ayrıca 4 tane de tercüme kitabı vardır. 1980 yılı itibariyle başladığı resim çalışmalarını, Prof.Dr. Sabri Berkel Atölyesi’nde devam ettirdi. Bir çok karma sergi dışında 7 kişisel sergi açtı.³³

Türkan Arıkan, TBMM 17. dönem (24.11.1983-29.11.1987) Milletvekili Genel Seçimleri’ne kontenjan adayı olarak Edirne’den katılarak Ana Vatan Partisi’nden Milletvekili oldu. 1984 yılında parti disiplinine uymadığı gerekçesiyle partisinden 1 yıl geçici olarak ihraç edildi.³⁴ Daha sonra onu Sosyal Demokrat Halkçı Parti saflarında görüyoruz.³⁵ 1986 yılından itibaren bağımsız olarak parlamentoya devam etti. O yıllarda kardeşi Vural Arıkan’la birlikte 18.3.1986 tarihinde “**Vatandaş Partisi**”ni kurdu.³⁶ Partinin başka bir parti ile birleşmesinden sonra 20.5.1987 tarihinde Doğru Yol Partisi’ne girdi.³⁷

³² Edirne Yerel Tarih Grubu 27.1.2005 tarihli Sohbet

³³ www.istkadinressamlar.org.tr

³⁴ www.byegm.gov.tr

³⁵ www.gulum.net

³⁶ www.unuttuk.biz

³⁷ www.byegm.gov.tr

İstanbul Ressamlar Derneği Üyesi olan Türkan Arıkan, çeşitli sosyal aktiviteli kuruluşlarda görevler aldı. Örneğin; Nörolojik Bilimler Vakfı'nın kurucu üyeliğini üstlendi.³⁸

Cumhurbaşkanlığı Seçimi'nde uzlaşmanın önemini belirten 87 eski Milletvekili'nin imzaladığı deklarasyona imza attı.³⁹

ÜMRAN AKKAN (24.12.1995-18.4.1999)

Ümran Akkan, 1952 yılında İstanbul'da doğdu. Kültür Koleji'nden mezun oldu.⁴⁰ Alman Goethe Enstitüsü'ne devam etti. 1979 yılında iş hayatına atıldı.⁴¹ 1986 yılında ihracat işlerine başladı. Fason üretimde Edirne'li 600 ev kadınına plastik süpürge işinde istihdam sağlayarak binlerce Mark'ın yurda girmesini sağladı.⁴²

Edirne Hudut Gazetesi köşesinde yayımlanan bir yazısı nedeniyle Türkiye Amatör Spor Konfederasyonu tarafından Altın Spor Ödülü'ne layık görüldü. Ege İhracatçılar Birliği ve Yeni Asır Gazetesi tarafından ihracat konusunda düzenlenen yarışmada birinci olarak ödülünü o günlerin Devlet Bakanı Yusuf Korkut Özal'dan İzmir'de aldı.⁴³

Siyasi yaşamına devam ederken Doğru Yol Partisi Edirne İl Disiplin Kurulu'nca 31.8.1988 günü partiden ihraç edildi.⁴⁴ Ancak, Genel Merkez bu kararı tanımayarak onun partideki görevine devam etmesi yönünde karar verildi.⁴⁵ Siyasi kariyerine Doğru Yol Partisi saflarında devam ettiren Ümran Akkan, Edirne Belediye Başkanlığı için aday olduğunu açıkladı. Böylece, Edirne'de ilk defa bir kadın Belediye Başkanlığı'na aday oluyordu.⁴⁶ Ancak parti içi hizipler sonunda Belediye Başkan Adaylığı'nı Şevki Arman'a kaptırınca DYP istifa etti.⁴⁷

Sosyal aktivitesi yüksek olan Ümran Akkan, kendisi gibi spora gönül vermiş bayanlarla birlikte "**Edirne Okçuluk ve Atıcılık İhtisas Spor Kulübü**"nü kurarak başkanlığı'nı da üstlendi.⁴⁸ DYP çalışmalarında Genel Merkez'in hep desteğini gören Akkan, partinin "**İşveren Kadın Komisyonu**" kurucu başkanlığına atandı. Ankara, İstanbul ve İzmir'de örgütlenmeleri sağlamak üzere görevlendirildi.

TBMM 19. dönem (20.10.1991-24.11.1995) Milletvekili Genel Seçimleri'nde aday adayı oldu.⁴⁹ Hatta partisinin birinci sırasına yerleşti. O dönemde tercihli oy kullanma sistemi milletvekili adaylarının kendileri için çok

³⁸ www.nobiva.org

³⁹ www.haberler.com

⁴⁰ www.tbmm.gov.tr

⁴¹ www.dunyagazetesi.com.tr

⁴² Edirne Gazetesi:28.10.1987

⁴³ Edirne Gazetesi: 6.9.1988

⁴⁴ Vatandaş Gazetesi: 9.9.1988

⁴⁵ Edirne Gazetesi:2.1.1989

⁴⁶ Edirne Gazetesi:21.1.1989

⁴⁷ Edirne Gazetesi: 2.3.1989

⁴⁸ Edirne Gazetesi: 24.11.1989260-49Edirne Gazetesi:19.3.1991

⁴⁹ Edirne Gazetesi: 7.9.1991

uğraş vermesini gerektiriyordu. Ümran Akkan, parti sıralamasında birinci olmasına rağmen, oyların Evren Bulut ve Şerif Ercan adına tercihli oy çıkması nedeniyle onlar kazanınca, kendisi parlamentoya giremedi.⁵⁰ O mücadelesini devam ettirip kendisini destekleyen bir grup Edirne’li hayırsever ile birlikte, **“Edirne Şehit Aileleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği”**ni 31.3.1993 tarihinde kurarak başkanlığını da üstlendi.⁵¹ Derneğin İçişleri Bakanlığı’na onaylanması ile birlikte merkezde ziyaretlere başlayarak yardımlar sağlamaya çalıştı.⁵² Dernek kanalı ile sadece kadınlara yönelik bir öğle yemeği düzenlendi. Kırçasalih kasabasında 300 kadının katılımı ile düzenlenen yemekten sonra, ona büyük bir destek sağlandı. Bu hareketi ile Mülki ve Mahalli idarenin dikkatini çekerek onların takdirini kazandı.⁵³

Yıllarını iş kadını olarak geçiren ve Ozan Ticaret A.Ş.sahibi ihracatçı Ümran Akkan, **“Alan Döviz ve Altın Ticaret A.Ş.”**firmasını kurmak üzere harekete geçti.⁵⁴ Eşi İzzet Akkan’ın da yıllardır sürdürdüğü destekle Hürriyet Meydanı’ndaki satış bürolarını resmi müsaadeli olarak törenle açtılar.⁵⁵

Edirne Okçuluk ve Atıcılık Kulübü Başkanlığı’ndaki çalışmalarda yurt içi ve dışı pek çok başarı elde etti. Olağan Genel Kurul toplantısında Ümran Akkan yeniden başkanlığa getirildi.⁵⁶

DYP 4. Olağan Genel Kurul toplantısında Genel Başkanlığa Pof.Dr.Tansu Çiller seçilirken, Ümran Akkan’da **“Merkez Karar Kurulu”**na girmeyi başardı. Merkez de bulunan 12 bayan üyeden birisi olarak 70 kişilik Merkez Karar Kurulu’na girmesi Edirne’de partililer arasında sevinç yarattı.⁵⁷

Sosyal içerikli çalışmalar arasında devam eden Edirne Şehit Aileleri Yardımlaşma Derneği hizmetlerinde kamu kurumu kuruluşları ile özel sektörden destek ve yardımlar hiç durmadan geliyordu. Örneğin; o günlerin Kırkpınar Ağası Oğuzhan Bilgin Polis Evi salonunda bir basın toplantısı yaparak her türlü yardıma hazır olduğunu vurguluyordu.⁵⁸ Türkiye genelinde ilk kurulan Şehit Aileleri Derneği olarak takdir toplayan kuruluş şehit olan 32 Edirne’li kahramanın evlerine giderek destekler sağlayıp, gazilerin bir bölümüne de protezler temin ediyorlardı.⁵⁹ Acıların ve yüreği yaralı annelerin dertlerini göğüslemek üzere tüm halkımızı desteğe çağırarak Edirne İş Bankası Şubesi’nde bir hesap açtırıldı.⁶⁰ O günlerde yeni şehit düşen Adnan Tunca ve Efan Yıldırım için halktan yeniden destek istendi.⁶¹

⁵⁰ Edirne Gazetesi: 22.10.1991

⁵¹ Edirne Dernekler İl Müdürlüğü Arşivi

⁵² Edirne Gazetesi:5.5.1993

⁵³ Edirne Gazetesi:28.5.1993

⁵⁴ Edirne Gazetesi: 6.9.1993

⁵⁵ Edirne Gazetesi: 20.9.1993

⁵⁶ Edirne Gazetesi:28.9.1993

⁵⁷ Edirne Gazetesi: 23.11.1993

⁵⁸ Edirne Gazetesi: 30.11.1993

⁵⁹ Edirne Gazetesi: 29.4.11994

⁶⁰ Edirne Gazetesi: 16.6.1994

⁶¹ Edirne Gazetesi: 28.9.1994

İş kadını olarak yıllardır yaptığı plastik süpürge imalatında yenilikler ve ucuz imalat çalışmalarını sürdürdü. **“Araba Yıkama Makineleri Fırçalarının Yerli Kumaştan Üretmek İhraç Etmeyi”** planlıyordu. Sonunda Amerika’dan 50 DM. İthal ettiği fırça kumaşını İstanbul’da 8 DM. İmal ettirmeyi başardı.⁶²

Yeniliklere açık Ümran Akkan, **“Edirne Televizyonu (ETV)”** kurucuları arasında yerini aldı. Temel ilkelerinin; Eğitici, Öğretici ve Çağdaş Yayıncılık olduğunu vurguladı.⁶³ ETV resmi açılış törenini bir kokteyl ile yaptı. Edirne’ye UHF bandı 48. kanaldan yayın yapan ETV halkını ekran başına topladı.⁶⁴ Edirne Gazeteciler Derneği tarafından **“1995 Yılıın Spor Kadını”** seçilen Ümran Akkan ata sporumuz olan Okçuluğun Kırkpınar Haftası Şenlikleri’nde programa alınması konusunda ilgili komisyonlara başvuruda bulundu.⁶⁵ **“Kırkpınar Ağalığı”**na da aday olduğunu açıklarken **“Hanım Ağa”** lakabının da ilk temsilcisi oluyordu.

TBMM 20. dönem (24.12.1995-18.4.1999) Erken Milletvekili Genel Seçimleri yaklaşırken Ümran Akkan, DYP Edirne Milletvekili aday adayı olduğunu açıkladı. Toplantılarda özenli hareketleri ve çağrıları ile dikkat çekmeye başladı. Örneğin; 24 Kasım 1995 Öğretmenler Günü’nü kutlayan bir demeci ile yankılar uyandırdı.⁶⁶ Edirne halkı üzerinde çok olumlu puanlar topladı.⁶⁷ Örneğin; Türk kadını 24 Aralık Milletvekili Seçimleri’nde bir kez daha gücünü gösterecek ifadesi ona kadınların sempatiyle yaklaşmasını sağlıyordu.⁶⁸ Halkın ve partili kadınların hayli rağbet gösterdiği Ümran Akkan büyük destek gördü.⁶⁹

DYP ağır topları olarak yorumlanan Evren Bulut’la birlikte pek çok kuruluşu ve Basın Kurumları’nı ziyaret ettiler.⁷⁰ TMO Çeltik alımlarında Çeltikçilerle görüşen Hanım Ağa, Fatih Mahallesi Binevler Cafe’de düzenlediği toplantı ile de kadınlara mesajlarını iletliyordu.⁷¹

TBMM 20. dönem Erken Milletvekili Genel Seçimi 24.12.1995 günü yapıldı. Edirne ilinden 2 DYP li Ümran Akkan ve Evren Bulut meclise girdi. Ümran Akkan yılların çabasını neticelendirip nihayet Edirne Milletvekili seçildi.⁷² Türkiye genelinde seçilen 12 parlamenter kadın Milletvekili içine girerek Edirne’yi temsilde ağırlığını koydu. Gazetelere verdiği demeçlerde Edirne halkına teşekkür ederek bütün ili kucaklayacağını açıkladı.⁷³ Ayrıca, Milletvekili adayı iken verdiği sözleri zamana bağlı olarak gerçekleştirmeye başlayan Akkan, ilk yaptığı bir uygulama ile Yetiştirme Yurdun’da yetişen bir

⁶² Edirne Gazetesi: 17.1.1994

⁶³ Edirne Gazetesi: 19.1.1995

⁶⁴ Edirne Gazetesi: 19.4.1995

⁶⁵ Edirne Gazetesi: 1.5.1995

⁶⁶ Edirne Gazetesi: 24.11.1995

⁶⁷ Edirne Gazetesi: 4.12.1995

⁶⁸ Edirne Gazetesi: 5.12.1995

⁶⁹ Edirne Gazetesi: 6.12.1995

⁷⁰ Edirne Gazetesi: 9.12.1995

⁷¹ Edirne Gazetesi: 12.12.1995

⁷² Edirne Gazetesi: 25.12.1995

⁷³ Edirne Gazetesi: 26.12.1995

genci evlendirdi.⁷⁴ Amatör Spor Federasyonu 2. Başkanı, Edirne Okçuluk ve İhtisas Kulübü Kurucusu ve Başkanlığı, 23 Köy Spor Kulübü'nün Fahri Başkanlığı ve 2 dönem Edirnespor Kulübü Yönetim Kurulu Üyeliği ile Hanım Ağa unvanı ondan halkın beklentilerini hayli büyütüyordu.⁷⁵ Köyleri gezerek halka teşekkür edip, kapısının herkese açık olduğunu vurguluyordu.⁷⁶

DYP Genel Başkanlık Seçimleri'nde 40 kişilik Genel İdare Kurulu'na (GİK) seçilerek parti içinde yükselişini devam ettirdi. Bu seçimde 930 oy alarak sesini duyurdu.⁷⁷ Çabalarının sonuçları kurumlar tarafından da kabullenerek, 1996 yılında Türkiye Produktivite Merkezi yaptıklarını göz önüne alarak onu **“1996 Yılıın İş Kadını”** unvanı ile ödüllendirdi.⁷⁸

TBMM çalışmaları yurt dışına taşarak, **“Dünya İslam Ülkeleri Kadın Parlamenterler Teşkilatı”** 2. Başkanlığı'na seçildi.⁷⁹ Başkanlığı'nı yaptığı Edirne Okçuluk İhtisas Kulübü, Antalya'da 20-22 Eylül günlerinde yapılan **“Okçuluk Açık Hava Türkiye Şampiyonası”**nda Edirne'li Beytullah Baykal'la Türkiye rekorunu kırdılar.⁸⁰

Ancak, Ümran Akkan, 25.6.2003 günü Genel Merkeze çektiği bir faksla **“gördüğüm lüzum üzerine partimden ve Genel İdare Kurulu Üyeliği'nden istifa ediyorum”** diyerek 19 yılını geçirdiği partisine veda etti.⁸¹ Çalışmalarını Edirne Televizyonu'nda devam ettiriyor.

Ümran Akkan, son Yerel Seçimlerde Edirne Belediye Başkanlığı için aday adayı olarak (AKP) Adalet ve Kalkınma Partisi'nden başvuruda bulundu ise de aday gösterilmedi.⁸² Edirne Belediye Başkanlığı'nca, Koca Sinan Mahallesi içinde bir sokağa Ümran Akkan adı verildi. Ümran Akkan **“Kadınım, Hayret ! Meclisteyim”** adıyla kitaplaştırdığı siyasi hayatını detayları ile bu eserinde anlattı.

DEĞERLENDİRME

Kadın sosyal yaşamında erkeğini bütünlediğine göre kendine has haklarında ve işlevinde de onun yanında olmalıdır. Erkeğin desteği yetmez. Kadının çabası ve onun azmi bu süreci tetikler. Ona tanrının verdiği **“ANALIK”** görevi insanlığın en büyük değeridir. Koruma duygusu ve sevgi, takdiri ilahinin saygın bir bağıdır. O hasletlerin insanlığa mal edilmesi, kadın açısından bir nimet olsa gerektir. Bu doğal kazancını kadın, iyi ve akıllı kullanabilirse erkeğini hem yüceltir, hem de onun yanında kendisine saygınlık kazandırır.

Ne yazık ki, Edirne'miz kadın milletvekili açısından 18.4.1999 tarihinden bugüne yaklaşık 10 yıldır Parlamento'da temsil edilemiyor.

⁷⁴ Edirne Gazetesi: 12.1.1996

⁷⁵ Edirne Gazetesi: 10.1.1996

⁷⁶ Edirne Gazetesi: 26.2.1996

⁷⁷ Edirne Gazetesi: 23.7.1996

⁷⁸ www.dunyagazetesi.com.tr

⁷⁹ Edirne Gazetesi: 3.8.1996

⁸⁰ Edirne Gazetesi: 24.9.1996

⁸¹ Hudut Gazetesi: 26.6.2003

⁸² Akşam Gazetesi: 12.1.2004

KADIN BELEDİYE BAŞKANININ SAHİP OLMASI GEREKEN ÖZELLİKLERE DAİR GENÇLERİN BEKLENTİLERİ VE CİNSİYETLERE GÖRE BU BEKLENTİLERİN KARŞILAŞTIRILMASI

*Öğr. Gör. Nilay KALELİ**

ÖZET

Dünyada bilimsel, teknolojik süreçlerle birlikte, toplum genelinde sosyal ve ekonomik gelişmeler hızla değişerek gelişmektedir. Bu gelişmeler ve değişimler beraberinde insanların beklenti ve ihtiyaçlarında da sürekli olarak değişikliğe neden olmaktadır. Ülkemizde de kurulmuş olan ve kuruluş amaçları itibarıyla yukarıda bahsedilen gelişim ve değişim süreçlerini takip ederek, toplumun ve bireylerin ihtiyaç ve beklentilerine cevap vermek ve bu gelişmelerin gerçekleşmesini sağlayacak farklı konularda ancak aynı amaçları taşıyan çok fazla kurum vardır. Bu kurumlardan birisi de, belediyelerdir. Belediyeler, toplum için vardır. Toplumun menfaatine yönelik çalışmalar için ve toplumsal sorunların çözümü için, en önemli ve stratejik kurumlardır.

21. yüzyılda işletmelerin ve yerel yönetimlerin en büyük rekabet avantajlarından biri, kadınların yeteneklerinden tam olarak yararlanmak olacaktır. Çünkü kadınlar, kadın olmanın bilinci ile kendi özelliklerini, kişisel yetenekleri ve nitelikleriyle birleştirerek, çalışma yaşamında zirveye yönelmektedirler. Dolayısıyla kadın liderler daha sevecen, duygusal, dinlemesini bilen, fedakar, sezgilerine güvenen bir yapı sergileyeceklerdir.

Bu çalışma, yerel seçimlerde oy kullanma hakkını kazanan genç kitlenin, kadın belediye başkanında olması gereken özelliklere dair beklentilerini ve cinsiyetlere göre bu beklentiler arasında bir fark olup olmadığını ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Böylelikle gençlerin kadın başkanların özellikleri ile ilgili görüşleri ve tutumları hakkında bir görüş ortaya çıkmış olacaktır.

1. GİRİŞ

İnsanoğlu varolduğundan bu yana, dünyanın hemen her yerinde yaşamak ve hayatını devam ettirmek için çalışmıştır. Binlerce yıldır dünyada var olan bu çalışma, yalnızca erkeklere özgü bir faaliyet alanı değildir. Kadınlar da toplumların ve zamanın koşullarına göre değişen statülerde ekonomik yaşama aktif olarak katılmışlardır. Günümüzde hemen her ülkede kadın, ekonomik yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Yaşanan hızlı değişimlerle, ekonomik gelişmelerini tamamlamış veya tamamlamaya çalışan ülkeler için nüfuslarının büyük bir bölümünü oluşturan kadın iş gücüne ihtiyaçları olduğu kaçınılmaz bir gerçektir. Çağımızda pek çok alanda olduğu gibi, yönetsel uygulamalarda da değişiklikler gözlenmektedir. Kadının çalışma yaşamında benimsenmesinin ötesinde, artık yönetsel pozisyonlara yerleşmeye başlaması başta toplumsal, ekonomik, kültürel ve siyasi gelişmelerin bir sonucudur.

İnsanın olduğu her yerde yönetimden bahsedileceğine göre, Belediyelerde de yönetim ve yöneticinin özellikle Belediye Başkanının sahip olması gereken özellikler konusunda ciddi anlamda duyarlılık gösterilmesi ve

* KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ Kandıra MYO, nilaykaleli@ yahoo.co.uk

bilinçli bir seçim yapılması şarttır. Bilindiği gibi, Belediye başkanı, belediye idaresinin başı ve belediye tüzel kişiliğinin temsilcisidir.

Katılımlı yönetimi gerektiren belediyelerde özellikle farklılıklara saygı duyan, kurum içinde iletişim kanallarını sürekli açık tutabilen, motivasyona önem veren, kararların birlikte alındığı, sorumluluk ve yetkinin paylaşıldığı, yeni fikirlere ve gelişmelere açık, yönetme yeteneğine sahip, kentin güvenliğini sağlama hususunda duyarlı, farklı kültürler, ırksal ve sosyal farklılıklar arasında iyi ilişkiler kurabilen ve bu yönde teşvik edici, bağımsız, üretken ve hırslı, sıkı çalışan ve enerjik olabilen bir yönetim yaklaşımına ve yöneticilere gerek vardır. İşte bu noktada kadın başkanlar ve yöneticiler, küresel, toplumsal ve insancıl duyarlılıklara önem verilen bir dünya yaratılmasında önemli rol oynayacaklardır.

2. YÖNETİM VE YÖNETİCİ KAVRAMLARININ TANIMI VE ÖNEMİ

Yönetim; genel olarak ‘ insanların aracılığıyla işleri yaptırmak ’ olarak tanımlanır. Daha geniş anlamda ifade edilirse, önceden saptanan amaçlara ulaşmak için kaynakların organize edildiği ve gelecekteki faaliyetlerin belirlenmesi amacıyla sonuçların değerlendirildiği bir süreçtir¹.

Yönetim; ‘ insanların işbirliğini sağlama ve onları belirli bir amaca doğru yöneltme iş ve çabalarının toplamıdır; ayrıca, organizasyon ortamında insanlar tarafından gerçekleştirilen bilimsel, mantıki ve zihinsel bir aktivitedir ’².

Yönetim; ‘ insan ve madde kaynağı aracılığı ile belli bir amacın gerçekleştirilmesi eylemidir ’. Yönetim olayında yer alan karar verme, planlama, örgütlenme, iletişim, eşgüdümleme, yöneltme ya da etkileme ve değerlendirme yönetim sürecinin temel öğeleridir³. Hangi tanım kullanılırsa kullanılsın, binlerce yıldır bireylerin olduğu kadar uygarlıkların da başarısı için gerekli olan anahtar faktör, yönetim olmuştur.

Yönetim tanımlarından ortaya çıkarılabilen ve bir yönetim olayından söz edebilmek için gerekli olan özellikler de şöyle sıralanabilir⁴:

1. Her şeyden önce yönetimden söz edebilmek için insanların varlığı gereklidir. Çünkü insanların olduğu yerde yönetim ihtiyacından söz edilebilir. İnsanların eşyalar ve hayvanlar ile olan ilişkilerinde yönetimden söz edilmemekte, durum gütmeye veya sürme (örneğin; hayvan gütmeye, otomobil sürme gibi) ile açıklanabilmektedir.

2. İnsanların varlığı tek başına yeterli olmamakta, bu insanların işbirliğinin sağlanması gerekmektedir.

¹ Richard M. Hodgetts, Yönetim, (5. Basımdan Çev. Canan Çetin ve Esin Can Mutlu), Der Yayınları, İstanbul, 1997, s.3.

² A.Kadir Varoğlu, Askeri Yönetim Kursu Ders Notları, Ankara: KHO Basımevi, 2000, s.3-10.

³ Mustafa Aydın, Eğitim Yönetimi, Hatiboğlu Yayınevi, 6. Baskı, Ankara, 2000, s.70.

⁴ İter Akat, Gönül Budak ve Gülay Budak, İşletme Yönetimi, Barış Yayınları, 3. Baskı, İzmir, 1999, s.10.

3. Başka bir özellik de, sağlanan işbirliğinin belirli bir amaca yönltilmesidir.

Yönetim evrensel bir süreçtir. Sadece bir mağaza veya fabrikaya ilişkin değildir. Aile ortamı, dini kuruluşlar, okullar, spor kulüplerinde v.b. yerlerde yönetim faaliyeti söz konusu olmaktadır⁵. Diğer bir deyişle; iki veya daha fazla insanın belirli bir amacı gerçekleştirmek için bir araya geldiği her yerde yönetim olayı mevcuttur. Yönetim, amaçlara yönelmiş, beşeri, sosyal ve psikolojik boyutları olan bir faaliyettir. Yönetim faaliyetlerinde insanlar, ast,üst veya yöneten, yönetilen gibi bir sosyal farklılaşma içine girerler. Yönetim olayının temel amacı, az insan, para, malzeme ve zaman kullanarak en yüksek verime ulaşmaktır⁶.

Toplumsal yaşam düzeyinin yüksekliği, sahip olunan kaynakların etkin bir biçimde kullanılabilmesi ile doğrudan bağıntılıdır. Kaynakların etkin kullanılabilmesi, toplumsal dokuyu oluşturan örgütlerin etkin kılınmaları ile; örgütsel etkinlikte, etkin bir yönetim ile sağlanabilir. Etkin bir yönetim, yönetsel organların nitelikleriyle, değişik bir anlatımla, yöneticiler veya yönetim takımının sahip olduğu nitelikler ile yakından ilgilidir. Yönetsel süreçlerde, yöneticilerin veya yönetim takımının kendilerine özgü özellikleri ve bu özelliklerinden kaynaklanan tutum ve davranışları oldukça önemlidir⁷.

İşletmeciliğin genel kabul gören bir olgu ve olay olmasının doğal yansıması sonucunda yöneticilik de çekicilik kazanmaktadır. Çünkü, her işletme bir yönetici tarafından yönetilir ve işletmenin tüm didinimleri yine yöneticilerle yönlendirilir. Yönetici, başkalarıyla işgören, başkalarının çalışmalarını planlayan, yönlendiren kişi olarak tanımlanabilir⁸.

Günümüz şartlarını dikkate alarak, farklı bir tanım veren Drucker ise yöneticiyi; “bilginin uygulanmasından ve performansından sorumlu kişi ” olarak ifade etmektedir. O’na göre, bilgiye sahip olan bir yönetici diğer kaynaklara da sahip olabilir. Ancak, bilgili olmayan bir insanın diğer kaynaklara etkin bir şekilde sahip olabileceği belirsizdir. Bu açıklamalardan hareketle, yönetici; “ belirli bir süre içinde, ortak amaçları gerçekleştirmek için, çevresel yeni bilgileri uygulayarak, sahip olduğu maddi ve beşeri kaynakları etkili ve verimli bir şekilde yönlendiren kişi ” olarak tanımlanabilir⁹.

Günümüzde yöneticinin profesyonel anlamda yönetici olması şarttır. Çünkü, globalleşen dünyada, bilgi çağında, değişimin hızla yaşandığı ve rekabetin arttığı bir ortamda, işletmelerin iyi yönetilmeleri gerekir. İyi yönetilebilmek için, profesyonel yöneticilere ihtiyaç vardır. Profesyonel

⁵ İnan Özalp, İşletmelerde Yönetim, Ankara: Bayteş AŞ. Yayınları, s.5.

⁶ Salih Güney, Yönetim ve Organizasyon El Kitabı, Nobel Yayınları, Ankara, 2000, s.261.

⁷ Yaşar Sucu, Yönetim, Bolu: AİBÜ Basımevi, 2000, s.28.

⁸ Ali Akdemir, Düşünceden Uygulamaya Temel İşletmecilik Bilgileri, Türkmen Kitabevi, İstanbul, 2003, s.s. 20-21.

⁹ Ömer Dinçer - Yahya Fidan, İşletme Yönetimi, Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş., 1. Baskı, İstanbul, 1996, s.11.

yönetici; “işletmenin sahibi haline gelmeden, işletme ile ilgili tüm kararları alan ve işletmeyi başarılı kılmaya çalışan kişidir¹⁰”.

Yönetici risk altına girmez, kendi adına çalışmaz. Profesyonel olarak bir ücret karşılığında başkası adına çalışır. Kara ve zarara ortak değilse de, işletme kar elde ettiğinde ya da zarar ettiğinde, yönetici de kar ve zarardan etkilenir¹¹. Dolayısıyla, bir yöneticinin işletme içi ve işletme dışı unsurlara karşı duyarlı olması gerekmektedir. Bu duyarlılığın sonucu olarak yönetici, bu unsurlarla bazen mücadele etmek, bazen yardımlaşmak, bazen pazarlık etmek v.b. gibi şekillerde ilişki kuracaktır. Bütün bunları yapmak için sahip olduğu otorite yanında, güç kaynaklarını da kullanacaktır¹². Ayrıca yönetici, beşeri kaynaklar kadar maddi kaynaklar ve zamanı da üretim faktörü olarak kullanmak ve insan emeği ile uyumlaştırmak zorunda olan bir kişidir¹³.

Yöneticiler, yönetiminden yetkili ve sorumlu oldukları organizasyonların başarı ya da başarısızlıklarında direkt etkileri bulunan kimselerdir. Yöneticiler bu etkilerini, aldıkları kararlarla gerçekleştirirler. Yöneticiler kararları alırken ve uygularken kaynaklara nüfuz ederler, kaynak yaratma teşebbüsünde bulunurlar, insan kaynaklarını motive ederek organizasyonel ve toplumsal amaçları gerçekleştirmeye çalışırlar. Bu tasarruflarındaki etkinlik derecesiyle de, rasyonel sonuçların oluşumunda ya da oluşmamasında etkili olurlar. Toplumsal kaynaklara, teknolojik kaynaklara, insan kaynaklarına; kısacası ekonomik ve düşünsel kaynaklara nüfuz eden yöneticilerin bu tasarruflarında olağan bir şekilde rasyonel olmaları bir zorunluluk halini alır¹⁴.

Yöneticinin her bir hareketinde, örgütün performans ve sonuçlarını bütün olarak düşünmesi ve performansı eş zamanda sağlamak için gereken faaliyetleri de göz önünde bulundurması gerekmektedir. Ayrıca yönetici, her karar ve eylemde, o anki ve uzun vadeli gerekleri uyum halinde tutmalıdır¹⁵. Yöneticinin temel görevlerinden biri de kendi sorumluluk alanına giren hedeflere ulaşmak için gerekli çalışmaların yerine getirilmesini kolaylaştıracak bir ortamı oluşturmaktır¹⁶.

3. YÖNETİMDE KADIN

İnsanoğlu varolduğundan bu yana, dünyanın hemen her yerinde yaşamak ve hayatını devam ettirmek için çalışmıştır. Binlerce yıldır dünyada var olan bu çalışma, yalnızca erkeklere özgü bir faaliyet alanı değildir. Kadınlar da toplumların ve zamanın koşullarına göre değişen statülerde ekonomik yaşama

¹⁰ Tamer Koçel, İşletme Yöneticiliği, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., Genişletilmiş 9. Baskı, İstanbul, 2003, s.22.

¹¹ Mümin Ertürk, İşletme Biliminin Temel İlkeleri, Beta Yayınları, Genişletilmiş 3. Baskı, İstanbul, 1998, s.14.

¹² Nurullah Genç ve Osman Demirdöğen, Yönetim El Kitabı, Birey Yayınları, Erzurum, 1994, s.218.

¹³ Erol Eren, Yönetim ve Organizasyon, Beta Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 1998, s.6.

¹⁴ Ali Akdemir, Yönetici Engeli, 2.b., Kocaeli: Nuh Çimento, 2001, s.s.19-20.

¹⁵ Peter F. Drucker, Yönetim Uygulaması, (Çev. E.Sabri Yamalı), İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1995, s.368.

¹⁶ Oktay Alpogut, İşletme Bilimine Giriş, 2.b., Trabzon: Per, 1998, s.318.

aktif olarak katılmışlardır. Kadınlar, erkekler gibi kendilerine ait ya da başkalarının arazisinde el ve ev sanatlarında ücretli, ücretsiz, özgür ya da köle olarak çalışmışlar, sürekli bir gelir kazanmak için ekonomik faaliyette bulunmuşlardır. Kadın istihdamı açısından, sanayi devriminin oluşumu bir dönüm noktası olmuştur. Kadınlar evlerinin dışında, makine başında, toplu halde ve belirli sürelerde çalışma düzenine geçmişlerdir. Bu değişime bağlı olarak da ekonomik yaşamda kadın, ücretli işçi statüsünde görev almaya başlamıştır. Günümüzde hemen her ülkede kadın, ekonomik yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Yaşanan hızlı değişimlerle, ekonomik gelişimlerini tamamlamış ve ya tamamlamaya çalışan ülkeler için nüfuslarının yaklaşık olarak yarısını oluşturan kadınların iş gücüne ihtiyaçları olduğu kaçınılmaz bir gerçektir. Dünyada sanayi ve hizmet sektörüne ait yerlerde çalışan kadınlar, buldukları örgütlerde tabanda yoğunlaşırken, aynı şeyi üst kademeler için söyleyebilmek mümkün olamamaktadır. Özellikle liderlik ve yöneticilik söz konusu olduğunda durum iç açıcı değildir. Bu anlamda kadına erkekle rekabet edebilme şansı pek tanınmamaktadır. Buna neden olarak da kadınların eğitim imkanlarından daha az yararlanmaları, işverenlerin önyargılı yaklaşımları, çalışanların kadın yöneticiden emir almak istemeyecekleri gibi birtakım bahaneler öne sürülmektedir¹⁷.

Yöneticilik kariyerinde kadınların karşısına çıkan ilk ve en zorlu engel, bir kadının yöneticilik yaşamının ağır çalışma koşullarına ayak uyduramayacağı ön yargısıdır. Bu ön yargıya ek olarak yöneticiliğin, toplumsal görev olarak kadına yüklenen aile, ev işleri ve çocuk büyütme gibi sorumluluklarla bütünleştirilemeyeceği düşüncesidir. Bugün kariyer basamaklarının tepesinde olan hemen her kadın yönetici, meslek yaşamında öncelikle bunların aksini, bir kadının erkeklerden çok çalışabileceğini, maddi manevi her yükün altından kalkabileceğini kanıtlamak zorunda kalmaktadır¹⁸.

Çağımızda pek çok alanda olduğu gibi, yönetsel uygulamalarda da değişiklikler gözlenmektedir. Kadının çalışma yaşamında benimsenmesinin ötesinde, artık yönetsel pozisyonlara yerleşmeye başlaması başta toplumsal, ekonomik, kültürel ve siyasi gelişmelerin bir sonucudur. Günümüzde, sanayileşmiş batılı ülkelerde de kadının çalışma yaşamındaki kabul edilme ve ilerleme mücadelesi şimdilik çok küçük oranlarda da olsa başarıyla gerçekleşmeye başlamıştır. Kadın artık yönetim dünyasında da erkeğin arkasında değil yanında yer almak istemektedir. Ancak, yönetimde kadına olumsuz bakan çevrelerin bu konuda halen olumsuz etkileri devam etmektedir. Bu çevrelerin dayanağı, kadının daha çok ev, eş ve çocuk döngüsü içinde ve erkekten geride görüldüğü geleneksel düşünce yapısıdır. Bu düşünce yapısı az gelişmiş toplumlarda kendini daha çok göstermektedir. Bu ülkelerde kadının gerek toplumsal alanda gerekse iş yaşamında belirli bir yer edinme süreci

¹⁷ Özlem Sarıalan, Kadın Liderlik Özelliklerinin Yönetsel Başarı Yönünden İncelenmesi, T.C. Kocaeli Üniversitesi, SBE, Y.Lisans Tezi, Kocaeli, 1999, s.s. 42-44.

¹⁸ Özlem Sarıalan, aynı: s.44.

tamamlanmadığından, kadınların yönetsel pozisyonlara ilerlemeleri engellenmektedir¹⁹.

4. KADIN LİDERLER

21. yüzyılda işletmelerin en büyük rekabet avantajlarından biri, işgücünde kadınların yeteneklerinden tam olarak yararlanmak olacaktır. Çünkü kadınlar, kadın olmanın bilinci ile kendi özelliklerini, kişisel yetenekleri ve nitelikleriyle birleştirerek, çalışma yaşamında zirveye yönelmektedirler. Dolayısıyla kadın liderler daha sevecen, duygusal, dinlemesini bilen, fedakar, sezgilerine güvenen bir yapı sergilerler²⁰.

Bilindiği gibi lider ile liderlik farklı kavramlardır. En genel anlamıyla liderlik; “ insanları belirli amaçlara yöneltmeye ikna etme yeteneği ”, lider ise; “grup üyelerini bir araya toplayan ve onları grup amaçlarına güdüleyen insandır ”. Yani, liderlik bir etkileme süreci, lider ise, bu sürecin sahibidir. Günümüzde özellikle postmodern yönetim yaklaşımlarının ortaya çıkmasından sonra, artık tüm kuruluşlarda lider-yönetici özelliklerine sahip yöneticiler kurumun başına getirilmeye çalışılmakta ve bu adım kurumun başarısı için önemli bir strateji olarak düşünülmektedir.

Geleceğin liderlerinin sahip olması gereken bazı özellikler vardır. Bu özellikler aşağıda sıralanmıştır²¹:

- 1- Güçlü bir vizyon sahibi olma,
- 2- İş dünyasını iyi tanıma,
- 3- Motivasyon yeteneği,
- 4- Yaratıcılık ve disiplin,
- 5- Başarı için deneyim,
- 6- Doğru ekip oluşturma,
- 7- Hızlı karar alma,
- 8- Karakterli yönetici olma.

Birçok kadın liderlik uygulamalarının başlıca yararları, özgüven, kendi potansiyelini gerçekleştirme, dünyaya ilişkin daha geniş bir bakış açısı, daha net bir kimlik ve başkalarının saygısının artmasıdır. Ne var ki, kadınlar her zaman bu yararların kadınlara uygun yararlar olduğunu kabul edecek şekilde toplumsallaşmış değildir. Kadınların geçmişteki koşullanmaları, onları izlemenin liderlik etmekten daha emniyetli olduğuna inanmasını getirmiştir. Kadınlar izleyici olmayı öğrenirken, erkeklere liderlerin toplumda en çok ihtiyaç duyulan ve en saygın kişiler olduğu öğretilmiştir. Kadın yönetici liderlerin etkili bir biçimde liderlik becerilerini geliştirmeleri için aşağıdaki şartları yerine getirmeleri faydalı olacaktır²².

- İnsan doğasını anlama konusunda duyarlı olunmalı,

¹⁹ Meryem Akoğlan, Konaklama Endüstrisinde Kadın Yöneticiler, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 994, Eskişehir, 1997, s.10.

²⁰ Özlem Sarıalan, a.g.e., s.s. 46-55.

²¹ Selen Doğan, Vizyona Dayalı Liderlik, Seçil Ofset Matba., İstanbul, 2001, s.s. 9-12.

²² Margaret Palmer – Beverly Hyman, Yönetimde Kadınlar, Çev. Vedat Üner, Rota Yayınları Kişisel Gelişim ve Yönetim Dizisi:10, 1. Baskı, İstanbul, 1993, s.111.

- Kendisini anlamalı,
- Israrlı bir imaj sürdürmeli,
- Kişisel dürüstlük sergilemeli,
- Sezgilerine güvenmeli,
- Liderliğin tüm sorumluluğunu kabul etmeli,
- Farklı olmaya önem vermeli.

5. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

5.1.Araştırmanın Amacı

Araştırma, yerel seçimlerde oy kullanma hakkını kazanan genç kitlenin, kadın belediye başkanında olması gereken özelliklere dair beklentilerini, kızların beklentileri ile erkeklerin beklentileri arasında bir fark olup olmadığını ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Böylelikle gençlerin kadın başkanların özellikleri ile ilgili görüşleri ve tutumları hakkında bir görüş ortaya çıkmış olacaktır.

5.2.Araştırmanın Örnekleme

Araştırma, yerel seçimlerde ilk defa oy kullanacak toplam 200 genç üzerinde gerçekleştirilmiştir. Bu gençlerin, 100'ünü erkekler, 100'ünü kızlar oluşturmaktadır.

5.3.Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada anket yöntemi uygulanmıştır. Anket sorularının bir kısmı 'evet / hayır' şeklinde cevaplanacak sorulardan, bir kısmı ise, sıralama sorularından oluşmaktadır.

5.4.Araştırmanın Problemleri

Araştırma problemleri şu şekilde sıralanabilir;

1. Kadınların başarılı bir şekilde belediye başkanlığı yapabileceklerine dair genel eğilim nedir?
2. Belediye başkanının kadın tercih edilme durumu nedir?
3. Ülkemizde Kadın Belediye Başkanlarının sayısının az olmasının en önemli üç sebebi nedir?
4. Kadın Belediye Başkanında olması istenilen en önemli on özellik nedir?
5. Belediye Başkanının ' KADIN ' olması durumunda, başarılı olması istenen hizmet alanlarından en önemli beş tanesi nedir?

5.5.Araştırma Bulguları

Yapılan anket çalışması istatistiksel olarak değerlendirilmeye alınmıştır. 100 erkek ve 100 kızdaki oluşan toplam 200 kişilik anket çalışmasının sonuçları aşağıda verilmiştir. Ayrıca, ankette ölçülmesi beklenen temel sorular 5.4. nolu başlıkta yer almaktadır.

Sonuçlarda, gözlem sayısı (n) ve oranlar (%) şeklinde belirtilmiştir. Ortaya çıkan çapraz tablolarda Ki-kare, sıralama sorularında ise Friedman testlerinden faydalanılmış ve anlamlılık düzeyi olarak $p=0,05$ alınmıştır.

Anket sonuçlarına göre "Kadınlar başarılı belediye başkanlığı yapabilirler mi?" sorusuna toplamda 170 kişi (% 85) "Evet" yanıtını vermiştir.

Bu yanıtı verenlerin %57,6'sı kızlardan ve % 42,4'ü de erkeklerden oluşmaktadır.

Tablo 1: Kadınların Başarılı Bir Şekilde Belediye Başkanlığı Yapabileceklerine Dair Genel Eğilim

		Kız	Erkek	Toplam
Evet	n	98	72	170
	"Evet" in oranı	% 57,6	% 42,4	% 100
Hayır	n	2	28	30
	"Hayır" in oranı	% 6,7	% 93,3	% 100
Toplam	n	100	100	200

$$\chi^2=26,51, sd=1, p=0,000$$

Kadınların başarılı belediye başkanlığı yapabileceğine inananların yüksek miktarda olması istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. (p<0,05)

Anket sonuçlarına göre "*Belediye başkanınızın kadın olmasını tercih eder misiniz?*" sorusuna toplam 144 kişi (% 72) "Evet" yanıtını vermiştir. Bu yanıtı verenlerin %59,7'si kızlardan ve % 40,3'ü de erkeklerden oluşmaktadır.

Tablo 2: Belediye Başkanının Kadın Tercih Edilme Durumu

		Kız	Erkek	Toplam
Evet	n	86	58	144
	"Evet" in oranı	% 59,7	% 40,3	% 100
Hayır	n	14	42	56
	"Hayır" in oranı	% 25,0	% 75,0	% 100
Toplam	n	100	100	200

$$\chi^2=19,44, sd=1, p=0,000$$

Belediye başkanınızın kadın olmasını tercih edenler ve ayrıca kızların bu konuda erkeklerden daha fazla tercih etmeleri istatistiksel olarak da anlamlıdır. (p<0,05)

Tablo 3: Kadın Belediye Başkanlarının Sayısının Az Olmasının En Önemli Üç Sebebi

	Kız	Erkek	Toplam	%
Toplumun kadına verdiği değer	73	60	133	66,5
Kadının aile ve toplum içindeki üstlendiği rol	55	56	111	55,5
Eş, aile ya da çevre baskısı	51	50	101	50,5

Kadın Belediye Başkanlarının sayısının az olmasının sebepleri belirtilirken, kız ve erkekler arasında anlamlı bir farklılık çıkmamıştır (p>0,05). Bununla birlikte, yukarıdaki tabloda belirtilen şekliyle bu sebeplerin önceliklerine göre sıralanması istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. ($\chi^2=17,35, sd=6, p=0,008$)

Kadın Belediye Başkanlarının sayısının az olmasının sebebinin incelendiği sorularda % 66,5 oranla en çok “*Toplumun kadına verdiği değer*” seçeneği belirtilmiştir. Bu şekilde düşünen kızların oranı %73 ve erkeklerin oranı da % 60’tır.

İkinci sırada yer alan “*Kadının aile ve toplum içindeki üstlendiği rol*” seçeneği ankete katılanların % 55,5’i tarafından kadın belediye başkanlarının az olması sebebi olarak gösterilmiştir. Kızların % 55’i ve erkeklerin %56’sı bu şekilde düşünmektedir.

“*Eş, aile ya da çevre baskısı*” kadın belediye başkanlarının az olmasında % 50,5’lik oranla üçüncü sırayı almaktadır. Kızların %51’i ve erkeklerin % 50’sinin düşüncesi bu yödedir.

Tablo 4: Cinsiyetlere Göre Kadın Belediye Başkanlarının Sayısının Az Olmasının En Önemli Üç Sebepi

	Kız	Erkek
Toplumun kadına verdiği değer	54,9	45,1
Kadının aile ve toplum içindeki üstlendiği rol	49,5	50,5
Eş, aile ya da çevre baskısı	50,5	49,5

Kadın Belediye Başkanlarının sayısının az olmasının sebebinde “*Toplumun kadına verdiği değer*”i belirtenlerin %54,9’u kızlardan ve %45,1’i erkeklerden oluşmaktadır.

“*Kadının aile ve toplum içindeki üstlendiği rol*” seçeneğini belirtenlerin %49,5’i kızlardan ve %50,5’i erkeklerden oluşmaktadır.

“*Eş, aile ya da çevre baskısı*”nın kadın belediye başkanlarının az olmasında neden olarak görenlerin %50,5’i kızlardan ve % 49,5’i erkeklerden oluşmaktadır.

Tablo 5 : Kadın Belediye Başkanında Sahip Olması İstenilen On Özellik

	Kız	Erkek	Toplam	%
Güvenilir olmalı	81	80	161	80,5
Disiplinli ve planlı olmalı	65	69	134	67,0
Kararlı ve tutarlı olmalı	59	42	115	57,5
Cesur ve gereğinde risk alabilir olmalı	58	45	103	51,5
Hukuka saygılı olmalı	56	59	101	50,5
Yenilikçi ve gelişime açık olmalı	51	47	98	49,0
Duyarlı ve sorumluluk sahibi olmalı	49	34	97	48,5
Eleştiriye açık olmalı	48	35	94	47,0
Çözüm odaklı olmalı	45	29	85	42,5
Kaynakları doğru değerlendirebilmeli	44	41	83	41,5

Kadın belediye başkanında sahip olması istenilen özellikler, kızlarda ve erkeklerde farklılık göstermemektedir (p>0,05). Ancak istenilen özelliklerin

sıralamasında önemli farklılıklar ortaya çıkmaktadır. ($\chi^2=69,92$, $sd=26$, $p=0,000$)

Ankete katılan deneklerin, Kadın Belediye Başkanında olması istenilen en önemli on özellik yukarıda ki tabloda gösterilmiştir. Tablo 5'e bakıldığında, özellikler için, kızların erkeklere oranla daha fazla sayıda o özelliği seçtikleri görülmektedir. Sadece, 'disiplinli ve planlı olma ile hukuka saygılı olma' özelliklerinde erkeklerin oranı daha fazladır. Ancak bu farklılık, anlamlı bir farklılık olarak değerlendirilmeyebilir.

'Kararlı ve tutarlı olma, cesur ve risk alabilir olma, duyarlı ve sorumluluk sahibi olma, eleştiriye açık olma, çözüm odaklı olma' özelliklerinde kızlar ile erkeklerin arasında anlamlı bir fark görülmektedir. Bu özellikleri işaretleyen kızların sayısı erkeklerden daha fazladır. Bu da bize, kadınların kişilik özellikleri itibarıyla erkeklere oranla daha duygusal, duyarlı, kararlı ve tutarlı olduklarını gösterebilir.

Tablo 6 : Kadın Belediye Başkanının Başarılı Olması İstenilen Hizmet Alanları

	Kız	Erkek	Toplam	%
Toplumsal güvenliği sağlama	67	60	127	63,5
Sağlık imkanlarını artırma	64	60	124	62,0
Sağlıklı çevre koşulları oluşturma	58	47	105	52,5
Bölge ekonomisini arttıracak projeler üretme	52	48	100	50,0
Sosyal, spor ve kültürel faaliyet alanlarını artırma	45	41	94	47,0

Belediye başkanın bir kadın olması durumunda, daha başarılı olması istenilen alanlar kızlarda ve erkeklerde istatistiksel olarak herhangi bir farklılık ortaya çıkarmamaktadır. Her iki cinsiyet de benzer düşüncelere sahiptir ($p>0,05$). Başarılı olunması istenen alanların sıralamasında ise yapılan inceleme sonucunda anlamlı bir farklılaşma bulunmuştur. Bu farklılaşma yukarıdaki tabloda ve aşağıdaki grafikte belirtilmiştir. ($\chi^2=34,75$, $sd=12$, $p=0,001$)

Sonuç olarak, yukarıdaki tablo 6'da görüldüğü gibi, gençlerin beklentileri genel anlamda birbirine yakın sonuçlar vermiştir. Güvenlik, sağlık, istihdam, sosyal ve kültürel faaliyet alanlarını arttırmaya yönelik hizmetler beklenmektedir.

Hizmet alanlarını tercih edenlerin içerisinde kız deneklerin oranına bakıldığında erkeklere oranla daha yüksek olduğu görülmektedir. Yine bu sonuç, kadınların daha duyarlı ve çoğulculuğu tercih eden bir yapıda olduklarını gösterebilir.

KAYNAKÇA

1. Akat, İ., Gönül Budak ve Gülay Budak, **İşletme Yönetimi**, Barış Yayınları, 3. Baskı, İzmir, 1999.
2. Akdemir, A., **Düşünceden Uygulamaya Temel İşletmecilik Bilgileri**, Türkmen Kitabevi, İstanbul, 2003.
3. Akdemir, A., **Yönetici Engeli**, Nuh Çimento Yayınları, 2. Baskı, Kocaeli, 2001.

4. Akoğlan, M., **Konaklama Endüstrisinde Kadın Yöneticiler**, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 994, Eskişehir, 1997.
5. Alpagut, O., **İşletme Bilimine Giriş**, Per Yayınları, 2. Baskı, Trabzon, 1998.
6. Aydın, M., **Eğitim Yönetimi**, Hatiboğlu Yayınevi, 6. Baskı, Ankara, 2000.
7. Dinçer, Ö., Fidan, Y., **İşletme Yönetimi**, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 1. Baskı, İstanbul, 1996.
8. Doğan, S., **Vizyona Dayalı Liderlik**, Seçil Ofset Matba., İstanbul, 2001.
9. Drucker, P.F., **Yönetim Uygulaması**, (Çev. E.Sabri Yamalı), İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1995.
10. Eren, E., **Yönetim ve Organizasyon**, Beta Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 1998.
11. Ertürk, M., **İşletme Biliminin Temel İlkeleri**, Beta Yayınları, Genişletilmiş 3.b., İstanbul, 1998.
12. Genç, N. Demirdöğen, O., **Yönetim El Kitabı**, Birey Yayınları, Erzurum, 1994.
13. Güney, S., **Yönetim ve Organizasyon El Kitabı**, Nobel Yayınları, Ankara, 2000.
14. Hodgetts, R.M., **Yönetim**, (5.Basımdan Çev. Canan Çetin ve Esin Can Mutlu), Der Yayınları, İstanbul, 1997.
15. Koçel, T., **İşletme Yöneticiliği**, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., Genişletilmiş 9. Baskı, İstanbul, 2003.
16. Özalp, İ., **İşletmelerde Yönetim**, Bayteş AŞ. Yayınları, Ankara.
17. Palmer, M., Hyman, B., **Yönetimde Kadınlar**, Çev. Vedat Üner, Rota Yayınları Kişisel Gelişim ve Yönetim Dizisi:10, 1. Baskı, İstanbul, 1993.
18. Sarıalan, Ö., **Kadın Liderlik Özelliklerinin Yönetimsel Başarı Yönünden İncelenmesi**, T.C. Kocaeli Üniversitesi, SBE, Y.Lisans Tezi, Kocaeli, 1999.
19. Sucu, Y., **Yönetim**, AİBÜ Basımevi, Bolu, 2000.
20. Varoğlu, A.K., **Askeri Yönetim Kursu Ders Notları**, KHO Basımevi, Ankara, 2000.
21. www.insankaynaklari.com/cn/ContentBody.asp.

KADININ SİYASAL YAŞAMDAKİ YERİ

Safiye KIRLAR BAROKAS*, İnci ÇAĞLAYAN**

Özet:

Atatürk, Ulusal Mücadele'nin ilk başında kurulacak devletin temel yapısını tam bağımsız, ulusal egemenliğe dayanan çağdaş bir devlet olarak belirlemiştir. Anayasa'da egemenliğin kayıtsız şartsız milletin olduğu ilkesi; katılımı da ifade etmekteydi. Türk kadının her konuda etkin olabilmesini isteyen Atatürk'ün isteğiyle 17 Şubat 1926 yılında Medeni Kanun'un kabul edilmesi ile kadın aile içerisinde erkekle eşit konuma gelmiştir. Siyasal yaşamda da -seçme ve seçilme hakkı-erkekle eşit konuma gelmesi için 1930 yılında belediye seçimlerinde (yerel), 1934 yılında da milletvekili seçimlerinde (genel) yer almaya hak kazanmıştır. Böylece batılı birçok ülke kadının önüne geçmiştir. Başka bir deyişle Medeni Kanun'u örnek aldığımız İsviçre'den önce Türk Kadını seçme ve seçilme hakkını elde etmiştir. Çalışmada, *katılım hakkı kazanan kadın neden siyasal yaşamda yeterince yer almıyor?* ve buna bağlı olarak *siyasi karar alma mekanizmalarında daha çok kadın görmek ister misiniz?* sorularının yanıtları aranacaktır. Sormaca yöntemini içeren çalışma, 200 kişiye uygulanacaktır.

Anahtar Sözcükler: Kadın, siyaset, demokrasi, katılım

Giriş:

Cumhuriyet döneminde, kadın hakları alanındaki devrimler, kadınların toplumsal ve siyasal yaşamın her alanında yer almasını sağlamıştır. Özellikle Ulusal egemenlik ilkesini anayasal bir kural haline getirmiş olan 1921 Anayasası 1. maddesinde egemenliğin kayıtsız şartsız ulusun olduğunu her türlü şahıs, sınıf ve zümre ayrıcalıklarının kaldırdığını belirtmektedir. Bu bağlamda devlet iktidarının kullanımında da cinsiyete dayalı bir ayırım uygulaması kadınlara kısıtlama getirirken erkeklere ayrıcalık tanınması ulusal egemenlik ilkesi ile bağdaşmazdı. 3 Nisan 1930 yılında yürürlüğe giren 1580 sayılı Belediyeler Kanunu kadının siyasal yaşamda yer almasını yasal yönden düzenleyen ilk adım olurken, 5 Aralık 1934 Milletvekili Seçme ve Seçilme Kanunu ile Türk kadını erkeklerle eşit konuma gelmiş oluyordu. Atatürk aynı gün Meclis'te yaptığı konuşmada: "...Belki erkeklerimiz memleketi istila edenlere karşı süngüleriyle, düşman süngülerine göğüslerini germekle düşman karşısında hazır bulundular. Fakat erkeklerimizin teşkil ettiği ordunun hayat kaynaklarını kadınlarımız işletmiştir". Sözleriyle kadınlara tanınan hakların bir kayırcılık olmadığını bu hakları kendilerinin elde ettiğini vurgulamıştır. Böylece Türk kadını Amerika ve Avrupa'daki birçok ülkenin kadınından daha önce bu hakkı elde ediyordu. Kadınların siyasette ve ülke yönetiminde yer almasının yolunun açılması aynı zamanda insan hakları, kadının kendi insan hakkını kullanması açısından önemli bir başlangıç oluyordu.(Çelikel: 48) 1935 yılı Şubat ayında yapılan ilk seçimler sonucu 17 kadın milletvekili Millet Meclisi'ne girmiş, ara seçimler sonucunda bu sayı 18 olmuştur.

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Kültür Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi s.kirlar@iku.edu.tr

** Öğretim Görevlisi Dr., İstanbul Kültür Üniversitesi, i.caglayan@iku.edu.tr

Birleşmiş Milletlerin 20 Aralık 1952 tarihli “Kadınların Siyasal Haklarına İlişkin Sözleşme”yi Türkiye 31 Mart 1953 yılında kabul etmiştir. Siyasal hakları kullanmada erkekler ile kadınlara eşitlik tanıyan bu sözleşmeden çok önce siyasal hakları elde etmiş olan Türk kadınının bu haklarını yeterince kullanıp kullanmadığı sorunsalı sıklıkla gündeme gelmekte ve tartışılmaktadır. Bu bağlamda, çalışmamızda; kadınlar TBMM’de yeterince temsil ediliyor mu? ve TBMM’de daha çok kadın olmasını ister misiniz? Sorularına sormaca yöntemiyle yanıt aranmıştır.

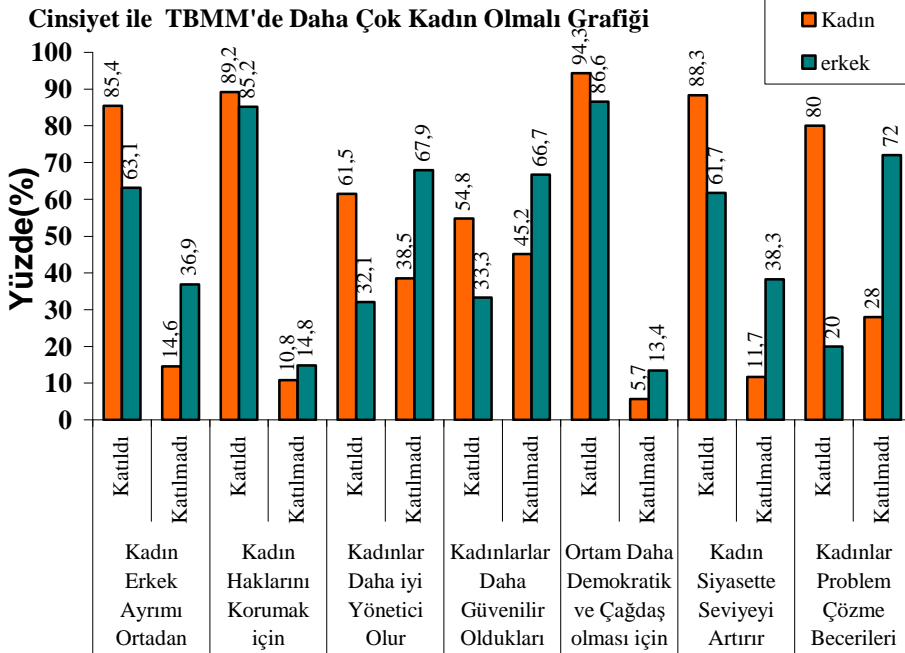
Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Araştırma, İstanbul ilinde öğrenci, eğitimci ve diğer meslek gruplarından oluşan 200 kişiyle sormaca tekniğiyle gerçekleştirilmiştir. Araştırma iki ana bölüme ayrılmıştır ve araştırma sonucunda elde edilen veriler birinci bölümde yer alan kimlik bilgileriyle, ikinci bölümde yer alan “TBMM’de daha çok kadın görmek istermisiniz” ve “Türkiye’de Kadınlar Siyasal Karar Alma Sürecinde Yeterince Temsil Edilme-mesi”nin nedenleri de birinci bölümde yer alan kimlik bilgileriyle birleştirilerek sınıflandırılmıştır. Birinci bölümde verilen bilgiler üzerinden yola çıkılarak Ki-kare (χ^2) test değerleriyle, anlamlılık düzeyine (p) göre anlamlılık durumu ortaya konmuştur.

I-BÖLÜM

TBMM’de Daha Çok Kadın Olmasını İstemek

Grafik-1)



Tablo-1) Cinsiyet ile TBMM’de Kadın Olmalı Ki-Kare Test Tablosu

TBMM’de Daha Çok Kadın Olmalı	Ki-Kare (χ^2) Test Değeri	Anlamlılık düzeyi (p)	Anlamlılık durumu
a)Kadın Erkek Ayrımı Ortadan Kalkmalı	4,586	0,032*	anlamlı
b)Kadın Haklarını Korumak için	0,579	0,447	anlamsız
c)Kadınlar Daha iyi Yönetici Olur	13,620	0,001***	anlamlı
d)Kadınlar Daha Güvenilir Oldukları İçin	7,059	0,008**	anlamlı
e)Ortam Daha Demokratik ve Çağdaş olması	2,977	0,084	anlamsız
f)Kadın Siyasette Seviyeyi Artırır	10,269	0,001***	anlamlı
g)Kadınların Problem Çözme Becerileri Yüksek	42,264	0,001***	anlamlı

* P=0,05 anlamlı, ** P=0,01 ileri düzeyde anlamlı , *** P=0,001 çok ileri düzeyde anlamlı

a)Yapılan Ki-kare test sonucunda anlamlılık düzeyi $P=0,032<0.05$ olduğundan cinsiyet açısından “*Kadın Erkek Ayrımı Ortadan Kalkmalı*” görüşü arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Erkeklerin (%63,4)’ü kadınların ise (%85,4)’ü çoğunlukla bu görüşe katılmıştır.

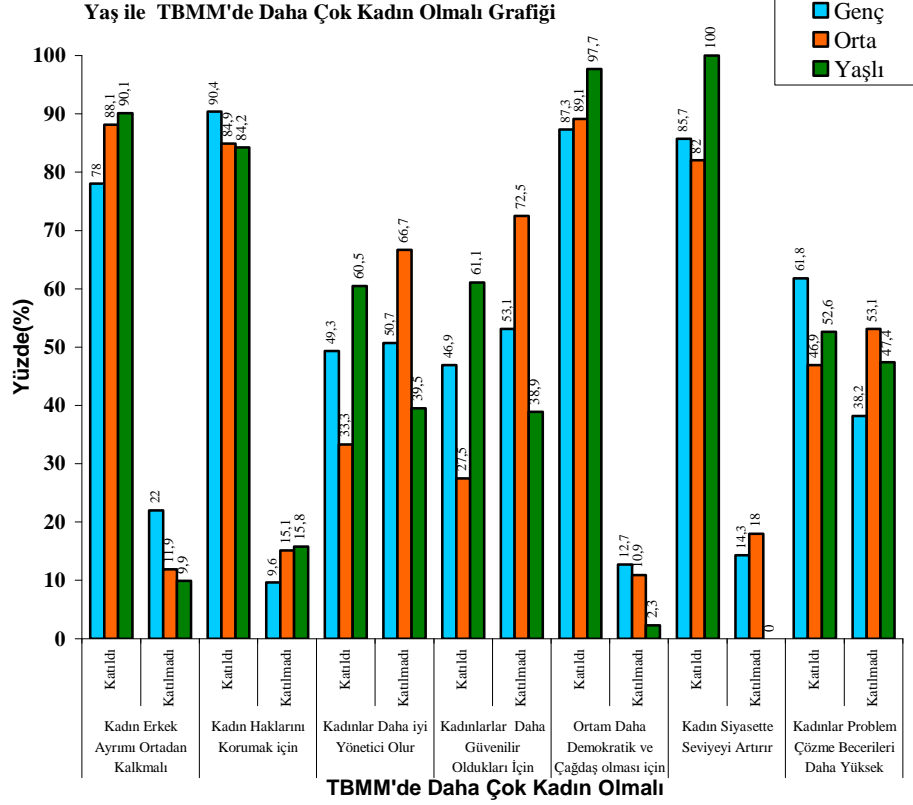
c) Ki-kare test sonucunda anlamlılık düzeyi $P=0,001<0.05$ olduğundan cinsiyet ile “*Kadınlar Daha İyi Yönetici Olur*” arasında anlamlı ilişki vardır. Kadınlar (%61,5) oranında bu görüşe katılmıştır.

d) Ki-kare test sonucunda anlamlılık düzeyi $P=0,008<0.05$ olduğundan cinsiyet ile “*Kadınlar Daha Güvenilir Oldukları İçin*” arasında anlamlı ilişki var. Kadınların (%54,8)’i bu görüşü desteklemiştir.

f) Ki-kare test sonucunda anlamlılık düzeyi $P=0,008<0.05$ olduğundan cinsiyet ile “*Kadın Siyasette Seviyeyi Artırır*” sorusu arasında anlamlı ilişki vardır. Erkekler (%61,7) ve kadınlar (%88,3) bu görüşü destekleyen yanıt vermiştir.

g) Ki-kare test sonucunda anlamlılık düzeyi $P=0,001<0.05$ olduğundan cinsiyet ile “*Kadınların Problem Çözme Becerileri Yüksek*” arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır. Kadınların (%80)’i bu soruya olumlu yanıt vermiştir.

Grafik-2)



Tablo-2) Yaş ile TBMM'de Kadın Görmek İsteme Nedenlerinin Ki-Kare Test Tablosu

TBMM'de Daha Çok Kadın olmalı	Ki-Kare (χ^2) Test Değeri	Anlamlılık düzeyi (p)	Anlamlılık durumu
a)Kadın Erkek Ayrımı Ortadan Kalkmalı	7,178	0,028*	anlamlı
b)Kadın Haklarını Korumak için	1,228	0,541	anlamsız
c)Kadınlar Daha iyi Yönetici Olur	6,753	0,034*	anlamlı
d)Kadınlar Daha Güvenilir Oldukları İçin	10,171	0,006**	anlamlı
e)Ortam Daha Demokratik ve Çağdaş olması	3,662	0,160	anlamsız
f)Kadın Siyasette Seviyeyi Artırır	7,747	0,021*	anlamlı
g)Kadınların Problem Çözme Becerileri Yüksek	2,627	0,269	anlamsız

* P=0,05 anlamlı, ** P=0,01 ileri düzeyde anlamlı , *** P=0,001 çok ileri düzeyde anlamlı

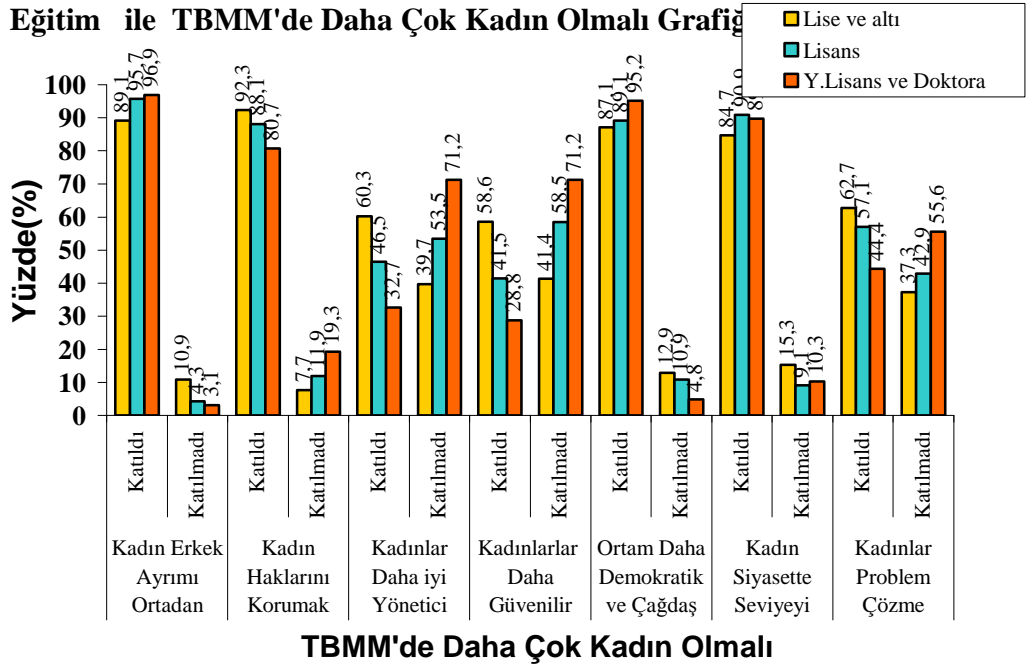
a)Yapılan Ki-kare test sonucunda anlamlılık düzeyi $P=0,028<0.05$ olduğundan yaş grupları ile “Kadın Erkek Ayrımı Ortadan Kalkmalı” arasında anlamlı ilişki bulunmuş. Kadın erkek ayrımı kalkmalı sorusuna, genç(%78), orta(%88,1), yaşlı(%90,1) olumlu yanıt vermişlerdir.

c) Ki-kare test sonucunda anlamlılık düzeyi $P=0,034<0.05$ olduğundan yaş grupları ile”Kadınlar Daha iyi Yönetici Olur” arasında anlamlı ilişki görülmektedir. Yaşlı grubun çoğunluğu (%60,5), gençlerin de %50 si kadınların daha iyi yönetici olacağını belirtmiştir.

d) Ki-kare test sonucunda anlamlılık düzeyi $P=0,006<0.05$ olduğundan yaş grupları ile “Kadınlar Daha Güvenilir Oldukları İçin” görüşü arasında anlamlı ilişki vardır. Yaşlıların (%61,1) gençlerinde %50’si kadınları daha güvenilir görmektedir.

f) Ki-kare test sonucunda anlamlılık düzeyi $P=0,021<0.05$ olduğundan yaş grupları ile “Kadın Siyasette Seviyeyi Artırır” görüşü arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. üç grupta %80 üzerinde Kadının siyasette seviyeyi artıracığına katılmıştır.

Grafik3)



Tablo-3) Eğitim ile TBMM’de Kadın Görmek İsteme Nedenlerinin Ki-Kare Test Tablosu

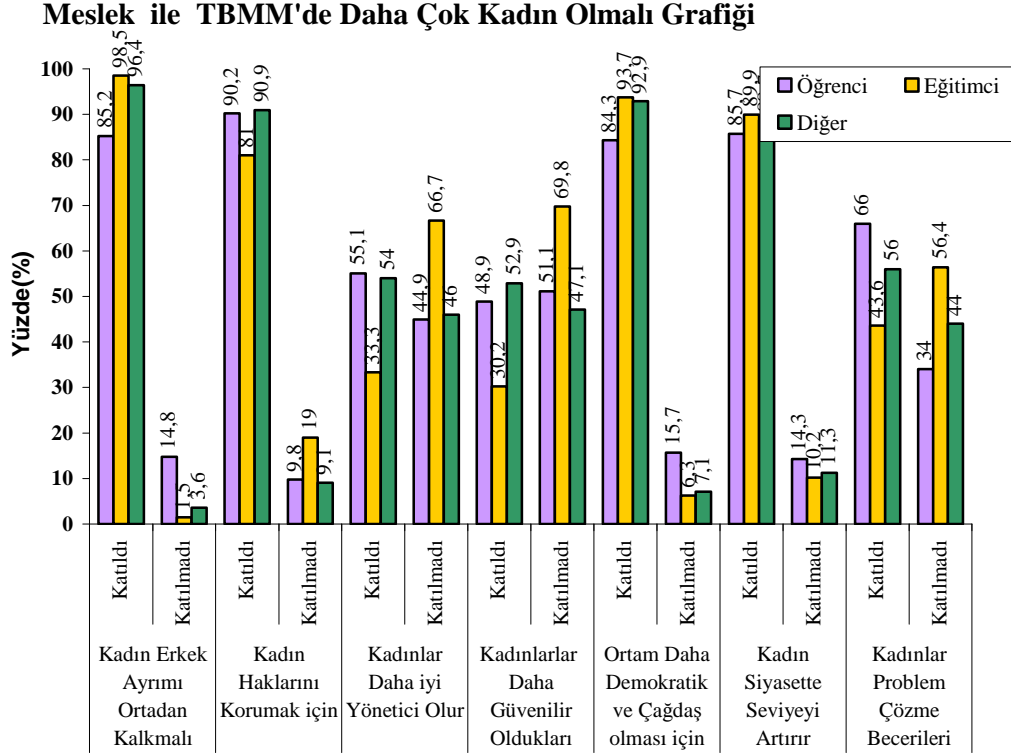
TBMM’de Daha Çok Kadın Olmalı	Ki-Kare (χ^2) Test Değeri	Anlamlılık düzeyi (p)	Anlamlılık durumu
a)Kadın Erkek Ayrımı Ortadan Kalkmalı	3,709	0,156	anlamsız
b)Kadın Haklarını Korumak için	3,705	0,157	anlamsız
c)Kadınlar Daha iyi Yönetici Olur	8,650	0,013**	anlamlı
d)Kadınlar Daha Güvenilir Oldukları İçin	9,994	0,007**	anlamlı
e)Ortam Daha Demokratik ve Çağdaş olması	2,522	0,283	anlamsız
f)Kadın Siyasette Seviyeyi Artırır	1,105	0,576	anlamsız
g)Kadınların Problem Çözme Becerileri Yüksek	3,922	0,141	anlamsız

* P=0,05 anlamlı, ** P=0,01 ileri düzeyde anlamlı , *** P=0,001 çok ileri düzeyde anlamlı

c) Yapılan Ki-kare test sonucunda anlamlılık düzeyi $P=0,013<0.05$ olduğundan eğitim düzeyi ile “*Kadınlar Daha İyi Yönetici Olur*” görüşü arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır. Eğitim düzeyi düştükçe kadınların daha iyi yönetici olur görüşüne katılma oranı yükselmektedir. Bu oran; Lise ve altı (%58,6), Lisans (%46,5), yüksek lisans ve doktora (%32,7) şeklindedir.

d) Ki-kare test sonucunda $P=0,007<0.05$ olduğundan eğitim düzeyi ile “*Kadınlar Daha Güvenilir Oldukları İçin*” görüşü arasında anlamlı ilişki vardır. Kadınların daha güvenilir olduklarına eğitim düzeyi düştükçe, katılım azalmaktadır. Yüzde değerleri sırasıyla: Lise ve altı (%63,3), lisans (%41,5), yüksek lisans ve doktora (%28,8) oranındadır.

Grafik-4



Tablo-4) Meslek ile TBMM’de Kadın Görmek İsteme Nedenlerinin Ki-Kare Test Tablosu

TBMM’de Daha Çok Kadın olmalı	Ki-Kare (χ^2) Test Değeri	Anlamlılık düzeyi (p)	Anlamlılık durumu
a)Kadın Erkek Ayrımı Ortadan Kalkmalı	9,758	0,008**	anlamlı
b)Kadın Haklarını Korumak için	3,062	0,216	anlamsız
c)Kadınlar Daha iyi Yönetici Olur	6,549	0,038*	anlamlı
d)Kadınlar Daha Güvenilir Oldukları İçin	6,226	0,044*	anlamlı
e)Ortam Daha Demokratik ve Çağdaş olması	3,386	0,184	anlamsız
f)Kadın Siyasette Seviyeyi Artırır	0,453	0,797	anlamsız
g)Kadınların Problem Çözme Becerileri Yüksek	5,329	0,070	anlamsız

*P=0,05 anlamlı, ** P=0,01 ileri düzeyde anlamlı, *** P=0,001 çok ileri düzeyde anlamlı

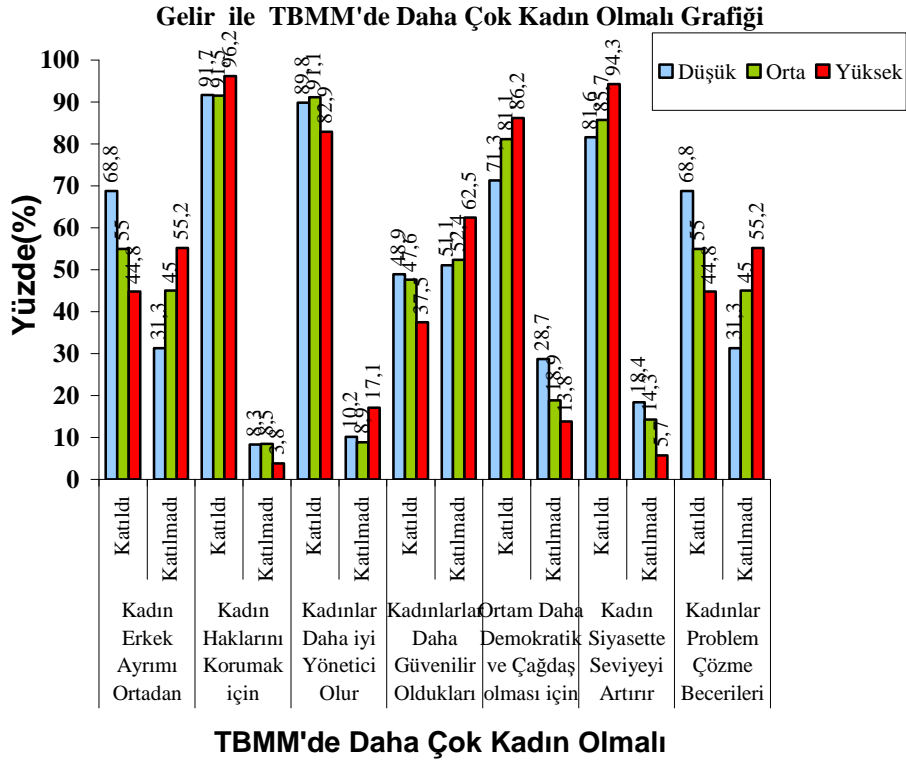
a) Yapılan Ki-kare test sonucunda anlamlılık düzeyi $P=0,008 < 0,05$ olduğundan meslek grupları ile “Kadın Erkek Ayrımı Ortadan Kalkmalı”

arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Kadın erkek ayrımının kalkması öğrenci (%85,2), eğitimci (%98,5), diğer (%96,4) oranında desteklenmiştir.

c) Ki-kare test sonucunda anlamlılık düzeyi $P=0,038 < 0,05$ olduğundan meslek grupları ile “Kadınlar Daha İyi Yönetici Olur” görüşü arasında anlamlı ilişki vardır. Kadınların daha iyi yönetici olurlar sorusuna öğrenci (%55,1) ve diğer (%54) meslek grupları oranda katılmıştır.

d) “Kadınlar Daha Güvenilir Oldukları İçin” sorusuyla parlamentoda yer almasını isteyen görüşlerle kadınların daha iyi yönetici olurlar sorusuna verdikleri yanıtlarla paralel görüş sergilenmektedir. Öğrenci (%48,9) ve diğer (%52,9) meslek grupları çoğunlukta olumlu görüş sergilemiştir.

Grafik-5



Tablo-5) Gelir ile TBMM’de Kadın Görmek İsteme Nedenlerinin Ki-Kare Test Tablosu

TBMM’de Daha Çok Kadın olmalı	Ki-Kare (χ^2) Test Değeri	Anlamlılık düzeyi (p)	Anlamlılık durumu
a)Kadın Erkek Ayrımı Ortadan Kalkmalı	1,558	0,459	anlamsız
b)Kadın Haklarını Korumak için	2,095	0,351	anlamsız
c)Kadınlar Daha iyi Yönetici Olur	1,538	0,463	anlamsız
d)Kadınlar Daha Güvenilir Oldukları İçin	1,755	0,416	anlamsız
e)Ortamın Daha Demokratik ve Çağdaş olması	7,671	0,022*	anlamlı
f)Kadın Siyasette Seviyeyi Artırır	4,770	0,035*	anlamlı
g)Kadınların Problem Çözme Becerileri Yüksek	6,491	0,092	anlamsız

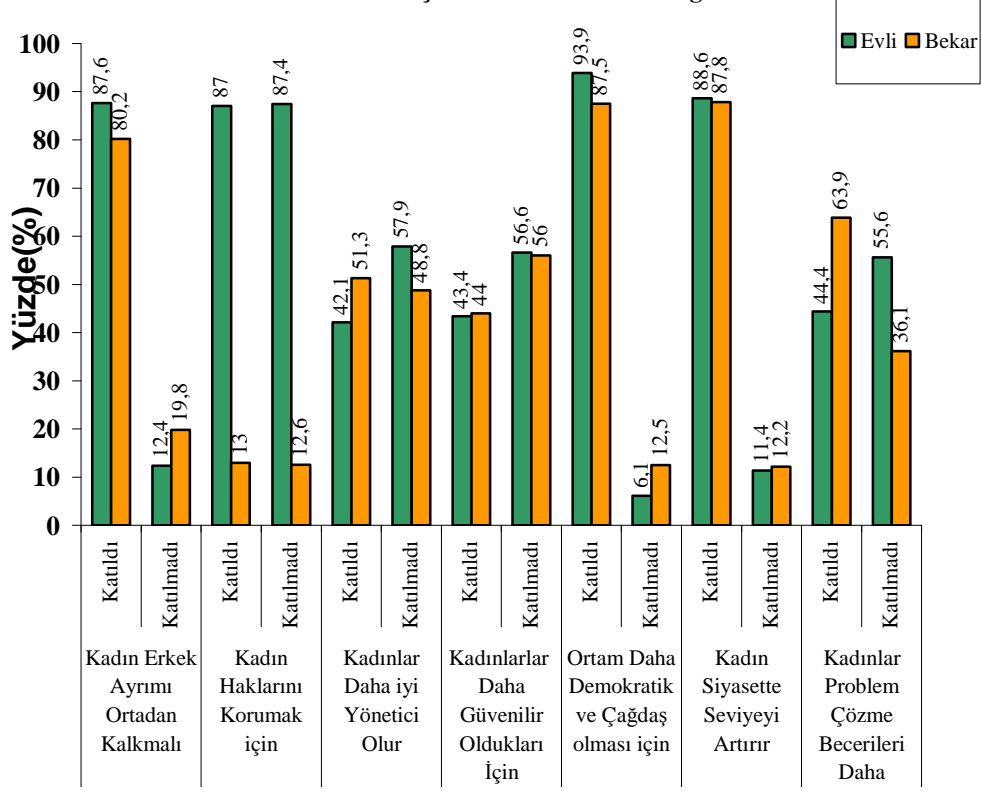
* P=0,05 anlamlı, ** P=0,01 ileri düzeyde anlamlı , *** P=0,001 çok ileri düzeyde anlamlı

e) Yapılan Ki-kare test sonucunda anlamlılık düzeyi $P=0,022 < 0,05$ olduğundan gelir grupları ile “*Ortam Daha Demokratik ve Çağdaş Olması*” görüşü arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Ortamın daha demokratik ve çağdaş olacağına her üç gelir grubu gelir düzeyleri düşük (%71,3), orta (%81,1), yüksek(%86,2) oranda katılmaktadır..

f) Ki-kare test sonucunda anlamlılık düzeyi $P=0,035 < 0,05$ olduğundan gelir grupları ile “*Kadın Siyasette Seviyeyi Artırır*” görüşü arasında anlamlı ilişki vardır. Her üç gelir grubu da çok yüksek oranda şöyle ki, gelir düzeyleri düşük (%81,6), orta (%85,7), yüksek (%94,3) katılmaktadır.

Grafik-6)

Medeni Durum ile TBMM'de Daha Çok Kadın Olmalı Grafiği



Tablo-1) Medeni Durum ile TBMM'de Kadın Olmalı Ki-Kare Test Tablosu

TBMM'de Daha Çok Kadın olmalı	Ki-Kare (χ^2) Test Değeri	Anlamlılık Değeri (p)	Anlamlılık durumu
a)Kadın Erkek Ayrımı Ortadan Kalkmalı	3,948	0,034 *	anlamlı
b)Kadın Haklarını Korumak için	0,004	0,948	anlamsız
c)Kadınlar Daha iyi Yönetici Olur	1,309	0,253	anlamsız
d)Kadınlar Daha Güvenilir Oldukları İçin	0,005	0,943	anlamsız
e)Ortam Daha Demokratik ve Çağdaş olması	2,041	0,153	anlamsız
f)Kadın Siyasette Seviyeyi Artırır	0,028	0,875	anlamsız
g)Kadınların Problem Çözme Becerileri Yüksek	5,866	0,015*	anlamlı

*P=0,05 anlamlı, ** P=0,01 ileri düzeyde anlamlı , *** P=0,001 çok ileri düzeyde anlamlı

a) Yapılan Ki-kare test sonucunda anlamlılık düzeyi P=0,034<0.05 olduğundan medeni durum ile “Kadın Erkek Ayrımı Ortadan Kalkmalı” arasında anlamlı

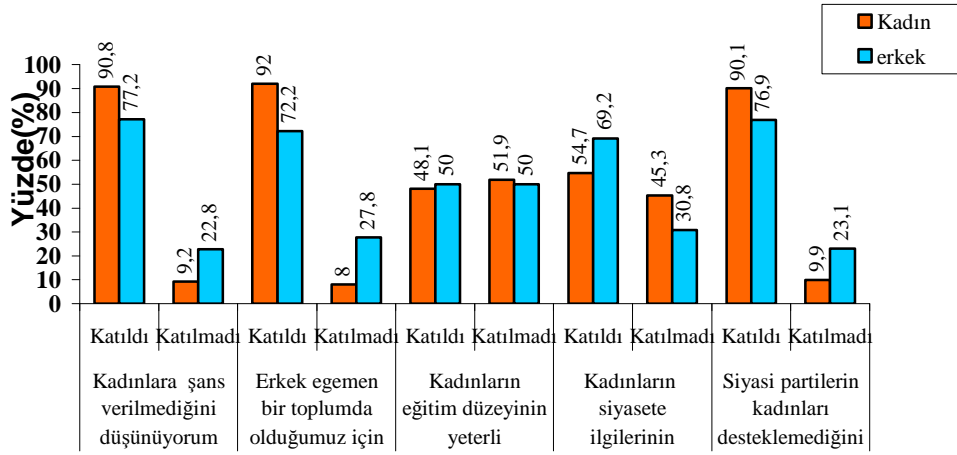
ilişki bulunmuştur. Kadın erkek ayrımı ortadan kalkmalı düşüncesine evliler (%87,6), bekârlar (%80,2) oranında katılmıştır.

g) Ki-kare test sonucunda anlamlılık düzeyi $P=0,015<0.05$ olduğundan medeni durum ile “Kadınların Problem Çözme Becerileri Yüksek” tir arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Evlilerin çoğu (%63,9)bu görüşü desteklemiştir.

II.BÖLÜMTürkiye’de Kadınların Siyasi Karar Alma Sürecinde Yeterince Temsil edilmemesi

Grafik-7)

Cinsiyet ile Kadınların Siyasi Sürçte Yeterince Temsil Edilmemesi



Tablo-7) Cinsiyet ile Kadınların Siyasi Süreçte Yeterince Temsil Edilmemesi

Ki-Kare Test Tablosu

Kadınların Siyasi Süreçte Yeterince Temsil Edilmemesi	Ki-Kare (χ^2) Test Değeri	Anlamlılık düzeyi (p)	Anlamlılık durumu
a)Kadınlara şans verilmediği	5,276	0,022*	anlamlı
b)Erkek egemen bir toplum olduğundan	10,189	0,001***	anlamlı
c)Kadınların eğitim düzeyinin yeterli olmadığı	0,057	0,812	anlamsız
d)Kadınların siyasete ilgilerinin olmadığı	3,446	0,043*	anlamlı
e)Siyasi partilerin kadınları desteklemediği	5,062	0,064	anlamsız

* $P=0,05$ anlamlı, ** $P=0,01$ ileri düzeyde anlamlı, *** $P=0,001$ çok ileri düzeyde anlamlı

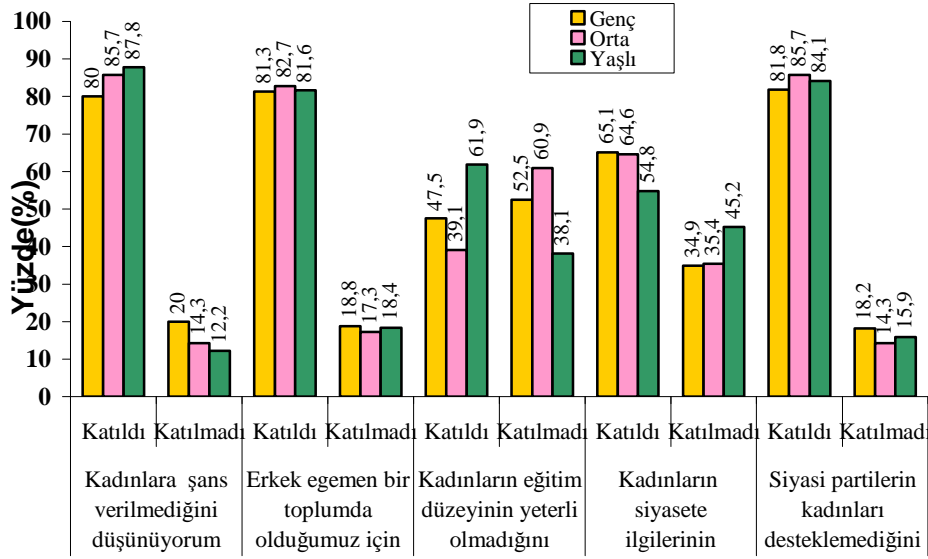
a)Yapılan Ki-kare test sonucunda anlamlılık düzeyi $P=0,022<0.05$ olduğundan cinsiyet ile “Kadınlara Şans Verilmediği” görüşü arasında anlamlı ilişki vardır. Kadınlara şans verilmediği görüşüne kadınlar (%90,8) erkeklerde (%77,2) oranında katılmaktadır.

b) Ki-kare test sonucunda anlamlılık düzeyi $P=0,001<0,05$ olduğundan cinsiyet ile “Erkek Egemen bir Toplum olduğundan” arasında anlamlı bir ilişki vardır. Erkek egemen bir toplum olduğu görüşüne kadınların katılma oranı (%92,0), erkeklerin katılma oranı (%72,2)’dir.

d) Ki-kare test sonucunda anlamlılık düzeyi $P=0,043<0,05$ olduğundan cinsiyet ile “Kadınların Siyasete İlgilerinin Olmadığı” düşüncesi arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Erkeklerin çoğunluğu (%69,2) olumlu bakarken, kadınların çoğunluğu (%45,3) olumsuz bakmaktadır.

Grafik-8)

Yaş ile Kadınların Siyasi Süreçte Yeterince Temsil Edilmemesi Grafiği



Tablo-8) Yaş ile Kadınların Siyasi Süreçte Yeterince Temsil Edilmemesi Ki-Kare Test Tablosu

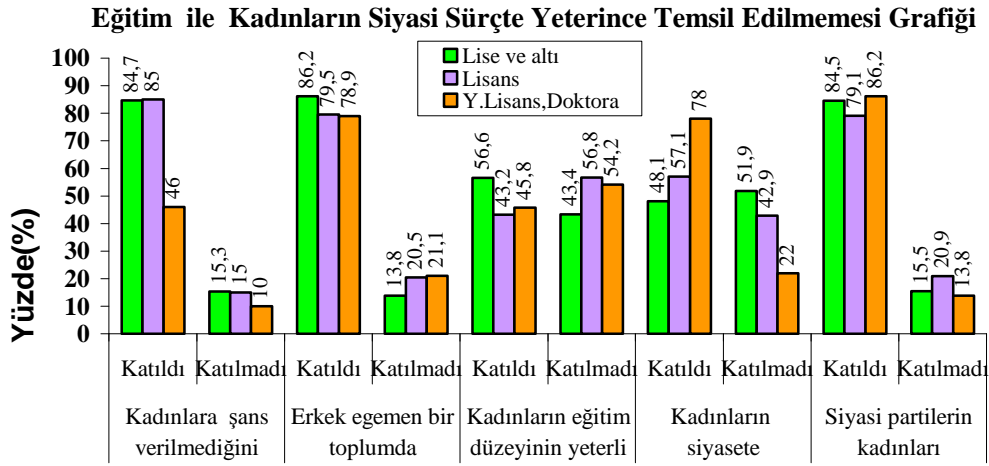
Kadınların Siyasi Süreçte Yeterince Temsil Edilmemesi	Ki-Kare (χ^2) Test Değeri	Anlamlılık düzeyi (p)	Anlamlılık durumu
a)Kadınlara şans verilmediği	1,312	0,519	Anlamsız
b)Erkek egemen bir toplum olduğundan	0,042	0,979	Anlamsız
c)Kadınların eğitim düzeyinin yeterli olmadığı	4,644	0,035*	anlamlı
d)Kadınların siyasete ilgilerinin olmadığı	1,324	0,516	Anlamsız
e)Siyasi partilerin kadınları desteklemediği	0,312	0,852	anlamsız

* $P=0,05$ anlamlı, ** $P=0,01$ ileri düzeyde anlamlı, *** $P=0,001$ çok ileri düzeyde anlamlı

c) Yapılan Ki-kare test sonucunda anlamlılık düzeyi $P=0,035<0,05$ olduğundan yaş grupları ile

“Kadınların Eğitim Düzeyinin Yeterli Olmadığı” görüşü arasında anlamlı ilişki vardır. Kadınların eğitim düzeyinin yeterli olmadığı sorusunda; yaşlıların bu olguya katılma oranı çoğunluktadır. Bu oran, yaşlılar (%61,9), gençler (%47,5) ve orta yaşlılar (%39,1) şeklinde görülmektedir.

Grafik-9)



Tablo-9) Eğitim ile Kadınların Siyasi Süreçte Yeterince Temsil Edilmemesi

Ki-Kare Test Tablosu

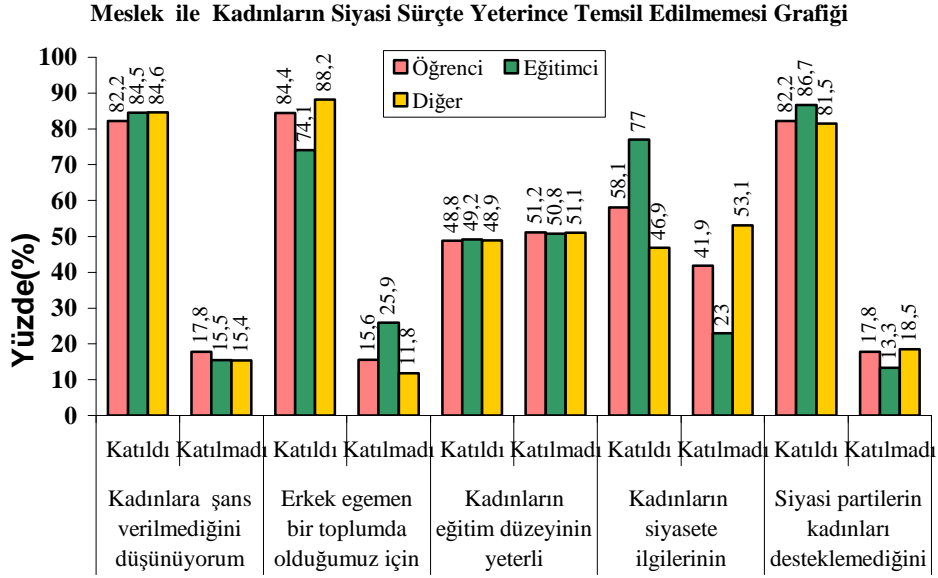
Kadınların Siyasi Süreçte Yeterince Temsil Edilmemesi	Ki-Kare (χ^2) Test Değeri	Anlamlılık düzeyi (p)	Anlamlılık durumu
a)Kadınlara şans verilmediği	0,195	0,907	Anlamsız
b)Erkek egemen bir toplum olduğundan	1,209	0,546	Anlamsız
c)Kadınların eğitim düzeyinin yeterli olmadığı	1,964	0,375	anlamlı
d)Kadınların siyasete ilgilerinin olmadığı	11,093	0,004**	Anlamsız
e)Siyasi partilerin kadınları desteklemediği	0,966	0,617	anlamsız

* $P=0,05$ anlamlı, ** $P=0,01$ ileri düzeyde anlamlı, *** $P=0,001$ çok ileri düzeyde anlamlı

d)Ki-kare test sonucunda anlamlılık düzeyi $P=0,004<0,05$ olduğundan eğitim düzeyi ile “Kadınların Siyasete İlgilerinin Olmadığı” görüşü arasında anlamlı ilişki vardır. Kadınların siyasete ilgilerinin olmadığı düşüncesinde; eğitim

düzeyi arttıkça katılıyorum görüşü de artmaktadır. Lise ve altı (%48,1), lisans (%57,1), yüksek lisans ve doktora (%78,0) dir

Grafik-10)



Tablo-10) Meslek ile Kadınların Siyasi Süreçte Yeterince Temsil Edilmemesi Ki-Kare Test Tablosu

Kadınların Siyasi Süreçte Yeterince Temsil Edilmemesi	Ki-Kare (χ^2) Test Değeri	Anlamlılık düzeyi (p)	Anlamlılık durumu
a)Kadınlara şans verilmediği	0,128	0,938	anlamsız
b)Erkek egemen bir toplum olduğundan	3,920	0,141	anlamsız
c)Kadınların eğitim düzeyinin yeterli olmadığı	0,001	0,999	anlamsız
d)Kadınların siyasete ilgilerinin olmadığı	10,863	0,004**	anlamlı
e)Siyasi partilerin kadınları desteklemediği	0,652	0,722	anlamsız

* P=0,05 anlamlı, ** P=0,01 ileri düzeyde anlamlı , *** P=0,001 çok ileri düzeyde anlamlı

d) Ki-kare test sonucunda anlamlılık düzeyi $P=0,001 < 0,05$ olduğundan meslek grupları ile “Kadınların Siyasete İlgilerinin Olmadığı” görüşü arasında anlamlı ilişki vardır. Mesleği eğitimci olanların çoğunluğu (%77) kadınların siyasete ilgisiz olduğu görüşünü belirtmişlerdir

Sonuç:

Araştırma sonucunda Cinsiyet ile “TBMM’de Daha Çok Kadın Olmalı” grafiğinde yedi sınıflandırma içinden beşinde anlamlı sonuca ulaşılmıştır. Sınıflandırmada en anlamlı üç bulgu sırasıyla “Kadınların Problem Çözme Becerileri Yüksek”, “Kadınlar Daha İyi Yönetici Olur” ve “Kadın Siyasette Seviyeyi Arttırır” yanıtlarından alınmıştır.

Yaş bilgilerinde de Mecliste daha çok kadın olmalı diyenlerin oranı sınıflandırmasında da dört anlamlı sonuç bulunmuştur. “Kadınlar daha güvenilir oldukları için” sorusuna verilen yanıtlar en anlamlı sonucu vermiştir.

Eğitim ile mecliste kadın olmasını isteyen grup arasındaki ilişkide de en anlamlı sonuç “Kadınlar Daha Güvenilir Oldukları İçin” görüşünde ortaya konmuştur.

Meslek gruplarıyla mecliste daha çok kadın olmalı grafiğinde en anlamlısı, “Kadın Erkek Ayrımı Ortadan Kalkmalı” sorusuna verilen yanıt en anlamlı durumu yansıtmaktadır.

Gelir düzeyi ile mecliste daha çok kadın olmalı sorusunda en anlamlı çıkan yanıt “Ortamın Daha Demokratik ve çağdaş Olması” na verilen sonuçta ortaya çıkmıştır.

Medeni durum ile mecliste daha çok kadın olmalı grafiğinde en anlamlı durum “Kadınların Problem Çözme Becerileri Yüksek” değerinde ortaya çıkmıştır. Bekârlar bu soruya evlilere göre daha çok katılarak, kadınların sorun çözme becerilerinin yüksek olduğu görüşünü belirtmiştir.

İkinci bölümün ikinci kısmında cinsiyet ve “Kadınların Siyasi Süreçte Yeterince Temsil Edilmemesinin” nedeninde, en anlamlı yanıt “Erkek Egemen bir Toplum Olduğundan” bu görüşe kadınlar erkeklerden daha çok katılmıştır.

Yaş ile “Kadınların Siyasi Süreçde Yeterince Temsil Edilmemesi” sorusunun “Kadınların Eğitim Düzeyinin Yeterli Olmadığı” na yaşlıların katılma oranı daha yüksektir. Bu görüşe gençler yaşlılardan sonra katılırken, orta yaşlılar iki grup ortasında yer almıştır.

Eğitim ile “Kadınların Siyasi Süreçte Yeterince Temsil Edilmemesi” arasındaki görüşte “Kadınların Siyasete İlgilerinin Olmadığı” görüşüne yüksek eğitimliler katılmıştır.

Meslekle “Kadınların Siyasi Süreçte Yeterince Temsil Edilmemesi” sorusunda da bir anlamlı sonuç bulunmuştur. “Kadınların Siyasete İlgilerinin Olmadığı” görüşünde eğitim oranı yükseldikçe katılım da yükselmiştir. Eğitimciler en yüksek oranda görüşe katılırken, onları öğrenciler izlemiştir.

Sonuç olarak Tarık Zafer Tunaya’nın “Siyaset önce bir sanattır. Toplumu birleştirme ve bu birliği yaşatma sanattır.”(Tunaya: 330) söyleminden hareketle eğer siyaset bir sanatsa ve toplumu birleştirme sanatıysa, toplumun kadın ve erkeklerden oluştuğu düşünüldüğünde ortaya çıkan gerçekte, siyasal yaşamda daha çok kadın görmeyi istemek erkek ve kadın tüm bireyler için önemli bir haktır. Aynı zamanda siyasette kadın olmalı kadın kaliteyi artırır.

Kaynakça:

- 1) Birleşmiş Milletler, Kadınların Siyasal Haklarına İlişkin sözleşme 20 Aralık 1982
- 2) Çelikel, Aysel; “Cumhuriyetimizin 75. Yılıının Düşündürdükleri”, Aydınlanmanın Kadınları, İstanbul, Cumhuriyet Kitap Kulübü, s.48
- 3) Tunaya, Tarık Zafer; 1969, “Siyasi Müesseseler ve Anayasa Hukuku” 2. Baskı.
- 4) www.ait.hacettepe.edu.tr/akademik/arsiv/kadin.htm

Şiddet

MESLEKİ BİR RİSK: HEMŞİRELERİN ÇALIŞMA ALANLARINDA YAŞADIKLARI ŞİDDET

Arş. Gör. Fatma COŞAR, Yrd. Doç. Dr. Hatice YILDIZ ERYILMAZ***

ÖZET

Giriş: İş yeri şiddeti, çalışanlar üzerinde olumsuz sonuçlara neden olmakla birlikte fiziksel, psikolojik ve sosyal kayıpları da beraberinde getirmektedir. Hemşirelik, çoğunlukla kadınlar tarafından yürütülen bir meslektir. Bu nedenle hemşireler diğer sağlık çalışanlarına oranla, işyerlerinde şiddet içeren davranışlara daha fazla maruz kalmaktadırlar.

Amaç: Bu çalışmada; hemşirelerin çalışma alanlarında karşılaştıkları şiddet davranışlarına ilişkin yapılan çalışmaların sonuçlarının incelenmesi amaçlanmıştır.

Metod: Bu araştırma bir sistematik derleme ve meta-analiz çalışmasıdır. Araştırmada 2000-2008 yılları arasında belirlenen konuda yapılan çalışmalara ulaşılmıştır. Taramada Pubmed, EBSCO, Science Direct ve Ovid arama motorları kullanılmıştır. Bulunan çalışmalardan full textine ulaşılan ve kriterlere uygun 17 çalışma analiz edilmiştir.

Sonuçlar: Çalışmalarda hemşirelerin çoğunlukla son bir yıl içerisinde ve meslek yaşamları boyunca deneyimledikleri şiddetin sorgulandığı belirlenmiştir. Hemşirelerin en fazla şiddete uğradıkları çalışma alanlarının cerrahi servisler, acil birimler, yoğun bakım servisleri vb olduğu görülmüş ve yapılan analize göre de %60.0 ile önceliği cerrahi servislerinin aldığı belirlenmiştir. Şiddetin en fazla hasta ve hasta yakınları tarafından, özellikle de erkek hastalar tarafından gerçekleştirildiği, sözel ve fiziksel şiddetin ilk sıralarda yer aldığı belirlenmiştir. Çalışma sonuçları hemşirelerin yüksek oranda şiddete maruz kaldıklarını göstermektedir. Bu da mesleki bir risk olarak şiddetin engellenmesi için yönetsel destek ve politikaların düzenlenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hemşire, şiddet, şiddet türleri, işyeri, işyeri şiddeti

GİRİŞ

Günümüzde bütün ırk ve kültürler ile toplumsal yaşamın hemen her alanında görülen şiddet, özellikle kadınlara yönelik olarak daha sık ve yaygın olarak yaşanmaktadır. Birleşmiş Milletler Kadın Komisyonu kadına yönelik şiddeti; cinsiyete dayalı olarak kadının fiziksel, seksüel ve psikolojik olarak zarara uğraması, özel ya da toplumsal yaşamında gereksinimlerinin keyfi ve zorlayıcı olarak göz ardı edilmesi, kadının yaşamının risk altına sokulması şeklinde tanımlamaktadır (Öztunç,2006). Şiddet, ana hatları ile sözel, fiziksel ve cinsel şiddet olmak üzere üç ana başlık altında toplanmakta olup ruhsal ve fiziksel etkileriyle ortaya çıkmaktadır (Ayrancı, 2002).

İş yerinde şiddet, çalışanın işiyle ilgili durumlar sırasında kişi veya kişiler tarafından istismar edildiği veya saldırıya uğradığı olaylardır. Sağlık kurumunda şiddet ise hasta, hasta yakınları ya da diğer herhangi bir bireyden gelen, sağlık

* Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı.

çalışanı için risk oluşturan, tehdit davranışı, sözel tehdit, fiziksel saldırı ve cinsel saldırıdan oluşan durumlardır. İşyerinde şiddet 4 tipte incelenmektedir:

Tip I: Suça niyet ederek şiddete başvurma (kriminal şiddet).

Tip II: Müşteri/tüketicinin çalışana karşı uyguladığı şiddet.

Tip III: Çalışanın çalışana karşı uyguladığı şiddet.

Tip IV: Kişilerarası ilişki ile ilgili şiddet (Ev içi şiddetin işyerine yansımadır).

Sağlık çalışanlarında daha çok Tip II şeklinde olmakla birlikte, her dört tip iş yerinde şiddet olayı bildirilmektedir (Yeşildal, 2005).

Yapılan bir çalışmada, şiddetin diğer iş yerlerine göre en çok sağlık alanında ortaya çıktığı, sağlık alanındaki iş yeri şiddetinin diğer sektörlerdeki şiddetten farklı olduğu ve sağlık kurumlarında çalışmanın, diğer iş yerlerine göre şiddete uğrama yönünden 16 kat daha riskli olduğu, buna karşın sağlık kurumlarındaki şiddetin az oranda bildirildiği, bunun nedeni olarak da, sadece yaralanma gibi ciddi olayların şiddet olarak algılandığı, diğerlerinin önemsenmediği vurgulanmaktadır (Elliott, 1997). Araştırmacılar şiddetin, toplumda ve iş yerlerinde yaygın bir halk sağlığı sorunu ve mesleki tehlike olduğunu, iş yeri şiddetinin ve saldırganlığının, günümüzde gittikçe artan bir önem kazandığını belirtmişlerdir. Yine, alınan tüm önlemlere ve önerilere rağmen, yıllardır sağlık alanında çalışan sağlık çalışanlarına karşı şiddetin gittikçe arttığını ve sağlık personelinin şiddet yönünden risk altında olduğunu vurgulamışlardır.

Halen ülkemizde sadece kadınlar tarafından yürütülen ve kadına özgü meslekler sıralamasında en başlarda yer alan hemşirelik mesleğini yürüten kadınlar, hem mesleklerini sürdürürken hem de toplumsal yaşamın diğer alanlarında şiddet davranışları ile sıklıkla karşılaşabilmektedirler. Hemşirelere yönelik uygulanan şiddetin prevalansı hakkında tam veriler olmamasına rağmen, yapılan çalışmalarda prevalansın %37-72 arasında değiştiği bildirilmektedir (Adib,2002, Lina, 2005).

Ülkemizde hemşirelerin çalışma saatlerinde sıkça karşılaştıkları şiddet olaylarına ilişkin pek fazla araştırma bulunmamasına karşın, bu konu diğer ülke araştırmacıları tarafından sıklıkla incelenmektedir. 1997 yılında Colorado Hemşireler Birliği tarafından işyerindeki şiddete ilişkin yapılan bir çalışmada hemşirelerin %30'dan fazlasının işyerindeki şiddetten mağdur oldukları bildirilmiştir 1994 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde ölümcül olmayan işyeri saldırılarının %38'inin sağlık birimlerinde meydana geldiğine dikkat çekilmiştir. Sağlık birimlerinde saldırılara en fazla maruz kalan grup ise hemşire grubudur (Ayrancı, 2002).

Sağlık sektöründe çalışan hemşireler değişik boyutlarda şiddete maruz kalmaktadır ve bunun fiziksel şiddetten psiko-sosyal şiddete kadar değişik boyutlarda olduğu söylenebilir. Hasta ve hasta yakınları ile oluşturulan duygu yükü ağır iletişimler, vardiyalı çalışma, iş stresi, yetersiz personel, güvenlik önlemlerindeki eksiklikler, yoğun çalışma temposu, mesleğin çoğunlukla kadınlar tarafından yürütülmesi gibi nedenler, hemşirelerde şiddetle karşılaşma riskini yaratan faktörlerdendir. Hemşirelerin çalışma saatlerinde sıkça karşılaştıkları ancak pek fazla dile getirmediikleri taciz olayları; psikolojik,

fiziksel ve sosyal boyutta bir sağlık riski oluşturmakta, maruz kalınan şiddet sonucunda hemşireler ciddi sağlık ve emosyonel problemler yaşamakta hatta meslekten uzaklaşmalarına bile neden olmaktadır (Ayrancı, 2002). Yapılan bir çalışmada sözel ve fiziksel şiddete maruz kalmanın meydana getirdiği negatif durumlar bildirilmiştir. Sözel ve fiziksel şiddetin hemşirelerin sağlıkları üzerinde öncelikle mental sağlıkta bozulma ile baş ağrısı gibi negatif etkileri yaratırken, iş ve sosyal yaşamları üzerinde de öncelikle iş gücünde azalma ve hemşirelikten ayrılma gibi negatif etkiler yarattığı, önemli sayılabilecek oranda da sosyal ve aile ilişkilerinde bozulmalara neden olduğu bildirilmiştir. Aynı çalışmada sözel ve fiziksel şiddete maruz kalan hemşirelerin, maruziyet sonrasındaki tepkilerinden biri olan “hiçbir şey yapmama” (sözel şiddet için %70.5, fiziksel şiddet için %8.3) oranı da oldukça yüksek olarak belirtilmiştir. Eğitimsizlik, yasal ve kanuni düzenlemelerin olmayışının bu sonuçta etkili olabileceği vurgulanmıştır (Celik, 2007).

Sonuçta; hemşirelerin çalışma alanlarında sıklıkla şiddete maruz kaldıkları ve bunun her açıdan olumsuz sonuçlara neden olabileceği görülmektedir. Bu çalışmada; hemşirelerin çalışma alanlarında karşılaştıkları şiddet davranışlarına ilişkin yapılan çalışmaların sonuçlarının incelenmesi **amaçlanmıştır**.

MATERYAL METOD

Sistemik derleme ve meta-analiz çalışması olarak planlanıp uygulanan bu çalışmada, sağlık çalışanlarından özellikle hemşirelere yönelik işyeri şiddetine ilişkin yapılan çalışmaların verileri değerlendirilmiştir. Çalışmada, belirlenen konuya ilişkin 2000-2008 yılları arasında, dili İngilizce olan yabancı ve Türkçe olarak yayınlanmış çalışmalar taranmıştır. Taramada Pubmed, EBSCO, Science direct ve Ovid arama motorları kullanılmıştır. “Nurse, violence, workplace, types of violence,” ”work place violence”, “violence against nurse,” “workplace violence nurse,” gibi anahtar kelimeler verilerek tarama yapılmıştır. Totalde 81 çalışmaya ulaşılmış ve özetleri incelenmiştir. Bunların içerisinde seçilen ve tam metinlerine ulaşılan 48 çalışma okunmuş ve hemşirelerin en fazla şiddete maruz kaldıkları çalışma alanlarını, yaşadıkları şiddet türlerini veya kim tarafından şiddete maruz kaldıklarını inceleyen toplam 17 çalışma çözümlenmeye alınmış ve numaralandırılmıştır. Veri çözümlemesinde istatistiksel yöntem olarak meta-analiz için fisher (inverse chi-square) metodu kullanılmıştır. Biri yalnızca hasta ve diğeri hemşire meslektaşları tarafından şiddet görenlerin olduğu 2 çalışma şiddeti uygulayan açıdan istatistik sonuçları etkileyeceğinden bu değerlendirmede analize dahil edilmemiştir.

Çalışmamızda üç hipotez üzerinde durulmuştur:

Hipotez 1: Hemşireler şiddete en fazla oranda cerrahi servisinde maruz kalmaktadırlar.

Hipotez 2: Hemşirelere en fazla şiddet hasta tarafından uygulanmaktadır.

Hipotez 3: Hemşireler en çok sözel şiddete maruz kalmaktadır.

BULGULAR

Analizi yapılan 17 çalışmanın neredeyse tamamının tanımlayıcı olduğu ve çoğunluğunda da araştırmacıların kendileri tarafından oluşturulan anket

formunun kullanıldığı, örneklem sayılarının yurtdışı çalışmalarında daha yüksek olduğu saptanmıştır. Veriler en fazla sırasıyla yüz yüze görüşme tekniği, soru formunun cevaplanması, posta ve mail ile toplanmıştır (Tablo 1).

Tablo1: Analiz edilen çalışmalara ilişkin özellikler

Araştırmacılar	Araştırmanın Adı	Yıl/Yer ve Örneklem	Araştırmanın Tipi	Veri Toplama Araçları
1. Hegney D, Plank A, Parker	Workplace violence in nursing in Queensland,Australia: A self-reported study.	2001-2004, Avustralya 3 farklı sağlık sektörü 3000 hemşire	Tanımlayıcı ve randomize	Hemşirelerde iş yeri şiddetine ilişkin 5'li Likert tipi skala
2. Adib S.M. ve ark.	Violence against nurses in healthcare facilities in Kuwait	2002, Kuveyt (Bir hast.tüm Birimleri) 5876 hemşire	Kesitsel, Retrospektif	6 bölümden oluşan soru formu
3. Ergün Ş. ve ark.	Violence towards nursing staff in emergency departments in one Turkish city	2005,İzmir/Türkiye (4 hast.Acil servisleri) 66 hemşire	Tanımlayıcı	4 bölümden oluşan soru formu
4. Chalermrat K., ve ark.	Workplace violence Directed at Nursing Staff at a General Hospital in Southern Thailand	2008, Avustralya (Bir hast. tüm birimleri) 545 hemşire	Tanımlayıcı	2 bölümden oluşan soru formu
5. Ayrancı Ü.	violence toward health care workers in emergency departments in west Turkey	2005,Türkiye (Batıdaki 8 hastane) 195 hemşire	Tanımlayıcı	Araştırmacı tarafından geliştirilen soru formu
6. Yu-Hua Lina ve ark.	The impact of workplace violence on nurses in South Taiwan	2005, Taiwan (Bir hast. tüm birimleri) 205 hemşire	Tanımlayıcı	Araştırmacı tarafından geliştirilen soru formu
7. May D.D., ve ark.	The Extent, nature, and recipitating Factors of Nurse Assault Among Three Groups of Registered Nurses in a Regional Medical Center	2002, Florida (770 yataklı bir hast. YB, acil ve diğer serv.) 86 hemşire	Tanımlayıcı, Karşılaştırmalı	Araştırmacı tarafından geliştirilen soru formu
8. Çelik Y. Ve ark.	Sexual Harrasment Against Nurses in Turkey.	2007, Türkiye (8 hast. tüm birimleri) 622 Hemşire	Tanımlayıcı	Araştırmacı tarafından geliştirilen soru formu
9. Wen Ching Chen ve ark.	Prevalance and Determinants of Workplace Violence of Healthcare Workers in a Psychiatric Hospital in Taiwan	2007, Taiwan (psikiyatri hast.) 222 Hemşire	Kesitsel	ILO/ICN/WHO/PSI tarafından geçerlik ve güvenilirliği yapılmış ölçek
10. S.Ş. Çelik ve ark.	Verbal and Physical Abuse against Nurse in Turkey.	2007, Türkiye (8 Hastane) 622 hemş.	Tanımlayıcı	Araştırmacı tarafından geliştirilen soru formu
11. McKenna B.G. Ve ark.	Horizontal violence: experiences of Registered Nurses in	2003, Yeni Zelanda (Bir hast. tüm	Tanımlayıcı	Araştırmacı tarafından geliştirilen soru

	their first year of practice	birimleri) 551 Hemşire		formu
12. Öztunç G.	Examination of Incidents of Work-place Verbal Abuse Against Nurses	2006, Türkiye (Bir hast. tüm birimleri) 290 Hemşire	Tanımlayıcı	Araştırmacı tarafından geliştirilen soru formu
13. Gerberich S.G. Ve ark.	An epidemiological study of the magnitude and consequences of work related violence: the Minnesota Nurses' Study	2004, USA (Minneseto daki tüm hemşireler) 6300 hemşire	Tanımlayıcı	Araştırmacı tarafından geliştirilen soru formu
14. Öztunç G.	Adana ilindeki çeşitli hastanelerde çalışan hemşirelerin çalışma saatlerinde karşılaştıkları sözel ve fiziksel taciz olaylarının incelenmesi	2001, Türkiye (Bir ilde hastanede çalışan hemşireler) 257 Hemşire	Tanımlayıcı	Araştırmacı tarafından geliştirilen soru formu
15. Ayrancı Ü. Ve ark.	Çeşitli sağlık kurumlarında ve sağlık meslek gruplarında şiddete uğrama sıklığı	2002, Türkiye (3 farklı ilde) 1071 sağlık çalışanı	Tanımlayıcı	Araştırmacı tarafından geliştirilen soru formu
16. Fügen G. Ve ark.	Klinik hemşirelerinin karşılaştıkları şiddet içerikli davranışlar	2006, Türkiye (Bir hast. Dah. ve Cer. Kli) 154 Hemşire	Tanımlayıcı	Araştırmacı tarafından geliştirilen soru formu
17. Alçelik A. Ve ark.	AİBÜ T.F.de görev yapan hemşirelerin sağlık sorunları ve yaşam alışkanlıklarının değerlendirilmesi	2005, Türkiye (Bir hast.hemşireler) 79 Hemşire	Kesitsel	Araştırmacı tarafından geliştirilen soru formu

Hemşirelere yönelik işyeri şiddetini inceleyen araştırmaların analiz edildiği bu çalışmada; hem yurt dışı hem de ülkemizdeki çalışmalardan elde edilen sonuçlara göre, hemen hemen tüm çalışmalarda 30 yaşın altında genç olan ve mesleki deneyim olarak 10 yılın altında özellikle mesleklerinde ilk yıllarında (ilk 5 yıl) olan genç hemşirelerin daha fazla şiddete maruz kaldıkları belirlenmiştir. Yaş ve çalışma yılı arttıkça şiddete maruz kalmanın da azaldığı tespit edilmiştir. Çalışmalarda, hemşirelerin çoğunlukla son bir yıl içerisinde ve meslek yaşamları boyunca deneyimledikleri şiddetin sorgulandığı belirlenmiştir.

Hemşirelerin iş ortamında herhangi bir şiddet türüne maruz kalmalarındaki oranların dağılıma bakıldığında; yurtdışında yapılmış çalışmalarda daha fazla şiddet türüne yönelik sonuçların verildiği, genel olarak herhangi bir şiddete maruz kalma oranının az sayıda çalışmada belirtildiği ve %58 ile %65 arasında farklılık gösterdiği görülmüştür. Bir çalışmada insidans olarak %62 oranı verilmiştir. Ülkemizde yapılan çalışmalara bakıldığında, hemşirelerin işyerinde herhangi bir şiddete maruz kalma oranının %58.4 ile %92.2 aralığında değişen oranlarda, diğer ülkelere göre daha yüksek olarak belirlenmiştir.

Hemşirelerin iş yerinde deneyimledikleri şiddet türleri incelendiğinde; en yoğun olarak sözel ardından da fiziksel şiddete maruz kaldıkları bunun yurtdışı ve

ülkemizde yapılan tüm çalışma sonuçlarına göre farklılık göstermediği tespit edilmiştir (Tablo 2).

Tablo 2: Hemşirelerin maruz kaldığı şiddet türlerinin çalışmalara Göre Dağılımı

Çalışma No	Şiddet Türleri		
	Sözel %	Fiziksel %	Cinsel %
1*	-	-	-
2	48.0	7.0	-
3	98,5	19,7	-
4	45.9	6.4	1.1
5	69.5	8.5	-
6	53.9	12.7	-
7	88.0	74.0	-
8**	-	-	37.1
9	50.9	35.1	9.5
10	91.1	33.0	-
11***	34.0	1.2.0	5.0
12****	80.3	-	-
13	39.7	16.4	7.0
14	68.5	16.0	10.5
15*****	-	-	-
16	95,4	4,6	-
17	92.2	2.1	-

*: Şiddet türlerinin oranları verilmemiş ancak çalışmanın yapıldığı üç sağlık sektöründe de yüksek olduğu belirtilmiş.

** : Bu çalışmada yalnızca cinsel istismar incelenmiştir.

***: Horizontal (hemşirenin hemşireye) şiddeti inceleyen bir çalışmadır.

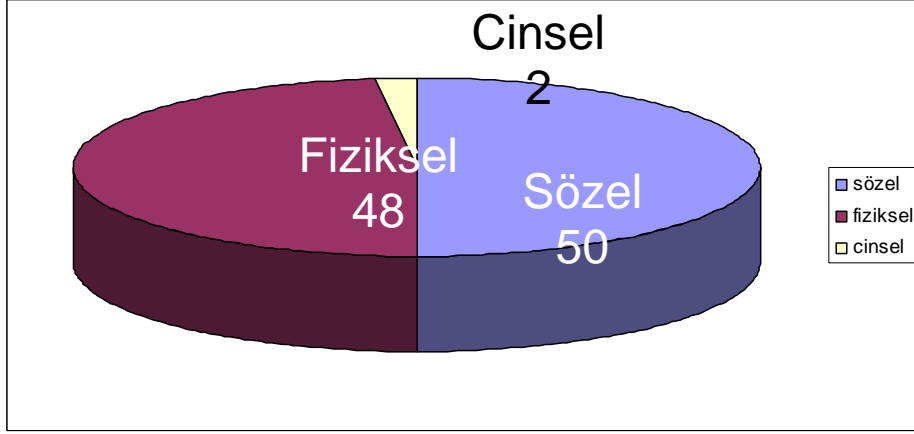
****: Yalnızca sözel şiddeti inceleyen bir çalışmadır

*****: genel şiddete maruz kalma oranı verilmiş, türleri detaylandırılmamış.

Yapılan analiz sonucunda hemşirelere yönelik sözel ve fiziksel şiddet uygulanmasına ilişkin testin istatistiksel değeri 15.184 bulunmuştur. Bu değer %95 güven aralığına göre 36 serbestlik dereceli ki-kare dağılımının değeri olan 23,27 değerinden küçük olduğundan dolayı bu sonuç “hemşirelerin en fazla sözel şiddete maruz kaldığı” yönündeki hipotezimizi doğrulamıştır.

Meta-analize göre çalışma sonuçlarında uygulanan şiddet türleri arasında sözel (%50), ardından fiziksel (%48), çok az oranda da (%2) cinsel şiddetin olduğu belirlenmiştir (Grafik 1). Bu sonuç temelde, hemşirelere yönelik sözel ve fiziksel şiddete maruz kalmaya ilişkin olarak çalışmalar arasında fark olmadığını ve şiddetin yaşandığını göstermiştir.

Grafik 1: Hemşirelerin maruz kaldığı şiddet türleri



Çalışmalar; hemşirelerin en fazla şiddete uğradıkları çalışma alanlarına ilişkin sonuçları açısından sentezlenmiş ve elde edilen verilere göre yapılan analiz sonucunda, en fazla şiddete uğradıkları alanlar olarak cerrahi servisler (%60) bulunmuştur. Bu sonuç hipotezimizi de doğrulamaktadır. Cerrahi servisini sırasıyla hasta kabul (%23), yatan hasta servisleri (%10), acil servis (%4), psikiyatri (%2) ve yoğun bakım (%1.6) servisleri izlemiştir (Tablo 3).

Tablo 3: Hemşirelerin en fazla şiddete uğradıkları çalışma alanları.

SERVİSLER	YÜZDE (%)	ÇALIŞMA NO
Cerrahi Servisler	60.0	13,14,16
Hasta Kabul	23.0	2,4
Yatan Hasta Servisleri (dahili)	10.0	6,8,10,17
Acil Servisler	4.0	3,5,7,15
Spesifik üniteler (Yoğun bakım, hemodiyaliz, ameliyathane, doğumhane vb)	1.6	12
Psikiyatri servisleri	2.0	1
Toplam	100	15 çalışma

İncelenen çalışma sonuçlarına göre hemşireler iş yerlerinde hasta ve hasta yakınları başta olmak üzere doktor, hemşire ve diğer personel (hizmetli, güvenlik görevlisi vb) tarafından şiddete maruz kalmaktadır. Tablo 4'de hemşirelerin iş yerlerinde maruz kaldıkları şiddeti uygulayan kişilere göre, incelenen çalışmalardaki dağılım görülmektedir.

Tablo 4: Hemşirelere İşyerlerinde Şiddet Uygulayanlara Göre Çalışmalardaki Dağılım.

Çalışma No	Şiddeti uygulayan (%)				
	Hasta	Hasta yakını	Doktor	Hemşire	Diğer
1	75.8	24.6	-	-	2.5
2	51.5	32.2	-	-	-
3	35.3	64.7	-	-	-
4	52,4	51,9	-	35.8	-
5	52.0	89.0	-	-	-
6	38,3	29,6	19,9	-	-
7	79.1	74.0	-	-	-
8	43.3	34.2	77.1	51.1	29.4
9	94.9	-	-	-	7.1
10	61,5	70,2	-	-	-
11*	-	-	-	12.0	-
12	37,9	57,2	29.1	-	-
13	97.0	67.0	-	-	-
14	64,0	64,9	-	-	0,2
15**	-	-	-	-	-
16	17.6	56.8	16.1	-	10.0
17**	-	-	-	-	-

* Horizontal (hemşirenin hemşireye) şiddeti inceleyen bir çalışmadır.

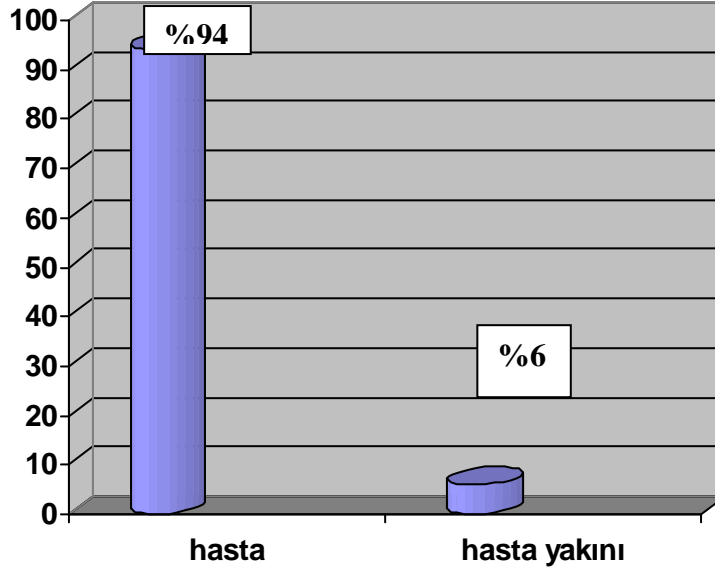
** : Sağlık çalışanlarının şiddeti deneyimleyip deneyimlemedikleri sorgulanmış, kim tarafından gerçekleştirildiği sorgulanmamış.

Çalışmalarda hemşirelere yönelik şiddetin en fazla oranda hasta ve hasta yakınları tarafından gerçekleştiği görülmüştür. Ülkemizde yapılan çalışmalarda hemşirelerin genelde hasta yakınlarından ikinci olarak da hasta tarafından, üçüncü olarak da ciddi oranlarda hekimlerden gördükleri belirlenmiştir. Yurtdışı çalışmalarında ise öncelik hastadadır.

Yapılan istatistik analiz sonucunda da hemşirelere en fazla oranda hasta ve hasta yakınları tarafından şiddet uygulandığı belirlenmiş ve testin istatistiksel değeri 17.85 olarak bulunmuştur. Bu değer 36 serbestlik dereceli ki-kare dağılım değeri olan 20.07 değerinden küçük olduğundan “Hemşireler en fazla hastalar tarafından şiddet görmektedir” yönündeki hipotezimizi doğrulanmaktadır.

Yurt dışında yapılan çalışmalardaki örneklem sayıları, ülkemizde yapılan çalışmaların örneklem sayılarına göre çok daha yüksektir. Sonuç olarak; N’ e göre yapılan meta - analiz sonucuna göre en fazla hastaların hemşirelere şiddet uyguladığı belirlenmiştir (Grafik 2).

Grafik 2: Hemşirelere en fazla şiddet uygulayanlara göre dağılım.



Çalışmalarda, en çok erkek hastaların hemşirelere şiddet uyguladıkları bunu uzun süre yatan, şuuru bulanık yada kapalı olan, mental rahatsızlığı bulunan vb hastaların takip ettiği görülmüştür.

Çalışma sonuçlarına göre; şiddet içerikli davranışların en fazla gündüz vardiyasında, işlerin yoğun olduğu yada ziyaret saatlerinde gerçekleştiği, ikinci sırada da gece vardiyası/ nöbetlerde meydana geldiği belirlenmiştir. Hasta yakınlarının daha sıklıkla ziyaretlerini gündüz saatlerinde gerçekleştirmesi ve hemşireler ile yaşanan sürtüşmelerin bu saatlere rastlaması gündüz çalışan hemşirelerin daha fazla oranda şiddet içerikli davranışlara maruz kalmalarına neden olabilir.

Yapılan bir çalışmada cinsel şiddetin bekar hemşirelere daha çok doktorlar ve hastane personeli tarafından yapıldığı (Celik, 2007), yapılan diğer bir çalışmada da şiddet içerikli davranışların iş yükünün ve ziyaretlerin yoğun olduğu sabah saatlerinde genç ve tecrübesiz hemşirelerin özellikle de cerrahi gibi iş yükünün fazla olduğu kliniklerde daha çok şiddet içerikli davranışlarla karşılaştıkları bulunmuştur (Göz, 2006).

Hemşirelerin çalışma saatlerinde karşılaştıkları fiziksel şiddeti genelde rapor ettikleri, sözel şiddeti ise çoğunlukla (%83.5 varan oranlarda) rapor etmedikleri, hatta hiç bir şey yapmadıkları görülmüştür. Bu fiziksel şiddetin objektif olarak görülebilmesinden ya da tıbbi tedavi gerektirebilmesinden dolayı ispatlanabilir yönlerinin olmasından kaynaklanabilir.

Analiz edilen çalışmalara göre; şiddete maruz kalan hemşirelerin sırasıyla öncelikle moral-duygusal bozuklukları (stres, anksiyete, duygusal tükenmişlik, üzüntü, sinirlilik, öfke, iletişim bozukluğu vb), ardından fiziksel olarak en fazla

baş ağrısını yaşadıkları, mesleki açıdan da en fazla iş doyumu ve üretiminde azalma olduğu, meslekten ayrıldıkları yada ayrılmayı düşündükleri tespit edilmiştir.

Sonuç olarak; Çözümlemesi yapılan 17 çalışmanın sonuçlarına göre; daha genç yaşta ve mesleki deneyimi az olan hemşirelerin şiddeti daha fazla deneyimledikleri görüldü. Şiddet içerikli davranışlara genellikle hasta ve hasta yakınları tarafından, çoğunlukla da cerrahi servislerinde, gündüz vardiyasında ve en yüksek oranda da sözel, ardından fiziksel şiddete maruz kaldıkları belirlendi. Hemşirelerin yaşadıkları sözel şiddeti genellikle rapor etmedikleri saptandı.

Bu sonuçlar doğrultusunda şunlar önerilebilir:

- Çalışma saatlerinde karşılaşılan şiddet olayları en fazla hastalar ve hasta yakınları tarafından yapılıyor olması nedeniyle hemşirelerin görev içi eğitimlerinde hasta ve hasta yakınları ile iletişim kurma yollarının tekrar gözden geçirilmesi,
- Hastane güvenlik önlemlerinin artırılarak güvenlik görevlilerinin şiddete eğilimli bireyleri izlemeleri ve bu bireylerle nasıl iletişim kurulacakları konusunda sürekli eğitilmeleri,
- Şiddete uğrayan bireylerin olayı saklamalarının oluşabilecek diğer olayları engellemediği, bunların açıkça ifade edilmesinin alınacak önlemlerin etkinliğinde rehber olacağı konusunda bilgilendirilmeleri,
- Hemşirelerin olayı rapor edip önlem alınmasını istedikleri birimlerin bu olayları daha çok kapatmak veya hastayı acilen taburcu etmek şeklindeki yaklaşımları ise, olayların köklü bir çözümünün sağlanmamasına ve dolayısıyla benzer taciz olaylarının tekrar tekrar görülmesine neden olabilmektedir. Bu nedenle yönetimin, şiddete uğrayan çalışanlara haklarının korunacağı konusunda güvence vermesi ve yönetsel destek sağlaması,
- Şiddete uğramış hemşire grubu için destek gruplarının oluşturulması ve danışmanlık hizmetlerinin verilmesi,
- Hemşirelik eğitimi müfredat programlarında şiddet konusu detaylı bir şekilde işlenmesi,
- Hemşire grubuna hasta, hasta ailesi ve diğer personel ile iletişimlerinde yardımcı olacak iletişim becerileri geliştirme konusunda hizmet içi eğitim programları düzenlenmesi ve programların sık aralarla tekrar edilmesi,
- İletişim problemi gösteren hasta, hasta ailesi ve hasta yakınlarına uygun iletişim teknikleri ile yaklaşılarak olası problemlerin önlenmesi, Şiddet davranışı gösteren hastalara gerekli idari ve yasal yaptırımların uygulanması seçeneği diğer bir bakış açısı ile düşünüldüğünde, sistem içerisinde alınabilecek önlemler vurgulanabilir.

İngiltere'de 2001 yılında, sağlık personeline şiddet uygulayan hastalara, futboldan adapte edilen bir yaptırım uygulandığı belirtilmektedir. Yaptırıma göre, şiddet uygulayan hastalar öncelikle sözel olarak uyarılmakta,

davranışlarına devam ettiklerinde yazılı bir uyarı verilmekte ve buna "sarı kart" denilmektedir. Yazılı uyarı, hastanın tıbbi kayıtlarına işlenmektedir. Kırmızı kart verildiğinde ise hasta, bir yıl süreyle ulusal hastanelerden faydalanamamaktadır (Nurse Times, 2001).

KAYNAKLAR

1., "Violent Patients Get the Red Card", Nurs Times, 97(25): 4, 2001.
2. Adib S.M., Shattib A.K., Kamalc S., Gergesa N.E., Ragem M., Violence against nurses in healthcare facilities in Kuwait. International Journal of Nursing Studies, 2002;469-478.
3. Alçelik A., Deniz F., Yeşildal N., Şerifi B.A., AİBÜ Tıp Fakültesi Hastanesinde Görev Yapan Hemşirelerin Sağlık Sorunları Ve Yaşam Alışkanlıklarının Değerlendirilmesi. TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni, 2005; 4 (2): 55-66.
4. Ayrancı U., Violence Toward Health Care Workers in Emergency Departments in West Turkey. The Journal of Emergency Medicine, 2005;28(3)361-365.
5. Ayrancı Ü., Yenilmez Ç., Günay Y., Kaptanoğlu C. Çeşitli sağlık kurumlarında ve sağlık meslek gruplarında şiddete uğrama sıklığı. Anadolu Psikiyatri Dergisi 2002; 3:147-154.
6. Chalermrat K., Chongsuvivatwong V., Oncheunjit T.W.Y., Sangthong R., Workplace Violence Directed at Nursing Staff at a General Hospital in Southern Thailand. J Occup Health 2008; 50: 201-207.
7. Chen W.C., Hwu H.G., Kung S.M., Chiu H.J., Wang J.D., Prevalence and Determinants of Workplace Violence of Health Care Workers in a Psychiatric Hospital in Taiwan. J Occup Health, 2008;50; 288-293.
8. Çelik S.Ş., Çelik Y., Ağırbaş İ., Uğurluoğlu Ö., Verbal and physical abuse against nurses in Turkey. International Nursing Review, 2007;54;359-366.
9. Çelik Y., Çelik S.S., Sexual Harrasment Against Nurses in Turkey. Journal of Nursing Scholarship, 2007;39(2); 200-206.
10. Elliott PP., Violence in health care. What nurse managers need to know. Nurs Manage 1997; 28:38-41.
11. Ergün F.S., Karadakovan A., Violence towards nursing staff in emergency departments in one Turkish city. International Council of Nurses, 2005; 52;154-160.
12. Gerberich S.G., Church T.R., McGovern P.M., Hansen H.E., Nachreiner N.M., Geisser M.S., Ryan A.D., Mongin S.J., Watt G.D., An epidemiological study of the magnitude and consequences of work related violence: the Minnesota Nurses' Study. Occup Environ Med, 2004;61:495-503.
13. Göz F., Kızıl A., Klinik hemşirelerinin karşılaştıkları şiddet içerikli davranışlar. Sendrom Dergisi, 2006:100-104.
14. Hegney D., Workplace violence in nursing in Queensland, Australia: A self-reported study. International Journal of Nursing Practice, 2003; 9: 261-268.

15. Lina Y.H.,Liu H.E., The impact of workplace violence on nurses in South Taiwan. *International Journal of Nursing Studies*, 2005; 42;773–778.
16. May D.D., Grubbs L.M., The Extent, Nature, and Precipitating Factors of Nurse Assault Among Three Groups of Registered Nurses in a Regional Medical Center. *Journal Of Emergency Nursing*, 2002; 28(1); 11-17.
17. McKenna B.G., Horizontal violence: experiences of Registered Nurses in their first year of practice. *Journal of Advanced Nursing*, 2003; 42(1), 90–96.
18. Öztunç G., Examination of Incidents of Workplace Verbal Abuse Against Nurses. *Lippincott Williams & Wilkins*, 2001; 21(4); 360–365.
19. Yeşildal N., Sağlık Hizmetlerinde İş Kazaları Ve Şiddetin Değerlendirilmesi. *TSK Koruyucu hekimlik Bülteni*, 2005; 4(5): 280-303.

KADINA YÖNELİK ŞİDDET AÇISINDAN SİĞİNMACILIK, MÜLTECİLİK VE GÖÇMENLİK

*Dr. Seher CESUR-KILIÇASLAN**

Kadına karşı şiddet dünyada en yaygın fakat en az bilinen insan hakları sorunudur(Anon, 2009a:57). Dünyanın her yerinde, neredeyse aynı yoğunlukta, kadınlara yönelik şiddet uygulamaları görülmekte ve kadınların maruz kaldıkları şiddet önemli bir sorun niteliği taşımaktadır. Kadınlara yönelik şiddetin daha çok toplumsal cinsiyete dayalı olduğu görülmektedir(Anon, 2009b). 'Kadına Karşı Şiddet' terimi, kadınlara ve kız çocuklarına, cinsiyetleri nedeniyle yönlendirilen zarar verici çok çeşitli davranışların tümünü kapsar. 1993'te BM Genel Kurulu Kadınlara Karşı Şiddetin Tasfiye Edilmesine Dair Bildiri'sinin geliştirdiği tanıma göre, "kadınlara karşı şiddet" terimi, ister kamusal isterse özel yaşamda meydana gelsin, kadınlara fiziksel, cinsel veya psikolojik acı veya ızdırap veren veya verebilecek olan cinsiyete dayanan bir eylem veya bu tür eylemlerle tehdit etme, zorlama veya keyfi olarak özgürlükten yoksun bırakma anlamına gelir (Anon , 2009c).

1995 Pekin Eylem Deklarasyonu, kadına yönelik şiddet adı altında aşağıdaki olumsuzlukları sıralar:

- Dayak dahil aile içinde meydana gelen fiziksel, cinsel ve psikolojik şiddet, evdeki kız çocuklarının cinsel istismarı, çeyizle bağlantılı şiddet, evlilikte tecavüz, kadınların zararına olan kadın sünneti ve diğer geleneksel uygulamalar, nikah dışı şiddet ve istismarla bağlantılı şiddet;
- Tecavüz, cinsel taciz, işyerinde, eğitim kurumlarında ve başka yerlerde sarkıntılık ve cinsel zorlama dahil toplum içinde meydana gelen fiziksel, cinsel ve psikolojik şiddet, kadınların alınıp satılması ve fahişeliğe zorlanması;
- Nerede olursa olsun devletin yürüttüğü veya göz yumduğu fiziksel, cinsel ve psikolojik şiddet;

Kadına yönelik şiddetin diğer türleri arasında, silahlı çatışma durumlarında kadının insan haklarının ihlal edilmesi, özellikle cinayet, sistematik tecavüz, cinsel kölelik ve gebeliğe zorlama vardır. Kadına yönelik şiddet hareketleri, aynı zamanda, zorla kısırlaştırma ve düşüğe zorlama, doğum kontrolünün zorla/baskıyla uygulanması, kız bebeklerinin öldürülmesi ve doğum öncesi cinsiyet seçimini de kapsamaktadır(KSSGM, 1995:86-87).

Kadınlar, cinsiyetleri nedeniyle genelde fiziksel, cinsel ve psikolojik şiddet eylemlerine maruz kalabilecek hassasiyete sahiptirler. Özellikle iç savaş, savaş, işgal, isyanların yarattığı anarşik ortam, kadınları çok daha büyük risk ve tehlikelerle karşı karşıya getirmektedir(Odman, 1996:1-2)

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 20 Aralık 1993 tarihinde kabul etmiş olduğu, Kadınlara Karşı Şiddetin Tasfiye Edilmesine Dair Bildiri'de de; kadın

* Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Aile ve Tüketici Bilimleri Bölümü

mültecilerin, göçmen kadınların, yerli kadınların, azınlık grupların, kırsal kesimde ve yerleşim yerlerinden uzak yerlerde topluluk halinde yaşayan kadınların, yoksul kadınların, kız çocukların, özürlü kadınların ve yaşlı kadınlar ile silahlı çatışma ortamındaki kadınların şiddete en çok maruz kalan kişiler oldukları belirtilmektedir(Anon, 2009c).

Kadına yönelik şiddeti kışkırtan koşulların ortaya çıkmasında göçler önemlidir. Göç, günümüzde bütün toplumları ilgilendiren bir olgu olup, çeşitli nedenlere bağlı olarak değişik şekillerde karşımıza çıkmaktadır(Yalçın, 2004:14.) Göç sınıflandırmaları tanımlanan değişkene göre büyük çeşitlilik göstermekle birlikte temelde göç, isteğe bağlı veya zorunlu olmasına göre değerlendirilmektedir. Ancak her ikisinin iç içe geçtiği durumlar da söz konusudur. Bunları birbirinden ayırt etmede ekonomik ve sosyal/politik nedenler önemlidir. İsteğe bağlı göç türlerinde, ekonomik, eğitimsel, sosyal ya da başka bir nedenle kendi toplumunu bırakıp, diğer bir yere daha iyi bir yaşam sürmek için gidilmesi söz konusudur. Bu kategoriye, uluslararası göç, yasal olmayan göç, uluslararası işçi göçü girmektedir. Zorunlu olanlar ise, savaş, sivil çatışmalar, devrimler, ayrımcılık, dinsel rekabet, doğal afetler ve gelişim programları yüzünden yerinden edilen insanları içermektedir. Bu kategoriye sığınmacılar ve yeniden yerleştirilenler girmektedir(Parnwell,1993:41). Göçmen sayısı ve oranı yıllar itibariyle artmaktadır(IOM, 2003:5-6). Uluslararası Göç Örgütü (IOM) tarafından yayınlanan bir rapora göre, 1965 ve 2000 yılları arasında dünyadaki göçmenlerin sayısı ikiye katlanarak 75 milyondan 150 milyona çıkmıştır(IOM, 2000). 2002 yılı itibariyle vatandaşı olduğu ya da doğduğu ülke dışında yaşayan nüfus 190 milyon olarak tahmin edilmektedir. Bu da dünya nüfusunun yaklaşık %3'ünü oluşturmaktadır (UN, 2004).

Göç akımlarının her geçen gün artmasıyla, göç sonucu ortaya çıkan bazı olumsuz koşullardan, bir risk grubu olarak kadınlar öncelikli olarak etkilenmektedirler(Gökbayrak, 2006). Avrupa'da yaşayan göçmen kadınların sorunlarının başında namus cinayetleri, kadınlara karşı şiddet, kadınlara karşı aile içi şiddet; kadınların sosyal ve iş yaşamında haksızlığa uğramaları gelmektedir(Uca, 2006).

Ekonomik değişmeler, siyasal mücadeleler ve şiddetli çatışmalar sebebiyle yeni göç akımları gelişirken, tüm dünyada uzun zamandır varolan göç biçimleri de yeni formlarda varlığını sürdürmektedir. Günümüzde göçler farklılaşmalarına rağmen, belirli genel eğilimler mevcuttur: Gittikçe daha fazla ülkenin göç hareketlerinden eşzamanlı olarak etkilenmesiyle göç küreselleşmiştir. Günümüzde uluslararası göç hareketlerinin, dünyanın önemli bütün bölgelerinde hacim olarak büyümesiyle göç hızlanmıştır. Pek çok ülkede farklı göç türleri aynı anda görülmeye başlamıştır. Göç giderek siyasallaşmış ve kadınsallaşmıştır. Kadınlar, tüm bölgelerde ve göçün tüm biçimlerinde değilse bile çoğu göçte önemli bir rol oynamaktadırlar. Geçmişte, emek göçünün çoğu ve pek çok mülteci hareketi erkek egemenliğindeydi ve kadınlar sıklıkla aile birleşimi kategorisinde bu sürece dahil oluyorlardı. 1960'lardan bu yana, kadınlar emek göçünde merkezi rol üstlendiler (Castles ve Miller, 2008:12-13).

Hizmet sektöründeki talebin artmasından dolayı belirli akışlara kadınlar hakim olmuştur. 1984 ile 1994 yılları arasında, Endonezyalı göçmenlerin üçte ikisi

kadıncı(Amjad, 1996:346-349). 1992 yılı itibariyle, Filipinler'den çalışmak üzere ülke dışına çıkan göçmen işçilerin %50'si kadın iken, 1998 yılında bu rakam %61'e çıkmıştır. Asya ülkelerinden Suudi Arabistan gibi Ortadoğu ülkelerine olan emek göçü hareketlerinde erkekler çoğunluğu oluştururken, Asya ülkeleri arasındaki emek göçü hareketlerinde kadınlar çoğunluktadır(Go, 2002:66). Bugün, kadın işçiler, Cape Verdians'lıların İtalya'ya, Filipinlilerin Ortadoğu'ya, Taylandlıların Japonya'ya yaptıkları göç kadar farklı göç hareketlerinde çoğunluğu oluşturmaktadırlar. Cinsiyet farklılığı küresel göç tarihinde daima önemli bir yer tutmuştur; ancak çağdaş göçlerde özellikle kadınların görünürlüğü artmıştır(Castles ve Miller, 2008: 12-13).

Dünya Bankası raporuna göre, 1960 ve 2005 yılları arasında uluslararası göçmen kadınların tüm göçmenler içindeki oranı 3 puan artarak % 46.7'den % 49.6'ya çıkmıştır. Kadın göçmenlerin sayısı 95 milyona yükselmiştir ve artmaya da devam etmektedir(Milliyet, 2007). Son tahminlere göre, dünyada 25 milyon kişi zorla yerlerinden edilmektedir ve bunların % 70'ini de kadınlar oluşturmaktadır (Anon, 2007).

Kadınsallaşmış bir göçün karakteristik özellikleri şöyle sıralanabilir: Göç edilen ülkelere çocukların ya da diğer aile bireylerinin girişine izin verilmemesi sebebiyle tek başına göç eden kadınların sayısı artmıştır. Bazı ülkelerin, göçmen alımını sınırlandırmalarının bir sonucu göçmen kadınlar arasında belgesiz, yani yasadışı olarak nitelendirilenlerin oranı bugüne kadarki en üst seviyeye ulaşmıştır. Göçmen kadınlar arasında belirli bir rotada gidip gelen ya da kendi organize ettikleri bir rotasyonu takip edenlerin sayısının arttığı gözlenmektedir. Göç, özellikle üç iş koluna odaklanmaktadır: Ev işleri (ki ev işleri bugün dünya genelindeki en önemli sektör konumundadır), lokantacılık ve eğlence sektörü kapsamında fuhuş... Bu iş alanlarında geleneksel olarak (düşük ücretli ya da sosyal güvenlikten yoksun çalışan) kadınlar ağırlıktadır(Lutz, 2007).

Mülteci kadınlar, sığınma öncesinde, sığınma arama sırasında ve sığınma ülkesinde cinsiyete dayalı şiddete maruz kalmaktadırlar. Açık ki, kadınların durumu hassastır ve özel korunmaya ihtiyaç duymaktadırlar(Anon , 2009b). Daha fazla fiziksel ve duygusal şiddet riskiyle karşı karşıyadırlar. Mülteci hareketlerinin her safhasında kadınların, cinsel istismara maruz kaldıkları, fuhşa zorlandıkları, etnik temizlemede bir araç olarak kullanıldıkları, doğum yapmaya zorlandıkları ve fiziksel güvenliklerinin risk altında olduğu gözlemlenmektedir. Beraberinde kimsesi olmayan, ailesini kaybetmiş, terkedilmiş, aile reisi konumunda olan veya eşini savaşta kaybetmiş kadınlar, bu tehlike ve istismarlarla, diğer kadınlara kıyasla daha fazla karşılaşmaktadırlar (Odman, 1996). Özellikle mülteci statüsünün saptanması ile ilgili işlemlerde, kadınlarla erkekler arasında ayırım yapılmakta, erkek görevliler işlemler sırasında, yiyecek ve giyecek gibi temel ihtiyaç maddelerinin dağıtımında kadınları cinsel yönden istismar etmektedirler(UNHCR, 1991).

Mültecilerin çoğunda, sığındıkları ülkede, yasal olarak kalabilmelerine olanak sağlayan belgeler aile reisi olarak erkeklerle verilmektedir. Bu belgelere sahip olmayan kadınlar, eşleri tarafından terk edilmeleri veya eşlerini terk etmeleri halinde çeşitli güçlüklerle karşılaşmakta, gerekli belgeleri ibraz edemediklerinde tutuklanmakta, ayrıca belgeleri olmadığından çalışma izni alamamakta ve

yardımlardan yararlanamamaktadırlar. Bu duruma düşen kadınlar, cinsel istismar ile karşı karşıya kalmakta, kendilerini ve ailelerini geçindirmek için yasal olmayan yollara başvurumaktadırlar (UNHCR, 1991). Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) tarafından yapılan değerlendirmelere göre, beraberinde kimsesi bulunmayan kadınlar ve kız çocukları ile aile reisi olan kadınlar, daha çok cinsel şiddet riski altında olan kişilerdir (UNHCR, 1995).

Göçlerle birlikte aileler, sosyal, ekonomik ve doğal yaşam kaynaklarından kopmakta, dolayısıyla göçün ardından aileye ilişkin temel konuları değiştirecek olan çok yönlü etkiye maruz kalmaktadırlar (Williams, 1990). Göç başlangıçta çekirdek ya da geniş ailelerde meydana gelirken aileler daha sonra kaynak ve yiyecekleri muhafaza etmek için ailenin diğer üyelerinden kopmakta ve aileler parçalanmaktadır (Westermeyer, 1986). Ayrıca göç, göçmenlerin aile yapısını da (rol ve statü dağılımı, karar verme, eşler arası ilişkiler ve bunların fonksiyonları, çocuk ve yaşlılara bakış, akraba ve çevre ilişkileri vb. faaliyetler) etkilemektedir (Meredith ve diğ., 1986).

Geniş aile sisteminin çökmesi evli çiftleri koruyucu bir ağdan yoksun bırakmakta ve onları, çevrelerindeki stres yaratıcı koşullarla doğrudan yüz yüze getirmektedir (Lin, 1986). Göç süreçlerinde bazı bireyler eşleriyle daha yakınlaşırken, bazı evlilikler son bulabilmektedir (Palmer, 1981). Ayrıca, çiftler birbirlerini destekleyemeyecek kadar yorgun da düşebilmektedirler (Lin, 1986). Kadınlar, sığınma sürecinde aile içinde de çatışmalar yaşamaktadırlar. Bunun nedenlerinden biri ekonomik sorunlardır. Ayrıca yasal statülerinin belirsizliği, gelecek kaygısı, iş bulamama gibi nedenler de aile içi çatışmaya sebep olmaktadır (Mazlum-Der, 2005; 65).

En kaygı verici olan, özellikle kadınlara yönelik, aile içindeki şiddetin arttığını bildiren raporlardır (Bonnerjea, 1985; Chan, 1984; Krumperman, 1983; Lin, 1986; Reynell 1986). Bunun en temel sebeplerinden biri, sığınma süresinin uzunluğudur. Aile içi şiddet, sığınmacıların sorunlarla başa çıkmalarını zorlaştırmakta ve psikososyal durumlarını iyice kötüleştirmektedir (Anon, 2009b). Ancak bu kadınlar, çoğunlukla eşlerinden şikâyetçi olmamakta ve bu durumu gizlemektedirler. Çoğu zaman da şikâyetçi olmalarının, geldikleri ülkeye iade edilmelerine neden olabileceği kaygısını taşımaktadırlar (Mazlum-Der, 2005; 65).

Yukarıda anlatılan zorunlu göçler yanında, diğer grupta yer alan isteğe bağlı göç kapsamında kadın emek göçünün, aile ve toplum dinamikleri üzerinde ciddi etkileri vardır. Evli kadınların çocuklarının bakımlarını ailenin diğer üyelerine bırakarak emek göçü sürecine katılmaları aile içerisindeki ilişkileri ve toplumsal cinsiyet rollerini ciddi biçimde etkiler (Castles ve Miller, 2008:230-231).

Göçlerle birlikte iktisadi birim olarak ailenin konumu, kadının para kazanmasıyla (hele bir de tek kazanan oysa) önemli ölçüde değişmektedir. Göç etmiş erkeklerin kadına bağımlı olmaları, ailede çatışma zemini hazırlamaktadır. Winland 'ın (1994) yapmış olduğu çalışmada, görüşülen işsiz erkekler, ailede otoritelerini kaybettiklerini ve durumu düzeltecek sosyal yapının olmadığını belirtmişlerdir. Kadının kazancının aile gelirinin en önemli bölümünü teşkil etmesi, mevcut sosyal yapıya karşı bir tehdit olarak algılanmaktadır. Bu algının

yarattığı soruna kadınlar tarafından da dikkat çekilmesi önemlidir. Kadın erkek rollerindeki değişiklikler konusunda görüşleri alınan kadınlar; kendi ülkelerindeyken hem kadın hem erkek çalıştığından her şeyin yolunda olduğunu belirtmişlerdir. Fakat göçten sonra eve para getirenin genellikle kadınlar olması, aile ilişkilerini olumsuz yönde etkilemektedir(Winland,1994).

SONUÇ

Görüldüğü gibi, isteğe bağlı veya zorunlu, hangi göç türüne tabi olurlarsa olsunlar, süreç kadınları, fiziksel, psikolojik veya cinsel şiddete maruz kalma açısından zayıf duruma düşürmektedir. Açıktır ki bu durumun tespiti, ancak konuya ilişkin çözüm arayışları doğurursa anlam kazanacaktır. Aşağıdaki öneriler bu doğrultuda düşünmenin sonucudur:

- Göç alan ülkeler ve konu ile ilgilenen kurum ve kuruluşlar yardım için özellikle göç sürecinde yalnız olan kadınlara öncelik tanınmalıdır.

- Yabancı bir ülkede bulunulmasından dolayı; barınma, gıda, sağlık ve giyim gibi karşılamakta güçlük çekilen temel ihtiyaçların temininde, kadınların herhangi bir istismara maruz kalmamalarını garantilemeye yönelik düzenlemeler yapılmalıdır.

- Göç eden ailelerin, içinde buldukları zor şartlar yüzünden aile içinde yaşayacakları olası sorunlarda onlara danışmanlık ve rehabilitasyon hizmeti verecek birimler kurulmalı ve bu birimler görevlerini yerine getirme süreçlerinde desteklenmelidir.

- Göç eden kadınların özel durumları dikkate alınarak, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, Uluslararası Göç Örgütü, Sığınmacı ve Göçmenlerle ilgili sivil toplum kuruluşları v.b. kurum ve kuruluşlar, kadın göçmenlerin sorunlarına daha yakından eğilmek suretiyle yabancı bir ülkede zor duruma düşmelerini engellemelidirler.

KAYNAKLAR:

Amjad, R.(1996). Philippines and Indonesia: on the Way to a Migration Transition. Asian and Pasific Migration Journal,5:2-3.(Castles, Stephen ve Miller, Mark, J.(2008). Göçler Çağı. Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınlarından alınmıştır)

Anon.(2007). Göçün Getirdiği Kadınlara Özgü Tehlikeler Var. <http://www.bianet.org/bianet/kategori/bianet/103320/gocun-getirdigi-kadinlara-ozgu-tehlikeler-var> Erişim:15.02.2009

Anon. (2009a:57). Kadına Yönelik Şiddet. <http://e-kutuphane.egitimsen.org.tr/pdf/345.pdf> Erişim:11.02.2009

Anon. (2009b). Mülteci Kadınlar. http://www.multeci.net/multeci_kadinlar1.html Erişim: 11.02.2009

Anon. (2009c). Kadınlara Karşı Şiddetin Tasfiye Edilmesine Dair Bildiri <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhak/pdf01/221-227.pdf> Erişim:03.03.2009

Bonnerjea, L.(1985) Shaming the World: The Needs of Refugees Women. World University Service. London.(Williams, A., H.: Families in Refugee Camps.: Human Organization. Vol:49, No:2, 100-109, 1990 dan alınmıştır.)

- Castles, Stephen ve Miller, Mark, J.(2008). Göçler Çağı. Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Chan, K.(1984) Indochinese Refugees and Social Support: The Theoretical Importance of the Family and Social Networks in Research and Social Intervention. Vancouver. (Williams, A., H.: Families in Refugee Camps.: Human Organization. Vol:49, No:2, 100-109, 1990 dan alınmıştır)
- Go,S. P.(2002). Detailed Case Study of the Philippines, R.Iredale, C. Hawksley ve K.Lyon(der.), Migration Research and Policy Landscape: Case Studies of Australia, the Philippines and Thailand, Asia-Pacific Migration Research Network, Wollongong.
- (Castles, Stephen ve Miller, Mark, J.(2008). Göçler Çağı. Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınlarından alınmıştır)
- Gökbayrak, Şenay.(2006). Uluslararası Göçler ve Kadın Emeği. Çalışma Ortamı Dergisi,Sayı:86, Mayıs-Haziran. <http://sosyalpolitika.fisek.org.tr/?p=34> Erişim:14.02.2009
- IOM(2000). World Migration Report 2000, IOM, Cenevre.(Castles, Stephen ve Miller, Mark, J.(2008). Göçler Çağı. Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınlarından alınmıştır)
- IOM(2003). International Organization for Migration, World Migration 2003, Cenevre, s.5-6.(Toksöz, Gülay (2006). Uluslararası Emek Göçü. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları'ndan alınmıştır).
- KSSGM. (1995). Eylem Platformu ve Pekin Deklarasyonu. Dördüncü Dünya Kadın Konferansı Pekin, Çin 4-15 Eylül 1995. T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü. No Name ofset Matbaacılık.
- Lin, K. M.(1986). Physicopathology and Social Disruption in Refugees. In Refugee Mental Health in Resettlement Countries. C. Williams and J. Westermeyer(Ed.), Pp.61-73. Hemisphere Publishing Co. Washington DC. (Williams, A., H.: Families in Refugee Camps.: Human Organization. Vol:49, No:2, 100-109, 1990 dan alınmıştır.)
- Lutz,Helma(2007). Göç Dışildir. <http://www.goethe.de/ges/pok/prj/mig/lum/tr2499278.htm> Erişim:15.02.2009
- Mazlumder.(2005). Türkiye'deki Geçici Sığınmacı Kadın ve Çocukların Psikososyal Durumlarının Tespiti ve Yaşam Koşullarının İyileştirilmesi İçin Çözüm Önerileri. İnsan hakları ve Mazlumlar İçin dayanışma Derneği. Öztepe Matbaacılık. Ankara.
- Odman, M.Tevfik.(1996) Kadın Mülteciler. AÜ. SBF. İnsan Hakları Merkezi Yayınları No:19. İmaj Yayınevi . Ankara.
- Palmer, I. Advancement Preparation and Settlement Needs of Southeast Asian Refugee Women. International Migration Review 19:94-101:1981. (Williams, A., H.: Families in Refugee Camps.: Human Organization. Vol:49, No:2, 100-109, 1990 dan alınmıştır).
- Parnwell, Mike(1993). Population Movements and the Third World, USA: Routledge Press Introductions to Development Series.(Buz, Sema (2004). Zorunlu Çıkış Zorunlu Kabul Mültecilik. SGDD Yayınları, Özbay Ofset Matbaacılık, Ankara'dan alınmıştır).
- Meredith, W. H. ve diğ. (1986). Family Stress and Cultural Adaptation: Home Economics Needs of Lao Hmong Refugees. Home Economics Research Journal. 15(2),90-96.
- Milliyet(2007). Dünya Bankası raporu: 95 milyon kadın göçmen var. <http://www.milliyet.com.tr/2007/11/28/son/sondun07.asp> Erişim:15.02.2009

- Krumperman, A.(1983) Psycosocial Problems of Violence, Especially Its Effect on Refugees.L&T Press, Ltd. Luton, England. (Williams, A., H.: Families in Refugee Camps.: Human Organization. Vol:49, No:2, 100-109, 1990 dan alınmıştır.)
- Reynell, J.(1988). Socio-Economic Evaluation of the Khmer Refugee Camps on the Thai-Kampuchean Border. Oxford, 1988. (Williams, A., H.: Families in Refugee Camps.: Human Organization. Vol:49, No:2, 100-109, 1990 dan alınmıştır.)
- Westermeyer, J.(1986). Indochinese Refugees in Community and Clinic: A Report from Asia and the U.S. In Refugee Mental Health in Resettlement Countries. C. Williams and J. Westermeyer, eds. Pp. 113-130. Washington, DC: Hemisphere Publishing Co. (Williams, A., H.: Families in Refugee Camps.: Human Organization. Vol:49, No:2, 100-109, 1990 dan alınmıştır.)
- Williams, Ann, Holly. (1990). Families in Refugee Camps.: Human Organization. Vol:49, No:2, 100-109.
- Winland, D.N.(1994) Christianity and Community: Conversion and Adaptation Among Hmong Refugee Women. Canadian Journal of Sociology. 19:1:21-45.
- Uca, Feleknas.(2006). Göçmen Kadınlar. <http://www.gundem-online.com/haber.asp?haberid=11933> Erişim:18.02.2009
- UNHCR(1991). Guidelines On the Protection of Refugee Women. UNHCR. Geneva.
- UNHCR (1995). Sexual Violence Against Refugees: Guidelines on Protection on Prevention and Response. UNHCR. Geneva, 8 March 1995. (Odman, M.T. (1996). Kadın Mülteciler. AÜ. SBF. İnsan Hakları Merkezi Yayınları No:19. İmaj Yayınevi . Ankara' dan alınmıştır).
- UN(2004). Trends in Total Migrant Stock: The 2003 Revision. Diskette Documentation, United Nations Department of Economic and Social Affairs Population Division Working Paper No. ESA/P/WP.188.(Sirkeci, İbrahim(2006). Küresel Kontrol Çabalarına Karşı Bireysel Aşma Çabaları: Türkiye ve Irak Örneklerinde Uluslararası Göçün Evrimi. 8-11 Aralık 2005 Uluslararası Göç Sempozyumu Bildiriler. Sistem Matbaacılık'tan alınmıştır).
- Yalçın, Cemal (2004). Göç Sosyolojisi. Ankara: Anı Yayıncılık.

TÜRKİYE'DE KADINLARDA İNTİHAR VE CİNAYET SONUCU ÖLÜMLER: COĞRAFİ DAĞILIŞI VE YILLARA GÖRE DEĞİŞİMİ (1998-2006)

*Doç. Dr. Semra GÜNAY**

ÖZET

Ölüm nedenlerinden kaza yaralanmaları, cinayet ve intiharlar dış, süreğen hastalıklar ise iç etkenler olarak kabul edilmektedir. Dış etkenler sonucu ölüm riskinin arttığı coğrafi alanlarda, durumun kontrol altına alınması ve ölüm oranlarını azaltmak için çeşitli önlemlerin belirlenmesi halk sağlığı hizmetlerinin hedefleri arasında yer almaktadır. Bu nedenle dünyada dış ölüm etkenlerine ilişkin ölüm oranı atlasları hazırlanmaktadır.

Bu bildiride kadınlarda intihar ve cinayet sonucunda görülen ölümlerin illere ve yaş gruplarına göre dağılışı ile yıllar bazında değişimi ele alınmaktadır.

İntihar hem sosyoekonomik düzeyin yüksek olduğu, hem de düşük olduğu, nüfus büyüklüğünün farklı özellikler gösterdiği illerde yüksek oranlarda meydana gelirken, cinayet daha çok genel hatlarıyla sanayileşmiş, büyük nüfuslu illerde öne çıkmaktadır. İntihar ve cinayetin zaman içindeki değişiminde de benzer bir durum olduğu söylenebilir.

Anahtar Sözcükler: Sağlık coğrafyası, kadın coğrafyası, intiharların dağılışı, cinayetlerin dağılışı, ölüm oranı haritaları, standardize edilmiş ölüm oranları.

THE RATES of MORTALITY in FEMALE SUICIDE and HOMICIDE in TURKEY: GEOGRAPHIC DISTRIBUTION and TEMPORAL DIVERSITY (1998-2006)

While unintentional injury, homicide and suicide are called external causes, chronic illness are recognized internal causes in mortality. Determining prevention to decrease of mortality rate and getting undercontrol of conditions in geographic areas in which external causes have been increased have a part among the main aims of publik healt services. Therefore, external causes of mortality atlases have been published in the World.

In this study, the rates of mortality in female suicide and homicide have been discussed according to the age specific rates, geographic distibution and temporal diversity.

It differs from homicide in that suicide has been ocured in the cities which have both high and low socioeconomic levels and having different size of population. Homicide has rather come into prominence in large populated and industrial cities. It is expressed that there is a paralel structure on diversity of suicide and homicide in time.

Keywords: Health geography, feminist geography, distiribution of suicide, distribution of homicide, mortality maps, standarized mortality rate.

* Anadolu Üniversitesi Uyu ve Uzay Bilimleri Araştırma Enstitüsü,
semragunay@anadolu.edu.tr

1. GİRİŞ

Ölüm oranları verisi, ölüm oranlarının mekânsal dağılımının ortaya çıkarılmasında, bu dağılımın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığı ve zaman içerisinde değişiklik gösterip göstermediğinin belirlenmesinde kullanılmaktadır. Hasta olma hâli oranlarına ilişkin verilere ulusal düzeyde ulaşılamaması nedeniyle sağlıkla ilgili araştırmalarda ölüm verileri güvenilir ve kıyaslamalara uygun veri kaynağı olarak kullanılmaktadır.

Ölüm nedenlerinden kaza yaralanmaları, cinayet ve intiharlar dış, hastalıklar ise iç etkenler olarak kabul edilmektedir. Dış etkenler sonucu ölüm riskinin arttığı coğrafi alanlarda, durumun kontrol altına alınması ve ölüm oranlarını azaltmak için çeşitli önlemlerin belirlenmesi halk sağlığı hizmetlerinin hedefleri arasında yer almaktadır.

Sağlık alanında haritalar, 1800'lü yılların ortalarından beri kullanılmaktadır. 1975'lerden sonra, bilgisayarların ve coğrafi bilgi sistemi yazılımlarının gelişmesiyle ölüm oranları haritaları ve atlasları yapılmaya başlanmıştır. Ölüm oranları haritaları ile nedeni belirli ölümlerin coğrafi dağılımının ortaya konması, çeşitli coğrafi düzeylerde yaklaşık değerlere sahip alanları görmeye, aynı orana sahip alanların sınırlarını belirlemeye ve geniş coğrafi dokuda bölgesel oranları karşılaştırmaya olanak vermektedir. Ortalamanın üzerinde riskin bulunduğu alanlar detaylı çalışmaların yapılmasını gerektiren yerler olarak ortaya çıkmaktadır. Ölüm oranlarının coğrafi dağılımına ilişkin çalışmalar, yaşam tarzı ve çevresel etkenler gibi hastalıklarda önemli rol oynayan etkenler hakkında ipuçları da vermektedir.

Dünyada dış ölüm nedenlerine ilişkin atlaslar yayımlanmaktadır. Bu atlaslar dış nedenlere bağlı ölüm oranlarını azaltmakla ilgilenen karar vericilerin ve halk sağlığı uzmanlarının referans kullanmaları için hazırlanmaktadır. Bir halk sağlığı sorunu olarak dış nedenlerle bağlı ölümlere odaklanmış kimselere yardım ederek, ölüm oranı yüksek riske sahip gruplar ya da belirli alanlarda farkındalığı artırmak amaçlanmaktadır (Reshma and at all., 2005). Dış nedenlere bağlı ölümler önlenemez ölüm olarak kabul edilmektedir. Yüksek risk altındaki grupların belirlenmesi ve yaygınlığının tespit edilmesinde ölüm oranı haritaları yararlı olmaktadır. Dünyada iç nedenlere bağlı hasta olma hali ve ölüm, dış nedenlere bağlı yaralanma ve ölüm oranlarının coğrafi dağılımına ilişkin çok sayıda araştırma yapılmaktadır.

Dış nedenlere ilişkin haritalar yapılmakla birlikte çok az sayıda araştırmada intihar ya da cinayet sonucu ölümlerin coğrafi çeşitliliği ve coğrafi dokusu üzerine odaklanılmıştır. İntihar haritaları ilk olarak 1881 yılında Morselli ve 1952 yılında Durkheim tarafından yapılmıştır. Bu haritalardan günümüze kadar sosyoekonomik karakterlerinin göstergeleri ile intiharın alan tabanlı birleşimini gösteren pek çok nitel araştırma yapılmıştır. Pek az çalışmada da intiharın çeşitliliği ve deseni konusunda harita kullanılmıştır.

Her ne kadar intihar ve cinayet coğrafyası yeteri kadar anlaşılammışsa da araştırmaların çoğu ülke ya da bölge gibi geniş alanlardaki dağılım ve zaman içinde değişime yoğunlaşmıştır. Bu tür araştırmaların ardından ölüm oranının sıra dışı olduğu yerler fark edilmekte ve dar alanlı, detaylı araştırmalar

yapılabilmektedir. Dar alanlı çalışmalarda ölüm oranlarının mekanla ve/veya sosyo ekonomik faktörlerle ilişkisinin olup olmadığı araştırılmaktadır (Cubbin ve ark., 1999; Middleton ve ark., 2008; Bell ve ark., 2009). Dar alanlı çalışmalar yapılabilmesi için ölenlerin yaşadıkları yer, adres ve posta kodları temeline göre ölüm belgelerinde kayıtların olması gerekmektedir. Ulusların intihar ve cinayet gibi dış nedenlere bağlı ölüm desenlerinin coğrafi tasvirini yapmak amacı için düzenli olarak kaydedilen bu ölüm belgeleri en iyi ulaşılabilen bilgi olarak kabul edilmektedir. Ne yazık ki TÜİK'ten (Türkiye İstatistik Kurumu) bu detayda bilgi henüz alınmamaktadır.

2. YÖNTEM

Bu bildiriye 1998-2006 yılları arasındaki kadınlarda intihar, cinayet ve nedenlerine bağlı ölümlerin zaman ve mekan içindeki değişimi incelenmiştir. Öncelikle illere, cinsiyete ve yaş gruplarına göre dış nedenlere bağlı ölüm verileri TÜİK'den elektronik ortamda alınmıştır. TÜİK, ölüm nedenlerini Dünya Sağlık Teşkilatı'nca öngörülen 50 ve 150 Uluslararası Hastalık Sınıflamasına (UHS8) göre ayırma tabi tutarak değerlendirmektedir. Ölüm verileri il ve ilçe merkezlerinden derlenmektedir. Şehrin coğrafi tanımı farklı olmasına rağmen, TÜİK, il ve ilçe merkezlerini şehir olarak kabul etmektedir. Bu nedenle Türkiye ölüm verileri “şehir verileri” olarak değerlendirilmiştir.

Ölümlerde konulan teşhis, ölümün gerçekleştiği yerin özellikleri, otopsi sıklığı, hastalık ve tıp eğitimindeki kültürel algılama farklılıkları gibi çeşitli etkenlere göre farklılıklar gösterebilmektedir (Yiannkoulias ve arkadaşları, 2005). Bu nedenle verilerin güvenilirlik ve geçerliliğini artırmak için uzun yıllar verilerinin ortalamaları alınarak haritalanmaktadır (Cossman ve arkadaşları, 2003). TÜİK'ten alınan verilerin 9 yıllık ortalamaları alınmış, ölüm oranlarının gelişimini görebilmek için de 3'er yıllık (1998-2000, 2001-2003 ve 2004-2006) ortalamalar kullanılmıştır.

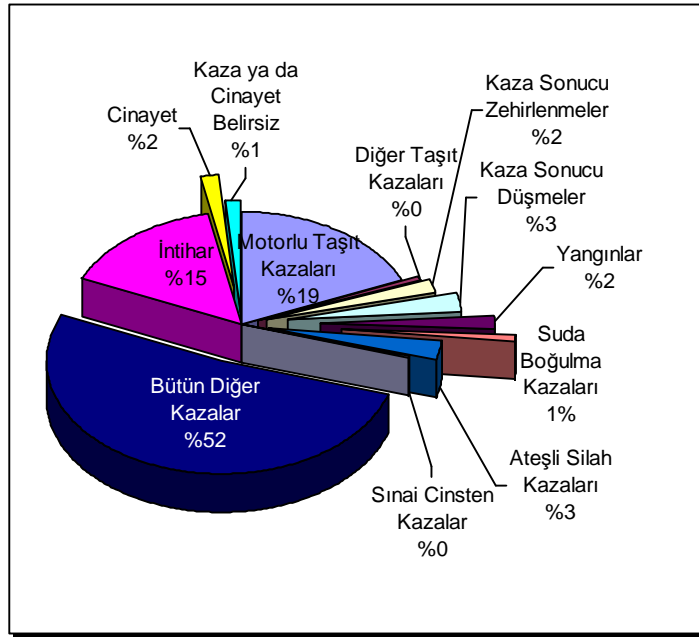
Ölüm, hasta olma hali, yaralanma ve diğer sağlık sorunları gibi sağlık göstergeleri nüfus büyüklüğü ve yapısı, mekânsal dağılım ve zamana bağlı olarak değişiklikler göstermektedir. Farklı toplumlar arasında kıyaslama yapabilmek için nüfus büyüklüğü ve yaş grupları gibi demografik özelliklerden kaynaklanan yanıtıcılığın yok edilmesi gereklidir. Nüfus büyüklüğünün yanıtıcı etkisini yok etmek için “kaba oranlar” alınmakta, yaş gruplarının dağılımındaki farklılıktan kaynaklanan yanıtıcılığı kaldırmak için de “yaş düzeltmesi” yapılmaktadır (Günay, 2008a). Sayıca fazlalığın yanıtıcılığını ortadan kaldırmak için karşılaştırmalarda 100.000 kişiye düşen hasta veya ölüm oranı kullanılmaktadır (NCHS, 2008; NAACCR, 2008). Ancak, hem hasta olma hali hem de ölüme ilişkin kaba oranlar zaman içinde nüfustaki sayısal değişmeden etkilenmektedir (Anderson ve Rosenberg, 1998). Bu nedenle kaba oranlarla zamana bağlı değişimler takip edilemez.

Yaş ile ölüm riskinin gidişi arasında bir ilişki bulunmaktadır. Bazı ölüm nedenlerinde yaşın artmasıyla birlikte ölüm riski de artmaktadır. Bazı ölüm nedenleri ise, çocuklar ve gençler arasında daha yaygın olabilmektedir. Böyle bir durumda bir bölge, ülke, kıta ya da dünya ölçeğinde bir kıyaslama yapabilmek için, karşılaştırma yapılacak yerlerdeki nüfus yapılarının standart bir nüfusa göre düzeltilmesi gerekmektedir. Ölüm verileri **Yaş düzeltme** (NCHS,

2008; NAACCR, 2008) işlemi ile standardize edilmektedir. Bu araştırmada **Doğrudan Yaş Düzeltme Yöntemi** kullanılmıştır. Doğrudan yaş düzeltme için standart bir yaş dağılımına ya da nüfusa gereksinim vardır. Genellikle çalışılan ülkenin belli bir yıla ait yaş gruplarına göre nüfusu standart nüfus olarak kullanılmaktadır (Anderson ve Rosenberg, 1998). Bu bildiri standart nüfus olarak 2000 Yılı Yaş Gruplarına Göre Türkiye Genel Nüfus Sayım sonuçları kullanılmıştır.

3. BULGULAR

TÜİK'in yayınladığı 2007 yılı 150 nedene göre ölüm verilerine genel olarak bakıldığında 212713 toplam ölüm vakasının %55,5'i (118.059 kişi) erkeklerde, %44, 5'i (54672 kişi) kadınlarda meydana gelmiştir. Kayıt altına alınan 150 ölüm nedeninin %3,1'ini dış nedenler oluşturmaktadır. Türkiye'de 2002-2006 dönemine ait belli başlı 14 ölüm nedeninin coğrafi dağılışı ile ilgili yapılan araştırmada dış ölüm etkenleri %3'lük orana sahiptir olduğu belirlenmiştir. Bu oranın %2'sini erkekler, %1'ini kadınlar oluşturmaktadır. Cinsiyete göre incelendiğinde; erkeklerin ölüm nedenleri içerisinde dış etkenlerin oranı %3.6, kadınlarda ise %2.3'tür (Günay, 2008b).



Şekil 1. Türkiye'de kadınlarda dış nedenlere bağlı ölümler (1998-2006)

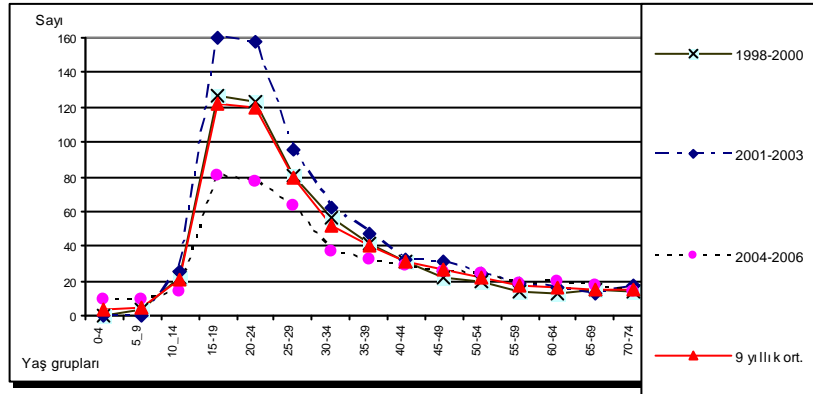
Şekil 1'de Türkiye'de kadınlarda dış nedenlere bağlı ölümlerin 1998-2006 yıllarına ait 9 yıllık ortalaması verilmektedir. Grafik incelendiğinde, intihar nedeniyle ölüm oranının %15, cinayet sonucu ölüm oranının %2 ve intihar veya cinayet olduğu tanımlanamayan ölümlerin oranının ise %1 olmak üzere araştırma konusunun toplam %18'lik bir orana sahip olduğu görülmektedir.

3.1. İNTİHAR NEDENİYLE ÖLÜMLER

İntihar vakitsiz ölümlerin başlıca sebeplerinden biridir. İntihar sonucu ölümler Türkiye'de motorlu taşıt kazalarından sonra ikinci sırada yer almaktadır.

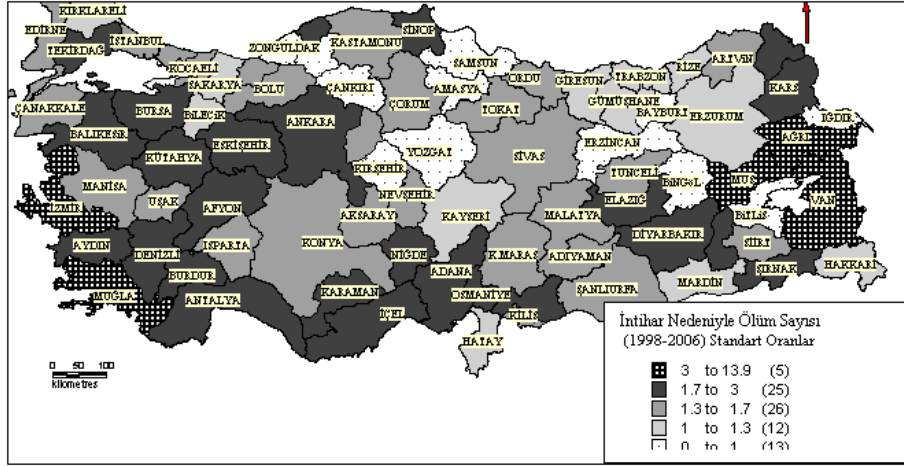
Ailesinde intihar vakaları olanlar, alkolikler ve ruhsal hastalık tanısı konulanlar ya da kişilik bozuklukları olanlar yüksek intihar eğilimi taşımaktadır. Belirli sinir taşıyıcı metabolizma ürünleri, daha önce intihar teşebbüsünde bulunma, boşanma ya da eşini kaybetme gibi gerilim yaratan olaylar ve ateşli silahları kolay elde etme, gençlerin intihara tanık olmaları intihar üzerindeki diğer önemli etkenler arasındadır (Pickle ve ark., 1996).

İntihar vakalarının yaş gruplarına göre dağılımı ve yıllara göre değişimi Şekil 2'de gösterilmiştir. 10-14 yaş grubunda artışa geçen intihar nedeniyle ölüm oranlarının en yüksek düzeyine 15-19 yaş grubunda erişmektedir. Bu yaş grubunu 20-24 yaş grubu izlemekte, yaş artışıyla birlikte ana hatlarıyla intihar vakalarında azalma görülmektedir. İntiharda özellikle en önemli risk grubunu genç nüfus oluşturmaktadır. Yıllar bazında gelişimi incelendiğinde; intihar vakalarında gençlerde azalma yaşanırken, çocuk nüfusta ve 50 yaş üzerinde (70-74 hariç) artış meydana gelmiştir.



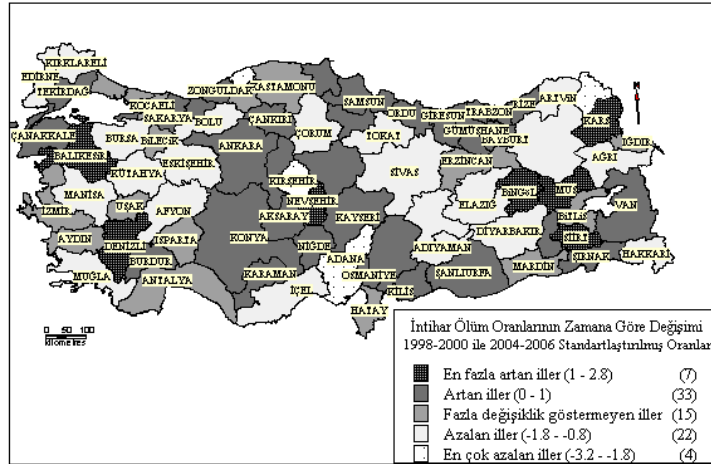
Şekil 2. İntiharlara göre ölüm oranlarının yaş gruplarına göre dağılımı ve yıllara göre değişimi

Yapılan araştırmalarda ölüm verisi kayıtlarının mekânsal dağılım ve farklılığın büyüklüğü konusunda bilgi verecek şekilde sınırlılığın rağmen intihar vakalarının coğrafi değişkenlik gösterdiği belirlenmiştir. Son yıllarda tüm sanayileşmiş toplumlarda intihar nedeniyle ölümlerin yaş yapısında değişiklikler göze çarpmaktadır. Olumsuz eğilimlerin çoğu, genellikle genç insanlar arasında görülmektedir (Middleton ve ark., 2008).



Şekil 3. Türkiye'de intihar nedeniyle ölüm oranlarının dağılımı (1998-2006 yaş düzeltmesi yapılmış oran)

İntihar nedeniyle ölüm oranlarının dağılımı incelendiğinde (Şekil 3) ölüm oranı yüksek olan iller, Doğu Anadolu, Güney Doğu Anadolu, Akdeniz, Ege bölgelerinde, İç Anadolu Bölgesi'nin kuzeybatısında ve Marmara Bölgesi'nin güneyinde kümelenmektedir. Türkiye'nin doğusu ve batısında en yüksek oranların yer aldığı görülmektedir. En yüksek ölüm oranı Muğla ilinde (13.8) görülmektedir. Van ikinci (6), Ağrı üçüncü (3,8) sırada yer almaktadır. Ölüm oranı yüksek diğer iller, Muş, İzmir, Eskişehir, Ankara, Ardahan, Kars, Adana, Diyarbakır, Burdur ve Karaman'dır (sırasıyla 3.4, 3.1, 2.9, 2.9, 2.9, 2.9, 2.8, diğerleri 2.6). İç Anadolu Bölgesi'nin doğu ve güney kesimleri, Doğu Anadolu Bölgesi'nin batısı ve Doğu Karadeniz Bölümü'nde intihar nedeniyle ölüm oranları düşüktür.

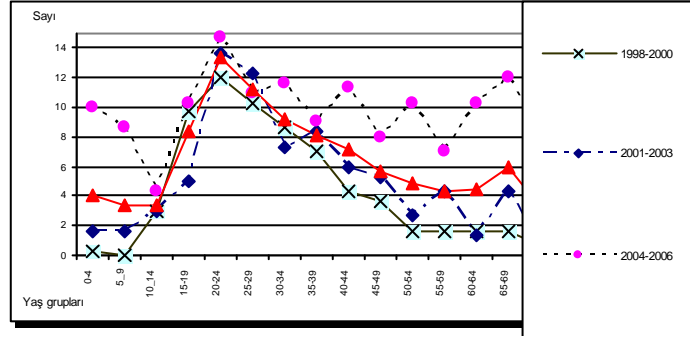


Şekil 4. Türkiye'de intihar nedeniyle ölüm oranlarının zamana göre değişimi (1998-2000 ile 2004-2006 yaş düzeltmesi yapılmış oranlar)

İntihar nedeniyle ölüm oranlarının zaman içinde gelişimi incelendiğinde (Şekil 4), Nevşehir dışında en yüksek artış gösteren illerin ülkemizin doğusu ve batında yer aldığı, Doğu Karadeniz Bölümü'ndeki, İç Anadolu Bölgesi'ndeki ve Güney Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki illerin çoğunda kadınlarda intihar olaylarının artış gösterdiği dikkat çekmektedir. İntihar nedeniyle ölüm oranının en yüksek olduğu il Kars'tır (2.8). İkinci sırada Siirt (1.3), üçüncü sırada Balıkesir, Bingöl ve Muş (1.2) gelmektedir. Nevşehir, Denizli, Ankara, Çanakkale ve Sakarya artışın yüksek olduğu iller arasındadır (sırasıyla 1.1, 1, ve diğerleri 0.9).

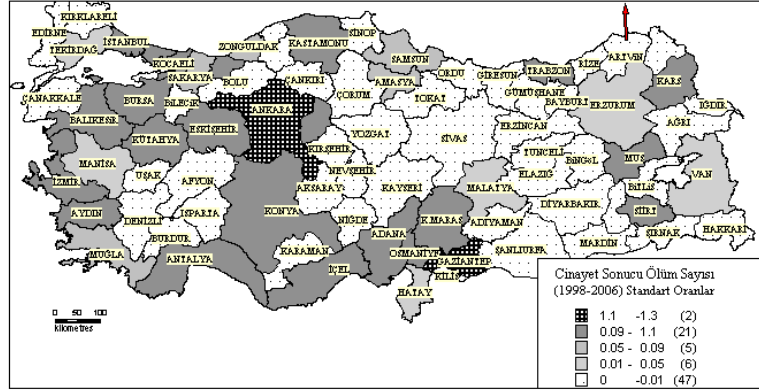
3.2. CİNAYET SONUCU ÖLÜMLER

Cinayetin sosyal ve yapısal ilişkilerini tartışan pek çok araştırma bulunmaktadır. Bazı teorilerde soysal organizasyon bozukluklarının cinayetin artmasına neden olduğu savunulmaktadır. Bazı çalışmalar da sosyal yoksunluk üzerine odaklanmaktadır. Bir takım araştırmalar da alt kültür grupları arasında şiddete yoğunlaşmıştır. Cinayetin coğrafi dağılışı, bu teorilerin ne kadar açıklayıcı olup olmadığını göstermektedir (Cubbin ve ark., 2000).



Şekil 5. Cinayet sonucunda ölüm oranlarının yaş gruplarına göre dağılımı ve yıllara göre değişimi

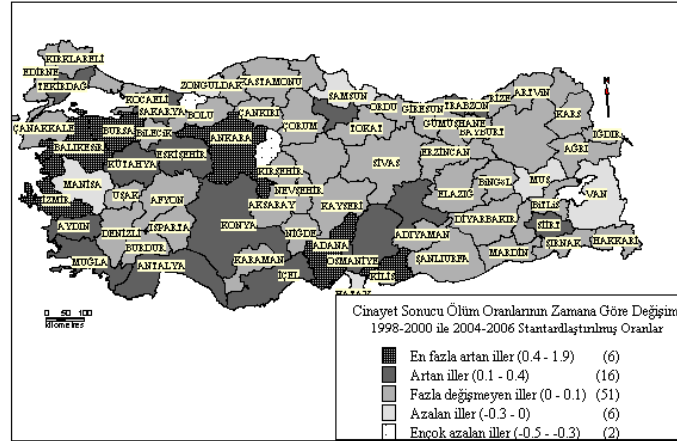
Cinayet sonucunda ölüm oranlarının yaş gruplarına göre dağılımı ve yıllara göre değişimi Şekil 5'te sunulmuştur. 20-14 yaş grubunda en yüksek değerine ulaşan cinayet sonucu ölüm oranları 55-60 grubuna kadar genel hatlarıyla azalma göstermekte ve daha ileri yaşlarda tekrar artışa geçmektedir. Cinayet sonucu ölümlerde de intihar gibi özellikle en önemli risk grubunu genç nüfus oluşturmaktadır. Yıllar bazında gelişim incelendiğinde; genel olarak yıllar itibariyle cinayet vakaları artmıştır. Cinayet sonucu kadın ölümleri bütün yaş gruplarında 2004-2006 döneminde en yüksek değerine ulaşmıştır. Ancak, kadınlarda çocuk cinayetlerinde artış dikkat çekmektedir.



Şekil 6. Türkiye'de cinayet sonucu ölüm oranlarının dağılımı (1998-2006 yaş düzeltmesi yapılmış oran)

Türkiye'de cinayet sonucu ölüm oranlarının dağılımı Şekil 6'da verilmiştir. Cinayet sonucu ölüm oranı yüksek olan illerin, ülkemizin doğusunda, Akdeniz, Ege, Marmara ve Karadeniz kıyılarında kümelenmeler oluşturmaktadır. İç kesimlerde, Ankara, Konya, Kırıkkale, Eskişehir ve Kütahya grup oluşturmuştur. En yüksek ölüm oranı Gaziantep ilinde (1.2) görülmektedir. Ankara ikinci (1.1), Adana ve İzmir üçüncü (0.9) sırada yer almaktadır. Ölüm oranı yüksek diğer iller, Bursa, İstanbul, Kırıkkale, Balıkesir, Kocaeli, Eskişehir ve Düzce'dir (sırasıyla 0.6, 0.4, 0.4, diğerleri 0.3). Genel hatlarıyla Anadolu'nun iç kesimlerinde cinayet sonucu ölüm oranlarının düşük olduğu gözlenmektedir.

Bu konuda yapılmış nadir çalışmalarda cinayet sonucu ölümlerin daha çok büyük şehirlerde görüldüğüne dikkat çekilmiştir. Türkiye'de de benzer bir durum tespit edilmektedir (Cubbin ve ark, 2000).



Şekil 7. Türkiye'de cinayet sonucu ölüm oranlarının zamana göre değişimi (1998-2000 ile 2004-2006 yaş düzeltmesi yapılmış oranlar)

Türkiye'de cinayet sonucu ölüm oranlarının zamana göre değişimi (1998-2000 ile 2004-2006) Şekil 7'de gösterilmiştir. Bu haritaya göre, kadınlara yönelik cinayetlerin ülkemizin güney ve batısına doğru artış gösterdiği görülmektedir.

En yüksek kadın cinayet oranı 1,9 ile Ankara'dadır. İzmir 1 oranıyla ikinci sırada, Balıkesir 0,9 oranıyla ile üçüncü sıradadır. Gaziantep, Bursa, Adana, Amasya, Antalya, Kocaeli, Siirt ve Osmaniye artış oranının en yüksek olduğu iller arasındadır (sırasıyla 0.8, 0.5, 0.4 ve diğerleri 0.3).

4. SONUÇ

İçerisinde intihar ve cinayetin de bulunduğu dış ölüm nedenleri önlenebilir olarak kabul edildiği için risk altındaki grupların belirlenmesi, durumun kontrol altında tutulması, önlemlerin alınması ve iyileştirme çalışmalarının yapılması açısından önem taşımaktadır.

Türkiye'de kadınlarda intihar ve cinayet vakalarında daha çok genç nüfus gruplarının risk altında olduğu görülmektedir. İntihar vakalarında zaman zaman içinde azalma görülmekle birlikte cinayetler özellikle de çocuk yaşta cinayete maruz kalmanın artmakta olması bu konunun acilen masaya oturtulması gerekliliğini göstermektedir.

İntihar nedeniyle ölüm oranlarının Doğu Anadolu, Güney Doğu Anadolu, Akdeniz, Ege bölgelerinde, İç Anadolu Bölgesi'nin kuzeybatısında ve Marmara Bölgesi'nin güneyinde yüksek olduğu dikkat çekmektedir. En yüksek oranlar Türkiye'nin doğusu ve batısında yer almaktadır. Muğla, Van, Ağrı, Muş, İzmir, Eskişehir, Ankara, Ardahan, Kars, Adana, Diyarbakır, Burdur ve Karaman dar alanlı detaylı çalışmaların öncelikle başlatılması gereken illerdir.

Doğu Karadeniz Bölümü'ndeki, İç Anadolu Bölgesi'ndeki ve Güney Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki illerin çoğunda kadınlarda intihar olaylarının artmakta olması nedeniyle durumu kontrol altına alıcı çalışmaların gerekliliğine işaret etmektedir. Özellikle artış oranının yüksek olduğu, Kars, Siirt Balıkesir, Bingöl, Muş, Nevşehir, Denizli, Ankara, Çanakkale ve Sakarya illerinde önlemler alınmalıdır.

Cinayet sonucu ölüm oranı yüksek olan illerin çoğu kıyı bölgelerimizde yer almaktadır. En yüksek ölüm oranı arasında bulunan Gaziantep, Ankara, Adana, İzmir, Bursa, İstanbul, Kırıkkale, Balıkesir, Kocaeli, Eskişehir ve Düzce'dedir.

Ülkemizin güney ve batısına doğru gidildikçe kadınlara yönelik cinayetlerin zaman içerisinde artış gösterdiği görülmektedir. En yüksek kadın cinayet artış oranı Ankara, İzmir, Balıkesir, Gaziantep, Bursa, Adana, Amasya, Antalya, Kocaeli, Siirt ve Osmaniye illerinde görülmektedir.

İntihar hem sosyoekonomik düzeyin yüksek olduğu, hem de düşük olduğu, nüfus büyüklüğünün farklı özellikler gösterdiği illerde yüksek oranlarda meydana gelirken, cinayet daha çok sanayileşmiş ve büyük nüfuslu illerde öne çıkmaktadır. Benzer durum intihar ve cinayetin zaman içindeki değişimi için de söylenebilir.

TEŞEKKÜR

Verilerin düzenlenmesinde emeklerini esirgemeyen Uzman İlknur SARAÇ ve Uzman Kaan Erkan UĞURLU'ya teşekkür ederim.

KAYNAKLAR

- ANDERSON, R. N. ve ROSENBERG H. M. (1998), "Age standardization of death rates: implementation of the year 2000 standard". *National Vital Statistics Reports* 47 (3) 1–17.
- BELL, N., SCHURMAN, N. ve HAMEED, S. M., (2009), "Are injuries spatially related? Join-count spatial autocorrelation for small-area injury analysis". www.injuryprevention.bmj.com.
- COSSMAN, R.E., COSSMAN, J.S., JACKSON, R. ve COSBY, A. (2003), "Mapping high or low mortality places across time in the United States: a research note on a health visualization and analysis project" *Health & Place*, 9, (361–369).
- CUBBIN, C, PICKLE, L. W. ve FINGERHUT, L., (2000), "Social context and geographic patterns of homicide among US black and white males" *American Journal of Public Health* 90 (4) 579-587.
- GÜNAY, S. (2008a), "Ölüm oranı haritalarının önemi ve hazırlanması" **2. Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri Sempozyumu** Erciyes Üniversitesi, 222-231 Kayseri.
- GÜNAY, S. (2008b), **Türkiye Ölüm Oranları Atlası: Bir Sağlık Coğrafyası Araştırması**. Çantay Kitabevi yayınları. İstanbul.
- LINSEY, K.R., SCHAPIRA, K. ve KELLY, T.P., (2001), "Oper verdict suicide-importance to research". *British Journal of Psychiatry*, 178, 465-468.
- MIDDLETON, N., STERNE, J.A.C. ve GUNNELL, D.J., (2008), "An atlas of suicide mortality, England and Wales, 1988-1994". *Health & Place* 14, 494-506.
- NAACCR. (2008), "The How, When and Why of Age-Adjustment." (Mart 2007) http://www.naacr.org/index.asp?Col_SectionKey=10&Col_ContentID=111
- NCHS. (2008), "Age adjustment". National Center For Health Statistics. (Mart 2007) <http://www.cdc.gov/nchs/data/wh/nchsdefs/ageadjustment.htm>
- PATEL, R. N., WALLACE L. J. D., PAULOZZI, L. (2005), **Atlas of Injury Mortality, Among American Indian and Alaska Native Children and Youth 1989–1998**. U. S. Department of Health and Human Services.
- PICKLE, L. W. ve ARK., (1996),. **Atlas of United States Mortality**. US Department of Health and Human Services National Technical Information Service, DHHS Publication No(PHS) 97-101. Springfield VA:US
- YIANNKOULIAS, N. SVENSON L. W. ve SCHOPFLOCHER D. P. (2005), "Diagnostic uncertainty and medical geography: What are we mapping?" *The Canadian Geographer*, 49 (3) 291–300.

KADINA YÖNELİK ŞİDDETLE MÜCADELEDE KADIN SIĞINMAEVLERİ VE YAŞAM STRATEJİLERİ

*Prof.Dr. Songül SALLAN GÜL**, *Hande ÖZDAMAR TIĞLI***,
*Arş.Gör.Ayşe ALİCAN****

Giriş

Kadına yönelik şiddet ve/veya aile/eviçi şiddet, uzun yıllar tabu olgulardan biri olmuştur. 1980'lere kadar kamu politikalarının gündemine taşınmayan aile içi şiddet olgusu sivil hareketin ve kadın aktivist grupların çabalarıyla görünür kılınmış, 2005 AB uyum politikalarının gereklilikleriyle ise yasal zorunluluk haline gelmiştir. BM Kadınlara Yönelik Şiddetin Önlenmesi Bildirgesi (1993) kadınlara yönelik şiddeti; "ister kamusal isterse özel yaşamda meydana gelsin, kadınlara fiziksel, cinsel veya psikolojik acı veya ıstırap veren veya verebilecek olan cinsiyete dayanan bir eylem veya bu tür eylemlerle tehdit etme, zorlama veya keyfi olarak özgürlükten yoksun bırakma" şeklinde tanımlamaktadır. Ülkemizde kadına yönelik şiddet ise evin veya evlilik ilişkisinin mahremiyeti içerisinde görüldüğünden şiddete maruz kalan kadınların büyük bir bölümü bu durumu saklama eğilimindedir (Mavili Aktaş, 1997:17). Nitekim araştırmalar eviçi şiddetin çok büyük bir çoğunluğunun kadına yönelik olduğunu ortaya koymakta ama resmi makamlara yansımaları çok daha düşük düzeylerde kalmaktadır (İlkaracan,1996:22).

Ülkemizde son yıllarda medyada yer alan haberler, namus adına işlenen cinayetler ve hükümetin son birkaç yıldır aile içi şiddetin önlenmesine yönelik gündemi kadına yönelik şiddetin çok yaygın olduğunu göstermektedir. Toplumsal bir sorun olan aile içi ve kadına yönelik şiddetle mücadelede devletin sorumlulukları bağlamında ise en acil ihtiyaç, şiddet gören ve risk altında olan kadınlarla çocuklarının korunması ve yatılı olarak kalabilmeleri olanağının sağlanmasıdır. Oysa ülkemizde sığınma-konukevleriyle ilgili düşünsel engellerin yanı sıra açılanların süreklilik kazanması, niteliğinin artırılması, ailelerin kadınlar ve çocuklar için güvenli yer haline getirilmesi, kadınların güçlendirilmesi, hayata tutunmalarının sağlanması ve çalışanlara toplumsal cinsiyet duyarlılığının kazandırılması gibi temel sorunlar devam etmektedir. Yine kadın sığınma evlerinde kalan kadınların tekrar hayata tutunmaları için geliştirilecek kurumsal destek ve yaşam stratejilerinin geliştirilmesi de oldukça yetersizdir. Bu çalışmada Türkiye'de şuanda Akdeniz bölgesinde işlevsel olan sığınma evlerinde kalan kadınların durumları çeşitli boyutlarıyla ele alınmış, özellikle hayata bakışları ve yaşam stratejileri kadın sığınma evlerinde kalan kadınların geliş öyküleri ve sosyal inceleme raporları incelenmiş ve kadınlarla

* Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü,
songulsallangul@yahoo.com, ssgul@fef.sdu.edu.tr

** Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF Kamu Yönetimi Doktora,
hande_ozdamar@yahoo.com

*** Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü araştırma görevlisi, aysealican@hotmail.com, aalican@fef.sdu.edu.tr

yapılan derinlemesine görüşmelerle kadınların profilleri, hayata bakış ve yaşam stratejileri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Neden Şiddet Artıyor ve Kadına Yöneliyor?

Şiddet, kişilere ya da nesnelere çeşitli boyutlarda zarar vermeyi içeren, güçlü, kontrollü ya da kontrolsüz, amaçsız olabilen, toplu ya da bireysel görülebilen bir olgu olarak tanımlanmaktadır. Şiddet çok yönlü bir olaydır; ekonomik, psikolojik, toplumsal boyutları vardır, günümüzde şiddet tamamen toplumsal bir sorun olarak kabul görmekte ve aile, okul, ekonomik örgütlenmeler, toplumsal yapılanmalardaki eksikliklerin etkisiyle ortaya çıkmaktadır. Fransızca'da şiddet (violence); “bir kişiye güç veya baskı uygulayarak istenen bir şeyi yapmaya zorlama” olarak tanımlanmaktadır. Çoğu kez şiddet yaşamın ayrılmaz bir parçası olarak görülmekte ve doğal bir özellik olarak algılanmaktadır. Genellikle inandırma ve ikna yerine, kaba söz ve güç kullanma şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Kasıtlı olarak “anlamın çarpıtılması” ve “aşağılayıcı davranışlara ve dile başvurma” da şiddetin boyutları arasındadır. (Tutar, 2004:13). Kadınlar şiddeti fiziksel, sosyal, duygusal, ekonomik ve cinsel şiddet gibi farklı boyutları ile yaşamaktadır. Kadının güç kullanılarak ya da korkutularak yıldırılması ve kontrol altına alınması çabasıdır. (Mavili Aktaş, 1997:5). Kadına yönelik şiddet, “kadının erkek tarafından ezilmesi ve ayrımcılığa uğraması, eşit olmayan tarihsel güç ilişkilerinin bir göstergesi olup, kadını daha alt bir statüye indirgeyen sosyal mekanizmadır (UN, 1993). Bir başka ifadeyle kadına yönelik şiddet, ataerkil toplumlarda cinsiyetler arasındaki güç ilişkilerinin eşit bir temel üzerine oturmamış olmasından kaynaklanmaktadır. Şiddet, yaşanan ama kadına yönelik olduğunda konuşulmak istenmeyen, özel alanın mahremiyeti, ailenin fedakâr yüzü ama kadının sessiz çığılığı olarak karşımıza çıkmıştır. Ancak bu çığılıklar artık zorunlu da olsa duyulmaya başlanmış, kamusal politikaların etkin ama sorunlu bir aracı olarak kurumsallaşma adımları at(tır)ılmıştır.

Şiddetle Mücadelede Acil Önlem Alanı-Kurumsallaşma Talebi: Kadın Sığınma Evleri

Ülkemizde 1980'lerde kadın hareketi ve kadına yönelik şiddete başkaldırı küçük gruplar halinde yapılan bilinç yükseltme toplantıları, sokak gösterileri, kısa ömürlü dergi ve yayınlar ile kendini göstermiştir (Tekeli 1993; Işık 2002). 1980'lerde Ankara ve İstanbul'da küçük gruplar halinde bilinç yükseltme toplantıları yapan kadınlar, 1990 sonrası şiddete karşı kurumsallaşmayı yoğunlaştıran ve etkin kadın lobilerini mümkün kılan bir dayanışma sürecine girilmiştir. Bu anlamda 1980 ve 1990'lar kadının toplumsal konumunun yükseltilmesi için çalışmaların başlatıldığı, sorunlarının gündeme getirildiği ve kurumsallaşma sürecinin başladığı yıllar olmuştur. Özellikle kadına yönelik şiddetin önlenmesi, 1987 yılında “dayağa hayır” kampanyalarının gündeme gelmesi (Işık, 2007: 44; Yüksel, 1995: 348), giderek güçlenen kadın örgütlenmelerinin taleplerini daha da artırmış ve demokratik kitle örgütlerinin kadın konusuna yönelik duyarlılıklarının artmasına olanak sağlamıştır. Bir yanda kadına yönelik şiddet ve sorunlarla mücadele ve diğer yanda, kadınlara karşı her tür ayrımcılıkta mücadelede aktif kurumsal yapı ihtiyacı kamuda da 1980'lerin ikinci yarısında ortaya çıkmıştır. 1987 yılında

Devlet Planlama Teşkilatı bünyesinde Kadına Yönelik Politikalar Danışma Kurulu oluşturulmuş, 20 Nisan 1990 yılında da KSSGM'nin kurulmasıyla da kadın hareketine kamusal bir nitelik kazandırılmıştır (Acuner ve Sallan, 1993; Acuner, 2007: 128). Kadına yönelik şiddetle mücadelede bağımsız dayanışma merkezleri ile sığınma evlerinin kurulması 1990'lı yıllarda gerçekleşmiştir. Ulusal Kalkınma Plan hedefleri, uluslararası sözleşmeler, belgeler ve kararların öngördüğü yükümlülükler ve görevler arasında da yer aldığı üzere, eşitlik, kalkınma ve barış hedeflerine ulaşılmasını engellediği bilinen kadına yönelik şiddeti önleme politikalarının geliştirilmesi, yasal önlemlerin alınması, şiddete uğrayan kadınlar için koruyucu ve destek hizmetlerinin sağlanması gerekmektedir. Kadına yönelik şiddetin önlenmesi mücadelesinde kadın sığınmaevleri önemli bir yer tutmaktadır. 2005 yılında AB'ye uyum çerçevesinde 5393 sayılı Belediye Kanunu ile Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 50.000'i geçen belediyelere "kadınlar ve çocuklar için koruma evleri" açma yükümlülüğü getirilmiştir. Ayrıca CEDAW ve Çocuk Hakları Sözleşmesi gibi uluslar arası sözleşmeler ve ulusal politikalar gereği kadın sığınmaevlerinin açılması ülkemizde bir zorunluluk haline gelmektedir. Türkiye'de farklı statü ve işbirlikleri içinde açılan ve yürütülen pek çok ilde SHÇEK, belediye ve valiliklere/il özel idarelerine ve kadın kuruluşlarına bağlı sayıları giderek artan sığınmaevi vardır. Yine bu doğrultuda Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu'nun teknik desteği, İçişleri Bakanlığının koordinasyonu ve Avrupa Birliği'nin mali katkılarıyla Bursa, Ankara, İstanbul, Eskişehir, Gaziantep, İzmir ve Samsun'da olmak üzere 8 sığınma evinin açılması da kararlaştırılmıştır. 1998'de sığınak sayısı 7 iken, 2007 yılı sonu itibarıyla mevcut sığınak sayısı 36 olmuş ve 2008 yılı Ağustos ayında sayı 56'ya ulaşmıştır.

Özünde sığınmaevlerinin temel düşünsel alt yapısı kadınları şiddetten korumak, onların güçlenmelerini sağlamak ve yeniden hayata tutunmalarını ve hayatın içinde yer almalarına olanak sağlamaktır. Özellikle şiddet gören aile bireylerine danışmanlık, acil yardım ve nihai aşamada ise güvenlik ve desteğin verilmesi gerekmektedir. Bu konuda yasal düzlemde Ocak 1998 yılında çıkarılan 4320 sayılı yasa Aile içi şiddeti engellemeye yönelik olarak 1998 yılında 4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun yürürlüğe girmiştir. Bu kanunla "aile içi şiddet" kavramı ilk kez bir kanun metnine taşınmıştır. Yasa aile içinde şiddete maruz kalan kişinin korunmasını amaçlamaktadır. Ancak yasanın uygulanabilirliğinde kadına yönelik şiddetin nihai sonlanması mümkün olmamaktadır. Türkiye'de yapılan çalışmalarda da her üç kadından birinin fiziksel şiddet gördüğü, bir diğeri de her on kadından dokuzunun dayacağı haklı görmediğidir. Kadınların büyük çoğunluğu "aile içi şiddet" aile içinde çözülmesi gereken bir mesele olarak algılamamalarına karşın, eşleri tarafından uygulanan fiziksel şiddeti dillendirmemekteirler (Altınay ve Arat, 2007). AAK'nın 1994 yılında yaptığı araştırmada da benzer olarak, erkeklerin eşlerini dövmesini onaylayanların oranı %27 olarak bulunurken, fiziksel şiddete uğrayan kadınların oranı %34, sözel şiddet %53, cinsel şiddet ve taciz ise %9 olarak saptanmıştır (AAK, 1995). Bu veriler ülkemizde kadınların şiddeti farklı boyutlarıyla yaşadıklarını göstermektedir. Ayrıca kadına yönelik şiddet ve kadın sığınmaevleri üzerine yapılan çalışmalar ve araştırmacıların gözlemleri de göstermektedir ki, kadınları sığınmaevlerine gelişlerindeki temel etkenlerden biri fiziksel şiddet olmakla birlikte, duygusal, cinsel şiddetin yanı sıra artan

yoksullukla ve işsizlikle birlikte eş terkler, ensest, küçük yaşta çocuk istismarları ve diğer toplumsal ve kültürel etkenler büyük rol oynamaktadır. Ancak bu konuda geniş ölçekli bir çalışma henüz yapılmamıştır. Sınırlı çalışmalarda (Mor Çatı 2008, SHÇEK, İstanbul Barosu) sığınma evlerinin mimarisi, planlanması, personel durumu, güvenliği ve finansmanı gibi sorun ve konulara odaklanılarak, toplumsal cinsiyet ana akımı hedefi ve AB kriterlerine uygun kadın konukevi modeli geliştirilmeye çalışılmıştır.

*Kadına Yönelik Şiddet Literatürünün ve Bir Pilot Çalışmasının Düşündürdükleri**:

Bu çalışma Türkiye’de şuanda Akdeniz bölgesinde işlevsel olan ve farklı statülerde işletilen (Valilik, Belediye, SHÇEK, kadın dayanışma vakıfları ve derneklerle farklı işbirliği kapsamında) sığınma-konuk evlerinde kalan bir grup kadınıla gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında sığınma evlerinde kalan altı “gönüllü” kadınıla derinlemesine görüşme yapılmış ve sığınma evlerinde yaşamış olan 39 kadınıla ilgili sosyal inceleme raporları içerik analizi tekniğiyle değerlendirilmiştir. Toplamda sığınmaevlerinde kalmış 45 kadının durumu göz önüne alınarak bu çalışmanın verileri değerlendirilmiştir. Çalışmada “şiddette maruz kalan kadınların hayata bakışları ve yaşam stratejileri” kadın sığınma-konukevlerinin süreklilik kazanması, niteliğinin artırılması, ailelerin kadınlar ve çocuklar için güvenli yer haline getirilmesi, kadınların güçlendirilmesi, hayata tutunmalarının sağlanması, görüşmeler ve sosyal inceleme raporları doğrultusunda analiz edilmiştir.

Kadınları Sığınmaevine Getiren Nedenler: Dayak ve Cinsel Taciz

Kadın sığınmaevlerinde kalan kadınların sosyal inceleme raporları ve görüşmecilerin “*tecavüze uğradım*”, “*hamile kaldım*”, “*terk edildim...intihara kalkışım*”, “*hamile iken dövüldüm...polise sığındım...*” gibi ifadeleri öne çıkmakta olup, yaşadıkları taciz, tecavüz, evlilik dışı ilişki, dayak ve terk gibi fiziksel ve cinsel şiddet türlerinin sürekli yaşanmışlığı kadınları aile ve ev dışında kurumsal korunma taleplerini aramalarına yol açmıştır. Cinsel şiddete uğrayan görüşmeciler, uğradıkları cinsel şiddeti-tecavüzü uzun süreler ifade bile edemezken, sistematik hale gelen ve uzun süren taciz ve tecavüzlerin hamilelikle sonuçlanması ve resmi otoritelerin sürece dâhil olmasıyla, konu gündeme gelebilmiş ve sığınmaevlerinde koruma altına alınmışlardır. Kadının şiddet karşısında sessiz kalması ve uzun süre yardım istememesi “öğrenimli/dayatılmış adanmışlığın” bir bağlantısı olarak görülmektedir (Mor Çatı 2007: 21). Fiziksel şiddet vakalarında ise şiddetin boyutu cana kasta ve çocuklara yöneldiğinde görünür olabilmiş ve kurumsal destek mekanizmalarına başvuru artmıştır. Bu durumu 23 yaşındaki İzmirli kadın görüşmeci şöyle ifade etmiştir:

“Kocam sürekli seni kovayım mı ne yapayım diyordu... dövüyordu... Çık git diyordu... Dövdü, tekmeledi... Tam beni kaçıracaktı ki polisler geldi. Oh be dedim... Beni kurtarın dedim. Bıraktı beni. Silah da vardı bunda.”

* Bu araştırma, TÜBİTAK’ın 108K529 nolu, 2008/III. Dönem SOBAG kapsamında ve 01.02.2009 tarihinde uygulamaya geçen projenin öneri aşamasında yapılmış pilot çalışmanın gözlem ve ilk bulgularına dayanmaktadır.

Aynı şekilde 32 yaşındaki İnegöl doğumlu kadın görüşmeci yaşadığı fiziksel şiddeti ve sonrasını şu şekilde anlatmaktadır:

“Kocam sürekli içki içerdi, içtiği zaman beni tanınmayacak hale gelinceye kadar döverdi, çoğu zaman yalın ayak evden kaçarak karakola sığındım, ancak karakoldakiler her seferinde beni kocamla barıştırarak eve geri gönderdiler... dayaksa hep sürdü...”

Dayak, bıçakla yaralama, eve kapatma, ev hapsi gibi fiziksel şiddetin birkaç türüne aç bırakılma, arkadaş ve akrabalara konulan yasaklar, parasına ve banka-kredi kartlarına el koyma gibi sosyal, psikolojik ve ekonomik şiddet türleriyle birlikte görülmüştür.

Kadın Sığınmaevlerinin Genç Kadınları: Hayatın Baharında Dramlar

Araştırmada görüşülen ve kadın sığınma evinde kalan kadınların yaş aralığı oldukça geniş bir yelpazede yer almakla birlikte, genç kadınlar olduğu dikkat çekmektedir. %90' evli ya da evlilik deneyimi geçirmiş olan genç kadınların en genci 17 ve en yaşlısı 42 yaşında olan kadınların ortalama yaşı 20–35 yaş aralığı olmuştur. Kadınlar oldukça küçük yaşlarda kaçarak veya zorla evlendirilmişlerdir. Evli olan kadınların evlenme yaşları 14–21 yaş arasında değişmesine karşın, çoğunluğu 14-16 yaşında kaçarak evlendiklerini dile getirmişlerdir. Görüşülen kadınların çoğunluğunun küçük yaşta çocukları vardır. Çok çocuklu ve parçalanmış ailelerden gelen ve ortalama çocuk sayıları da 1–3 olan kadın görüşmeciler, İç Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Akdeniz bölgesindeki illerden kadın sığınma evlerine gelmişlerdir. Görüşmecilerin %70'i imam nikâhlı olarak ikinci evliliklerini yapmışlardır. Genellikle çok çocuklu ve yoksul ailelerden gelen kadınların aile türleri farklılık göstermektedir. Geleneksel genişten, birleşik aileye ve hatta çekirdek aile özelliğine sahip olan kadınların ailelerinin hane büyüklükleri de değişmektedir. Aileleri çoğunlukla parçalanmış ailelerden oluşmaktadır. Görüşmecilerin %20'si de enste uğramış ve namus cinayetinden kaçan kadınlardan oluşmaktadır.

Mahremiyetin Merhametsizliği

Genellikle her toplum, ailenin bir mahremiyeti olması gerektiğini vurgulamaktadır. “Aile dışında hiç kimse bu ortama karışma, müdahale etme hakkına sahip değildir” anlayışı yaygın bir inanış olarak kabul görmektedir. Ülkemizde de ailede kadının mahremiyete sadık kalması, ailenin sürekliliğini sağlaması gerektiği düşüncesi, kapalı kapılar ardında geçen her şeyin özel ve kadın-kız çocukları tarafından korunması gerektiği inanışı oldukça yaygındır. Özellikle aile içinde öğrenilen bir davranış olarak şiddet, her türüyle erkekten kadına yöneldiğinde aile içinde bir kontrol ve güç aracına dönüşebilmektedir (Anderson, 1997). Kadın tarafından da içselleştirilen şiddetle yüz yüze gelme ve direnme noktalarını keşfetme ise, sosyal öğrenmenin tersine işleyen bir sürecin algılanması çok uzun zaman alabilmektedir. Ayrıca *şiddete tanıklık etme, aile içinde şiddet uygulayanla özdeşleşme* (Stokholm Sendromu) ile sonuçlanan şiddet, sosyal öğrenme süreciyle kuşaklar arasında devamına etmektedir (Herman, 1992:75). Bu durumu 16 yaşındaki kadın görüşmeci şu şekilde ifade etmiştir:

“16 yaşımıdayken para karşılığında benden yaşça çok büyük olan bir adamla üçüncü kuma olarak evlendirildim. Kocam evliliğimiz süresince bana kötü davranmadı, ancak ayrılmak istediğimi söyledikten sonra beni dövmeğe başladı. Bir sene kocamın dayaklarına dayandım, ama bir yıl sonra dayanacak gücüm kalmamıştı, babamın evine kocamdan ve dayaktan kaçtım. Ama ailem koca evinden baba evine dönmemi hoş karşılamadı ve ayrılmamı istemediler. Bunun üzerine kocama dönmem için annem ve kardeşlerim üzerinde baskı kurdular, zaman zaman benden küçük erkek kardeşlerim beni dövmeğe başladılar ve tehdit ettiler...”

Benzer olarak 27 yaşında sürekli fiziksel şiddet gören ve yaşadığı şiddet sonucu yaşam tehlikesi atlatan Van’lı kadın görüşmecisi şu şekilde ifade etmiştir:

“Evlendiğim ilk günden beri kocam beni dövüyor. Ben bunu ailemden ve yakınlarımdan yıllarca sakladım. Ancak kocamın bu davranışları işsiz kaldıktan sonra daha da arttı. Daha önce iki kez bacağımdan ve omzumdan beni bıçakladı ama ben bunu kimseye anlatamadım. Artık çocuklarımı da dövmeğe başlayınca bu durumu kocamın ailesine ve kendi aileme anlattım. Ancak kimse bana yardım etmedi. Kocamın kardeşleri de annemlere anlattım diye beni dövdüler...”

Yine 23 yaşındaki İzmir’li kadın görüşmecinin sosyal inceleme raporunda yaşadığı şiddetin boyutu şu şekilde ifade edilmektedir:

“Eşim alkol ve esrar bağımlısı olduğu için beni sürekli dövüyor, işkence yapıyor ve bazen de başkaları ile ilişkiye zorluyordu. Bunun üzerine bende çocuğumu alıp kaçtım, evden kaçtıktan sonra yaşlı bir kadının evinde yaşamaya başladım, yaşlı kadın çocuğuma baktı bende bir iş buldum çalışmaya başladım. Ancak eşimin akrabaları beni buldular ve sokak ortasında hastanelik edinceye kadar beni dövdüler. Eşime dönmez isem beni öldürmekle tehdit ettiler ama o eve bir daha dönemedim çünkü eşim uyuşturucu ve esrar bağımlısı, çalışmayan, sürekli suç işleyen (darp, küçük yaşta kızı alkoyma, esrar kullanma, ruhsatsız silah bulundurma vb.) nedenlerle cezaevinde bulunmuş, evliliğimiz günden beri beni döven, başkaları ile ilişkiye girmeye zorlayan bir adam...”

Yukarıdaki ifadelerde de görüldüğü gibi geleneksel kadınlık rolü beklentilerinde, kadın hem aile birliğinin koruyucu öznesi olarak görülmekte, hem de bedeni ve benliği şiddet yoluyla yok edilerek pasifleştirilmektedir. Şiddet kadının öznellik kapasitesini zedelese de, kadın, çocukları için “her ne pahasına olursa olsun aileyi bir arada tutan ve yaşadığı şiddeti saklayan” kişi olarak görülmektedir. Görüşmecilerin söylemlerinde çoğu kez “aile” kutsal bir kurum olarak görülmekte, kutsallığın koruyucu öznesi olan kadın ve bedeni, erkek eş tarafından nesneleştirilmekte, kontrol edilmekte ve gerekirse cinsel obje olarak kendisi ve başkaları tarafından kullanılabilir. Hatta enseste kadar uzanan taciz ve cinsel edimler bile saklanması ve aile namusunun toplumsal onurun korunması bağlamında ele alınmaktadır. Enstestin kadın üzerindeki psikolojik etkisini 17 yaşındaki Erzurumlu kadın görüşmecisi şu şekilde ifade etmektedir:

“5 kişi ve annem-babam bir odada kalıyorduk. Evimiz çok eskiydi. Hepimiz bir odada oturuyoruz, bir odada yatıyoruz... 12 yaşımıdayken ağabeyim bana

yaklaşmaya başladı, ben kovuyordum... Ortaokul yaşlarımdan beri başladı bu iş. O benden 2 sınıf önce okudu. Liseyi kasabada okudu. İlk zamanlar beni yatarken gelip elliyordu, göğüslerime dokunuyordu..Ben itiyordum....Küçük yaşlardan beri oluyordu. Gündüzleri bir şey yapmıyordu...korkuyordum, yatarken korkundan duvarın yanına geçiyordum. Akşamüstü falan yaklaşıyordu...Kız kardeşime sarılarak yatıyordum, korkarak yatıyordum. Gene ben söylemedim, doktorlar söyledi aileme, niye söylemediğimi ben de bilmiyom. Ben buraya geldiğimde de inanmadılar bana, çok beklediler yanılmamı ama olmadı... Sülalem şikâyetini geri al, kimse okumadı bari bu okusun, dediler.”

Evlilik Her Zaman Bir Gül Bahçesi Değildir !!!

Toplumsallaşma süreci, kadına yaşamın getirdiği her türlü güçlüğü ve soruna karşı koymaksızın kadının itaat etmesi-boyun eğmesi gerektiğini beklemektedir. Geleneksel kadınlık rolü beklentileri aynı zamanda kadının şiddet görmesini de rasyonelleştirmekte, aynı zamanda kadının bu durumu içselleştirmesine kaynaklık etmektedir. Ataerkil geleneksel toplumsal yapı, kadının en önemli rolünün eş ve anne olduğunu ve kadınlık rolünün en iyi şekilde tanımlanmasının evlilikle mümkün olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla bağlantılı olarak toplum aile uyumunu koruma sorumluluğunu kadına yüklemektedir ve bozulan aile yapısının en önemli sorumlusunu da kadın olarak tanımlamaktadır. Özellikle kadın ve kadın cinselliğinin kontrolü odaklı namus anlayışlarında, kızların bekâreti, evlilikte sadakatsizlik ve boşanma konuları kadınların evlilik anlayışlarında ikili bir çatışmaya neden olmaktadır. Bir yanda evliliğin sıcak yuva hayali, mutluluk ve özgürlük beklentisi gibi olumsal süreç ve değerler, kadınların evliliği “bir gül bahçesi” olarak algılamalarına yol açabilmektedir. Diğer yanda ise, fiziksel ve duygusal şiddetle iç içe geçen ekonomik ve psikolojik yoksunluk ve tacizler, hatta çocuklara kadar yönelen şiddet, kadınların benlik algılarını ve öznelliklerinin yok edilmesine kadar uzanabilmektedir.

“Lise 2’ye kadar okudum. Eşimle tanıştım. Eşimi çok sevdim ama nikah istemedim. Diğer evliliği devam ediyordu, ama aynı evde değildi. Saygıda kusur etmedim. Alkol ve esrar. “içtiğini bilmiyordum” “ hatalarını bilerseniz bile aşk oluyor”. Herkese şiddet kullanıyordu ve ben yanında iken beni koruyordu diye düşünüyordum ama bana döneneğini hiç düşünmemiştim. İş olanaklarım kısıtlanmasın diye. Aslında eşim “it kopuk, serseri ayağı”. Hamileyken o evdeyken gitmek istemedim. Çocuk olunca farklı olur demiştim ama çocuğu seviyordu ama ilgilenmiyordu.”Eşim damda dövmeyle devam etti. Karnındaki piçi satcam dedi. Seni de satcam dedi. Ben de korktum...

Bir diğer hikâyede de 34 yaşındaki Antakyalı görüşmecinin anlatısında evlilik;

“Eşimle severek evlendim. Evliliğimden bir erkek çocuğum dünyaya geldi. Evliliğimizin ilk ayları çok güzeldi... Hiç problemimiz yoktu... Ama o çalışmıyordu ve parasız kaldık. Kavgalarımız başladı ve babamın evine gittim. Sonra bizim akrabalar geldi ve eşim beni tehdit ediyordu barışayım diye... Korktum ve barıştım ama o yine çalışmıyordu. Kavgalar vardı ve dövmeyle başladı. Silahla tehdit ediyordu, sopa ile dövmeyle başladı...”

26 yaşındaki Ispartalı kadın görüşmeci evliliğin bir kurtuluş olduğunu düşünüp evden kaçarak evlendiğini, ama sonucun her zaman kurtuluş olmadığını şu şekilde ifade etmiştir:

“sürekli kavga vardı aile içinde... Annem ile babam kavga ediyorlardı ve bir çıkış yolu... Bir kurtuluştur evlilik. Annem işten gelirdi ve babam döverdi... Evden kaçmak için evlendim... Ama kocamda bir şeye bahane bulup beni dövüyordu, hamileyken de çok dövdü, ben korkuyordum, içinde bir şey var ve ona zarar gelecek diye korkuyordum...”

34 yaşındaki Erciş’li görüşmeci kadının yeri evidir düşüncesini destekleyen ve toplum tarafından aile içi şiddetin nasıl normalleştirildiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

“İlk evliliğimi başlık parası karşılığı yaptım. Ancak iki yıl sonra anlayamayıp boşandım, bizim oralarda boşanmış kadınlara iyi gözle bakılmaz. Bunun üzerine babam zorla benden büyük olan biriyle evlendirdi. Ama kocam beni sürekli dövüyordu. Zaten kocam bunu öncede yapıyormuş, eski karısı da şiddetten dolayı suç duyurusunda bulunmuş. Bende şikâyet etmedim ama çocuklarımı alıp ailemin yanına geldim, aile büyüklerim araya girdi ve beni kocamla barıştırdılar. Ancak şiddet olayı artarak devam etti...”

Sosyal statü, baskı, özellikle ekonomik baskı, sosyal çevre baskısı, kendine güvenmeme ve cinsiyete ilişkin geleneksel rollerin etkisiyle kadınlar, şiddet gördükleri evliliklerini mutsuz olma pahasına sürdürmektedirler. Evlilik içinde kadın erkeğe göre her zaman daha incinebilir durumdadır; özellikle ekonomik yönden bağımlı ise; kadının şiddete maruz kalma ve bunu kabullenme riski daha da yükselmektedir.

Kadın Sığınma Evinde Kalan Kadınların Yaşam Stratejileri: Eve Dönüş Yolculuğu

Sığınmaevlerinin temel işlevi şiddete uğramış kadınları birer yetişkin ve yeterli insanlar olarak haklarını anlamalarını, gelecek için kendileri ve çocukları için sağlıklı kararlar alabilmelerini sağlamaktır. Özellikle kadınların kendi kendilerine ayakta kalabilmeleri için onlara mesleki eğitim kazandırmak iş ve istihdam olanakları yaratmak öncelikli hedeflerden biridir. Ancak kamusal desteğin yetersizliği, yeterli kaynak ayrılması, nitelikli personel sıkıntısı gibi altyapı sorunlarından dolayı kadın sığınma evleri ülkemizde çok da işlevsel olamamaktadır. Bunun yanında şiddete uğramış kadınların sosyal sermayelerinin yetersizliği ve tek başına hayata devam edemeyeceğine olan inançları kadınların tekrar eş, akraba, anne-babanın yanına dönmesine neden olmaktadır. Görüşülen kadınların gelecekle ilgili planları da bunu bize açık olarak göstermektedir. Bu durumu görüşmeciler şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Eşimden ayrılmak istemiyorum, biraz zamana ihtiyacım var, tekrar eve dönebilirim veya başka bir kişi ile evlenirim...”

“Kocama geri dönme konusunda kararsızım. Tekrar aynı şeyleri yaşamaktan korkuyorum, ancak oğlumun babasından uzak tutmanın rahatsızlığını da yaşıyorum...”

“Eşinden boşanıp boşanmama konusunda kararsızım, şuan için çocuklarımın ve benim kalacak yerim yok, evliliğim ile ilgili bir karar verdikten sonra ailemin yanına dönmeyi düşünüyorum...”

“Hala eşimi seviyorum, ayrılma süreci çocuklarımı olumsuz etkiledi, eşim davranışlarını düzeltirse geri dönmeyi düşünüyorum...”

“Kocama güvenmiyorum, eve geri dönsem de kocam beni dövmeye, belki evi terk ettim diye daha fazla dövmeye başlayacaktır... Ama ne yapacağımı da bilmiyorum, elimde zanaatım yok ki...”

“Ailemi bulmak, bana kapı açarlarsa onlarla birlikte yaşamak istiyorum...”

“Çocuklar için bir iş bulup, yeni bir hayat kurmak istiyorum...”

“Ailemin yanına dönmek istiyorum ama beni eşime teslim edeceklerini de biliyorum bu yüzden geri dönmek istemiyorum...”

Sosyal inceleme raporları ve görüşmelerde de ifade edildiği gibi kadının eğitim seviyesinin düşüklüğü, öğrenilmiş geleneksel kadınlık rolleri, kendilerine olan güven eksikliği ve çaresizlik nedeniyle tekrardan aileleri kabul ederse geri dönmek istemektedirler. Kadınların eve geri dönmeyi istemelerindeki temel belirleyici etken ise yine çocukları olmakta, kendi başlarına yeni bir yaşam kurmaya olanak tanıyacak koşul ve donanım ve yeni ilişki ağlarına-sosyal sermayeye sahip olamamaları yeniden eve dönüş yolculuğuna, ama biraz daha bilinçli ve kurumsal alternatifini olduğunu bilerek, hazırlanmaktadır.

Sonuç yerine

Şiddetle mücadeledeki yasal yükümlülükler önemli olmakla birlikte yeterli değildir. Şiddetin aile içi yaygınlığı ve çözümsüzlüğü, yeni kurumsal önlemlerin alınması gerekliliğini günümüzde artık kaçınılmaz kılmaktadır. En acil önlemlerden biri olan şiddete uğrayan kadın ve çocukların can güvenliklerinin sağlanarak yaşama tutunmalarına olanak tanıyacak stratejilere gereksinim vardır. Bu konudaki en önemli adımlardan olan ve açılmaları yasal zorunluluk haline gelen kadın sığınmaevlerinin kadınlar ve şiddetin önlenmesi için kurumsal bir destek mekanizması olma niteliği gözden geçirilmelidir. Ülkemizde kurumsallaşmanın yeterli olmaması, kadına yönelik şiddetin görünür kılınmaması ve şiddetle mücadelede sadece sivil toplum örgütlerinin çabaları sığınmaevlerinin amacına uygun hizmet sunmasını engellemektedir. Burada temel sorumluluk kamu kurum ve kuruluşlarına aittir. Siyasal erk her adımında toplumda çocukları korumayı ve kadına yönelik şiddeti önlemeyi ki yasal zorunluluğu vardır, temel bir sorumluluk alanı olarak görmelidir. Ancak yasal zorunluluklar uygulamada işlevsel hale getirilmemekte ya da getirilmek istenmemektedir. Bu anlamda kamu kurumlarının var olan muhafazakâr değerleri kadın bedeni üzerinden kuran değil, tam tersine dönüştüren kurumlar olması gerekmektedir. Sonuçta kadına yönelik şiddetin önlenmesi kadın ve erkeğin bir arada yaşabilmesi için, sağlıklı aile ortamlarında büyüyebilmek için, töre ve namus cinayetlerinin önlenmesi için, kadınları dezavantajlı konuma iten geleneksel yaklaşımlara karşı harekete geçebilmek için toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- AAK, 1995. *Aile içi şiddetin sebep ve sonuçları (Aralık 1993-Aralık 1994)*. Ankara: Aile Araştırma Kurumu. AAK yayın no. 861995.
- Acuner, Selma. 2007. "90'lı yıllar ve Resmi Düzeyde Kurumsallaşmanın Doğuş Aşamaları." *90'larda Türkiye'de Feminizm*. (der.) Aksu Bora ve Asena Günay İletişim Yayınları. s.125-158.
- Altınay, Ayşegül. Yeşim Arat. 2007. *Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet*. İstanbul.
- Mavili Aktaş, Aliye. 2007-2008. "Aile İçi Şiddet." *Doğu Batı Dergisi*, Sayı:43. İstanbul. s.151-158.
- Anderson, Kristin L. 1997. "Gender, Status, and Domestic Violence: An Integration of Feminist and Family Violence Approaches." *Journal of Marriage and the Family*, Vol:9. No:3. p.655- 669.
- Işık, Nazik. 2002. "1990'larda Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Hareketi içinde Oluşmuş Bazı Gözlem ve Düşünceler." *1990'larda Türkiye'de Feminizm* (der). Aksu Bora. Asena Günel. İstanbul: İletişim Yayınları. s.41-72
- İlkercaan Ajas, İpek. 2008; "Şiddet Olgusu Üzerine." *Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi*. Cilt:2. Sayı:1. s. 1-7.
- Mavili Aktaş, Aliye. 2007-2008. "Aile İçi Şiddet." *Doğu Batı Dergisi*, Sayı:43. İstanbul. s.151-158.
- Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı. 2008. *Soru ve Yanıtlarla Erkek Şiddetine Karşı Kadın Dayanışması*. İstanbul: Mor Çatı Yayınları.
- Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, 1996, 1997, 2007. *Şiddetten Uzakta Bir Sığınak Nasıl Kurulur? Nasıl Yürütülür?*, İstanbul: Mor Çatı Yayınları.
- Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı. 1997. *Geleceğim Elimde*. İstanbul: Mor Çatı Yayınları.
- Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı. 1996. *Evdaki Terör Kadına Yönelik Şiddet*. İstanbul: Mor Çatı Yayınları.
- Sallan Gül, Songül. 2005. "Türkiye'de Yoksulluğun Kadınsılaşması." *Amme İdaresi Dergisi*. Cilt: 38. Mart Sayısı. Ankara: Türkiye Amme İdaresi Enstitüsü.
- Sallan, Songül ve Selma Acuner. 1993. "Türk Kamu Yönetiminde Yönetici Kadınlar." *Amme İdaresi Dergisi*. Cilt: 26. Sayı: 3.
- Şenol, Nevin, Ceren İsat ve Aysun Sayın. 2004. *Avrupa Birliğine Giriş Sürecini İzleme Programı Kadınlar ve Erkekler İçin Eşit Fırsatlar: Türkiye*. Open Society Institute.
- Tekeli, Şirin. 1998. "Birinci ve İkinci Dalga Feminist Hareketlerin Karşılaştırılmalı İncelemesi." *75. Yılda Kadınlar ve Erkekler*. Türkiye İş Bankası İstanbul Menkul Kıymetler Borsası. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- UN (1993). G.A. res. 48/104, 48 U.N. GAOR Supp. (No. 49) at 217, U.N. Doc. A/48/49.

Foreign Announcements

MOTHERHOOD AND EARLY CHILDHOOD EDUCATION: WHO PAYS, WHO BENEFITS.

*Abosede Oluranti Gbenga-Akinbiola**

Abstract

Early childhood education is currently a widely accepted and growing fad amongst working mothers in Nigeria, the embracing of this culture of pre-school and early childhood education arises from the reality of the work schedule and the dual burden of household and work responsibilities of mothers in Nigeria using qualitative research methods. The researcher investigated the beneficial impact of early childhood education on mothers and children as it is practiced in Nigeria within the context of who really benefits and who ultimately pays.

Introduction:

In present day Nigeria, the importance and value of early childhood education has been much touted among parents and educators. A lot has been written about the benefits of early childhood education and very many mothers are often made to feel guilty if they don't enroll their children in the pre-school and early primary. However, the current situation with regards to the practice of early childhood education has taken a new dimension. This is especially noticeable in urban areas among the working class mothers. The pace of urban life and the failure of municipal services has exerted so much pressure on working mothers, that early childhood education has come to be seen as a form of surrogate parenting very often as a result, from distance, from work, inadequate transportation system, long hours and late closing. Children as young as one and half years of age are enrolled in pre-schools with its attendants and benefits for this young ones.

Historical Perspective

In the traditional Nigerian society, mothers and family members care for children. Children before six years of age are considered to be too young for school, it is when they get to six years of age that they are considered to be up to school age and then to qualify for school, the child's hand must reach the head and touch the other ear before he is sent to school. This is when the child is seen to be matured for school.

Douville Watson et al (2003) corroborated this by arguing that throughout history, caring for children was the responsibility of women in the family, the extended family, local community members and blood relatives. This made it possible then for children to stay at home with family members till the children were ready for primary school education. Thus, in the traditional Nigeria, child rearing is taken as a collective effort, if the mother is not around, the child is left in the care of extended families or neighbours till the mother

* LANGUAGES DEPARTMENT, Osun State Polytechnic, Iree / Nigeria, [e-mail.akinbiolaabosede@yahoo.com](mailto:mail.akinbiolaabosede@yahoo.com)

comes back.. Children thus sleep and wake up anytime they like because they are at home.

This manner of raising pre- school children have become a thing of the past because so many forces have necessitated the advent and dependences by pre-school children's mothers and increase wide acceptance of pre- primary schools. Carter (1987) asserted "though the value and importance of early childhood education have been acknowledged since 2000 years ago, recent factors have now brought it to public awareness. There were changes in family set –ups that brought about pre-primary schools as a necessity.

In Essa's (1999) word the rising cost of living, increased in number of dual income families, greater mobility of families to different parts of the country and decrease in the impact of the extended family contributes to the rise and upsurge in the need for and establishment of pre- primary schools. Nowadays, hardly can you find mothers who have children below six years and are not working, there have been increase in the number of working mothers .In Children's Defense Fund,(1991), Lerner and Abrams (1994) as quoted by Essa (1999) confirmed that the number of mothers of children under six years have risen from 12% in 1950 to 60%. Also Hofferth,(1989), projected that it will continue to rise to about two-thirds which when you look at it has happened. The percentage of working mothers of children under six years old who are not working is very minimal.

Early Childhood Education: The Present Realities of Nigeria Working Mothers and their Children in Lagos:

In Lagos, where this research took place, the concept of pre-primary education has taken a new dimension, because of the peculiarity of the area. Lagos is an urban centre, a very big city with many industries, financial institutions and government parastatals, in fact it is the commercial centre of Nigeria. With the town being an urban centre the cost of living becomes very high, accommodation, transportation and feeding comes with exorbitant price tags. This situation necessitated most pre school children's mothers to work in order to augment the family income. Working mothers residing in Lagos now face the dilemma caused by the fast pace of life there, the pressure of work, inadequate transportation system, long hours and late closing at work competing with giving proper care and attention to their children. This culminated in the need to keep the children in places where they can be taken care of which led to the birth of pre -primary schools. An examination of the situation reveals in many cases, mothers who live on Lagos Mainland and are working on the Island wake up very early because in most blue –collar jobs, the resumption is eight 0'clock in the morning and because of the Lagos traffic jams which take hours, the woman has to leave home very early in order to beat the traffic so the kid is woken up around 4'0 clock and must be ready by 5-5.30.am so that they can be on the road. Most of the time the baby will be fed breakfast at the school.

Apart from this, the mother closes late and so the children are left in the school till around six 0'clock when the mother closes and comes to pick them. This led to the introduction of what is refers to as "after school" where the kids stay after the normal school period until the mother comes back from work.

Even during school holidays which is meant for playing and relaxing, children are not allowed to enjoy the holiday, they still go to school in the guise of holiday lesson which is arranged by schools since parents still have to go to work and there is no place to take them to' so they continue to go to school even during holidays. Also, many companies do not have crèches and so the mothers cannot take the children to their places of work. In addition to this, mothers in government parastatals are given three months maternity leaves (six weeks before delivery and six weeks after delivery) and in private establishments, they are given between two weeks to one month.

Another factor is the distance from extended families, since Lagos is a commercial city, many couple in search of jobs relocate to the city thereby creating a big distance between them and the extended family members who can assist them to take care of the children, thus leaving a gap which the pre-schools are now filling. Thus the family support structure is no more there. (Wash and Brand,1990) as cited by Essa, observed that the rate of pre- school child care by relatives have dropped drastically from 2/3 of children in the 60's to 1/2 in the 80's.

Although, many people in Lagos, especially educators have justified the need for having pre-primary schools which made many mothers to feel guilty if their kids are not put there early, research have shown that pre- primary schools was borne out of necessity. In developed countries where they also have pre primary schools, the programme is regulated and monitored and the kids are not woken up in the 'dead of the night' to put in a 14 hour stretch during the day. The observation of these challenges to the mother and child formed the rationale for this study.

The study objectives and methodology.

The objectives for this study are:

- ✓ to identify new challenges and practices (if any) with regards to early childhood education among working mothers in Lagos state of Nigeria.
- ✓ to identify new creative strategies employed by working mothers in coping with these challenges.
- ✓ to track the consequences and effects of 1 and 2 above on (a) the mothers and (b) the children.
- ✓ to make appropriate suggestions and recommendations for possible changes in policies and practice.

The research used the qualitative research approach and employed a combination of interview guide and observation to collect relevant information from 50 working mothers and 25 children of working mothers aged between 8 and 15 years who had gone through some of these rigours in their early childhood. Their responses were then analyzed and discussed.

Research Findings and Discussions.

From observations, new and innovative coping strategies employed by these mothers were identified. One of such developments is the springing of boarding schools for pre-school children. Most schools now have boarding facilities for pre-school. This gives room for the mother to be free from the responsibility of taking care of the children till the end of the week or term. A newer dimension has been introduced to the issue of boarding homes for children. Private individuals now set up boarding facilities and act as surrogate parents for these children during the working week from Monday through Friday. Under this arrangement, the children are picked up or dropped by their parents on Sunday evenings and returned back to their families on Friday evenings to spend the weekend at home. The boarding homes are responsible for taking these children to and from school from , Mondays through Fridays.

Another innovative idea is for groups of working mothers living or working in and around the same location to join hands together, look for an unemployed woman to care for their children while at work. About six women might come together for this purpose. The entire women come together to contribute money for the joint nanny's salary. The nanny takes this as her own full time job. Scarr, Phillips & McCartney, 1990,p.26 as cited by Essa, 2009) believes that childcare is part of what supports parental employment.

Interviews were conducted with 25 children who had experienced various forms of pre-schooling. 8 had been in full boarding, 7 in weekly, 5 in joint nanny and 5 in day pre-school programmes. The result of the interviews conducted with children who had had various forms of pre-schooling experience is presented in table 1 below.

TABLE 1. RESPONSES (%)

ITEMS/IMPACTS	DAY	WEEKLY	FULL	JOINT.
No sense of belonging.	10%	50%	87%	7%
Feel unloved, unwanted/inconvenient baggage.	25%	52%	90%	5%
Health issues (tired, stress, sleep in class).	80%	13%	10%	15%
Educational Issues, lack of, attention in class, under achievement, truancy	35%	20%	30%	5%
Child abuse, violence	30%	43%	58%	22%

*Day-day student attending pre-school from home.

*Weekly-child boarded from Monday to Friday.

*Full- child in full boarding school.

*Joint-child in joint caregiver

The interview tends to underscore the following facts.

- ✓ A high percentage of the children placed in boarding facilities admit to missing out on the critically important interactive and reciprocal influencing relationship in the family. Emotionally, many seem to be like the 'poor cousin' always standing outside the door looking into the warm room inside.
- ✓ Many in the boarding and day pre schooling would appear to lack emotional and physical care and sustenance, vital to their well being.
- ✓ A high percentage in boarding and joint have been subjected to various forms of abuse from the surrogate parents.(physical, sexual and emotional).(3 pre school children who were abused for months at a boarding school became stutterers and stammerers).

Bearing in mind, the importance of the family to the overall development of the child in early childhood, and recognizing that children are integral member of the family systems, the negative effects of the pre- school experiences on the child will appear not to portend too well on the future generations.

Family values and culture that helps to shape the children are being lost. The family which has always central in children's life are becoming dysfunctional. The resultant unhealthy relationship has the tendency for carry over into the next generation.

The interview with mothers revealed that many experience feelings of guilt at having to 'parcel' out the children into boarding facilities or making them putting in 14 hours or more a day to, in and from school.(wake up time,4.am,return home10.pm).

Some admit to feeling cheated not only at missing out in the growing years of childhood but also at their inability to bond with their children.

Generally, it will appear both from the table as well as the observation and interview guide that mothers and children who operates the joint care whereby children stay in as close in an environment close to home as possible for the hours of work felt better overall.

Recommendation

Based on finding, Government put in place policies to encourage companies to establish crèches to help mothers. This will allow the children to have easy access to their mothers and also give mothers the chance of checking in on children while at work. The bonding process between mother and child is then easily achieved without the accompanying problem of distance and absence. Studies have indicated that there will be a continuous rise in the

percentages of working mothers; this solution will definitely aid the situation. Furthermore, the guilty-feeling of the mothers will be eased considerable and they will also have the opportunity to concentrate better at work and give more quality service to their workplace. Moreover, the companies offering such services are not only servicing the nation with their products and service, but also aiding the development of the nation by helping families to be closely knitted.

Again, it is recommended that more mothers should team up and employ the use of joint nannies to care for their kids. This collaboration will greatly help the mothers and children. Care should also be taken to monitor these nannies to prevent them from abusing the children under their care.

REFERENCES.

- Douville-Watson, R.N., Watson, A, &Wilson, C.,(2003) *Infants and Toddlers, (Curriculum and Teaching)*,5th ed. U.S.A. Delmar Publishers.
- Essa, E (1999). *Introduction to Early Childhood Education*, 3rd ed. Delmar Publishers, U.S.A.
- Hofferth & Phillips,(1987), in Essa, E (1999). *Introduction to Early Childhood Education*, 3rd ed. Delmar Publishers, U.S.A.
- Lerner & Abrams (1994) in Essa, E (1999). *Introduction to Early Childhood Education*, 3rd ed. Delmar Publishers, U.S.A.
- Wash & Brand,(1990) Essa, E (1999). *Introduction to Early Childhood Education*, 3rd ed. Delmar Publishers, U.S.A.
- Scarr, Phillips & McCartney(1990) p.26 Essa, E (1999). *Introduction to Early Childhood Education*, 3rd ed. Delmar Publishers, U.S.A.
- Wash & Brand,(1990) Essa, E (1999). *Introduction to Early Childhood Education*, 3rd ed. Delmar Publishers, U.S.A.
- Okoro, O (2006) *Philosophy of Pre-Primary Education*, Ballin Publishers Nigeria Limited, Onitsha.

Cross-Cultural Perspectives of Polygamous Marriages among Bedouin - Arab society in Israel, the Black Hebrews of Israel and Fundamentalist Mormons in Utah, USA

Prof. Alean Al-Krenawi*

Abstract

Although polygamy is commonly denounced in Western cultures, it is widely practiced in more than 850 societies. Significantly lower levels of cognitive, emotional and social functioning have been documented in members of polygamous families in comparison to their counterparts in monogamous families. Al-Krenawi's and Slonim-Nevo (2003) suggested that these differences are related to low economic status and the interpersonal family dynamics.

Polygamous marriage is common in the Middle East, Africa, Asia and the Pacific Islands, but is also known to occur in Europe, North America and other Western societies (Broude, 1994). To my knowledge, accurate and current statistics on the prevalence of polygamy around the world are not available. In African countries, estimates range from 20-50% of all marriages, with higher rates reported among less educated husbands and wives, among Muslims, and among rural residents (although in recent years there is an observed increase in the rates of polygamy among highly educated men who can afford a second wife). Chamie (1986) estimates that in Muslim countries 2-12% of all married men live in polygamous families; the most common number of wives per Muslim, Arab man is two; and that "the trend in polygamy has varied between different Arab countries; in some, the practice has declines, in others increased, and in yet others has remained relatively unchanged" (Chamie, 1986: page 57).

Anthropologists typically define polygamy as "a marital relationship involving multiple wives" (Kottak, 1978, cited in Low, 1988, p.189). Sociologists view polygamy as a reproductive strategy by which men increase the number of their offspring while decreasing the level of investment in each child (White, 1988). In certain societies, polygamy can be economically useful by increasing the labor power available to the family, and it is also likely to increase the power and prestige of the family (Ware, 1979).

Studies conducted in different countries have shown that polygamy can lead to co-wife jealousy, competition, and unequal distribution of household and emotional resources (Adams & Mburugu, 1994; Kilbride & Kilbride, 1990; Wittrup, 1990), and generate acrimony between co-wives and between the children of the different wives (Al-Krenawi, 1998; Ware, 1979). They have also shown that polygamy is associated with mental illness among women and children. Chaleby (1985, 1987) has found a disproportionate number of women in polygamous marriages – particularly senior wives -- among psychiatric outpatient and inpatient populations in Kuwait. A similar phenomenon has been observed in several other societies, including Nigeria (Makanjoula, 1987), India (Haggi, 1974), and elsewhere in the Arab world (Al-Krenawi, 1998; Chaleby, 1985).

* Spitzer Department of Social Work, Ben-Gurion University of the Negev

Several studies carried out in different countries in the Middle East and Africa indicate that children of polygamous families may suffer from emotional, behavioral and physical problems, negative self-concept, lower school achievement and greater difficulties in social adjustment than children of monogamous marriages (Al-Krenawi & Lightman, 2000; Cherian, 1990; Owuamanam, 1984). It has also been found that adolescents are less supportive of polygamy than adults (D'hondt & Vandewiele, 1980; Dorjahn, 1988), objecting mainly to economic difficulties and communication problems among children of different wives.

In a previous study, we examined the impact of polygamous marriage on the psychological, social, and educational functioning of Bedouin-Arab children, mothers, and husbands in the south of Israel (Al-Krenawi & Slonim-Nevo, 2003). Findings showed that children from polygamous families manifest more mental health problems and social difficulties than their peers from monogamous families, and exhibit lower academic achievement and more problematic relationships with their fathers. Similarly, women in polygamous families present with more mental health problems than wives in monogamous families. In addition, men in polygamous families exhibit more mental health problems than their peers in monogamous families. Findings also indicate, however, that the adjustment of all sub-samples (children, mothers and fathers) was affected, both directly and indirectly, by their perceived family functioning. Thus, we suggest that polygamy itself is not detrimental to family members' adjustment and that in cases where the family functions well, children's adjustment, as well as the adjustment of mothers and fathers, will not be impaired (Al-Krenawi & Slonim-Nevo, 2003).

Polygamy in the Bedouin-Arab Society in the Negev:

Despite rapid economic and social changes that Bedouin society has been going through that has made polygamy much less economically worthwhile and sustainable than in the past, polygamy is still prevalent and largely accepted in the Bedouin society in the Negev, including among young and educated members of the society. There is no accurate data regarding the scope of the phenomenon within this society, but lay estimates believe about 20% of all marriages in Bedouin society in the Negev are polygamous.

Some of the factors characteristic of the phenomenon of polygamy in various societies exist in the Bedouin society in the Negev, as well. The socio-cultural perception of the Bedouin holds that the larger the social unit, the greater its power, influence and honor. This perception could be one of the explanations for the frequency of polygamy: marrying many wives enhances the chance of having many sons, thus increasing the number of members in the unit and amplifying one's honor and influence (Al-Krenawi, 1998). Socially and psychologically, then, polygamy and the large families it promotes, is still associated with power and prestige, despite the economic burden of supporting multiple households (Al-Krenawi, 1998; Kersel, 1976).

Another explanation for polygamy is embodied in Islam as a religion that permits a man to marry up to four wives (Koran, Sura 4, chapter 3). Yet, Islam permits polygamy only under the following conditions: a man should not have

more than four wives at any given time; he must have the appropriate economic resources to provide more than one woman; and he should pay attention and care for all women equally (Abu-baker, 1992; Abdel-Ghany, 1988).

An additional explanation for polygamy is related to the phenomenon of "exchange marriage" – that is, when two men marry each other's sisters. When one of them marries a second wife, the other is pressured to marry another wife as well, in order to balance the honor and power in the family.

Other circumstances that prompt polygamy are woman's sterility, inability to bear male offspring and mental or physical illness. Chamie claims that "women prefer to marry as additional wives than to remain childless, divorced or widows" (Chamie, 1986, p. 65-66). Hondt (1976) as well indicates widowhood, in the case of a bereaved brother, can also serve as a catalyst for taking a second wife: When a man dies, his widow retains his property and his children; by marrying the widow, the deceased's brother can retain the family's properties.

Polygamous wives may live together in the same house, or separately where each wife resides with her own children in a separate household. A senior wife is defined as any married woman who is followed by another wife in the marriage. A "junior wife" is the most recent wife joining the marriage (Chaleby, 1985).

In many societies senior wives have higher status: they may have control over the other wives, entitlement to privileges not shared with other wives and wield considerable influence over the husband (Broude, 1994). However, in the Bedouin society in the Negev, the first wife has lower status than the second wife (Al-Krenawi, Graham & Al-Krenawi, 1997) and her husband may even surprise her by marrying additional wife without telling her in advance (Topouzis, 1985). The first marriage in the Bedouin society is usually performed while the couple is young, in a match arranged by the parents that stems from considerations of benefit and "politics" related to class and power relations within the family and in the extended family (Al-Haj, 1987; El-Islam & Abu-Dagga, 1992). Marriage to a second wife, in contrast, is in many cases a result of free choice - out of love or as a manifestation of independence. In these cases, junior wives enjoy preferential status compared to first wives in regard to economic resources, social support and the husband's attention (Al-Krenawi, 1998; Al-Krenawi et al., 1997).

Polygamy among the African Hebrew Israelites of Jerusalem

The African Hebrew Israelites of Jerusalem, commonly referred to as the Black Hebrews of Dimona are a group of approximately 2,500 African Americans and their descendants who moved to Israel in 1969 under the leadership of Ben Ami Carter. Although the Black Hebrews were not considered to be Jews by Israel's chief rabbinate and therefore, not entitled to citizenship under the law of return, the community continued to grow due to "illegal" immigration and an extraordinarily high birth rate. In 1990, the government granted the community residency status, thereby entitling members to work permits and various social benefits.

The Black Hebrews are derived from Chicago's inner city and consider themselves to be part of the ten lost tribes of Israel. They believe that they are descendants of the Israelites that were taken into captivity during the Roman invasion of 70 B.C. and brought to West Africa (Ben Ammi, 1990). Subsequently, once again, they were enslaved by the white man and taken to the American continent. In 1966, their leader Ben Ami had a vision that brought him and 400 of his followers, first to a two year purification trek in Liberia and then to Israel. Today they live in communal settings in the Israeli development towns of Dimona, Arad and Mitzpeh Ramon. Ben Ami Carter remains the community's spiritual head and is often referred to as "Father", "the Holy One" and "Messiah". In addition, there are twelve priests who receive divine messages. The community's members adhere to a strict vegan diet, wear clothing exclusively made of natural fibers, circumcise their sons at eight days and practice various customs of biblical Judaism, including polygamy. The community is a social and economic collective (Hare, 1998). The community runs a vegetarian restaurant and some members have musical careers. Women are not encouraged to work outside the home.

Not all men choose to participate in plural marriages. Men are permitted up to seven wives but who do practice polygamy have two or three. Approximately 37 percent of all marriages are polygamous (from a sample of 114 marriages – survey of Hagit Peres). The family unit, including the husband, "sister wives" and the children live in one house. The sister-wives help raise all the children and are also responsible for assisting in the births of their sister wives' children at a natural child birth center, named "The House of Life" (<http://www.kingdomofyah.com>).

Polygamy among Fundamentalist Mormons in the United States

Mormonism, also known as the Church of Latter Day Saints (LDS), is a relatively new religion founded by 24 year old Joseph Smith in 1829. Although early Mormon theology adopted polygamy as an accepted and desired form of family life, it was prohibited by United States civil law and subsequent to significant upheavals, outlawed by LDS in the 1890 "Manifesto". Today, the Church ostracizes its members who participate in plural marriage. Nonetheless, since publication of the "Manifesto" prohibiting plural marriage, various groups of revolting church members, referred to as "Fundamentalist Mormons" continue to practice the traditional custom of polygamy (Altman & Ginat, 1996).

Statistics indicate that there are approximately 40,000 Fundamentalist polygamists in the United States today. The majority resides in Utah although there are communities in Arizona as well. In addition, there are Mormon Fundamentalist communities in Northern Mexico and Canada. Although present day mass raids on Fundamentalist communities are rare, individual polygamists are still occasionally prosecuted, often relying on statutory rape laws when they marry under-age women.

Fundamentalists claim that their life style, including the practice of polygamy, reflects the true intentions of the Mormon religion, whose founders had more than 40 wives each. Traditional Mormon theology advocated the

practice of plural wives as a means of securing an eternal bond in marriage that extends beyond this lifetime. However, it is estimated that in the “pioneer days” prior to issuance of the Manifesto only approximately 20% of Mormon men participated in plural marriage. In today’s Fundamentalist settlements between 30 and 40 percent of the men live in plural marriages. Furthermore, approximately 20 percent of modern day polygamists have only two wives and the rest have three or more. It is not uncommon for a man to have five or six wives.

Living arrangements in Fundamentalist plural marriages vary from family to family and may also change periodically. Wives may live communally or separately from one another, each with her offspring. Husbands are expected to rotate among their wives and children and provide each sub unit quality time and attention. This ideal is not always attainable.

The socioeconomic situation of plural families is also often less than ideal. As in modern day monogamous households, most women in plural marriages work outside the home. Nonetheless, the majority of polygamous households are on the lower end of the socioeconomic scale.

Mental Health Impact of Polygamy on Wives and Children:

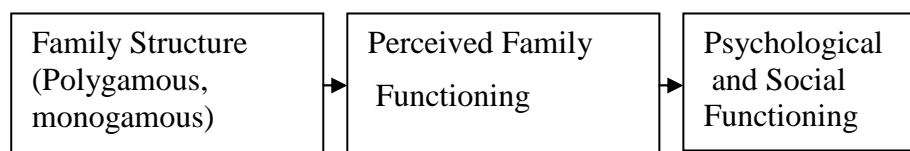
Studies conducted in different countries have shown that polygamy can lead to co-wife jealousy, competition, and unequal distribution of household and emotional resources (Adams & Mburugu, 1994; Kilbride & Kilbride, 1990; Wittrup, 1990), and generate acrimony between co-wives and between the children of the different wives (Al-Krenawi, 1998; Ware, 1979). They have also shown that polygamy is associated with mental illness among women and children. Chaleby (1985, 1987) has found a disproportionate number of women in polygamous marriages – particularly senior wives, among psychiatric outpatients and inpatients populations in Kuwait. A similar phenomenon has been observed in several other societies, including Nigeria (Makanjoula, 1987), India (Haggi, 1974), and elsewhere in the Arab world (Al-Krenawi, 1998; Chaleby, 1985).

Several studies carried out in different countries in the Middle East and Africa indicate that children of polygamous families may suffer from emotional, behavioral and physical problems, more negative self-concept, lower school achievement and greater difficulties in social adjustment than children in monogamous marriages (Al-Krenawi & Lightman, 2000; Cherian, 1990; Owuamanam, 1984). It was also found that adolescents are less supportive of polygamy than adults (D'hondt & Vandewiele, 1980; Dorjahn, 1988), objecting mainly to the economic difficulties and communication problems among children of different wives. However, systematic and empirical studies based on large and representative samples, have not been conducted in Israel or on a global scale, to date.

In a previous study, we examined the impact of polygamous marriage on the psychological, social, and educational functioning of Bedouin-Arab children, mothers, and husbands in the South of Israel (Al-Krenawi & Slonim-Nevo, 2003). The study examined the impact of polygamous marriage on the

mental health of a large sample of Bedouin Arab children (N = 352, age13-15), Bedouin-Arab women (N = 315), and Bedouin-Arab men (N = 306) in the Israel Negev, and the ‘perceived family functioning’ as a mediating variable in good or poor mental adjustment. Findings show that children from polygamous families have more mental health problems and social difficulties than their peers from monogamous families, and exhibit lower academic achievement and more problematic relationships with their fathers. Similarly, women in polygamous families – particularly first wives, have more mental health problems than wives in monogamous families. In addition, men in polygamous families exhibit more mental health problems than their peers in monogamous families. Findings also indicate, however, that the adjustment of all sub-samples (children, mothers and fathers) was affected, both directly and indirectly by their perceived family's functioning. Thus, we suggest that polygamy in and of itself is not detrimental to family members’ adjustment and that in cases where the family functions well, children's adjustment, as well as the adjustment of mothers and fathers, will not be impaired (see Figure 1) (Al-Krenawi & Slonim-Nevo, 2003).

Figure 1: Family functioning as a Mediating Factor



It is beyond the scope of this proposal to present the full set of results showing the mediating role of perceived family functioning between family structure and social and emotional adjustment. Yet, we show here some of the data related to children’s adjustment (Al-Krenawi & Slonim-Nevo, 2008). Table 1 presents the full and best regression models, showing the effect of perceived family functioning while controlling for family structure (monogamous/polygamous) and socio-demographic variables. As can be seen, in both full and best models, family functioning is a major predictor of self esteem, peer relations, and all the Brief Symptom Inventory dimensions that measure mental health.

Table 1: Family Functioning as an Explaining Factor of Children's Adjustment (N=352)

	Independent Variables in the Linear Regression Model (Betas)							
	Family Functioning	Age	Gender	SES	Father's Education	Family Structure	R ² Full Model	R ² Best Model
Self Esteem	-.33****	-.06	.11*	.17***	.08	-.04	.191****	.181 ^b
Peer Relations	.31****	.01	-.14*	-.05	-.06	-.07	.154****	.139 ^d
Somatization	.30****	-.04	-.06	-.12*	-.03	-.09	.146****	.133 ^a
Obsessive Compulsive	.32****	-.00	-.01	-.12*	-.08	-.09	.165****	.149 ^a
Interpersonal Sensitivity	.23****	-.04	.05	-.14*	-.10	-.09	.123****	.101 ^a
Depression	.27****	.01	.11	-.17***	-.09	-.04	.147****	.126 ^a
Anxiety	.19***	.02	.16**	-.13*	.00	.02	.083***	.082 ^b
Hostility	.16**	.06	-.11	-.14*	-.04	-.10	.102****	.075 ^a
Phobic Anxiety	.23****	-.08	.05	-.06	-.01	-.16*	.105****	.096 ^c
Paranoid Ideation	.21****	.04	.08	-.11	-.08	-.03	.087****	.071 ^a
Psychotism	.24****	-.05	-.04	-.16**	-.04	-.10	.129****	.113 ^a
GSI	.31****	-.02	.02	-.15**	-.06	-.09	.165****	.153 ^a

*p<.05, **p<.01, ***p<.005, ****p<.001

General Family Functioning: Higher values indicate more difficulties;

Age: age of respondents

Gender: 0-male, 1-female

Family Structure: 0-polygamy, 1-monogamy

Economic status: 6-point scale 1('very bad') to 6 ('very good')

Self-Esteem: 4-point scale 1 ('low') to 4 ('high')

Peers' Relation: 0 – 100-point scale while higher values indicate more difficulties

BSI scales: 0 – 4-point scale, where higher values indicate more difficulties

^a general family functioning, economic status; ^b general family functioning, gender, economic status; ^c general family functioning, family structure; ^d general family functioning, gender.

Socio-Economic Status (SES):

The regression models presented in Table 1 also point to the significant role that family economic status play – and their impact on children's mental health and social functioning. This effect of SES is not surprising. Studies consistently show that living in poverty has negative implications for children's physical and mental health, academic achievement, and behavior, and that it affects interpersonal relationships within the family (Montgomery & Carter, 1993; Starfield, 1991; Weinger, 1998). Thus, it seems that lower level functioning

among members of polygamous families could also be explained by the likelihood that these families will live in poverty.

The Salutogenic Perspective:

The salutogenic perspective known from the literature on psychology (Antonovsky, 1987, 1993, 1998) suggests that stressful events are a normal part of human experience. In contrast with the pathogenic perspective that emphasizes the negative side effects of such events (physical illness, stress, psychological and family problems), the salutogenic perspective stresses the challenging elements involved in such events. Moreover, positive outcomes (i.e. empowerment, a sense of meaningfulness) may result from meeting challenging situations. Thus, research conducted under a pathogenic model concentrates on negative symptoms and outcomes, while research conducted with the salutogenic perspective searches for positive outcomes- that is, how individuals and families overcome stressful life events (Sagy & Antonovsky, 1998; Waysman et al., 1998). To further support this perspective, it should be noted that in the area of developmental psychology, researchers now emphasize not only risk factors and vulnerability, but also the concept of “individual resilience” as a protective factor for helping children and adults cope with stressful life events (Greenbaum & Aurebach, 1992).

The Family Perspective:

In the proposed study we focus not only on individuals but also on the family and the community (Von Bertalanffy, 1968; Minuchin et al., 1978). Marrying a second wife is a major event in the life of a family. Faced with the trials of adjustment to a new domestic environment, members of the family may be supportive of one another, but discords in the family may arise due to stress. New tasks require changes in roles and in relationship patterns in the family and these changes may cause conflicts and distress (Al-Krenawi & Slonim-Nevo, 2008). Reciprocal relationships exist between the social and psychological functioning of the family and the adaptation of its individual members, especially that of children and youth. Therefore, we suggest that family relations will emerge as a key element in explaining improvement versus deterioration. Family relations characterized by support, encouragement, cohesiveness during times of crisis, and shared values will contribute to the ability of their members to cope with the new condition (Slonim-Nevo et al., 1998, 1999).

The Effect of Public Policy/Law/Enforcement

Both the Bedouin-Arab and the Black Hebrews reside in the State of Israel. Although Israeli law forbids the practice of polygamy (Al-Krenawi & Slonim-Nevo, 2003), there is no separation of Church and State in Israel and each religion is granted rather vast authority over the familial matters of their members. In addition, many of these plural marriages aren't registered marriages but rather, contractual agreements (Al-Krenawi & Slonim-Nevo, 2003). The authorities tend not to interfere in this realm. Furthermore, it should be noted that Judaism, the dominant religion in Israel, itself has ambivalent attitudes to the topic of polygamy. In biblical Judaism, polygamy was an accepted practice but was prohibited by the Rabbis in a millennium ban that came to an end in

1987 (Tlushkin, 1991). Certain Jewish sects actively lobby for the decriminalization of polygamy (Tlushkin, 1991). Furthermore, many of the Jews of non-European origin, particularly those from Yemen and the Asiatic republics, have never abandoned the practice of polygamy (Cite).

In contrast, the United States is less tolerant to the practice of polygamy. Although, one of the cornerstones of US history and identity is the "separation of Church and State", the United States is a predominately Christian country. In Christianity, polygamy is considered blasphemous. In addition, the mainstream Mormon Church (LDS), under massive pressure from the legislative bodies banned polygamy in 1890 and since then has entirely disconnected itself from its practice. Church members who practice polygamy are ostracized (Altman & Ginat 1996). The American public is not tolerant of plural marriages or polygamists and they are often portrayed in the media as deviant. In addition, Fundamentalists occasionally marry under-age brides, thereby providing law enforcement authorities with an alternative route to prosecution – statutory rape.

The Sociology of the Family Perspective:

Sociology of the family is driven by social change and diversity. The nuclear family of Western society, consisting of a mother, father and their biological offspring has, in recent years, given way to a colorful variety of alternative family types. For today's children, growing up in homes run by single parents (both divorced and never married), by grandparents, in blended families, or by homosexual same sex parents is becoming nearly as common as the nuclear family. Although many studies found negative implications of alternative family patterns on children, this is not always the case (Joshi, Cooksey, Wiggins, Mcculloch, Verropoulou & Clarke, 1999). For instance, sociologists suggest that social capital which includes time and parental involvement may offset less favorable consequences of alternative family lifestyles such as economic hardship (Coleman, 1988).

This paper focuses on a particular alternative family type, namely, the plural or polygamous family. In contrast to the newer family types delineated above, plural marriage derives its roots from ancient history and is still currently practiced by numerous cultures worldwide, both in the developed and developing world. Nonetheless, the seniority of polygamy in comparison to other alternative types does not necessarily provide this institution with added value with respect to public policy (Bala & Bromwich, 2002). In Canada, for instance, there exists a rather liberal public attitude toward many types of non-traditional family structures including homosexual led families. Legal reform is one indication of Canadian's tolerance. However, polygamy, which is also a growing phenomenon in the Province of British Columbia, is considered by many as abhorrent (National Post, 27.8.01). In the mind of the public as well as policy makers, polygamy, by definition, perpetuates gender inequalities. In addition, polygamy is often associated with conservatism, while the newer family types (such as homosexual led families) are associated with liberalism. However, as Bala & Bromwich (2002) indicate, "In contrast to the abundance of social science research concerning the effects of same sex parenting, there is currently little social science research into the effects of polygamy on women

and children. What writing is available consists predominantly of opinion, anecdote or anthropological research conducted in small scale societies that differ fundamentally from contemporary Canada".

Conclusion

Mental health practitioners are increasingly likely to encounter people of diverse cultures and familial circumstances that differ from Western culture and frameworks due to globalization and the movement of refugees. Polygamy, the more colloquial term for polygyny, is an example of a cultural institution that presents unfamiliar family dynamics to the Western world and framework.

Polygamy is the voluntary union of one man to multiple wives; it is practiced in over 850 societies, mostly in Sub-Saharan Africa, the Middle East, and Asia with anywhere from 20-50% of all wives participating in polygamous marriages in some cultures (Elbedour, Onwuegbuzie, Caridine, & Abu-Saad, 2002 cited in Al-Krenawi & Graham, 2006). A few researchers have descriptively reported the negative physical, emotional, and marital health implications that polygamy has on its participant members (Al-Krenawi & Graham, 2006). More specifically, polygamy has been shown to affect women and their children emotionally in both Arab and African cultures, suggesting women and children as particularly vulnerable sub-populations (Oyefeso & Adegoke, 1992; Rivett & Street, 1993; as cited in Al-Krenawi, 1998). Younger children in polygamous families display a host of symptoms, including "high levels of anxiety, hostility, and aggression; somatic problems, such as headaches or stomach pain; and difficulties with learning and school adjustment" (Elbedour, Onwuegbuzie, Caridine, & Abu-Saad, 2002). Women participating in polygamy have been shown to report lower self-esteem and higher levels of somatisation, depression, anxiety, hostility, and paranoid ideation than women in monogamous marriages (Al-Krenawi & Slonim-Nevo, 2005). Thus, assuming that polygamous women are at a high risk for depression and anxiety disorders, it is requisite that more attention is paid to this marginalized group: the impact of polygamy, more specifically, requires further research so as to inform the advent of culturally sensitive and best-fitted practices for the treatment of these women and their children.

The findings from previous studies suggest that polygamy even under the best circumstances is painful, particularly to women and children. These findings echo other studies suggesting that polygamous family structure is associated with various emotional difficulties (Adams & Mburugu, 1994; Al-Krenawi, 1998; Al-Krenawi & Lightman, 2000; Al-Krenawi & Slonim-Nevo, 2003; Kilbride & Kilbride, 1990; Ware, 1979; Wittrup, 1990). Moreover, when members of the family do not succeed in overcoming their anger, jealousy, and pain, intergenerational suffering in the form of disengagement, fighting, emotional turmoil, and inter-relational conflicts are prevalent. It is important that community awareness of these potential negative effects of polygamy will be elevated.

Awareness might be raised via the local media, religious leaders, and the formal and informal education systems. Such awareness may lead to public discussions about the benefits and the economic and psychological burdens of

polygamy, and thereby enhance the ability and the freedom of individuals in the community to choose their own ways of family life.

Programs should be developed to assist women and children in polygamous families to cope with the difficulties in their lives. For example, a support group for wives could be offered in the community. In such groups women can share their feelings and find ways to overcome pain and conflicts. Children in polygamous families can be supported through the school system and via after-school programs. In addition, social practitioners and family therapists should develop methods of intervention with polygamous families, possibly adapting concepts and techniques taken from both family therapy and group work (Al-Krenawi, 1998). All members in the family could learn how to negotiate for attention and resources, how to compromise, and how to build a successful small community.

Clearly, cultural issues should be addressed, including the power differentials between women and men in non-Western society such as the Arab, the impact of the extended family and the community, the ability to preserve confidentiality in a local community, and the tendency to use indirect speech to express one's emotions (Al-Krenawi, 1998). In previous work with one family consisting of a husband and eight wives (Al-Krenawi, 1998), a model of therapeutic family intervention was introduced. A few principles from this experience can be applied with other polygamous families and thus, tested for their effectiveness. Among such principles are: engaging husbands to participate by making them aware about their children's difficulties, reliance on both their concern for their own offspring and their wish to preserve their good name in the community; working simultaneously with separate subsystems in the family when it is not possible to conduct sessions with all; attempting to build coalitions among various wives and siblings using group work techniques; and using culturally sensitive language and techniques including the use of proverbs, respecting the family hierarchy, and the role of the elderly and religious leaders.

References

- Abdel-Ghany, A.M. (1988). Wives of Muhammad the Prophet, and Wisdom of polygamy. Cairo: Madbuli Press (in Arabic).
- Abu-Baker, A. (1992). Polygamy in Islam. Cairo: Maktabat Al-Tourath Al-Islami (in Arabic).
- Adams, B., & Mburugu, E. (1994). Kikuyu birdwealyh and polygamy today. Journal of Comparative Family Studies, 25(2), 159-166.
- Al-Haj, M. (1987). Social Change and Family Processes: Arab Communities in Shefar-A'm. London: Westview Press.
- Al-Krenawi, A. (1998). Family therapy with a multi parent/multi spousal family. Family Process, 37(1), 65-81.
- Al-Krenawi, A., Graham, J. R., & Al-Krenawi, S. (1997). Social work practice with polygamous families. Child & Adolescent Social Work Journal, 14, 445-458.

- Al-Krenawi, A., & Graham, J.R. (2006). A Comparison of family functioning, life and marital satisfaction, and mental health of women in polygamous and monogamous marriages. International Journal of Social Psychiatry, 52 (1), 5-17.
- Al-Krenawi, A., & Lightman, E. (2000). Learning achievements, social adjustment and family conflicts among Bedouin-Arab children from polygamous and monogamous families. The Journal of Social Psychology, 140 (3), 345-355.
- Al-Krenawi, A., & Slonim-Nevo, V. (2003). Psycho-social functioning in Bedouin-Arab society in the Negev: A comparison of polygamous and monogamous families. The Center for Bedouin Studies and Development: . Beer-Sheva: Ben-Gurion University of the Negev.
- Al-Krenawi, A. & Slonim-Nevo, V. (2005). Psycho-social and familial functioning of children from polygamous and monogamous families: Implications for practice. In M. Ungar (Ed.), Pathways to Resilience: A Handbook of Theory, Methods and Interventions (p. 279-294). California: Sage publications.
- Al-Krenawi, A & Slonim-Nevo, V. (2008). The psychological profile of polygamous and monogamous marriages among Bedouin-Arab women. Families in Society, 89(1), 139-149
- Altman, I., & Ginat, J. (Eds.) (1996). Polygamous families in contemporary society. New York: Cambridge University press.
- Antonovsky, A. (1987). Unraveling the mystery of health. San Francisco: Jossey Bass.
- Antonovsky, A. (1993). The structure and properties of the sense of coherence scale. Social Science and Medicine, 36, 725-733.
- Antonovsky, A. (1998). The salutogenic model as a theory to guide health promotion. Megamot: Behavioral Science Quarterly, 39, 170-182.
- Bala, N., & Bromwich, R.J. (2002). Context and inclusivity in Canada's evolving definition of the family. International Journal of Law, Policy and The Family, 16, 145-180.
- Ben Ammi, C. (1990). God, the Black man and truth. Washington, D.C. Communicator Press.
- Broude, G.J. (1994). Marriage, Family and Relationships. A Cross-Cultural Encyclopedia. Denver: ABC-CLIO.
- Chaleby, K. (1985). Women of polygamous marriage in inpatient psychiatric services in Kuwait. Journal of Nervous and Mental Disease, 173(1), 56-58.
- Chaleby, K. (1987). Women of polygamous marriage in outpatient psychiatric services in Kuwait. International Journal of Family Psychiatry, 8 (1), 25-34.
- Chamie, J. (1986). Polygyny among Arabs. Population Studies, 40, 55-65.
- Cherian, V. I. (1990). Academic achievement of children from monogamous and polygynous families. Journal of Social Psychology, 130(1), 117-119.
- Coleman, J.S. (1988). Social capital in the creation of human capita. American Journal of Sociology, 94, 95-120.
- D'Hondt, W., & Vandewiele, M. (1980). Attitudes of Senegalese secondary school students towards traditional African way of life and Western way of life. Psychological Reports, 47, 235-242.
- Dorjahn, V.R. (1988). Changes in Temme polygyny. Ethnology, 27, 367-390.

- Elbedour, S., Onwuegbuzie, A.J., Caridine, C., Abu-Saad, H. (2002) The effects of polygamous marital structure on behavioural, emotional, and academic adjustment in children: a comprehensive review of the literature. *Clinical Child and Family Psychology*. Vol.5., No.4 pp255-271.
- El-Islam, M. F., & Abu-Dagga, S. (1992). Lay explanation of symptoms of mental ill health in Kuwait. *International Journal of Social Psychiatry*, 38(2), 150-156.
- Greenbaum, C.W., & Auerbach, J.G. (1992). The conceptualization of risk, vulnerability, and resilience in psychological development. In C. W. Greenbaum & J.G. Auerbach (Eds.), *Longitudinal Studies of Children at Psychological Risk: Cross-National Perspectives*. New Jersey: Ablex Publishing Corporation.
- Hare, A.P. (Ed.) (1998). *The Hebrew Israelite community*. Lahman, MD: University Press of America.
- Haggi, S. A. H. (1974). Polygamy among Indian Muslims: A case study. *Indian Journal of Politics*, 8, 143-152.
- Hondt, G. (1976). Conflict Types among Bedouin Women. *The Bedouin: Notes and Articles*. Sde Boker Campus. (in Hebrew).
- Joshi, H., Cooksey, E.C., Wiggins, R.D., McCulloch, A., Verropoulou, G., & Clarke, L. (1999). Diverse family living situations and child development: A multi-level analysis comparing longitudinal evidence from Britain and the United States. *International Journal of Law Policy and The Family*, 13, 292-314.
- Kersel, M.G. (1976). *Individuality versus Collectivism*. Tel-Aviv: Hakibutz Hameuchad publishing. (In Hebrew).
- Kilbride, P., & Kilbride, J. (1990). *Changing Family Life in East Kenya: Women and Children at Risk*. Philadelphia, PA: University Park Press.
- Koran, Sura4, Chapter 3. (in Arabic).
- Low, B. S. (1988). Measures of polygyny in humans. *Current Anthropology*, 29(1), 189-194
- Makanjuola, R.O. (1987). The Nigerian psychiatric patient and his family. *International Journal of Family Psychiatry*, 8, 363-376.
- Minuchin, S., Roseman, B.L., & Beker, L. (1978). *Psychosomatic Families*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Montgomery, L., & Carter, P. (1993). Health status by social class and/or minority status: Implications for environmental equity research. *Toxicology and Industrial Health*, 9(5), 773-729.
- Owuamanam, D.O. (1984). Adolescents' perception of the polygamous family and its relationship to self-concept. *International Journal of Psychology*, 19, 593-598.
- Oyefeso, A. and Adegoke, A. R., (1992) Psychosocial adjustment of Yoruba adolescents as influenced by family type: A research note. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 33, 785-788.
- Rivett, M. and Street, E., (1993) Informal polygamy: A suitable case for treatment?, *Journal of Family Therapy*, 15, 71-79.
- Sagy, S., & Antonovsky, A. (1998). The family sense of coherence: The salutogenic approach. *Megamot: Behavioral Science Quarterly*, 39, 80-96.

- Slonim-Nevo, V., Chaitin, J., Sharaga, Y., & Abdelgani, A. (1998). Value patterns and content among families of Soviet immigrants: SYMLOG analysis. Family Process, *37* (3), 345-361.
- Slonim-Nevo, V., Sharaga, Y., & Mirsky, Y. (1999). A culturally-sensitive approach to therapy with immigrant families: The case of Jewish immigrants from the former Soviet Union. Family Process, *38*, 445-461.
- Starfield, B. (1991). Race, family income, and low birth weight. American Journal of Epidemiology, *134*(10), 1167-1174.
- Tlushkin, J. (1991). Jewish Literacy: The most important things. New York: William Morrow.
- Topouzis, D. (1985). The men with many wives. New Society, *74*, 13-15.
- Von Bertalanffy, L. (1968). Organism Psychology and Systems Theory. Worcester: Clark University Press.
- Ware, H. (1979). Polygamy: Women's view in a transitional society, Nigeria 1975. Journal of Marriage and the Family, *41*(1), 185-195.
- Waysman, M., Solomon, Z., & Schwarzwald (1998). Long-term positive change following traumatic stress among Israeli prisoners of war. Megamot: Behavioral Science Quarterly, *39*, 31-55.
- Weinger, S. (1998). Children living in poverty: Their perception of career opportunities. Families in Society: The Journal of Contemporary Human Services, *3*, 320-330.
- White, D. R. (1988). Causes of polygyny: Ecology, economy, kinship, and warfare. American Anthropologist, *90*(4), 871-887.
- Wittrup, I. (1990). Me and my husband's wife: An analysis of polygamy among Mandinka in the Gambia. Folk, *32*, 117-142.

GENDER AND TECHNOLOGIES: INDIVIDUAL AND FIRM LEVEL EVIDENCE FROM SPAIN¹

Ana Gargallo-Castel, Luisa Esteban-Salvador, Javier Pérez-Sanz *

The main objective of this paper is to analyse the impact of gender in adopting and using new information and communication technologies (ICT) in Spain. It is widely accepted that men tend to be the first to use new technologies and to gain significant benefits from doing so, both at home and work. However, more studies about gender and women's skill in using new technologies, such as computer systems, are needed. We show that percentage of ICTs users is higher among men. Moreover, women also present lower frequency of ICTs use. Differences appear mainly in the lower levels of education, which indicate that education level is one of the major factors that influence access and usage of ICTs in general. Finally, at firm level we review the importance of changes in gender roles, increasing participation of women in the labour force and the impact of ICTs use on economic performance.

Keywords: gender, skill, work

1. INTRODUCTION

Along the past 20th century there have been a huge range of changes. One of the most important has been the change in the social role of women. Historically, women have been involved in jobs without remuneration, typically working in domestic labour. But in the last years their progressive incorporation to the labour market has supposed a point of inflexion. During the last decades, the labour force participation rate for women has been raised dramatically. This massive incorporation of women to the labour market has stimulated also their possibility of access to the new technologies. However, in contrast to the general patterns of increase in women participation, the gender distribution of ICT-specialist is an outlier.

2. WOMEN AND TECHNOLOGY

Nowadays, Information and Communication Technologies (ICTs) are increasingly recognized as a powerful tool for facilitating sustainable human development (UNDP-UNIFEM, 2004). Remarkable changes brought about by ICTs have created new economic and social opportunities the world over. However, several studies highlight that women are underrepresented both as users of computers and employees in the ICTs business. This reflects a gender digital divide².

¹ **Acknowledgements**

We would like to thank University Foundation Antonio Gargallo for financial support. We are also grateful to the Teruel Chamber of Commerce and Industry for providing us with data.

* Faculty of Social and Human Sciences (University of Zaragoza)

² "Digital divide" refers to the gap between individuals, households, businesses and geographic areas at different socio-economic levels with regard to both their opportunities to access information and communication technologies (ICT) and to their use for a wide variety of activities.

The gender digital divide indicates the under-representation of women in the ICTs-related fields (Bucy, 2000; Castaño, 2005; Fink and Kenny, 2003; Korupp and Szydlík, 2005; among others). Academic literature has commonly distinguished between first and second digital divide.

First Digital Divide: It refers to the gap in access to new technologies. For example, according to the e-Living survey (Raban, 2004), the gender gap in PC use is quite high in some countries, and there is even larger gap in Internet use (up to 18%). The largest gaps in PC and Internet use are in Italy and Germany.

Table 1 ICTs use

	PC use		Internet use	
	Men	Women	Men	Women
UK	70%	63%	61%	55%
Italy	71%	56%	59%	42%
Germany	75%	61%	62%	44%
Norway	85%	74%	78%	64%
Bulgaria	13%	15%	9%	8%
Israel	65%	63%	52%	46%

Source: e-Living survey (2004)

Second Digital Divide: Gap in types of use and intensity of new technologies. Distinguishing between light and heavy users, results of e-Living survey (Raban, 2004) show up that more than 60% of women are light users, while they represent only 40% of heavy users. As Dholakia and Kshetri (2002) discuss, men and women seem to be specialized in different tasks and have different preferences. According to Eurostat, gender gap still persists in 2008.

Table 2 Individuals regularly using the Internet, by gender and type

	2006		2007		2008	
	Males	Females	Males	Females	Males	Females
EU (27 countries)	49%	41%	56%	47%	59%	53%
EU (25 countries)	51%	42%	58%	49%	61%	54%
EU (15 countries)	53%	44%	60%	51%	63%	56%
Euro area	50%	41%	57%	48%	60%	53%
Bulgaria	23%	21%	29%	28%	31%	29%
Czech Republic	38%	33%	45%	39%	54%	48%
Denmark	80%	76%	79%	74%	83%	78%
Germany	65%	54%	70%	58%	73%	62%
Estonia	57%	56%	58%	59%	61%	62%
Greece	27%	18%	33%	23%	38%	28%
Spain	44%	35%	49%	40%	54%	45%
France	42%	37%	61%	54%	61%	64%
Italy	36%	26%	39%	28%	43%	32%
Cyprus	32%	27%	37%	32%	39%	32%

Latvia	47%	45%	54%	51%	59%	55%
Lithuania	38%	37%	46%	44%	51%	49%
Luxembourg	76%	55%	81%	63%	88%	66%
Netherlands	82%	71%	85%	77%	86%	80%
Austria	61%	49%	67%	55%	73%	59%
Poland	36%	32%	41%	37%	46%	43%
Portugal	35%	28%	39%	31%	43%	34%
Romania	20%	17%	24%	20%	28%	25%
Slovenia	51%	42%	50%	48%	53%	51%
Slovakia	47%	39%	53%	49%	65%	59%
Finland	72%	70%	77%	73%	80%	77%
Sweden	84%	76%	79%	72%	86%	81%
United Kingdom	63%	51%	70%	61%	74%	66%
Norway	80%	73%	83%	78%	88%	83%

Source: Survey on Information and Communication Technologies in enterprises, Eurostat

*Data for Macedonia, Malta, Turkey, Iceland, Belgium, Ireland, Hungary are not available

The percentage of women who regularly use the Internet is much lower than that of men, mainly in countries like Luxembourg, Austria, Italy and Germany, where the gap exceeds 10%³. Only France and Estonia present a higher rate of women using the Internet more regularly than men.

There are also differences depending on the kind of technology. For example, Dholakia (2004/2005) shows that in the use of email, women report using it more than men. Recently, Kovačić and Vukmirović (2008) have shown that gender only has a significant impact on regular Internet use, while regular PC and mobile phone use were not affected.

3. WOMEN AND ICTS EMPLOYMENT

Women have low shares of employment and penetration of ICTs has run parallel to the rate of employment, so the use of new technologies has been higher for men than for women. Moreover, among ICTs-using occupations women tend to have much higher shares of office and secretarial occupations and lower percentage in scientific and professional ones (OECD, 2007).

Women are still underrepresented in many specific professions, for example they comprise just 11% of engineers. As Lenka Simerska of Women's Networking Support Programme highlighted, a global organisation supporting women's empowerment through the use of ICTs, women in ICTs are very poorly represented and "the situation is getting worse because of the low number of girls interested in studying technical subjects at universities".

³ However, recently Kovačić and Vukmirović (2008) obtain that gender has no significant impact on ICTs adoption in Serbia.

However, according to Eurostat, in the EU, 51% of almost 59 million persons employed in science and technology occupations in 2006 were female, and in Lithuania the percentage reaches 72% of women (Meri, 2008). So, gender parity was achieved.

4. WOMEN AND ICTS IN ARAGÓN

In this part of the article we review the position of women in the use of Internet in Aragón, the region of the north-east of Spain where the University of Zaragoza is located. To achieve our goal in this paper, we have used data obtained by the Aragonese Observatory of the Society of the Information (AOSI, 2008) during the period 2004-2007.

4.1. POSSIBILITY OF ACCESS

Firstly we are going to analyse differences between men and women according to the place where they access the Internet. There are not important differences if we distinguish among home access, workplace access and study place access.

Table 3 Places of use

	Female	Male	Total
Home	80.73%	78.53%	79.63%
Workplace	30.87%	34.27%	31.47%
Study place	84.89%	88.54%	86.48%

Source: AOSI (2008)

However, when we make a distinction between urban and rural women, we find that home access in rural areas is smaller than it is in urban cases. We show a digital divide of 20 percentage points. On the contrary, access in the study place is higher among rural women, and workplace access differences are insignificant.

Table 4 Women access to Internet by area

	Rural	Urban	Total
Home	59.69%	83.57%	80.73%
Workplace	33.66%	30.50%	50.93%
Study place	91.27%	84.03%	84.89%

Source: AOSI (2008)

4.2. CHARACTERISTICS OF INTERNET ACCESS

Data show that gender divide is higher when we review the “second digital divide”. To be precise, differences increase among the group of “frequent users”. As we can see on the following table, the gap in this group almost reaches 15%. This gap is higher than the Spanish one (45% female and 54% male) or the EU (27 countries) one (53% female and 59% male) according to Eurostat (2008).

Table 5 Users of Internet by gender

	Female	Male	Total
Sometimes	59.82%	69.20%	64.52%
In the last 3 moths	55.08%	66.43%	60.79%
Frequent users	43.96%	58.69%	51.75%

Source: AOSI (2008)

4.3 SOCIOECONOMIC ASPECTS

The percentage of women who use the Internet is higher than the percentage of men among the group of employees (as opposed to self-employed workers), almost ten points higher. In contrast, the proportion of male users is higher among self-employed workers and pensioners. Finally, there are not significant differences between male and female students.

Table 6 Use of Internet by gender and occupation

	Female	Male	Total
Self-employed	70.47%	77.50%	74.98%
Employed as employee	87.03%	78.39%	81.61%
Student	98.03%	98.85%	98.52%
Pensioner	11.47%	25.99%	19.14%

Source: AOSI (2008)

Several studies underline that ICT-adoption behaviour is likely to be influenced by education (Borghans and Ter Weel, 2005). So, it is necessary to review the importance of education on the technological adoption process of women.

Our data allow us to conclude that gender digital divide diminishes when the level of qualification increases. Table 6 shows this point.

Table 7 Use of Internet by gender and education

	Female	Male	Total
Five-year degree	93.50%	92.32%	93.05%
Three-year degree	93.13%	96.59%	94.93%
Secondary school	80.61%	77.56%	78.98%
Primary school	24.99%	42.14%	32.16%
Without studies	1.40%	6.42%	3.88%

Source: AOSI (2008)

4.4. ACTIVITIES AND USES OF INTERNET

If we analyse differences on the activities carried out by men and women on the Internet, some conclusions are obtained. As we can see from next table, although general patterns are similar, men use the Internet more frequently to read newspapers, listen to the radio, watch TV, to shop online, to play or to download games and to participate in discussions. Conversely, the percentage of women who use the Internet to get tickets for shows, to get touristic information, to book a holiday or to chat is higher than the percentage of men.

Table 8 Use of Internet by gender and activities

	Female	Male
Look up on a search engine	93.69%	92.02%
Send and receive mails	82.70%	88.81%
Read newspapers, magazines, TV, radio	64.41%	74.47%
Touristic information and books	58.24%	50.20%
Listen or download music	49.62%	48.38%
P2P	43.57%	46.17%
Chat	46.40%	39.40%
Information and tickets	42.02%	37.84%
Bank operations	31.90%	32.02%
Online purchases	27.78%	34.68%
Play or download games	17.73%	29.14%
Participate in discussions and news groups	12.66%	24.30%

Source: AOSI (2008)

Electronic commerce, that is to say, buying or selling products or services over electronic systems has experimented a huge increase in the last years. However, there are differences in the patterns of its use between men and women.

First of all, men are more used to getting information on the Internet to support their purchase decision. In our sample, 61.67% of men have used the Internet to this purpose, but only 45.26% of women have done it.

In addition, more than 15% of men have bought online recently, whereas in the case of women this percentage represented less than 11% in 2007.

Differences vary depending on the age of the buyers. As we can see in the next table, older women are the group where the digital divide is higher. Only 10.12% of women between 55 and 64 years shop on the Internet. It is in this age group where the gender digital divide reaches the highest level, 31.46%. However, there is a cluster where the percentage of women shopping on the Internet is higher than that of men. It is the age group between 35 and 44. After this point, the older the women, the bigger the gender gap.

We can conclude that the gender digital divide is higher in the first and in the last part of women's labour life.

Table 9 Use of Internet by gender and age

	Female	Male	Gap
15-24 years	31.62%	43.55%	-11.93%
25-34 years	39.20%	51.67%	-12.47%
35-44 years	40.68%	39.32%	1.36%
25-54 years	15.33%	27.81%	-12.48%
55-64 years	10.12%	41.58%	-31.46%

Source: AOSI (2008)

4.5. BARRIERS OF USE

According to the AOSI (2008) information, differences between genders are not significant when we ask non-users about the reason for not using ICTs. The next table shows the main barriers of Internet use:

Table 10 Barriers of Internet use by gender

	Female	Male
He/She doesn't need it	55.92%	65.87%
He/She doesn't know how to use the PC	53.11%	44.67%
He/She doesn't know how to use the Internet	47.41%	38.48%
He/She doesn't have a PC	39.21%	44.79%
He/She doesn't perceive Internet utility	28.30%	33.06%
He/She doesn't have time	16.84%	17.19%
He/She doesn't have broadband connection	15.52%	21.03%
He/She doesn't have anybody who can help him/her	12.08%	4.16%
Difficulty of use perceived	4.06%	5.94%
It is very expensive	3.99%	2.79%
Others	48.20%	37.53%

Source: Adapted from AOSI (2008)

In both cases, the lack of necessity is the main barrier to use Internet, followed by their ignorance about PCs and the Internet. We can highlight the absence of someone who helps women to improve their technological skills. 12.08% of women who don't use the Internet affirm that this is the difficulty they find. On the other hand, only 4.16% of men underline this problem.

5. CONCLUSIONS

According to gender considerations, we can conclude that the possibility of access to ICTs is, in general, similar to men and women. Women have more possibilities to access from home and men from the study or workplace. So, this is not one of the main causes of the gender digital divide. However we can find a digital divide between urban and rural women. The first ones have higher probabilities to get access to ICTs than the rural ones.

Differences exist on the intensity of use. Male frequency of use is quite higher than the intensity of female use, with a gap of 10% or more.

Taking into account socioeconomic aspects, female use of ICTs is higher than male use among employees, but on the contrary, it is smaller among the self-employed group and pensioners, so we continue seeing a gender digital divide. This gap on the pensioners group is coherent with the gap showed on the 55-64 group, where the gender digital divide is the highest. It allows us to be confident that gender digital divide will decrease in the future, when the younger generations grow up.

Finally, education seems to be also important. As we have seen, the gender digital divide diminishes when the level of qualification increases.

As conclusion, we can highlight that the current situation in the region analysed shows differences between men and women in several aspects. However, gaps in ICTs use between genders are diminishing. So, it can be expected that the percentage of women online will soon be nearly equal to that of men.

6. REFERENCES

- AOSI (2008): "Penetración de Internet en Aragón. Evolución 2004-2007", *Observatorio Aragonés de la Sociedad de la Información*. Available at: <http://www.observatorioaragones.org/estudios/Penetracion2004-2007.pdf>
- Borghans, L. and Ter Weel, B. (2005): "How computerization has changed the labour market: A review of the evidence and a new perspective," in L. Soete and B. ter Weel (eds.), *The economics of the digital society*, Edward Elgar: Cheltenham, pp. 219-247, November 2005.
- Bucy, E.P. (2000): "Social Access to the Internet." *Harvard International Journal of press/Politics* 5, no. 1, pp. 50-61.
- Castaño, C. (2005): *Las Mujeres y las Tecnologías de la Información. Internet y la Trama de Nuestra Vida*. Madrid: Alianza Editorial, 2005.
- Dholakia, R.R. (2004/2005): "Gender and Internet Use: Peeking Under the Covers", *William A. Orme Working Paper Series*, 2004/2005 No. 6. Available at: <http://www.cba.uri.edu/offices/research/workingpapers/documents/GenderAndInternetUsePeekingUnderTheCovers.pdf>
- Dholakia, R.R. and Kshetri, N. (2002): "Gender asymmetry in the adoption of internet and e-commerce", *Center for Research on Information Technology and Organizations (CRITO)*. Available at: <http://www.crito.uci.edu/noah/HOIT/HOIT%20Papers/Gender%20Asymmetry.pdf>
- Fink, C. and Kenny C.J. (2003): "W(h)ither the Digital Divide?" *Development Gateway*, 2003.
- Korupp, S. and Szydlík, M. (2005): "Causes and Trends of the Digital Divide", *European Sociological Review* 21, no. 4, pp. 409-22.
- Kovačić, Z.J. y Vukmirović, D. (2008): "ICT Adoption and the Digital Divide in Serbia: Factors and Policy Implications", *Proceedings of the Informing Science & IT Education Conference (InSITE)*, available at: <http://proceedings.informingscience.org/InSITE2008/InSITE08p363-387Kova540.pdf>
- Meri, T. (2008): "Human Resources employed in Science and Technology Occupations Professionals and Technicians", *Eurostat. Statistics in focus 77/2008*. Available at: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-08-077/EN/KS-SF-08-077-EN.PDF
- OECD (2007): "ICTs and Gender". *Working Party on the Information Economy, Directorate for Science, Technology and Industry*. Committee for Information, Computer and Communication Policy.
- Raban, Y. (2004): "e-Living D11.1 – ICT Uptake and Usage: Panel Data Analysis", The e-Living Consortium, IST. Available at: <http://www.eurescom.de/e-living>
- UNDP / UNIFEM (2004): "Bridging the Gender Digital Divide". ISBN 92-95042-06-9. Available at: http://web.undp.sk/uploads/Gender%20and%20ICT%20reg_rep_eng.pdf

PERCEIVED CAUSES OF GENDER IMBALANCE IN ENROLMENT IN ENGINEERING COURSES AMONG UNDERGRADUATE STUDENTS OF OBAFEMI AWOLowo UNIVERSITY, ILE-IFE.

*Dr. Bonke Adepeju ADEPEGBA**

Abstract

This study examined the factors associated with gender imbalance in enrolment in engineering courses as perceived by the students of Obafemi Awolowo University, Ile-Ife. A sample of 500 engineering students was randomly selected from all the students (3146) in the Faculty of Technology. A questionnaire titled "Perceived Causes of Gender Imbalance in Enrolment in Engineering Courses" (PCGIE) was used to elicit information from the students. The instrument had a reliability coefficient of 0.83. From the admission records of the students, it was observed that there were more male (2676) than female (470) engineering students in the University. The results of data analysis revealed that there were many factors associated with gender imbalance in enrolment in engineering courses in the University as perceived by the students. These include: lack of science background by girls (81.4%, men" dominance of the field (93.4%) and lack of proper counseling (85.4%). Also, there was sex difference in the perceptions of the students ($t = 2.57$).

Introduction

During the past years, there has been increasing international concern about more effective integration of female in engineering and other science-related fields. Numerous international conferences have touched on the issues of gender and science, engineering and technology and the biases that exist in these fields. Gender biases have been identified in the teaching objectives, the subject choices offered and the teaching materials. It has been observed that men dominate in the field of science and technology (Neuschatz & Alpert, 1996). Ace, Green & Darwis, (1972) found gender difference in students studying engineering. Researchers in this field (e. g. Agholor, 1993 and Chipman, 1996) have identified a variety of sociological, psychological, institutional and economic factors which interact in complex ways to deter women from pursuing careers in engineering and other science based areas. These factors have been found to influence the enrolment of boys and girls in engineering and they need to be given considerable attention by schools and systems of education.

Gender inequalities in education sector are perpetuated by the perceptions and attitudes of a number of different stakeholders. Girls may be unwilling to deviate from sex-role norms during adolescence or to take classes judged inappropriate for them because of peer pressures and the attitudes of male classmates. Teachers too tend to perpetuate gender divisions between girls and boys in their classroom in two major ways. First, research on the way teachers divide their

* DEPARTMENT OF EDUCATIONAL FOUNDATIONS AND COUNSELLING,
FACULTY OF EDUCATION, OBAFEMI AWOLowo UNIVERSITY, ILE-IFE, OSUN
STATE, NIGERIA

energies among their pupils has shown that there may be an unintended consequence of disadvantaging girls (1987; Insen, 1987 & Marangu, 1987). .Second, the style of teaching in mixed classes may incline pupils to believe that one subject is more appropriate for one sex than the other. Also textbooks and tests often depict women and men in traditional roles in occupations that are even more sex- segregated than those they actually fill.

Parent's lack of awareness about the benefits of education and training for girls plays a role in perpetuating gender inequalities in engineering courses. Research has shown that there is an intergenerational transmission of behaviours and attitudes. Further, employers' attitudes often results in discouraging job prospects for young, educated women. There is a widespread built-in assumption that practical subjects for girls should relate to their future roles as wives, mothers and home-makers, while boys are more likely to need preparation for entry of formal employment.

Sex differences in achievement and enrolment in engineering has been a subject of discussion in Nigeria (Agholor, 1993). In Nigeria and in Africa at large, even before children are aware of their sex difference, roles are already mapped out by parents and playmates. While it is considered normal and natural for boys to play with toads, insects and such likes and are given mechanical toys which can stimulate their scientific minds, girls are never allowed to scavenge in the pond for frogs or fishes and their toys tend to be miniature replicas of their mothers' roles in the home. The federal government of Nigeria places very high importance on the study of science, technology and mathematics related subjects and so formulated the National Policy on Education NPE in 1981 which had implication for the philosophy and objectives of promoting the study of science in schools. Despite the efforts by the government to see that science is taught in schools, there was a history of students' poor enrolment and performance in science technology and mathematics in Nigeria (Taiwo, 1981). With more efforts by government and other bodies at all levels, the performance improved but the enrolment was still low most especially among girls compared with art subjects (Abdulahi, 1982).

Objectives of the Study

The objectives of this study are to

- investigate the female enrolment in engineering courses in Faculty of Technology, Obafemi Awolowo University, Ile-Ife in 2006/2007
- examine the factors associated with gender imbalance in enrolment in engineering courses as perceived by the undergraduate students of the Faculty.
- determine the sex difference in perceptions of the students on the causes of gender imbalance enrolment in engineering courses among the undergraduate students of Obafemi Awolowo University, Ile-Ife.

Research Questions

- How many female students enrolled for engineering courses in 2006/2007 session?

- What are the factors associated with gender imbalance in enrolment in engineering courses as perceived by the students?

Research Hypothesis

- There is no significant difference in the perceptions of male and female students on gender imbalance in enrolment among the undergraduate students of Obafemi Awolowo University.

Methods

A sample of 500 undergraduate students was selected randomly from all students (3146) in the Faculty of Technology, Obafemi Awolowo University, Ile-Ife. These students were just engineering students from Agricultural Engineering, Chemical Engineering, Civil Engineering, Computer Engineering, Electronic and Electrical Engineering, Food Science and Technology, Mechanical Engineering and Metallurgical Science and Engineering. They were selected from Parts I to 5. A questionnaire titled “Perceived Causes of Gender Imbalance in Enrolment in Engineering Courses” (PCGIE) developed by the researcher was used to elicit information from the students. The questionnaire has two sections. Section A consisted of some background information about the students such as their departments and sex. Section B is made up of 15 items on factors responsible for gender differences in enrolment in engineering course. The instrument has a reliability co-efficient of 0.83 which is significant at .05 level. The information on the enrolment of all the students offering engineering courses in 2006/2007 was collected from the university “eportal” an electronic registration device.

Results

Research Question 1: How many female students enrolled for engineering courses in 2007/2008 session?

Table 1: Percentage Analysis of Students’ Enrolment in 2006/2007 Session

	Courses	Male	Female			
		%	N	%	N	Total
1	Agricultural Engineering	87.47	153	10.53	18	171
2	Chemical Engineering	86.81	500	13.19	76	576
3	Civil Engineering	88.69	251	11.31	32	283
4	Computer Science and Engineering	73.85	483	26.15	171	654
5	Electronic and Electrical Engineering	92.39	643	7.61	53	696
6	Food Science and Engineering	55.68	103	44.32	82	185
7	Mechanical Engineering	93.39	339	6.61	24	363
8	Metallurgical Science and Engineering	93.58	204	16.42	14	218
9	Grand Total	85.06	2676	14.94	470	3146

From Table 1, 87.43% (153) of the students offering Agricultural Engineering were male students while 10.53% (18) were female students. In Chemical Engineering Department, 86.81% (500) were male students while 13.19% (76) were female students. The male students in Computer Science and

Engineering Departments were 73.85% (483) while 26.15 (171) were male students. In the Department of Electronic and Electrical Engineering, 92.39% (643) were male students while 7.6 1% (53) were female students. The percentage of male students offering Food Science and Technology was 55.68%(103) while the percentage of female students was 44.32% (82).The male students offering Mechanical Engineering and Metallurgical Science and Engineering were 93.39% (339) and 93.58% (204) respectively while those of female students were 6.61% (24) and 6.42% (14) respectively. Out of all the engineering students in the Faculty just 14.94% were female students (470) while 85.06% (2676) were male students.

Research Question 2: What are the factors associated with gender imbalance in enrolment in engineering courses as perceived by the students?

The results of percentage analysis of the factors associated with gender imbalance as perceived by the students are presented in Table 2

Table 2: Undergraduate Students' Perception of Gender Imbalance in Enrolment in Engineering Courses

	Perceived Causes -	Yes %	No %
1	Lack of science background	81.4	18.6
2	Peer influence	48.3	51.7
3	- Lack of interest in science subjects on the part of the female students	66.6663.2	36.8
4	High rate of drop out among female engineering students	68.8	31.2
5	Engineering textbooks and materials are female biased	37.8	62.2
6	Attitude of female students to science subjects	67.2	32.8
7	Lack of encouragement for girls	64.4	35.6
8	Few number of female engineers in the country	61.5	38.5
9	Societal expectations scare girls away from studying engineering courses	63.8	36.2
10	Parents' attitude toward females Studying engineering courses is not supportive	29.1	70.9
11	Unemployment of female Engineers and attitude of employ them.	95.4	4.6
12	Lack of proper counselling	85.4	14.6
13	Men's dominance of the field of engineering	95.4	4.6
14	Male Engineers are considered as more effective than female engineers	70.1	29.9
15	Engineering is better studied by males because it is a masculine.	95.4	4.6

From Table 2, 81.4% of the students were of the view that lack of science background was responsible for female students not taking to engineering courses in the universities while 28.6% disagreed with this view. The students that thought peer influence was responsible for gender imbalance in enrolment in engineering courses were 48.3% while 51.7% disagreed with this. Lack of interest in science subjects on the part of female students was also considered by 63.2% of the students as a factor leading to low enrolment of

female students in engineering courses, 38.8% did not agree with this point. High rate of drop outs among female engineering students was also considered as by 68.8% of the students while 32.2% did not agree with this. Biased engineering textbooks and materials were considered by 37.85% of the students as factors contributing to low enrolment in engineering courses by female students. Low enrolment by students in engineering courses was perceived by 64.4% of the students as being of lack encouragement for female students. The few numbers of female engineers in the country was perceived by 61.5% of the students as the cause of gender enrolment in engineering courses in Nigeria. More than half of the students (63.8%) believed that societal expectations scared female students away from engineering courses while 36.2% did not agree with this. Furthermore, 70.9% of the students were of the view that parents' attitude towards females studying engineering courses is not supportive. Most of the students (85.4%) believed that that lack of proper counseling accounts for gender imbalance in enrolment in engineering courses. Other factors enumerated by the students as the causes of gender imbalance in enrolment in engineering courses are men's dominance of the field (95.4%); male engineers perceived as being more effective (70.1%) and engineering is seen as a masculine field (95.4%).

Research Hypothesis

There is no significant difference in the perceptions of male and female students on gender imbalance in enrolment among the undergraduate students of Obafemi Awolowo University.

The hypothesis was tested using t-test. The results are presented in Table 3.

Table 3: t-test Analysis on Sex Difference in the Perception of the Students

	N	\bar{X}	SD	t	P
Female	470	28.69	11.31	2.57	> .05
Male	2776	30.28	9.72		

In Table 3, there are 470 females and 2776 males. The mean for female is 28.69 while that of male is 30.22. The standard deviations for the two groups are 11.31 and 9.72 respectively. The t value is 2.57 which is not significant at .05 level. These results indicate that there is difference in the perceptions of female and male students in relation to gender imbalance in enrolment in engineering courses among the undergraduate students of Obafemi Awolowo University.

Discussions

The records collected from Faculty of Technology Obafemi Awolowo University, Ife- Ife clearly revealed that there are many male students in engineering courses than female. These records support the findings of researchers (e.g. Massiah, 1993 and Neuschatz & Alpert, 1996). This study has also clearly shown some of the causes of gender imbalance in engineering

courses as perceived by undergraduate students of Obafemi Awolowo University, Ile Ife. From the findings of this study, two major variables were identified to be the perceived causes of gender imbalance in enrolment in engineering courses by the undergraduate students of Obafemi Awolowo University, Ile Ife. These are socio — cultural factors and school variables. Socio — cultural factors include peer influence, lack of interest on the part of female students, attitude of female students engineering courses, lack of encouragement for female students, few numbers of female engineers in the country, societal expectations, parents' attitude towards males studying engineering, men's dominance of the course, perception of people about male engineers being more effective and that engineering is better studied by males. Other causes of gender imbalance in enrolment in engineering courses have to do with school variables such as lack of science background by female students, high rate of drop outs among female engineering students, biased engineering textbooks and materials and lack of proper counselling giving in schools.

Students can be influenced by peers as regard the choice of courses, girls may be unwilling to deviate from sex-role norms or take to courses judged inappropriate for them because of peer pressures and the attitude of male classmates. This view is also shared by (Mehra & Gupta, 2006)). Lack of interest on the part of female students was also perceived by the students as a cause of gender imbalance in enrolment in engineering courses. It is common knowledge that all over the world that many girls are not in engineering courses or some other science subjects. It is important to note that interest is very important in any thing that one does, this accounts for why we have fewer girls taking engineering courses in our higher institutions. This finding supports that of Peltz, 1990).

In Nigeria, as in many other countries of the world, parents don't encourage their girls to take to engineering courses. This might have been due to some reasons as societal expectations of girls in our society that girls will one day get married and have children and therefore may not have enough time to go into the field. Also, traditionally, it is believed that there are courses meant for girls. This finding is line with that of (Fehrs & Czujko, 1992 Attitude of female students to engineering courses has also been perceived to be one of the causes of gender imbalance in enrolment in engineering courses. In line with this result is the finding of Peltz (1990).

Some school variables were also perceived to be responsible for gender imbalance in enrolment in engineering courses. These factors include lack of science background. This finding supports some other past findings (Agholor 1993 and Ace, Green & Darvis, 1972); many female students lack science background that is why they cannot go into science-based fields in higher institutions.

This study also showed that there was a difference in the perceptions of female and male students of Obafemi Awolowo University, Ile-Ife on gender imbalance in enrolment in engineering courses. The ways the students perceived the imbalance is different across sex. The male students might not see any thing wrong with the imbalance in enrolment, they might have been brainwashed that

engineering courses are just meant for male and that it is no go area for female students. The female students on their own might have thought that they were being discriminated against since there is nothing a man can do that a woman cannot do.

Implications

The presence of role models is crucial to the success of young women in traditionally men areas. Hence women must be made to feel that success in engineering is both possible and legitimate.

- Teachers and parents should support and encourage girls in engineering by avoiding the use of stereotyped views of engineering as masculine.-
- - There should be production of textbooks which provide alternatives to those stereotyped ones in use.
- It is important for parents to develop positive attitude towards their girls studying engineering courses.
- The counsellors in schools should give proper career counselling to girls still in schools.

Conclusion

Engineering courses are not only meant for boys, girls can also do well in engineering courses. It is therefore expedient for female students to have positive attitude to engineering courses, the parents and teachers must also encourage them

References

- Abdulahi, A. (1980). *Science Teaching in Nigeria. Ilorin: Atoto Press Limited*
- Ace, M. E., Green, B. & Darwis, R. O. (1972). Biographic correlates of work attitude. *Journal of Vocational Behaviour*. 2, 191, — 1999
- Agholor, R. N. (1993). Factors associated with the under-representation in Science and Technology in Africa. Contribution to *GASAT*. 7, 1-9.
- Chipman, S. (1996). Female participation in the study of Mathematics. In G.: Hanna (Ed). *Towards Gender Equity in Mathematics Education an ICMA Study*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, p. 285 – 296.
- Fehrs, M. & Czujko, R. (1992). Women in Physics. Reversing the exclusion. *Physics Today*. 45,8,33—40.
- Insen, G. (1987). Gender, values and Technology: A cultural perspective. Contribution to the fourth GASAT conference. University of Michigan, 108 -111.
- Leach, L. (1994). Sexism in the classroom: A self — quiz for teachers. *The Science Teacher* 61, 8, 54 —59.
- Marangu, J. (1987). Ten year study of women 's performance in science su Kenyatta. Contribution to the fourth GASAT conference. University of Michigan, 177 -184.
- Mehra, R. & Gupta, G. R. (2006). *Gender Mainstreaming: Making it Happen* International Center for Research on Women.

Neuschatz, M. & Alpert, L. (1996). Overcoming Inertia. High School Physics in the 1990's. Findings from the 1993 Nationwide Survey of High School. *Physics Teachers*. College Park, American Institute of Physics.

Peltz, W. (1990). Can girls + science — stereotypes = success (Subtle sexism in science studies). *The Science Teacher*. 57, 9, 44 — 49.

Taiwo, O. J. (1981). The underachieving students in science. *Journal of Research in Science Teaching*. 36.

GERTRUDE STEIN'S *Q.E.D.*: A SEARCH FOR IDENTITY THROUGH LESBIANISM

Assist. Prof. Dr. Bülent C. Tanrıtanır*

ABSTRACT

Stein's novels reveal all the ways women have of speaking and not speaking in a literary framework and culture that privilege the male voice and position. There are several options: women can become entirely silent and passive objects of rivalry, like Helen and her representatives--Janet Bruce in *Fernhurst*, Lena in *Three Lives*--or they are given the option of speaking by either appropriating or speaking for male authority--Adele and Mabel in *Q.E.D.*, Miss Thornton in *Fernhurst*, Rose in "Melanctha," Aunt Mathilda in "Lena". On the other hand, Feminist identity of Stein is an influential agent in her writing career. Especially in *Q.E.D.*, Stein uses her three female characters to utter what really feminism means to her. The lesbian love triangle images serve as an important device for Stein to introduce her thoughts and belief about being a feminist. Being a feminist to her means something unconventional regarding the age she lived in--lesbianism. Stein believes in building a personality through lesbianism. In *Q.E.D.* she gives the clues of this claim by using autobiographical elements. Gender, identity and self realization of the women are *quod non* for her; and lesbianism is considered an important issue for building a liberate conscious and identity for women.

Key Words: Feminism, Lesbianism, Women, Gertrude Stein, *Q.,E.D.*

ÖZET

Gertrude Stein'in romanları, yazınsal çerçevede ve erkek kimliğini önceleyen bir kültürle ilgili olsun ya da olmasın, kadınları her yönüyle ortaya koyar. Kadınlara birkaç seçenek tanır; ya *Fernhurst*'de Janet Bruce, *Three Lives*'de Lena gibi Helen ve onun temsilcileri olarak tamamıyla sessiz ve rekabetin edilgen unsurları olurlar ya da *Q.E.D.* 'deki Adel ve Marbel, *Fernhurst*'daki Miss Thornton, "Melanctha"daki Rose, "Lena"daki Aunt Mathilda gibi, erkek otoritesi adına konuşma ve o otoriteyi ele geçirme adına konuşmaları seçeneği verilir. Öte yandan Stein'in feminist kimliği onun yazın kariyerinde önemli bir etkidir. Özellikle *Q.E.D.* de Stein, gerçek anlamda feminist düşüncelerini seçtiği üç kadın karakterin ağzından anlatır. Sevici aşk üçgeni imgeleri bu konudaki düşüncelerine ışık tutmasına yardım eder. Ona göre, feminist olmak içinde yaşadığı çağı da göz önünde tutarak, sevici olmaktır bir anlamda. Yani sevicilikle bir karakter, bir kimlik oluşturma çabasıdır. *Q.E.D.* de otobiyografik unsurları da kullanarak bu iddiasını savunur. Cinsiyet, kimlik ve kadınların kendini fark etmeleri gibi konular yazarın olmazsa olmaz temalarıyken, diğer yandan da, kadınlara özgür bir kimlik ve bilinç oluşturma da seviciliğe özel bir önem atfedilir.

Anahtar Sözcükler: Feminizm, Sevicilik, Kadınlar, Gertrude Stein, *Q.E.D.*

* Department of English Language and Literature Faculty of Science and Letters University of Yüzüncü Yıl Van btanritanir@gmail.com btanritanir@hotmail.com Tel: 0532 494 57 65 Cell 0432 2251026-30/32 51 Office

As a major figure at the intersection of a number of literary traditions—American, modernist, feminist, avant-garde, postmodernist—Gertrude Stein was born on February 3, 1874, in Allegheny, Pennsylvania, the youngest of five surviving children of Daniel and Amelia Stein. She spent her childhood in Vienna, Paris, and Oakland, California, and later attended Radcliffe College, where she studied under philosopher and psychologist William James.

Over the next 40 years she wrote almost constantly, producing nearly 500 works, including portraits, plays, poems, and scores of books, only a few of which were published in her lifetime. While some critics hailed her stream-of-consciousness technique as liberating and illuminating, others considered her work self-indulgent, deliberately obscure, and intellectually dishonest.

Among her best-known works are *Tender Buttons*, *The Making of Americans* (1925), and the popular *The Autobiography of Alice B. Toklas* (1933). The opera *Four Saints in Three Acts* (written with composer Virgil Thomson) premiered in the United States in 1934. That year she also embarked on a highly successful lecture tour in the United States, and in 1935 her essay collection *Lectures in America* appeared, followed by *Narration*.

During World War II, Stein and Toklas lived in the countryside in Nazi-occupied France under the protection of villagers and a friend with government connections. By the time Stein recorded her experiences in France during the war in *Wars I Have Seen* (1945), her reputation in America was firmly established. She died on July 27, 1946.

Stein was undoubtedly one of the most influential writers of her time and was central to a significant segment of the European artistic community; Sherwood Anderson and Ernest Hemingway are among those most directly in her debt.

This paper discusses mostly the relation between Gertrude Stein and her language using to develop a lesbian identity, considering her importance stated by the Feminist Criticism. The centre of this study will be her first novel *Q.E.D.*

ABOUT *Q.E.D.*

Speaking to a friend about *Q.E.D.*, Gertrude Stein described her novel as “too outspoken for the times, even though it was restrained” (Doane 1). And being “unspoken for the times” Stein’s novel remained with some other manuscripts unpublished until her death. In fact, Stein’s remark “too outspoken” was referring to the subject matter of the novel, a lesbian relationship. This concern of hers seems reasonable because of the era she lived in. Janice L Doana states the same concern as follows: “Stein’s discretion about the subject matter of the novel seems reasonable if we keep in mind the court battles waged over the censorship of such “uninhibited” modern texts as *Ulysses*, *Lady Chatterly’s Lover*, and the *Well of Loneliness*” (Doane 4).

There were other considerations demanding her tact as well. As Leon Katz has shown, the novel is fairly explicit record of an affair Stein became involved in while a medical student at John Hopkins. The novel’s characters Adele, Mabel, and Helen would have been easily recognizable in their ‘real life’

counterparts for all these reasons the way to publication took a more difficult course for *Q.E.D.* (Doane 7). In 1950 Alice B. Toklas (Stein's lifelong lover) with a few minor changes of the text published *Q.E.D.* with a new title, *Things as They Are*.

Leon Katz has written an introduction to new edition of *Q.E.D.* This new addition made the novel generally accessible for the first time and restored the novel to its text and title. *Q.E.D.* is an abbreviation of the [Latin phrase](#) "quod erat demonstrandum" which means literally, "that which was to be demonstrated". The phrase is written in its abbreviated form at the end of a [mathematical proof](#) or [philosophical argument](#), to signify that the last statement deduced was the one to be demonstrated, so the proof is complete (wikipedia). Leon framed the text for the reader and thus provided an account of the love affair upon which Stein's novel was based. According to Katz, Stein simply "wrote the whole story literally as it happened" and the love affair is "recounted in a minute and accurate detail" in *Q.E.D.* (Doane 7).

Katz statement leads us to the fact that Stein has produced another work of autobiography as she did in *Autobiography Alice B. Toklas* and *Three Lives*. Within this assumption we see Adele character and Stein's career as an accurate recording of the literary true. *Q.E.D.* is indeed an autobiographical novel. In thinking about the relationship between life and autobiography Stein gives us some obscure clues about her earlier affair. Janice L Doana explains this relationship as "placement of the narrator into the lives of imagery characters." And that is what Stein did: She placed herself and her experiences with her ideas about identity and gender into the core of her first novel *Q.E.D.*

FEMINISM AND GERTRUDE STEIN

Feminist criticism is not uniquely twentieth-century phenomenon. It is described as follows:

It has roots going all the way back to ancient Greece, in the works of Sappho and arguably in Aristophanes' play *Lysistrata*, which depicts women as taking over the treasury in the Acropolis, a female chorus as physically and intellectually superior to the male chorus, and the use of sexuality as a weapon in an endeavour to put an end to the distinctly masculine project of the Peloponnesian War. (M.A.R 57)

Feminism can also be seen in Chaucer's work *Wife of Bath*, who values experience over authority and was more than a match for each of her five husbands. In the middle ages, Christian de Pisan had the courage to enter into a debate with the predominant male critics of her day. During the Renaissance a number of women poets such as Catherine Des Roches emerged in France and England. In the seventeenth century, writers such as Aphra Behn and Anne Bradstreet were pioneers in gaining access to the literary profession. After the French Revolution, Mary Wollstonecraft argued that the ideals of the Revolution and Enlightenment should be extended to women, primarily through access to education. And the nineteenth century witnessed the flowering of numerous major female literary figures in both Europe and America, ranging from the

Brontes, Jane Austen, George Eliot, and Elizabeth Barrett Browning to Margaret Fuller and Emily Dickinson. Modernist female writers included Hilda Doolittle, Gertrude Stein, Katherine Mansfield, and Virginia Woolf. The main question is where to locate Gertrude Stein. Does she belong to feminist canon in general or does her lesbian context put her in some other place? These are difficult questions to answer. It is hard to locate her in general Lesbian Theory because we can see some different aspects in her writings and all these make our subject matter more complicated. When we consider the Lesbian Feminism which started in the 1970s and early 1980s we can see that this movement only questions the position of lesbians and women in society. This movement associated with the emergence of [queer theory](#) which “builds both upon feminist challenges to the idea that gender is part of the essential self and upon gay/lesbian studies' close examination of the socially constructed nature of sexual acts and identities” and “expands its focus to encompass any kind of sexual activity or identity that falls into [normative](#) and [deviant](#) categories” (wikipedia). Stein offers two different courses of feminism to her reader; first is a general understanding about feminism that declares the women rights and the second, which is more important to us, a private and unconventional one-lesbianism.

In speaking about Stein's lesbianism the critics seem to have different points of view about her, according to Radclyffe Hall Stein does not have the main style to be a real lesbian. However, other critics, by carefully analyzing Stein's actual words, establish that she did have a lesbian and feminist perspective, calling into question assumptions about coding and masculine role-playing. Cynthia Secor, who has developed an exciting lesbian feminist interpretation of Stein, argues that her novel *Ida* attempts to discover what it means to be a female person, and that the author profited from her position on the boundaries of patriarchal society: “Stein's own experience as a lesbian gives her a critical distance that shapes her understanding of the struggle to be one's self. Her own identity is not shaped as she moves into relation with a man” (Secor 99). Similarly, Elizabeth Fifer points out that “Stein's situation encouraged her to experiment with parody, theatricality, role-playing and the diversity of ways possible to look at homosexual love and at her love object” (478).

As lesbian criticism matures the importance of Gertrude Stein becomes clearer. Some feminists have devoted their critical attention especially to the literature written by Stein: “Because rereading her works may serve for the Lesbian Theory on the grounds that creating an identity; for, Lesbian Feminist Criticism accepts the differences among women not just the differences between women and men” (Zimmerman 17).

STEIN'S WOMEN

Stein's novels, as several readers have pointed out, rarely have any male characters in them. Again, this does not mean that male positions are not represented. Stein's novels reveal all the ways women have of speaking and not speaking in a literary framework and culture that privilege the male voice and position. There are several options; women can become entirely silent and

passive objects of rivalry, like Helen and her representatives--Janet Bruce in *Fernhurst*, Lena in *Three Lives*--or they are given the option of speaking by either appropriating or speaking for male authority--Adele and Mabel in *Q.E.D.*, Miss Thornton in *Fernhurst*, Rose in "Melanctha," Aunt Mathilda in "Lena". Miss Thornton is caught in the bind, however, of speaking for women by means of the very rules of propriety that have been used to oppress them. Another view on this issue is stated as follows: "This conflict is intensified and made more explicit by the Good Anna, who has so thoroughly internalized the requirements of the propriety of servants and "good girls" that her conflicting desire to speak with authority and be the master renders her self-destructive"(Clifford 165). The other option for women in Stein's novels is to be silent speakers--those who subvert the father's authority by pleasing, coaxing and flattering him into accepting their plans--or those who very simply go on speaking even if no one is listening, as does Mrs. Dehning in *The Making of Americans*. In *Three Lives* and *The Making of Americans*, Stein increasingly identifies with positions of silence, of hesitancy in speaking, as is evident most obviously by the way in which her narrator adopts the "inarticulate" dialect of the servants whose lives she renders: "However, *Three Lives* reveals an intensified conflict: even as Stein becomes more hesitant she also becomes more insistent" (Doane 16).

Back to the novel it would be possible to claim that *Q.E.D* is a hard novel to read; the plot is obscure and sometimes seems to fade away. Stein's technique of narration is of great significance in *Q.E.D.* because of the era she lived in declaring her lesbian personality was a hard case even in civilized France. So she developed her own language to utter her sense of being, a language of codes. This code can be seen in her various works as well as in *Q.E.D.* Catharine R. Stimpson points out the importance of this code:

If the presentation of self, as person and writer, varies, the dramatization of homosexuality is paradoxical. During the decade of choice, Stein both stopped resisting her sexual impulses and found domestic pleasure in them. However, during the same period, if often before the meeting with Toklas, she takes certain lesbian or quasi-lesbian experiences and progressively disguises and encodes them in a series of books. (Stimpson 11)

A second strategy for Stein was to scatter a number of conventional and heterosexual terms to describe her life, as if language might both name and legitimize the unconventional and then the homosexual. A few lines in *Q.E.D.* point to such a practice. As one lover says goodbye to another, she remarks: "[...] in you I seem to be taking farewell of parents, brother sisters my own child, everything at once. No dear you are quite right there is nothing pleasant in it" (16) According to Gloria T. Hull this strategy is silencing the real identity and the words. Silence and safety mode of words are supposed to another characteristic of lesbian writers: "What does a lesbian writer do when the words cannot be silenced? Critics are pointing to the codes and strategies for literary survival adopted by many women. For example, Willa Cather may have adopted her characteristic male persona in order to express safely emotional and erotic feelings for other women" (Warhal 79). Thus a writer some call anti-feminist or

at least disappointing may be better appreciated when her lesbianism is taken into account. Similarly, many ask whether Gertrude Stein cultivated obscurity, encoding her lesbianism in order to express hidden feelings and evade potential enemies.

Stein's main focus is on characters she created, Adele, Mabel, and Helen. She describes them to the reader at the very beginning of her novel:

All three of them were collage bred American women of the wealthier class but with that all resemblance between them ended. Their appearance, their attitudes and their talk both as to manner and matter showed the influence of different localities, different forebears and different family ideals. They were distinctly American but each one at the same time bore definitely the stamp of one of the older civilizations, incomplete and frustrated in this American version but still always insistent. (4)

Stein's choosing three educated and wealthy young American women is not a coincidence, she believes in the importance of educated women and their roles as mothers and individuals of the society. Gyax puts it as follows:

Although by 1898 a college education for women was becoming an increasingly acceptable idea, at least in the Northeast and Midwest, it was still enough of a subject of debate to provoke a number of rhetorical defences. Stein mentioned, for example, at the beginning of her speech, entitled "*The Value of a College Education for Women*," that people in the northeast had a very different and a more liberal idea about education and she indicated that she saw herself defending this idea to a more conservative southern group of women. As she has pointed out, the terms of these rhetorical defences were guided by an image of what proper womanhood was. Having proven that women could meet the rigors of education without going insane, it became important for those defending women's education at the turn of the century to argue that women would not become ignobly competitive or ambitious, but instead would remain devoted, in a wiser and more prepared way, for the duties of their special sphere. The image defended, then, was one of the noble women who would tame, purify, and nurture society, the educated mother and intelligently supportive wife. (Gyax 66)

In advocating the importance of education for women in her speech of 1898, Stein not only assumed the truth of this image of women and the efficacy of arguing for it, but also reinforced the emancipated mother, she argued, is a much better mother who will contribute more effectively to the progress of the human race. This aspect of her is important, because it shows us that she is interested not only in private side of feminism (lesbianism) but also in the social place of the ordinary women (heterosexual).

There are three parts in the novel, each having the name of one of the sides of the love triangle and three trips to Europe. It may be argued that a

balance among the three personalities is given within the triangle. The slow-moving and sensual Adele is played off against the prudish and calculating Mabel. Both are striving to cement the affection of the passionate and headstrong Helen. Three years is the length of time that elapses in the story, with the second year the high point of the relationship between Adele and Helen is narrated.

All of the characters, major and minor, are little typified and categorized at the beginning of the novel. This description into types and categories not only defines but limits the characters as well. Adele's fellow passengers on the ship are "of some abjectly familiar type that one knew so well that there would be no real need of recognizing their existence" (Stein 53). The two women whose existence must be recognized, Mabel and Helen, are fit into types according to their European heritage. Their American personality seems to introduce an element of corruption into what these types could have been in their ideal completeness. Helen is the "American version of the English handsome girl" (25) who in her ideal completeness. Would have been determined, a trifle brutal and entirely impersonal; a woman of passions but not of emotions, capable of long sustained action, incapable of regrets. In this American edition it amounted at its best to no more than a brave bluff (54-55). Mabel, the New England bachelor type, has a face that in its ideal completeness would have belonged to the decadent days of Italian greatness. It would never now express completely a nature that could hate subtly and poison deftly. In the American woman the aristocracy had become vulgarized and the power weakened (54-55).

With placing three women to the centre of her novel, Stein applies the main principle of the Feminist convention that a female figure must be the protagonist. The sole male character of the novel is Helen's father, Stein depicts him at a precise feministic overview he is wicked; "brutal and at the same time small-minded man who exercised great ingenuity in making himself unpleasant" (54). And moreover the male itself is an object of frustration for Stein: One evening Helen and Adele agreed to meet at a restaurant and dine before going to Helen's room for a talk. Adele arriving a half hour late found Helen in a state of great anger; "why what is the matter? Adele asked. Matter ,Helen replied you kept me waiting for you and a man came in and spoke to me and it is the first time that I have ever been so insulted" (41).

She tells her story in a limited universe with limited characters. Except the journeys that made by the characters we cannot see any action or movement that directs the plot. She constructed her novel on an unconventional lesbian love triangular affair which she had experienced during her education.

Stein uses *Q.E.D* as an instrument to achieve her identity. Apart from the story's passionate climax she is in search for her own identification. Doane explains this mood as:

Though writing the novel may have served Stein as therapy for the pain of defeat and frustration, and as a means of understanding herself in that relationship, recording that affair was also a self-conscious literary exercise. The question of her

identity became inextricably interwoven with the complex question of literary identification. (Doane 11)

In her journey to 'identity' Stein uses the sea as a universe. When the novel opens Adele, Mabel, and Helen are on a board ship going to Europe. For Stein Europe is the place where civilization's orders and mores can be put into question, a place to live the absolute freedom. The sea voyage may also serve as an agent to discover and fulfil the search for identity: Adele describes herself as "not being of a heroic breed", (Stein 56) and a modern navigator. She shows her excitement about the journey, she remarks, "new countries, new people and new experiences all to see, to know and understand" (54).

The novel's opening space; the sea voyage is a tradition extending from the *Odyssey* into the *Ulysses* as well as *Robinson Crusoe*. The sea is represented in *Q.E.D.* as a place where the adventure into the unknown is made (Doane 9).

In *Q.E.D.* this journey will be a psychological one aiming to find the 'real identity'. During this voyage on the 'wine colored sea';

Adele will not only be seduced into the passion of a socially unconventional love affair, but will also be seduced into the adventure of a psychological study of the two women with whom she is to become involved. These two companions, as the narrator points out, "would as the acquaintance progressed, undoubtedly expose large tracts of unexplored and unknown qualities, filled with new and strange excitements. (11)

Consequently, Stein uses her three female characters to utter what really feminism means to her. The lesbian love triangle images serve as an important device for Stein to introduce her thoughts and belief about being a feminist. Being a feminist to her means something unconventional regarding the age she lived in- lesbianism. Stein believes in building a personality through lesbianism. In *Q.E.D.* she gives the clues of this statement by using autobiographical elements. Lesbianism is considered an important agent for building a liberate conscious and identity for women.

WORKS CITED

- Clifford Geertz, "Blurred Genres: The Refiguration of Social Thought," *The American Scholar* 49 (Spring 1980): 165.
- Fifer, Elizabeth. "Is Flesh Advisable: The interior Theatre of Gertrude Stein," *Signs*, 4, 3 p. 478.
- Gygax, Franziska. *Gender and Genre in Gertrude Stein*. New York. Greenwood Press, 1998.
- Q.E.D.* <http://www.en.wikipedia.org/wiki/Q.E.D.> 10.11.2008.
- Janice L. Doane. *Silence and Narrative: The Early Novels Of Gertrude Stein*. Westport.CT, Greenwood Press, 1986.
- M.A.R Habib, *A History of Literary Criticism: from Plato to the Present*. New York. Blackwell Publishing, 2005.
- Secor, Cynthia. "Ida, A Great American Novel," *Twentieth Century Literature*, 24, 1 p. 99.
- Stein, Gertrude. *Q.E.D.* New York. The Library of America Press, 1999.
- Stimpson, R Catharine. "The Mind, the Body, and Gertrude Stein" Vol. 3, No. 3 (Spring, 1977), pp. 489-506.
- Warhol R, Robyn and Herndl, Price Diana. *Feminism an Anthology of Literary Theory and Criticism*. New Jersey. Rutgers University Press, 1997.
- Zimmerman, Bonnie. "What Has Never Been: An Overview of Lesbian Feminist Criticism," *Feminist Studies*, 7, 3.p 451-455.

DIVORCE RATE OF THE FEMININE POPULATION FROM ROMANIA

*Costela IORDACHE**

Abstract: The aim of the present study is to present the divorce as an important phenomenon that characterizes the demographical behaviour of the Romanian population. Divorce is induced by economic, cultural, moral, psychological etc. factors that act upon partners, inside and outside family. There are analysed: the evolution of divorces between 1930 and 2006, the average duration of a marriage that ends by divorce, the conjunctural index of the divorce rate, the average age at divorce, the structure of divorces after the age and the profession of the spouse, as well as the main characteristics of the divorce rate of the Romanian population in 2006.

Key-words: feminine population, divorce, Romania

Introduction

Divorce (*divortium* in Latin) represents the “legal dissolution of a marriage” (DEX, 1998, p. 312). Erdeli & al. (1999, p. 109) defines divorce as “a socially and legally accepted way of dissolution of a marriage”. Voinea Maria (1996, p. 65) shows that “divorce is a complex psychosocial phenomenon, it represents the final form of dissolution of the conjugal life, which modifies the partners and their descendants’ life; it also involves tension stages, conflicts, frustration, and dissatisfaction, the effects of which are felt after the court decision”. In the *Family Code*, divorce is defined as the dissolution of a marriage when, due to some solid reasons, the rapports between partners are badly damaged and a continuation of the marriage is no longer possible.

Divorce is induced by economic, cultural, moral, psychological etc. factors that act upon partners, inside and outside family. Among the internal factors that may lead to divorce we mention – marriage age and age differences between husband and wife; the partners’ pre-marriage experience and their reciprocal attitude towards it; the marriage motivation and the way it is made (marriages based on economic, social reasons or imposed marriages); the family’s heterogeneity according to the partners’ background, their education level and profession; psychic and temperamental incompatibilities, emotional-affective insatisfactions, woman’s position in society and family, aggressive behaviour, alcoholism etc. The increase of the migration volume, the urbanization, the appearance and maintenance of certain demographic unbalances in the population’s sex structure, the reduction of the social control that is emphasized by perceiving family life as a strictly personal issue, the general economic conditions, all these may bring to the dissolution of families.

Instability of a marriage is a feature of the modern family. The experts in Family Law consider that the main reasons that trigger divorce and are invoked in court are – domestic abuse, alcohol, infidelity, unjustified leaving of the family, diverse incompatibilities, the relatives’ undesired interference, huge

* University of Craiova, Str. A. I. Cuza, Nr.13, Craiova, Dolj (Romania)
E-mail: costelaiordache@yahoo.com

differences between expectations and achievements, territorial separation of the working places, pecuniary difficulties etc.

Material and methods

In order to elaborate this study, there have been used as basic materials the statistical data provided by National Institute of Statistics for number of divorce of the feminine population from Romania. The data processing and organization took into account the period 1930-2006, as there has been calculated the divorce rate of the feminine population. For the territorial analysis, we have used 2006 as reference year. According to the values of the studied indicator, we have drawn diagrams and maps which aim at rendering the situation both at the county level and on the two main social environments (urban and rural). The research methodology was based on the use of statistical-mathematical methods, statistical correlations, analysis and synthesis.

Results and discussions

In Romania, divorce was exceptional, marriage being made for life. This character disappeared in 1993 when the law expert established several conditions for court to pronounce divorce – a period of minimum one year between the beginning a marriage and the request for its dissolution, the lack of minor children born during marriage and non-compulsoriness of having proofs with regard to the divorce reasons after the end of a two-month term from the moment both partners express their consent for the divorce request.

When analysing the divorce rate in Romania, it cannot be omitted the restrictive character of the laws regarding the dissolution of a marriage, which was specific to the period before the second part of 1993. The sudden increase of the number of divorces in the first half of 1994, once the formalities necessary for the dissolution of the marriage got simplified, emphasizes the fact that the relatively reduced divorce rate was induced, in a certain degree, by *the legislative factor*.

The analysis of the dynamics of this demographic phenomenon emphasizes higher values in the post-war period as compared to the previous period, in the urban area as compared to the rural ones, in the industrialized areas as compared to the predominantly rural areas, in the historical provinces located in the western part of the country as compared to the southern and eastern ones.

Between 1930 and 2006 (Fig. 1), the crude divorce rate registered values oscillating between 0.45‰ and 1.51‰, the minimum value being registered in 1967 when it was zero and the maximum one in 1962, when it reached 2.04‰.

A high flexibility of the legislation and the simplification of the juridical procedures in the field, as well as the change of the mentality regarding the institution of marriage determine, in time, a relative equilibrium of the divorce rate. Thus, during *the inter-war period*, divorce rate was relatively low, but it was two or three times higher in the urban areas as compared to the rural areas.

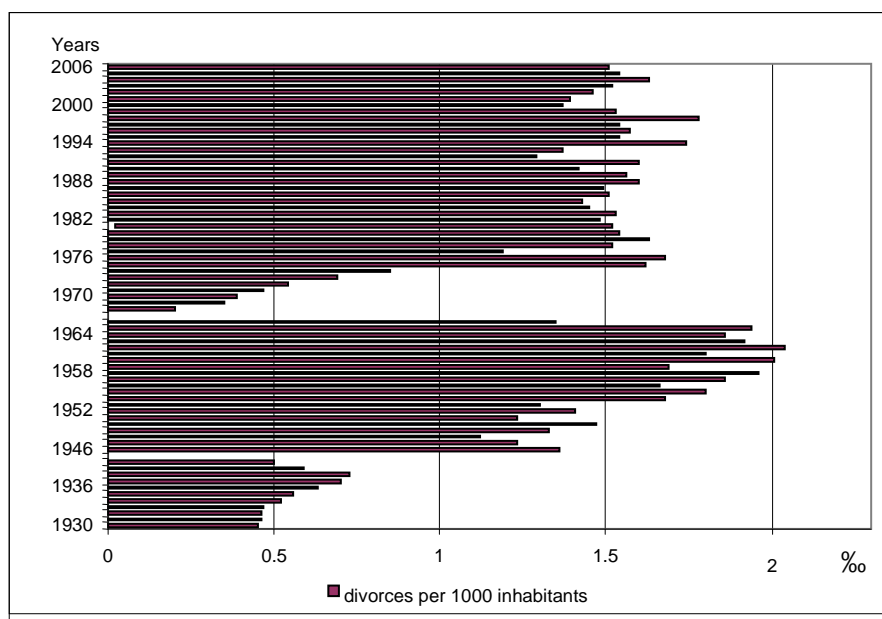


Fig. 1: The evolution of the divorce rate between 1930 and 2006

After the Second World War, on the background of the great social, economic, and cultural changes, divorce rate increased. We may suppose that migration and urbanization highly contributed to this trend. Legislation also influenced it, meaning that *the Degree no. 779* from 1966, which hardened the dispositions of the divorce procedure, suddenly reduced divorce rate; in 1967, its level was practically null (48 divorces). After this date, divorce rate continued to gradually increase, registering a record value in 1975, due to the simplification of the divorce procedure (Trebici Vl., Hristache I., 1986, p. 82).

The year 1976 marks the second top value of the divorce rate dating from the communist period (1.68‰); afterwards, the evolution was fluctuant but displayed a general downward trend.

Starting with 1990, the institutions diminished and even lost their role in the direct action of stopping divorces. The simplifications of the procedures necessary for the dissolution of a marriage and of the divorce legislation led to the reduction of the divorce rate in the first three years; after that, it reached a maximum of 1.78‰ in 1998 and then it oscillated between 1.37 and 1.63 divorces at one thousand inhabitants.

The general situation and the evolution of the divorce phenomenon in Romania can be characterized as it follows (Rotariu T., 2003, p. 234): from the inter-war period till nowadays, the values are below the ones registered in the western countries, thus emphasizing a lower intensity of the divorce rate in Romania; except for the high value registered immediately after the war and for the sudden variation induced by the 1966 legislation, in our country, in the last decades of the 20th century, there cannot be noticed an increase similar to the one met in the western countries.

It is worth underlining the much higher level of the divorce rate registered in the case of urban population as compared to the rural population. The discrepancies were quite high during certain periods, such as the '30, last century, then between 1955 and 1965, 1975 and 1995. In this sense, Rotariu T. (2003, p.235) states that, with reference to the situation characteristic before the war, we should remember that Romania was mainly an agrarian country, which means rural features predominated, a social-economic environment where, till presently, divorce rate is lower due to the specific social-economic factors (starting from the predominance of the household – a production unit and ending with the system of values, norms, cutumas, which emphasize a stronger system of social constraints than in the urban areas).

Trebici Vl. and Ghinoiu I. (1986, p.163) consider that the much lower level of the divorce rate registered in the rural environment as compared to the urban one is the expression of the persistency of the peasantry cultural model, some of its features being the respect and the attachment for the family and the clear disagreement with divorce.

The lower intensity of the analyzed demographic phenomenon in the rural environment is related to the maintenance of certain traditions linked to marriage, to its importance as a social institution, divorce being regarded as a decrease of the family's prestige, as an individual's failure in confirming the general normative model. Rural communities still continues to promote family settled by marriage and legally established and encourage its stability (Fig. 2).

The average duration of a marriage that ends by divorce increased in 2006 with 2.8 years as compared to 1990. If in the beginning of the ninth decade of the last century the phenomenon registered an increase of its intensity, the number of divorced reported to the number of marriages shows a relatively constant level in the last years (Table no. 1, Fig. 3).

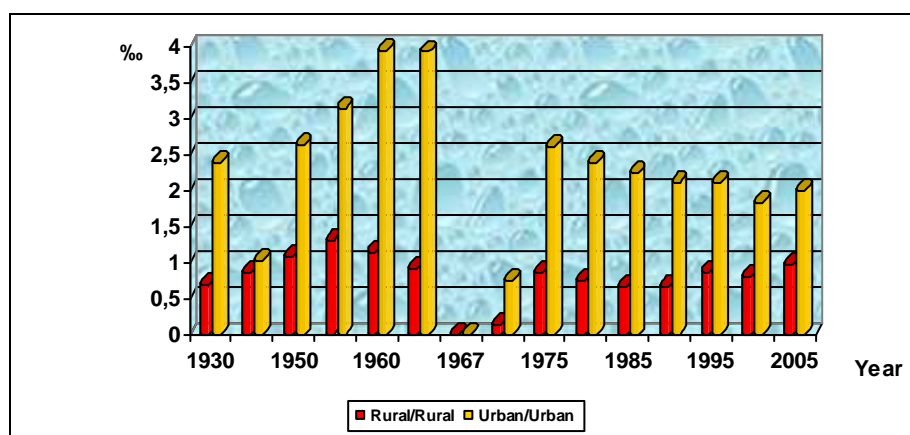


Fig. 2: The dynamics of the divorce rate on environments between 1930 and 2005

Table no 1

The dynamics of the average duration of a marriage that ends by divorce and the number of divorces at 1000 marriages

Year	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Average duration of a marriage that ends by divorce	10.2	10.3	10.1	10	10.9	10.9	11.2	11.4	11.4	11.5	11.9	12.2	12.4	12.6	12.7	12.8	12.7
Number of divorces at 1000 marriages	171	202	168	193	257	227	237	236	275	246	226	240	246	247	246	234	223

Source: Anuarul Demografic al Romaniei (2001 b, 2007), Anuarul Statistic al Romaniei (2007) – prelucrare

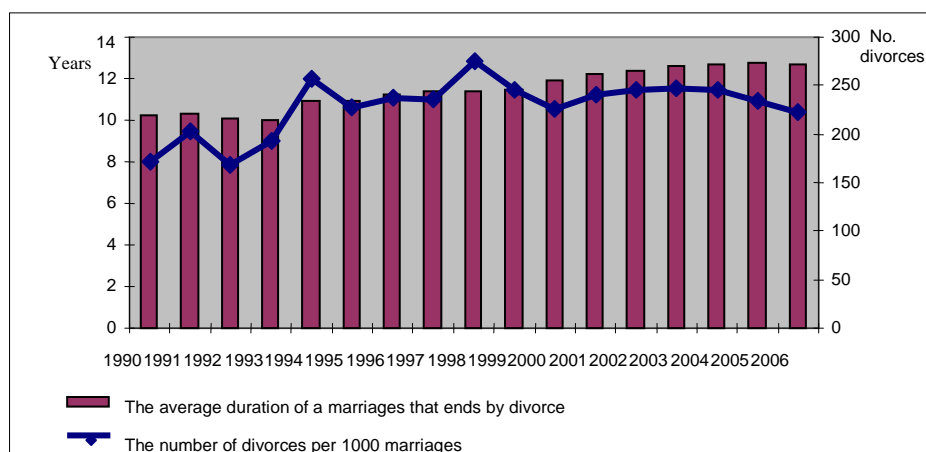


Fig. 3: The dynamics of the average duration of a marriage that ends by divorce and the number of divorces at 1000 marriages

The relative stability of the divorce rate level proves that the social and economic changes registered in society in the last years did not significantly influence the evolution of this demographic phenomenon.

Between 1960 and 2006, *the conjunctural index of the divorce rate* (divorces at 100 marriages) registered quite different values that oscillated between a minimum of 0.03% in 1967 and a maximum of 27.5% in 1998 (Fig. 4.).

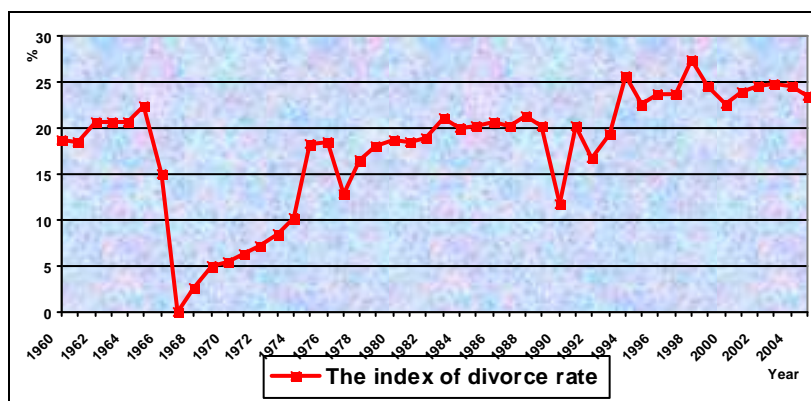


Fig. 4: The conjunctural index of divorce rate (per 100 marriages) between 1960-2006

e values of the report between the number of divorces and the number of marriages from the last decade have not indicated a clear tendency of modification of the phenomenon intensity in time so far. As compared to the national mean of 24.2 divorces at 100 marriages registered in 2006, territorially there were great differences. The following counties display values above 40%: Brăila (46.8%), Galați (44.8%), Hunedoara (44.3%), Neamț (43%). The lowest values registered in Dolj (7.0%), Ilfov (7.6%), Bihor (11.8%), Giurgiu (15.1%), Bucharest (15.4%) etc. (Fig. 5).

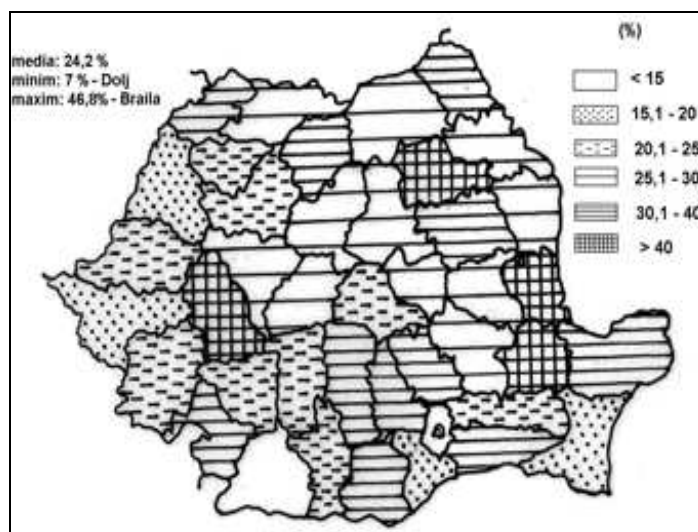


Fig. 5: The geographical distribution of the conjunctural index of the divorce rate in 2006

The changes registered in the population's nuptial behaviour reflected in the evolution of the divorces as well. The fact that the early marriages and the families having children at young age were replaced by late marriages also determined a transition of *the mean age at divorce*. The age at which women decide to dissolve a marriage through divorce is, in average, with

more than 3 years lower than that of men. The average age at which married people decided to divorce increased with about 2 years as compared to 1990 for both women and men. If in 1990 the average age at divorce in women's case was 33.5 years old, in 1994 it decreased at 33, and then it was registered an upward trend after 2000 (34.6 in 2002, 35.1 in 2004, and 35.4 in 2006).

The analysis of the distribution of the divorce rate on age groups emphasizes the present tendency of the young generations up to 25 years old to get divorced at a higher rate than in 1990 (Table no. 2, Fig. 6.). If in 1980 the group 20-29 years old held 47.3 percent of the total number of women's divorces, five years later, the next group, 25-34, held 46.7 percent of the women's divorces. In 1990 and in 1995, the divorce rate in the case of 20-29 years old women registered 39.9 percent, respectively 45.2 percent of the total number of marriage dissolutions. In the last two years of reference, the rate held by the 20-24 years old divorced women reduced with about 62 percent as compared to the 25-34 group.

Table no 2

The dynamics of the divorce rate on women groups age

Year	Total Divorces	Age Groupe									
		under 20 years	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60 and over
1980	34130	2.8	20.4	26.9	17	10.4	9.3	6.1	3.8	2	1.3
1985	32587	3.3	17.6	25.3	21.4	12	7.2	5.8	3.7	2.1	1.6
1990	32966	2.2	21	18.9	20.1	16.1	9.1	5.1	3.6	2.1	1.8
1995	31193	4.2	26.1	19.1	15.2	13.5	9.2	4.9	3.3	2.2	2.3
2000	31135	1.8	15.4	22.8	23.1	10.9	10.3	7.9	4.1	1.8	1.9
2006	32672	1.6	10	20.9	21.4	19.9	9.2	8	5	2.3	1.7

Source: Anuarul Demografic al Romaniei (1996, 2001 b, 2007), Anuarul Statistic al Romaniei (2007) – preluare

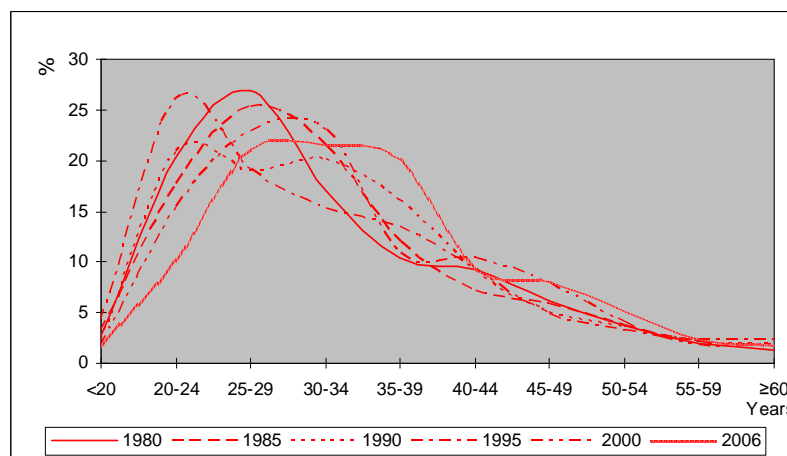


Fig. 6. The dynamics of the divorce rate on women age groups between 1980 and 2006

It is worth mentioning that in 2006 as compared to 1990, the rate of divorces in the case of persons younger than 30 decreased for both women and men, but the differences between sexes maintained, the number of divorcing women being 1.6 higher than that of men. After 30 years old, the masculine divorce rate got higher than the feminine one.

If we take into account only the *young population below 30*, the analysis of the divorce rate according to *the marriage duration* and to the *couple's age group* emphasizes the fact that in 1990, most of the divorces registered after 1-2 years of marriage for 20-24 years old women and after 3-4 years for 25-29 years old men. In 2006, the maximum number of divorces registered after 5-6 years of marriage for 25-29 years old women and after 2-3 years for the men of the same age. The rate of the first rank divorces is above 95 percent for both sexes. Even if the divorce rate is generally reduced in the case of young people, there can be noticed a slight increase tendency at the first marriages and in the first five years of common life (especially for the 20-29 years old population).

Considering the spouse's profession, the distribution of divorces points out the higher rate within the couples in which one or both partners are workers. The divorce rate is lower in the couples of intellectuals or farmers, as they consider that the divorce will have negative social effects on them (Mihăilescu I., 1999, p. 113). A special situation among those who divorce characterizes the couples in which one of the partners does not work, especially if this is the husband.

It is to be noticed the fact that, in Romania, the family's stability is influenced by *the age difference between partners*. A higher divorce rate appears when the husband is 10 to 25 years older than his wife. The divorce rate is much higher when the wife is older. The specialists consider that about 30 – 40 percent of the marriages in which the wife is more than 15 years older than her husband end in divorce (Voinea Maria, 1996, p. 68).

Regarding *the divorce rate of the Romanian population in 2006*, there are to be noticed *the following aspects*:

- the main causes for divorce were: the conjugal infidelity (13.0 ‰), the alcoholism (7.1 ‰), and the physical violence (5.8 ‰);

- the number of divorces for which the husband was to blame was 3.3 times higher than those in which the wife was blamed;

- as compared to the national level of the divorce rate (1.51 ‰), at regional level, the maximum value was registered in the South-East Development Region (1.82 ‰), while the minimum was registered in the Oltenia South-West Development Region (1.17 ‰). The highest divorce rate (2.67 ‰) characterizes the population of Hunedoara County, while the lowest value (0.46 ‰) was registered in Ilfov County. The divorce rate registered values above 2.0 ‰ mainly in the counties located in the South-Eastern part of Romania, which are characterized by a lower level of social-economic development: Galați (2.44 ‰), Brăila (2.24 ‰), Călărași (2.18 ‰), Bacău (2.08 ‰), and, apart from this area, in Bistrița-Năsăud County (2.0 ‰) (Fig. 7).

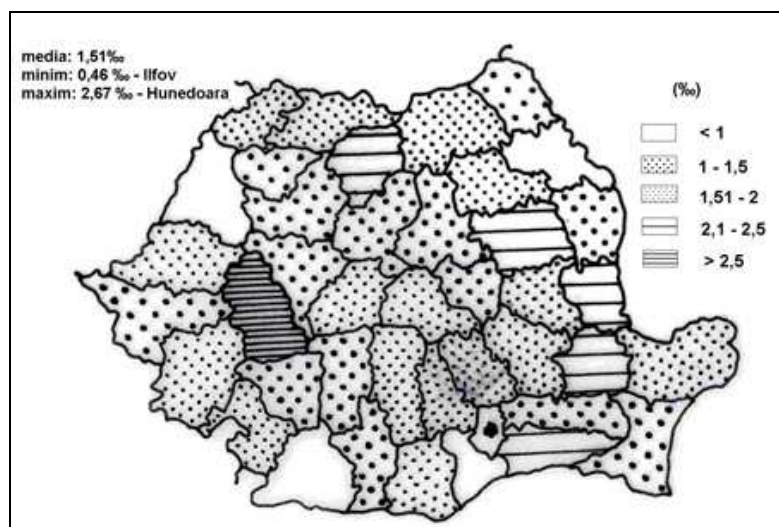


Fig. 7. The geographical distribution of the divorce rate in 2006

- the values of the divorce rate get very differentiated when *the residency media* is taken into account; the average value of the divorce rate is 1.96 ‰ in the urban environment, as compared to the 0.96 ‰ in the rural one. *In the urban environment*, the divorce rate has higher values in the already mentioned counties: Călărași (3.84‰), Galați (3.60 ‰), Neamț (3.5 ‰), Bistrița-Năsăud (3.34 ‰), Hunedoara (3.04 ‰); at the antipole there are to be found the following counties: Dolj (0.57 ‰), Ilfov (0.58 ‰), Iași (0.89 ‰). *The rural population* is characterised by reduced values of the divorce rate. At the upper limit of this indicator there are the counties: Sibiu (1.5 ‰), Hunedoara (1.45 ‰), Vrancea (1.40 ‰), Caraș-Severin (1.36 ‰), Bacău (1.35 ‰), while at the lower limit there are to be found: Ilfov (0.38 ‰), Giurgiu (0.46 ‰), Bihor (0.49 ‰), Dolj (0.52 ‰), Iași (0.62 ‰) etc.

- *considering the number of under age children* who remain after the dissolution of marriage, the structure of divorces is the following: 50.7 percent of all divorces were without children, 36.4 percent were with one infant, 10.8 percent - with two infants, 1.5 percent - with three infants, 0.6 percent - with more than four under age children.

Conclusions

To conclude, it can be stated that Romania is characterized by one of the lowest divorce rates. The increase of this demographical phenomenon before 1966 and in the period after 1974 and, mainly, starting with 1990, was favoured by the dynamics of certain factors that are internal and external to the family. The demographical imbalances generated by migration, the behaviour changes induced by the rapid urbanization process, the decrease of the social control on the comportments, the law changes etc. are the main factors that favoured the divorce. The time and territorial distribution of the analysed phenomenon is not homogenous. Within the counties in which the demographical imbalances concerning the genders are high, the frequency of divorces is more accentuated.

These imbalances are determined by migrations, which are currently associated to the urbanization process. In the middle part of the past century, the divorce rate of the urban population was almost three times higher than the corresponding value in the rural environment, this difference was reduced during the following decades. All these being taken into account, the traditional rural familial model - attached to the marriage stability, in which the family dissolution was hindered by relatives and the local collectivity and the divorce was mostly inexistent – is breaking apart at present.

REFERENCES

- ERDELI, G. et al, (1999), *Dicționarul de geografie umană*, Edit. Corint, București
- MIHĂILESCU, I., (1999), *Familia în societățile europene*, Edit. Universității București
- ROTARIU, T., (2003), *Demografie și sociologia populației. Fenomene demografice*, Edit. Polirom, Iași
- STĂNCIULESCU, ELISABETA, (2003), *Sociologia educației familiale* (vol. I, II), Edit. Polirom, Iași
- TREBICI, VL., HRISTACHE, I., (1986), *Demografia teritorială a României*, Edit. Academiei, București
- TREBICI, VL., GHINOIU, I., (1986), *Demografie și etnografie*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București
- ȚARCĂ, M., (1997), *Demografie*, Edit. Economică, București
- UNGUREANU AL., MUNTELE I, (2006), *Geografiea populației*, Editura Sedcom Libris, Iasi.
- VOINEA, MARIA, (1996), *Psihosociologia familiei*, Edit. Universității București
- *** (1993, 2007), *Anuarul Statistic al României*, C.N.S., București
- *** (1994), *România. Date demografice*, C.N.S., București
- *** (1996, 2001 a), *Anuarul demografic al României*, I.N.S., București
- *** (1998), *Dicționarul explicativ al limbii române*, Edit. Univers Enciclopedic, București
- *** (2001 b, 2007), *Situația demografică a României*, Seria Analize demografice, I.N.S., București
- *** (2006), *Femeile și bărbații – parteneriat de muncă și viață*, I.N.S., București
- *** (2007), *Comportamentul demografic al tinerilor*, I.N.S., București

Assessment of the Teaching of Entrepreneurship Education to Female Undergraduates in a Nigerian University

Fayomi Abimbola Olugbenga *

Abstract:

The study examines the teaching of Entrepreneurship Education (E.E) to female undergraduates in a Nigerian University. The objectives of the study is to appraise the capacity and performance of the E.E programme in the delivery of the set objectives towards meeting the needs of the female undergraduates and prepare them for the realities of post graduation work experiences. The programme was appraised in the context of the curriculum, quality of the teaching staff and the delivery methodology employed by the facilitating institution. The study was conducted in Obafemi Awolowo University located in the ancient town of Ile-Ife of Southwestern Nigeria.

The study sample were all the teaching staff and 250 students of the EE programme selected through systematic random procedure. The study revealed a direct relationship between the academic background, entrepreneurial experience and teaching effectiveness of the facilitating lecturers. The study further identify mentoring and the exposure of students to real life entrepreneurial situation as gaps in the EE curriculum which must be addressed for the programme to achieve its set objectives.

Several economies across the globe have found entrepreneurship to be positively related to economic growth. Contemporary development world over has shown that entrepreneurship has a positive link with job creation. Almost every economy of today's world has recorded a high rate of graduate unemployment with it's negative consequence on peaceful co-existence and human well-being. Empirical studies reveal a strong correlation between graduate unemployment and crime rate. In Nigeria, over 60 per cent of the unemployed in are in the 16 – 24 age groups. Many of them are university graduates who have been experiencing fewer opportunities for employment because of the downturn in the economy. Less than 10 per cent of graduates of the school system get absorbed into the Labour Market (FOS, 1994, 1996).

The problem of graduate unemployment has serious adverse socio-economic and emotional effects. Apart from the social ills of crime and delinquency among youths, graduate unemployment constitute a double loss to the society in view of the tremendous amount of resources that have been invested in their formal education and the consumption demands which the unemployed graduates make on the economy. Graduate unemployment has also been one of the main reasons associated with the problem of brain drain whereby youths in their productive ages have been deserting the country for greener pastures.

Some of the factors adduced for the high incidence of graduate unemployment in Nigeria include Nigerian population explosion, downturn in the economy of the country which led to the downsizing of the industries,

* Centre for Industrial research and Development, Obafemi Awolowo University, Ile-Ife, Nigeria, gbola202000@yahoo.com

unplanned increase in the number of tertiary institutions as well as the nature of the academic preparation of students vis-à-vis the changing demands of the Labour Market.

Entrepreneurship development among youths has been given a serious attention by every government and economy across the globe. Nigeria as one of the developing countries is not left out in this global campaign. In recognition of the potential of entrepreneurship education to increase the entrepreneurial resources of Nigerian undergraduates, Governments at various levels have made several efforts at enhancing the entrepreneurial skills of Nigerian graduates and undergraduates. However, little or no attempt has been made in knowing whether Nigerian students especially the female folks are developing positive attitude towards entrepreneurship. Given this background, the purpose of this study is to explore the entrepreneurial profile of female undergraduates in Obafemi Awolowo University (OAU), Ile-Ife and to make recommendation for their entrepreneurial development such that improve their attitude towards entrepreneurship, thereby supporting speedy economic growth.

Theoretical Framework:

There are two theoretical views for the study, these are: the resource-based theory and the Social Learning Theory. The social learning theory states that people learn through observing others' behavior, attitudes, and outcomes of those behaviors. "Most human behavior is learned observationally through modeling: from observing others, one forms an idea of how new behaviors are performed, and on later occasions this coded information serves as a guide for action." (Bandura,1997). Social learning theory explains human behavior in terms of continuous reciprocal interaction between cognitive, behavioral, and environmental influences. It states the following as necessary conditions for effective modeling: Attention — various factors increase or decrease the amount of attention paid. This includes distinctiveness, affective valence, prevalence, complexity, functional value. One's characteristics (e.g. sensory capacities, arousal level, and perceptual set, past reinforcement) affect attention. This is followed by Retention — remembering what you paid attention to. This includes symbolic coding, mental images, cognitive organization, symbolic rehearsal, motor rehearsal. The third is Reproduction — reproducing the image which includes physical capabilities, and self-observation of reproduction. Lastly, he highlighted Motivation as having a good reason to imitate. Includes motives such as past (i.e. traditional behaviorism), promised (imagined incentives) and vicarious (seeing and recalling the reinforced model). This applies in that if the entrepreneurial education provided can be attract and retain the attention of the clientele; there will be the reproduction of the image of an entrepreneur in the mind and the physical situation of the learners. The forms of motivation also provided by the examples of recognized entrepreneurs and more friendly and positive government policies and initiatives towards entrepreneurship will encourage more participation in enterprise ventures by clientele of the programme.

Also, Barney et al (1991), in their resource-based view contends that success and optimal performance for a programme depends on possessing key

resources that have characteristics of value. The resources may be tangible or intangible. The term “resources” was conceived broadly as “anything that can be thought of as strength or a weakness” (Wernerfelt, 1984). The theory addresses the central issue of how optimal performance results can be acquired by exploiting unique resources of the firm. The tangible resources in this case may be outline programme, skilled personnel that can effectively deliver the expected outcomes, and the funding available to the programme; while the intangible can be the entrepreneurial traits inherent in the clientele of the programme.

Review of Literature

According to Krueger and Brazeal (1994); Walstad and Kourilsky(1998), entrepreneurship education based on solid learning theory can develop entrepreneurs by increasing business knowledge, and promoting characteristics associated with entrepreneurs. Banaszak(1990) suggested that entrepreneurial programs in the middle grades provide knowledge of the role and function of entrepreneurs in a market driven economy and help students understand and practice entrepreneurial characteristics such as self-esteem, willingness to take risks, innovativeness, and acceptance of responsibility for personal actions and persistence.

There are indications that the formal education system is not particularly supportive of entrepreneurship and may result in the suppression of entrepreneurial characteristics (Chamard, 1989). Education can prepare for new venture initiation by transferring knowledge and developing relevant skills that improve the self-efficacy and effectiveness of the potential entrepreneur (Gorman et al., 1997). Researchers suggest there would be an increase in the number of people who would be successful entrepreneurs if they were identified, recruited, and nurtured throughout the educational process (Hatten and Ruhland, 1995; Ede, Pnigrahi, & Calcich, 1998). Other authors presume that entrepreneurial education develops entrepreneurs, by increasing their business knowledge and promoting the development of psychological attributes associated with entrepreneurs (Kruegar & Brazeal, 1994; Kourilsky & Walstad, 1998; Walstad & Kourilsky, 1999).

Studies have found that men are more likely than women to express an intention or preference for starting their own businesses (Grant, 1996). However, intentions aside, the growth in female-founded businesses has been significant, with “women starting businesses at three times the rate of men,” accounting for “over 70 percent of all new businesses” (Hisrich and Peters, 2002). This view posits that female students are likely to demonstrate higher entrepreneurial qualities than their male counterparts.

Need for Gender consideration in Designing and Implementing Entrepreneurship Education Programme in Nigeria

The need to promote entrepreneurship resourcefulness of graduates is of particular significance to the gender issue. Most of the small scale self employed in Nigeria are women. The reason for this is not far fetched. The paid employment sector exhibit high preference for men who would not have to take maternity leave. There is also the general belief that absenteeism from work is

more common among female workers who are responsible for taking their sick children to the hospital or who stay at home to nurse them. All these are socio-cultural factors which load women with unfair share of the responsibility of child rearing. The issue of limited access to finance or affordability also accounts for the increased proportion of women in self-employment in the sense that most small business requires very little start up capital. Hence, women tend to stay at home or near home to do small business which they combine with child rearing. The introduction of the entrepreneurship education in Obafemi Awolowo University in the concept paper presented to the university by the Center for Industrial Research and Development (C.I.R.D) should give some consideration to the female students in its delivery since they are more likely to go into self employment. Another gender issue is that women entrepreneurs in Nigeria are mainly in the buying and selling sector and vary few women professionals like doctors, lawyers, architects, and accountants go into private practice. The entrepreneurship education initiative also aimed at equipping female undergraduates with tools for business start up to enhance their participation in professionally based private business practices.

Methodology

The study population consist of Four thousand two hundred students who registered for the special elective programme in entrepreneurship and self employment run by the center for industrial Research and Development(CIRD),Obafemi Awolowo University, Ile-Ife. Out of this, Two hundred and fifty(250) female students were sampled using disproportionate random sampling across the various department and faculties of the university. The personal entrepreneurial characteristics of the study sample was assessed at the pre and post entrepreneurship education intervention period using an instrument developed by EMPRETEC on a five point likert scale ranging form Never=1 to Always =5 Ten (10) personal entrepreneurship characteristic tests were used to define the entrepreneurship characteristics of sampled female students The entrepreneurship traits assessed include: opportunity seeking and initiative, networking and persuasion, risk-taking propensity, persistence ,innovation and creativity, goal setting and proactiveness, information seeking, demand for efficiency and product quality, commitment to the work contract, systematic planning and monitoring and finally independence and self confidence. Each of the traits in question was measured using two construct. Hence the minimum score possible was 20 while the maximum score possible was 100. The PEC index (average PEC score of the sampled female students) at the pre and post entrepreneurship education intervention was then compared to determine the effect of the intervention on their entrepreneurial characteristics. Again the entrepreneurial inclination of the female undergraduates was assessed at the pre and post E.E intervention period to discriminate between those who are entrepreneurially inclined and those who are not. Furthermore, the entrepreneurial inclination of the female students was assessed and compared across discipline to discriminate between the entrepreneurially inclined "professional" and " non-professional" female students at the pre and post E.E intervention period. Entrepreneurial inclination of the female students was assessed by asking them the question "what are you planning to do after

graduation". Respondents who respond to the statement as "I am planning to form my own venture" are accepted as potential entrepreneurs. The E.E teachers were also appraised by using the criteria of educational background and entrepreneurial orientation.

Findings and Discussion

Table 1: Below shows the PEC index of the sampled female undergraduates in the study area. As revealed by the study, the risk taking propensity of the sampled female undergraduates was enhanced by just 1 mark(1.9%) after their exposure to entrepreneurship education. The opportunity seeking and initiative of the students increased by 2 marks(3.1%) post E.E intervention; The networking and persuasion trait increased by 2 marks(3.2%); persistence trait increased by 2 marks(3.3%); innovation and creativity increased by 1 mark(1.5%); goal setting and proactiveness increased by 4(7.1%) marks; information seeking propensity increased by 4 marks(6.8%); demand for efficiency and quality increased by 1 mark(1.6%); commitment to the job contract increased by 2 marks(3.4%); while systematic planning, monitoring, independence and self control propensity increased by 4 marks(6.9%). The highest percentage increased in PEC score of the female undergraduates post E.E intervention was recorded in systematic planning, monitoring, independence and self control propensity.(6.9%), while the lowest percentage increase was recorded in innovation and creativity(1.5%). Nonetheless, though marginal the entrepreneurial education programme of Obafemi Awolowo University(OAU) has imparted positively the entrepreneurial characteristics of female undergraduates.

Table 1: PEC Scores of Female Undergraduates at the Pre and Post Entrepreneurship education Intervention

Traits	Average score of female undergraduate		Percentage Difference
	Pre	Post	
Risk taking Propensity	52	53	1.92%
Opportunity seeking & initiative	64	66	3.1%
Networking & persuasion	62	64	3.2%
Persistence	60	62	3.3%
Innovation and creativity	65	66	1.5%
Goal setting proactiveness	56	60	7.1%
Information seeking	58	62	6.8%
Demand for efficiency and quality	62	63	1.6%
Commitment to the work contract	58	60	3.4%
Systematic planning, monitoring, Independence & self control	58	62	6.9%
TOTAL(Average)	59.5	61.8	3.7%

Table 2 and 3 below shows the entrepreneurial inclination of sampled female undergraduates at the pre and post entrepreneurial education intervention period. The result showed that 69(27%) of female undergraduates conceived self employment as a possible career option at the pre E.E intervention period while 181(73%) opted for paid employment. However at the post intervention period, the number of female undergraduates who could identify with self employment as a possible career option had increased to 33% of the total sampled population. In essence, entrepreneurship education has been successful at changing the orientation of female undergraduates towards job creation and self employment to a degree.

Table 2a: Entrepreneurial Inclination of Female Undergraduates at the Pre Entrepreneurship Education Intervention period

Entrepreneurially inclined Students n=250	Entrepreneurially disinclined Students n=250	% inclined
69	181	27

Table 2b: Entrepreneurial Inclination of Female Undergraduates at the Post Entrepreneurship Education Intervention period

Entrepreneurially inclined Students n=250	Entrepreneurially disinclined Students n=250	% inclined
82	168	33

Table.3 below shows the educational and entrepreneurial orientation of the teaching staff of the entrepreneurship education programme of the Obafemi Awolowo University. As revealed by the study, 54% of the teaching staff have related educational background in business management. 75% had one form of entrepreneurial orientation or the other. This was either through parent entrepreneurship or individual's related occupational experience before taking on the lecturing job. However, none of the teaching staff was entrepreneurially active.

Table 3: Educational and Entrepreneurial Orientation of the Teaching Staff of Entrepreneurial Education

Teaching Staff	Background in Business Management	Entrepreneurial Orientation	Entrepreneurially Active Teaching Staff
24	13(54%)	18(75%)	NIL

Conclusion and recommendation

Given the stated objective of the entrepreneurship education programme of Obafemi Awolowo University, one may want to conclude that the programme has been successful. However, judging from the percentage improvement in the

PEC of the female undergraduates, there is still very much to be desired .Again, though the inclination of the female undergraduates increased on the average, a higher percentage of female undergraduates (67%) would still prefer to be employed. This calls for an improvement in the delivery of the E.E programme given the unemployment situation in Nigeria. Assessing the teaching staff of the programme, 54% had educational background in business management; 75% had entrepreneurial orientation but none was active entrepreneurially. This could in a way have accounted for the marginal improvement in the characteristic and inclination of the female undergraduates observed by the study. The saying goes that you can't give what you don't have. To improve the delivery of the E.E programme, there is the need to introduce practical venture creation and management into the curriculum of the E.E programme .There is also the need to introduce mentoring programme in form of internship programme in well established small and medium enterprises in the catchment area of the institution. Again, successful entrepreneurs could be invited from time to time to share their experiences with students. This no doubt will motivate the students positively towards venture creation

Reference:

- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: W.H. Freeman.
- Barney, J. (1991). "Firm Resources and Sustained Competitive Advantage," *Journal of Management* (March), 99-120.
- Wernerfelt, B. (1984). Resource-Based View of the Firm," *Strategic Management Journal* 5, 171-180
- Banaszak, R.A. (1990). Economics and Entrepreneurship Education for Young Adolescents. In C.A. Kent (Ed.), *Entrepreneurship Education* (pp. 165-182). Westport, CT: Quorum Books.
- Chamard, J. (1989). Public Education: Its effect on entrepreneurial Characteristics. *Journal of Small Business and Entrepreneurship*, 6(2), 23-30.
- Cohen J. & Cohen, P. (1975). *Applied Multiple Regression/Correlation Analysis for the Behavioral Sciences*. Hillsdale, New Jersey: Erlbaum.
- Ede, F.O., Panigrahi, B, & Calcich, S.E. (1998). African American students' attitudes toward entrepreneurship education. *Journal of Education for Business*, 73(5), 291-296.
- Gorman, G., Hanlon, D., & King, W. (1997). Some research perspectives on entrepreneurship education, enterprise education and education for small business management: a ten-year literature review, *International Small Business Journal*. 15(3), 56-79.
- Grant, R.M. (1991). "The Resource Based Theory of Competitive Advantage: Implications for Strategy Formulation," *California Management Review* 33(3), 114-135.
- Hatten, T. & Ruhland (1995). Student attitudes toward entrepreneurship as affected by participation in an SBI program. *Journal of Education for Business*, 7(4), 224-227.
- Krueger, N. & Brazeal, D. (1994). Entrepreneurial potential and potential entrepreneurs. *Entrepreneurship Theory & Practice*, 19(2), 91-104.

ACCEPTANCE AND INTEGRATION OF STUDENTS WITH MIGRATION BACKGROUND: THE EXAMPLE OF THE UPPER PALATINATE AREA

Assist. Prof. Dr. Gabrielle M. MURRY*, Chi-Kobi C. MURRY

Abstract

This cross-sectional study provides information about the status quo of the acceptance and integration of students with a migration background and foreign students into the institutions of higher learning in the Upper Palatinate Area of Bavaria, Germany. While insights into the experiences of minority groups and their level of acculturation are sought, the article includes detailed indicators for integration of ethnic or racial minorities and is taking a closer look at gender differences within the minority group acceptance. Finally, a brief discussion of potential tools to enhance interethnic and intercultural collaboration at the universities, gender mainstreaming, integration of ethnic and racial minorities, and increased acceptance towards each other is presented.

Keywords: integration, acceptance, migration background, minority groups, gender mainstreaming, interethnic experiences, ethnic minorities, gender differences, diversity mainstreaming.

With Germany's recent shift in awareness from a traditional emigrant nation during the 19th century to a nation asking foreign workers to help out in times of production at full capacity, to finally realizing that it has changed into a nation with diverse backgrounds and heterogeneous population, concepts of intercultural and gender mainstreaming and diversity management increasingly are the focus of initiatives (Horn, 2008).

Migrant Population

Recent German history is mostly dominated by four major groups of migrants: foreign workforce, migrants with ethnic German heritage, asylum petitioners, and European Union (EU) member citizens. Individuals with migration background are defined to consist of foreigners residing in Germany, regardless whether born abroad or in Germany, and all individuals that migrated to Germany, regardless of nationality, as such including all those naturalized as well as those that were born abroad with German citizenship (Bundesinstitut für Bevölkerungsforschung, 2008).

* University of Applied Sciences Amberg-Weiden. Gabriele M. Murry, Assistant Professor, Department of Business Administration, Hochschule für angewandte Wissenschaft (HAW) (University of Applied Sciences) Amberg-Weiden, Bavaria, Germany, g.murry@haw-aw.de. Murry is a Ph.D. candidate in Organizational Leadership with the University of Oklahoma, USA. She holds a Master of Business Administration (M.B.A.) from Cameron University and a Master of Human Relations (M.H.R.) from the University of Oklahoma. Since 2002, Murry teaches a broad spectrum of Human Resource Management and Communication topics in both, bachelor and master degree programs at the HAW. She is also the business owner of Murry Educational & Business Consulting Services specialized in small-size start-ups and strategic change management as well as conducting workshops in the area of communication. Prior to academia, Murry had been working as a division chief for the US Military in Heidelberg, Germany.

Foreign workforce. Since the late 1950's in particular, Germany has heavily relied on the labor of a foreign workforce (Fischer, 2007) based on bilateral recruitment agreements, that intended for the *Gastarbeiter*, or guest workers, to stay in country only on a rotational term (Oezcan, 2004). However, work-related stays in Germany were extended after easing the availability of residence permits in 1971, causing them to become permanent residents (Länderprofil Deutschland, 2007; Woellert, Kröhnert, Sippel & Klingholz, 2009). Contrary to the practice of other nations though, offspring born to migrant families was not automatically granted German citizenship if born in Germany, but only retained the legal status of foreigners with a permanent right to reside in Germany (Oezcan, 2004); this law was finally changed in 2000. Of the population with migration background living in Germany, Turkish people make up 17.7 % (or 2.812.000 including those that took on German citizenship), and other EU member nations 12 % (Woellert, Kröhnert, Sippel & Klingholz, 2009).

Ethnic Germans. Another large group of migrants arriving in Germany is made up of *Aussiedler*, who are ethnic Germans that moved to Germany in particularly large numbers after Eastern Block countries removed travel restrictions and the Iron Curtain fell (Oezcan, 2004). This large group of individuals making up 25 % of the population with migration background has, contrary to all others, the legal right to German citizenship for themselves and their non-ethnic German immediate family members (Woellert, Kröhnert, Sippel & Klingholz, 2009).

Asylum petitioners. Due to the crisis in continental Europe, the number of petitioners for asylum increased dramatically, in particular between 1988-1992, with most applications filed by the population of former Yugoslavia (Oezcan, 2004). By now, most of these petitioners returned to their homeland, with only 7.2 % of the migrant population in Germany stemming from Yugoslavia, with the majority of those counted still residing here from the foreign worker recruitment programs (Woellert, Kröhnert, Sippel & Klingholz, 2009).

EU-member citizens. One last group, EU-member citizens, which is making up 12 % of the overall migrant population in Germany (Woellert, Kröhnert, Sippel & Klingholz, 2009) as of today, is authorized free movement of persons and migration to the member states according to the Schengen Agreement.

The study: Acceptance and integration

The mixed methods cross-sectional survey sought information about the status quo of the acceptance and integration of students with migration background. The geographical location is the Hochschule für angewandte Wissenschaft (HAW) Amberg-Weiden is a 15 year young university with a twin-campus 45 km apart from each other in the Upper Palatinate Area of Bavaria, Germany. While insights into the experiences of minority groups and their level of acculturation were desired, the intent was also to discover indicators for integration of ethnic and racial minorities while also taking a closer look at gender differences within the minority group acceptance.

The goal was to find potential tools to enhance interethnic and intercultural collaboration at the university, integrate ethnic and racial minorities better, and increase acceptance towards each other.

The questionnaire was designed with the above goals in mind, then carefully pilot-tested through e-mail distribution, with the resulting feedback causing some of the question wording to be modified. Data collection was taking place through an anonymous online questionnaire, which was distributed through the learning platform used by the HAW, which is accessible to all students. A total of 43 mostly closed and some open questions concerned with the topic as well as including a section with demographic data were asked. The structure included skip-logic and allowed for either one or multiple selections, which were randomized to exclude selection bias, scaling, and short answer sections. Input to the questionnaire was collected for a total of 12 days, from 04 to 16 February 2009, with answering of the questions taking approximately 10 minutes online. Next to the initial mailing announcing the questionnaire, two further follow-up reminders were issued. Out of the combined student body Amberg-Weiden, 622 students took the survey. Additionally, semi-structured follow-up interviews with some of the students were conducted for more detailed insights, suggestions, and richer information.

Results

The survey results are broken down into several indicators of integration and acceptance, namely those of network integration, ethnic proximity, social identity, followed by gender-mainstreaming issues, all being discussed in detail below.

Network Integration

The term network integration, which is describing the extent to which a person's relationships are ethnically integrated, entails the deliberate involvement and ethnic associative behavior with others in a relational network (Kim 2005). Several of the survey questions provide hints as to how integrated an individual's interpersonal network actually is. Predominantly, reasons for choosing the HAW, living arrangements, and circle of friends were considered. While the reason for choosing the HAW is predominantly indicating little or no network integration of the students, same holds true for living arrangements, where 50% live either with family or other relatives, and another 20% on their own, with the remaining 8.8% with a partner, 12.6% are rooming with other students, and only 8.1% are living in student dormitories. Therefore, about 70 % of the students surveyed are unable to fully enjoy the interactional benefits of campus and dormitory life because they are either living on their own or with family, while only 30 % have the experience of sharing spaces outside of the classroom with other co-students and therefore are exposed to more interethnic and interpersonal communication, resulting in higher network integration.

When examining the circle of friends, 50% of students indicated they have no friends of different nationality, skin color, origin, or people with disabilities amongst their three closest friends; of those, 89 % denoted they have no opportunity to make such friends. Of those answering that they have one

(30%) or two close friend (12%) respectively meeting the above specified criteria, the majority (75% / 70 %) describes this as a result of sheer coincidence, while 44% (each) indicate they became friends only through a joint friend or contact, and another 12% (18%) integrated their personal network through a joint project at the HAW. Another 12% (13%) is simply interested in those that are different from themselves, with this curiosity leading to long-lasting interethnic friendship, and another 6 % (7%) is having friends from another interethnic group since they are minority representatives of some kind themselves. Of those answering that all three of their friends belong to ethnic minorities, 44 % are of minority or migrant background themselves, once again indicating that networks are not very integrated; a fact substantiating that considerable amounts of members of both groups, those with migration background as well as those of strong Bavarian or German identity (as discussed previously), are not actively attempting to integrate their network.

Ethnic Proximity

This factor, which is concerned with different ethnic markers, needs to be divided into the sub-categories of extrinsic and intrinsic ethnic markers (Kim, 2005), which are leading to either a feeling of closeness or relational distance between the individuals involved.

Extrinsic ethnic markers. Amongst the extrinsic ethnic markers are those easily visible to others through salient physical characteristic of the individual, such as tone of skin or hair, as well as those displayed through visible artifacts, such as decorative items and dress, along with food, open religious practices, other noticeable conduct or particular gestures (Kim, 2005). The survey indicated that from the total of participants, it is important to very important for 5% that others see in them a person with minority race foremost, and another 7% feel others regard them as persons of minority origin. Similarly, 8% feel they are judged on terms of their broken German accent, which was confirmed in the interviews. If given a real chance at interpersonal communication, though, the extrinsic ethnic markers seem to become unimportant. One female student of Turkish descent described her situation as follows:

Of course, anyone looking at me will always see right away that I am not from here – yes, I was born here, went to school here, but am still not quite German, neither is my passport. I will always look differently with my olive skin, my dark hair and eyes. But I don't feel discriminated: once some of my co-students got to know me, they felt comfortable with me and I felt good about working with them. It was a good thing we had to work on this project for university – that gave us a chance to get to know each other better.

Similar statements were made during other interviews, all indicating that either appearance or accents usually led to the identification of a migration background; all students recollected, though, that these extrinsic ethnic markers were only initial hurdles to overcome.

Intrinsic ethnic markers. This term is describing those determinants of a culture underneath the visible surface, in particular those of norms, attitudes,

beliefs and values (Hofstede, 2006). According to the answers collected in the survey, 90% of those not having an integrated network indicate they have no opportunity or no interest in making interethnic contacts due to assumed differences; this result might be based on a self-serving selection, not admitting to oneself, like the rest of the answer options, that either no contact is wanted or some type of stereotype is held. Here faculty should feel responsible to accommodate and foster project groups not only based on self-selection, but also with diversity in mind.

Social identity

The social identity concept of social psychology is based in Tajfel's work concerned with social perception, as such group membership in social context, and categorization of individuals, the cognitive segmenting, classifying, or ordering of the social environment (Tajfel & Turner, 1992; Hoog & Abrams, 1999), which can even cause self-stereotyping, potentially including any or all dimensions the individual believes to correlate to such categorization (Hoog & Abrams, 1988). In particular, social identity is recognizing group membership in relational and comparative, better or worse, aspects, utilizing similarities or differences for group comparison (Tajfel & Turner, 1992; Triandis, 1989).

Identity inclusivity. Belonging to a social group is not only an emotionally important, but also significant factor of a person's self-perception and self-concept, which also may lead to an individual placing collective interests above concern for self (Kim, 2005; Triandis, 1989). The survey asked participants where they felt at home, or where they geographically place their sense of belonging. Surprisingly enough, those with migration backgrounds indicated often times Germany, while many of the comments specified answers to respect of either Europe or global citizen. At the same time though, 31% refer to their migration background being either very important or important to their self-concept.

Well, here in Germany, I always am treated as a Turkish person, even though I never lived in Turkey – I only went to visit. You know, I was actually born here, but no one treats me like I am German, and I am not. I don't really know what to feel like: German or Turkish? I guess I am both. But when I go to Turkey, those of us that lived in Germany for a long time are called *almanci*, which is a Turkish person living and working in Germany.

Female student of Turkish descent

When my family came here with my two siblings and me, we did not have it easy. Three children was a large family for Germany. And my parents' professions and degrees were not fully recognized. Since we came here as ethnic Germans, we received a little assistance, but it was not easy. My parents started working in lesser positions, just to make money. We initially felt as if we didn't belong. Of course we have German passports, and I think we are pretty well integrated by now, but I don't feel all that German either.

Female student, ethnic German from Kazakhstan

These two statements clearly demonstrate, how individuals need to integrate or develop multicultural identities, as such undergoing cross-cultural adaptation (Kim, Lujan, & Dixon, 1998), trying to live in-between and within both cultures and making the best out of both.

Identity security. This aspect is describing to which degree an individual feels secure or insecure, a concept integrating such factors as self-esteem (e.g. Padilla, Wagatsuma, & Lindholm, 1985) and self-confidence (e.g. Van den Broucke, de Soete, & Bohrer, 1989), which are closely related to one's general evaluation and attitudes toward others and oneself (Kim, 2005). In particular, students specified the following:

Integration is only possible if I am the one who wants to be integrated – and since that is what I wanted, and since I worked on it - my language, my exchanges with others - I was able to be accepted by my co-students. They respect and like me for who I am, and I feel comfortable here.

Male student from the Russian Federation

I was taught by my parents not to draw attention to myself, always trying to stay out of trouble. That's what I'm doing, not causing trouble. Even though most will be able to tell that I have a migration background, I try not to stand out. Sometimes, it is hard to find food I can eat at the university's cafeteria. Usually, I can only eat Mensa food on Fridays. On other days food not allowed by my religion is served. No, we never addressed this issue to the cafeteria's management. It is only 15 or so of us obeying those restrictions.

Male student of Turkish descent

Yes, I consider myself fully integrated and accepted. I came here almost ten years ago; by now, I speak the language well, I am a good student, and I will get a good job once I finish my degree program. I feel confident everything will be good.

Female ethnic German from Kazakhstan

As these accounts demonstrate, the security derived from a positive outlook for the future, the desire "to make it" coupled with an overall positive attitude, and the willingness to integrate make a difference to the individual's identity security. The self-worth discounted for when attempting not to stand out from the crowd may make it difficult at times to fully integrate both, the person's migration background and the person's everyday experience in their social environment, in order to achieve psychological health and self-esteem.

Gender mainstreaming

The European Commission (EC) defines the process of gender mainstreaming as not only removing barriers to equal treatment, but also taking into account special realities of men and women, and as such developing and implementing a gender equality strategy (EC, 1996; 2007). Therefore, factors potentially making it harder for females to complete a course of study in a

particular degree program or completing any type of program altogether need to be detected, examined, and considered in the strategy development and implementation.

Childcare. Results of this survey indicated that it is perceived positively that the HAW just collected data concerning the need for daycare and determined that based on records on file at least 42 students combined at both locations are parents already (Birner & Reil, 2009); the results reflected a need for childcare services at both locations, with an increasing trend expected due to demographic changes observed in the student body. Results will be incorporated in the first gender equality strategy to be developed by the HAW.

During the interviews, a female student with a two-year-old child was disenchanted with the inflexibility of the policy to complete a practicum without receiving credit for her previous employment – especially since she is not able to arrange daycare allowing her to gain her practical experience with a reputable and large company; now, she is participating in a part-time practicum without gaining additional insights. Similarly, this student indicated it to be almost impossible to advance at a regular pace while having a child – this would make it particularly difficult to complete projects with the cohort as scheduled if attempting to reduce study load. Same student commended the HAW for having a diapering room on campus, though.

Gender differences within minority group acceptance. When asked to share their perception, if differences in integration and acceptance of females and males with migration background exist, only 13.2 % of the survey participants stated that they have seen a difference. According to perceptions of HAW students, 45% remarked that females with migration backgrounds have an easier time than men with migration backgrounds to integrate and be accepted. This opinion was substantiated during the interviews, where several male participants indicated that females communicate with more ease in general, make contact with others better, have better interpersonal skills, and do not feel threatened or in competition with others as easily as men do. On the other hand, 30 % of participants feel men with migration backgrounds have an easier time than women with migration backgrounds to integrate and be accepted. Further comments elaborate on those viewpoints by stating that females stay more amongst themselves versus interacting with all of the other students; another observation indicated that females much rather stay within groups of their own minority marker. Additionally, one participant observed that females with migration background seem to be considered even less as “full-fledged” members of society, which is expressed, for example, through belittling, paternalism, and inappropriate familiarity in language.

Mentoring program. The mentoring program “amelie” was created to support females in technical degree programs. The goal is to increase successful completion of studies while at the same time preparing students for leadership positions – especially since females in technical degree programs are underrepresented, and leadership positions in those domains are hardly ever filled with females (HAW Mentoring-Programm amelie, 2008). While students indicated in interviews that the seminars and development initiatives offered

through the program are well-structured and valuable for young and inexperienced students and would offer an additional support network necessary for females to establish themselves in the male-dominated domain of technical degree programs, all of the events are scheduled in Amberg; however, industrial engineering is a degree program offered in Weiden, as such also belonging to the technical degree programs eligible to be covered under the mentoring program. Furthermore, many females of other degree programs regretted in the comment section of the survey that no form of mentoring is available to female students of non-technical degree programs.

Especially with gender mainstreaming being a challenge for the accreditation process of bachelor and master degree programs in respect to the Bologna process implementation (Mühlenbruch, Beuter, Dalhoff & Löther, 2004), the HAW might want to consider mentoring services for females of other degree programs as well as in the long-term contemplating similar initiatives aimed at individuals with migration background in regard to diversity mainstreaming. An indication to this extent can be found in the recently published case studies examining best-practice reports of positioning experience of females with migration background of first and second generation in the labor market (Westphal & Behrensen, 2008), an analysis of labor market integration of females with foreign nationality (Stichs, 2008), and a study examining the situation of female scientists with migration background in Germany (CEWS, 2008).

Outlook

According to the analysis of data retrieved in this survey and discussed in detail above, it is apparent that the HAW is on the right path towards gender and diversity mainstreaming. A gender mainstreaming strategy is being developed, and accessibility for people with disabilities is ensured.

Formal initiatives concerning other diversity issues besides gender and disability are not in place; however, some simple changes through faculty and administration could be made, fostering greater openness, acceptance, and interethnic collaboration and communication while at the same time contributing to better acculturation of students with migration background.

To name a few, the HAW should consider the following: a) assign mentors to new students with recent migration background; b) have students organize intercultural evenings as part of some event management project or extracurricular activity; c) offer an exchange board for those with migration background to allow for an open exchange of information; d) have faculty help in forming student project groups to achieve the benefit of diversity for new perspectives; e) offer a broader spectrum of sports while getting more (diverse) individuals involved; f) offer different food options at the Mensa, as such provide food that Muslims and Jews also can consume (and others might just like it, too); and g) in the long-run find the resources needed for the construction of dormitories and a student hall, leading to shared spaces of learning, living, and community for all.

With some of these initiatives on the way, most of them not requiring a lot of financial resources, the overall openness and awareness of differences at the HAW would most likely increase, having a positive effect on integration and acceptance of individuals with diverse background, and ultimately lead to an even stronger and healthier organizational culture.

References

- Birner, C., & Reil, S. (2009). *Ergebnisse der Online-Befragung zum Thema Kinderbetreuung*. Amberg, Germany: Hochschule Amberg-Weiden.
- Bundesinstitut für Bevölkerungsforschung (2008). *Bevölkerung: Daten, Fakten, Trends zum demographischen Wandel in Deutschland*. Wiesbaden, Germany: Bundesinstitut für Bevölkerungsforschung.
- CEWS (2008). *Wissenschaftlerinnen mit Migrationshintergrund*. Bonn, Germany: Center of Excellence - Women and Science (12).
- EC (1996, 2008). *Gender mainstreaming of employment policies: A comparative review of thirty European countries*. Luxembourg: European Communities.
- Fischer, M. (2007). *Gastarbeiter in Deutschland: 50 Jahre Abwerbeabkommen*. München, Germany: Wissenmedia GmbH.
- HAW Mentoring-Programm amelie (2008). *Mentoring Programm "amelie."* Amberg, Germany: HAW.
- Hofstede, G. (2006). *Lokales Denken, globales Handeln: Interkulturelle Zusammenarbeit und globales Management*. 3rd ed. München, Germany: DTV.
- Hoog, M. A., & Abrams, D. (1988). *Social identifications: A social psychology of intergroup relations and group processes*. London, UK: Routledge.
- Hoog, M. A., & Abrams, D. (1999). *Social identity and social cognition*. Oxford, UK: Blackwell.
- Horn, C. (2008). *Neue Konzepte, alte Widersprüche: Der mühsame Weg zu einer Politik der Vielfalt*. Göttingen, Germany: Ornis Infodienst.
- Kim, Y. Y., Lujan, P., & Dixon, L. D. (1998). I Can Walk Both Ways: Identity Integration of American Indians in *Oklahoma Human Communication Research* 25 (2), 252–274.
- Kim, Y. Y. (2005). Association and dissociation: A contextual theory of interethnic communication. In W. B. Gudykunst, *Theorizing about intercultural communication* (pp. 323 - 349). Thousand Oaks, CA: Sage
- Länderprofil Deutschland (2007). *Focus Migration Deutschland*. Bonn, Germany: Bundeszentrale für politische Bildung.
- Mühlenbruch, B., Beuter, I., Dalhoff, J., & Löther, A. (2004). *Akkreditierung – Geschlechtergerechtigkeit als Herausforderung: Positionspapier zur Umsetzung des Bologna-Prozesses in Deutschland*. Bonn, Germany: Center of Excellence - Women and Science.
- Oezcan, V. (2004). *Germany: Immigration in Transition*. Washington, DC: Migration Policy Institute.

- Padilla, A., Wagatsuma, Y., & Lindholm, K. (1985). Acculturation and personality as predictors of stress in Japanese and Japanese-Americans. *Journal of Social Psychology*, 125(3), 295-305.
- Stichs, A. (2008). Arbeitsmarktintegration von Frauen ausländischer Nationalität in Deutschland: Eine vergleichende Analyse über türkische, italienische, griechische und polnische Frauen sowie Frauen aus den Nachfolgestaaten des ehemaligen Jugoslawiens. Nürnberg, Germany: Bundesamt für Migration und Flüchtlinge.
- Tajfel, H. & Turner, J. C. (1992). The social identity theory of intergroup behavior. In W. B. Gudykunst, & Y. Y. Kim (Eds.), *Readings on communicating with strangers: An approach to intercultural communication* (pp. 112 - 119). New York, NY: McGraw-Hill.
- Triandis, H. C. (1989). The self and social behaviour in differing cultural contexts. *Psychological Review*, 96, 506 - 520.
- Van den Broucke, S., de Soete, G., & Bohrer, A. (1989). Free response self-description as a predictor of success and failure in adolescent exchange students. *International Journal of Intercultural Relations*, 13, 73-91.
- Westphal, M., & Behrensen, B. (2008). Expertise: Wege zum beruflichen Erfolg bei Frauen mit Migrationshintergrund der ersten und zweiten Generation und Ursachen für die gelungene Positionierung im Erwerbsleben. Osnabrück, Germany: Universität Osnabrück.
- Woellert, F., Kröhnert, S., Sippel, L., & Klingholz, R. (2009). *Ungenutzte Potentiale: Zur Lage der Integration in Deutschland*. Berlin, Germany: Berlin-Institut für Bevölkerung und Entwicklung.

WOMEN ENTREPRENEURS AND MICRO CREDIT: CASE OF TURKEY

*İlhan EGE** / METU¹

ABSTRACT

Women perform an important role in the building of the real back bone of the nations's economy, the small and medium-scale enterprises, as well as the cottage industries. Women-owned businesses are the fastest growing segment of the small business population in the World. Micro credit helps growing of new women entrepreneurs. Microcredit collateral free loans, is an effective tool to support the poor help themselves out of the poverty The aim of this study is explaining relationship between women entrepreneurs and micro credit, case of Turkey.

Keywords: Women Entrepreneurs, Microfinance, Micro Credit, Turkey.

1. INTRODUCTION

Entrepreneurship is a process by which individuals –either on their own or inside organizations- pursue opportunities without regard to the resources they currently control (Stevenson, Roberts and Grousbeck, 1989). There should be no difference between initiatives to encourage entrepreneurship among men and women.

A large and growing number of recipients of microenterprise credit are women. There are several important reasons for the dramatic increase in credit targeted at female entrepreneurs in developing countries. The first is the increasing proportion of women in both developed and developing countries involved in entrepreneurial activity. A second is along with issues of economic growth, NGO-dominated microenterprise credit industry has often specifically sought to adress issues of women's empowerment in developing countries. In addition, many NGOs and other development institutions prefer to direct credit toward women since studies show that when credit is given to women, it has a greater impact on household welfare than credit directed toward male borrowers (Kevane and Wydick, 2001: 1225-1226).

The words micro credit and microfinance are often used interchangeably, but these two words are not same in real. The poor suffer from both traditional and modern environmental health risks in urban areas. They suffer from diseases associated with poor sanitation, lack of clean water, overcrowded and poorly ventilated living and working environments as well as from modern risks caused by air and industrial pollution (Economic and Social Commission for Asia and The Pacific, 2000: 1-3).

Microfinance is the provision of a broad range of financial services to those excluded from the formal financial system (Burritt, 2003: 9). Microfinance involves small-scale transactions in credit and savings designed to meet the

* Nevşehir University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, ilhanege2005@hotmail.com, iege@nevsehir.edu.tr,

¹ Faculty of Economics and Administrative Sciences, ilhanege@ba.metu.edu.tr, iege@metu.edu.tr, Visitor Ast.Prof.

needs of small and medium scale producers and business (Khandker, 2005: 263).

Microcredit, small collateral free loans, is an effective tool to support the poor help themselves out of the poverty (Akgül, 2003). Microcredit or the provision of small-scale financing to entrepreneurs, has become a popular if controversial method of facilitating development, not only in poor countries, but even in the poorer areas of the richest countries (Hollis and Sweetman, 1998: 1875).

The principal objective of the micro credit programmes is to raise incomes and broaden financial markets by providing financial services (principally credit) to small-scale entrepreneurs or women who otherwise lack access to capital markets (De Aghion and Morduch, 2000: 402).

The most prolific area of programming for female entrepreneurs in undeveloped countries is microfinance. In these countries it appears that fewer women participate in entrepreneurial activities, although rates of female entrepreneurship vary dramatically across nations (Maxfield, 2007: 40,43). Research on women entrepreneurs is extensive in developed countries, especially in the United States and Canada. However, studies of women entrepreneurs in non-OECD as well as developing countries are comparatively scarce (Allen and Truman 1993).

Turkey is committed to increasing entrepreneurial opportunities. This commitment should be expressly stated as a goal for women. Better access to credit would clearly help women interested in entrepreneurship. Given that women-owned businesses are likely to be newer and smaller than businesses owned by men, some form of mini-loan programme focused on women might help to increase the number of women working as self-employed individuals (OECD, 2004: 45).

Modern microfinance was born in Bangladesh in the 1970s, in the aftermath of the country's war of independence, when Muhammad Yunus, an economics professor at the University of Chittagong, began an experimental research project providing credit to the rural poor of Bangladesh. That experiment driven by a strong sense of developmental idealism developed into what is now the world's most famous microfinance institution, the Grameen Bank, and institutions that replicate its pioneering methodology worldwide (Weiss and Montgomery, 2004: 3). The Grameen Bank in Bangladesh has developed a successful model of micro credit to the resource poor households and women. Microcredit has been applied successfully in approximately 110 countries in all continents of the world, including the US and many countries in Europe (Akgül, 2003).

Many of these programs specifically target women on the basis of the view that they are more likely to be creditconstrained than men, have restricted access to the wage labor market, and have an inequitable share of power in household decision making (Pitt and Khandker, 1998: 959).

2. WOMAN ENTREPRENEURS AND MICROCREDIT

Sociological theories argue that social structures (workplace, family, and organized social life) affect women's access to entrepreneurial opportunities and may influence performance (Aldrich 1989). Differences in social structures across developed and developing countries suggest variation in individual factors affecting performance of women-owned businesses (Lerner, Brush and Hisrich, 1997: 318).

Men account for 73% of the formal labour force and women for 26%. Women are less likely to work in the private sector (16%) and even less likely to be business owners in businesses with employees (3.4%). More than 50% of women in employment are unpaid family workers; most are in the agricultural sector (OECD, 2004: 45). In 1990 75% and in 2000 %56,8 of women in employment are in agricultural sector. In rural these percents increases to %93,6 in 1990 and %89,7 in 2000 (Table 1).

Table 1: Turkish Men and Women Labor by Economic Activity (1990-2000)

Years		1990		2000	
		Women	Men	Women	Men
Turkey	Agriculture	75,8	33,6	56,8	25,2
	Industry	9,8	26,8	14,4	29,5
	Services	14,3	39,6	28,8	45,3
Urban	Agriculture	12,5	3,6	6,8	2,6
	Industry	34,7	40,6	27,1	38,6
	Services	52,7	55,8	66,1	58,8
Rural	Agriculture	93,6	64,4	89,7	59,8
	Industry	2,9	12,5	5,7	15,6
	Services	3,6	23,1	4,6	24,5

Source: General Directorate for the Problems and Status of Women, 2000: 77.

Note: Year 2000 relates to 12+ages, while others to 15+ages.

Women entrepreneurs and businesswomen organizations were established in Turkey. But these organizations were not widespread in Turkey. Only twelve organizations were established (Table 2).

Table 2: Member-Based Organizations

Women Entrepreneurs and Businesswomen Organizations	Kadın Girişimci ve İşkadını Dernekleri
Adana Entrepreneur Women Organization	Adana Girişimci Kadınlar Derneği
Adana Businesswomen Organization (İŞKAD)	Adana İşkadınları Derneği (İŞKAD)
Ankara Businesswomen Organization (ANİKAD)	Ankara İşkadınları Derneği (ANİKAD)
Balıkesir Businesswomen Organization (BAİKAD)	Balıkesir İşkadınları Derneği (BAİKAD)
Diyarbakır Businesswomen Organization (DİKAD)	Diyarbakır İşkadınları Derneği (DİKAD)
Erzurum Entrepreneur Women Organization (ER-KADIN)	Erzurum Girişimci Kadın Derneği (ER-KADIN)
Southeastern Anatolia Businesswomen Organization (GÜNKAD)	Güneydoğu İşkadınları Derneği (GÜNKAD)
Women of Business and Professions Organization (Turkey Soroptimists Clubs)	İş ve Meslek Kadınları Derneği (Türkiye Soroptimistler Kulüpleri)
İzmir Entrepreneur Women Organization	İzmir Girişimci Kadın Derneği
Kastamonu Entrepreneur Women Organization	Kastamonu Girişimci Kadınlar Derneği
Mersin Entrepreneur Women Organization (GİŞKAD)	Mersin Girişimci Kadınlar Derneği (GİŞKAD)
All Businesswomen Organization (TİKAD)	Tüm İşkadınları Derneği (TİKAD)

Source: Ecevit, 2007: 57.

3. CASE OF TURKEY

In many countries, the majority of players in the microfinance sector, particularly in start-up or early stage microfinance sectors, are non-governmental organizations (NGOs), both local and international, sometimes in partnership (Burrirt, 2003: 30). In Turkey important microcredit applications were given below.

3.1. Maya

In June 2002 Foundation for the Support of Women's Work (KEDV) established the Maya Enterprise for Microfinance, the first and only microfinance institution established in Turkey with the objective to become financially viable (Burrirt, 2003: 35). MAYA was providing services to low-income women entrepreneurs in Istanbul, Kocaeli, Adapazarı, and Düzce by the end of 2005. The average amount of credit is \$600, and credit life varies between 1-12 months, depending upon the type of business supported. Collateral is not asked for credits and women are expected to form solidarity groups (3-30 women) and act as guarantors for each other. Women who have repaid credits are able to take larger credits and the increase in the credit amount continues as long as they pay their monthly payments (Ecevit, 2007: 34).

Lending operations began in August 2002. As of June 2003, Maya was lending to 200 clients in Kocaeli with a loan portfolio of 55 billion TL (Burrirt, 2003: 31). As of June 2003, Maya had 1.600 clients and an outstanding loan portfolio of 4 million YTL (www.kedv.org.tr, 12.01.2008).

First loans in Kocaeli range from \$30 to \$300. On-time repayment has been 100% to date. Maya will begin operations in Istanbul soon, and first loans will start at \$50 reflecting different market conditions. Loan cycles are from 4-6 months depending on the loan size, and the annual interest rate is set at 4.9% a month charged on a declining basis (Burrirt, 2003: 31-32).

The sector distribution of women that have taken credit from the MAYA organization is as follows: food products (22,4%), livestock production (19,2%), and handmade products (15,6%) (Adaman and Bulut, 2007: 204).

3.2. Turkey Grameen Microcredit Project

In Turkey, Grameen Trust has undertaken a pioneer micro credit project using a "build operate-and transfer" model. The sponsor organization of Turkish Grameen Microcredit Program (TGMP) is the Association for the Alleviation of Regional Disparities, TISVA and Diyarbakır Governor Office (Ecevit, 2007: 38). This program has been operational since July 18, 2003.

In 2007, TGMP had fifteen branches throughout Turkey. These branches operate in the cities of Diyarbakır, Kozluk/Batman, Ankara, Mardin, Gaziantep, Yozgat, Zonguldak, Çankırı, Eskişehir and Adana (TISVA, 2007: 5) .

The Turkish Grameen Microcredit Project (TGMP) is being implemented by Grameen Trust under its Build, Operate and Transfer (BOT) model with the financial support provided by the TISVA. As of May 2004, 300.000 YTL in total has been lent to 630 women from the urban and rural communities in

Diyarbakır, Bismil and Batman. The credits, ranging between 200 and 500 YTL with an interest rate twenty percent are distributed on the basis of solidarity groups consisting of five to eight women. The credits are repaid on a weekly basis, a factor aimed especially not to deter potential clients by forcing them to repay rather larger sums of credit (Özer, 2004: 88, 93, 97).

Table 3: Productivity of TGMP

	2004	2005	2006	2007
Number of Villages/Mahalla	44	56	85	170
Number of Municipalities	5	8	20	28
Number of Groups	146	410	882	1734
Number of Members	720	2022	4050	7397
Number of Borrowers	672	1967	3885	6925
Percentage of Woman Borrowers	%100	%100	%100	%100

Source: TISVA, 2007: 20.

Productivity data of TGMP is given in Table 3. In 2004 TGMP included 44 villages/mahallas and 5 municipalities. Productivity is increases between 2004 and 2007. In 2007 TGMP included 170 villages/mahallas and 28 municipalities, had 1734 groups, 7397 members and 6925 borrowers. Percentage of woman borrowers in TGMP is %100.

Table 6: Portfolio Quality, Recovery and Viability Status

	June 2004	June 2005	December 2006	December 2007
Total Amount Disbursed	\$ 270.280	\$ 1.064.854	\$ 3.702.916	\$ 7.664.268
Total Amount Outstanding	\$ 161.757	\$ 440.915	\$ 1.107.694	\$ 2.189.723
Rate of Repayment	%100	%100	%100	%100
Portfolio at Risk	%0	%0,34	%0,48	%0,47
Operational Self-Sufficiency	%40	%78	%100	%100

Source: TISVA, 2007: 21.

At end of 2007, TGMP has given 9.580.336 YTL among 7.397 members (TISVA, 2007: 5). Rate of repayment was %100 in all dates. It is important point. But portfolio risk was increases %0 to %0,47. And also percentage of operational self-succieny was increases %40 to %100 (Table 6).

Table 4: Sectorwise Loan Distribution

Sector	2006			2007		
	Loan YTL	Member	Percentage	Loan YTL	Member	Percentage
Processing & Production	968.654,50	1971	19%	2.011.870,56	2888	21%
Agriculture	210.324,25	410	4%	479.016,80	687	5%
Domestic Animals	677.249,50	1335	14%	1.532.853,76	2200	16%
Services	493.344,00	976	10%	766.426,88	1101	8%
Business&Trade	805.953,00	1458	16%	1.724.460,48	2475	18%
Peddery	462.121,00	858	9%	1.245.443,68	1788	13%
Shop	1.381.289,75	2677	28%	1.820.263,84	2615	19%
TOTAL	4.998.936,00	9685	100%	9.580.336,00	13754	100%

Source: TISVA, 2007: 22.

The sector distribution of women that have taken credit from the Turkish Grameen Microcredit Project (TGMP) is as follows: production (21%), shop (%19), business&trade (%18), domestic animals (%16), and peddlery (13%) in 2007 (Table 4). When their workplaces are considered, it is seen that 3% of them perform their activities on stalls (market places, special sale streets), 72% in the home and 25% in shops.

3.3. Other Applications

The largest players in the microfinance sector in Turkey are the state-owned banking institutions, Halk Bank and Ziraat Bank. Halk Bank channels loans to the micro and small enterprise sector primarily through a subsidized loan programme supported by the Treasury. According to TESKOMB and Halk Bank, as of June 2003, between 120,000 and 130,000 micro and small entrepreneurs had loans through this window. The total outstanding loan portfolio was approximately 300 trillion TL (approximately \$200 million), resulting in an average outstanding loan size of approximately 2.3 Billion TL, or \$1630. Ziraat Bank claims an established client base of nearly 2 million clients, including 1.5 million members of agricultural cooperatives (Burrit, 2003: 27).

Vakıfbank offer loans in diverse schemes for small and medium sized enterprises in every stage of operation from start-up finance to expansion-aimed investment credits. On the other hand, the collateral requirements and guarantee criteria are far from making it easier for women to benefit (Ecevit, 2007: 12) .

Microcredit was applied in many cities (Van, Mersin, Kars) by governmental bodies. But these applications has few members.

4. CONCLUSION

In this study economic importance of women entrepreneurship was argued. The relationship between women's entrepreneurship and microcredit has expalined from Turkey perspective. Microfinance is essentially different from traditional banking services and microcredit is differ for assessing the risks of the borrowers.

Turkey has a large and unsatisfied microfinance market. It has many potential customers. In Turkey non-financial MFIs were given microcredit service. But banks have important advantages over these non-financial MFIs. Banks have the legally required banking licence to provide lending and saving services. The necessary legal frameworks should be established to initiate the functioning of microcredit programmes. The law for establishment of microfinance banks (MFBs) should be broadly included legislating regulatory issues. This law must be came into operation quickly.

REFERENCES

- Akgül, A. (2003), *Final Declaration of The International Conference on Poverty Reduction Through Microcredit*, Turkish Foundation for Waste Reduction, İstanbul.
- Aldrich, H. (1989), "Networking among Women Entrepreneurs", In O. Hagan, C. Rivchun, and D. Sexton, eds., **Women-Owned Businesses**, New York: Praeger, pp. 103-132.

Allen, S., and C. Truman, , eds. (1993), **Women in Business: Perspectives on Women Entrepreneurs**. London: Routledge Press.

De Aghion A. and J. Morduch (2000), "Microfinance Beyond Group Lending", **Economics of Transition**, Vo. 8, No 2, 401-420.

Burritt, K. (2003), **Microfinance in Turkey**, UNDP.

Ecevit, Y. (2007), **A Critical Approach to Women's Entrepreneurship in Turkey**, International Labour Office, Ankara.

Economic and Social Commission for Asia and The Pacific, **Urban Poverty Alleviation in Asia and The Pacific, Regional High-level Meeting**, 19-23 October 2000, Hangzhou, People's Republic of China.

General Directorate for the Problems and Status of Women, Prime Minister's Office, Turkey, (2000), **Women in Turkey 2001**, Can Advertisement and Printing House, Ankara.

Hollis, A. and Sweetman, A. (1998), "Microcredit: What Can we Learn from the Past?", **World Development**, Vol. 26, No. 10, pp. 1875-1891.

Kevane, M. and Wydick B. (2001), "Microenterprise Lending to Female Entrepreneurs: Sacrificing Economic Growth for Poverty Alleviation?", **World Development**, Vol. 29, No. 7, pp. 1225-1236.

Lerner, M. , Brush, C. and Hisrich, R. (1997), "Israeli Women Entrepreneurs: An Examination of Factors Affecting Performance", **Journal of Business Venturing**, No 12, pp. 315-339.

Maxfield, S. (2007), "The Entrepreneurship Gender Gap in Global Perspective: Implications for Entrepreneurship Education and Programming", Edi. Alan, Fayolle, **Handbook Research in Entrepreneurship Education: Contextual Perspective**, Volume 2, Edward Elgar Publishing,

Özer, S. (2004), **Turkey's Experience with Microcredit the New Governmental Strategy**, Boğaziçi University, İstanbul.

Pitt, M. M. and Khandker S. R. (2008), "The Impact of Group-Based Credit Programs on Poor Households in Bangladesh: Does the Gender of Participants Matter?", **Journal of Political Economy**, Vo. 106, No. 5.

Stevenson, H. H., Roberts, M. J. and Grousbeck, H. I. (1989), **New Business Ventures and the Entrepreneur**, Irwin, Homewood, IL.

TISVA, **Annual Report 2007**.

Weiss, J. and Montgomery H. (2004), **Great Expectations: Microfinance and Poverty Reduction in Asia and Latin America**, ADB Institute Discussion Paper No. 15.

www.kedv.org.tr, 12.01.2008.

www.kedv.org.tr, 12.01.2008.

GENDER AND COOPERATIVE DEVELOPMENT: ANALYSIS OF THE CASE OF COOPERATIVES FROM SPAIN.¹

Javier Pérez-Sanz, Ana Gargallo-Castel, Luisa Esteban-Salvador *

The main objective of this paper is to analyse representation and participation of women on the boards of directors of the cooperatives from the Province of Teruel, Spain. Organizations of Social Economy, and more specifically cooperatives, act as motors of Corporate Social Responsibility (CSR), including among their cooperative principles values such as equality, equity, democracy and social justice, from which equality of opportunity between men and women arises. The empirical evidence reveals important differences between labour and management participation of men and women within the sector of the Social Economy, which can be explained by various theories originating from different perspectives. Bearing in mind how relations among members of cooperatives promote economic and social values, the proposed research analyses relations between the representation of women and the cooperative functional structure. Moreover, taking into consideration the role of cooperatives as agents of development in the territory where they are located, we also review how this representation influences and contributes to the progress of cooperative entities.

Key Words: Cooperatives, Gender, Corporate Social Responsibility, principles and values, representation and participation.

1. COOPERATIVES AND DIFFERENT SOCIAL PARTICIPATION

In the origin of the term "cooperative entity" we can find multiple definitions and approximations from different areas of study, but common elements are gathered in all of them: " ... the cooperative company is a form of democratic association of entrepreneurs applicable to any economic process of production and distribution imbued with the character of a business that gathers persons as a group ... " (García Gutiérrez, 1992, cited in García *et al.*, 2001), " ... a set of principles that when accepted by groups of people, move them to unite according to these principles in order to satisfy their economic and social needs jointly, with the creation of a company." (Mateo, 2003), "The cooperative is a company composed of persons who associate, in a system of free entry and departure, in order to engage in business activity directed to satisfying their economic and social needs and aspirations, with a democratic structure and operation, in accordance with the principles formulated by the International Cooperative Alliance in the terms arising from the present Law " (Law 27/1999 of July 16th on Cooperatives), " ... Cooperatives are companies that gather people together in order to achieve economic and social activities of joint interest and of a business nature ..., their structure and functioning should be adjusted to the cooperative principles, and especially those set by the International Cooperative Alliance, which will be applied in the frame of the present Law... they will act with full autonomy and independence with respect to any public or private organizations and entities " (Law 9/1998 of December 22nd, on the Cooperatives of Aragón), "... It is an autonomous association of

¹ Acknowledgements

We would like to thank University Foundation Antonio Gargallo for financial support. We are also grateful to the Teruel Chamber of Commerce and Industry for providing us with data.

* Faculty of Social and Human Sciences (University of Zaragoza)

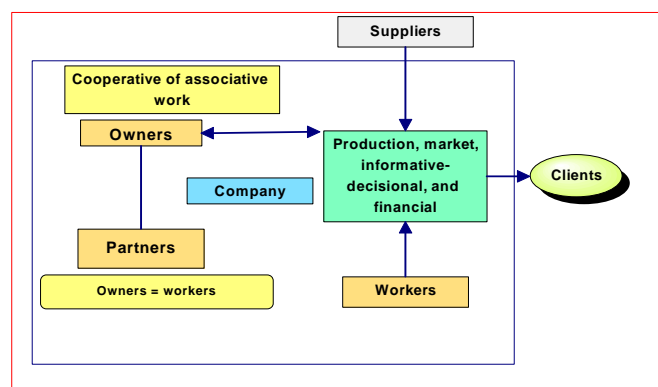
people who has joined voluntarily to deal with their shared economic, social, and cultural needs and aspirations by means of a jointly owned and democratically controlled company "(ICA, Manchester, 1995).

From all of the above, we can extract the character of a company that is jointly owned and under democratic control, which implies that it must struggle to serve its members in an efficient and effective way, but always with a twofold intention, economic and social, and with different action, based on the values and principles that emerge from its system.

From the analysis of seven cooperative principles, based on values like participative democracy, mutual help, individual responsibility, identity, equity, and solidarity (ICA, 1997), we can recognize diverse characteristics that differentiate them from the rest of the companies that operate in the economic world. Then, from the cooperative's origins, in the dynamics of action by the cooperative members they have given priority as intrinsic characteristics to the values of honesty, transparency, the company's interest in the community, and responsibility (ICA, 1995; Ribas and Sajardo, 2004; Coque, 2003).

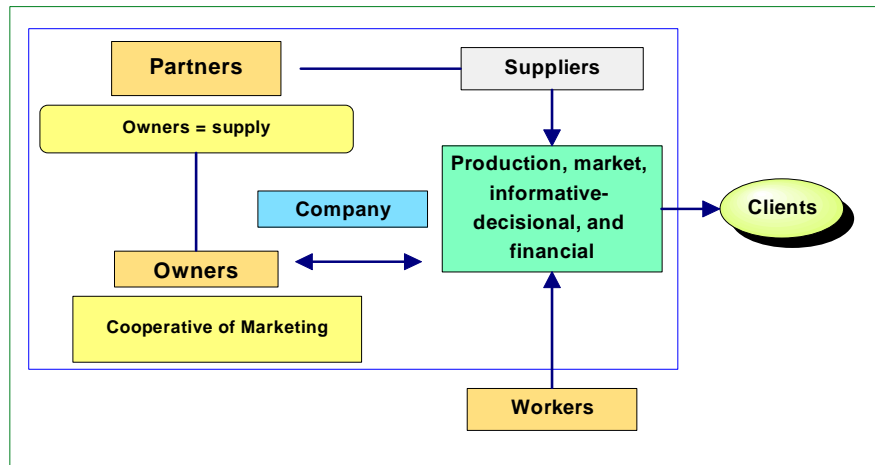
These principles constitute the guidelines of the basis of cooperative governance reflected in aspects such as the form of management, the organizational structure, the meaning and orientation of activities, the composition of the membership, relations with the socio-economic and environmental milieu ... etc. Nevertheless, we can distinguish cases where the cooperative principle of identity and participation is violated (García-Gutiérrez, 1999), which make it necessary to classify cooperatives according to the roles that appear behind the concept of a user. Thus, there are differences according to the activity in cooperate form, between the workers, suppliers or clients, which allows for the type of cooperatives of associative work, marketing, and supply (Benecke, 1973; García Gutiérrez, 1988; Ballesteros, 1990; cited in Pérez *et al.*, 2003). Nevertheless, these three types appear combined or mixed in the real cooperatives that operate on the different markets.

Figure 1. Cooperative identity criterion: Cooperative of associative work.



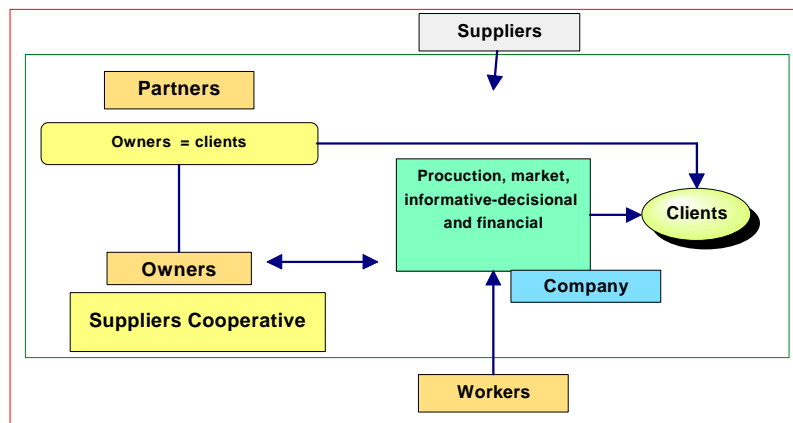
Source: Drafted based on Pérez *et al.* (2003).

Figure 2. Cooperative identity criterion: Marketing Cooperative.



Source: Drafted based on Pérez *et al.* (2003).

Figure 3. Cooperative identity criterion: Supply Cooperative.



Source: Drafted based on Pérez *et al.* (2003).

We can add that the principle of voluntary adhesion to the cooperative project (voluntary and open membership) facilitates the entry and exit of partners, eliminating any type of discrimination due to sex, race, social status, or religious or political beliefs. In this way, mutual help among the partners constitutes the basic aim and driving force for joining the cooperative project at different levels: the economic, social, and cultural. As Ribas and Sarjardo (2005) indicate, the partners participate on equal terms in the democratic management of the company, with "one member, one vote", they contribute equitably to financing the cooperative through contributions of capital, which is managed with the

participation of all the partners, who receive in exchange compensation (distribution of profits) of a limited character depending on the work contributed or the business that the associate has carried out with the cooperative (Mateo, 2003).

It is possible to observe, as the cooperative's charters state, that a great part of the profits is destined for the cooperative development and of that of the local environment, which helps to promote and improve the working and business environment for the partners, and also for the accomplishment of activities of a social character, matters that are connected with the development of the fifth, sixth and seventh cooperative principles, those of education, co-operation among co-operatives, and concern for the community.

Besides the economic benefits, the action of cooperative activity contributes to local development, given its organizing characteristics, such as the following (Coque, 1999):

- identification with and belonging to the local structures, potential that is reinforced by the non-distributable character of a part of the reserves, so that it gives priority to the utilization of internal resources.
- the insertion for the participation of the partners (implied agents) in the three basic entrepreneurial, informational and decision-making, and real and financial processes (García Gutiérrez, 1988; Mozas, 2000).
- cooperation and integration in networks through cooperation with other cooperatives.

In this respect, giving priority to the social interest and the continuity of the project as a company, cooperatives prioritize the activities and services carried out with the partners, leaving the possibility of engaging in transactions with third in accordance with the charter and always within the limits established by law.

In this way we can point out, according to Law 27/1999 on Cooperatives, different formulae of cooperative participation and collaboration adapted to the circumstances of every project and every territory: working partners of cooperatives of the first degree (provided that they do not possess the condition of work in partnership or of joint exploitation of land) and of those of the second degree; and cooperating partners, as is established in the charter, who without taking part in the cooperative activity, help with achieving the company's objective.

In this model of cooperative behaviour, it is important to point out, as López and Marcuello (2006) mention, the role of the cooperatives, not only as competitors on the market, but as entities that develop tools in which economic and social aspects and questions of governance are combined.

All these analysed characteristics denote the parallelism with certain aspects of Corporate Social Responsibility (CSR), which allows one to emphasize a high level of similarity between the components of the aim of the cooperatives, economically (as a company) and social (people with common needs), and on

the other hand, the orientation of CSR in the sense of incorporating the concerns of the interest groups (stakeholders) in a triple perspective, economic, social, and environmental. In this respect, CSR is not a "discovery" for the cooperative world, since from the origin of these entities, more than 150 years ago, the values and cooperative principles have borne in mind the moral values of honesty, transparency, social responsibility, and the care for the environment, with these being the basic elements of the long-term commitment of CSR (ICA, 2007)².

2. REPRESENTATION AND PARTICIPATION OF WOMEN IN THE COOPERATIVE ENTITIES

Starting from an overview of the diverse approaches that provide the explanatory theories of the participation of women in labour, both from an economic framework: the theory of human capital (Mincer and Polancheck, 1974), the new economy of the family (Becker, 1965, 1973, 1974, 1981a, 1981b), models of demand-side discrimination (Becker, 1957), Marxist theories of the labour market; since from the perspective of the socio-cultural factor from the point of view of gender: feminist and socio-sexual theories (Anker, 1997), institutional theories (Krug, 1997), we arrive at the theories of the gender inequality in the framework of the social economy, which indicate its principles and constituent values as differential elements. (yo pondría alguno punto en este párrafo). Thus, following Chaves, Monzón, and Tomas (1999), the social economy is based on values where the human being and his development come before other matters of an economic nature, so that any type of entity in the social economy, and in particular cooperatives, concentrates on cooperation, mutual help, and even disinterested assistance to the least favoured groups (Ruiz Olabuénaga, 2002; cited in Ribas and Sajardo, 2004).

From the above statements, cooperatives display differentiating factors related to personnel and labour that can favour the working and administrative participation of women. Thus, diverse studies reveal the non-hierarchical approach of women to the organization of work (Apelqvist, 1996), and the special motivations for participation in cooperative companies³.

In this work the sample population used was the companies that possess the legal status of cooperative companies in all the sectors of services (National Classification of Economic Activity 93) in the province of Teruel (Spain). From the SABI database (Iberian Balance Sheet Analysis System), a list was obtained and then refined and complemented by the information from the Register of Cooperatives of Aragón, as well as other data sources. The field work was carried out for three months (2008-09), gathering the information by means of a survey by telephone, e-mail, fax, and mail, filling in the information by means of personal survey carried out on visits to various cooperatives. Out of the sample considered (after eliminating liquidated and inactive companies), in total 98 cooperatives answered the questionnaires, achieving a rate of response of

²ICA Message: "Cooperative Principles and Values for Corporate Social Responsibility". 85th ICA International Co-operative Day. 13th. U.N. International Cooperatives Day "Driving Global Recovery through Cooperatives". Geneva, 2007.

³ Work carried out for the Fundació Roca i Galés in 2002 and coordinated by Rosa Costa-Pau.

about 35 %. It is possible to indicate that the sample represents a large set of companies within the whole of the population, which allows the results to be capable of being generalized.

3. RESULTS

Firstly, we present a comparison that reflects in percentage terms the differences in participation by workers by gender in the principal entities of the Spanish social economy. This also reviews the variation experienced in participation of women during the last five-year period.

Table 1. Percentage Distribution of Spanish Workers in the Social Economy.

Sexo	Total		Cooperatives		S.A.L (worker)		S.L.L (worker)	
	2008	2003	2008	2003	2008	2003	2008	2003
Men	57.2 (▼5.8)	63.0	54.1 (▼3.9)	58.8	71.1(▼6.1)	77.2	65.1(▼7.1)	72.2
Women	42.8 (▲5.8)	37.0	45.9 (▲3.9)	41.2	28.9 (▲6.1)	22.8	34.9 (▲7.1)	27.8
Total	100	100	100	100	100	100	100	100

Source: Drafted based on Ministry of Labour and Immigration, General Secretariat of Employment, Autonomous Work, and CSR (2008 vs. 2003).

We can point out the increase of participation by women in the entities of the social economy in the period from 2003 to2008, although the increase is relatively minor in case of cooperatives.

This national trend is contrasted with the information obtained in our province. Thus, we show a summary of participation at different levels, as partners and owners, at the management level, and as workers.

Table 2. Participation of Women in the Corporate Management of Cooperatives

Gender	Governing Council Nº value average members(1)	President Governing Council (%)	Vice-presiene Governing Council (%)	Secretary Consejo Rector (%)	Manager (%) (2)
Men	5	88.5	83.5	76.5	79.4
Women	1	11.5	16.5	2.5	20.6
Total	6	100%	100%	100%	100%

(1) Average values of the size of Boards of Directors analyzed.

(2) Only 34.7% the cooperatives had a manager contracted.

Source: own elaboration of data.

Table 3. Participation of Women in Cooperatives: Members (Owners)

Gender	Nº members(%)	Women member < 45 yearss % (1)	Members Collaborators %
Men	78.92	---	0.15
Women	21.07	27.70	0.01
Total	100%	-----	0.16%

(1) Average values of all the cooperatives.

Source: own elaboration of data.

Table 4. Working Participation of Women in Cooperatives: Characteristics.

<i>Gender</i>		<i>Total workers</i>	<i>Workers high activity</i>	<i>Workers low activity</i>	<i>Workers <25 years</i>	<i>Workers part time</i>	<i>Workers flexibilitytime work</i>	<i>Workers Stable contract</i>
Men	Add total	611.00	604.00	457.00	77.00	32.00	299.00	389.00
	Average Value (1)	6.30	6.23	4.71	0.79	0.33	3.08	4.01
Women	Add total	637.00	650.00	227.00	116.00	67.00	333.00	209.00
	Average Value (1)	6.57	6.70	2.34	1.20	0.69	3.43	2.13

(1) Average values per cooperative, considering all cooperatives.

Source: own elaboration of data.

Table 5. Aspects of CSR in Cooperatives: Social Perspectives of Human Resources.

<i>Granted bay cooperative</i>	<i>Special additional permissions</i>	<i>Flexibility Journal worker.</i>	<i>Social (family benefits</i>	<i>Plans pension additional workers</i>	<i>Medical private assurances</i>	<i>Subv. Contracting women</i>	
Yes granted	6.7%	48.3%	8.0%	10.1%	21.6%	Much	1.1%
No granted	93.3%	49.4%	92.0%	89.9%	78.4%	Low	11.2%
In perspective	-----	2.2%	----	-----		Nothing	87.6%

Source: own elaboration of data

4. CONCLUSIONS

In view of the most significant results obtained from the field work, we can reach the following conclusions for the set of cooperatives of the Province of Teruel, Spain:

a) In relation to the participation of women in the cooperative project as members of these entities:

- Major participation of women as workers in the cooperative entities, along the same line as trend⁴ expressed for the sum of Spanish cooperatives.
- The low percentage of women members of the cooperatives of the province, which can be explained by the type of cooperatives, according to the activity pursued by them. Nevertheless, is necessary to point out a significant percentage of young women among the members.
- Minimal participation in the cooperative projects by means of the cooperating partner formula, which in that for the case of women is practically zero.

⁴ Although the percentage of women working in cooperatives is less than that of men, the trend over the last five years shows an increase in women's participation.

b) Considering the participation of women in the management bodies of the cooperative:

- A relatively low percentage of women in the composition of the different company bodies (members of the Board of Directors) and as chairman or vice-chairman of them, although this is greater in the case of the secretary), with the logical exception of the general assembly, where every member has the same participation in the form of a vote.
- A comparatively low percentage (although higher than the case of the Board of Directors) in the managerial tasks implemented in cooperatives.

c) With respect to the working performance of women:

- A large number of the overall workers of the cooperatives can be pointed out, which exceeds the official hiring information for them in the social security system.
- Greater participation of young women and with reduced working time, with more extensive training at intermediate levels.
- Low importance of the social benefits for the relatives of the workers.

5. REFERENCES

- ACI. Principios cooperativos. Manchester 23 de septiembre de 1995.
- ACI. 85º Día internacional de las cooperativas de la ACI. Geneva 7 de julio de 2007. <http://www.ica.coop>.
- ANKER, R. (1997): "La segregación profesional entre hombres y mujeres. Repaso de las teorías". Revista Internacional del Trabajo. Vol. 116, Nº3, Otoño, pp.343-370.
- APELQVIST, K (1996): "Estrategias para una autoridad compartida entre hombres y mujeres en las cooperativas". Revista de la Cooperación Internacional, Nº1, pp.35-47.
- BECKER, G. (1965): "A Theory of the Allocation of Time". Economic Journal. Vo. LXXV, Nº 229, September, pp 493-517, en HUMPHRIES, Jane (ed). Gender and Economics. Edward Elgar, Aldershot, 1995, p. 113-137.
- BECKER, G. (1973): "A Theory of Marriage: Part I." Journal of Political Economy. Vol 81, Nº4, July/August, pp. 813-846, en FOLBRE, Nancy (ed.) The Economics of the Family. Elgar, Cheltenham, UK, 1996, pp.3-36.
- BECKER, G. (1974): "A Theory of Marriage: Part II. Journal of Political Economy, Vol.82, Nº2, parte 2, pp.S11-S26.
- BECKER, G. (1981): "Altruism in the Family and Selfishness in the Market Place. Economica.Vol 48, February, pp. 1-15, en FOLBRE, Nancy (ed.) The Economics of the Family. Elgar, Cheltenham, UK, 1996, pp.97-111.
- BECKER, G. (1981): A treatise on the Family. Harvard University Press, Cambridge.
- COQUE, J. (1999): "Industrialización en el entorno local a través de sociedades (cooperativas)". REVESCO, nº 68, pp.119-137.
- COSTA-PAU, R. (coord..) (2002): Les dones en l'ambient del cooperativisme urbà. Fundació Roca i Galès, Barcelona.
- CHAVES, A., MONZÓN, J.L. y TOMÁS, J.A. (1999): La Economía Social y la política económica, en JORDAN J.M. (coord..). Política económica y actividad empresarial. Tirant lo Blanch, Valencia, pp.143-170.

- GARCÍA, E. y RUIZ, C. (2001): “La información y la comunicación como base de l control ejercido por el socio en la almazara cooperativa”. REVESCO, nº 73, pp.43-58.
- GARCIA-GUTIERREZ, C. (1999): “Los efectos del desarrollo territorial en la promoción de las sociedades cooperativas (de hecho y de derecho). REVESCO, nº 68, 2º cuatrimestre, pp.33-46.
- GARCÍA-GUTIERREZ, C.(1999): “La evolución de los fundamentos económicos y de la denominada “economía social”. La participación en democracia en la economía: la regla de comportamiento de la sociedad de la información”. CIRIEC-ESPAÑA, nº 33, pp.79-114.
- KRUG, B.(1997): “Discrimination aganist women: a neo-institutional perspective”, en DIJKSTRA, A. Geske and PLANTEGA, Janneke (ed.) Gender and Economics. A European Perspetive. Routledge, London, pp.54-72.
- Ley 27/1999, de 22 de julio de Cooperativas. URL. http://noticias.juridicas.com/base_datos/CCAA/ar-19-1998.html
- Ley 9/1998, de 22 de diciembre de Cooperativas de Aragón. URL. http://noticias.juridicas.com/base_datos/CCAA/ar-19-1998.html
- LOPEZ, A.; MARCUELLO, C. (2006): “Agricultural cooperatives and economic efficiency”. New Medit, nº 3, pp.119-22.
- MATEO, J.(2003). El retorno cooperativo. DOES. Zaragoza.
- MINCER, J. y POLANCHECK, S. (19974): “Famoly Investments in Human Capital: Earnings of Women”. Journal of Political Economy, Vol.82, Nº 2, pp.S76-S108, en HUMPHRIES, Jane (ed). Gender and Economics. Edward Elgar, Aldershot, 1995, p. 317-349.
- MOZAS, A.; BERNAL, E. (2006): “Desarrollo territorial y Economía Social”. CIRIEC-ESPAÑA, nº 55, pp.125-140.
- PÉREZ, E.; ÁLVAREZ, L.I.; COQUE, J.(2003): El libro blanco de la Economía Social en el Principado de Asturias. Fundación para el fomento de la Economía Social, Asturias.
- RIBAS, M.A. y SAJARDO, A. (2004): “La diferente participación laboral de las mujeres entre las cooperativas y las sociedades laborales”. CIRIEC-ESPAÑA, nº 52, pp.267-276.
- RIBAS, M.A. y SAJARDO, A. (2005): “La desigual participación laboral de hombres y mujeres en la economía social: teorías explicativas”. CIRIEC-ESPAÑA, nº 50, pp.77-103.

DIE DARSTELLUNG DER FRAU ALS DAS FREMDE IN DER LITERATUR AM BEISPIEL VON ORHAN KEMALS ROMAN “EL KIZI”

*Prof. Dr. Kadriye Öztürk**

Einleitung

Über „die Frau“ wird in vielen Wissenschaften heutzutage wie gestern viel diskutiert und Untersuchungen gemacht. Sie wird interdisziplinär und transdisziplinär im Zusammenhang mit anderen Systemen und Teilsystemen wie gesellschaftliches Leben, die Familie, die familiäre Ehre, die Moral, die Sexualität, die Religion, die rechtliche Lage, die Mutterschaft, die Schwangerschaft, die Ökonomie, die körperliche Situation und die Bekleidung in Frage gestellt. Die Frau als „das Fremde“ wird in relativen Zusammenhängen mit patriarchalischen Systemen diskutiert, ausgeschlossen, mit und von einer von Männern organisierten Weltordnung rezipiert und wahrgenommen, mit identitätsstiftenden Ordnungen definiert oder auch interpretiert. In der Literaturwissenschaft ist es möglich, die Annäherungen an die Darstellung und die Repräsentation der Frau als „das Fremde“ in den Texten zu sehen: denn erstens, die Frauen werden literarisch als Figuren mit einer auktorialen, neutralen oder personalen Erzählsituationen dargestellt; zweitens, sie können auch sich selbst als Autorin -d.h. als Ich-Erzählerin- stilisieren. Man kann sagen, dass der männliche Autor sich in den literarischen Texten gegenüber dem Untersuchungsgegenstand “die Frau” anders verhält als der weibliche Autor, der selbst im Mittelpunkt der Probleme steht und die Lage, die Folgen und die Probleme des Frauseins in der Welt schildert und eigentlich alles „weiblich liest“. Der männliche Autor schildert „phallogozentrisch“.

Ich möchte in dieser Untersuchung an das Phänomen “Frausein” und “die Frau” aus einer anderen Perspektive herangehen. Ich werde den Roman “El Kızı” des türkischen Autors der Republikzeitperiode¹ Orhan Kemal, der 1914 in Adana geboren wurde und 1970 in Bulgarien bei einer medizinischen Behandlung starb,² aus einer “fremdheitskundlichen” Perspektive und aus der Perspektive des “dekonstruktiven Feminismus” analysieren, (übersetzen kann man den Titel als “das Mädchen der anderen” oder als “das fremde Mädchen”). Der Grund, warum ich diese Methode wählte, erklärt sich so: erstens, der Autor Orhan Kemal hat das Wort “fremd/anders” als „el“ in dem türkischen Originaltitel des Romans verwendet und die Frau wurde vom Autor in einem oppositionalen Denken verortet wie “Frau“ und „Mann“ als “das Schwache” und “das Starke”; zweitens, ich verorte das Problem des Frauseins in der Fremdheitslehre, da das Frausein zugleich das Fremdsein voraussetzt und deren Folge ist; drittens, das weibliche Lesen erfordert weibliche Sensibilität und weibliche Leser, d.h. ich

* Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı/Eskişehir

¹Vgl. Behçet Necatigil: Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü. İstanbul: Varlık. 1991. S.232.

²Siehe für weitere Informationen: Autorenporträts-Autoren aus der Türkei -Yazar Portreleri. Türkiye'den Yazın Ustaları.(Hrsg.Stadt Duisburg-der Oberstadtdirektor) Duisburg.1985. S.77.

möchte die weiblichen Leser auf den Roman aufmerksam machen und selbst den Roman „weiblich lesen“. Viele Darstellungen, Vorstellungen und problematisierte Wahrnehmungen der Frau liegen meiner Meinung nach darin, dass die Frau als „das Fremde“ angesehen wird. Warum wird die Frau als „das Fremde“ angesehen? Was bringt das alles in die Wahrnehmung der Frau in der Welt? Was für eine Rolle spielt weibliches Lesen dabei? Gibt es ein weibliches und ein männliches Lesen? Was sind die Folgen von diesen Arten des Lesens? Wenn wir uns selbst erkennen, können wir auch das Fremde und das Andere, das eigentlich das Eigene sein kann, gut erkennen oder wir können versuchen, es bzw. uns besser kennenzulernen. Wenn wir verstehen können, warum und von wem die Frau als das Fremde wahrgenommen wird, können wir die Probleme, denen die Frauen oder auch manchmal die Männer begegnen, leichter lösen. Wie wir wissen, bedeutet das Wort „das Fremde“ das Unbekannte, das Exotische, das Neugierde Erweckende, das Gefährliche. Das Fremde ist gefährlich, weil man nicht weiß, was es alles machen kann; manche Gesetze gelten für das Fremde im fremden Land nicht mehr. Die männliche Weltordnung sieht die Frau als „das Fremde“, weil die männliche Weltordnung sich selbst als das Eigene in einem bekannten, leichtverständlichen, gültigen, sauberen, disziplinierten, logischen und moralischen Ort und die Frau in einem oppositionalen Ort verortet.

Meinen wichtigen Ausgangspunkt bildet „Dekonstruktiver Feminismus“, der Ende der achtziger Jahre zustande kam. Vorgänger waren in erster Linie „Frauenforschung“ in den 70er Jahren, wo behauptet wird, dass man nicht als Frau geboren, sondern zur Frau gemacht wird und wo man die Frauenbilder und die Weiblichkeitskonzeptionen erforschte, und in zweiter Linie „Feministische Literaturwissenschaft“, die Ende der siebziger Jahre in den Vorschein kommt, wo „Weibliche Schreibweise und Ästhetik“ an Bedeutung gewann³. „Dekonstruktiver Feminismus“ hinterfragt im Gegensatz zur „Frauenforschung“ und zur „Feministischen Literaturwissenschaft“ die Oppositionsbildung männlich/weiblich und die essentialistische Vorstellung der Geschlechtsidentität. Nach dem „dekonstruktiven Feminismus“ ist Weiblichkeit nicht eine natürliche Gegebenheit oder eine „selbstidentische Entität“, sondern ein „Effekt kultureller, symbolischer Anordnungen“, die in Texten lesbar werden- wie Menke meint- und wird durch kulturelle Performanz, Sprechakte d.h. durch wiederholte „rituelle gesellschaftliche Inszenierungen“ erzeugt, die den Effekt des Natürlichen, des Ursprünglichen und Unvermeidlichen“ hervorbringen.⁴ „Der dekonstruktive Feminismus“ geht auch auf das Lesen der Lektüren bei den männlichen Lesern ein. Männliches Lesen zwingt Geschlechtsdifferenzen und die Akzeptanz der Anwesenheit des Anderen auf, das alles kann man in den Spuren in den Texten sehen. Deshalb muss man auch männliche Lektüren vermeiden und männliche Lektüren und männliches Lesen korrigieren. Männliche Lektüren sind falsch, weil sie phallozentrisch sind. Wenn weibliches Lesen in den Vordergrund gerückt wird, werden diese männlichen

³Siehe auch. Gabriele Rippl: „Feministische Literaturwissenschaft“. In: Miltos Pechlivanos u.a.(Hrsg.). Einführung in die Literaturwissenschaft. Stuttgart, Weimar: Verlag J.B. Metzler. 1995. S. 230-241.

⁴Ebd., S. 238.

Falschlektüren revidiert, wie Vinken auch meint.⁵ Die vorliegende Arbeit ist auch zugleich ein Beispiel für „weibliches Lesen“.

Women Studies, Geschlechterforschung, anders gesagt *Gender Studies*, tagen dazu bei die Differenzbildung zwischen Geschlechter zu verstehen. *Gender Studies* tragen zur De-Essentialierung des Konzepts „Frau“ bei. Die Opposition „männlich“- „weiblich“ markiert die zugrundeliegende Überlegung, dass es keine natürlichen, angeborenen geschlechtsspezifischen Eigenschaften von Mann und Frau gibt, sondern immer nur kulturspezifische Zuschreibungen von Rollen und Verhaltensstereotypen, die historischen Veränderungen unterliegen. Man sieht, dass „Frau“ nur deshalb Passivität, Gefühl, Körper, Natur und Anpassungsfähigkeit konnotiert, weil „Mann“ Aktivität, Rationalität, Geist, Kultur und Individualismus verkörpert.⁶ Ein Beispiel für das „andere Lesen“, „Wieder-“ und „Gegen-Lesen“ literarischer Texte, was auch vom dekonstruktiven Feminismus gefordert wird, ist Felmanns feministisch-dekonstruktivische Lektüre von Balzacs Text „Adieu“, wo die Frau als das Andere, als Differenz eingeschrieben ist, aber nicht als das Andere des Mannes, sondern als das Radikal-Andere und so die blinden Flecke der männlichen Lektüre hinsichtlich der Differenzbildung literarischer Texte herauszustellen vermag. Felmann fragt: Wie also kann man über Frau als das Radikal-Andere außerhalb der Oppositionen männlich/weiblich nachdenken? Und wie kann „Frau“ außerhalb der phallogozentrischen Struktur sprechen?⁷

Wenn wir uns an das Phänomen das Fremde wenden, das Ähnlichkeiten mit dem Begriff „das Andere“ aufweist- wie Felmann auch es untersucht-, sehen wir, dass die Frau auch als das Fremde angesehen wird. Thesen über das Fremde besagen, dass es kein Phänomen wie das Fremde gibt, wir schaffen das Fremde selbst, es ist eine imaginäre Konstruktion, um uns als das Eigene zu verorten, das das Beste, das Gute, das Schöne, das Erfolgreichste, das Idealste und das Saubere zu sein scheint. Das Fremde wird dagegen als das Schlechte, das Böse, das Hässliche, das Schmutzige, das Unwissende, das Herabzuschätzende dargestellt, vorgestellt und konstruiert, d.h. imaginiert. Ich möchte diese Bestimmungen des Fremden über die Bestimmungen der Frau übertragen und die Frau als „das Fremde“ bezeichnen, wie es auch im Roman „El Kızı“ „das fremde Mädchen“ der Fall sein sollte. Das Eigene ist hier der Mann und eine von Männern geschaffene Welt, die ordentlich, sauber, logisch, anständig, schön, gut ist, das Fremde ist dagegen die Frau und ihre Welt. Man kann das so erklären, die Figur Mazhar ist schön, anständig, fleißig, gut, logisch, intelligent, adelig, ausgebildet, sauber usw., dagegen ist die Schwiegertochter Nazan schmutzig, unlogisch, naiv, unmoralisch, unausgebildet, unadelig, hässlich, faul usw. Das ist eine Welt, die immer von Männern gelesen werden will, und die von Frauen anders gelesen wird. Darüber sagt Dahlerup im Zusammenhang mit der Dekonstruktion, dass wir zuerst Männerliteratur lasen und dass dieser der weibliche Erfahrungshorizont fehlte, in der Literatur von Frauen haben wir ihn gefunden. Danach heißt der Begriff „wie eine Frau zu

⁵ Ebd., S. 238.

⁶ Ebd., S. 230.

⁷ Ebd., S. 238ff.

lesen“ zugleich „wie ein Mann zu lesen“, d.h sich mit dem männlichen Weltbild und oft gegen weibliche Interessen zu identifizieren.⁸ Wenn wir einige theoretische Überlegungen über „das Fremde“ sichten, sehen wir folgendes: Waldenfels drückt seine Meinung über das Fremde so: erstens ist es ein Fremdling, zweitens ist es etwas, was einem anderen gehört, drittens etwas, was fremder Art ist. Also Ort, Besitz und die Art.⁹ Nach Julia Kristeva ist „der Fremde Figur des Hasses und des anderen. Auf befremdliche Weise ist der Fremde in uns selbst: Er ist die verborgene Seite unserer Identität, der Raum, der unsere Bleibe zunichte macht, die Zeit, in der das Einverständnis und die Sympathie zugrunde gehen.“¹⁰ In Anlehnung an Freud erklärt sie weiter: der andere kann uns verhindern, dass wir unsere eigenen Empfindungen kennenlernen. Der Andere schockiert uns, wir nehmen ihn nicht wahr. Wegen des Anderen verlieren wir uns, wir fühlen uns „konfus“ und „verloren.“¹¹ Der Begriff „Das Fremde“ wird auch von Arno Gruen folgenderweise in die Hand genommen: „Der Fremde in uns, das ist der uns eigene Teil, der uns abhanden kam und den wir zeit unseres Lebens, jeder auf seine Weise, wiederzufinden versuchen. Manche tun dies, indem sie mit sich selbst ringen, andere, indem sie andere Lebewesen zerstören.“¹²

Diese Konzepte und Ansätze über die Fremdheit und das Fremdsein kann man auf alle Bereiche des menschlichen Lebens beziehen wie das Frausein in einer Gesellschaft oder in der Literatur.

Die Frau als „das Fremde“ im Roman „El Kızı“ von Orhan Kemal

Nazan, die Schwiegertochter von Hacer Hanim, wird hier als das Fremde dargestellt. Nazan war verwaist und sie heiratete mit Sechszehn Mazhar, den Sohn von Hacer Hanim, als er studierte. Hacer Hanim hatte auch im Leben viel gelitten, ihr Vater und ihre Mutter starben und sie arbeitete bei einer Familie als Putzfrau, aber schlief mit dem Herrn des Hauses, wo sie arbeitete, sie war Schwanger von einem anderen Mann, der auf derselben Straße wohnte und Artillerieoffizier war. Haldun wurde danach geboren. Hacer Hanim wollte Nazan nie akzeptieren, weil sie für ihren Sohn Mazhar, der ein Advokat war, nicht passte. Wegen eines teuren Ringes, der von Mazhar für Nazan gekauft wurde, wegen vieler anderen Bezeichnungen wie Amulettenverwendung gegen die Hinderung der Untreue ihres Ehemannes, wurde Nazan viel geschlagen und in der Familie immer mehr als das Fremde betrachtet. Sie wurde von der Schwiegermutter jeden Tag gegen jeden guten Willen getadelt, beschimpft und beleidigt. Mazhar wollte auch andere Eigenschaften von seiner Frau Nazan, sie sollte so heiter sein und mit ihm lachen oder ihm einen schönen Tisch vorbereiten. Mazhar hat schließlich eine Barfrau kennengelernt, die Jale heißt.

⁸ Vgl. Pil Dahlerup. Dekonstruktion der 1990er Jahre. Aus dem Dänischen von Barbara Sabel. Berlin, New York: Walter de Gruyter. 1998.105ff.

⁹ Bernhard Waldenfels. Topographie des Fremden. Studien zur Phänomenologie des Fremden. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag. 1997. S.20.

¹⁰ Julia Kristeva. Fremde sind wir uns selbst. (aus dem Französischen von Xenia Rajewsky) Frankfurt am Main: Suhrkamp. 1990. S.11.

¹¹ Ebd., S.203.

¹² Arno Gruen. Der Fremde in uns. 4. Aufl. München: dtv. 2005. S.7.

Jale hatte alle Eigenschaften, die Mazhar und Hacer Hanim verlangten. Aber Jale wollte die Schwiegermutter nicht zu Hause, weil sie Angst hatte, dass sie alles zu Hause verderben kann, so lebte Hacer Hanim alleine, aber doch mit dem Ehemann Rıza von der Nachbarin Naciye. Nazan wurde von Mazhar mit der Freundin von Jale mit dem Namen Nesrin nach Istanbul geschickt. Nazan glaubte, dass sie nach drei Monaten zurückkehren wird. Nazan blieb bei ihrer Tante. Sie besuchte auch oft Nesrin, die auch eine Barfrau war. Nesrins Geliebte Sami war auch nicht ein anständiger Mann. Nazan hat hier zum ersten Mal Raki getrunken und die heitere Seite der Sexualität kennengelernt. Eines Tages haben die alten Männer Kurt Celal und İhsan Abi in der Umgebung von Nazans Tante Nazan gefolgt und haben geglaubt, dass sie sich den Männern verkauft, sie haben sie bei der Rückfahrt zu ihrer Tante bei einer einsamen Baustelle vergewaltigt. Als Folge dieser Vergewaltigung wurde sie ins Polizeipräsidium gebracht und wegen der heimlichen Prostitution als Hure gestempelt, sie hatte auch eine venerische Krankheit. Sie lebte im Gefängnis mit einer Zigeunerin Nedime, deren Sohn draußen Geldfälscher war und die sich wie ein Mann verhielt, Nazan wurde drogensüchtig. Nazan wusste zugleich, wo ihr Sohn, der von dem kinderlosen Advokaten Nihat Bey und seiner Frau Hikmet Hanim adoptiert wurde, lebte. Als Bettlerin hat sie ihren Sohn besucht, ohne ihm etwas zu sagen, nachdem ihr ehemaliger Mann Mazhar getötet wurde. Als aber eines Tages sie von der ehemaligen Nachbarin, die das Glück in ihrer Familie damals zu verderben verhalf, da sie alle Worte und Ereignisse von der Schwiegertochter zu Schwiegermutter und umgekehrt übertrug, bedroht wurde, von Haldun Geld zu verlangen, hat sie Naciye getötet und als sie am Meer zu flüchten versuchte, fiel sie ins Meer, die Fischer haben sie gefunden und ihre Lage und den Ring viel interpretiert. Die Verhandlungen mit der Leiche der Frau haben sich ergeben, dass ein Arzt auch zum Tatort kommen sollte, der Haldun war.

Die Frau von Mazhar Bey und die Mutter von Haldun mit dem Namen Nazan, die im Roman später tot gefunden wird, wird von ihrem Mann als negativ so stilisiert: diese Frau sagt niemals "mein Schatz", sie bleibt immer rückständig, sie ist nicht in der Lage ihre Freude zu zeigen, wenn er ihr ein Geschenk kauft. Sie scheint als eine arme Frau, die zum Bedauern ist. Er wollte, dass sich seine Frau sehr fröhlich verhält, dem Kummer ihres Mannes gegenüber Fürsorge zeigt und ihm Salat und Raki anbietet, wenn er mit großen Sorgen nach Hause kommt. Er war in dieses Mädchen mit langen blonden Haaren verliebt, als er ein Student war. Sie hatte weder Vater noch Mutter, nur eine Tante. Sie fragte später ihren Geliebten Mazhar, ob er sie beleidigen würde oder nicht, wenn sie heiraten würden. Sie sagte zu Mazhar: "Ich habe niemanden außer Gott. Sie werden mich nicht beleidigen, nicht war?"¹³.

Nach Hacer Hanim war die Schwiegertochter Nazan, also Halduns Mutter eine Frau mit einem Putzfrageist. Die Gespräche waren immer voller Fluchwörter und Verachtung wie z.B. die Schwiegermutter Hacer Hanim sagte, wenn Nazan auf ihre Frage etwas spät mit "bitte!" (efendim!) antwortete, "die Efendis sollen dein Grab graben"¹⁴, wie immer wurde Nazan beleidigt. Wenn Nazan sie mit

¹³ Orhan Kemal. El Kızı. Roman. İstanbul: Tekin Yayınevi. Altıncı Basım. 1979. S.15.

¹⁴ Ebd., S.17.

“Mutter” ansprechen wollte, sagte die Schwiegermutter: “Ich bin nicht deine Mutter, ich bin auch nicht so alt wie deine Mutter, ich will nicht an der Stelle von unausgebildeten, ungnädigen alten Frauen sein”¹⁵. Nach Hacer Hanim war die Schwiegertochter schmutzig, sie schält Zwiebel mit der Hand, mit der sie eben den Mülleimer gehalten hat. Die Schwiegermutter sprach Nazan bei ihrem Sohn immer mit “mein Kindchen, mein Töchterchen” an. Der Enkel Haldun war unter dem Einfluss von Großmutterns Worten, er führt einen leisen Monolog in sich: “ ...meine Mutter ist nicht eine Hure, mein Vater kein betrogener Ehemann. Verfluchte Großmutter. Du bist das alles. (...) Du Lügnerin. Egal, ob du stirbst oder nicht! Hoffentlich fressen die Ameisen deine Augen! Warum soll meine liebe Mutter einen Putzfrageist haben?”¹⁶ Immer wenn Nazan Hacer Hanim zu Hause zum Esstisch einlud, schrie Hacer Hanim so, “dein Essen soll auf deinem Kopf zerplatzen! Hau ab!”¹⁷ Weil Nazan eines Tages ihren Mann, der besoffen war, umarmte und küsste, hatte sie Angstgefühle; im Traum gegen Morgen sah sie sich deswegen selbst als eine Frau, die von niemandem wegen dieses Verhaltens akzeptiert wurde; alle sagten, man kann den Mann nicht umarmen, der Mann macht das. Hacer Hanim glaubte, der Sohn hatte keinen Respekt auf sie, sie schimpfte so: “Allah soll deine Augen blind machen und dich in schlechte Situationen führen. Allah soll dir Fluch geben! Du sollst vor den Moscheen betteln. Meine Dienste für dich sollen deine Augen blind, deine Hände gelähmt machen! Allah soll dich verfluchen”¹⁸. Hacer Hanim antwortet die Frage ihres Sohnes, was sie ihr angetan haben sollten, so: ”Mensch, ich bin bis heute deine Mutter geblieben. Du kannst Frauen finden, aber Mutter nicht. Die Straßen sind voll mit Frauen. Es würde auch darum gehen, dass du nicht nur Advokat, sondern auch Padischah sein solltest. In meinen Nägeln ist deine Scheisse noch nicht trocken geworden”¹⁹. Als Haldun in Istanbul mit Jale wohnte, wurde er wegen der Mutter Nazan in Istanbul von den Kindern in der Umgebung als “Hurenmuttersohn” beschimpft, er dachte oft daran, warum man ihn nicht als “Hurenvatersohn” bezeichnet, weil der Vater auch mit verschiedenen Frauen zusammen war²⁰.

Wie Arno Gruen sagt, kommen die Taten wie Völkermord, Folter oder Erniedrigung der Kinder von den Eltern davon, dass man sich scheu fühlt vor dem Anderen, Fremden. Der Andere wird während dieser Behandlungen zum Unmenschen degradiert, durch diese Taten will man sich reinigen; wenn man den fremden, den anderen peinigt, fühlt man sich vom Verdacht des Beschmutztseins befreit. Dass man den anderen abstrahiert, macht eine Empathie mit ihm deshalb unmöglich.²¹

¹⁵ Ebd., S.18.

¹⁶ Ebd., S.39.

¹⁷ Ebd., S.40.

¹⁸ Ebd., S.94.

¹⁹ Ebd., S.95.

²⁰ Ebd., S.394

²¹ Arno Gruen. Der Fremde in uns.. S.20

Zusammenfassend kann man sagen: die Schwiegertochter Nazan wird im Roman „el kızı“ als das Fremde angesehen, weil sie als eine Bedrohung für das Eigene sowohl von der Schwiegermutter als auch von dem Ehemann wahrgenommen wird. Nazan ist der andere, fremde Teil des Eigenen, der eigentlich das Eigene sein sollte. Denn die Schwiegermutter arbeitete früher als eine Putzfrau, sie sieht in Nazan das Eigene und will sich von ihrem schmutzigen Eigenen befreien. Mazhar sieht auch die Eigenschaften in Nazan, die er immer möchte, aber als er die andere, freie Barfrau sah, will er sich wieder vom Eigenen befreien, er will sich nicht mit sich selbst identifizieren, er kannte ja seinen leiblichen Vater nicht, der eigentlich offiziell nicht sein Vater war. Das Schmutzige, das Hässliche, das Unordentliche will er auf Nazan übertragen und somit vom Beschmutztsein befreien. Die alten Männer Kurt Celal und İhsan Abi in Nazans Umgebung machen dasselbe auch, weil sie sich von dem Verdacht, moralisch beschmutzt zu sein, befreien möchten und so die verdächtige Frau beschmutzen und so wurden sie unschuldig und befreit. Das Fremde, hier Nazan war eine Bedrohung für sie, sie wollten eigentlich das Eigene sehen, wenn sie Nazan vergewaltigt haben. Das Fremde ist hier die Frau Nazan, die weder zu Hause oder in dem Stadtviertel noch im Gefängnis oder in der freien Außenwelt Ruhe findet. Das Denken im Roman ist auch phallogozentrisch, weil immer die Frauen leiden und nicht die Männer. Die Männer haben die Macht wegen ihres Geschlechts, sie werden von Frauen und Männern unterstützt. Mazhar wird von seiner Mutter, von seiner Frau, von seiner neuen Frau und von der Umgebung immer unterstützt, Haldun wird auch von vielen unterstützt. Die Männer, die Nazan vergewaltigt haben, werden von der Gesellschaft unterstützt, sogar von dem Polizisten, der Nazan verhaftet. Mit einem weiblichen Lesen können wir diesen Roman „neu lesen“ und uns von den falschen männlichen Lektüren befreien, die phallogozentrisch orientiert sind.

Quellenverzeichnis

- Autorenporträts - Autoren aus der Türkei -Yazar Portreleri. Türkiye'den Yazın Ustaları.(Hrsg.Stadt Duisburg-der Oberstadtdirektor)Duisburg.1985. S. 77.
- Behar, Ruth and Deborah A. Gordon: (ed.): Women Writing Culture. University of California Press. Berkeley and Los Angeles California. 1995.
- Becker, Ruth/Kortendiek, Beate(Hrsg.): Handbuch Frauen-und Geschlechterforschung. Theorie, Methoden, Empirie. Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften. 2004.
- Dahlerup, Pil: Dekonstruktion der 1990er Jahre. Aus dem Dänischen von Barbara Sabel. Berlin, New York: Walter de Gruyter. 1998.
- Gruen, Arno. Der Fremde in uns. 4. Aufl. München: dtv. 2005.
- Kemal, Orhan: El Kızı. Roman. İstanbul: Tekin Yayınevi. Altıncı Basım. 1979.
- Kristeva, Julia. Fremde sind wir uns selbst. (aus dem Französischen von Xenia Rajewsky) Frankfurt am Main: Suhrkamp. 1990.
- Kroll, Renate(Hrsg.)Metzler Lexikon. Gender Studies. Geschlechterforschung. Ansätze-Personen-Grundbegriffe. Stuttgart, Weimar: Verlag. J.B. Metzler. 2002.
- Necatigil, Behçet: Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü. İstanbul: Varlık. 1991. S. 232.
- Rippl, Gabriele: "Feministische Literaturwissenschaft". In: Miltos Pechlivanos u.a.(Hrsg.). Einführung in die Literaturwissenschaft. Stuttgart, Weimar: Verlag J.B. Metzler. 1995. S. 230-241.
- Runte, Anette: Lesarten der Geschlechterdifferenz. Studien zur Literatur der Moderne. Bielefeld: Aisthesis Verlag. 2005.
- Waldenfels, Bernhard. Topographie des Fremden. Studien zur Phänomenologie des Fremden. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag. 1997.

EXPLORING THE DIFFERENCES BETWEEN MALE AND FEMALE ENTREPRENEURS IN THE SERVICE SECTOR¹

*María Luisa Esteban-Salvador, Ana Gargallo-Castel, Francisco Javier Pérez-Sanz**

This paper reports on a study of how women entrepreneurs differ to men in the service industry. The study drew on a representative sample of Spanish Small and Medium Enterprises (SMEs) from the service industry in the province of Teruel to advance our understanding about the characteristics of companies owned by women in this sector. The aim of this study is to describe inequalities in economic indicators and to investigate the different perspectives on female entrepreneurship practice. At the same time, this research seeks to identify the approaches carried out in implementing equal employment opportunities in the service industry in a poor area in Spain and the connections between these approaches and participation of women in this sector. Our research has important theoretical and practical implications about inequalities between women and men.

Keywords: SMEs, Spain, gender, service industry, women entrepreneurs

1. INTRODUCTION

This paper extends the work on the gender in the service industry. In some countries, such as the Netherlands, service sector has grown disproportionately and female have contributed to the growth of new firms, and they are over represented in personal services as news entrepreneurs (Braaksma and Meijaard, 2007; Stam, 2008). Literature suggests that there is a tendency in the size of businesses according the gender. When businesses are owned by female entrepreneurs are usually smaller than when they are owned by men (Cliff, 1998; Du Rietz and Henrekson, 2000). On the other hand, on average, women owners of business have weaker preferences for sales growth but they not underperform the profitability (Du Rietz and Henrekson, 2000).

Robson, Jack and Freel (2008) find that within the service sector women business owners use more informal family-network contacts than men do. As Jalbert (2000) suggests, female owners who operate a business are not a homogeneous group because there are cultural and social patterns which determine whether women can become entrepreneurs within their society. As the OECD (2004, 45) states “As a vocation for women in Turkey, entrepreneurship has been held back by factors such as a patriarchal society, traditional gender roles, lack of education and lack of experience in the labour force. For rural women, there are few role models or women entrepreneurs who can act as mentors for younger women attempting to begin a business. Women contemplating business ownership are also restrained by the same factors that impede male entrepreneurs, including lack of assets and lack of access to credit. Women entrepreneurs are more likely to be hindered by lack of education and

¹ Acknowledgements

We would like to thank University Foundation Antonio Gargallo for financial support. We are also grateful to the Teruel Chamber of Commerce and Industry for providing us with data.

* Faculty of Social and Human Sciences (University of Zaragoza)

work experience". Roxas and Stoneback (2004) analyse whether in ethical decision-making across cultures gender is a differentiating feature. They suggest that some aspects, such as corporate ethics policies, professional codes of conduct and rewards or punishment systems for unethical conduct, might be influenced by gender differences.

Tominc and Rebernik (2006) suggest that despite the fact that women are less likely to be involved in entrepreneurship than men, when female entrepreneurs start have "on average as high growth aspirations as men and gender no longer matters". McAdam and Marlow (2008) analyses sectors and environments where the presence of female entrepreneurs by tradition has been weak and adds evidence offering a feminist critique and a greater conceptual understanding. Du Rietz and Henrekson (2000) find evidence that women owner business tend to be active in: small companies, in the industry service and in firms that excessively produce for private consumption purposes.

This study examines factors related to women entrepreneurs in small enterprises in service industry. In the largest part of countries small enterprises comprise a large majority of all enterprises and involve a considerable share of all labour force (Hasle, Kines and Andersen, 2008). This research explores how owners of small enterprises differ according to their gender.

The rest of the paper is as follows. Section 2 describes women as entrepreneurs. Section 3 explains the data and describes the empirical methodology and hypotheses. Section 4 shows the results of the paper, and concludes.

2. WOMEN AS ENTREPRENEURS

The results of Minitti, Bygrave and Autio (2005) suggest that there are not countries where women are more active in initiating and owning a business than men. According to the authors, is more likely than men start a business than women do. Otherwise, the ownership of small-business is used to being dominated by man (Marlow, Carter, Shaw, 2008; Brush et al, 2006a; 2006b; Minitti et al, 2005). Nevertheless, as Minitti, Bygrave and Autio state (2005, 11): "However, women across the globe are less optimistic and less confident in their entrepreneurial skills and are more concerned about failure". As McAdam and Marlow (2008, 3) suggest: "Entrepreneurial activity has been suggested as just one such strategy as if offers women degrees of autonomy and control over their economic activities and so, potentially enhances their social status and power". Among all the significant socioeconomic factors followed by a person to decide in order to start a business that are suggested by researchers, are included: age, work status, education, income, social ties and perceptions (Allen, Elam, Langowitz and Dean, 2007). OECD (2004) recommends among the key issues that can help women entrepreneurs the following: a better access to basic education, the introduction of entrepreneurship in the school curriculum as a vocation for both women and men, better information about successful women business owners, and better information about opportunities for business ownership.

Another important issue about female entrepreneurs is the attitudes of equity lenders to women owners of business and financing experiences (De Bruin,

Anne and Flint-Hartle, Susan, 2006). On the other hand, literature suggest than gendered ascriptions put off women from aperture new firms (Marlow, 2002; Ahl, 2006; McAdam and Marlow, 2008). McAdam and Marlow (2008) analyse women's experiences as entrepreneurs in the field of Science, Engineering and Technology (SET) placed within business incubator and find evidence that women may feel discouraged to enter incubator experiences, so this can reduce sustainability and growth in female business initiatives.

The Ministry of Women's Affairs and Ministry of Economic Development (2008) with the aim to gain a better understanding of women's experiences in business presents a study in which summarizes a literature review about the typologies of women in enterprise. Orhan and Scott (2001) analyses the reasons why women start as entrepreneurs. Their study suggests that women do not support the hypothesis that a majority of women start an entrepreneurial career "for reasons of necessity and identified antecedents to the generalised "push", "pull" and environmental motives". The factors that motivate female entrepreneurs to start a business according Orhan and Scott (2001) are the following: Dynastic compliance, No other choice, Entrepreneurship by chance, Natural succession, Forced entrepreneurship, Pure entrepreneur.

Eagly and Karau (2002) propose a theory of prejudice toward female leaders that is founded on a revision of gender roles. They analyses two aspects of gender roles: descriptive and injunctive. Their research find two sorts of disadvantage, one of them is the perception of women as having less leadership ability than man, the other one "deriving from the injunctive aspect of the female gender role is the less favourable evaluation of behaviour that fulfils the prescriptions of a leader role (and thereby violates the female gender role) when this behaviour is enacted by a woman compared with a man". Godwyn (2008, 6) argue that, "businessmen are perceived as normative and typical and businesswomen are perceived as deviants, minorities, and Strangers – especially in leadership positions". Eagly and Karau (2002) find that the attitudes toward female leaders are less favourable than those towards male leaders; female leaders have more difficulty than male leaders in attaining leadership roles and in being recognized as effective in these roles. In general, there are a view that men are leaders in business while women are not (Eagly and Karau, 2002, Eagly & Johannesen-Schmidt, 2001). Otherwise, Kirkwood and Campbell-Hunt (2006) find that women adopt a male-gendered construction of the entrepreneurial role.

3. DATA, EMPIRICAL METHODOLOGY AND HYPOTHESES

The data used in this analysis come from SABI (Iberian Balance Sheets Analysis Systems) database and from the Teruel Chamber of Commerce and Industry from the year 2008. A seven-page questionnaire, accompanied by an introductory letter, was sent by post and by electronic mail to 1,652 potential respondents, together with a stamped addressed return envelope in the case of traditional post. When the letters were returned or not answered we interview the possible respondent by phone. The sample necessary for the study, with a confidence level of 95% and a low mistake to +-4 for 100 is 441 companies. The final response of 522 represents about a 31.6 per cent response-rate, more than usual in this kind of surveys. This supposes an estimation error of 3.55% for the

mentioned level of confidence. Definitively, it is possible to indicate that the sample represents a great set of companies of the population whole, which allows that the results can be generalized.

The sample consists of 522 service industry firms. Table 1 summarizes the representation of men and women entrepreneurs from the sample the 2008 period. Of the participant companies, only the 11.3% (n=59) of the companies have more percentage of capital held by women than by men. The 35.8% of the companies (n=187) have the same percentage of capital held by women than by men. The majority of entrepreneurs were male, more than a half (52.9%, n=276).

Table 1. Gender ownership

		Frecuency	Porcentaje	Valid perc cent	Cumulative per cent
Valid	Male entrepreneurs	276	52.9%	52.9%	52.9%
	Female entrepreneurs	59	11.3%	11.3%	64.2%
	Parity in the property	187	35.8%	35.8%	100.0%
	Total	522	100%	100,0%	

We eliminate the firms with equal number of male owners than female owners. The sample consists of 335 firms at this stage.

To carry out the objective of this study binary logistic regression is used with the aim to predict a categorical dependent variable defined as gender ownership. The gender ownership that is to be predicted is represented by the dependent variable Y. Thus we built a model where the dependent variable equals 0 in the case of male entrepreneur and 1 if there is a female entrepreneur.

$$Y_i = 1 \quad \text{Prob}(Y_i = 1) = P_i$$

$$Y_i = 0 \quad \text{Prob}(Y_i = 0) = 1 - P_i$$

The predictor variables measured on a seven point Likert scale are:

- Competition in the sector: a variable measured on a seven-point Likert-type scale that takes value 1 if the competition is very low and 7 if it is very high.
- Competition in the last 5 years: a variable that indicates whether 1=competition has decreased a lot and 7= competition has increased very much
- How industry is affected by technological changes, defined as a seven-point Likert-type scale that takes value 1 if the effect is very low and 7 if it is very high
- How often does it change of suppliers?, where 1= very few and 7= very often

- How often does it change of clients? where 1= very few and 7= very often
- How relationship with your competitors is? where 1= very bad and 7= very good.
- Measures of conciliation between the familiar and labour life, where 1= very bad and 7= very good.

As a control variable we use the number of employees and the entrepreneur education.

4. RESULTS AND CONCLUSIONS

Nagelkerke's R square is 0.12, which means that the variables included in the final step- can explain almost 12% of the dependent variable. Regression coefficients, Wald statistics, odds ratios and the 95 per cent confidence intervals for the odds ratios are shown in Table 2. At the same time, we can see the contribution of each of the predictor variables to the logistic regression model. There are three significant variables: Family Business/Not Family Business, How often the entrepreneur change of suppliers and how often the entrepreneur change of clients.

Table 2. Variables en the equation

	B	E.T.	Wald	gl	Sig.	Exp(B)
Family Business/Not Family Business	1.88	0.74	6.41	1	0.011	6.56
How often does it change of suppliers?	-0.15	0.07	4.08	1	0.043	0.85
How often does it change of clients?	0.31	0.10	9.76	1	0.002	1.37
Constant	-3.15	0.80	15.33	1	0.000	0.04

This paper suggests that there is considerable evidence that the amount of women entrepreneurs is lower than those of men on a representative sample of Spanish Small and Medium Enterprises from the service industry in the province of Teruel. The research has documented several important facts. First, that family business predicts female firms. Second, that changing suppliers concerns negatively the prediction of female owners companies. Third, that changing clients predicts more female owners business.

In line with previous studies we also detect the importance of family business in female entrepreneurship. Ours results support the classification of Orhan and Scott (2001) about "Dynastic compliance" as a factor that motivate female entrepreneurs to decide to start a company influenced by family business. To conclude, the three variables that contribute significantly to predicting the presence of female entrepreneurs are: Family Business; firm that not change suppliers habitually and firms that change a lot of clients.

5. REFERENCES

- Ahl, H. (2006). "Why Research on Women Entrepreneurs Needs New Directions", *Entrepreneurship Theory and Practice*, 30 (5): 595-621.
- Allen, I. E., Elam, A., Langowitz, N. and Dean, M. (2008). Global Entrepreneurship Monitor 2007 report on women and entrepreneurship, Babson College, MA.
- Braaksma, R. and Meijaard, J. (2007). Entrepreneurship and innovation. Trends and patterns in the Netherlands. Zoetermeer: EIM.
- Brush, C., Carter, N., Gatewood, E. J., Greene, P. and Hart, M. (2006a). Women and Entrepreneurship: Contemporary Classics (Edward Elgar, Cheltenham, Glos). In Marlow, S., Carter, S. and Shaw, E. (2008).
- Brush, C., Carter, N., Gatewood, E. J., Greene, P. and Hart, M. (2006b). *Growth Oriented Women Entrepreneurs and Their Businesses*, Edward Elgar, Cheltenham, Glos.
- Carter, S., and Bennett, D. (2006). "Gender and entrepreneurship", in Enterprise and Small Business: Principles, Practice and Policy Eds. S. Carter, D. and Jones-Evans (FT Prentice Hall, Harlow, Essex) pp. 176-191.
- Carter, S. and Cannon, T. (1992). *Women as Entrepreneurs*, London: Academic Press.
- Cliff, E. F. (1998). "Does one size fit all? Exploring the relationship between attitudes towards growth, gender, and business size". *Journal of Business Venturing*, 13. 523-542.
- de Bruin, A. and Flint-Hartle, S. (2006) "The Search for Equity Capital? Implications for Women Entrepreneurs". Regional Frontiers 2006 - Conference Papers.
- Du Rietz, A., and Henrekson, M. (2000). "Testing the Female Underperformance Hypothesis", *Small Business Economics*, 14:1-10
- Eagly, A. H., & Johannesen-Schmidt, M. J. (2001). "The leadership styles of women and men". *Journal of Social Issues*, 57(4), 781– 797.
- Eagly, A. H., and Karau, S. J. (2002) "Role Congruity Theory of Prejudice Toward Female Leaders", *Psychological Review*, 109(3): 573–598.
- Godwyn, M. (2008). "This Place Makes me Proud to be a Woman: Theoretical explanations for success in entrepreneurship education for low-income women". *Research in Social Stratification and Mobility*, Article in Press.
- Goffee, R. and Scase, R. (1985). *Women in Charge: the Experiences of Female Entrepreneurs*, London: George Allen & Unwin.
- Hasle P, Kines P, and Andersen L.P. (2008). Small enterprise owners' accident causation attribution and prevention. *Safety Science*, 47(1):9-19.
- Henry, C. and Johnston, K. (2003). State of the Art of Women's Entrepreneurship in Ireland: Access to Financing and Financing Strategies, Centre for Entrepreneurship Research, Dundalk Institute of Technology, Ireland.
- Kirkwood, J., and Campbell-Hunt, C. (2006). "Beyond Push and Pull Factors: Exploring the process of how women and men decide to become entrepreneurs", paper presented at the 51st World Conference of the International Council for Small Business, June 2006.
- Marlow, S. (2002). "Self-employed Women: A Part of or apart from Feminist Theory?", *International Journal of Entrepreneurship and Innovation*, 2 (2): 23-37.
- Marlow, S., Carter, S. and Shaw E. (2008). "Constructing female entrepreneurship policy in the UK: is the US a relevant benchmark?", *Environment and Planning C: Government and Policy*, 26 (2): 335 – 351.
- McAdam, M. and Marlow, S. (2008). "The Business Incubator and the Female High Technology Entrepreneur: A Perfect Match". 2008 International Council for Small Business World Conference. "Advancing Small Business and Entrepreneurship: From Research to Results. June 22-25, Halifax, Nova Scotia, Canada.

- Ministry of Women's Affairs and Ministry of Economic Development (2008). *Women in Enterprise: A report on women in small and medium enterprises in New Zealand*. Wellington: Ministry of Women's Affairs and Ministry of Economic Development.
- Minitti, M., Arenius, P. and Langowitz, N. (2005). "Global entrepreneurship monitor 2004 report on women and entrepreneurship", Babson College, Babson Park, MA.
- Minitti, M., Bygrave, W. D. and Erkko, A. (2006). "Global Entrepreneurship Monitor 2005 Executive Report", Babson College, Babson Park, MA, US and London Business School, London, UK.
- ORGANISATION FOR ECONOMIC CO-OPERATION AND DEVELOPMENT (2004). *Women's Entrepreneurship: Issues and policies*. From Promoting Entrepreneurship and Innovative SMEs in a Global Economy, the Second OECD Ministerial Conference on Small and Medium Enterprises (SMEs), Istanbul, 3-5 June 2004, Paris: OECD.
- ORGANISATION FOR ECONOMIC CO-OPERATION AND DEVELOPMENT (2004). *Small and medium-sized enterprises in turkey issues and policies*, Paris: OECD.
- Orhan, M. and Scott, D. (2001). "Why women enter into entrepreneurship: an explanatory model", *Women in Management Review*, 16(5): 232-243.
- Parker, S. (2004). *The Economics of Self-employment and Entrepreneurship* (Cambridge University Press, Cambridge) 350 S. Marlow, S. Carter, E. Shaw Prowess Profile 2004 issue 2 (Spring), <http://www.prowess.org.uk/pdfs/profile2.pdf>. Prowess Profile 2006 (Summer/Autumn) issue 6, <http://www.prowess.org.uk/about/documents/Prowessprofile6.pdf>.
- Robson, P. J. A., Jack, S. L. and Freel, M. S. (2008). "Gender and the use of business advice: evidence from firms in the Scottish service sector. Environment and Planning C", *Government and Policy*, 26: 292-314.
- Roxas, M. L. and Stoneback, J. Y. (2004). "The Importance of Gender Across Cultures in Ethical Decision-Making", *Journal of Business Ethics*, 50: 149-165.
- Scase, R. and Goffee, R. (1980). *The Real World of the Small Business Owner*, London: Croom Helm.
- Stam, E. (2008). "Entrepreneurship and Innovation Policy" Papers in Evolutionary Economic Geography (PEEG) 0807, Utrecht University, Section of Economic Geography, revised April.
- Tominc, P. and Rebernik, M. (2006). "Significantly different- yet alike: male and female early -stage entrepreneurship in three European post -socialist countries". *Regional Frontiers of Entrepreneurship Research*, 426-443.

RETRAINING AND RETOOLING OF FEMALE FORMAL SCHOOL TEACHERS THROUGH THE PART-TIME DEGREE PROGRAMMES IN OSUN STATE NIGERIA

Mojisola Badekale*

ABSTRACT

This paper examines one the tools of enhancing development of teachers in Nigeria, the part-time degree programmes. This programme provides for many teachers the only opportunity open for professional development and upward mobility. This is more so for women whose lives and work choices are determined by their private roles and responsibilities in the patriarchal culture within which they operate. The study analyze part-time degree programme in Osun State within the context of the realities of this female teachers, Osun State College of Education, Ilesa and Ila-Orangun.

Introduction

Teaching is an adventure. It does not mean that teachers have a reservoir of knowledge or qualification or experience over years that make them to know everything about their subjects that make them to teach well. Teachers are always in a process of needing to know more. A qualification or an experience is not a critical issue. A teacher needs to be an on-going learner (McLetchie, 2009). This can only be done through in service training which can also be brought about through part-time programme.

Maguvhe (accessed on (2/3/2009) observed that in service training is a workshop giving to employed professionals, Para professionals and other practitioners for acquiring new knowledge, better methods and other skills to make them more effective, efficient and competent while rendering services in various fields and divers groups of people. Thus, a good in service training is a tool for improving the quality of teachers also to meet the demand of their work place. It is very imperative for teacher to undergo in service training through part-time programme.

The training of teachers in Nigeria started as far back as the commencement of formal education. Retraining and retooling are ways of improving professional development to meet up with the technological challenges and changes. This service is fulfilling personal goals and aspirations.

Retraining and retooling cater for the needs of the people in the work force, who recognize training themselves to meet the demands of their work and also to help the student in acquiring knowledge. However, at the time unlike now, their are opportunities provided for employers for capacity building. Retraining and retooling of teachers through paid study leaves, leave of absence in service training on the job and other forms of motivation. It has now become extremely difficult for the female teacher to update their knowledge and skills. This is why the part-time degree programme has being widely accepted and embraced as saving measure for the teachers who otherwise would not have been able to

* Registry Department, Osun State Polytechnic, Iree, Osun State, Nigeria

enroll for courses and update their knowledge, skills, competence and status while on the job.

Osun State College of Education in Ilesa and Ila Orangun has contributed immensely to the development of in service part-time degree programme for teacher. For any teacher to be admitted for the programme, the following criteria must be met.

1. A basic academic qualification, at least four credits passes in relevant field of study.
2. Evidence of teaching experience (being a practicing teacher).
3. The years of experience counting towards the admission enables them to have exception.

The durations of courses are four years for National certificate of education (NCE) and Six years for first degree (B.ED.).

The student comes to receive lecture on weekends and during the holidays.

Objective of the Study

The objectives of this study are to;

1. Examine the tools for enhancing the development of female teachers in Nigerian part-time degree programme.
2. Investigate the female teachers' perceptions of the part-time degree programme.

Research Questions

The following research questions are raised in the study

1. What are the tools that used for enhancing the development of female teachers in Nigeria?
2. What are the teachers' perceptions of part-time degree programme?

Methods

This study is a survey. A sample of 250 teachers was purposively selected from two purposively selected Colleges of Education in Osun State, Nigeria. Data were collected using documentary evidences and an interview guide. Information on the part-time degree programme was collected from the records of the admission offices of the two Colleges of Education. The interview guide titled "female teachers' Perceptions on Part-Time Degree Programme" (FTDPD) was used to elicit information from the female teachers. The records collected from the admission offices include the requirement for admissions, the years of experience and being in active teaching.

Results

The tools that are used to enhance the development of female teachers in Osun State are presented in table 1.

Table 1: **Tools for enhancing female Teachers development**

	Disagree	Agree	Strongly Agree
In-service Training	20 8%	95 30%	135 52%
Part-Time Degree Programme	5 2%	100 40%	145 58%
Study Leave Without Pay	205 85%	35 10%	10 4%
Study Leave With Pay	5 2%	100 40%	145 58%

From the above table, 8% disagree with In-service training as a tool for retraining and retooling of teachers, 30% agreed while 52% strongly agreed, column (2) 2% disagreed with part-time degree programmes, 40% agreed with the programme while 58% strongly agreed with the programme. Also, 2% disagreed with leave without pay, 10% agreed with leave without pay, 4% strongly agreed with study leave without pay, 2% disagreed with study leave with pay, 40% agreed with study leave with pay while 58% strongly agreed with study leave with pay.

Table 2: presents the perception of the female teachers of part-time degree programme in Osun State. The teachers were requested to indicate how relevant they considered the part-time degree programme to be for their work.

Table 2: **Perception of Female Teachers of Part-Time Degree Programme**

Items	Not Relevant %	Relevant %	Highly Relevant
Relevance of Training To profession	(10) 4%	(35) 10%	(205) 82.0%
Relevance of Curriculum to profession	8.0 (20) 8.0%	(95) 30%	(135) 52%
Relevance to Continuity	(5) 2%	(100) 40%	(145) 58%

From the above table, 4.0% were of the view that in-service training is not relevant to their profession, 10% believe it is relevant while 82% believe it is highly relevant to their profession. Also, 8% were of the view that the curriculum is of no relevance to their profession, 30% believe it is relevant while 52% highly believe it is relevant to their profession. Further, 2% were of the view that the programme should be discontinued, 40% believed that it should continue while 58% strongly supported that it should continue.

Conclusion

The study concludes that the part-time programme is of immense advantage to the teachers because most of the teachers were of the view that the

part-time degree programme is very relevant to the their jobs and it will better enhance them on their job

References

1. Obilade O. O. (2000) Distance Education in Nigeria an analytical interpretation of some “Distance Learning Programme.”
2. International Journal of continuing and non-formal education vol. 1, no 3 pp 158-176
3. www.icevi.org/publications/icevi.wc...

DIE FRAUENPOLITIK DER EUROPÄISCHEN UNION UND DER TÜRKEI EIN VERGLEICH

*Dr. Naciye YILDIZ**

Die Europäische Wirtschaftsgemeinschaft wurde 1957 mit dem Römischer Vertrag gegründet. Das Ziel war ein gemeinsamer Wirtschaftsmarkt. In den 90er Jahren wurde diese Integration vollendet. Mit dem Maastrichter Vertrag trat die Wirtschaftsgemeinschaft in eine neue Stufe der Integration ein. Sie war nicht mehr nur ein ökonomisches, sondern auch politisches Integrationsprojekt. Die fundamentalen Freiheiten der Europäischen Union sind freier Verkehr von Waren, Kapital, Personen und Dienstleistungen. In der Europäischen Union war die soziale Dimension immer benachteiligt. Der Gerichtshof der Europäischen Gemeinschaften (Europäischer Gerichtshof) hat mit seinen Entscheidungen über die Gleichheit des Entgelts zwischen Frauen und Männern und mit anderen seiner Urteile eine grosse Rolle bei der Umsetzung der Gleichstellung der Geschlechter in der Europäischen Union gespielt. Mit der Gründung der Europäischen Union durch den Maastrichter Vertrag wurden die Unionsstaatsbürgerschaft und die Grundrechtcharta festgeschrieben. Trotz dieser Einbeziehung der politischen und sozialen Dimension ist die Europäische Union immer noch vor allem ein Wirtschaftsbündnis. Die schwache soziale und starke geschlechtliche Dimensionen der Europäischen Union sind immer noch wesentliche Züge ihrer politischen und institutionellen Struktur. In diesem Artikel wird den Versuch unternommen, die Frauenpolitik der Europäischen Union und mit der der Türkei zu vergleichen.

Die Frauenpolitik der Europäischen Union: Gender Mainstreaming

Die Frauenpolitik der Europäischen Union basiert auf dem Konzept des Gender Mainstreamings. Der Begriff Gender beinhaltet, dass die Benachteiligung von Frauen auf gesellschaftliche Strukturen zurückzuführen ist, und sie wird in den gesellschaftlichen Prozessen neu strukturiert. Die Geschichte des Gender Mainstreamings ist eine internationale Geschichte. Sie hat eine ungefähr dreissigjährige Vergangenheit. Sie entsteht in den Diskussionen um die Entwicklungspolitik und Entwicklungszusammenarbeit der Vereinten Nationen. Aus diesem Grund darf das Konzept nicht mit der Europäischen Union chronologisiert und lokal datiert werden (Dackweiler, 2005: 120, 121).

Die meist zitierte Definition von Gender Mainstreaming stammt vom Europarat: "Gender Mainstreaming besteht in der (Re-)Organisation, Verbesserung, Entwicklung und Evaluierung politischer Prozesse mit dem Ziel, eine geschlechterbezogene Sichtweise in allen politischen Konzepten, auf allen Ebenen und in allen Phasen durch alle an politischen Entscheidungen beteiligte Akteure und Aktuerinnen einzubeziehen" (zitiert aus: Behning, 2005: 158). Nach Behning und Sauer (2005: 11) liegt dieser Definition ein "Denkfehler" zugrunde. Sie geht davon aus, dass die Politik und Institutionen bis Gender Mainstreaming geschlechtsneutral waren. Aber die Frauenforschung und die

* Dicle Üniv. Fen-Ed. Fak. Sos. Böl. Öğrt. Gör. E-mail: nyildiz@dicle.edu.tr

Geschlechterforschung haben gezeigt: “Politik war und ist stets ‘Geschlechterpolitik’” (Behning&Sauer, 2005: 12). Zudem weist Ute Behning zu recht darauf hin, dass in allen politischen Feldern und Institutionen von vornherein die geschlechtspezifischen Sichtweisen herrschen. Sie sind geschlechtsbezogen strukturiert und werden immer neu hergestellt. Deswegen muss Gender Mainstreaming auf den Kopf gestellt werden und das Konzept muss die “geschlechtssensible Reflexivität” (Behning, 2005: 158), die “kritische Reflexion” (Behning&Sauer, 2005: 12) von politischen AkteurInnen umfassen. Damit wird eine radikale Verschiebung auf den wesentlichen Punkt realisiert. Personen, handelnde Subjekte, Institutionen und Einrichtungen müssen immer an ihre Politik und die Folgen dieser Politik für die Frauen denken, um die Gleichstellung von Männern und Frauen zu verwirklichen.

Das Konzept des Gender Mainstreamings wird von verschiedenen Aspekten kritisiert. Es ist eine meist gestellte Frage, ob das Konzept des Gender Mainstreamings, dessen Umsetzung in den geschlechterherrschaftlich strukturierten Institutionen und Bürokratien erfolgen muss, in der Lage ist, die Geschlechterhierarchie zu beseitigen (Stiegler, 2005: 29). Diesbezüglich stehen die Frauen dem Gender Mainstreaming mit Skepsis gegenüber, weil das Konzept den “Patriarchen zum Akteur seiner eigenen Abschaffung” macht (Stiegler, 2005: 35). Nach Stiegler muss in diesem Zusammenhang zwischen “Männern als Person” und “männlich konnotierten Strukturen” unterschiedet werden (Stiegler, 2005: 35). Ob diese Unterscheidung ausreichend ist, um die Gleichstellung von Frauen und Männern herzustellen, muss zuerst in Frage gestellt werden. Inzwischen müssen Frauen um ihre Rechte weiter kämpfen.

Nach Kahlert (2005: 45) zeigt das Konzept des Gender Mainstreamings die “Kommerzialisierung der Frauenfrage” auf. Mit dem Neoliberalismus werden nicht nur die Ökonomie sondern auch andere politische und gesellschaftliche Bereiche liberalisiert. Neoliberale Vergesellschaftung impliziert auch “Verbetriebswirtschaftlichung von Politik” (Kahlert, 2005: 46) und “die Verbetriebswirtschaftlichung von Politik” umfasst auch Gleichstellungspolitik der Geschlechter. Obwohl das Konzept “per se nicht neoliberal ist”, impliziert es ein grosses Potential, um sich in die neoliberalen Politiken zu integrieren (Kahlert, 2005: 52). Anders formuliert ist die Grundidee des Gender Mainstreamings eine sich für den Staat lohnende Gleichstellungspolitik der Geschlechter (Kahlert, 2005: 49). Das Konzept des Gender Mainstreamings steht mit der Neoliberalisierung des Staates in engem Zusammenhang. Aber wir wissen schon, dass Frauen mit der Neoliberalisierung des Staates von Erwerbslosigkeit und Sozialabbau besonders hart betroffen werden (Notz, 1996: 76). Deswegen darf diese Verbindung des Gender Mainstreamings mit der Neoliberalisierung des Staates nicht ausser Betracht gelassen werden.

In den Gründungsverträgen der Europäischen Wirtschaftsgemeinschaft, die der Vorläufer der heutigen Europäischen Union sind, wurde der Grundsatz des gleichen Entgelts für Frauen und Männer festgeschrieben. Diese Regulierung wurde sehr oft als Grundstein der Gleichstellungspolitik des Geschlechters in der Europäischen Union akzeptiert. Aber damit war das Ziel nicht die Beseitigung der Benachteiligung von Frauen. Die Grundidee des

gleichen Engells war die Verhinderung der "Wettbewerbsverzerrungen" auf dem gemeinsamen Arbeitsmarkt (Haller-Block: 1996: 11). Diese Grundidee ist ganz tief in allen Politikbereichen und Institutionen der Europäischen Union verwurzelt. Nach Savran (2006: 41) wird die Europäische Union diese liberale "Geburtsnarbe" immer tragen. Die Europäische Union war und ist immer ein gemeinsamer Markt, auf dem die liberalen Werte wie Wettbewerb, Individualität und Freiheit höchste Priorität gehabt hatten und haben werden. Diese Werte sind männlich determiniert und stehen oft mit der Gleichstellung der Geschlechter im Widerspruch.

Kahlert (2005: 51) ist der Meinung, dass Gender Mainstreaming ein Versuch der Frauenbewegung ist, "um institutionenkompatibel zu sein". Mit diesem Konzept wird die Frauenbewegung aber an ihrer "Radikalität, Energie und Kreativität" verlieren. Die Unabhängigkeit von dem "Vater Staat" und der staatlichen Bürokratie, die ein grosser Gewinn der Frauenbewegung ist, gerät erneut in Gefahr (Kahlert, 2005: 49). Gender Mainstreaming wird ein Instrument der Einbindung der Frauenbewegung wieder in staatliche, bürokratische und institutionelle Gefüge.

Nach Sauer (2005: 85) hat Gender Mainstreaming zwei wichtige Dimensionen: Eine ist Beteiligung von Frauen an politischen Entscheidungen. Die andere ist "die Berücksichtigung der Geschlechterdimension in allen Politikbereichen." Das Konzept sieht eine verstärkte Integration von Frauen in politischen Prozessen. Damit kann behauptet werden, dass es ein Instrument von deliberativen Politik ist. Aber die feministische Kritik an der deliberativen Politik hat gezeigt (Young, 1998: 180, 181), dass die Beteiligung an den politischen Prozessen für Frauen auch mit dem deliberativen Verfahren nicht so einfach ist.

Der "geschlechtersensible institutionelle Wandel" des Gender Mainstreamings impliziert folgendes: "Transformation von Normen und Werten, Prozeduren und Verfahren, Wissen und Mentalität" (Sauer, 2005: 86). Sieht man die Dimensionen, Grenzen und Radikalität des Gender Mainstreamings in Betracht, erweckt es den Verdacht, erfolglos und ergebnislos zu bleiben. Weil es zu ungenau, grenzenlos ist, fundamentale gesellschaftliche Änderungen vorsieht, muss es präzisiert und konkretisiert werden (Behning&Sauer, 2005: 12). Gender Mainstreaming ist als Mittel nicht geeignet, die Gesellschaft, die auf der Geschlechterhierarchie gegründet ist, radikal zu ändern oder gegen sie zu revoltieren.

Es kann behauptet werden, dass die Stärke des Gender Mainstreaming-Konzepts die Einbeziehung aller Bereiche und Reflexivität von AkteurInnen ist. Mit Kahlerts Worten "in der Gender-Mainstreaming-Perspektive gilt jeweils die gesamte Organisation als vergeschlechtlicht, von Geschlechterhierarchien durchzogen und damit als Arena, in der Geschlechtergleichheit herzustellen ist" (Kahlert, 2005: 55). Aber damit wird der Umfang und die Radikalität der Umsetzung des Gender Mainstreamings, wie oben erwähnt wurde, fraglich.

Der wesentliche Punkt des Konzepts besteht darin, dass die Frauen und Männer mit diesem Konzept zum "Umlernen auffordert". Mit diesem Umlernen müssen die Frauen und Männer als handelnde Subjekte ihre traditionelles und

gewöhnliches Wissen “über das eigene und das andere revidieren” und diese reflektierte Wissen in der Organisationen und in anderen Bereichen umsetzen (Kahlert, 2005: 56). Savran (2006: 51) kritisiert diese Gleichheit der Geschlechter im Konzept des Gender Mainstreamings. Sie vertritt die These, dass der Begriff “Gender” des Konzepts des Gender Mainstreamings die Geschlechterhierarchie verdeckt und Männer und Frauen gleich behandelt. Aber die Frauenbewegung und die Frauenforschung haben den Akzent nicht nur auf die Geschlechtergleichheit, sondern auch auf die männliche Herrschaft in der Gesellschaft gelegt. Der Ausgangspunkt war die Abschaffung dieser Geschlechterhierarchie. Diesbezüglich kann es behauptet werden, dass der Feminismus mit dem Gender Mainstreaming an seiner Radikalität verliert.

Die Implementierungsprozess des Gender Mainstreamings in der Türkei

Die Implementierung des Gender Mainstreamings in der Türkei ist sehr diskutabel. Vor allem ist die Definition und die Übersetzung des Begriffs ins Türkische unklar. Dackweiler (2005: 119) behauptet, dass die Übersetzung des Gender Mainstreamings in jeweiligen Sprachen in Zusammenhang mit der Geschlechterregime der jeweiligen Länder steht. Sie ist der Meinung, dass dieses Umgehen mit der Übersetzung des Begriffs nicht mit dem “Übersetzungsfehler” zu erklären ist. Die Übersetzung des Begriffs ins Türkische hat das gleiche Schicksal erlebt, wie in anderen Sprachen ausser Englisch, in der das Konzept formuliert wurde. Auf der einen Seite gibt es keine bestimmte, einheitliche Übersetzung des Begriffs. Auf der anderen Seite wird der Inhalt nicht angemessen übersetzt. z. B. wurde der Begriff von Terzi (2004: 125) als “Einbeziehung der Gleichstellung” (*Eşitliğin Dahli*) und “Die Einbeziehung der Gleichstellung von Frauen-Männern in die zentralen Politikbereichen” (*Kadın-Erkek Eşitliğini Ana Politikalara Yerleştirme*) übersetzt. Bezogen darauf stellt sich die Frage, ob das Konzept nicht alle Bereiche der Politik und alle Ebenen impliziert? Oder welche sind zentrale oder wesentliche Politikbereiche im Kontext des Gender Mainstreamings? Ein anderes Beispiel kann aus dem Buch *Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları* (2007) gegeben werden. Hier wird der Begriff statt ‘Geschlechterdemokratie’ (*cinsiyetlerarası demokrasi*) als ‘Zentralisierung der geschlechtsspezifische Sichtweise’ (*toplumsal cinsiyet bakış açısının anaakımlaştırılması*) übersetzt (Tan, 2007: 43). Damit ist die Frage berechtigt, ob bis jetzt die geschlechtsspezifische Sichtweise nicht zentral war. Wir wissen schon, dass die androdemokratische Politik und ihre Institutionen waren und vergeschlechtlicht sind und nicht geschlechtsneutral. Noch eine Übersetzungsverwirrung ist “Die Einbeziehung der Chancengleichheit in die Hauptpolitikbereiche” [*Fırsat eşitliğini ana politikalara ve faaliyetlere dahil etme politikası (eşitliğin dahli veya toplumsal cinsiyetin dahli) mainstreaming*] (Süral, 2002: 54). So muss es auch präzisiert werden, ob es bei dem Gender Mainstreaming um Chancengleichheit oder um Geschlechtergleichstellung geht. Diese Unklarheit ist weniger ein Zeichen für die Schwierigkeit bei der Übersetzung, wie schon betont wurde, sondern viel mehr ein Merkmal für das Geschlechterregime der Türkei. Diese Unübersichtlichkeit zeigt die Stelle der Frau in der türkischen Gesellschaft und Sprache. Zudem gibt es bis jetzt für den

Begriff des Gender Mainstreamings keine eine einheitliche Definition, auf die sich alle Beteiligten beziehen können (Stiegler, 2005: 41).

Nach Terzi (2004: 127) ist Gender Mainstreaming ein Mittel für die Erreichung der Geschlechtergleichstellung. Weil das Konzept nicht bestimmte Vorgaben gibt und Umfang definiert, ist es nach Behning (2005: 158) nicht ein "Instrument der Gleichstellungspolitik", sondern es ist eine noch zu entwickelnde "Strategie". Nach Tan ist es nicht eine Strategie, sondern ein "Prozess" (Tan, 2007: 43). Instrument, Strategie oder Prozess, die Vagheit des Begriffs muss überwunden werden. Wie die Definition ist auch die Funktion des Gender Mainstreamings diskutabel. Die Frauen müssen darüber entscheiden, was sie mit dem Gender Mainstreaming machen wollen.

In der Türkei haben die politischen AkteurInnen kein reflexives Handeln. Die Institutionen haben sich nicht geändert. Die zahlreichen Zentren für Frauenstudien in den türkischen Universitäten haben keinen Kontakt mit den NGOs und lokalen Frauenbewegungen (ucansüperge, 2009). Das zeigt die Schwäche des Gender Mainstreamings, nämlich die Frauenbewegung von oben nach unten undemokratisch zu bestimmen und die Umsetzung des Konzepts auf Nationalstaaten zu lassen.

In dem Aufnahmeprozess der Türkei als Mitgliedland in die Europäische Union hat der türkische Staat einige politische Reformen durchgeführt. Bezüglich des Gender Mainstreamings wurden zahlreiche Gesetze erlassen und einige Institutionen gegründet. Aber die Änderungen zeigen ganz deutlich, dass die Geschlechtergleichstellung in der Türkei im Schneckentempo verläuft. Auf der einen Seite wird die Frauenbewegung in Folge der neoliberalen Politik geschwächt. Auf der anderen Seite wird die Frauenbewegung bürokratisiert und institutionalisiert. Fast in jeder Universität gibt es ein Centrum für Frauenforschung. Der Staat hat seine eigenen Institutionen. Kommunen haben ihre eigenen Fraueneinrichtungen. Diese Institutionalisierung der Frauenfrage hat zum Verlust der Radikalität, Autonomie und Kreativität der Frauenbewegung geführt. Wir können das aus dem folgenden Zitat ablesen:

"Cinsiyetlerarası eşitliğin sağlanmasına yönelik çalışmalar, hükümetlerin ve ilgili mekanizmaların sorumluluğu altında. Hal böyleyken, bu sorunun çözümü yönünde çalışmalar yürüten kadın hareketinin, hükümet uygulamaları ve buna bağlı mekanizmalar tarafından engellenmesini anlamak mümkün değil. Ayrıca ve bununla bağlantılı olarak kadın hareketi, kadına destek konusundaki etkinliği ile resmi kurumların bu alandaki sorumluluklarını da üstlenir durumda görünüyor. Bu bağlamda, kadın hareketinin artan sorumluluğu kadar resmi kurumların yeterli duyarlılığa sahip olmaması da önemli bir handikap olarak karşımızda duruyor" (Yıldırım, 2007: 54).

Das Zitat macht folgendes deutlich: der Staat und die staatlichen Institutionen haben nicht begriffen, worum es bei dem Gender Mainstreaming geht. Sonst dürfte es nicht zu Verhinderung von nichtstaatlichen Frauenorganisationen kommen. Ein jüngstes Beispiel ist die Übernahme des Frauenhauses Morçatı durch den Staat. Hier ist ganz offen das Frauenhaus Morçatı von den neoliberalen Massnahmen betroffen. Also unser neoliberaler Staat möchte gern regieren, nicht partizipieren. Das Zitat macht auch deutlich,

dass die Frauenbewegung in der Türkei grosse Hoffnungen auf den Staat gestellt hat, um von der Geschlechterherrschaft befreit zu werden. "Der Vater Staat" hat in der türkischen Gesellschaft allgemein und in der Frauenbewegung immer noch als "Vater" grosse Macht. Aber die Frauenforschung hat schon bewiesen, dass die Frauen dem "Vater Staat" kein Vertrauen schenken dürfen. Da er geschlechterhierarchisch gegründet ist und das zu verändern von der Frauenbewegung abhängt, müssen Frauen selber für ihre Rechte kämpfen. Eine andere Schlussfolgerung des Zitates ist der Inhalt des Gender Mainstreamings. Wie oben schon diskutiert, ist Gender Mainstreaming nicht ein Mittel des geschlechtsblinden Staates um Geschlechterdemokratie herzustellen. Sondern das Konzept umfasst auch den Staat und die staatlichen Institutionen, um die Frauenbenachteiligung zu beseitigen. Der Staat und die Institutionen sind von vornherein vergeschlechtlicht. Deswegen dürfen die Frauen von ihnen keine Beseitigung ihrer Benachteiligung oder Befreiung erwarten. Sonst würde es bedeuten, dass die Akteure der Geschlechterhierarchie sich selbst abschaffen. Das Zitat offenbart noch eine wichtige Umsetzung des Staates, nämlich die "Verstaatlichung" der Frauenbewegung oder die "Verstaatlichung" des Gender Mainstreamings. Ein neuer Schritt in diese Richtung ist die Gründung der Kommission der Geschlechtergleichstellung im türkischen Parlament. Diese Kommission wird als Wende in der Gleichstellungspolitik der Türkei kommentiert und der "Institutionalisierung der Gleichstellungspolitik" wird grosser Wert beigemessen (Özcan, 2009). Wegen heftiger Kritik an ihrem Namen wird die Kommission in der Gründungsphase in Frage gestellt (Başaran, 2009). Wie von Feministinnen erwartet wurde, macht die Umsetzung des Konzeptes des Gender Mainstreamings in der Türkei die Frauenarbeit schwerer. Sie müssen jetzt gegen "Vater Staat" und gegen "verstaatlichtes Gender Mainstreaming" kämpfen.

Vergleich der Frauenpolitik der Europäischen Union mit der der Türkei

Ein Vergleich basiert meistens auf Unterschieden. Aber zwischen der Frauenpolitik der Europäischen Union und der Türkei sucht man vergebens nach Unterschieden. Das Konzept des Gender Mainstreamings hat auch nichts daran geändert. Es wäre besser, wenn man statt Unterschieden nach Ähnlichkeiten suchen würde. Aber es muss auch darauf hingewiesen werden, dass einige nuancierte Unterschiede bestehen.

Der entscheidende Unterschied der Frauenpolitik der Europäischen Union im Vergleich zu der der Türkei besteht darin, dass die Beschäftigung der Frauen nicht die erste Priorität der Frauenpolitik der Türkei ist. Auf dem türkischen Arbeitsmarkt haben Frauen nichts zu suchen. In der Europäischen Union wird trotz aller Kritik versucht, teilzeitige, unterbezahlte, schmutzige Arbeitsstellen für Frauen zu schaffen. Der Turbokapitalismus braucht unbedingt billige, ungeschützte Arbeitskräfte. Aber es muss festgestellt werden, dass es unter neoliberaler ökonomischer Krise zwischen der türkischen und europäischen Frauenpolitik keinen grossen Unterschied gibt. Die Frauen werden in der Europäischen Union und in der Türkei besonders hart von der Wirtschaftskrise und Arbeitslosigkeit betroffen, ihre Arbeitssituation ist schlechter als früher.

Die Türkei ist nicht Mitglied der Europäischen Union. Sie bemüht sich, die Kriterien der Mitgliedschaft zu erfüllen. Das sind die ökonomischen, politischen und andere Kriterien. Die ökonomischen Kriterien sind neoliberal. Deswegen ist es zu erwarten, dass die Erfüllung dieser Kriterien ähnlich wie in Polen (Kowalczyk, 2007: 17) zum Nachteil von Frauen auf dem Arbeitsmarkt und zur Frauenarmut führen wird. In diesem Zusammenhang muss darauf hingewiesen werden, dass besonders die neoliberale Agrarpolitik der Europäischen Union die Frauen in dem ländlichen Gebieten benachteiligen und sie verarmen lassen wird. Diese Frauen arbeiten in der Landwirtschaft als unbezahlte Arbeiterinnen in kleinen Familienbetrieben. Sie sind ungebildet und unqualifiziert. Mit der Neoliberalisierung der Landwirtschaft werden diese Frauen in bittere Armut geraten (Eraktan, 2008: 61- 64).

Das Experiment der Türkei mit dem Konzept des Gender Mainstreamings verstärkt den Verdacht, dass das Konzept statt den benachteiligten Frauen eher den neoliberalen Politikern des türkischen Staates dient. Zudem hat der Staat mit der Umsetzung des Konzepts seinen eigenen Feminismus organisiert (Staatfeminismus) und seine eigene Institutionen gegründet. Kurz und klar formuliert: die Frauenbewegung wurde neoliberalisiert, „verstaatlicht“, institutionalisiert und bürokratisiert. Das ist das Resultat der Umsetzung des Gender Mainstreamings in der Türkei. In anderen Ländern der Europäischen Union wird es auch nicht grosse Unterschiede geben.

Fazit

Über eine klare und einheitliche Übersetzung und Definition des Begriffs müssen Frauen diskutieren. Dabei wird es nicht nur allein um einen Begriff oder eine Erklärung, sondern viel mehr um eine umfassende Debatte der türkischen Frauenpolitik gehen.

Das Konzept des Gender Mainstreamings muss auch zur Debatte gestellt werden. Die Affinität des Konzepts zur Neoliberalisierung muss nicht nur aus dem ökonomischen, sondern aus dem gesellschaftlichen Blickwinkel in Frage gestellt werden.

Weil das Konzept in der Europäischen Union umgesetzt wird, muss die Frauenbewegung in der Türkei von den Erfahrungen anderer Länder der Union profitieren und mit der Europäischen Frauenbewegung (nicht nur mit der europäischen Frauenlobby) kooperieren. In diesem Zusammenhang müssen vergleichende Frauenforschungen durchgeführt werden.

Das Konzept des Gender Mainstreamings trägt bürokratische, technokratische und staatliche Züge. Deswegen muss es dezentralisiert, entbürokratisiert und von unten radikalisiert werden. Der Inhalt und die Realisierung des Konzepts muss von Frauenbewegungen gestaltet werden.

Die Gleichstellung von Männern und Frauen fordert radikale Änderungen in jeder Gesellschaft. Die Dichotomie von „Privatheit“ und „Öffentlichkeit“, die Unabhängigkeit der Wirtschaft von der Geschlechterhierarchie und die unbezahlte Haus- und Pflegearbeit von Frauen sind die wesentlichen Bereiche dieser radikalen gesellschaftlichen Transformation. Das Konzept des Gender Mainstreamings kann den Frauen bei

dem Gleichstellungskampf helfen. Aber es wird ohne Mitgestaltung der Frauen keinen Erfolg haben. Deswegen ist der Erfolg des Konzepts von den Fräunbewegungen abhängig und Frauen müssen weiter für ihre Rechte kämpfen.

Literatur

- Başaran, Rifat (2009). Kadınlar 'fırsat' ı AB'ye taşıyacak. *Radikal* (14 Şubat 2009).
- Behning, Ute (2005). Europäisierung wohlfahrtstaatlicher Geschlechterarrangements und Gender Mainstreaming. Forschungs- und Evaluierungsperspektiven. In: Behning, U.& Sauer, B. (Yay.). *Was bewirkt Gender Mainstreaming?*. Frankfurt/New York: Campus Verlag.
- Behning, Ute& Sauer, Birgit (2005). Von der Kritik zur Analyse: das Problem der Bewertung von Gender Mainstreaming. In: Behning, U& Sauer, B. (Yay.). *Was bewirkt Gender Mainstreaming?*. Frankfurt/New York: Campus Verlag.
- Dackweiler, Regina-Maria (2005). Gender Mainstreaming im Kontext nationaler Geschlechterregime. Welche Chancen-welche Hindernisse? In: Behning, U& Sauer, B. (Yay.). *Was bewirkt Gender Mainstreaming?*. Frankfurt/New York: Campus Verlag.
- Eraktan, Gülcan (2008). *Tarımda Çalışan Kadın İşgücünün Dönüşümü Arama Toplantısı* (1 Mart 2008)'nda yaptığı sunum. İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları NO. 221.
- Haller-Block, Ute (1996). Gestalten statt verwalten: die frauenpolitische Arbeit der Kommission. In: Melanie Piepenschneider (Hrsg.). *Frauenpolitik in der Europäischn Union*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft.
- Kahlert, Heike (2005). Beratung zur Emanzipation? Gender Mainstreaming und Vorzeichen von New Public Managment. In: Behning, U.& Sauer, B. (Yay.). *Was bewirkt Gender Mainstreaming?*. Frankfurt/New York: Campus Verlag.
- Kowalczyk, Izabela (2007). Polonya'da Toplumsal Cinsiyet. In: *Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları*. İstanbul: Heinrich Böll Stiftung Derneği.
- Notz, Gisela (1996). Zur Lebens- und Arbeitssituation von Frauen in den Mitgliedsländer der Europäischn Union. In: Melanie Piepenschneider (Hrsg.). *Frauenpolitik in der Europäischn Union*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft.
- Özcan, Emine (2009). Meclis'te Kadın-Erkek Eşitliği Komisyonu Sonunda Kuruluyor. *Bianet*(30 Ocak 2009). <http://bianet.org/bianet/kategorie/bianet/112245/mecliste-kadin-erkek-esitligi-komisyonu-sonunda-kuruluyor?from=rss> Erreicht: 03.02.2009.
- Savran, Gülnur Acar (2006). AB'nin toplumsal cinsiyet politikaları. *Birikim*, Nisan 2006.
- Sauer, Birgit (2005). Geschlechterkritischer Institutionalismus-ein Beitrag zur politikwissenschaften Policy-Forschung. In: U: Behning& B. Sauer (Hg.). *Was bewirkt Gender Mainstreaming?* Farnkfurt/Main: Campus Verlag.
- Stiegler, Barbara (2005). Die Kontroversen um Gender Mainstreaming. In: In: Behning, U& Sauer, B. (Yay.). *Was bewirkt Gender Mainstreaming?*. Frankfurt/New York: Campus Verlag.
- Süer, Nurhan (2002). Avrupa Topluluğunun Çalışma Yaşamında Kadın-Erkek Eşitliğine Dair Düzenlemeleri ve Türkiye. Ankara: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü.

- Tan, Mine Gögüş (2007). Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim. In: *Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları*. İstanbul: Heinrich Böll Stiftung Derneği.
- Terzi, Özlem (2004). Avrupa Birliği’nde Toplumsal Cinsiyet Politikaları. In: Fatmagül Berktaş (Der.). *Türkiye’de ve Avrupa Birliği’nde Kadının Konumu: Kazanımlar, Sunumlar, Umutlar*. İstanbul: KA-DER Yayınları.
- Uçan Süpürge (2009). 8 II, 13 Üniversite Ankara’da Buluştu. http://www.ucansupurge.org/index.php?option=com_content&task=view&id=4583&Itemid=61 Erreicht: 23. 10. 2009.
- Yıldırım, Nilgün (2007). Toplumsal Cinsiyet ve Aile-Din-Toplum. In: *Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları*. İstanbul: Heinrich Böll Stiftung Derneği.
- Young, Iris Marion (1998). İletişim ve Öteki: Müzakereci Demokrasinin Ötesinde. In: Seyla Benhabib (Yay. Haz.). *Demokrasi ve Farklılık*. Çev: Z. Gürata&C. Gürsel. (Democracy and Difference, Princeton Universty Press, 1996). İstanbul: Demokrasi Kitaplığı.

IMAGINARY SELF: VIRTUAL WOMEN PERSONAE IN SECOND LIFE

Instructor Nil GOKSEL CANBEK^o, Assoc. Prof. Dr. Gülsün KURUBACAK^{o}*

Abstract: Second Life (SL) is one of the best known virtual lands, and enables online personae called avatars to live out and experience a second life. SL symbolizes a utopian world- the place where the femininity is free from the restrictions of political and societal norms built upon obedience, devotion and classification. The authors hope that this paper will elucidate and highlight how conservative, suppressed or geek woman identities in real-life can turn into free spirited three-dimensional avatars desperately willing to lose ties to real life. How and why the digitally living-pictorial women characters embody themselves? What are the driving forces for the altered egos to create their ideal selves on changing their docile bodies into winged creatures with stiletto heels?

Keywords: Second Life (SL), fused identities, online personae, feminine personhood

The new communicational tools of this contemporary era have let distant elearners benefit from those alternatively created media in which traditional resources have been replaced their places with globally reached, competitive and inexpensive virtual platforms. The virtual platforms across the globe not only combine world resources with distance learning related network technologies; but embrace digital communities of diversified population of elearners as well. The rapid change in information and the advances in Internet technology are giving birth to above mentioned platforms–built upon the concept of online multicultural interactions

and meaningful learning. According to Jonassen (2000), new Internet-based incentive learning milieus designed by a collective system of social networking create and foster the ideal form of egalitarian learning environments set on participatory efforts and self-centered activities based on cognitive mindtools. In this connection, building active communications through the innovative constructivist learning milieus formed via distance learning tools, new information technology tools may let tech-savvy educators and/or elearners to exchange ideas and resources for educational purposes as well. As Bonk and Cunningham (1998), Cecez-Kecmanovic and Webb (2000), and Kurubacak, (2006) highlight that the learners can work on complex projects, synthesize knowledge to build their own understandings, learn the essential skills and concepts of online knowledge networks, and use their critical thinking skills to solve real life problems in constructivist milieu.

One of these new and best known constructivist virtual tools called: Second Life, or SL (see Figure 1), is a 3D Internet-based virtual world created by its own active users worldwide. Since opening to the public in 2003, it has grown explosively and is inhabited by millions of ‘Residents’ from around the globe (Second Life, 2009).

^o Anadolu University Eskisehir TURKEY ngoksel@anadolu.edu.tr

^{o*} Applied Communication Anadolu University College of Open Education Distance Education Department, Eskisehir TURKEY gkurubac@anadolu.edu.tr

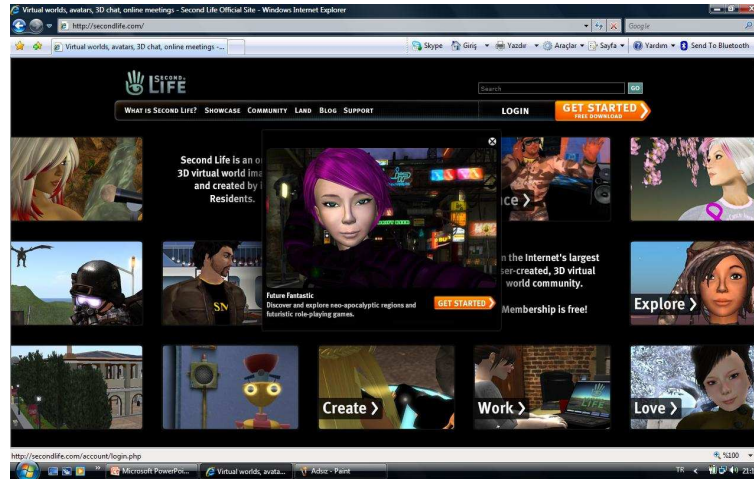


Figure 1. Sign Up Page (Second Life, 2009)

SL also enables its elearners – (earlier mentioned as ‘Residents’) to be regenerated under online personae called avatars to live out and experience a second life in a democratic multi-generational space where there is no constraints of location, geographical gap or time. With its flexible existential system, avatars (see Figure 2) may feel free from social, political and societal restrictions built upon obedience, devotion and even classification.

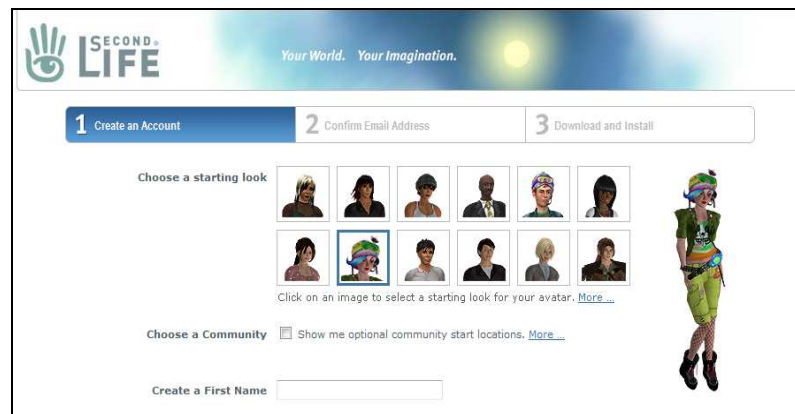


Figure 2. How to choose your avatar (Second Life, 2009)

SL may also reflect the nuances of multicultural learning atmosphere; upgrade the educational experience for both adults and the young in the context of individual growth and collective action, support positive and collaborative milieus and advance excellence in mutual democratic partnerships. According to Ritchin (2008), SL is a form, designed by collective hallucinations and fantasy symbolizes all sorts of unexpected and tempting surprises for humankind in which virtual spaces can operate as dreamlike places. The author also indicates that SL is the greatest chance to live life again while one can. It can also be regarded as an escape from the linearity of one’s existence.

Purpose

The Internet-based programs enhanced to be used in distance learning have been gaining vital importance for knowledge distribution and that requires technological flexibility. However, a successful distant learning tool, must not only utilize cutting-edge technology, but also encourage the development of innovative methods to address the needs of diverse communities. The changing world demographics force educational organizations to reconsider their existing distance learning programs and models. In many cases, the development of new models is required to meet the needs of culturally diverse learners. Besides the necessities, there is also a rapid increase in demand for synchronous web-based collaboration tools in distant education (Bischoff, 2004), which might consider the potential of SL providing unique opportunities for innovative constructivist learning milieus and other forms of distance learning delivery to reach elearners.

Based on the abovementioned concerns, the main purpose of this paper is to explore and widen different perspectives upon the structure of 3D platforms used in the field of distance education and highlight the strategies on SL's fully integration to higher education in where digital feminine personalities can "*participate in a social communion of associated intent toward a shared sense of understanding, a shared framework, or a shared construct*" (Bronack, 2008, p.61). By being part of that immense social network and interactive communication, SL's digital citizens may get a scope to reborn in their second imaginary selves. In this frame, the focal point of this paper is to find out in what way(s) femininity reshapes and defends its own personae in SL; how the personae express themselves in their artificially created fused identities; and what are the driving forces of those digital feminine characters to create their ideal selves during the process in changing docile bodies into free spirited three-dimensional avatars?

In this understanding, this paper will elucidate how technology-based digital network communities can build interactive learning on 3D platforms used in the field of distance education. The paper will also address key questions on how to build and enhance social networks in higher education via SL as the social experiences are also significant to education in addition to the academic potential of virtual worlds (Dembo, 2008). These key questions will help the readers to realize how SL fosters multi-generational partnerships and mutually beneficial relationships in higher education; and to evaluate the feminine elearner perspective on self relation in a diversified virtual adult population in which cross-cultural integration is also implemented.

Theoretical Background of the Study

Generating new distance milieus in higher education through SL is a matter at which specific consideration should be given to. In doing so, elearners of SL can take greater responsibility for their individual learning and construct their own knowledge via cognitive mindtools. In this regard, the paper introduces SL as a novel technology while the thrust of the argument is around social network. Thus, SL as a unified platform utilizes a learning management system including streaming video, instant messaging and even blogging capabilities. It also combines the digital communities with a user society in

where conversation-based media is formed by the collective efforts of learners who constantly interact with one another. The media, created for the purpose of starting interactive communications and building immense communal milieus, may not only motivate the learner/users to be part of a social networking, but give digital citizens a chance to reborn in their second imaginary selves as well. Second Life (SL) as a 3D virtual land of interaction may enable the alter-egos-called avatars to live out a second life in where there is no burden of location, distance or limitations of time. In this context, virtual social land of SL can be respected as a crucial component of cognitive learning in where digital female avatars become able to:

1. reshape their free spirited three-dimensional ideal selves;
2. create their own fused identities;
3. build interactive learning based on individual and group activities;
4. learn to take part in collective practices of a virtual team;
5. experience interaction in a diversified adult population; and
6. express themselves freely.

Besides presenting revolutionary ideas, this paper also focuses on new initiatives which may create common digital network communities in where all higher education institutes may follow an anti-racist approaches in higher education. As connoted by Dembo (2008), interactional environment with changeable appearances, gender, race, and species with just a few clicks, may provide an ideal setting to challenge social biases. In this regard, the paper takes SL as a democratic priority meeting human-oriented needs of active learning within the frame of distance learning. In this sense, the authors will discuss the dimensions of active individual learning within the context of extending cognitive theories through SL and elaborating fused identities for self expression of digital feminine avatars in SL.

Extending Cognitive Theories of Learning through Second Life

Building an online platforms surrounded by the newest Internet-based educational technologies lead new paths to visionary 3D worlds structured with cognitive learning. As it is recently debated by Bronack (2008), 3D virtual reality worlds provide a unique and useful environment for designing spaces and activities which synthesize knowledge, experience, and expertise. With these opportunities, learners' current and lifelong needs may clearly be observed and fully responded within the context of cognitive learning. Cognitivist paradigm which sees the learner as an information processor uses the metaphor of the mind as a computer in which information comes in, is being processed, and leads to certain outcomes (Cognitivism, 2009). According to Jonassen (2000), cognitive mindtools engage active learners in critical thinking which is deeper, high-order and/or more meaningful than memorizing. Thus, mindtools foster meaningful learning. While explaining theoretical reasons for using mindtools, Jonasse, Peck and Wilson (1999) discuss the meaningful learning as below (Jonassen, 2000):

- Active (manipulative/observant): Learners manipulate the objects in the environment they interact and observe the effects of their interventions and construct their own interpretations;
- Constructive (articulative/reflective): Learners construct their own simple mental models of their observations via interpretations originated with their prior knowledge;
- Intentional (reflective/regulatory): Learners articulate their learning goals, their doings, the decisions they make and strategies they use;
- Authentic (complex/contextual): Learning opportunities embedded in hands-on tasks we perform day by day or created in a simulated environment using problem based or case based scenarios.
- Cooperative (collaborative/conversational): Learners work in groups and share a common expectation and understanding of the task and the methods.

Abovementioned components reveal the readers how meaningful learning occurs. As underlined by Jonassen (2000), active and constructive learning combat the occurrence of inert knowledge, and this knowledge may be remembered but cannot be used afterwards. Therefore, according to Jonassen, (2000), Mantyla (1999), Neo, (2005) and Kurubacak (2006), (e)learners may have more ownership of their thoughts and experience learning actively rather than being passive receptacles for information if they can build up their own interpretations and meaningful learning.

As indicated by Jonassen (2000), mindtools are knowledge representation tools that engage learners in critical thinking. In this regard, SL might be regarded as a symbolic premise on where education is revolutionized within the context of critical thinking. SL, as a new way of educational model of the communication seems to be an infrastructure building a digital culture formed with constructivism. It can be a unique approach to promote self-motivated learning that provides e-participants with the opportunity to gain experience in sifting and sorting data, working collaboratively, and using critical thinking skills, all to solve authentic dilemmas and problems. As it is highlighted by Bronack, Sanders, Cheney, Riedl, Tashner and Matzen (2008), learning is a joint act- and both the process (cognition) and the artifact (knowledge) of that act must reside in more than one place. Therefore, learning is something that persons do with an 'other'.

Moreover, SL is convenient, yet challenging way to further democratic educational goals (Kurubacak, 2006) that elearners in higher education can become independent scholars and problem solvers as they take on the responsibility of learning on individual basis. Most elearners would prefer to be independent for studying in their own pace geographically separate from the instructor and revalue the possibility of enjoying the learning experience once again in their lives without being obliged to be back to classrooms. In those online virtual environments surrounded by the newest educational technologies, elearners can make digital mentors part of the fabric of their lives and enjoy

courses designed in SL. In this context, self-directed learning could be a core foundation that constructs interactional implications, which makes learning relevant and useful to elearners. An elearner's digital experience can be enriched by establishing connections to a virtual life outside the classroom and developing usable skills via extending cognitive theories through SL. In other words, SL can become a key world in where education is revolutionized. Educators and elearners within SL may exchange views to ease information transfer, get a positive experience to maximize learning potential, explore new learning practice and try out different educational models which function greatly in elaborating fused identities of elearners.

Elaborating Fused Identities for the Self Expression of Digital Feminine Avatars in SL

"An avatar, in the broadest sense, is an image that represents one party in an interactive exchange" (Sheth, 2003, p.2) and this interaction can also be renamed as reflections of human behavior; researchers have hypothesized that avatars play a crucial role on how we act

online (Heppner, 2008). With their created avatar figures, SL participants can move around the virtual reality, learn the ways to improve their social skills, work in a team, deal with social situations, and benefit from that socialized learning environment and hence develop greater confidence in interacting with safe simulations. The specifically designed islands can give access to learners for being engaged fully with the island facilities. The islands could be viewed as online campuses- where avatars would meet, hold class, engage in active learning and other academic activities (Hargis, 2008). The islands also give avatars the option to present themselves through freer-definition of age, gender, shape, color or social status. As indicated by Chan (2008), in a virtual world, online identity is potentially much more flexible than real identity, allowing easily changes in race, class, gender, age, socio-economic background, and even radical outlook as also shown in Figure 3.



Figure 3. A created avatar

(Bardzell and Bardzell, 2007)

It also offers independent fused identities formed by multiple and/or shared personae. SL, therefore, gives people a new way out for changing avatars radically and encourages them to break free of constraints to do things that cannot be done in the real world. As it is highlighted by the abovementioned author, studies do suggest that virtual environments can be the way of expressing a different side of personalities or escaping the social constraints of life. In the virtual world, fused identities can abandon the superficiality of what they are used to, like stereotypical female anatomies. When the feminine and sex-role stereotyping are the issues, Scott's view (1970) on the oppressive ideal of perfection that placed a great strain upon women do emphasize the early indoctrinations convincingly made by the society:

“Churches, schools, parents, books, magazines, all promulgated the same message: be a lady and you will be loved and respected and supported. If you deny the pattern and behave in ways considered unladylike you will be unsexed, rejected, unloved, and you will probably starve” (pp. 20-21).

As a response to the rigid rules and societal norms of the 70s, SL provides a multicultural and flexible online system in where self-expression is anonymous (Beerbaum, 2008). The feminine personalities can express themselves through an avatar without being obliged to reflect their true identity. SL, in this sense, gives users a way to literally have a second away from real life burdens and let digital citizens get a scope to reborn in their second imaginary selves by elaborating fused identities for self expression. In their artificially created fused identities, avatars may appear in the way they choose and defend their own

femininity by being transformed from docile bodies into free spirited three-dimensional personae streaming a new virtual second life.

Conclusion

To be of great support in gaining an appreciating for the 21st century Internet-based distance learning, new digital innovations such as Second Life (SL) should be taken into consideration. To arrive at strategy, recommendations for development of cognitive learning in the virtual world, the impact of innovation and the ways in which diverse troubles confronting e-learning should be handled by self-regulating and dynamic experts, exploring the frontiers of research in SL. The Internet-based media of distance learning foster egalitarian and meaningful learning environments built upon self-centered and collective activities. For these reasons, in this paper the authors both focused on cognitive and meaningful learning within the context of incentive learning milieus as the foundation of social network, and discussed SL as a unified platform combining crosscultural and interactive milieu in where the digital female avatars can embody their virtual selves; create their ideal fused identities; learn to take part in individual and group activities and express themselves liberally.

References

- Bardzell, S. and Bardzell, J. (2007). Docile avatars: Aesthetics, experience, and sexual interaction in Second Life. *Proceedings of HCI 2007. The 21st British HCI group annual conference*.
- Beerbaum, E. (2008, April 13). A newcomer to Second Life. *Gender in Second Life*. Retrieved December 29, 2008 from, <http://slgender.wetpaint.com/page/Emily+Beerbaum?t=anon>
- Bischoff, A. (2004). *Web based collaboration system for workshop-like*. Retrieved January 15, 2009 from, http://prt.fernuni-hagen.de/~bischoff/research/pdf/Bischoff04c_wbc2004_bischoff_fuhagen_final.pdf
- Bronack, S., Sanders, R., Cheney, A., Riedl, R., Tashner, J., & Matzen, N (2008). Presence pedagogy: Teaching and learning in a 3D virtual immersive work. *International Journal of Teaching and Learning in Higher Education*, 20(1), 59-69.
- Chan, M. J. (2008). Identity in a virtual world. *CNN.com*. Retrieved January, 12, 2008, from, http://www.cnn.com/2007/TECH/06/07/virtual_identity/index.html
- Cognitivism (2009, February). *Learning-Theories.com*. Retrieved February 12th, 2009, from, <http://www.learning-theories.com/cognitivism.html>
- Dembo, S. (2008). Virtual worlds for educators. *21st Century Learning-Technology*, 44(11), 48-52. Retrieved January, 12, 2008, from, <http://www.elearningguild.com/pdf/2/082503DES-H.pdf>
- Hargis, J. (2008). A second life for distance learning. *Turkish Online Journal of Distance Education (TOJDE)*, 9(2), 57-63.

- Heppner, R. (2008, February 18). Web identity: Identity and virtual world avatars. *Web Identity: Exploring Identity, Privacy, & Anonymity Online*. Retrieved January 25, 2009, from, <http://webidentity.wikidot.com/identity-and-virtual-world-avatars>
- Jonassen, D. H. (2000). *Computers as mindtools for school: Engaging critical thinking*. Upper Saddle River, NJ: Prentice-Hall.
- Kurubacak, G. (2006) Improving critical think skills through online synchronous communications: A study of learners' attitudes toward building knowledge networks. *The 4th International Symposium Communication in the Millennium* (pp. 141-153). Anadolu University, Eskisehir, Turkey. (ERIC Document Reproduction Service No. ED494366)
- Ritchen, F. (2008). Leaving Kansas: A look at second life. *Theme and Variations, 192*, 40-43.
- Second Life. (2009). Retrieved December 24, 2009 from, <http://www.secondlife.com>
- Scott, A. F. (1970). *The Southern Lady: From Pedestal to Politics, 1830-1930*. Chicago, IL: University of Chicago.
- Sheth, R. (2003). Avatar technology: Giving a face to the learning interface. *The eLearning Developers Journal*, Retrieved January, 14, 2008, from, www.eLearningGuild.com

DOPPELTE PERSPEKTIVE BEI EMINE SEVGI ÖZDAMAR

*Yrd. Doç. Dr. Nurhan ULUÇ**

Etwa seit den 50 er Jahren, einer Zeit des wirtschaftlichen Aufschwungs in der Bundesrepublik, spricht man von der Migration der Fremdarbeiter, unter denen die Türken neben den Italienern die größte Zahl bilden. Das bilaterale Sozialabkommen in 1963 sollte die Voraussetzung und Folgen der Vermittlung von türkischen Arbeitskräften regeln. In zehn Jahren betrug ihre Zahl über eine Million. Von der bundesdeutschen Regierung wurden sie zwar nur als vorübergehende Arbeitskräfte herbeigeholt, aber in einer grösser werdenden Zahl brachten diese Menschen ihre eigene Religion, ihre eigene Lebens- und Denkweise mit (Kuruyazıcı, 2006: 13).

Zu Beginn der Migration war die feste Absicht, bald zurückzukehren, für fast alle Zuwanderer selbstverständlich. In der Tat kehrten mindestens rund drei viertel aller in der Bundesrepublik eingereisten Arbeitsmigranten zwischen 1956-1983 wieder in ihre Heimat zurück. Obwohl der Anteil der Arbeitsemigranten die sich für den endgültigen Verbleib in Deutschland entschieden, seit Jahren kontinuierlich anstieg (Yano, 2007: 10).

Die erwähnten Türken begannen Ende der siebziger Jahren und Anfang der achtziger Jahren zu schreiben an. Ihre Themen waren Einwanderung, Sprachschwierigkeiten, Anpassungsschwierigkeiten, die Schwierigkeiten mit einer fremden Kultur zu Leben, die Ausschließung, die Heimatsehnsucht usw. Zuerst waren die Deutschen nicht sehr aufmerksam über diese Werke, aber je mehr diese Bücher geschrieben wurden, begann das Interesse der Deutschen. Am Anfang wurde diese Literatur als „Gastarbeiterliteratur“ beschrieben (Ekiz, 2007: 35).

Vorschläge zu der Literatur waren zuerst Gastarbeiterliteratur, Ausländerliteratur, Minderheitenliteratur, Interkulturelle Literatur, Multikulturelle Literatur, obwohl diese Bezeichnungen die Literatur mit ihren ganzen Eigenschaften nicht einbezieht (Ekiz, 2007: 37).

In den achtziger Jahren wurden dieser Literatur Namen wie Migrantenliteratur, Migrationsliteratur, Minoritätenliteratur gegeben. In den neunziger Jahren kamen mit der Wertsteigerung zum Fremden Begriffe wie Literatur der Fremde, interkulturelle Literaturen zum Vorschein (Kuruyazıcı, 2001: 3).

Die Schriftsteller der türkischen Migrantenliteratur kann man in zwei Gruppen teilen. Diejenigen, die zu schreiben begonnen haben bevor sie nach Deutschland eingewandert sind und auch nach der Einwanderung weiter geschrieben haben, ist die erste Gruppe. Die zweite Gruppe sind diejenigen, die zu der zweiten Generation gehören und Werke schreiben und veröffentlichen. Zu den Vertretern der ersten Gruppe gehören Yüksel Pazarkaya, Aras Ören, Güney Dal, Habib Bektaş, Fethi Savaşçı, Levent Aktoprak, Alev Tekinay, Dursun Akçam, Fakir Baykurt, Aysel Özakın, Gültekin Emre. Einige von der zweiten

* Sakarya Üniversitesi

Generationen und die auf Deutsch schreibende Autoren sind folgende: Emine Sevgi Özdamar, Alev Tekinay, Akif Pirinçci, Renan Demirkan, Zafer Şenocak, Zehra Çırak Şinasi Dikmen Feridun Zaimoğlu Selim Özdoğan. Vor allem die Autoren der zweiten Gruppe haben mit der Zeit mit ihren Werken die Aufmerksamkeit der Deutschen gewonnen (Ekiz, 2007: 35).

Im Allgemeinen drückt die Literatur der türkischen Migrantinnen die dichterische Reflexion der Einwanderung aus. Auf eine spezifische Weise haben sich die Begegnung der unterschiedlichsten Lebensweisen und Auffassungen, ihre Konfrontation sowie ihr Ineinandergreifen in literarischen Modellen niedergeschlagen (Şölçün, 2007: 135). Heute wird die betroffene Literatur als ein fester Bestandteil der deutschsprachigen Literatur angesehen (Karakuş, 2006: 175). Durch diese Werke ist die zeitgenössische deutsche Literatur reichhaltiger geworden und sie haben dieser internationalen Literatur eine neue Dimension verschafft. Viele von diesen Autoren und Autorinnen gehören heutzutage sowohl in der Türkei als auch in Deutschland zu den meist gelesenen. Eine dieser Autorinnen ist Emine Sevgi Özdamar. Sie ist eine der wenigen türkischen Autorinnen in Deutschland, die auf Deutsch schreiben und gleichzeitig zu den führenden Schriftstellern dieses Landes gehören.

Emine Sevgi Özdamar ist 1946 in Malatya in Anatolien der Türkei geboren. Sie befand sich in den Jahren 1965-1967 als Arbeiterin in Berlin. Zwischen 1967-1970 hat sie in Istanbul eine Theaterausbildung gemacht. 1976 hat sie neben Benno Besson, M. Karge und M. Langhoff in der Volksbühne in Ost-Berlin als Schauspielerin gearbeitet. Nach der Volksbühne in Berlin hat sie in verschiedenen Theatern gearbeitet. Seit 1986 lebt sie als freie Schriftstellerin in Berlin (Ekiz, 2007: 39).

Sie hat drei Romane. Ihr erster Roman ist „Das Leben ist eine Karawanserei“ (1992) Er handelt von der Kindheit und Jugend der Ich –Erzählerin in der Türkei und endet mit ihrer Auswanderung nach Deutschland. Ihr zweiter Roman ist „Die Brücke vom goldenen Horn“ (1998). Er erzählt die Geschichte einer Türkin mit eindrucksvollen Bildern aus Berlin und Istanbul. Ihr dritter Roman ist „*Seltsame Sterne starren zur Erde*“. Der Roman erzählt von einer jungen Frau, die in den 70er Jahren in einem Theater in Ost-Berlin arbeitet, aber in West-Berlin wohnt und so zwischen Ost- West Berlin pendelt. Dies ermöglicht der Autorin eine doppelte Perspektive der Ereignisse des Romans. In diesem Roman zeigt die Autorin die Bedeutung der Berliner Mauer, die Deutschland in zwei Teile geteilt hat. Der Roman ist eigentlich eine Reise Geschichte zwischen zwei Städten und zwei unterschiedlichen Systemen. Im Osten der Stadt nimmt sie Kontakt auf zur Volksbühne, sie darf schließlich als Regieassistenten bei Benno Besson mitwirken, lernt Heiner Müller und Thomas Langhoff kennen. Es beginnt ein Pendeln zwischen Ost und West: Im Wedding die Wohngemeinschaft, im Osten das Theater.

Es soll jetzt darauf eingegangen werden, wie die Autorin die Situationen, die Lebensumstände ihrer Zeit zeigt und welche Eigenschaften sie ihren weiblichen Hauptfiguren gibt.

In ihrem Roman gibt die Hauptperson, die Ich- Erzählerin häufig Eigenschaften wie die Kultur, die Situationen, Sitten und Gebräuche ihres Heimatlandes der

Türkei wieder und auch Eigenschaften Deutschlands treten auf. Mit einigen Beispielen werden diese Eigenschaften im Folgenden dargestellt:

„Wenn du zum ersten Mal in einem Raum schläfst, träumst du die Wahrheit, sagt man in der Türkei“ (s. 156). Dieses Beispiel zeigt einen Aberglauben in der Türkei. „In Istanbul kann man von jedem Balkon aus zum Gemüseverkäufer rufen: Bruder Osman, ich lass den Korb herunter, Geld ist drin, ein Kilo Bohnen, ein Kilo Auberginen“ (S.165). Eine Situation, die man in der Türkei häufig sieht und an die man auch gewohnt ist. Auch das Fernsehen kommt in die Türkei im Gegensatz zu anderen Ländern später und diejenigen die sich zuerst ein Fernsehen kaufen, stellten es so auf, dass diejenigen, die keinen Fernseher hatten von der Straße aus fernsehen konnten. „Fernseher war in der Türkei etwas Neues. Die Leute, die im Erdgeschoss wohnten und einen Fernseher hatten, stellten ihn so auf, dass man auch von der Straße aus fernsehen konnte“ (S.72). Ein weiteres Beispiel, das den Unterschied zwischen der türkischen und deutschen Frau zeigt, ist folgendes. „Irgendwann saßen Susanne und Barbara wieder in der dreibeinigen Badewanne, ihre Beine, die nicht wie bei türkischen Frauen rasiert waren, hingen über dem Wannenrand“ (S.54).

Einige Eigenschaften von Deutschland werden jetzt angegeben: Als die Hauptperson von ihrer Großmutter erzählt fragt Susanne, einer ihrer Freundin, warum sie nicht so eine Großmutter hat. Barbara antwortet mit folgender Antwort „Was du da sagst, ist typisch deutsch. Der Deutsche denkt immer, dem Nachbarn geht es besser als ihm“ (S.51). Das ist also ein typisches Beispiel für den Deutschen. „In den Supermärkten sah ich die ersten Punks“ (S.63). Auch Punks sah man in Deutschland oft und das war eine Eigenschaft Deutschlands. „Die türkische Frau wird durch das System erklärt, während die Deutsche ihre eigene, besondere Biografie. Das heißt: Rassismus“ (S.202). Dieses Beispiel zeigt einen Vergleich zwischen der deutschen und der türkischen Frau.

Sehr oft denkt die Ich- Erzählerin an ihre Großmutter und auch an ihre Familie und an ihre Kindheit. An einigen Beispielen wird es jetzt folgendermaßen dargestellt: „Was macht Großmutter gerade? Liegt sie auf dem Balkon und riecht an den Basilikum blättern im Topf?“ (S.96). Dies zeigt, dass sie an ihrer Großmutter hängt und oft an sie denkt. „Neben mir saß eine alte Frau, die drei Röcke übereinander gezogen hatte wie meine Großmutter“ (S.146). Als sie eine Frau sieht, die wie ihre Großmutter angezogen ist, denkt sie sofort an ihre Großmutter. „Mich hat meine Großmutter abgetrocknet, wenn ich von der Schule kam und ich nass war vom Regen“ (S.213). Auch als kleines Kind hing sie an ihrer Großmutter und auch ihre Großmutter an ihr. Sie hat sich immer sehr um ihre Enkelin gekümmert. „Plötzlich hatte ich eine große Sehnsucht nach meiner Großmutter und schrieb auf der Wiese einen Brief an meine Geschwister“ (S.222). Die Sehnsucht zeigt, dass sie ihre Familie vermisst und auch an ihr hängt. „Als Kind bin ich mit meinem Bruder durch die Sonnenblumenfelder gerannt, weil wir Angst vor Schlangen hatten“ (S.166). Auch an diesem Beispiel sieht man, wie wichtig ihre Familie für sie ist und dass sie sich an ihre Kindheit erinnert.

Für die Ich-Erzählerin waren die unterschiedlichen Nationalitäten und Kulturen nicht von Bedeutung. Denn sie lebt mit sieben Freunden, drei Männern und vier

Frauen in einer ehemaligen Fabriketage in Westberlin und arbeitet in einem Theater in Ostberlin. Folgende Beispiele aus dem Roman bestätigen diese Behauptung. Zum Beispiel: „*Alle Frauen schliefen mit allen Männern, und sie durften nicht wissen, wer der Vater ihrer Kinder war. Auch die Sprache sollte abgeschafft werden, weil die Sprache Klassenunterschiede aufbaute*“ (S.10). An diesem Beispiel sieht man, dass durch die Sprache Klassenunterschiede auftreten, aber nicht sein sollten. „*An nackte Frauen war ich von den türkischen Bädern gewöhnt. Wenn die Menschen ganz nackt sind, verschwinden ihre klassenbedingten Verhaltensweisen*“ (S.136). Die Ich-Erzählerin war der Meinung, dass klassenbedingte Verhaltensweisen verschwinden sollten. Sie war auch mit einem Freund der Wohngemeinschaft zusammen. „*Als Peter und ich uns liebten...*“ (S.57). Später verliebt sie sich in einen Amerikaner, sie sagt: „*Ich bin verliebt in einen Amerikaner*“ (S.226). Für sie waren die unterschiedliche Nation und Kultur für eine Beziehung nicht von Bedeutung.

Selbst für ihre ungefähr sechsunneunzigjährige Großmutter war die Kultur und Nationalität nicht wichtig. Als sie ihr Freund Josef in Istanbul besuchte fragte ihre Großmutter ihn: „*Willst du meine Enkelin heiraten? Ja, und Muslim will ich auch werden*“ (S. 22). Diese Antwort machte die Großmutter sehr glücklich. Es ist für sie nicht wichtig, dass er kein Moslem ist. Sie fragt ihn „*Bist du willig und bereit, Moslem zu werden?*“- *Ja- sagte er. Großmutter sagte: Jetzt bist du Moslem*“ (S.23).

Für die Ich-Erzählerin dieses Romans war die Bildung sehr wichtig, vor allem war die Theaterausbildung für sie von Bedeutung. Sie liest immer wieder Bücher oder schaut sich Filme von Brechts Stücke an. Zum Beispiel „*In dem Buch mit Gedichten von Kavafis fand ich zwischen zwei Seiten eine Wimper und las das Gedicht*“ (S.42). Sie las verschiedene Bücher von unterschiedlichen Autoren. „*Ich nahm das Buch über den Brechtschüler und Regisseur Benno Besson, das Josef mir geschickt hatte und fing an zu lesen... und ich las das Buch immer wieder*“ (S.30). Sehr wichtig für sie war Berthold Brecht, den er hatte auch als Dramatiker einen großen Einfluss auf die Entwicklung des modernen Theaters „*Am Abend ging ich in Ostberlin ins Berliner Ensemble und schaute mir Brechts Stück Die Mutter an, inszeniert von Ruth Berghaus*“ (S.44). Sie schaut sich auch Brechts Werke an, denn er war einerseits Theoretiker, andererseits aber ein Stückeschreiber und Bühnenpraktiker. Sie geht zu Gundula Bahro, eine Gutachterin für den Kinderbuchverlag. Sie sagt: „*Auf dem Weg zu ihrer Wohnung kaufte ich eine Bibel. Brecht hat gesagt, die Bibel sei bedeutende Literatur*“ (S.91). Sie liest auch die Bibel, weil sie zur bedeutenden Literatur gehört.

Wegen des Militärputsches war ihre Theaterkarriere in der Türkei kaputtgegangen, deshalb ist sie nach Deutschland gekommen. Für sie war die Theaterausbildung wichtig schon als kleines Kind hat sie damit angefangen. „*Als Kind hatte ich in einem Molierestück im Stadttheater Bursa gespielt*“ (S.130). Als sie dann in Ostberlin war und Benno Besson sah, war sie erleichtert. „*Herr Besson sagte ich, ich bin gekommen um von Ihnen das Brechttheater zu lernen*“ (S.34). Sie wollte unbedingt zum Theater und sagt: „*Ich will nach Berlin ans Theater, ich will nicht mehr schlafen*“ (S.28). Für sie waren das Theater und die Theaterausbildung sehr wichtig. Als sie hört, dass

Benno Besson nach Frankreich geht, entschließt sie sich auch in Paris in einer Universität eine Doktorarbeit über Theaterästhetik zu schreiben: „*Die Pariser Universität hat geantwortet.....und entschieden, dass ich sofort eine Doktorarbeit über Theaterästhetik schreiben könnte*“ (S.239). Sie kauft sich Bücher für ihre Doktorarbeit und fängt sofort zu lesen an. „*Ich habe schon Bücher für meine Doktorarbeit gekauft und lese darin*“ (S.242). Am Ende des Romans ist sie in Paris, für die Doktorarbeit ist sie nach Frankreich gefahren. „*Paris, Gare du Nord. Ich steige aus dem Zug*“ (S.245). Für die Theaterausbildung ist sie zuerst von der Türkei nach Berlin gefahren, später sogar nach Paris um dort eine Doktorarbeit über Theaterästhetik zu schreiben.

In ihrem Roman betont die Autorin auch die Schwierigkeiten zwischen Ost- und Westberlin, die durch die Mauer entstanden sind. Die Berliner Mauer war über 28 Jahre ein Teil der innerdeutschen Grenze. Sie trennte vom 13. August 1961 bis zum 9. November 1989 innerhalb der Viersektorenstadt West- von Ost-Berlin und dem ganz Berlin umgebenden Gebiet der DDR. Sie war einer der markantesten Symbole für den Ost-West Konflikt und die Teilung Deutschlands¹.

Für die Fahrt von einer Zone in die andere musste ein Interzonenpass beantragt werden. Das Überqueren der Interzongrenze war nur an bestimmten Kontrollpunkten erlaubt. Während im Westen sich die materielle Situation für viele Menschen verbesserte, hatten besonders im Osten die Menschen unter der Last der Reparationen an die Sowjetunion zu leiden. Finanzielle Hilfe, wie sie der Westen durch die USA erhielt, konnte die Sowjetunion nicht leisten. Ein anderes schwerwiegendes Problem war vor allem in Berlin die Existenz zweier Währungen (DM West und DM Ost) nach 1948 sowie die damit verbundene Kaufkraft basierend auf einem unterschiedlich hohen Wechselkurs. In großen Mengen konnte Westgeld gegen Ostgeld im Westteil der Stadt ausgetauscht werden und dann zum billigen Einkauf im Osten benutzt werden².

Einige Beispiele, die die Schwierigkeiten Ost und Westberlin zeigen, sind unten angegeben:

Wenn man von Ostberlin nach Westberlin fahren wollte, durfte man in der Tasche kein DDR- Geld haben. Zum Beispiel: „*Reiner musste unbedingt pinkeln, denn er hatte viel getrunken, um das DDR-Geld auszugeben*“ (S.53).

„*In Ostberlin gab es zu wenig kleine Geschäfte, z.B. zu wenig Bäckereien. Wenn man vergisst Brot zu kaufen, muss man zwanzig Minuten laufen*“ (S.164). Dies zeigt die damalige Lage Ost-Berlins und die Einkaufsschwierigkeiten. „*Die Zeitung, die ich nicht mit nach Ostberlin mitnehmen durfte, warf ich weg*“ (S.17). Selbst die Zeitungen von West-Berlin durfte man nicht mit nach Ost-Berlin mitnehmen. Barbaras Auto wurde an der Grenze auseinander genommen, weil für die Grenzpolizisten die Nummern auf einen Zettel verdächtig vorkamen. „*Abends erzählte mir Barbara, ihr Auto sei an der Grenze völlig auseinandergenommen worden*“ (S.76).

¹ [Online: http://de.wikipedia.org/wiki/Berliner_Mauer, 23.02.2009.]

² [Online: <http://www.berlinermaueronline.de/geschichte/berliner-mauerbau-gruende.htm>, 23.02.2009.]

Die Ich-Erzählerin musste ein Buch über die Ästhetik des Faschismus an der Ostberlingrenze zurücklassen, weil in dem Buch nach dem Zollbeamten der Faschismus verherrlicht wird. *„Das ist ein Buch, in dem der Faschismus verherrlicht wird“* (S.191). Sie hat Schallplatten für ihre Freundin gekauft, aber kann sie nicht über die Grenze bringen. *„Die Schallplatten sind gebraucht, alte Ware können sie nicht einführen“* (S.239).

Man brauchte ein Visum für die Einreise in die DDR und das gab manchmal auch Probleme. Zum Beispiel: Als ein Freund der Ich-Erzählerin ihr anbietet bei ihm zu übernachten, sagt sie:

„Aber mein Visum läuft um Mitternacht ab. Ich muss zurück nach Westberlin“ (S.36) Ohne Visum durfte man sich nicht in Ost-Berlin aufhalten. Zum Beispiel *„Übermorgen läuft mein DDR-Visum aus. Dann kann ich nicht mehr hier wohnen und muss zurück nach Westberlin“* (S.152). Nachdem das Visum abläuft, darf man sich auf gar keinen Fall in Ost-Berlin aufhalten. Viele Menschen waren von der Teilung Deutschlands auch nicht zufrieden. Sie liest in der Zeitung: *„US-VIZEPRÄSIDENT MONDALE: ICH BETE, DASS DIE MAUER FÄLLT“* (S.199).

Nach dem ich einige Beispiele aus dem Roman *„Seltsame Sterne starren zur Erde“* von Emine Sevgi Özdamar gegeben habe, kann man zur folgender Schlussfolgerung kommen: Die weibliche Hauptperson in diesem Roman und zugleich die Ich-Erzählerin zeigt den Lesern die doppelte Perspektive der Ereignisse des Romans. Erstens im Hinblick auf das West- und Ost leben, weil sie in beiden Stadtteilen lebt. Sie zeigt das unterschiedliche Leben zwischen diesen Städten und betont auch die Negativität der Berliner Mauer. Zum Beispiel *„Jetzt bin ich in Ostberlin... Jedesmal wenn ich hierherkam, vergaß ich den anderen Teil der Stadt, als ob tatsächlich ein großes Meer diese beiden Teile von einander trennen würde. Ich konnte die beiden Teile nie zusammendenken und mir vorstellen, dass meine sieben Freunde in Westberlin nur drei Haltestellen von hier entfernt wohnten. Zu Fuß wäre es zwanzig Minuten gewesen. Sich die beiden Teile zusammenvorzustellen, war genauso schwer wie sich Freddy Quinn und Mozart auf einer Schallplatte zu denken“* (S.18). Zweitens sieht sie die doppelte Perspektive in zwei verschiedenen Kulturen der Deutschen und der türkischen Kultur. Denn sie ist eine in Deutschland lebende türkische Autoren die sowohl die türkische als auch die deutsche Kultur kennt.

Sevgi Özdamar schreibt in der deutschen Sprache, d.h. nicht in erster Linie für türkische Leser. Ihre Adressaten sind deutschsprachige Leser, denen die türkische Kultur fremd ist. Somit stellt sie sich als Autorin die Aufgabe, ihre fremdenkulturellen Leser in ihre eigene Kulturtradition einzuführen (Kuruyazıcı, 2006: 36). Das ist ihre Autorenperspektive: Das Aufbewahren einer Volkskultur in Form von Literatur, und in dem sie auf Deutsch schreibt, möchte sie diese Volkskultur an Leser aus einer anderen Kultur weitervermitteln (Kuruyazıcı, 2006: 37).

Ein Zusammenleben zwischen türkischen und deutschen Menschen ist nicht mehr ausschließbar und deshalb ist es auch meiner Meinung nach von Bedeutung, dass jedes Volk die Kultur des anderen Volkes lernen, sie

akzeptieren und mit Toleranz verstehen sollte so ist ein Zusammenleben Menschen verschiedener Kulturen und Nationalitäten möglich.

Literaturverzeichnis

Ekiz, Tefik (2007): „Avrupa Türk Edebiyatı ve bir temsilcisi: Emine Sevgi Özdamar“, **Çankaya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı:7, Ankara, S.33-47.

Karakuş, Mahmut (2006): „Selim Özdoğan's Hinwendung zum Populären“, **Bellek, Mekan, İmge**, Yay. Haz. Mahmut Karakuş, Meral Oralı, Multilingual, İstanbul, S. 175-188.

Kuruyazıcı, Nilüfer (2001): „Almanya'da Oluşan Yeni Bir Yazının Tartışılması“, **Gurbeti Vatan Edenler**, Yay. Haz. Mahmut Karakuş, Nilüfer Kuruyazıcı, Kültür Bakanlığı Yayınları 2659, Ankara, S. 3-24.

Kuruyazıcı, Nilüfer (2006): **Wahrnehmung des Fremden**, Multilingual, İstanbul.

Özdamar, Emine Sevgi (2003): **Seltsame Sterne starren zur Erde**, Kiepenheuer&Witsch, Köln.

Şölçün, Sargut (2007): „Literatur der türkischen Minderheit“, **Interkulturelle Literatur in Deutschland**, Hrsg. Carmine Chiellino, Metzler V., Stuttgart, S.135-152.

Yano, Hisashi (2007): „Migrationsgeschichte“, **Interkulturelle Literatur in Deutschland**, Hrsg. Carmine Chiellino, Metzler V., Stuttgart, S.1-17.

**“CHANGING LIVES FOR BETTER”
UTILIZING ADULT AND COMMUNITY EDUCATION FOR
WOMEN EMPOWERMENT IN NIGERIA**

*Olusola Joshua AKANDE**

ABSTRACT

This study argues that literacy, poverty, neglect, family and societal discrimination, apathy and lack of basic survival have for long time been identified as depleting factors against women socio-economic and cultural empowerment in Nigeria. To eradicate these social scourges, some programme such as Better Life Programme and Family Support programme aimed at changing lives better for women were established. This study aims at examining the adult and community education components of these programmes. This is with the view to underscoring the prospects of utilizing adult and community education to enhance women socio-cultural and economic empowerments in Nigeria.

INTRODUCTION

Women empowerment is receiving an unprecedented global attention. The sudden surge in the study of women empowerment cannot be divorced from the new awareness on women's unique role in enhancing developmental initiatives (Ike 2006). However, the Nigerian rural women's experience of hardship, poverty, high mortality and economic deprivation hamper their expected participation in developmental programmes at local and national levels. The plights of the Nigerian rural women in this regard could be related to quite a few number of factors. These include, limited access to credit facilities, myths and folk-lore, culture, tradition and the way of life of African society prevent rural women access to land. Highlighting the low status of the Nigerian women Torre (2001), corroborated by Oyedeji (1980) asserts that until the late 1920, women were substantially at a disadvantageous position politically, socially, economically, religiously and legally.

Consequently, in most cultures in Nigeria, the definition of femininity has become synonymous with domesticity while masculinity is associated with mobility power, superiority and opportunity in the supra-domestic sphere.

Given its favourable effects on women empowerment, adult and community education through social mobilization programmes such as Better Life Programme for Rural Women (BLP) and Family Support Programme (FSP) has been utilized to make life better for women and to enhance their participation in developmental programme.

Adult and community education is defined as organized learning activities that groups or individuals undertake for their personal, community, cultural or economic development. It teaches all other areas of learning but its primary focus is the adult as learners and the community as context.

* E-mail: jsoakande@yahoo.co.uk, Department of Continuing Education, Faculty of Education, Obafemi Awolowo University, Ile-Ife, Nigeria

The above definition of “adult and community education” by the Adult and Community Education Association Aotearoa, New Zealand quoted in Findsen (2006) is operationally adopted in this work. The concept of adult and community covers a wide range of programmes outside the formal school system (Anyanwu, 2002; Ezimah, 2004; Okediran, 2006 and Cartwright, *et al.*, 2006). Functionality remains the operational word in adult and community education. This makes it germane as an instrument to enhance women empowerment and their participation in community self –help development activities.

Deduced from the word of Lincoln, Travers, Ackers and Wilikinson (2002) and Chamberlin (2008), the concept of women empowerment is perceived as a strategy for attaining equality, harmony and social justice. It is changing women’s life for better.

In an attempt to engender women empowerment in Nigeria thereby enhancing their inputs in community development activities, successive governments and non-governmental organizations initiated some social mobilization programmes.

The Better Life for Rural Women Programme (BLP) and Family Support Programme (FSP) were two chosen for this study among several of those programmes. The choice of these two programmes for this study is justified on the ground that they were the first two women’s programmes to enter the political agenda in Nigeria following the declaration of the United Nations Decade for Women (1975-1985) and the International Year of the Family 1994. A major philosophy underlying BLP and FSP is to improve the quality of life of women in general and the rural women in particular using adult and community education as a tool.

The Objectives of the Study

The specific objectives of this study are to

- 1) give an overview of Better –Life programme (BLP) and Family Support Programme (FSP).
- 2) assess the impact of adult and community and education scope of BLP and FSP on women in respect of empowering them to participate actively in community self-help development project thereby making their lives better.

The Better Life Programme (BLP)

The Better Life Programme (BLP) was inaugurated in September, 1987 by Mrs. Maryam Babangida, the wife of the then military President of Nigeria. The programme was designed to achieve the broad goal of mobilizing women to participate in the developmental process in order to improve their position and situation in the society. Based on this, the specific objectives of BLP include:

- 1) to raise the social consciousness of women about their rights, as well as their social, political and economic responsibilities;

- 2) to bring women together and closer for better understanding and resolution of their problems through collective actions;
- 3) to mobilize women for concrete activities towards achieving specific objectives, including seeking leadership roles in all spheres of national life;
- 4) to stimulate and motivate women in rural areas towards achieving a better and higher standard of living as well as to sensitize the general populace to the plight of rural women;
- 5) to educate women on simple hygiene, family planning and on the importance of child care;
- 6) to enlighten women in rural areas on opportunities and facilities available to them at their local government areas;
- 7) to improve and enrich family life and
- 8) to encourage and institutionalize recreation.

To achieve these objectives the BLP concentrates on the need for rural women to have access to credit inputs, technology and other opportunities that are not easily available and obtainable.

Family Support Programme (FSP)

The Family Support Programme (FSP) initiated by Mrs. Maryam Abacha (the wife of the Military Head of State) in 1994, was introduced following the UN declaration of 1994. Most of the objectives of BLP were incorporated into the FSP vision, but with a focus on the status and welfare of the family. According to Aina (1998), the new policy thrust of the FSP is therefore on the role of the entire family in national development, particularly as it affects major social sectors such as health, education, commerce and industries, agriculture, social development and child-care among others.

The FSP like BLP optimized adult and community education to better the lives of women. For example Aina (1998) observed that the FSP like BLP engineered a lot of income generating programmes for women in general and rural women in particular. One of the legacies of BLP and FSP is the “National centre for Women and Development” built in Abuja. The centre has been forging ahead to enhance women empowerments through adults and community education.

Adult and community education scope of BLP and FSP

The field of adult and community education covers five main domains (Tobias, 1996:42). These are all noticeable in BLP and FSP with particular reference to women.

- adult basic literacy education;
- second-chance education, which opens the way to further formal education, training, and /or employment;

- personal development education, which enables an individual to live in a family, group, or community;
- cultural education, which enables a person to participate in the life of their community; and
- education to facilitate group and community development.

Methodology

Design

The study is a descriptive survey carried out to divulge the impact of adult and community education of BLP and FSP on women's empowerment to actively participate in community self-help projects geared towards changing their lives better.

Sample Selection

Out of the six geo-political zones in Nigeria, South-west was randomly selected for the study. The South-west geo-political zone consists of 6 states, namely, Ekiti, Lagos, Ogun, Ondo, Osun and Oyo. Oyo state was purposively selected out of the 6 states in the South-west geo-political zone in Nigeria. This is because there is a substantial number of people from other parts of the country who settle, live and trade in the state. According to the 2006 census, the Oyo State population stood at 5,591,589 comprising 2,809,840 males and 2,781,749 females.

Oyo state consists of 33 Local Government Areas. From the Areas (LGAs) in Oyo State 5 local government areas were randomly selected for the generation of primary data. Two of these Ibadan South East and Ibadan North are urban while the other three Ido, Egbeda and Ibarapa East are rural. These 5 LGAs are located not too far from the seat of power. Besides, BLP and FSP were actively carried out in the 5 LGAs selected for the study. Therefore, whatever is obtained here is considered to be a good reflection of the impact of BLP and FSP on women empowerment to participate in community development self-help projects geared towards their better living.

In each of these five LGAs, twenty women as participants in BLP and FSP were randomly selected and interviewed. Interview schedule to assess the impact of adult and community education of BLP and FSP on women was used.

Impact Assessment of Adult and Community Education Component of BLP and FSP on Women Empowerment

Adult and community education has a significant impact on the lives of women participants in BLP and FSP. Adult and community education through BLP and FSP has increased the self-esteem of women. Women participants in BLP and FSP seeing their success in community self-help projects have gone back to school to improve their job prospects or opened business of their own.

The training given to the women participants in BLP and FSP helped them in acquiring solid skills in the building trades. A large number of women formerly employed in low-wage jobs were able to obtain employment at much

higher rates of pay or been employer of labour. Also, the BLP and FSP offered women participants an excellent opportunity to use their newly developed skills and share their experiences with non-attendant women.

Women participants in BLP and FSP acquired the ability to perform most of their home maintenance labour themselves. Rural women in particular were able to make substantial renovations to their homes with only limited assistance from family and friends. In this wise, they were able to improve the value of their property and thereby the quality of their living environment.

The self-esteem fostered through adult and community education in BLP and FSP for women has an impact on their children education. The children of women participants in BLP and FSP tend to do better in school. Having a stable and safe home environment and seeing the lives of their parents changing for better especially the women have contributed to the children performance in schools. This also provided inspiration to the children to be committed to community betterment.

Moreover, the leadership skills that women acquired through adult and community education in BLP and FSP have empowered them to play key leadership roles in community development activities that used to be cornered by their men counterparts. In this regard, women are now holding leadership posts in communities. Lives have changed for better.

Adult and Community Education and Women Empowerment: The Major Implications.

Adult and community education, in its scope stresses the idea of stimulating the people's desire to know, to think and to act for the purpose of their personal, community, cultural and economic development. In this sense, it is a tool to enhance empowerment. When viewed in relation to women empowerment, adult and community education has many implications. For example, it develops responsible leadership among women. It also inculcate among women a sense of citizenship and a spirit of civic consciousness. Adult and community education if fully optimized can foster self-generative, self-sustaining and enduring process of growth and women empowerment. More significantly, adult and community education has the potential of inducing desirable change among women. This is premised on its philosophic objective to attain the universal goals of eliminating the limiting circumstances of life among women.

CONCLUSION

Adult and community education is an applied field in which theory and practice are inter-dependent. Therefore, its utilization in changing women lives for better cannot be over-emphasized. The women themselves are motivated through adult and community education to define, solve, and actually work out the problems they are facing relying, as much as possible, on their local resources. This paper therefore under-scores the maximum optimization of adult and community education geared towards enhancing women empowerment for better living.

REFERENCES

- Aina, O.I. (1998). Women, Culture and Society, In A. Sesay & A. Odebiyi (Eds), *Nigeria Women in Society and Development* (pp. 3-32) Ibadan: Dokun Publishing House.
- Anyanwu, C.N (2002). *Community Education: The African Dimension*. Ibadan: Department of Adult Education, University of Ibadan.
- Cartwright, P. Chapman, J., McGilp, J., Silback, M., Toomey, R., de Souza, M., et al (2006). Reaching the unreached learner: Lifelong learning adult and community education in Victoria, Australia. In A. Oduaran & H.S. Bhola (Eds), *Widening access to education as social justice* (pp. 193-207). The Netherlands: Springer.
- Chamberlin, J. (2008). A working definition of empowerment, National Empowerment Center – Article Retrieved March 7, 2008, from <http://www.power2u.org/articles/empower/workingdef.html>.
- Ezimah, M.O.A. (2004). *Knowing adult education*, Owerri: Springfield Publishers Ltd.
- Findsen, B. (2006). Access and participation issues in New Zealand adult, community, and tertiary education. In A Oduaran & H.S. Bhola (Eds), *Widening access to education as social justice*. (pp.208-225). The Netherlands: Springer.
- Ike, I. (2006). Problems and prospects of women's access to non-formal education in Nigeria: Emerging issues (Papers from the NNCAE Annual Conference, Nov. 27-Dec. 1 2005. Pp 142-152). Ibadan. Nigeria.
- Lincoln, N.D. Travers, C., Ackers, P., Wilkinson, A (2002), Dec. 16. The Meaning of empowerment. Vol. 4 Issue. 3. Retrieved Feb. 18, 2008 from <http://www.blackwell-synergy.com/oloi/abs/10.1111/1468-370.00087>.
- Okediran, A. (2006). Editorial Comment *Adult Education in Nigeria*, The Journal of the Nigerian National Council for Adult Education, vol. 12, v-vii.
- Oyededeji, L. (1980). Economics of adult literacy in Nigeria, In *Adult Education in Nigeria*, the Journal of the Nigerian National Council for Adult Education, 5. Dec.
- Tobias, R., (1996). What do adult and community educators share in common? In: *The fourth sector: Adult and community Education in Aotearoa, New Zealand*, J. Benseman, B. Findsen, and M.Scott, eds, The Dunmoore Press, Palmerston North, pp. 38-64.
- Torre, R.M. (2001). What happened at the world Education Forum? *Adult Education and Development*. 56, 45-66.

BALANCING THE EQUATION: ENHANCING WOMEN'S ACCESS AND VISIBILITY IN TERTIARY EDUCATION LEADERSHIP IN NIGERIA.

*Assoc. Prof. Dr. Oluyemisi Oluremi Obilade**
*Assoc. Prof. Dr. Modupe Adeola Adelabu**

Abstract

This paper reports a participatory action research involving women academia in a Nigerian university. The research, spanning a period of 5 years focused on a creative approach to addressing the invisibility of women in academic leadership and decision making in the tertiary institutions. It interrogated the complexities and tensions inherent in being a woman academic as she struggles for upward mobility within these profoundly unfriendly spaces.

The participatory research reaches back into the traditional African woman's legacy of co-operative collaboration and rich associational life. The women used these as platforms or spaces to help each other attain their goals of academic leadership and power within the 'ivory towers' of a Nigerian university. A combination of qualitative and quantitative research methodology was used and the outcomes were analyzed based on previously set research objectives. At the end of the experiment, 85% of the women in the group had been promoted to the next professional level and 50% had been elected, promoted or appointed to decision-making positions in the institution. The initial group had transformed to become the nucleus of four more women mutual cooperative assistance groups, now renamed 'women for women'.

In a world of endemic multiple oppressions, discriminations and exclusions,

It is important for women to find sources of hope and inspiration.

This is a story of women's hands that were joined to ease a collective burden.

Introduction

The invisibility of women in academic leadership and decision making positions in African-based higher education institutions has been a major issue of concern among women researchers, scholars and writers for decades. The patriarchal culture endemic in most African societies still permeates the 'ivory towers' of Africa. The academic environments continue to be masculine and phallic in language and disposition with the leadership (mostly male) retaining loyalty to the anachronistic cultures, practices and procedures of the patriarchal past. These institutions continue to be profoundly unfriendly places for women academia with many of them accepting discrimination as 'normal' [Mama, (2002); Ruthgeber, (2002)].

* DEPARTMENT OF CONTINUING EDUCATION, FACULTY OF EDUCATION, OBAFEMI AWOLOWO UNIVERSITY, ILE-IFE, NIGERIA, e-mail: oobilade@yahoo.com

* DEPARTMENT OF EDUCATIONAL ADMINISTRATION & PLANNING, FACULTY OF EDUCATION, OBAFEMI AWOLOWO UNIVERSITY, ILE-IFE, NIGERIA, e-mail: modupeadelabu@yahoo.com

In Nigeria, as many as in many parts of Africa, evidences abound to underscore the disadvantaged position of women in academia and their gross under- representation not only in most areas of study but also on the faculty of these institutions. Statistics from Nigeria show that as at 2001, male/ female ratio for access to university education remains 1:4 and less than 5% of graduating students at post graduate level are females. Table 1 below presents a graphic picture of this situation amongst Doctoral Degree graduates, who form the pool for recruitment and/ or promotion to senior leadership positions in Nigeria's tertiary institutions.

TABLE 1: GRADUATE TURNOUT OF DOCTORATE DEGREES IN NIGERIA

YEAR	NUMBER OF GRADUATES			
	MALE	FEMALE	TOTAL	%FEMALE
2001	543	147	690	21.30
2002	578	143	721	19.83
2003	553	199	752	26.46
2004	577	217	794	27.36
2005	336	92	428	21.50

Source: Collected from figures from the Nigerian Universities Commission (N.U.C) and published by the National Bureau of Statistics, Abuja, Nigeria.

Apart from the gross under-representation in numerical terms, women in academia in Nigeria as in most parts of Africa still battle with other challenges induced, imposed and sustained by the patriarchal culture which permeates our tertiary education institutions. Women in academia continue to struggle hard to overcome "misogynistic institutional and intellectual cultures" (Mama, 2002). Many of them carry inordinate workloads arising from combining their formal (professional) responsibilities and their private (family/ domestic) responsibilities. The professional lives and potentials of most of these women are compromised by the myriads of hidden and unrecognized work arising from the carry-over effects of unchanged domestic gender divisions of labour. Thus and unfortunately, many women who could otherwise have become first class researchers "find themselves compensating for their presence in the overwhelming masculine environment and accepting numerous institutional housekeeping and administrative roles that preclude time for reading and reflection, not to mention research" (Mama, 2002). This, in an environment where the dictum is 'publish or perish' ensures that most women remain within the lower or at best the median rungs of the ladder of academic leadership and power within the Nigerian tertiary institutions.

The Study: Rationale and Setting

Obafemi Awolowo University (O.A.U), Ile-Ife, Nigeria is one of the largest, first generation universities with a student population slightly above 30,000 students. It is an institution that has done a lot in mainstreaming gender into the fabrics of every area of university life and programmes. O.A.U. has a well established Centre for Gender and Social Policy and recently, in partnership with the Carnegie Corporation of New York, O.A.U has succeeded in

introducing several affirmative action programmes to address issues of gender-equity and gender justice among staff and students. These include female – scholarship schemes for undergraduates and postgraduate students, as well as fellowship grants for female staff.

However, despite these efforts by the university, statistical evidence still tends to underscore glaring inequality in women's access to academic leadership and power. Females constitute only 25% of post graduate enrolment and only 10% of this number completes the programme. With regards to staffing, women constitute 13.6% of academic staff, 7% of professional cadre and only 1 woman Dean out of the thirteen faculties in the university. Furthermore, male representation in 19 critical statutory committees is approximately 10 times that of females and the male: female ratio in the university senate is 19:1 [Obilade, 2008; Aina, 2007.]

Consequent upon these realities and reaching back to the traditional African values of communal co-operation for development, a group of women academia came together as participants in an experiment in mutual co- operation and mentoring to enhance their access to leadership and power within the university.

Methodology

The research is a participatory action research utilizing both qualitative and quantitative research methodology. It involved 24 women academia, cutting across discipline, age, brackets and status.

The main objectives of the research were to: -

- Explore among these women the realities of gender not only in relation to their access to and development in academic careers; but also their subsequent attainment of leadership and decision making within the university.
- Interrogate the interlocking sites of family and work roles/responsibilities among these female academics,
- Unearth the individual and institutional barriers to women's access to academic leadership and decision making in the university.
- Develop and outline appropriate plans of action for addressing identified problems and challenges confronting these women.
- Put in place appropriate procedures for monitoring and assessing progress and outcomes.

Relevant information and data were collected using a combination of focus group discussions and interview guides with selected women participants and other selected female academia. These were analysed using qualitative and quantitative methods.

Research Findings and Outcome:

The first series of focus group discussions identified 15 key challenges faced by these women in their pursuit of a career in academics. These are presented in Table 2 below.

TABLE 2: IDENTIFIED CHALLENGES FACING WOMEN ACADEMIA IN NIGERIAN TERTIARY INSTITUTIONS

CHALLENGES	RATING %	
	1(low)	2(high)
Balancing family / work roles	0	100
Lack of monitoring	25	75
Non-acceptance by male colleagues	79.17	20.83
Non-existence of Networking/ collaboration with female colleagues	0	100
Heavy 'institutional housekeeping' and administrative chores	45.83	54.17
Inability to utilize grants/ fellowships	33.33	66.67
Limited opportunities for attending international conferences	29.17	70.83
Finance	41.67	58.33
Lack of spousal support and encouragement	37.50	62.50
No support from extended family	87.50	12.50
Societal policing and censorship hindering collaboration with male colleagues	50	50
Suspicion / Rivalry among female academia	25	75
Sexual Harassment	66.67	33.33
Security Issues	16.67	83.33
Overgeneralization / stereotyping	83.33	16.67
Inadequate equipments/ facilities /infrastructure	0	100

From the above, 7 critical challenges consistently rated over (70 %) or higher were identified by these women. All the women identified the struggle to balance family and work roles, the lack of opportunities for networking and collaboration with female colleagues ,and the inadequacy of relevant equipments and facilities as the three most serious of these challenges.

These were closely followed by security issues regarding fear of violent attack working alone in some isolated offices at night; lack of mentoring culture, suspicion and rivalry within and among women academia as well as the limited opportunity for participation in international conferences.

Consequent upon these, another series of FGDs were held with the members of the research group where strategies were mapped out, and duties/responsibilities shared accordingly.

- Two of the older members of the group whose adult children had left home, volunteered spaces in their homes for an after-school child minding centre where the younger colleagues who would otherwise have been tied down with after school child care and household chores

were released to pursue their research activities after the official office hours.

- A sub unit of the group was charged with monthly bulk purchase of food and other household items and arrange for hiring cleaning and catering services providers to work in each member's home according to an agreed time table.
- A viable network for collaborative research and an informal mentoring scheme pairing older and younger women academic with intersecting research interests was initiated.
- Using the traditional African co-operative and thrift saving method (esusu) a system of monitored, easy saving schedule designed to accommodate each individual capability was initiated. The money contributed was strictly for research and /or attendance at international conferences.
- A conference/publication/research sub-unit with responsibility for searching for and passing on information about conferences/workshops, call for papers from academic journals and adverts by grant providers was created. They also undertaking group bookings for travels and accommodation to save costs and ensure maximum attendance. Each member made a commitment to attend at least 1 national and 1 international conference a biennial, and work towards having at least 2 academic publications yearly.
- A committee to read and critique academic papers and abstracts before it is sent outside was put in place.
- The spirit of sisterhood was nurtured within the group with each one looking out for the other and all of the women seeing themselves more as collaborators than competitors where possible the women were encouraged to work together in groups at night to reduce the fear or possibility of any violent attack.
- Strategies were mapped out to handle cases of sexual harassment if and when they occur.

Results and Outcomes

Table 3 below presents a transition matrix of respondents from one position to the other during the study period.

Transition Matrix Of Respondents From One Position To The Other During The Study Period, Classified By Extent Of Challenge.

Challenge	Challenge Rating and Position at the End of Study Period.				
	1	2	3	4	5
1 H L	30	70			
2 H L		0 -	100%		
3 H L			14.3 33.33	85.7 66.67	85.7 66.66
4 H L Total				50	50

Results and Outcomes:

At the end of the study period, there were significant gains in real numerical terms as reflected among the participants.

- 9 out of the 10 trainee lecturers had completed their M.A/Ph.D theses and had promoted to the next professional level.
- 1 out of the 2 Lecturer 1's had been promoted Senior Lecturer.
- 8 out of the 10 Senior Lecturers had been promoted Reader (Associate Professor).
- The two Readers had become full Professors.
- Among the new Senior Lecturers, Readers and Professors, 50% had been appointed/elected into significant committees and responsibility posts.
- The research members have been able to attend 4 international and 2 national conferences in groups of between 6 and 10 people. This is besides individual attendance at other conferences.
- The initial research group of 24 had transformed into the nucleus of four more women mutual co-operative assistance groups replicating the experiment.
- Women from other tertiary institutions have shown interest in the experiment and had come to learn how the group worked. Efforts are on to replicate in other institutions.

Conclusion:

The failure of the tertiary institutions to address the gendered distress around women's structural disadvantages has ensured the masculinisation of people in academia. [Bennet, 2002]. The absence of women in this critical level of academic leadership amounts to a vicious circle working against not only the collective interests of women but also the overall development of the nation. It

is crucial for gender conscious women to be in positions of academic leadership and power in the tertiary institutions not only to give voice to women's needs and issues but also to shape policies and introduce changes. These women also have the potentials of being role models, able to develop positive self images for young women.

The research which is a pilot study represents a coming together of women academics in a coalition of mutual interests; a creation, maintenance and reproduction of new spaces, strategies and knowledge – by women, with women and for women, geared to enhance their upward mobility and increased access to leadership and power in the tertiary institutions. The success of this pilot study serves not only to underscore the power and potentials that lie in the women's collective ,but also represents a beacon of hope in the struggle for gender equity in our tertiary institutions. In sharing this 'best practice', it is hoped that others will not only learn from it but that they will be encouraged to think more deeply about issues around this..

In conclusion, this paper is offered as a route to encourage creative and innovative ideas and strategies, a thinking outside the conventional box in the quest to address and redress endemic gender in-equity in our tertiary education system.

REFERENCES

- Aina, O. (2007) Gender Equality in Higher Education. Unpublished Manuscript.
- Bennet,J.(2002) Exploration of a 'Gap': Strategising Gender Equity in African Universities., *Feminist Africa: Intellectual Politics*, Issue 1,2002.
- Mama, A, (2002),'Editorial', *Feminist Africa: Intellectual Politics*, Issue 1, 2002.
- 1.National Bureau of Statistics (2007), *Facts and Figures about Nigeria*. Abuja, Nigeria.
- Obilade,O (2008), *Breaking The Glass Ceiling: Promoting Gender Equity Through Affirmative Action in A Nigerian University* Proceedings at the Second Biennial Women's Conference, Izmir, Turkey.
- Rathgerber,E (2002), "Women in Universities and University Educated Women: The Current Situation in Africa" in Teffera,D.and Altbach, P.(eds) *African Higher Education: An International Reference Handbook*. Bloomington, Indiana: Indiana University Press.

MY BODY MY SEXUALITY: TRACKING EMERGING GENDER RELATIONS IN A NIGERIAN UNIVERSITY.

Assoc. Prof. Dr. Olyemisi Oluremi Obilade^{}, Adewale Tinuade Olubunmi^{*}*

Abstract.

There is an unfolding trend in gender relations between female and male students in tertiary institutions in Nigeria. This trend is challenging existing forms of relationship, the assumptions that sustain such forms, and the thought and form of consciousness that produces and continues to reproduce such relationships. This paper explores intimate partner relationship among undergraduate students in a Nigerian University. The paper examines how female undergraduates perceive their sexuality, and the context of sexual satisfaction across gender groups, as both male and female students operate and relate within a male-centric socio-cultural environment. The paper identifies gender-based violence within the Nigerian university system as a backlash of the perceived female questioning of 'socio-culturally ordained sexual superiorities and privileges' granted the male in a male-centric society. Using both qualitative and quantitative research methods, the study critically examines a number of gender-based violence in one of the Universities, as case studies. Study findings show that with the exposure of women to new knowledge and standards provided by the university environment, they now resist socio-cultural factors which predispose them to gender-based violence, while they now demand new expressions in sexually satisfying relationships.

Introduction

In recent times, there appears to be an unfolding drama taking place within the tertiary institutions in Nigeria. The unprecedented levels of violence visited on female undergraduates by their male counterparts signal this and has introduced a new dimension to the culture of social interactions between the two. On the surface it would appear to be just an increase in the incidence of male on female violence. However, a closer look revealed the trend to be a fundamental reaction of male undergraduates to the challenge of traditional and culturally enshrined concepts of 'male dominance' and 'sexual superiority' by the female undergraduates. This phenomenon, which is a direct consequence of recent structural re-arrangements within the tertiary institutions has in turn set in motion changes in the social structures that have crucial and far reaching effects on the previously existing social and cultural norms governing sexuality and sexual relationships between the female and male undergraduates. The interests of the researchers were thus aroused to track the emerging echoes of these social storms beneath the cultural sea of silence.

^{*} Department of Continuing Education, Obafemi Awolowo University, e-mail: oobilade@yahoo.com

^{*} Hezekiah Oluwasanmi Library, Obafemi Awolowo University, Ile-Ife, Nigeria, e-mail: dotunike@yahoo.com

PATRIARCHY, POWER AND SEXUAL RELATIONSHIPS IN NIGERIA.

In Nigeria university campuses, being microcosms of the larger Nigerian society, patriarchy is the rule rather than the exception and male dominance is still expected to be exhibited in all areas of life. The woman is expected to be 'loyal, submissive and gratefully accept male care and protection'. She is not expected to strive to outshine a man in any area of endeavour and the male undergraduate, like most Nigerian men, is conditioned to ensure by all means that a woman does not excel him in the female/male contest of life. Yusuff (1995) brought to the fore this cultural conditioning in his analysis of some Yoruba proverbs.

(a) Proverb: "Kaka ki Obinrin pa mi layo, ma fi ojoro gee" - "Rather than allow a female to defeat me in a game, I'll do some cheating"

(b) General assertion: It is not proper for a woman to excel a man.

(c) Directive to the male: Don't allow a woman to excel you in any endeavour.

Thus from childhood, the male is expected to be dominant even at inter-personal levels while the Nigerian female is conditioned not to take up too much space or be too assertive and not to challenge the authority of the male. The Yoruba, like most Nigerian tribes cannot conceptualise a woman marrying a husband and bringing him home, that to them would be like turning the world upside down. The Nigerian woman thus inhabits a socio-culturally manufactured straight jacket and any woman who attempts to break out of the jacket is criticized as being 'unnatural, unfeminine, badly brought up and acting like a man'.

In Nigeria, as in most parts of Africa, "relations of intimacy are informed by the same cultural prescriptions and notions of personhood that operate within the larger society..." (Baylies, 2000,p7). Thus sex, sexuality and sexual relations are governed by the same patriarchal norms. The concepts of sex and sexuality are hardly part of public discourse; rather, these concepts are mystified, and interrogated with masculine ethos. Thus, several unwritten social-cultural standards guide how sex, gender and sexuality interrogate and subsequently guide gender identities and gender role relations, including sexual exchanges across gender groups. The African patriarchal system has assigned certain sexual rights and privileges to men. While men are expected to derive pleasure and satisfaction from sexual intercourse, this remains a taboo for a woman who is indoctrinated to believe that her role is essentially a passive one. Sexuality, sexual rights, sex and power are taboo topics for discussion. The Nigerian woman had little or no opportunity to explore her sexual nature or exercise her sexual rights; these aspects of her identity and identity relations were shrouded in myth and embarrassment. A 'normal' woman not expected to have sexual needs or feelings, and is supposedly created simply and solely to give pleasure to the man. A woman who expressed interest in matters relating to sex and

sexuality or expresses sexual desires is labelled a freak and made to feel like a social misnomer. The man in a relationship is expected to exercise absolute authority over the woman even in sexual matters. The deeply entrenched patriarchy confers on the man the power to define and initiate sexual practice and conduct. He is expected to initiate when, where and how sexual intercourse takes place and to derive the maximum pleasure from the exercise. The woman on the other hand is expected to submit gracefully and gratefully to the sexual overtures of the male partner within the relationship. Refusal of sexual compliance by the woman implies defiance, denial of rights and ultimately a challenge to the man's authority over "his woman". Thus in Nigeria, as in most African societies and cultures, the woman in a sexual relationship is taught to be the object and is groomed to be a sex slave, trained solely to give pleasure to men. She is conditioned to accept that it is unfeminine to be sexually aggressive, assertive and domineering or to "extract" pleasure from a sexual relationship. Essentially therefore in a sexual relationship "woman is, man does" (Tax. 1973, p. 35)..

This cultural and social 'norm' is encapsulated in a Yoruba proverb that says "Nnkan n be leyin, maa do mi ni so" i.e. "when a woman says, 'fuck me on', the man should expect the intercourse to have serious repercussions" (Yusuff 1994, p. 286). As Yusuff further expatiates, "it is seen as abnormal and consequently ominous for a woman to urge a man on rather than.... plead that she has had enough of the intercourse. She violates the ethics of quantity ... and asks for more than the optimum quantity of sex a woman is expected to be capable of coping with". The ground rules for the woman in a sexual relationship are more or less "sacrosant", any deviation is frowned upon and sanctioned. A woman who does not conform to the socially accepted patterns of sexual behaviour is thus viewed with suspicion and labelled a freak. As insurance for compliance, the inhuman culture of Female Genital Mutilation (FGM) which involves cutting off the clitoris and the surrounding sexually sensitive tissues was introduced, sustained and is still being perpetuated against the female gender in many parts of Africa.

In order to further ensure that these norms and "ground rules" are not challenged, a heavy blanket of silence is draped over matters pertaining to sex and sexual relationship. It is viewed as an "nnkan ikoko" (a secret and hidden matter). Nice girls from good homes just do not discuss such issues!!! Nowadays, however, in gender relations between female and male students in tertiary institutions in Nigeria, there are reverberating echoes underneath the blanket of silence.

This is the social and cultural environment within which the female and male undergraduates in our study operate. What then happens when these 'sacrosant' rules are challenged?

The Problem and the Setting .

Within the last couple of years, the concept of the tertiary institutions is changing from residency-based schools to non-residency based schools. Even in the old universities and polytechnics where hostel accommodation is available to some of the students, the accommodation is more often than not grossly

inadequate for the student population. With the shortage of on-campus hostel accommodation, there is a gradual increase in the number of students who live off-campus. The off-campus residence has produced 'unconventional households'. In most cases, it is the female student that is the "owner" of the house. By extension she is the head of the household, she superintends over the affairs of the household. In a relationship, she invites her male counterpart and dispenses to him either a temporary or permanent stay. This social reality goes against traditional culture and challenges the underpinning structure of patriarchy. The "new households" question in a subtle sense the patriarchal representation of the household rather than sustain it. And this questioning has resulted in complications on gender/sexual relationships.

Given the novelty, uniqueness of this trend, its social consequences, its meaning for culture and politics of gender relations as well as its implications for counselling young adults, it is important to track this trend and understand it. The researchers address these issues using four case studies to illustrate the problem. They analyze and draw inferences from the case studies and use these to articulate a direction for addressing this trend. The cases are presented below.

Case One: Ms. W, a Part IV female undergraduate who shares a 3-bedroom flat with two male undergraduates.

Ms. W:

- Leased and paid 1 year rent on flat.
- Invited two other young men E. and O to share the flat and living expenses.
- Since it was "her flat", she insisted on exercising power as the head of the household.
 - Refused sexual overtures from the 2 men because she was not attracted to either one, not interested in a sexual relationship with men ('for now') and got the desired sexual gratification from masturbation using sex toys.

Messrs O and E say:

- Ms W is unfeminine and not behaving like a "true" woman.
- She was 'caught' masturbating (an act they considered a taboo, unnatural and unacceptable).
- She is 'abnormal and not a true woman' especially since there were 2 willing men ready to make her a 'normal woman'
- She must be 'made to see sense and beaten to submission'.

Case Two: Ms X a third year female undergraduate and a male undergraduate, Mr. F.

Ms X:

- Lived in a two bedroom flat paid for.
- Invited her boyfriend Mr. F to share her flat.

- Insisted on setting some ground rule as head of household and 'bread winner'. (Move resisted by F who feels X should relinquish all authority to him)

- Had hitherto had a good sexual relationship with F.

- Mr F now uses sex as a weapon by withholding his body from Ms X, showing lack of consideration for her sexual needs and satisfaction.

- She sought to discuss issue this problem with F towards find a solution but F was unwilling to discuss sexual matters.

- Ms X broke up the relationship and asked F to move out because she was not 'ready to be a dumping ground/vessel for relieving F's sexual stress at her own expense, that sexual entails giving and receiving with each partner deserving satisfaction.

Mr F's reaction to X's complaint were that;

- Ms x is abnormal and shameless (for demanding sexual satisfaction).

- She was an oversexed and a prostitute.

- Does any 'normal girl' talk about 'such things'?

Case Three : Ms Y, a Part III female undergraduate and Mr. G, a Part IV male undergraduate.

Ms Y (facts of the case as presented by Y) :

- Shared flat rented and paid for by Y.

- Mr. G applied to Ms Y to move into the vacant room and share living expenses .

- Started on a platonic relationship

- Later developed a sexual relationship 'strictly to give each other pleasure, no strings attached'

- Sexual encounter usually takes place in Ms Y's room (more spacious and convenient)

- Worked perfectly initially, but soon G started being in a proprietary manner and 'tried to wrestle household power' from Ms Y

- Started to view Ms Y's bedroom as a status of female dominance and insisted sexual intercourse takes place in 'his own room'

- Started using sexual encounters as wrestling matches .Demanded sex at inconvenient times, refused to take 'no for an answer and would disregard her satisfaction, often deliberately , finishing off ' before her climax

- Ms Y protested and was told it was to 'teach her who was the boss'

- Ms Y broke off the relationship and entered a new one with 'someone who would not hesitate to give as well as receive sexual pleasure'. She was 'refuses to be a passive object in any sexual

encounter,

- Ms Y was physically battered.

Mr. F says;

- Ms Y is 'an over-sexed insatiable ,shameless hussy'
- 'Un-natural ,un-cultured and not-well-brought up'
- Too masculine and should 'not be demanding sexual satisfaction as if it is a woman's right'

Case Four: Involves two people (Ms. B and Mr. A) who have since graduated from the University.

- Ms. B and

Mr. A had been involved in a close sexual and intimate relationship for a number of years and this was known to their two families.

- While in the University Ms. B. rented a small flat and Mr. A lived with her. She paid the bills and insisted on acceptable behaviour within the household.

- For 3 years whilst in the University Mr. A. accepted this and did not complain.

- Upon graduation, he insisted and forced Ms B to have unprotected sexual intercourse.

- Ms B subsequently got pregnant and told Mr. A. His response was 'since she was already a man, wore the trousers, she couldn't be pregnant because men do not get pregnant. If by a biological impossibility Ms B got pregnant she should be able to deal with the situation; after all she was used to taking decision for and about other people'.

- Ms. B decided to keep the pregnancy but had a still.

- Shortly after she became involved with another man and got married.

- When Mr. A heard of her marriage two years after leaving her in the lurch, he was livid and threatened to 'deal with her for daring to marry someone else'. He subsequently came down to the University where she was pursuing her studies as a final year student and beat her up. Upon interview (mainly Ms. B, and Mr. A's friends) the following facts emerged:

Ms B: He was just an insecure immature little boy. I thought he was a human being but he turned out otherwise. I never "rode" him but it is true I insist on having a say in what affects my body, the household and my future. After all it is my body and my future and whatever transpires within the household could affect both. His friends used to smoke Indian hemp and I told them not to visit again if they were going to insist on smoking this within the flat. Anyway, I am a survivor and I have put the past behind me. My husband has no problem accepting that marriage is a partnership not servitude. I refuse to live the life of a scared rat that my mother lives at home. I may be a woman but I am a human being and I intend to live like a fulfilled human being."

MR. A's Friends: In response to the question about Mr. A's anger over Ms B's marriage "Mr. A really loved Ms B. He was just punishing her and trying to teach her how to be a woman before finally marrying her. He never expected that she would fall out of love so fast and marry someone else after only two years. She must really be a prostitute like Mr. A now calls her."

DISCUSSIONS

As could be seen from the case studies presented, the traditional roles of women within the household power structure seem to be changing. The women are becoming more independent and less traditional in the perception of sex-role values, exercise of power, sexuality and sexual relationships. It would appear that globalisation (and the surfeit of information via ICTs) as well as a dawning awareness of their abilities, potentials and opportunities are combining to re-shape the concepts of these young women of female/male roles, sexuality, sexual relations and the exercise of power. Thus they are shedding the traditional garb of the pliant, submissive, unquestioning, dependent female in all its ramifications and insisting on exercising their rights and powers as the head within the new households. Their level of awareness and education seems to be encouraging them to strive to "tower above the strictures put on a woman's role" (Kolawole, 1995).

As pointed out earlier, in the traditional Nigerian culture sexuality, sexual rights, sex and power were taboo topics for discussion. In the past, the Nigerian woman had little or no opportunity to explore her sexual nature or exercise her sexual rights since these aspects of her identity and identity relations were shrouded in myth and embarrassment. Infact, a woman who expressed interest in matters relating to sex and sexuality or expresses sexual desires is labeled a freak and made to feel like a social misnomer. In the Nigerian culture, like most African cultures, a "normal" woman was not expected to have sexual needs or feelings, after all she was created simply and solely to give pleasure to the man! In the by-play of sex and power, it was the man that was permitted to use sex as a weapon for disciplining his woman. A man may therefore withdraw his sexual services from his erring wife as a punishment for real or imagined misdeeds. The Yorubas call this "**fifi oorun dun n**" i.e., punishing or hurting a woman by refusing to sleep with her. Any woman on the other hand who attempts to refuse her husbands sexual advances risks socially sanctioned physical battering, as this is taken to be a challenge to the man's authority, rights and position as head of the household. ". The Nigerian man holds firmly to the widely held notion that once a woman says "I do" at her wedding, she can no longer say "I do not" to sex with her man. (Bakyawa, 2004, p.20)

However, as could be seen from the case studies the Nigeria female undergraduate seems to be following the lead offered by many women in the western world. As Frieze et al (1978) found out, "many women (now) believe in their right to achieve sexual satisfaction and in their responsibility to facilitate this goal through their own behaviour. (Therefore) rather than relying on a socially defined standard for sexual behaviour, women are seeking to understand their own sexual needs and to attain satisfaction of these needs." Nigerian female undergraduates are no exception and they seem to have totally

subscribed to this position. They are ceasing to see themselves as sex objects but insisting on being active partners in any sexual encounter.

Conclusion:

Global changes in socio-economic, political order seem to be bringing about changes in sex roles and ultimately affecting the lives of female and male undergraduates in Nigerian Universities. These are facilitating changes in personal identity and increasing the self-esteem of the females, thereby encouraging them to establish new ground rules in their relationships with the opposite sex. The new trends that are emerging therefore are not simply the sum of those different components but an integrated inter-relation thereof. It is the synergy of the various components that defines the uniqueness of experiences of this nature, combining gender, gender-relations, education, power and sexuality in the context of a redefined inter-personal relationship.

The evolution of new identities, identity-relations and rights of these women and the challenges that these pose to old and strongly held beliefs of the men form major sources of friction within the new household. The resultant feelings of insecurity, frustration and lack of power for the men in the new household structures express themselves predictably in the instances of male on female violence. It would be interesting, however, to see how far these emerging patterns are replicated in the larger society. This would be the subject of a future research.

We would like to conclude by sharing Kolawole's (1995) sentiments that "whereas women's marginalization continues inspite of social changes, the Nigeria (female undergraduate) has gone a long way in positively asserting her worth and the wall of gender dichotomy (and gender based oppressions,) is thinning out".

References:

1. Bakyawa, J., 2004: "HIV/AIDS: How does Ugandan A, B, C, Translate into Women Right?", SUNDAY PUNCH, June 27, Lagos.
2. Baylies, C., 2000: "Perspectives on Gender and AIDS in Africa" in Baylies, C and Bujra, J. AIDS, Sexuality and Gender in Africa, London, Routledge.
3. FRIEZE, H. I., PARSONS, Y. E. et al. 1978: Women and Sex Roles: A Social Psychological Perspective, New York, W.W. Norton & Company.
4. KOLAWOLE, M.E.M., 1995. "Gender and Changing Social Vision in the Nigerian Novel" in Afonja an Aina (eds.) – Nigerian Women in Social Change. Programme in Women Studies, Obafemi Awolowo University, Ile-Ife.
5. TAX, M. (1973): "Woman and Her mind: The Story of Everyday Life", in Koedt et al. Radical Feminism, New York, Quadrangle/The New York Times Book Co.
6. YUSUFF, Y. K. (1994): "Women's Speech in Yoruba Proverbs" in Proverbium Vol. II
7. YUSUFF, Y.K. 1995. "Contradictory Yoruba Proverbs About Women: Their Significance for Social Change" in Afonja and Aina (eds.) – Nigerian Women in Social Change. Programme in Women Studies, Obafemi Awolowo.

DIFFERENTIAL ITEM FUNCTIONING IN SCIENCE SUBTEST OF THE SSISSPT

*Assist. Prof. Dr. Ozlem YESİM OZBEK**

Abstract

Construct equivalence of Science Subtest of the Secondary School Institutions Student Selection and Placement Test was checked using Roussos and Stout (1996) DIF analysis framework based on the multidimensional model for DIF (Shealy & Stout, 1993) across gender and forms. This framework is based on the assumption that DIF is a multidimensionality problem and by properly identifying the underlying dimensionality structure DIF can be predicted, explained and even prevented. Empirical evidence for the causes of differential performance of groups contributes to the body of literature in the area of test equity of SSISSPT, because it provides empirical findings of causes of DIF and helps to generalize previous DIF findings using Turkish data.

Key Words: *multidimensionality, DIF, validity, differential validity*

Although studies on the gender difference in science tests have been performed at least for thirty years, there has been little improvement in understanding the complex relationships among format, content and cognitive characteristic of items which effect the performance of males and females (e.g., Boughton, Gierl & Khaliq, 2000; Hamilton & Snow, 1998).

Past studies indicated when male and female students are matched on the quantitative score, males outperform females on many topics such as physical science items, electricity, mechanics, earth and space science. On the other hand, females outperform males on biology and environment topics (Becker, 1989; Beller & Gafni, 1996; Burkam, Lee & Smerdon, 1997; Young & Fraser, 1994). Also males are reported to outperform females on items requiring visual and spatial processing (Casey, Nuttall & Pezaris, 1997; Halpren, 1997; Lohman, 1993; Maccoby & Jacklin, 1974). Differences between the male and female science achievement have been related to many factors such as cognitive differences (e.g., difference in verbal or spatial skill) and out of school experience differences (Bateson & Parsons-Chatman, 1989; Erickson & Farkas, 1987; Ibarra & Cohen, 1997; Hamilton & Snow, 1998; Linn & Hyde, 1989).

Recently, Hamilton and Snow (1998) approached DIF in a slight different way. First, they factor analyzed the constructed-response science test administered as a part of the National Education Longitudinal Study of 1988. Later, they formulated their DIF study based on results from the factor analysis. Three dimensions which tested for DIF were: spatial mechanical reasoning (SM), involving items that required interpretation of visual and spatial relationship; quantitative science (QS), including items with chemistry and physics content and use of mathematical formulas; and basic knowledge and reasoning (BKR), involving items that require application of concept and reasoning in biology and astronomy.

* Gaziosmanpasa University

In this study, the Roussos and Stout (1996) DIF analysis framework based on the multidimensional model for DIF (Shealy & Stout, 1993) was applied to science subtest to confirm construct equivalence of the Secondary School Institutions Student Selection and Placement Test (SSISSPT) across gender and forms. This framework is based on the assumption that DIF is a multidimensionality problem and by properly identifying the underlying dimensionality structure DIF can be predicted, explained and even prevented. Empirical evidence for the causes of differential performance of groups contributes to the body of literature in the area of test equity of SSISSPT, because it provides empirical findings of causes of DIF and helps to generalize previous DIF findings using Turkish data.

Multidimensionality Based DIF

DIF occurs when people who have the same ability level but from different groups have different probability of correct response. Shealy and Stout (1993) developed a rigorous mathematical model for DIF (MMD; Shealy, & Stout, 1993) that explains the causes of DIF from the multidimensionality approach. Claiming DIF is always a multidimensionality issue, Shealy and Stout stated DIF is likely to occur in the presence of two conditions: (a) the item is sensitive to an intended construct θ as well as a secondary construct η , and (b) the conditional distribution of η for a fixed value of θ ($\eta|\theta$) differs across groups. That is, an item has a potential for DIF if the conditional distribution on secondary dimension for fixed values of primary dimension differs from reference group to focal group, if the item is also sensitive to the secondary dimension. Methods based on Shealy and Stout's multidimensionality-based DIF model have several advantages over the commonly practiced single item explanatory DIF method (e.g., better matching criterion, increased statistical power, better understanding of the underlying reasons of DIF (Roussos & Stout, 1996; Shealy & Stout, 1993).

While DIF might be very small in individual items, they might add up to produce disturbing DIF. This is generally referred as DIF amplification. If DIF amplification is confirmed, differential bundle functioning (DBF) occurs. In these cases, the power for detecting DIF can be increased by simultaneously analyzing these items at the bundle level. Therefore, Roussos and Stout (1996) suggested testing item bundles or dimensions for DIF, instead of testing each individual item. Item bundles might be defined as a group of items that measure the main latent trait as well as a common secondary trait. Roussos and Stout indicated information about the multidimensional trait distribution can be obtained from: (a) the content analyses, (b) the dimensionality analyses, (c) the previously published DIF analyses, or (d) the studies performed on other standard tests (further information can be found in Roussos & Stout, 2004).

Methods

Data

Data from the science subtests of the Secondary School Institutions Student Selection and Placement Test of 1999, 2000 and 2001s in Turkey were used for this study. Each year's data contains responses from approximately

350,000 examinees. Two random samples of 4000 examinees were drawn from each data set with equal number of female and male examinees to perform multidimensionality-based DIF analyses.

The science subtest was constructed to measure students' science knowledge (e.g., remembering scientific facts, terminology and laws), scientific concepts and notion knowledge (e.g., being able to summarize, explain or interpret the results), and problem solution skill (e.g., identifying required principles, algorithms and formulas to solve a specific problem, forming hypothesis). An approximate percentage of items in the science subtest could be given as: 33 %, 33 %, and 33 %, respectively, for physics, chemistry and biology items.

Statistical Procedures

Descriptive statistic analysis (means, standard deviations, variances, reliability indices, kurtosis and skewness) and multidimensionality-based DIF analysis were performed on the data.

Multidimensionality-Based DIF Analysis

The Roussos and Stout (1996) framework is a two-stage confirmatory approach in which first an extensive substantive analysis is undertaken to form DIF hypotheses and later a statistical analysis is performed to confirm these DIF hypotheses. In the present study, the substantive analysis was guided by cumulated research on the content and cognitive related sources of gender differences on each subtest area. However, a standard one-at-a-time DIF analysis was included into study as a secondary source of DIF hypotheses. Examinee data were split into a training sample and a cross validation sample for the exploratory and confirmatory DIF analysis, respectively. First, standard one-at-a-time DIF analysis was conducted on the data using the SIBTEST program (Stout & Roussos, 1995). Later, extensive substantive analysis was performed on each subtest to form bundles. Finally, to assess the bundles for DIF amplification, the simultaneous item bias (SIB) statistic (Shealy & Stout, 1993) was calculated using the SIBTEST program (Stout & Roussos, 1995) on the cross validation sample.

Results

Stage 1: Descriptive Data Analysis

Table 1 presents the summary descriptive statistics and reliability estimates for the data set. Males slightly outperformed females across all three administrations. The reliability indices for the science subtest ranged between .71 and .81. All values for variable skewness and kurtosis were within the limits.

Table 1. Descriptive Statistics and Reliabilities

SSISSPT	N	\bar{X}	σ	α	Skewness	Kurtosis
1999	8000	10.0	4.2	.72	0.54	0.13
1999 Male	4000	10.2	4.3	.74	0.52	0.12
1999 Female	4000	9.8	4.0	.70	0.54	0.22
2000	8000	8.8	4.2	.74	0.76	0.51
2000 Male	4000	9.1	4.4	.76	0.75	0.36
2000 Female	4000	8.6	4.0	.71	0.73	0.54
2001	8000	9.7	4.7	.78	0.79	0.42
2001 Male	4000	10.2	5.0	.81	0.66	0.03
2001 Female	4000	9.2	4.3	.73	0.90	0.87

Stage 2: Exploratory DIF Analysis and Substantive Analysis

Exploratory SIBTEST Analysis

Table 2 presents the results of standard one at a time DIF analysis on the science subtest for the three administrations. Showing a trend of increased performance of males, standardized score differences for the three administrations were .09, .13 and .21, respectively for 1999, 2000 and 2001 administrations. B and C-Level DIF were more pronounced in the science test, specifically for 1999 and 2001 administrations. For example, the 2001 administration had seven category A, four category B and seven category C items.

Examining the flagged DIF items indicated items related to generalization or reasoning may favor females, while items requiring any type of spatial skill may favor males. Also, items including a graph or a table were often flagged with DIF but DIF was not significant for the groups. One last observation was regarding experiment related items: females performed better on biology and chemistry items when the item requires examinees to construct an experiment condition for a particular purpose.

Table 2. Standard One-at-a-Time DIF Results for Science Subtest of SSISSPT

Item	1999			2000			2001		
	$\hat{\beta}$	$\sigma_{\hat{\beta}}$	p-value	$\hat{\beta}$	$\sigma_{\hat{\beta}}$	p-value	$\hat{\beta}$	$\sigma_{\hat{\beta}}$	p-value
1	-0.076	0.017	0.000 ^{*a}	0.042	0.018	0.018 ^{*b}	0.217	0.016	0.000 ^{*b}
2	0.170	0.015	0.000 ^{*b}	0.045	0.016	0.005 ^{*b}	0.064	0.017	0.000 ^{*b}
3	-0.015	0.017	0.363	0.012	0.018	0.508	0.091	0.017	0.000 ^{*b}
4	0.129	0.014	0.000 ^{*b}	-0.072	0.018	0.000 ^{*a}	0.073	0.016	0.000 ^{*b}
5	-0.030	0.014	0.036 ^{*a}	-0.016	0.018	0.381	-0.008	0.016	0.603
6	-0.030	0.017	0.068	0.018	0.014	0.209	0.080	0.016	0.000 ^{*b}
7	0.066	0.016	0.000 ^{*b}	-0.074	0.017	0.000 ^{*a}	0.041	0.017	0.016 ^{*b}
8	-0.007	0.017	0.668	-0.027	0.018	0.128	0.063	0.017	0.000 ^{*b}
9	0.077	0.016	0.000 ^{*b}	0.027	0.016	0.102	-0.010	0.014	0.492
10	0.011	0.011	0.297	0.049	0.013	0.000 ^{*b}	-0.041	0.017	0.014 ^{*a}
11	0.011	0.016	0.495	-0.057	0.017	0.001 ^{*a}	-0.038	0.014	0.005 ^{*a}
12	-0.038	0.016	0.019 ^{*a}	0.010	0.013	0.462	-0.040	0.015	0.006 ^{*a}
13	0.032	0.016	0.042 ^{*b}	-0.021	0.017	0.202	-0.045	0.016	0.005 ^{*a}
14	-0.056	0.016	0.001 ^{*a}	-0.008	0.018	0.672	-0.029	0.016	0.077
15	-0.007	0.016	0.652	-0.037	0.017	0.031 ^{*a}	-0.007	0.017	0.700
16	-0.068	0.015	0.000 ^{*a}	0.018	0.015	0.214	-0.027	0.016	0.098
17	0.002	0.015	0.916	-0.056	0.016	0.000 ^{*a}	-0.043	0.016	0.009 ^{*a}
18	-0.038	0.017	0.023 ^{*a}	0.046	0.017	0.005 ^{*b}	-0.023	0.017	0.173
19	-0.072	0.016	0.000 ^{*a}	0.021	0.017	0.222	-0.094	0.017	0.000 ^{*a}
20	0.034	0.015	0.024 ^{*b}	0.037	0.016	0.023 ^{*b}	-0.009	0.017	0.597
21	-0.014	0.017	0.410	0.019	0.012	0.118	-0.034	0.016	0.034 ^{*a}
22	0.053	0.014	0.000 ^{*b}	0.022	0.013	0.087	-0.019	0.016	0.228
23	-0.035	0.016	0.028 ^{*a}	-0.054	0.016	0.001 ^{*a}	-0.140	0.017	0.000 ^{*a}
24	-0.048	0.017	0.004 ^{*a}	0.006	0.014	0.634	-0.018	0.016	0.269
25	-0.063	0.015	0.000 ^{*a}	0.018	0.013	0.164	-0.023	0.016	0.161

Note. ^aFavors females; ^bFavors males. *p < .05.

Substantive Analysis

In the construction of categories for each subtest of the SSISSPT, findings from the past researches as well as empirical evidence from dimensionality analysis and the standard one-at-a-time DIF analysis of the data were considered. Based on these sources, DIF related categories can be divided into three areas as content related, cognitive related and context related categories. Each category had to be conceptually meaningful, dimensionally homogenous, and reasonably distinct from the others. To achieve these three goals, each item bundle was reviewed extensively by the researcher and one graduate student.

Because categories were formed based on cognitive skill, content and contextual variables, they could overlap each other in some degree. However, substantive analysis was used to make sure each bundle was formed by a distinct characteristic of items and overlapping across the different item bundles was minimal. When overlapping occurred for B-Level and C-Level items, they were restrained to only one category to avoid misleading results due to over counting few big DIF items. In what follows, category development and resulting categories are discussed in detail.

Standard one at-a-time DIF analysis indicated items associated with the table, graph, spatial skill and physics tend to favored males, whereas items associated with experiment and biology tend to favor females. Also past researches indicated items related to quantitative science, spatial skill, or visual materials tend to favor males, while items requiring basic knowledge and reasoning tend to favor females. Another important observation on the science test relates to visual materials: almost half of the items had visual materials in 1999, while this number increased extensively over the years. Indeed, twenty-four items out of twenty-five had visual materials in 2001 form. Therefore, although the visual material might play a role in DIF, it is very hard to prove this because of the overwhelming number of visual items. However, findings from the previous research for spatial skill, quantitative science, table, graph and basic knowledge and reasoning very much supported DIF category evidences collected by standard one-at-a-time analysis.

Based on the previous discussion, categories developed to explain DIF in the science subtest and associated DIF hypothesis for each category are given as: (a) table items are hypothesized to be differentially easier for males, (b) graph items are hypothesized to be differentially easier for males, (c) spatial mechanical reasoning items are hypothesized to be differentially easier for males, (d) quantitative science items are hypothesized to be differentially easier for males, (e) basic knowledge and reasoning items are hypothesized to be differentially easier for females. Table 3 presents the categories used to form DIF bundles for the science subtest and their definition. Following category development, each item was grouped into the related category by the previously discussed coding procedure.

Stage3: Confirmatory Bundle DIF Analysis

After assigning the items to specified categories and deciding the direction of DIF, the next step was to estimate the amount of DIF for each hypothesized bundle. Table 4 shows the outcomes for the science subtest from the statistical test of bundles for the three administrations. Table 4 presents the overall bundle $\hat{\beta}$ value for each category, related p-value and the number of items in each category for three administrations. In these analyses, the studied subtest contained items associated with table, graph, spatial mechanical reasoning, quantitative science, basic knowledge and reasoning, respectively. The matching subtest consisted of the remaining items with exception of items displaying B-level and C-level DIF.

Four of five DIF hypotheses were statistically significant for 1999 administration. Conditioning on the matching subtest, males performed better than females on items associated with graph content and items requiring spatial mechanical reasoning and quantitative science skills, while females performed better than males on items requiring basic knowledge and reasoning skill in the 1999 form, although the average $\hat{\beta}$ value per item in each bundle was very small.

The stability of this outcome was evaluated by comparing the results from the remaining two administrations. Bundles associated with spatial mechanical reasoning and quantitative science were also significant in 2000 and 2001. These results reveal that DBF is stable over a 3-year period. Also, the results support the conclusion that males and females systematically differ in spatial mechanical reasoning and quantitative science skill categories.

Table 3. Categories That Expect to Produce DBF in Science Subtest

Categories	Definition	Hypothesis
Table ^a	Items involves interpretation of any type of tables	Differentially easier for males
Graph ^a	Item that requires interpretation of any type of graphs	Differentially easier for males
Spatial mechanical reasoning ^b	Including items that require interpretation of visual and spatial relations	Differentially easier for males
Quantitative science ^b	Including items with chemistry and biology content and use of mathematical formulas	Differentially easier for males
Basic knowledge and reasoning ^b	Including items that require application of concepts and reasoning in biology and astronomy	Differentially easier for females

Note. ^aContent categories; ^bCognitive categories.

Table 4. DBF Results for Science Subtest of SSISSPT

Categories	1999				2000				2001			
	$\hat{\beta}_{UNI}$	σ_{β}	P-value	n	$\hat{\beta}_{UNI}$	σ_{β}	p-value	n	$\hat{\beta}_{UNI}$	σ_{β}	P-value	n
Table	No items				-0.092	0.036	0.995	4	0.026	0.031	0.206	3
Graph	0.071	0.016	0.000 ^{*b}	1	0.035	0.023	0.067	2	-0.068	0.057	0.883	6
Spatial mechanical reasoning	0.537	0.050	0.000 ^{*b}	6	0.356	0.084	0.000 ^{*b}	12	0.617	0.104	0.000 ^{*b}	12
Quantitative science	0.078	0.037	0.017 ^{*b}	4	0.075	0.034	0.013 ^{*b}	4	0.264	0.054	0.000 ^{*b}	6
Basic knowledge and reasoning	-0.375	0.108	0.000 ^{*a}	13	-0.191	0.109	0.039 ^{*a}	11	0.015	0.046	0.629	6

Note. ^aFavors females; ^bFavors males.

*p < .05.

Discussion and Conclusion

Investigating performance differences and sources associated with these performance differences across different groups of test takers was important in terms of construct validity of the test as well generalization of previous DIF findings to this Turkish data set. A combination of exploratory and confirmatory DIF analyses was used to assess differential performance of groups and underlying reasons for DIF. Using the multidimensionality-based DIF (DBF) paradigm of Roussos and Stout (1996), content, context and cognitive skill related differences in the performance of science sections of SSISSPT were assessed. The DBF analysis requires forming of conceptually meaningful and dimensionally distinct item bundles which later are tested for DIF amplification. As explained earlier, bundles were formed using an organizing principle which was developed based on the findings from the earlier research: the standard one-at-a-time DIF analysis and dimensionality analysis of this study. Applying the SIBTEST on item bundles resulted in several interesting findings.

DBF results for the science test were relatively consistent, but not identical. DBF analysis revealed three consistent findings for science test. Bundles related to spatial mechanical reasoning and quantitative science significantly favored males in the three administrations, as had been hypothesized. These findings were also consistent with the previous research (e.g., Becker, 1989; Beller & Gafni, 1996; Casey, Nutell & Pezaris, 1997; Halpren, 1997). Also, bundles related to basic knowledge and reasoning were significant in 1999 and 2000, but not in 2001. Inconsistencies in DBF results for basic knowledge and reasoning, graph and table categories could be caused by slight changes in the content areas across three administrations. Also, inconsistencies could be caused by the particular organizing principle. Because of the small number of item on the science test, all the content areas suspected to favor males or females collected under three broad areas: spatial mechanical reasoning, quantitative science, basic knowledge and reasoning and graph and table categories included as separate categories. However, mentioned three categories might be too broad. A general comment can be made regarding the inconsistencies in results of this DBF study and previous DBF research. Since, total number of items in each subtest of SSISSPT was only 25, inconsistencies could be due smaller subtest length used in this study. It should be underlined that this current study is only a preliminary step in the validity process of SSISSPT and certainly an incomplete one. Thus, future studies are required to confirm findings of this study and explore unstudied aspects of the validity issues.

References

- Bateson, D. J. & Parsons-Chatman, S. (1989). Sex-related differences in science achievement: A possible testing artifact. *International Journal of Science Education*, 11 (4), 371-385.
- Becker, B. J. (1989). Gender and science achievement: A reanalysis of studies from two meta-analyses. *Journal of Research in Science Teaching*, 26, 141-169.
- Beller, M., & Gafni, N. (1996). The 1991 International Assessment of Educational Progress in mathematics and sciences: The gender differences perspective. *Journal of Educational Psychology*, 88, 365-377.

- Boughton, K. A., Gierl, M. J., & Khaliq, S. N. (2000). Differential bundle functioning on mathematics and science achievement test: A small step toward understanding differential performance. Paper presented at the annual meeting of the Canadian Society for Studies in Education (CSSE), Edmonton, Alberta, Canada.
- Burkam, D. T., Lee, V. E., & Smerdon, B. A. (1997). Gender and science learning in early high school: Subject matter and laboratory experiences. *American Educational Research Journal*, 34, 297-331.
- Casey, M. B., Nuttall, R., Pezaris, E. (1997). Mediators of gender difference in mathematics college entrance test scores: A comparison of spatial skills with internalized beliefs and anxieties. *Developmental Psychology*, 33, 669-680.
- Erickson, G., & Farkas, S. (1987). Prior experience: A factor, which may contribute to male dominance in science. In J.S. Daniels & J. B. Kahle (Eds.), *Contributions to the Fourth GASAT Conference* (vol1, pp. 49-56), Ann Arbor, MI: University of Michigan.
- Halpren, D. F. (1997). Sex differences in the intelligence. Implications for education. *American Psychologist*, 52, 1091-1102.
- Hamilton, L. S., & Snow, R. E. (1998). Exploring differential item functioning on science achievement test. (CSE Technical Report No.483). Center for the Study of Evaluation, Los Angeles, CA.
- Ibarra, R. A. & Cohen, A. S. (1997). Multicontextuality: A Hidden Dimension in Testing and Assessment. The GRE, FAME Report Series, (3), 16-30.
- Linn, M. C., & Hyde, J. S. (1989). Gender, mathematics and science. *Educational Researcher*, 18, 17-19.
- Lohman, D. F. (1993). *Spatially gifted, verbally inconvenienced*. Invited address to the Wallace Symposium on Talent Development, University of Iowa.
- Maccoby, E. E., & Jacklin, C. N. (1974). *The psychology of sex differences*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Roussos, L. A., & Stout, W. F. (1996). A multidimensionality-based DIF analysis paradigm. *Applied Psychological Measurement*, 20 (4), 355-371.
- Roussos, L.A., & Stout, W. F. (2004). Differential item functioning analysis: detecting DIF items and testing DIF hypotheses. In D. Kaplan (Ed). *The Sage Handbook of Quantitative Methodology for the Social Sciences* (pp.357-375). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Shealy, R., & Stout W.F. (1993). An item response theory model for test bias. In P. W. Holland & H. Wainer (Eds.), *Differential item functioning* (197-239). Hillsdale NJ: Erlbaum.
- Stout, W. F., & Roussos, L. A. (1995). *SIBTEST Users Manual*, (2nd ed.). Unpublished manuscript, University of Illinois at Urbana-Champaign, Illinois.
- Young, D. J., & Fraser, B. J. (1994). Gender differences in science achievement: Do school effects make a difference? *Journal of Research in Science Teaching*, 31, 857-871.

THE EFFECT OF EDUCATION ON WOMEN'S ENTREPRENEURSHIP AND DEVELOPMENT: A STUDY IN A NIGERIAN TOWN

*Simeon-Fayomi Bolanle Clara**

The study examines the ways in which education have driven the financial sustainability and integrated community development among women entrepreneurs in a Nigerian town. Succinctly, the study investigates the extent to which education has facilitated the economic, social and political empowerment of the women. The study was carried out in Ile-Ife, a university town in Osun state of South Western Nigeria. One hundred women entrepreneurs were selected for interview using systematic random sampling technique. Data were analyzed and the study revealed that there is a direct relationship between education and economic development, political empowerment and leadership development of women entrepreneurs in the study area.

Women play an important role in the entrepreneurship throughout the world in the economy of the developed countries. Women owned twenty five percent (25%) of all business (Estes, 1999), in the developing economics, the number of women-owned business is rapidly on the increase (Jalbert, 2000). In the South western Nigeria, the role of Yoruba women in the development of the rural economics as traders, food processes and in non-farm activities such as mat-weaving, cloth weaving, tie & dye (Textiles), soap making, food vending and arts and crafts is being increasing documented and appreciated (Soetan, 1996). These activities are generally being known to be critical for employment, income and survival of women and their families; especially among women-headed household.

While women entrepreneurs have demonstrated their potentials, they continue to face challenges in survival and growth. In order to harness the potentials of women entrepreneurs and ensure their continued growth and development, there is the need for entrepreneurial development among women. The objective of this is to empower them by bringing them into the mainstream of development and thereby increasing their economic statuses.

Given this background, this paper seeks to assess the effect of education on women entrepreneurship and development. The objective of the paper is to find out if education can help in developing the entrepreneurial performance of women entrepreneurs.

REVIEW OF LITERATURE

Several studies have shown that years of formal education of the entrepreneur before establishing a venture were related to eventual performance of the firm.(Box et al, 1993). He also found a relationship between higher levels of education and increased performance among manufacturing firms in Oklahoma. Testing the effects of education on business ownership in a study, Dolinsky et la. (1993) reported that the level of staying and reentering a business increased with higher levels of education. They argued that less educated

* Department of Continuing Education, Faculty of Education, Obafemi Awolowo University, Ile-Ife, Osun, Nigeria, gbola202000@yahoo.com

entrepreneurs may face financial or human capital constraints that limited their business pursuits. Based on the research from developed countries, it is expected that a high level of education would be associated with better performance, leading to the fact that a high level of education will be positively associated with the level of business success.

There are several processes that reinforce the effect of education on entrepreneurial performance. Education increases skill level which is required for entrepreneurial activities can contribute significantly to increase productivity (Reardon, 1997). Again, education can increase confidence and establish useful networks (Carney, 1998).

Reardon (1997) cited a number of studies that have addressed the importance of education and skills as determinants of new venture creation. Better educated member of the population have better access to any employment the proceeds of which can be invested into the venture of the entrepreneur. In Nigeria, many government workers are known to run their private businesses. This gives them an advantage over their less educated business associates who cannot assess many conventional funding windows available to government official. The gap identified by this study has be done on the effect of education on women entrepreneurship and development in the study areas such as engendered on appropriate policy to stimulate support and sustain the efforts of women entrepreneurs.

THEORITICAL FRAME WORK

The study is conceived from two theoretical standpoints, these are: the resource-based theory and the system theory. According to Barney (1991), the resource-based view contends that success and optimal performance for an enterprise depends on possessing key resources that have characteristics of value. The resources may be tangible or intangible. The term “resources” was conceived broadly as “anything that can be thought of as strength or a weakness” (Wernerfelt, 1984). The theory addresses the central issue of how optimal performance can be attained relative to other firms in the same market and suggests that optimal performance results from acquiring and exploiting unique resources of the firm. The tangible resources in this case may be machinery, labour, and capital available to the Entrepreneur; while the intangible can be the education, the entrepreneurial traits inherent and the management skill.

From the system theory perspective, the business like the human body is made up of and operates in several systems both intrinsic and extrinsic to it. For the business to perform at its optimal level, the internal system of the business and the external system in which it operates must be favorable and in mutual harmony. The internal systems of the business are the internal resources such as human, capital and materials and its operations upon which the entrepreneur has direct control. External or open system of the business is the factors extrinsic to the business. These factors are collectively referred to as the business environment. These include aids, government regulatory and incentive policies, interest rates, standard and living condition of the people within the environment, business advisory services, legal services ,competition,

infrastructure s(road, electricity, potable water etc) availability of raw materials, availability of skilled and technical labour.

In essence, the objective of any entrepreneur should be to effectively control its internal environment by using effectively the knowledge of his/her business environment. An entrepreneur who interacts perfectly with environment probably through level of education, is likely to have higher performance than others who run a close system.

METHODOLOGY

The data for the study was elicited through questionnaires administered on one hundred women entrepreneurs in the ancient town of Ile-Ife in Osun state of south western Nigeria. Out of these, Sixty (60) women entrepreneurs returned the questionnaire. These represented the sample size of this study. A simple frequency table was used to capture the distribution of sampled women entrepreneurs across their levels of educational attainment. The sample was subjected to a Personal Entrepreneurial Characteristics (PEC) assessment by EMPRETEC. The word EMPRETEC has its origin from two Spanish words – “enprendedores” meaning enterprises and “tecnologia” meaning technology. Put together and shortened to “Empretec.” A new word meaning technology-based enterprise is created. The EMPRETEC was designed to foster the establishment of small and medium scale manufacturing enterprises.

The instrument consist of 10 entrepreneurial traits measured on five points Likert scale ranging from Never=1. Each trait is measured by two constructs. Hence the minimum score range from Never=1, Always=3. The Minimum Score obtainable by respondent is 20, while the maximum score obtainable is hundred. The ten traits assessed include: opportunity seeking and initiative, networking and persuasion, risk taking propensity, persistence, innovation and creativity, goal-setting and pro-activeness, information seeking, demand for efficiency, product quality and commitment to the job contract, systematic planning and monitoring, and finally independence and self confidence.

The average PEC scores of entrepreneurs in each educational level, (Primary, Secondary, and Tertiary) was determined and employed as a basis for discussing the effect of education on entrepreneurship. Furthermore, the questionnaire was used to elicit answers on the performance of the businesses of women entrepreneurs in the different educational level in the preceding year. A simple question-“did you make profit last year?” was asked, and the following options were provided: profit; no profit no gain; loss. This indicator was used to elicit information on the effect of education on the performance and development of the enterprise of the sampled women entrepreneurs. Again, the effect of education on the contribution of the sampled women entrepreneurs to the development of their communities was assessed. The indicators used to determine this was their involvement in their activities of their respective association as well as their level of involvement. simple question-“are you a member of your trade group/ association?” was asked. On the level of

involvement, the following options was provided-“ Ordinary member; committee member; executive member”

RESULT

As shown in table one below the majority (45%) of the sixty 60 women entrepreneur sampled had secondary education, 18 (30%) had primary education while the minority, 15 (25%) had tertiary education.

Table 1: Distribution of Women Entrepreneurs across levels of Education

Level of Education	Frequency	Percentage
Primary	18	30%
Secondary	27	45%
Tertiary	15	25%
Total	60	100%

Table 2 below shows the distribution of personal Entrepreneurial characteristics of respondents across level of education. The average PEC score of 18 women entrepreneur who had primary education was 30 (20% of the total PEC scores of the sample), the average PEC score of the 27 sampled women entrepreneurs who had secondary education was 50. (33% of the total PEC score of the sample); the average PEC score of the 15 sampled women entrepreneur who had tertiary education was 70 (47% of the total PEC score was the highest).

Table 2: Distribution of Personal Entrepreneurial Characteristics (PEC) score of women entrepreneurs across levels of education

Level of Education	N	PEC Score	Percentage of Total PEC Score
Primary	18	30	20%
Secondary	27	50	33%
Tertiary	15	70	47%
Total	60	150	100%

From the result, it was observed that though the ‘n’ of the entrepreneurs of who attained tertiary academic qualification was the least (15), the average PEC score was the highest (70). This suggests that education has a significant effect on the entrepreneurship qualities and characteristics of the women entrepreneurs in the study area. This collaborates past studies of Hirsch and Brush (1984), Box et al (1993). The high PEC score of the women entrepreneurs who attained tertiary could have been accounted for by their exposure to formal education and probably enterprise education.

Table 3 below shows the business performance of the women entrepreneurs in the preceding year. A simple question “Did you make profit last year was asked?” and the following options were provided: no profit; no profit no loss; loss; I don’t know. As revealed by the table, Twenty two (22) of women entrepreneurs’ ventures were profitable in the preceding year. By implication, they will be able to contribute meaningfully to the food security of their homes, their children education and welfare. Their success will also give them a voice in the community which will facilitate their involvement in their community

development. The influence on the level of education on their economic empowerment showed marked improvements as the grade of education progresses. Only 4(22%) of women entrepreneurs who had primary education were able to make profit while 7 (39%) do not even know whether they made any profit. This may due to deficiency in business management practices such as record keeping, costing, stock-taking, personnel administration, etc. There is less lack of no knowledge of profit among the secondary certificate holder. However, a higher percentage of primary school leavers' women entrepreneurs made more profit than the secondary school certificate holder. This may be due to the number of years put into the business by the primary certificate holders. It could also be due to the half-baked knowledge of the secondary certificate holder who probably thought the data could be used for tax collection purposes.

Table 3: Performance of women entrepreneurs across educational levels in the preceding year

Level of Education	N	Performance of business			
		Profit	no profit no loss	loss	I don't know.
Primary	18	4(22%)	3(17%)	4(22%)	7(39%)
Secondary	27	8(29.6%)	4(14.8%)	7(26%)	8(29.6%)
Tertiary	15	10(66.6%)	3(20%)	2(13.3%)	0(0%)
Total	60	22	10	13	15

Table 4 below shows that most of the women entrepreneurs belong to one form of trade group or the other. This may be due to the fact that membership of trade groups or association is mandatory for entrepreneurs operating in that sector. Non-compliant operators are often sanctioned.

Table 4: Involvement of women entrepreneurs in their various associations and their level of participation

Level of Education	N	Involvement women entrepreneurs in their various associations	
		YES	NO
Primary	18	18	0
Secondary	27	27	0
Tertiary	15	14	1
Total	60	59	1

Table 5 below shows the level of involvement of women entrepreneurs in the activities of their association is strongly related to their level of education. Out of the 18 primary school certificate holders among the women entrepreneurs, 17 (94.4%) were ordinary members of the association, while only 1 (5.6%) belongs to a committee and none belong 0 (0%) the executive. Among the 27 Secondary school certificate holder, 19 (70.4%) are ordinary member, while 6(22.2%) are committee members and only two 2 (7.4%) are in the executive of their various associations. Among the 14 Women entrepreneurs who have Tertiary education, and who affirmed their involvement in their association activities only

3 (21%) are ordinary members in their various association, 4 (29%) are committee members while 7 (50%) are executive members. As revealed by the study, membership of the respective association reposed a higher level of confidence in members with tertiary level of education by voting them into executive positions. This shows they have a strong believe in their ability to represent their interest adequately well to make for the progress of their respective associations. This confidence could only be informed by the educational attainment of members with tertiary education. With their status as executive members, women entrepreneurs can contribute meaningfully to the progress of their associations and the welfare of their community at large.

Table 5: Women Entrepreneurs level of participation in Association Activities

Level of Education	N	Level of Participation		
		Ordinary member	Committee Member	Executive Member
Primary	18	17(94.4%)	1(5.6%)	0(0%)
Secondary	27	19(70.4%)	6(22.2%)	2(7.4%)
Tertiary	14	3(21%)	4(29%)	7(50%)
Total	60	39	11	9

CONCLUSION AND RECOMMENDATION

From the foregoing, it can be concluded that education has enormous influence on entrepreneurship and development among women entrepreneurs in the study area. The study revealed that higher educated women recorded greater success in their business endeavors compared to their primary and secondary certificate holder counterparts. This could be attributed to their business management proficiency which could have been aided by their formal education. The business success recorded by women entrepreneurs with higher level of education will invariably translate to better life for their respective families through enhanced food security, poverty reduction and job creation.. Moreover, the study findings also reveal that entrepreneurship could serve as a career option for educated women. Presently, unemployment statistics shows that women graduates account for more than sixty percent of the under employed and unemployed group in Nigeria. If properly harnessed and used, entrepreneurship can gain prominence among educated Nigerian women. This will help families as young women can have the opportunity to take care of their children and homes by themselves instead of spending long hours outside the home as it is presently the case in the name of building career. Education as revealed by the study also gave political power to women entrepreneurs with higher levels of education. This invariably will give them the opportunity to impact their association and contribute meaningfully towards her development.

It is therefore recommended that the government should pay more attention to formulating policies that would encourage the growth of enterprises in Nigeria. Also, the delivery of entrepreneurial education in tertiary institution should be better implemented as it will further help the knowledge and involvement of educated women who pass through tertiary institution.

References:

- Ellis, F. (1998): Survey article: household strategies and rural livelihood diversification. *Journal of Development Studies*, 35(1): 1–38.
- Hisrich, R., and Brush, C., (1984). "The Woman Entrepreneur: Management Skills and Business Problems." *Journal of Small Business Management* (January), 30-37.
- (1985). "Women and Minority Entrepreneurs: A Comparative Analysis," in *Frontiers of Entrepreneurship Research*. Wellesley, Mass.: Center for Entrepreneurial Studies, Babson College, 566-582.
- Barney, J. (1991). "Firm Resources and Sustained Competitive Advantage," *Journal of Management* (March), 99-120.
- Box, T.M., White M.A., and Barr, S.H. (1993):, A contingency model of new manufacturing firm performance. *Entrepreneurship Theory and Practice* 18(2):31-45
- Carney, D., (1998): Implementing the sustainable rural livelihood approach.pp3-23. In: Sustainable Rural Livelihood-what contribution can we make? Carney, D (ed) London: Department of International Develoy.
- Dolinsky, A.L., Caputo, R.K., Pasumaty,K., and Quanzi, H. (1993): The effects of education on business ownership: A longitudinal study of women entrepreneurship. *Entrepreneurship Theory and Practice* 18{1):4-53. Edwards, R.,Reich, M. and Gordon, D., eds. 1975. *Labor Market Segmentation*.
- Hirsch, R. and Brush, C.G. (1987), The woman entrepreneur: Management skills and business problems. *Journal of Small Business Management* 22:31-37.
- Penrose, E.T. (1959), "The Theory of growth of the firm" 2nd Edition: Basil Blckwell Publisher.
- Soetan, Funmi, 1996: "Entrepreneurship and women in Nigeria. Is there any meeting point?" *Journal of Small Business Development*, Volume 8, Pp41-49
- Reardon T (1997): Using evidence of Household income diversification to inform study of the rural non-farm labour market in Africa. *World Development*, 25(5)
- Wernerfelt, B. (1984). Resource-Based View of the Firm," *Strategic Management Journal* 5, 171-180

WORK STYLE INFLUENCE ON THE DOMESTIC ROLES OF THE FEMALE ACADEMIC STAFF IN A NIGERIAN UNIVERSITY

*Sherifat Omolola ADESUNKANMI**

ABSTRACT:

This study assessed the influence of the academic working patterns on the domestic roles fulfillments of women in the Obafemi Awolowo University. The work-style of the female academics includes routine lectures, examination matters, research and involvement in community development duties. These academic duties could conflict with the domestic roles of an African mother, wife and daughter in the community.

The study therefore seeks to identify the effect of these conflicting issues, on the domestic responsibilities of female academics and proffers solution to them.

The study data were collected through the use of questionnaires and in-depth interview from 70 female academic staff. The analysis was done with simple statistical techniques using frequency and percentages. The findings show that there are visible conflicting issues that have affected the home front of female academic.

INTRODUCTION

Education is consumption good, consumed for changing women's life's. The amount and the kind of education women acquire is affected by the labour market outcomes. Consequently, level of education is linked to the kinds of jobs women and men do. In the case of women, education has resulted in the changing pattern of work, family life and size and actualization levels. The limited labour input of females in education systems in Nigeria has historical precedents that have been adequately documented. Mainstream education for both males and females was never approved in the traditional educational practices of most Nigerian communities (Aman and Mahdi, 1992).

The education of women within the traditional society was primarily to prepare them to be homemakers. Before the middle of the nineteenth century, education of the female child was mostly informal (Ogbogu, 2006). This type of education was given under the auspices of the mother, grandmother, elder sister, or any responsible adults. Girls were trained for suitability as housewives and mothers. They were also equipped to render all types of services related to the home.

What is referred to as formal education came with the colonial masters who also came along with the idea that the place of the woman was in the home and that the man was the bread winner of the family (Ojo, 2002). However, when women's education was finally considered as part of the educational development for indigenous communities, a limited number of Nigerian women were trained from primary to university education.

* Management and Accounting Department, Obafemi Awolowo University, Ile-Ife, sherifahomolola@yahoo.co.uk, +234 803 503 4737

The acquisition of women's university education and postgraduate studies has enabled them to face the challenges of taken jobs such as university lecturers. As a lecturer in the university, their work style include routine lectures, examination matters, research and involvement in community development duties. This Duties has to be carried out simultaneously with their domestic responsibilities such raising of children and keeping home together.

In the time past, studies have been carried out to show that male academics move faster than their female counterparts in the Nigerian University workforce. However, they fail not to provide a means of determining the relative importance of factors within and outside the university. Many of such studies commonly acknowledge that the slow rate of promotion of female academics when compared with their male counterparts in the university workforce is a function of certain gender attributes that are personal and internal to females, as well as variables that are economic and socio-cultural in nature (Jacobs, 1999). There is no understanding of how structure of work and other organizational factors act to produce a stratified university environment, which places females at a disadvantaged position to easy and quick discharge of academic or domestic duties.

This study evaluated the perception of female academics on the discharge of their domestic duties and its contribution to the vital sectors of the university system, which are research, examination matters, routine lectures and community development involvement. The study also identified those specific genders, situational and organizational factors, which affect discharge of their duties, also investigated the effect of institutional culture and practices on female academic domestic responsibilities, suggestions and strategies that should assist females in balancing their academic and domestic duties will be proffered.

OBJECTIVES

The main objective of this study is to determine the conflicting issues in the work style of female academic lecturers and their domestic responsibilities.

The specific objectives are to:

1. ascertain the duties of an academic lecturers in a Nigeria university.
2. identified the domestic responsibilities of a female academic lecturers.
3. assess how the academic duties of female academic lecturers conflict with there domestic responsibilities.

DEFINITION OF TERMS.

The following terms are defined in the context in which they are used in this study:

Female academic staff: These are females university workers that are empowered by their qualifications and appointment to teach and evaluate students, carryout and publish research and offer their expertise to the community.

Domestic responsibility: The work of a woman at home, liking home life, good at cooking, cleaning the house etc.

Conflicting: A situation in which female academics duties and domestic responsibilities are in a serious disagreement.

REVIEW OF LITERATURES

The major remotely sociological factor that affects female participation in academia is marriage, which is followed by childbearing and its accompanying varieties of family and domestic responsibilities. Women retain responsibility for childcare as well as house work. Literature records that women carry out more than 50 percent of the household chores. In addition to this, if a mother decides to work after the birth of a child, a factor that significantly influences her ability to carry out this decision has to do with adequate childcare arrangements.

Thus a woman's career life is characterized by a pattern of initial entry, interruption for bearing and rearing children and re-entry at a later age. Some women have had to leave their jobs in order to relocate with their families because husband's career takes precedence. A key consequence of these family related factors is that such a break in employment translates to lower gains in wages and job status, when re-entering. A few however have learnt to overcome this problem by publishing while temporarily out of academia because of family commitment (Lindsey, 1997).

Calderwood and Calderwood (1973) attribute lack of time for research and publication and the general lower scholarly productivity of women in academia to the overwhelming demand of marriage and family life. According to them, female academics face two clocks that run down simultaneously. One clock is the tight schedule of research, publishing and teaching required to secure tenure; the other is the biological clock that limits the time women can delay childbirth. They therefore recommended that if universities are to retain female academics more flexibility in the requirements and time allowances for tenure and promotion is needed.

Female academics need to be assured that leaves for family responsibilities will not jeopardize career progress or achievement of tenure and promotion. (Freeman, 1989) opined that the "mother role" of female academics impacts greatly on all aspects of their career life. For instance, he highlighted the fact that family commitments are responsible for few females featuring in the science disciplines. Males dominate these disciplines because they have enough time to set up and monitor experiments that are scheduled to last for a long period of time, without being interrupted. Women are more likely not to have sufficient time to consistently monitor such long-term experiments.

As a result of the role strain, some females either do not joint the profession or delay marriage. However, a few women have learnt to cope with these multiple roles early in their careers. Women therefore need to be reeducated regarding the compatibility of their roles.

METHODOLOGY

SAMPLING TECHNIQUE

Female academic staff in all the 15 faculties of Obafemi Awolowo University constituted the target population for this study. Since the study cut across a homogenous group consisting of female academic staff's in all the faculties of Obafemi Awolowo University, the subjects were stratified into married with children, single. Thereafter, 100 respondents were selected from 30 departments within the 15 Faculties, using the stratified sampling technique. The 100 female academic staff's were drawn from 30 randomly selected departments. The 30 departments are: Center for gender and social development, Center for energy research, Management and accounting, Public Administration, Agricultural economics, Animal science, African languages, English language, Hematology and immunology, Nursing, Medicine, Surgery, Child dental Health, Oral maxillofacial, Continuing education, Educational foundation, Architecture, Quantity surveying, Business law, Public law, Hezekiah Oluwasanmi library, Clinical pharmacy, pharmacology, Botany, Chemistry, Demography, Sociology and Anthropology, Chemical Engineering, Computer science. The purposive sampling technique was used in selecting 2,1,5,3,3,5,2,6,2,2,3,5,3,2,3,5,2,2,2,1,9,6,2,4,4,3,5,1,7, respondents from each department respectively. What determines the sample size was the relative population of female academics in each department. Although the number of sample is not the same in the departments, the reason is because there are more female academic staffs in some of the departments than the others, and there are some departments without female academic staffs. The focus of this study is on their home commitment and how it conflicts with their work style as a lecturer.

DATA COLLECTION TECHNIQUES AND RESEARCH INSTRUMENTS

Both primary and secondary sources of data collection were used in generating information for the study. Primary data were collected through the administration of 100 questionnaires on female academics in Obafemi Awolowo University. Secondary data were collected from relevant textbooks, academic journals, the internet, official publications as well as operational materials such as file documents from budgeting and planning unit of Obafemi Awolowo University, reports etc.

The questionnaire was the major instrument used in the collection of primary data for this study. It was administered on 120 female academics in the 15 faculties of the university used for the study. The questionnaire was made up of 15 items, which were divided into three sections. The first section was designed to obtain personal information about the respondents, which helped to determine the average age, number of children, age of the children and the size of the children. The second section was designed to enable identify the gender variables as well as the specific economic and socio-cultural factors which can lead to the conflict and also illicit the various experiences of female academic staffs in research, teaching, and their career aspirations, it was also structured to provide information on the environment and institutional practices, which affect female lecturers. The socio-demographic characteristics of the respondents were

designed to explain issues related to the conflicting issues between their domestic responsibilities and academic career. It is also structure in order to explain issues related to some personal gender characteristics of females.

TABLE 1:

Percentage Distribution of female academic staff on selected conflicting variables between work style and their domestic role.

VARIABLES	YES	NO	TOTAL
Age	86 (71.6)	34 (28.3)	120 (100)
Early marriage	64 (53.3)	56 (46.6)	120 (100)
Marriage	88 (73.3)	32 (26.6)	120 (100)
Child rearing	96 (80)	24 (20)	120 (100)
Domestic responsibilities	93 (77.5)	27 (22.5)	120 (100)
Stress of academics	98 (81.6)	22 (18.3)	120 (100)
Menopausal symptoms	31 (25.8)	89 (74.1)	120 (100)
Menstrual cycle	38 (31.6)	82 (68.3)	120 (100)
TOTAL	594 (494.7)	366 (304.7)	120 (100)

DISCUSSION:

Table 1 shows the responses of female academic staff on the selected variables which conflicts on their work style and domestic role. The results elicit those specific gender variables, which affect female academics. The data shows that child rearing (), domestic responsibilities like (general cleaning, cooking, shopping) (), stress of academics (), marriage () were the major gender variables which conflicts the female academic work style and domestic roles.

However, women who are most hit by these variables are those whose marriages are young and are still in their reproductive years. Although this trend of result does not eliminate the fact that Nigerian female academic staffs, irrespective of marriage and domestic roles have moved tremendously in academia.

RECOMMENDATION:

- (1) Female lecturers should develop the use of energy saving household devices
- (2) Employing the services of paid house labour/nannies
- (3) University should create gender- friendly policies which will enable females integrate work and family responsibilities.
- (4) The availability of long-term leave of absence without the loss of professional status.
- (5) University can reduce the conflicts between having children and career fulfillment. By providing on –site childcare facilities, where this is not possible, other alternatives, such as cooperative arrangement with nearby resource services.

BIBLIOGRAPHY

- Alao, K. (1998):** "Women in Nigerian educational system". In Sesay, A. and Odebiyi, A. (eds), *Nigerian Women in Society and Development*. Ibadan: Dokun Publishing House.
- Bacchi, A. (1992):** "The Brickwall: Why so few women become senior academics". *Australian University Review*. Vol. 32, No.5.
- Busenberg, B.E (1999) A step behind:** Job satisfaction among women in academics scientist (Doctoral dissertation, The Claremont Graduate University, 1999. *Dissertation Abstracts International A-60/06:1929*.
- Calderwood, R. and Calderwood, A. (1973):** *Academic women on the move*. New York: Russell sage foundations.
- Fafunwa, A. (1974):** *History of Education in Nigeria*. London: George Allen and Unwin Ltd.
- Jacobs, S.O. (1999):** "Gender and Stratifications of Colleges" *journal of Higher Education*. Vol. 32, No.4.
- Morris, M.L. (2004)** "Low-income women and the Higher Education Act Reauthorization". *On Campus with Women*, Vol33, No.3.
- Neumark, O. and McLennan, M. (1995)** "Sex discrimination and women's labour outcomes". *Journal of Human Resources*, 30(4): 713-740
- Ogbogu, C.O (2006):** " An evaluation of female labour input in the University educational system in Nigeria. (Unpublished paper)
- Waker, S. and Barton, L. (1993):** *Gender, Class and Education*. New York: The Falmer Press

EMPOWERING NIGERIAN WOMEN IN THE 21ST CENTURY THROUGH CONSCIENTIZATION LITERACY MODEL

*Dr. Sydney .N. Osuji**

Abstract

It is a known fact that in the third world including Nigeria, illiteracy rates among women are higher than those of their male counterparts. Generally, literacy is defined as the skill of reading, writing and computation of figures. This definition lacks any information on the way literacy activities could be carried out to be instruments of change and therefore transform the mental and psychological orientations of the learners towards attainment of liberation, fullness and raising critical consciousness. To make literacy attainment worthy and humanizing, should require the facilitator and the learners together going through the stages of pre-literacy, literacy, and post-literacy. This paper presents conscientization literacy model as a necessary instrument for transformation and empowerment of women in Nigeria in the 21st century.

Introduction

In the current Nigerian National Policy on Education (NPE), 2004, Section Six is captioned “Mass Literacy, Adult and Non - Formal Education”. This could be captioned “Adult and Non- Formal Education” because adult literacy is just an aspect of Adult Education, as I have argued somewhere (Osuji, 1984), but because of the menacing problem of illiteracy, Mass literacy is featured prominently. As stated in the EFA Global Monitoring Report 2008 (UNESCO 2007), Nigeria has an adult literacy rate of 69% (78% for men and 60% for women) and of more than 22 million who are illiterates 65% are women. In addition, in the report it is stated that Nigeria stands the risk of not achieving the gender parity goal in 2015 or 2025. However, in the NPE, among the techniques to eradicate illiteracy in Nigeria special mention is made of the Regenerated Freirean literacy Model. This paper presents Freirean Conscientization literacy model as a necessary instrument for transformation and empowerment of Women in Nigeria

The Case for women

It is a known fact that in the third world including Nigeria, illiteracy rates among women are higher than those of their male counterparts. Thus, in the highlight of Education For All (EFA) Global Monitoring Report 2008, it is stated that, “illiteracy is receiving minimal political attention and remains a global disgrace, keeping one in five adults (one in four women) on the margin of society”. Also, in the Hamburg Declaration (CONFINTEA V, 1997), No. 11, it is stated among others that

In every society literacy is a necessary skill in itself and one of the foundations of other life skills. There are millions, the majority of whom are women, who lack opportunities to learn or who have insufficient skills to be able to assert this right. This will often imply the

* Department of Continuing Education, Obafemi Awolowo University, Ile-Ife, Osun State, Nigeria, synosuji@yahoo.com, snosuji@oauife.edu.ng

creation of preconditions for learning through awareness- raising and empowerment. Literacy is also a catalyst for participation in social, cultural, political and economic activities and learning throughout life.

In Declaration 13 captioned “Women’s integration and empowerment”, it is included that priority should be given to expanding educational opportunities for all women.

In the Fourth World Conference on Women in 1995 (Beijing Declaration), the concept of women empowerment featured very prominently. But one needs to ask what is meant by empowerment. Can one person disempower or empower another person? Put in another way, is it possible for the menfolk to empower or disempower the womenfolk? One could agree that the menfolk could help the womenfolk to attain empowerment by according them some respect and dignity. This means that when the menfolk marginalize, relegate to the ground, oppress and deny the womenfolk recognition, and the womenfolk internalize the low status accorded them, these result in disempowerment. This is what Freire calls ‘culture of silence of the dispossessed’. However, Olakulehin and Ojo (2006) rightly accept the fact that illiteracy remains at the centre of women empowerment problem in Nigeria. According to Japan- ESCAP Cooperation Fund (n.d),

The education of women is particularly valuable as a strategic investment in human resources, as the social returns are high. The education of women and girls has a tremendous impact not only on their own development, but also on that of their families and communities. It acts as a catalyst in virtually every dimension of development and poverty alleviation, with outcomes such as reduced fertility, reduced infant mortality, improved child survival, better family health, increased educational attainment, higher productivity, and general improvement in the nation's economic situation.

It is therefore necessary that the womenfolk should be liberated, specifically through Freirean literacy model in order to attain empowerment themselves.

Adult Literacy in Nigeria

Adult Education in the organized western sense started in Nigeria as a free enterprise of the Muslim and the Christian religions bodies. About the 14th century, some Muslim traders and missionaries came in contact with the northern part of what is now called Nigeria and introduced literacy education in Arabic. The intention was to enable the people read the Qur’an in order to facilitate their conversion. In the same vein, the Christian missionaries as from 1842 introduced literacy as a means of enabling the new converts read the bible and other religion handouts. Thus, each missionary body realized that the best way to evangelize the “heathens” was through literacy education.

The British colonial master initially was not interested in education including adult education in Nigeria, hence it was left a free enterprise of the missionaries bodies. The official participation of the British colonial master in adult education including literacy was marked by the official launching of the

Mass Education in 1946 and appointment of Mr. A.J. Carpenter as a Mass Education Officer. Consequently, adult literacy classes were carried out in some parts of the country while literacy materials were prepared for the exercise. Since the forties adult literacy of one type and another has been going on in the country. The founding of the Nigerian National Council for Adult Education (NNCAE) in 1971 provided a great fillip to the course of adult education as it has been fighting hard towards the promotion of the enterprise. Unfortunately, not much has been achieved because of insufficient political will and financial support from the governments, hence illiteracy has not been given strong fight in the country.

Literacy basically means the skill of reading, writing and computation of numbers. A literate is a person who can read, write and compute in a language while an illiterate is one who cannot. Literacy, however, is not a universal skill because a person may be literate in a language situation without being literate in another language situation. Thus, a literate is one who has the skill as it relates to the language of their social group.

At times, literacy skill is conceived as an end itself, but this should not be the case, hence the bifurcation of the concept into traditional and functional variants. Thus, while traditional variant is defined as acquisition of mere literacy skill, that is, literacy for its own sake, the functional variant is conceived as being tailored to a practical end, be it social, economic or otherwise. According to Nyirenda (1996, p. 11) features of functional literacy include specific target groups of illiterates working within a specific economic activity; the human capital theory which considers education as an economic investment; and limiting functionality to improved vocational skills. However, the Teheran legacy (functional literacy), which was seen narrowly in terms of development of technico-occupational and economic skills, was redefined as the development of deepening self-awareness and critical self-reliance in adults. According to Freire (1972 a & b), literacy should be a Cultural Action for Freedom and the best Pedagogy of the Oppressed. Or as observed by Mokonzi (2008, p. 146), acquisition of literacy should not be merely for learning to read, write and add up, but also as a process through which people learn to make a critical analysis of various problems and to change reality. In a nutshell as expounded by Japan-ESCAP Cooperation Fund (n.d),

Literacy is not merely about basic skills of reading and writing; it is about providing individuals with the capabilities for understanding their lives and social environment as well as equipping them with problem-solving skills. Literacy, therefore, is a foundation of human resources development and is critical to alleviating poverty and to enhancing the general quality of life of the people.

Freirean Conscientization Literacy Model

Conscientization is, according to Freire (1972a, p. 51; 1972b, p. 15), people learning to achieve a deepening awareness of the socio-cultural reality which shapes their lives and taking action to transform that reality. To an adult educator, conscientization should mean leading illiterate adults to identify their socio-cultural and economic problems and (the students) thinking out for

themselves how to solve the problems. So, to conscientize is to make a person or people have a critical and conscious awareness of limiting situations and working towards recreating the situations. The end product of conscientisation is the ability to transform one's environment through action and reflection (or praxis). Without identifying a problem one cannot think out a solution and thinking out a way without solving the problem does not transform a situation. Thus, identification of any oppressive element of reality, a realization of a way to solve it and the actual solution constitute the meaning of conscientization. Therefore, conscientization literacy model means using literacy teaching to prop-up critical awareness and self-reliance towards the solution of existential problems that are concomitant with life.

Dialogue is the chief means of conscientization model, through which consciousness is raised and learning is achieved (Nyirenda, 1996, p. 6). For Freire dialogue means united reflection and action between the facilitators and students and between students and students themselves. Through this dialectical relations and encounter learning is attained and empowerment is generated.

Conscientization Method as an Empowering Process

The Freirean method has three stages: pre-literacy, literacy and post-literacy. Stage one is tagged the study of the context. At this stage, a facilitator through probing and prompting questions leads the class to discuss the context in which they live in order to determine words and the problems confronting them. This involves a free discussion by all members of the class including the facilitator. In this preliminary stage, the class explores their surroundings, identifying obstacles to development and examining the participants' motivations. This stage is intended to lead to the development of a literacy programme focusing on the problems of the people (Mokonzi, 2008, p. 146). In stage two (literacy), the generative words and topics that feature during the stage one are taken note of and discussed. For instance, Ojokheta (2007) in his study using three different centres in the city of Ibadan, the generative words were resources, money, abundance, crude oil, stealing, pocket, begging, plenty, poverty, suffering, frustration, crying, hunger, crisis, dying, death. These generative words came out of the classes' discussions on the themes: mismanagement of the nation's resources, leadership corruption and political crises in states. The generative words having emerged from the class discussions will make the learners to be emotionally involved. Stage three is the actual process of literacy training. It comprises three sub- stages: motivational sessions, the development of teaching materials and literacy training (Ojokheta, 2007).

Using conscientization Literacy Model in teaching literacy to Nigerian women requires the facilitator taking the learners through the three stages. In the preliminary stage, through probing and prompting questions, the learners are led to take part in the discussions that should focus on the problems of the women. For instance, themes, such as, family planning, environmental pollution, political participation, mismanagement of community resources and election rigging are topical. Facilitators need to encourage learners to take part in the preliminary stages by exploring their surroundings, identifying the obstacles and suggesting solutions. In stage two, the generative words that feature during the preliminary stage are discussed. Learners actively taking part in the discussion

are enabled to analyze their social situation thereby attaining critical understanding through what Mokonzi (2008) calls consciousness-raising literacy.

For instance, Daigre (2000) suggests investigation stage in which the facilitator gets to know the local community to discover its 'vocabulary universe' of important words and generative themes. Stage two explores and contextualizes the generative themes, breaking words into phonetic groups for reading and writing; and problematisation which represents the themes as, for example, political problem demanding collective action. Lloyd (1972, p. 9) sees the need for an interdisciplinary educational theme, including a linguist, sociologist and psychologist to move into the community to study the living contexts of the illiterates, and with their assistance determine both the words to be used and the key issues, problems, and aspirations of the community. These methods, therefore, portray a new view of literacy as reading, not only the word, but the world.

From selected studies on successful implementation of the Freirean Pedagogy in Latin America, Prins (2001, pp. 55-69) reports that success was achieved due to the dynamic interplay between the critically engaging group dialogues and the reading and writing that fed, extended and reflected the meanings and the reality of the world of the participants; relationships of mutuality, focus on generative themes and critiques, assumption of ability to learn, effective encouragement, using students' own language, and explicit explanations of print-speech relationships. In addition, the facilitators were committed to social change, had pedagogical and cultural knowledge and were committed. Prins stresses the importance of teachers' background and education towards effectiveness and success in the Freirean Literacy Model.

Conclusion

Literacy should not be conceived merely in terms of attainment of the skill of reading, writing and computation of numbers or as an exercise in alphabetization. It should be a means through which people read their worlds through the words, resulting in attainment of regeneration and empowerment. Consequently, this paper sees the Freirean Literacy model as an empowering process for Nigerian Women. However, for the success of the Freirean conscientization literacy model there is much need for committed professionals.

References

- CONFINTEA V (1997). *The Hamburg Declaration on Adult Learning*. Fifth International Conference on Adult Education 14 - 18 July 1997. Retrieved June 20, 2008 from <http://www.unesco.org/education/uie/confintea/declaeng.htm>
- Daigre, E. (2000). Towards a Critical Service-Learning Pedagogy: A Freirean Approach to Civic Literacy. *Academic Exchange Quarterly* 453, Winter. Retrieved March 10, 2009 from http://findarticles.com/p/articles/mi_hb3325/is_4_4/ai_n2880_4ac_6168

- Federal Republic of Nigeria (2004). *National Policy on Education, (4th Edition)*. Lagos: NERDC Press.
- Freire, P. (1972a). *Cultural Action for Freedom*. Harmondsworth, U.K: Penguin.
- Freire, P. (1972b). *Pedagogy of the Oppressed*. Harmondsworth, U.K: Penguin.
- Japan- ESCAP Cooperation Fund (n.d). *Promoting Women's Human Resources Development Through Adult Literacy Programmes*. Retrieved March 17, 2009 from <http://www.unescap.org/jecf/p07women.htm>
- Lloyd, A.S. (1972). Freire, Conscientization, and Adult Education. *Adult Education*, Vol.23 (1), 3-20.
- Mokonzi, G.B. (2008). The Need for Consciousness- raising Literacy in the Democratic Republic of Congo. *Adult Education and Development*, 70, 139-151
- Nyirenda, J.E. (1996). The Relevance of Paulo Freire's Contributions to Education and Development in Present Day Africa. Retrieved March 11, 2009 from <http://archive.lib.msu.edu/DVM/African> Journals/pdfs/africa media review/vol 10 no 1/jamr 010001002.pdf.
- Ojokheta, K.O. (2007). Paulo Freire's Literacy Teaching Methodology: Application and Implications of the Methodology in Basic Literacy Classes in Ibadan, Oyo State, Nigeria. *Adult Education and Development*, 69, 111- 120.
- Olakulehin, F.K & Ojo, O.D (2006). Distance Education as a Women Empowerment Strategy in Africa. *Turkish Online Journal of Distance Education*, 7 (1), 149-154. Retrieved February 2, 2009 from <http://tojde.anadolu.edu.tr/tojde21/index.htm>
- Osuji, S.N. (1984). Some thoughts on the Provisions for Adult and Non- Formal Education in the National Policy on Education. *Adult Education in Nigeria*, 9, 1-12.
- Prins, E. (2001). Critical Perspectives on Women's Literacy Education in Latin America. *Adult Education Quarterly*, 52 (1), 55-69.
- UNESCO (2007). EFA Global Monitoring Report 2008. Retrieved January 15, 2009 from <http://unesdoc.unesco.org/images/0015/001547/154743e.pdf>
- United Nations (1995). *Beijing Declaration*. Fourth World Conference on Women, Beijing, China, September 1995. Retrieved July 4, 2008 from <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/platform/declar.htm>

THE IMPORTANCE OF LIBRARY AND INFORMATION RESOURCES ON WOMEN'S EDUCATION IN NIGERIA.

*Tinuade Olubunmi ADEWALE**

ABSTRACT

Women and girls' education in Nigeria has attracted international attention since the inception of African Girls' Education Initiative (AGEI) sponsored by United Nations Children Education Fund (UNICEF) to which some selected African countries including six target states in Nigeria are signatories. The national literacy rate for females in Nigeria is only 56% compared to 72% for males and in the six target states under UNICEF/African Girls' Education Initiatives, the female literacy, enrolment and achievement rates are much lower. The inadequate implementation of 1981 National Policy on Education reportedly caused and among others, by rapid population growth, insufficient political will, a long period of undemocratic governance and poor management of scarce resources that had all constituted negative factors against national literacy rates for women in Nigeria. This paper outlines the role of libraries and information centers in creating educative and informative awareness for women in both urban and rural Nigeria. Factors militating against female literacy in Nigeria such as early marriage and teenage pregnancy, poverty, cultural and religious biases, gender bias in context, teaching and learning processes are fully discussed in the paper. Unavailability and inadequate gender-sensitive library facilities, resources, services and operating hours were identified in the paper as the major problems that handicap the easy access for females to library and information resources in Nigeria. Using both descriptive and analytical research methods, the study reported in this paper investigates the level use and information flow among 250 selected universities undergraduates and 100 female civil servants in Northern and Southern states of the country. Study findings show a need to promote a gender-friendly library environment in Nigeria, while suggestions on how libraries could serve as important resource for advancing national female literacy are outlined.

INTRODUCTION

Education is a human right and an indispensable element for economic and social progress. It is also the greatest foundation for woman empowerment and an essential tool for reaching the goals of gender equality, rapid national development and peace in the country. Education in Nigeria is a major challenge because out of the 114 million people in the country, 75% of the males against 56% of the women are literate (can read and write) and in certain states the female, literacy, enrolment and achievement rates are much lower. Many factors are attributed to why women (particularly the girls who would normally be between the ages of 10 and 16 years and by the educational system in Nigeria should be in secondary schools) are far behind including, poverty and economic issues, early marriage and teenage pregnancy, inadequate school infrastructure, cultural and religious biases, gender bias in content and teaching and learning processes and poorly qualified teachers (UNICEF/HQ92-0095/GIACOMO PIROZZI) others include poor parental support for girls education, society poor attitude toward girl child education, irrelevance of the curriculum used in

* PRINCIPAL LIBRARIAN, HEZEKIAH OLUWASANMI LIBRARY, OBAFEMI AWOLOWO UNIVERSITY, ILE -IFE, NIGERIA, E-mail: dotunike@yahoo.com

schools, poor female participation in studying the sciences, female poor self-concept and poor link between education and employment (Phebe Jatu, 2008)

The inadequate implementation of 1981 National policy on education reportedly caused among others by rapid population growth, insufficient political will, a long period of undemocratic governance and poor management of scarce resources that had constituted negative factors against national literacy rates.

Inability of donor agencies and international organization to fulfill the promises they have been making over the years is the greatest among three reasons identified by countries like Nigeria that are yet to bridge the girl child education gap and universal education. Some of these organizations include DFID, UNESCO, UNICEF and the World Bank just to mention a few. But going by the recent trends, even the most difficult situation have been turned around into success stories. To be specific Department of International Development (DFID) says it is providing a \$26 million grant which will directly benefit girls and boys in six educational disadvantage Northern states of Nigeria i.e. Bauchi, Jigawa, Niger, Borno, Sokoto and Kastina states would benefit from the pilot education scheme which is expected to last for 18 months. It is not surprising that DFID sinking so many grants in the Nigerian education system. This is because Nigeria ranks third trailing behind India and Democratic Republic of Congo (DRC) on DFID 25 priority countries.

In 2001, Nigeria joined the African Girls' Education Initiative (AGEI) UNICEF together with the Nigerian government and its partners are involved in the following:

- (a) Raising national awareness on girl's education through public awareness campaigns, rallies, and seminars.
- (b) Building schools' technical capacity to develop girl-friendly school environments, and helping communities to sustain girls' education.
- (c) Collaborating with Government and other stakeholders in reviewing existing curriculum and teaching materials for gender sensitivity.
- (d) Promoting the employment of more female teachers to serve as role models and increase parents' confidence that their female children will not face sexual harassment in school.
- (e) Promoting the development of pedagogical skills that will enhance the participation of girls and improve learning outcomes.

KEY ACHIEVEMENTS

UNICEF has supported the Nigerian Government in the following initiatives:

- (a) Development of a National Policy on Education that acknowledges the need to equalize educational opportunities between girls and boys.
- (b) Launching of a Universal Basic Education programme that will focus on improving access, retention, and quality of curriculum delivery for nine

years of formal education. Early, childhood care and development, pre-primary education, adult literacy, and education of all under reserved groups, including girls, are integral components of the programme.

(c) Collaboration among key governmental institutions and other partners, including local communities in the six target states to plan implementation and monitoring of the AGEI {Giacomo Pirozzi, 1992}.

In spite of all these efforts, female education remains a challenging problem. The situation is worse in northern Nigeria where school enrolment is particularly low and the gender gap between boys and girls is sometimes as high as three to one {Phebe Jatu, 2008}. Woman access to education is now seen not only as empowering but also an important tool in challenging male dominance or supremacy and improving the national female literacy rate without access to education, women are denied the knowledge and skills needed to advance their status in the society. Through education the woman and societies stand to gain economically. In addition, educated mothers usually have smaller families with healthier and better-educated children.

Peter-Omale (2005) asserted that in Nigeria, female enrolment exceeded those of male at primary and secondary school in southern part of Nigeria but the reverse is the case in tertiary institutions. Ndoekong (2004) claimed that women education is central to the development of any society. Educated women contribute in diverse ways such as politically, academically, economically and socially to the progress of the society. Similarly, a related WHO position paper (1995) stressed the importance of education reduces women's acceptance of traditional practices that may be harmful to health and help them to combat the barriers for women to improve their lives. Moreover, educated women are more likely to seek better health care for themselves and their children, to have increased opportunity for paid employment that benefits the entire family.

IMPORTANCE OF LIBRARY RESOURCES IN NIGERIA **WOMEN EDUCATION**

The library as a depository of knowledge or information attracts patronage across gender distribution. Anderson and Skot-Hausen (1994) averred that libraries can and should understand themselves especially in our times as "social motors". In this context, the library assumes the position of a stimulant, enhancing centre or the driving force of knowledge development in the learning process. Therefore libraries should present enabling environment for their clientele without any discrimination.

Bankole and Eboiyehi (2003) suggest that low level of women education is a limiting factor in everything that women do in Nigeria. The reason being that knowledge acquisition is an essential factor in the individual socio-economic status. This means that if we want to increase the status of women, they should be provided formal education, which is closely tied to a functional library. It is therefore important to closely audit library operations as it affects women education. All impediments to women access to the library and its resources have to be reviewed or totally removed in order to create equitable opportunities for male and female.

Promoting women education must be a central concern of all stakeholders of education in Nigeria and efforts must be made to improve teaching achievements, school effectiveness, education management and issues of library resources mobilization. The library is one of the learning points apart from the classrooms. The library is central to other faculties of any academic institution. Therefore efforts should be made to improve facilities and services that stimulate learning and which would specially encourage women education within the library environment. This is because libraries can play an immense role in the educational development of women by making their service delivery gender sensitive to accommodate and encourage more women to use their resources

PUBLIC LIBRARIES AND WOMEN EDUCATION IN NIGERIA

Library services specifically targeted at female education in Nigeria are generally few. However, the public library stands out as the most appropriate channel for imparting information to the populace in both urban and rural areas.

The public library is the people's university. It is the intellectual centre of any community. In the rural areas providing community information to help people attain political maturity and functional literacy, thus bridging the information gap between the rural and urban areas (Okoye 2005). Public libraries provide information essential for the progress of commerce industry, politics and education. It also makes research possible, aids solitary students in their investigation and provide relaxation for every class of the population. In Nigeria, public libraries are established, funded and maintained by state and local governments. This is the type of library that is readily available for the female civil servants in Nigeria. Many of these female civil servants need books, journals magazines, dailies and other library resources to update their knowledge, write papers for seminars and conferences in their ministries, organize talk and prepare inter ministry symposium. Some of them even go for higher degrees through distance learning programmes to elevate their status. (Adewale et al., 2006)

LIBRARY RESOURCES NEEDED FOR ADVANCEMENT OF WOMEN EDUCATION

1. ICT complaint library with Internet and Online Information
2. Reference materials such as Dictionaries, Manuals, Handbook, Bibliographies, Directories, yearbook, Atlas, Gazette etc
3. Core Textbooks and Magazines, Journals etc.
- 4.(a) Nigerian government Document or publications
(b) Other African countries' government publications
(c) International agencies publications e.g. WHO, UN, UNO, UNICEF etc.
5. Audio materials such as Video recorder, Cassette, Television, Projector, Slides etc.

6. Brochures and Fliers
7. Posters on Notice Boards
8. Librarians (Professional Staff}

OBJECTIVES

1 To find out whether they are established and well equipped and public libraries for women education advancement in the selected universities and civil service studied.

2 .To examine the collections in these libraries and investigate the level of library use and information flow among the selected undergraduates and the civil servants.

3.To find out factors militating against library services for the students and the civil servants studied.

4. To suggest ways of improving user awareness and how libraries could serve as important resources for advancing national women education and literacy.

METHODOLOGY

(i) Target Group

10 universities were randomly selected out of the 53 federal and states universities in Northern and Southern parts of Nigeria for the study. 25 female undergraduates were selected using a simple random sampling procedure from each university.

Similarly 10 female civil servants from 10 out of 36 states of Nigeria were also selected using a simple random sampling procedure. This is a total of 250 female undergraduates and 100 female civil servants constitute the research sample for the study

.(ii) Instrument

A 15 item questionnaire tagged Importance of Library and Information Resources on Women's Education in Nigeria (ILIRWE) was constructed and constituted as the only instrument used for data collection. It was made up of two sections: A & B

Section A: Focuses on information or data

Section B: Focuses on information or data to certain variables perceived to be responsible for importance of libraries and information resources on women's education in Nigeria

.Methods of Data Analysis

The data collected were analyzed using frequency count; mean score and simple percentages.

Results

The findings of the study are presented in Table 1-2

Table1: Percentage Distribution of Female Undergraduate against the Collections of their University Libraries and Percentage Distribution of Female Civil Servants against Collections of Public Library in their Neighborhood

s/n	Variables	Figures for Female Undergraduates	Percentages Female Undergraduates	Figure for Civil Servants	Percentage for Civil Servants
1	Core textbooks	225	90%	50	50%
2	Journals	125	50%	20	20%
3	Newspaper Clippings	180	67%	10	10%
4	Reference, Materials, Dictionaries, Encyclopedias manuals, Directories, Handbook Bibliographies.	200	80%	60	60
5	Audiovisual materials: Radio, Television, Cassette, Slide projector, video recorder Photocopiers, computers etc.	25	10%	2	2%
6	On-line Information/Internet services	175	70%	30	30%
7	Library Activities (a) library week (b) seminars/training (c) Book exhibition, Book fair excursion etc.	50	20%	7	7%

The data in Table 1 shows that 225 of the respondents representing 90% of the female undergraduates get their core textbooks in their university libraries. Only 125, of the respondents mostly postgraduates or 50% get the journal needed for their write up in their libraries. 200 respondents or 80% claimed they have used 2 or 3 items put under reference materials and majority of them mentioned the common area i.e. Encyclopedias and Dictionaries. Only 25 of the respondents or 10% that are mainly science students stated that they used audiovisual materials of their libraries.

180 respondents or 60% have used the newspaper clippings in their libraries and they confirmed their complementary advantages to books in their studies. 175 respondents or 70% have access to photocopiers and online

information because their university libraries have internet services. Only 50 respondents, Or 20% have been to Book fair or Book exhibition organized by libraries in their universities. Other library activities were not organized at all.

The data in Table 1 also show that 50 of the respondents representing 50% get the needed textbooks in their state public libraries. Only 20 or 22% of the respondents get available journals when needed. 10 or 10 percent of the female civil servants get the appropriate news paper clippings the appropriate. News paper clippings because the news paper are not regular. 60 of the respondents or 60% claimed to have used 3 or 4 reference materials in these public libraries mostly Directories, Dictionaries, Encyclopedias and yearbook. Only 2 respondents or 2% stated that they saw video recorder as an audiovisual in their state library. 30 respondents or 30% have used photocopiers and had access to internet facilities in their public libraries 7 respondents or 7% have been to Book fair and Book Exhibition. Other library activities are not organized at all.

Table 2

Mean Response Distribution of the Challenges facing Female Undergraduates and Civil Servants against Flow of Information and Library Usage.

S/n	Variables	Female Undergraduates	Remark	Female Civil Servants	Remark
1	Location of the Library	2.26	High	0.75	Low
2	Conducive environment (a) ventilation (b) Lightning (c) furniture	2.50	High	1.70	High
3	Opening Hours of the Library	1.32	High	0.70	Low
4	Organisational Problems	0.80	Low	2.04	High
5	Funding/Available Resources	2.70	High	0.95	Low
6	Available collections on women's issues	0.92	Low	0.25	Low
7	Women section/unit	0.02	Low	0.00	Low
8	Awareness of Library collections/Activities	1.27	High	0.38	Low
9	Family commitment	0.64	Low	1.38	High
10	Attitude of Library staff to women	0.75		0.01	Low

The analysis presented in Table 2 is highly comparable. Responses with high mean are considered the most serious factors militating against flow of information and library usage of female undergraduates and civil servants in the area of study in Nigeria.

DISCUSSION OF RESULT:

The findings of the study show that:

1. There are more library resources in university libraries than the public libraries in the state and local government headquarters.
2. Women units and materials on women issues are not available in both the public and academic libraries for Nigerian women.

3. Problems of unawareness of library collections, family commitment, unfriendly attitude of library staff to women are the most critical problems facing the flow of information and usage of library resource by Nigerian women.

CONCLUSION AND RECOMMENDATION

The findings of this study show that library policy should take gender issue into consideration and encourage active women integration and participation in academic activities.

It is recommended that:

Libraries should make their programmes and activities more gender-friendly. It can develop selective mobile delivery services for married women and nursing mothers who may not be able to physically visit the library or extend their opening hours to public civil servants. Libraries should set up women units fully stocked with, resources on women issues and strictly for women. Crèche for keeping babies at token fee, praying room and changing room are other facilities libraries can provide to allow female users concentrate on their research and studies in the library.

Libraries should organize symposia and workshop for education officers to create gender awareness and mobilization, libraries in developing countries should intensify the development of electronic contents, online registration and access to library resources from remote locations as a way of enhancing gender equity in library use.

Finally, all levels of government, federal state and local government should fund libraries adequately to improve its importance in the educational development of women in Nigeria is well emphasized.

REFERENCES

1. Anderson, M and Skot-Hansen, D. translated by Peter Vodosek (1994). *Gesellschaft zu warden? Buch and Bibliothet*, 46 N0 8 657-658.
2. Adewale et al., (2006) Gender Sensitivity as a means of Boosting Female Use of Nigerian Tertiary Institutions Libraries. *Gateway Library Journa Volume 9(1) 2006, Page 60 -71*
3. Bankole, O.A. and Eboiyelu F.A. (2003) Formal Education, Women Employment and Poverty. *Gender and Behaviour: Ife Centre for Psychological Studies, Ile-Ife Vol I pp 94 -114.*
4. Jatu, Phebe (2008) Ethnography: A Viable Tool for Research on Girl Child Education in Northern Nigeria *The International Journal of Learning, Volume 15, Issue 4*, pp.171-180. Article: Print (Spiral Bound). Article: Electronic (PDF File; 579.332KB).
5. Okiy. R.B.(2005) Libraries as Strategies for Empowering Women for Greater Participation in a Democratic Nigeria. *Journal of Information Development 21(3) pp. 221 – 225.*

6. Peter-Omale, Funmi (2005) Making Difference in a Girl-Child. *This day Newspaper*, September 12 Volume 11 in No 3795 page 21.
7. PIROZZI, Giacomo – UNICEF/HQ92-0095
8. Udoekong, Nduke-Obong (2004) *The Value of Women's Education in Contemporary Societies*. <http://www.sdnetwork.kabissa.Org/nduke.Htm> 29/4.05
9. WHO. Gender and Health (1988) Technical paper. WHO'S Position paper: *Women's Health Fourth World Conference on Women*, Beijing, China 4-15, September, 1995.

REPUBLICAN WOMANHOOD AND MOTHERHOOD IN TURKEY AND AMERICA IN THE WAKE OF INDUSTRIALIZATION AND THE REPUBLICAN PERIOD

*Tuba GÖNEL**

The Turkish Experience

In this paper, I intend to compare the diversity of female experiences took place in the 18th century America and during the modernization period in Turkey. Following the industrialization period, a huge diversity of female experiences eventuated.

Similar to the experiences of American women in the wake of industrialization, because of the changes caused by the Republican Period and the modernization movement in Turkey following independence, Turkish women were driven from the home and expected to defend modernization--which required female participation and visibility in both the private (social) and public (economic) spheres. Modernization, however, was not altogether acceptable to such a new democratic society like post-World War I Turkey, still accustomed to conventional, patriarchal principles which kept women at home, insulating them from moral contamination and other corrosive effects associated with the male world of business and politics.

Turkish Womanhood Betwixt and Between

The Republican period and the reforms that followed, “the equality of persons of all religions before the law” (Kadioğlu 645-661) chief among them, included a number of new roles for women which attempted to strike a balance between “traditional conservatism and extreme Westernism” (Kadioğlu 645-661). Ironically, prior to this, female roles in Turkish society were surprisingly “modern” and similar to those of America’s more conservative women of bygone days. As the influential and leading Turkish intellectual prior to the Republican period, Namık Kemal, has argued, Turkish women assumed “the role of preserving society’s traditions in the process of modernizing reforms” (Kadioğlu 645-661). According to the conventional wisdom, however flawed it might be from our post-modern point of view, the protections afforded women were considered “essential to [the] protect[ion] of women’s privacy and [to] keep them secluded as well as subordinated” (Kadioğlu 645-661).

Kemalist reforms would change this, forcing Turkish women into the public sphere in the interest of modernization and to promote the westernization of Turkish society as a whole. This new visibility for women in the young Republic that Atatürk established resulted in a different focus, Kemalist discourse moving away from so-called “public and private role dichotomies” (Kadioğlu 645-661). Ayşe Kadioğlu contends that visibility and the collapsing of public and private was potentially problematic for many women and, in hindsight, given to Orientalist and neo-colonial cultural presuppositions:

* tubagonel@hotmail.com

Colonial feminist and native Orientalist- Kemalist discourses have placed an unwarranted significance on the modern outlook of women. In so doing, they have shifted the argument away from universal feminist claims regarding public and private role dichotomies. The Kemalist discourse, furthermore, created an image of women who were burdened with the difficult task of maintaining a balance between being too traditional or being . . . --too modern . . . (Cited in Kadioğlu 645-661)

Similar to the tensions in American society a mere half century before indeed, the deep changes in politics, economics, and social convention that followed industrialization, Turkish society underwent similar changes, giving impetus to its own brand of feminist literature. In Turkey, its aims were not that different from the American feminist canon, providing women with opportunities for greater representation, self-expression, taking full advantage of the new spirit of free thinking, new educational opportunities for women as representatives of the new humanity and dignity assigned women as sharing some of the responsibility for the new society.

Republican reformism promised to end the subjugation and seclusion of women. However, owing to its decidedly male authorship, it proved less than liberating, Turkish women defined “as the breeders and educators of the new generations, i.e. ‘enlightened mothers of the nation’” (Durakbasa 195-203). Reform in Turkey, as in many countries, was male not female. An oral history of women in the Republican period has yet to be undertaken in earnest. What is known is inadequate and ineffective, limited to a small percentage of women. As Durakbasa argues: “The modernist (male) elite has defined the ‘required and sufficient degree of modernization’ over women’s bodies, behavior and social conduct” (195-203). Such analysis reveals the degree to which modernization was foreign to Turkish women who were being modernized by males.

Durakbasa also contends that fiction can be seen as more telling that history in the exploration and portrayal of the crisis of “true Republican womanhood” in Turkey and the conflicts Turkish women experienced. The case of Adalet Ağaoğlu, the famous novelist who wrote on Mevhibe Inonu is instructive:

Why have those women been the ones whose inner worlds have been the least of interest? Why haven’t they been written about with a deep interest of seeing and knowing? When they were written about, they were written merely from the angle that showed their social missions. The wife of a statesman, head of an association, volunteer nurse, corporal, teacher, the first lawyer, loyal wife, perfect mother. . . . “Those women” were women who could overcome all those “ill eyes” over them, without losing their balance. They were the ones who had to read in Latin alphabet the next day, although they were writing in Arabic script the day before; they were the ones who had to regulate the degree of intimacy with great caution and meticulous attention as they danced with men who were total strangers to them; those who looked properly dressed although they gave up the

yashmak and carshaf. . . . Even if the Great Principles of the Republican Revolution and the leaders of those principles were backing you, still these were not deeds easy to accomplish. . . . Now, it seems easy to tell. (195-203)

Like the American woman, who had to leave her secure sphere, the home, the Turkish woman had to give up her traditional status, even her clothes, to be reborn into a new and unfamiliar social context, defined as the “new woman”. The tensions these new women lived under would never let up because the Turkish Republican discourse invited women to be a little of both--modern and yet traditional. On the one hand, women were expected to be the agents of modernization by obtaining more education and becoming more visible. On the other hand, this often entailed little more than making a good appearance next to their husbands in the tradition of goodly military wives or handmaids of government bureaucrats and diplomats. As the architect of the Turkish Republic put it: “The duty of the Turkish woman is raising generations that are capable of preserving and protecting the Turk with his (or her) mentality, strength and determination. The woman who is the source and social foundation of the nation can fulfill her duty only if she is virtuous” (Stephenson 148).

The New Woman in Turkey and Class

Similar to American society in which classes of women emerged during and after industrialization, the experiences of Turkish women show differences in terms of class. The experiences of aristocratic women and the women of the new middle class in Turkey differed greatly. Durakbasa has shown how the lifestyles and levels of independence of two women, Lütfiye Hanım and Nimet Hanım, varied greatly. Lütfiye Hanım was a member of an aristocratic family, harking back to the Ottoman upper classes, whereas Nimet Hanım was one of the “representatives of the new middle class in the making during the early Republican Period” (Durakbasa 195-203). Nimet Hanım and her husband were both teachers in government service. Lütfiye Hanım was the wife of a diplomat and led an independent and professional life as a famous tailor in Istanbul. The following paragraph illustrates Lütfiye Hanım’s independence, self-courage, her place in the high society compared to that of Nimet Hanım and for whom her husband’s life and dependency upon him was everything:

[Lütfiye Hanım] could run a business in her own apartment in which she hired a group of young women who helped her in various stages of the tailoring. She had an authority over the customers and told various stories about how she could be selective in accepting a customer’s orders. It is also interesting that Lütfiye Hanım did not tell much about her husband and the intimacies of her life with her husband, keeping this as a reserved part of her life. Nimet Hanım, on the other hand, told about her life as an extension of her husband’s sociability and her husband’s professional position as superior to hers, as the husband, being a headmaster and later and inspector of the Ministry of Education, could strengthen his position as the head household by his various connections to be the civil bureaucratic staff in various towns where they were on duty. (Durakbasa 195-203)

The so-called “new women” was a product of her class. Some preferred to be teachers, others chose to be engineers, doctors, artists, etc. One striking similarity that “new women” had in common was the degree to which “their modernist outlook and personality” (Durakbasa 195-203) was a product of strong father figures rather than influential or doting mothers. Many such “new women,” Durakbasa argues, were educated by their fathers who “were far more educated than mothers and were the representatives of modernity in the household” (Durakbasa 195-203). Fathers took active roles “in the socialization of children” (Durakbasa 195-203) and created a new type of women closely associated with the male-dominated, social context and the male discourse, giving birth to what might be called “the patriarchal woman.”

These women, still present in society today, regard the extra attention from men as their social privilege. They are proud of being women, on the condition that they have the approval of patriarchy and meet the needs and expectations of the patriarchal status quo. Female careerism and professional life for Turkish women, Durakbasa explains, was “directed according to the modernist-nationalist ideology of the young Republic” (Durakbasa 195-203). Hayrunnisa Koni is a case in point. Hayrunnisa Hanım, whose father was an engineer, wanted to follow in his footsteps even though she was discouraged by her teachers and who believed that technical professions were not appropriate for woman. She was expected to be an educated and a well-qualified wife, competent enough to educate the next generation but not to design a bridge or roadway. After her schooling, she was expected to study philosophy and become a teacher--a new woman, schooled in the art of conformity, she became a teacher but not an engineer. She might have been an engineer, but chose instead something better suited to her gender and for the greater Republican good.

Even in the social context of modernization, the new woman’s chief duty lay in balancing the social relationships of men and women. If the new woman was to control herself and others in public, regulate public relations in the light of male-prescribed female roles, if her real place in the social, educational, and political sphere was merely in the interest of male self-improvement, if her role in the Republic was still to nurture its male leadership, what had changed?

The American Experience

As Mary Ryan dramatically states, nineteenth-century American women were both physically and socially isolated from the outer world, in other words from the world of men. However, surprisingly, women, despite being secluded and repressed, were still influential even though it was an indirect influence managed through their husbands and children. Nineteenth century middle-class women were indirectly connected to and influential on society through persuasion, kindness, gentleness, affection and their “sweet temper” and “forgiving spirit” (Ryan 190). Men were directly connected to the world for the sake of profit while women created strong emotional bonds and cooperated to improve the conditions of all female workers and femininity in the patriarchal society in which “a whole theory of being had been constructed around gender differences, a veritable anthology of sex” (Ryan 191). In the family, whose

members were gradually separating from each other, men were employed outside the home, while women were associated with domestic roles, which were more privatized but less social and communal (Ryan 191). This reconstruction of roles around gender differences, however, strengthened women in the “private family strategies” (Ryan 191).

Female Seclusion in America

Excluded from social life, women were, metaphorically, imprisoned in their homes, which was regarded as the most comfortable and secure space for women. The next level of gender discrimination and female isolation were the daughters who accompanied their mothers in this social imprisonment. Ryan argues that the reason for such strong mother-daughter ties was the similarity of the female experiences. The sex distinction drove daughters to share their mothers’ submission, seclusion and isolation as well as a tendency for kindness, gentleness and affection.

The expected personality and role of daughters already foreshadowed the fact that their future state would be that of their mothers. The following was considered sage advice to mothers of the period: “When your daughter is old enough to be your companion and friend allow her to participate in your cares and duties. It is the affectionate daughter and kind sister who will make the self-denying wife, and devoted mother” (Ryan 193).

The emotional dynamic formed by the ties between the same sex resulted in a premarital crisis and negatively affected marital relations since it was a challenge for women to shift the “emotional forms from one sex to another” (Ryan 194). Still, it is important to indicate that not all the nineteenth century middle-class marriages were influenced by such same-sex, mother-daughter bonds and homo-emotional, homo-social feeling. Nonetheless, the influences are still of great importance to “illustrate the potential for marital tension that was built into the structure of gender at mid-century” (Ryan 196).

Mary Ryan illustrates the limited world and experiences of the female through the diaries of Lavinia Johnson, who like many other women of her time, mentored the “narrowness of women’s society” (Ryan 197), “discarded the possibility of communicating with her husband” (Ryan 196). Lavinia devoted herself to her children and her secure space, her home, and she herself explains: “What a wilderness would this world be without my children, I should have none to love, nor anybody to take care of me” (Ryan 197). Ryan continues:

To women like Mrs. Johnson, women’s sphere enclosed the life cycle and provided its own consolation in the loving bonds between mother and daughter. She had no sympathy for those who would break free of these bonds of womanhood. She scorned the female reformers as one who ‘aping mannish manners . . . wears absurd and barbarous attire, who talks of her wrongs in harsh tone, who struts and strides, and thinks that she proves herself superior to the rest of her sex.’

Female as Contributor to Home and Public Life

The predetermined roles of man as “breadwinner” (Ryan 199) who “brings food into the house” and of woman as “wise and frugal consumer who checks ‘that nothing goes wrongly’” (Ryan 199) in the house, resulted in changes in the economic activities of men and women. In the light of this, the middle-class woman, even though she was deprived of a direct influence on social and economic life, was surprisingly influential on industry, economy and the social structure of the time.

Through the industrialization period, it is obvious that women contributed to the family in many ways. While upper-class women were lucky enough to have the assistance of a servant, others, about 1 in 5 housewives, had to contribute to the family budget “by selling housekeeping skills to boarders” (Ryan 201).

Besides the (privatized middle-class) female manufacturers of small garment shops, which would be “driven out of business by large factories headed by male capitalists” (Ryan 205), women managed to be employed in one segment of the labor industry: domestic service. This arena included a great number of native-born women, and many others, who unwillingly had to submit to this form of work, which would eventually create classes of women

Fed up with the conventional expectations and the moral superiority which didn’t carry them to the higher ranks in the socio-economic structure, women decided to invest in female capacity, and transform their indirect contribution to society to a direct and influential form of participation. Ryan explains:

Surprisingly, despite the successful cooperation of the upper-and middle-class women and their efforts to increase the social awareness and productivity of working-class women, they still did not receive the importance and value they deserved. Nineteenth-century American women of the period were still confined within the limitations of the conventional social structure.

The contradictions and the emotional frustrations that most nineteenth century middle-class women felt are dramatically illustrated in the following poem:

There is a love far holier than the rest,
The yearning love which fills a mother’s breast,
Burns with the babe whose little, wailing moan
Asks aid and pity in a world unknown.
Still clinging closer as advancing years
Enlarge her hopes and multiply her fears,
Chidding the truant with beaming Joy,
That he who grieved her is her darling boy.
In manhood flush, in fevers wasting flame,
But most in grief, in sorrow, and in shame.
In mother love her precious little child attends
To human toil angelic lustre lends,

Cheers the pale wanderer at his parting breath
And pieces even beyond the gate of Death. (Ryan 219)

During the period the very concept of what constituted a “home” was changing. As Mary Ryan points out:

By the 1820s, men and women of the urban bourgeoisie were coming to see households as more than just lodgings. The ‘home’, their own term for the domestic setting, had become for them a pillar of civilization, an incubator of morals and family affections, a critical alternative to the harsh and competitive world of trade and politics. The home was based on a particular configuration of family members: woman at home, man at work, children under maternal supervision or at school. In this psychological form, it embodied the emotional self-sufficiency of the conjugal family and the suitability of women to private life; as material setting, it elaborated the physical elements of the household into an embellished inner space cut off from the public world. Consequently, women were centrally implicated in the limitations of nineteenth-century social organization that these historians have described. (Ryan 217)

Besides the many restrictions imposed on women by patriarchy, it was the “sexual inequality of wages that generated the most forceful and direct criticisms of the gender system” (Ryan 225). As contributors to the home economy and the producers of children as workers in the capitalist system, American women of the period were awake to the importance of race and national pride, indeed the idea that “No race can be strong until it is proud of itself” (Ryan 222). Many female writers invited women to enjoy the privileges of being women, “unburdened by private responsibilities, free to travel the world and courageous enough to mount public podiums” (Ryan 229), and criticize “why sex should deny half the human race the same autonomy and status” (Ryan 229).

The Diversity of Female Experience in America

Following the industrialization period, a huge diversity of female experiences eventuated. While the middle-class women were to stay in their secure place at home and properly control it, working-class women were driven out of their homes for the sake of earning a living. When the old, traditional economy of home-made products was replaced by large-scale industrialization, women had to contribute to the home economy by working outside of the home, a new women’s sphere, which would create “a sex-segregated labor force” (Ryan 204).

The ethnic origins of working-class women alarmed some intellectuals of the time. The economic difficulties lowered the quality of social life, which would influence not only the period but also future generations. The fear was that working-class women, and even the wives of prosperous artisans, were more concerned about money than the quality of child-rearing and housekeeping.

The emergence of occupational opportunities for women, however, did not liberate them from their traditional roles at home. In addition to their responsibilities in the outer world, they were still responsible for “keeping house in the tenements in any circumstances” (Stansell 49). As Catherine Sadgwick explains: “Even the better houses of the poor are discouraging to women. . . . They get wearied out with their necessary work, and have no strength or time left to clean a house that always wants cleaning” (Cited in Stansell 49).

Besides the growing economic burdens that overwhelmed working-class families, parents had to worry about the moral development of their children, one and all forced to cope without the advantages of middle-class, Victorian husbands and wives. The children, regardless of their need for parental affection and moral education, were sent “to work in many different combinations of wage earning domestic labor and paid work” (Stansell 53), and their experiences out of the home led them to the attractions of city life.

The number of working-class families and resistance of working-class women to the ideals of middle-class family life, as well as the fact that most working-class women were immigrants, or African American, tore at the very fabric of American society, threatening to outnumber and outwit elites according to social reformers like Gilman.

The aforementioned very brief outline of key aspects of Turkish and American female life and Republican sensibility point to a number of important contact points.

In my conclusion I want to mention the relationship between the changes in social scale and the products motivated by these changes. The Turkish Republic underwent similar changes in social, economic and political life, giving impetus to a decidedly Turkish form of feminist, reformist literature. Not unlike their American, Republican predecessors, the object of such Turkish feminist writing was to open the way for women in Turkey to have the same opportunities and freedoms as men and help in the creation of a modern, Islamic Republic like no other in world history. In both societies, works have been produced to criticize the respective patriarchal cultures, to focus on issues vital to women as individuals, as wives, and as mothers, as well as other issues common to all regardless of gender—social, economic, and political reform, education, and the need to eradicate class and racial distinctions.

WORKS CITED

- Kadioglu, Ayse. "Women's Subordination in Turkey: is Islam Really the Vallian." The Middle East Journal (1994): 645-661. <<http://www.findarticles.com/p/search>>.
- Durakbasa, Ayse, and Aynur Ilyasoglu. "Formation of Gender Identities in Republican." Journal of Social History 35 (Fall 2001): 195-203. <<http://www.findarticles.com/p/search>>.
- Ryan, Mary. P. Cradle of the Middle Class: the Family in Oneida County, New York, 1790-1865. Cambridge: Cambridge UP, 1981.
- Stansell, Christine. City of Women: Sex and Class in New York 1789-1860. New York: University of Illinois P, 1987.
- Wishy, Bernard. The Child and the Republic: The Dawn of Modern American Child Nurture. Philadelphia: University of Pennsylvania P, 1982.

Adı - Soyadı	Unvanı	Kurumu	E-posta Adresi
Abdullah ÖZDEMİR	Yrd. Doç. Dr.	Adnan Menderes Üniversitesi	aozdemir@adu.edu.tr
Abosede Oluranti Gbenga-Akinbiola		Osun State Polytechnic, Iree	
Ahmet ÇİFTÇİ	Prof. Dr.	Gazi Üniversitesi	aciftci@gazi.edu.tr
Ahu SAMAV UGURSOY	Arş. Gör.	Kadir Has Üniversitesi	augursoy@khas.edu.tr
Akhtar Hussain SANDHU		International Islamic University	akhtar.sandhu@gmail.com
Akif İNANCI	Prof. Dr.	<i>Marmara Üniversitesi</i>	
Alâeddin MEHMEDOĞLU	Prof. Dr.	Sakarya Üniversitesi	alaeddin@sakarya.edu.tr
Alean AL-KRENAWİ	Prof. Dr.	Ben-Gurion University	alean@exchange.bgu.ac.il
Alev DEMİRKESEN	Öğr. Gör.	Sakarya Üniversitesi	alevd@sakarya.edu.tr
Amna Mahmood SANDHU	Assist. Prof. Dr.	International Islamic University	smahmood@hec.gov.pk
Ana Gargallo CASTEL		University of Zaragoza	gargallo@unizar.es
Anara BİRİSMANOVA	Arş. Gör.	Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi	abirismanova@yahoo.com
Arife CENGİZ YILMAZ	Uz. Sosyolog	Adnan Menderes Üniversitesi	arifecengiz80@hotmail.com
Aslı KOTAMAN	Arş. Gör. Dr.	Kadir Has Üniversitesi	kotaman@khas.edu.tr
Aslıcan Kalfa			aslicankalfa@gmail.com
Aslihan Dogan TOPCU			aslihandt@erciyes.edu.tr
Asuman AĞAÇSAPAN	Prof. Dr.	Anadolu Üniversitesi	aagacsap@anadolu.edu.tr
Ayça ÇEVİKELLİ	Öğr. Gör.	Kırklareli Üniversitesi	aycacevikelli@trakya.edu.tr
Ayça TUFAN	Öğr. Gör.	Yıldız Teknik Üniversitesi	aycatufan@gmail.com
Aydan ÖZSOY	Yrd. Doç. Dr.	Gazi Üniversitesi	aydanozsoy@yahoo.com
Ayden ÇOBAN		<i>Abant İzzet Baysal Üniversitesi</i>	
Aylin Dikmen ÖZARSLAN	Yrd. Doç. Dr.	Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi	aylindikmen@hotmail.com
Aynur ÇETİNKAYA		<i>Celal Bayar Üniversitesi</i>	
Aynur ÇEVİK		<i>Sakarya Üniversitesi</i>	
Aysel SARIKAYA			ayselsarikaya@yahoo.com.tr
Ayşe AKKURT	Öğr. Gör.	Gaziosmanpaşa Üniversitesi	aakkurt@gop.edu.tr
Ayşe ALİCAN	Arş. Gör.	Süleyman Demirel Üniversitesi	aysealican@hotmail.com
Ayşe DERİCİOĞULLARI ERGUN	Öğr. Gör.	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi	ayderi@hotmail.com
Ayşe ÖZDEMİR KIZILKAN	Arş. Gör.	Süleyman Demirel Üniversitesi	aozdemir@fef.sdu.edu.tr
Ayşen KARAKOÇ		Sakarya Üniversitesi	karakoc@sakarya.edu.tr
Ayşin ŞİŞMAN	Öğr. Gör.	<i>Uşak Üniversitesi</i>	
Aytekin İŞMAN	Prof. Dr.	<i>Sakarya Üniversitesi</i>	isman@sakarya.edu.tr
Ayvaz MORKOÇ	Dr.	Celal Bayar Üniversitesi	ayvazmorkoc@gmail.com
Bekir Sıtkı CEBECİ	Prof. Dr.	GATA Haydarpaşa Eğitim Hastanesi	
Bekir ZENGİN	Yrd. Doç. Dr.	Cumhuriyet Üniversitesi	zengin@cumhuriyet.edu.tr
Berna KAYA OKAN	Yrd. Doç. Dr.	Çankırı Karatekin Üniversitesi	kaya_okan@yahoo.com
Berna TURGUT	Öğr. Gör.	Balıkesir Üniversitesi	bernaturgut72@hotmail.com
Betül YAZGAN	Okt.	Sakarya Üniversitesi	byazgan@sakarya.edu.tr
Bihter KARAGÖZ	Öğr. Gör.	<i>İstanbul Aydın Üniversitesi</i>	
Bilge KONAŞOĞLU	Öğr. Gör.	İstanbul Arel Üniversitesi	bilgekonasoglu@hotmail.com
Binnaz BAYTEKİN	Prof. Dr.	Sakarya Üniversitesi	baytekin@sakarya.edu.tr

Bonke ADEPEJU ADEPEGBA	Dr.	Obafemi Awolowo University	aomoteso@oauife.edu.ng
Burcu GEZER		<i>Firat Üniversitesi</i>	
Burcu KARABULUT	Arş. Gör.	<i>Uşak Üniversitesi</i>	
Burcu MANOP	Arş. Gör.	Süleyman Demirel Üniversitesi	burcumnp@iibf.sdu.edu.tr
Burcu PELVANOĞLU	Arş. Gör.	Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi	burcu.pelvanoglu@gmail.com
Bülent C. TANRITANIR	Yrd. Doç. Dr.	Yüzüncü Yıl Üniversitesi	bctanritanir@gmail.com
Cavidan PAMUKÇU		Anadolu Üniversitesi	cpamukcu@anadolu.edu.tr
Cefariye ULUDAĞ SEZERİ	Yrd. Doç. Dr.	Sakarya Üniversitesi	culudag@sakarya.edu.tr
Cem ERGUN	Arş. Gör.	Süleyman Demirel Üniversitesi	tusawi@hotmail.com
Cengiz UFUK		<i>Milli Eğitim Bakanlığı</i>	
Chi – Kobi C. MURRY		University of Applied Sciences Amberg-Weiden	
Conference ALERTS...			alerts@conferencealerts.com
Costela IORDACHE		The University Of Craiova	costelaiordache@yahoo.com
Craig ZELIZER	Dr.	Georgetown University	cz52@georgetown.edu
Çağın ZORT		<i>Doğu Akdeniz Üniversitesi</i>	c_zort@windowslive.com
Çağla ÜNLÜTÜRK ULUTAŞ	Arş. Gör.	Ankara Üniversitesi	caglau@gmail.com
Çağlar ÖZDEMİR	Arş. Gör.	<i>Gazi Üniversitesi</i>	
Çetin BAYTEKİN	Yrd. Doç. Dr.	Sakarya Üniversitesi	cetinb@sakarya.edu.tr
Çetin Murat HAZAR	Dr.	Gazi Üniversitesi	cetinmurat2002@yahoo.com
Çetin YILDIRIMAKIN	Av.	<i>Türk Kalp Vakfı</i>	
Çiğdem KAYA	Arş. Gör.	İstanbul Teknik Üniversitesi	kayac@itu.edu.tr
Çiğdem MERCANLIOĞLU	Yrd. Doç. Dr.	Beykent Üniversitesi	cigdemm@beykent.edu.tr
Dastan ÜRMAT			nazodastan@rambler.ru
Demet ÖRGÜT	Öğr. Gör.	<i>Sakarya Üniversitesi</i>	
Deniz ÇÜRÜK	Uzm.	Yakın Doğu Üniversitesi	deniz74curuk@hotmail.com
Deniz KONT		<i>Dokuz Eylül Üniversitesi</i>	
Deniz SAHİN	Arş. Gör.	Anadolu Üniversitesi	denizsahin@anadolu.edu.tr
Deniz SAYINER	Dr.	<i>Eskişehir Osmangazi Üniversitesi</i>	
Deniz ÜLKE ARIBOĞAN	Prof. Dr.	Bahçeşehir Üniversitesi	
Didar BÜYÜKER İŞLER	Arş. Gör. Dr.	Süleyman Demirel Üniversitesi	didar@iibf.sdu.edu.tr
Didem GÜRSES	Yrd. Doç. Dr.	Yıldız Teknik Üniversitesi	didem.gurses@gmail.com
Dilek AYGİN	Yrd. Doç. Dr.	Sakarya Üniversitesi	daygin@sakarya.edu.tr
Dilek GÜRKAN	Dr.	Gazi Üniversitesi	dgurkan@gazi.edu.tr
Dilek MEMİSOĞLU	Arş. Gör.	Süleyman Demirel Üniversitesi	dmemisoglu@yahoo.com
Dilek MURAT	Arş. Gör.	Uludağ Üniversitesi	dilekm@uludag.edu.tr
Dilek NAM		Sakarya Üniversitesi	namdilek@gmail.com
Dilek ÖZMEN		<i>Celal Bayar Üniversitesi</i>	
Duygu AKTAŞ		Sakarya Üniversitesi	daktas@sakarya.edu.tr
Duygu KIZILDAĞ	Arş. Gör.	Afyon Kocatepe Üniversitesi	dkizildag@aku.edu.tr
Düriye KOZLU	Arş. Gör.	Marmara Üniversitesi	duriyekozlu@gmail.com
E. Özlem ÖZÇATAL	Arş. Gör.	Ankara Üniversitesi	ozlem_elf@mynet.com
Ebru KARATAS	Arş. Gör.	Uşak Üniversitesi	ebru.karatas@usak.edu.tr

Ebru YENİMAN YILDIRIM	Öğr. Gör.	Uludağ Üniversitesi	
Ehlinaz TORUN	Yrd. Doç. Dr.	Kocaeli Üniversitesi	ehlinaz.torun@kocaeli.edu.tr
Ejder KARDEŞOĞLU	Doç. Dr.	GATA Haydarpaşa Eğitim Hastanesi	
Ekrem Ersin CESUR	Öğr. Gör.	İstanbul Aydın Üniversitesi	ekremcesur@aydin.edu.tr
Elif Asude TUNCA	Yrd. Doç. Dr.	Kırgızistan – Türkiye Manas Üniversitesi	elif.tunca@manas.kg
Elif Sanem GÜLEÇ	Arş. Gör.	Yıldız Teknik Üniversitesi	elifsanem@gmail.com
Elif SARI			elif_elysm@hotmail.com
Emel DEMİRGEN	Öğr. Gör.	Sakarya Üniversitesi	emeld@sakarya.edu.tr
Emel KOÇ			emelkoc20@yahoo.com
Emine AKYÜZ	Prof. Dr.	Ankara Üniversitesi	emineakyuz@yahoo.com
Emine ERSÖZ			emineawaka@gmail.com
Emine Gözde ÖZGÜREL		Ankara Üniversitesi	gozdeozgurel@gmail.com
Emine NAS	Yrd. Doç. Dr.	Selçuk Üniversitesi	enas@selcuk.edu.tr
Emine NAYMAN ÇETİNKOL		Ege Üniversitesi	
Emine Şule ERTÜRK	Okt.	Sakarya Üniversitesi	erturk@sakarya.edu.tr
Engin YILDIRIM	Prof. Dr.	Sakarya Üniversitesi	yildirim@sakarya.edu.tr
Engin YILMAZ	Doç. Dr.	Sakarya Üniversitesi	eyilmaz@sakarya.edu.tr
Erhan CANKAL	Yrd. Doç. Dr.	Sakarya Üniversitesi	ecankal@sakarya.edu.tr
Eser TIRYAKI	Arş. Gör.	Yıldız Teknik Üniversitesi	eserti@gmail.com
Esin SAYIN	Yrd. Doç. Dr.	Adnan Menderes Üniversitesi	sayinesin@gmail.com
Esra ÖNER			esraoner@fatih.edu.tr
Eylem BEYAZIT			eylembeyazit@mynet.com
Fatih ŞİMŞEK	Okt.	Sakarya Üniversitesi	fsimsek@sakarya.edu.tr
Fatma COŞAR	Arş. Gör.	Marmara Üniversitesi	anatomif@hotmail.com
Fatma ETİ ASLAN	Prof. Dr.	Marmara Üniversitesi	fatmaetiaslan@gmail.com
Fatma FİDAN	Yrd. Doç. Dr.	Sakarya Üniversitesi	ffidan@sakarya.edu.tr
Fatma Nur İPLİK	Öğr. Gör. Dr.	Çukurova Üniversitesi	nuriplik@cu.edu.tr
Fatma TULAY KIZILOĞLU	Prof. Dr.	Sakarya Üniversitesi	tkiziloglu@sakarya.edu.tr
Fayomi Abimbola Olugbegna		Obafemi Awolowo University	gbola202000@yahoo.com
Ferruh TUZCUOĞLU	Yrd. Doç. Dr.	Sakarya Üniversitesi	tuzcuoglu@sakarya.edu.tr
Fesun KOŞMAK	Yrd. Doç. Dr.	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	fesuna@yahoo.com
Feyhan Evitan CANBAY			feyhanevitan@yahoo.com
Feyza AK AKYOL	Yrd. Doç. Dr.	Galatasaray Üniversitesi	feyzak@gsu.edu.tr
Feyzan GÖHER	Yrd. Doç. Dr.	Niğde Üniversitesi	feyzan_goher@yahoo.com
Filiz ERDEMİR	Arş. Gör.	Gazi Üniversitesi	ferdemir@gazi.edu.tr
Filiz Ersel TÜZÜNER	Prof. Dr.	Türk Kalp Vakfı	
Firdevs GÜMÜŞOĞLU	Yrd. Doç. Dr.	Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi	firdevs.gumusoglu@gmail.com
Funda KIZILER	Yrd. Doç. Dr.	Sakarya Üniversitesi	fkiziler@yahoo.de
Funda Rana ÖZBEY ADAÇAY	Yrd. Doç. Dr.	Anadolu Üniversitesi	frozbey@anadolu.edu.tr
Funda SIVRIKAYA ŞERİFOĞLU	Prof. Dr.	Düzce Üniversitesi	
Fusun SOKULLU	Prof. Dr.	İstanbul Üniversitesi	

Gabriele M. MURRY	Assist. Prof. Dr.	University of Applied Sciences Amberg-Weiden	g.murry@haw-aw.de
Gaye TOPA		Anadolu Üniversitesi	atopa@anadolu.edu.tr
Gizem AKALP	Öğr. Gör.	Uludağ Üniversitesi	
Gökhan ÖZKUL	Arş. Gör.	Süleyman Demirel Üniversitesi	gozkul@iibf.sdu.edu.tr
Gül CELKAN	Prof. Dr.	Doğu Akdeniz Üniversitesi	gul.celkan@emu.edu.tr
Gül ERBAY ASLITÜRK	Öğr. Gör.	Adnan Menderes Üniversitesi	erbayrose@hotmail.com
Gülşay BEDİR	Yrd. Doç. Dr.	Gaziosmanpaşa Üniversitesi	gbedir@mail.gop.edu.tr
Gülcan IŞIK	Arş. Gör. Dr.	Gazi Üniversitesi	gulcan_73@mynet.com
Gülden Gözlem KÜÇÜK ARAT	Arş. Gör.	Süleyman Demirel Üniversitesi	ggarat@sdu.edu.tr
Gülergün Düzgün		Adnan Menderes Üniversitesi	
Gülgün DURAT	Yrd. Doç. Dr.		
Gülhan DEMİRİZ	Yrd. Doç. Dr.	Adnan Menderes Üniversitesi	gdemiriz@adu.edu.tr
Gülizar ALTUN	Yrd. Doç. Dr.	Selçuk Üniversitesi	galtun@selcuk.edu.tr
Gülsemin HAZER	Yrd. Doç. Dr.	Sakarya Üniversitesi	ghazer@sakarya.edu.tr
Gülşen DEMİR	Prof. Dr.	Adnan Menderes Üniversitesi	mustafdemir@tmail.com
Gülşen TEZCAN	Yrd. Doç. Dr.	Gaziosmanpaşa Üniversitesi	gulsentezcan@yahoo.com.tr
Gülseren İLDEŞ	Yrd. Doç. Dr.	Sakarya Üniversitesi	gildes@sakarya.edu.tr
Gülsün KURUBACAK	Doç. Dr.	Anadolu Üniversitesi	gkurubac@anadolu.edu.tr
Gülşen ÇETİN		Uludağ Üniversitesi	glsn_ctn@mynet.com
Gülşen GERŞİL			gulsen.gersil@bayar.edu.tr
Gülten HERGÜNER			
H. Hande DUYMUŞ	Arş. Gör.	Pamukkale Üniversitesi	hhanded@hotmail.com
Hakan ALTUN	Dr.		satilay@yahoo.com
Hale BİRİCİKOĞLU	Arş. Gör.	Sakarya Üniversitesi	haleu@sakarya.edu.tr
Haluk SELVİ	Doç. Dr.	Sakarya Üniversitesi	
Hamza Bahadır ESER	Arş. Gör.	Süleyman Demirel	
Handan ÇAĞLAYAN	Dr.	Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası – Eğitim Sen	caqlayanhandan@yahoo.com
Hande ÖZDAMAR TIĞLI		Süleyman Demirel Üniversitesi	hande_ozdamar@yahoo.com
Hanife GÜZ	Doç. Dr.	Gazi Üniversitesi	hanife@gazi.edu.tr
Hasan AKAY	Prof. Dr.	Sakarya Üniversitesi	hakay@sakarya.edu.tr
Hasan BOYNUKARA	Prof. Dr.	Yüzüncü Yıl Üniversitesi	bhasan02@yahoo.com
Hatice BAL YILMAZ	Yrd. Doç. Dr.	Ege Üniversitesi	hatice.bal.yilmaz@ege.edu.tr
Hatice EROL	Yrd. Doç. Dr.	Adnan Menderes Üniversitesi	haticeerol@adu.edu.tr
Hatice Nur ERKIZAN	Doç. Dr.	Muğla Üniversitesi	hnerkizan@yahoo.com
Hatice Selen TEKİN	Doç. Dr.	Sakarya Üniversitesi	hselen@sakarya.edu.tr
Havva ALTUĞ		Sakarya Üniversitesi	
Havva SERT	Arş. Gör.	Sakarya Üniversitesi	hyaman@sakarya.edu.tr
Hayriye KOÇ BAŞARA	Doç. Dr.	Sakarya Üniversitesi	hbasara@sakarya.edu.tr
Huriye KURUOĞLU	Prof. Dr.	Kırgızistan – Türkiye Manas Üniversitesi	huriye.kuruoglu@ege.edu.tr
Hülya AKSAKAL KAYMAKCI	Dr.	Sakarya Fen Lisesi	hulyakaymakci@gmail.com
Hülya ARGUNŞAH	Prof. Dr.	Erciyes Üniversitesi	hulya@erciyes.edu.tr

Hülya DOĞAN	Arş. Gör.	Hacettepe Üniversitesi	hulyadogan@hotmail.com
Hülya YENGİN	Prof. Dr.	Kocaeli Üniversitesi	hyengin@kou.edu.tr
Hüsnüye CANBAY TATAR	Doç. Dr.	İnönü Üniversitesi	ttatar@inonu.edu.tr
İşıl ALTUN	Yrd. Doç. Dr.	Kocaeli Üniversitesi	isil@kocaeli.edu.tr
İ.BAKIR ARABACI			bakirarabaci@hotmail.com
İffet HACİEYÜPOĞLU		<i>Kent Konseyi Kadın Meclisi</i>	
İlhan EGE	Yrd. Doç. Dr.	Nevşehir Üniversitesi	ilhanege2005@hotmail.com
İlkay SAVCI	Doç. Dr.	Ankara Üniversitesi	savci@politics.ankara.edu.tr
İlke ORUÇ	Arş. Gör.	Anadolu Üniversitesi	ioruc@anadolu.edu.tr
İnci ÇAĞLAYAN	Öğr. Gör.	İstanbul Kültür Üniversitesi	incicaglayan@iku.edu.tr
Javier PEREZ SANZ		University of Zaragoza	
Joshua Olusola AKANDE		Obafemi Awolowo University	jsoakande@yahoo.co.uk
Julian BONDY	Assoc. Prof.	RMIT University	Julian.bondy@rmit.edu.au
Kadriye GÜNGÖR	Sağlık Memuru	Sakarya Eğitim ve Araştırma Hastanesi	gungork5m@hotmail.com
Kadriye ÖZTURK	Prof. Dr.	Anadolu Üniversitesi	kozturk@anadolu.edu.tr
Kalypa T. Saliyeva	Doç. Dr.	Kırgızistan – Türkiye Manas Üniversitesi	Kalipa65@mail.ru
Kazım YILDIRIM	Yrd. Doç. Dr.	Sakarya Üniversitesi	kyildirim@sakarya.edu.tr
Kemal Cem BAYKAL	Uzman	Gazi Üniversitesi	k_cem_baykal@yahoo.com
Kuvvet LORDOĞLU	Prof. Dr.	Marmara Üniversitesi	klordoglu@marmara.edu.tr
Kürşat ÖZDAŞLI	Yrd. Doç. Dr.	Süleyman Demirel Üniversitesi	kursad@iibf.sdu.edu.tr
Lara Olofin Olufunmilayo		Osun State Polytechnic, Iree	
Leyla ÇAKICI GERÇEK	Yrd. Doç. Dr.	Zonguldak Karaelmas Üniversitesi	alyelus@yahoo.com
Leyla KAHRAMAN	Dr.	İnönü Üniversitesi	lkahraman@inonu.edu.tr
Makbule Evrim GÜLSÜNLER	Arş. Gör. Dr.	Selçuk Üniversitesi	ecil@selcuk.edu.tr
Maria Luisa ESTEBAN SALVADOR	Assoc. Prof.	University of Zaragoza	luisaes@unizar.es
Martin HULTMAN			marhu@tema.liu.se
Mehmet AĞIRGAN			info@ozanagaci.com
Mehmet ALPARGU	Prof. Dr.	Sakarya Üniversitesi	malpargu@sakarya.edu.tr
Mehmet DİNÇ		Süleyman Demirel	
Mehmet DURMAN	Prof. Dr.	Sakarya Üniversitesi	durman@sakarya.edu.tr
Mehmet Emin CENKER	Yrd. Doç. Dr.	Trakya Üniversitesi	mehmetemincenker@trakya.edu.tr
Mehmet FİDAN	Yrd. Doç. Dr.	Selçuk Üniversitesi	fidan@selcuk.edu.tr
Mehmet KÜÇÜKBAŞ	Op. Dr.		
Melda YAMAN ÖZTÜRK			meldaya2000@yahoo.com
Meltem ONAY	Doç. Dr.	Celal Bayar Üniversitesi	meltemonay@gmail.com
Meryem HAYIR	Yrd. Doç. Dr.	Sakarya Üniversitesi	mhayir@sakarya.edu.tr
Mine ERSOY	Üz. Sosyolog	TSK Reh. ve Bkm. Mrk	mine_35290@yahoo.com
Mine TAN	Prof. Dr.	Ankara Üniversitesi	minetan3@yahoo.com
Modupe Adeola Adelabu	Assoc. Prof. Dr.	Obafemi Awolowo University	
Mojisola V. BADEKALE		Osun State Polytechnic, Iree	
Mualla YILMAZ	Öğr. Gör. Dr.	Marmara Üniversitesi	mualley69@gmail.com

Muharrem ÇETİN	Dr.	<i>Gazi Üniversitesi</i>	
Muharrem GÜNEŞ			muharremgunes@mynet.com
Muhsin HALIS	Prof. Dr.	Sakarya Üniversitesi	mhalis@sakarya.edu.tr
Murat ÇAKMAKÇI			muratcakmakci@trakya.edu.tr
Murat TEK	Yrd. Doç. Dr.	Mustafa Kemal Üniversitesi	muratte23@gmail.com
Murat TÜTÜNCÜ	Prof. Dr.	Sakarya Üniversitesi	tutuncu@sakarya.edu.tr
Musa TAŞDELEN	Prof. Dr.	Sakarya Üniversitesi	tasdelen@sakarya.edu.tr
Mustafa ARSLAN	Doç. Dr.	İnönü Üniversitesi	mu_arslan@hotmail.com
Mustafa AYTAÇ	Prof. Dr.	<i>Uludağ Üniversitesi</i>	
Mustafa BAKAN	Dr.	Hitit Üniversitesi	mustafabakan@hitit.edu.tr
Mustafa GENÇ	Öğr. Gör.	Sakarya Üniversitesi	genc@sakarya.edu.tr
Mustafa ORÇAN	Yrd. Doç. Dr.	Kırkkale Üniversitesi	mustafaorcan@yahoo.com
Mustafa ÖZBİLGİN	Prof. Dr.	University of East Anglia	mustafa@ozbilgin.net
Mustafa YILMAN	Prof. Dr.	Dokuz Eylül Üniversitesi	mustafa.yilman@deu.edu.tr
Muzaffer ELMAS	Prof. Dr.	Sakarya Üniversitesi	elmas@sakarya.edu.tr
Mükerrem Bedizel AYDIN	Yrd. Doç. Dr.	Sakarya Üniversitesi	baydin@sakarya.edu.tr
Naciye YILDIZ	Dr.	Dicle Üniversitesi	naciyeyildiz@dicle.edu.tr
Nafi FİLİZ		Sakarya Üniversitesi	nfiliz@sakarya.edu.tr
Naile SULEYMANOVA	Yrd. Doç. Dr.	Azerbaycan Milli İlimler Akademisi	dr_naile@yahoo.com
Nazan ARSLANEL			mnarslanel@mail.gop.edu.tr
Nazan BİLGEL	Prof. Dr.	<i>Uludağ Üniversitesi</i>	
Nazan EGE			nazanege2008@gmail.com
Nazmiye ÖZGÜÇ	Prof. Dr.	İstanbul Üniversitesi	nazmiye@istanbul.edu.tr
Nebahat ÖZERDOĞAN	Yrd. Doç. Dr.	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	nozerdogan@ogu.edu.tr
Necati SIRMACI	Prof. Dr.	Türk Kalp Vakfı	
Nedime KÖŞGEROĞLU	Doç. Dr.	Eskişehir Büyükşehir Belediyesi	nkosgeroglu@gmail.com
Nedime ŞANLI	Yrd. Doç. Dr.	Gazi Üniversitesi	nsanli@gazi.edu.tr
Nermin ABADAN UNAT	Prof. Dr.	Boğaziçi Üniversitesi	unatn@boun.edu.tr
Nermin OLGUN	Prof. Dr.	Marmara Üniversitesi	nolgun@marmara.edu.tr
Nesrin KULA DEMİR	Yrd. Doç. Dr.	Afyon Kocatepe Üniversitesi	kulanesrin@gmail.com
Neşide YILDIRIM	Yrd. Doç. Dr.	Sakarya Üniversitesi	nyildirim@sakarya.edu.tr
Nil Göksel CANBEK	Okt.	Anadolu Üniversitesi	ngoksel@anadolu.edu.tr
Nilay KALELİ	Öğr. Gör.	Kocaeli Üniversitesi	nilaykaleli@yahoo.co.uk
Nilgün BİLGE	Prof. Dr.	Sakarya Üniversitesi	nbilge@sakarya.edu.tr
Nilgün ŞENER	Yrd. Doç. Dr.	Kocaeli Üniversitesi	nilgunsener72@gmail.com
Nilüfer NEGİZ	Yrd. Doç. Dr.	Süleyman Demirel Üniversitesi	nilufer@iibf.sdu.edu.tr
Nilüfer SERHAN		<i>Eskişehir Büyükşehir Belediyesi</i>	
Nimet KILIÇ		Adnan Menderes Üniversitesi	
Nur ARAL	Arş. Gör.	Yıldız Teknik Üniversitesi	nurarak@gmail.com
Nur Leman GÖZ	Arş. Gör.	<i>Uşak Üniversitesi</i>	
Nuran BAYRAM	Doç. Dr.	<i>Uludağ Üniversitesi</i>	
Nuran KÖMÜRCÜ	Prof. Dr.	<i>Marmara Üniversitesi</i>	

Nuran ÖZYER	Prof. Dr.	Hacettepe Üniversitesi	oezyer@hacettepe.edu.tr
Nurcan KOLAÇ		<i>Marmara Üniversitesi</i>	
Nurgül KESER	Prof. Dr.	Sakarya Üniversitesi	nkeser@sakarya.edu.tr
Nurhan ULUÇ	Yrd. Doç. Dr.	Sakarya Üniversitesi	nhayirli@sakarya.edu.tr
Nursen BOLSOY		<i>Celal Bayar Üniversitesi</i>	
Nurullah ÇETİN	Prof. Dr.	Ankara Üniversitesi	Nurullah.Cetin@humanity.ank...
Nurzat ŞAYKIEVA	Öğr. Gör.	Kırgızistan – Türkiye Manas Üniversitesi	nurzat.saykieva@manas.kg
O.B. AKINOLA		Obafemi Awolowo University	
Oğuz BAŞOL		<i>Uludağ Üniversitesi</i>	
Olca SEMİZ	Yrd. Doç. Dr.	Sakarya Üniversitesi	osemiz@sakarya.edu.tr
Oluyemisi OBİLADE	Assoc. Prof. Dr.	Obafemi Awolowo University	oobilade@yahoo.com
Omonyeye Olufunke OLASANMI		Obafemi Awolowo University	neyeolasanmi@yahoo.com
Oral KAYA		ORKA Danışmanlık	oralkaya@gmail.com
Orhan ALTUĞ	Öğr. Gör.	Sakarya Üniversitesi	oaltug@sakarya.edu.tr
Osman ATAY	Yrd. Doç. Dr.	Adıyaman Üniversitesi	osmanatay44@hotmail.com
Özay ORAL	Prof. Dr.	Sakarya Üniversitesi	ozayoral@sakarya.edu.tr
Özge ÖZAYDIN	Dr.	Doğuş Üniversitesi	ozaydin.ozge@gmail.com
Özgür HASANCEBİ			ozgurhasancebi@hotmail.com
Özlem AĞIRGAN			info@ozanagaci.com
Özlem CAN GÜRKAN	Arş. Gör. Dr.	Marmara Üniversitesi	ozlemcan@marmara.edu.tr
Özlem DEMİREL DÖNMEZ			odemirel@inonu.edu.tr
Özlem IŞIK		Muğla Üniversitesi	ozlem314@hotmail.com
Özlem POLAT ATAN	Dr.	Boğaziçi Üniversitesi	ozlem.atan@boun.edu.tr
Özlem Yeşim OZBEK	Yrd. Doç. Dr.	Gaziosmanpaşa Üniversitesi	ozlem.ozbek@gmail.com
Öznur IŞÇI	Yrd. Doç. Dr.	Muğla Üniversitesi	oznur.isci@mu.edu.tr
Pembe TOLUK		University of Leicester	PEMBETOLUK@HOTMAIL.CO.UK
Perihan TAŞ			perihants@yahoo.com
Pınar PAZARLI	Yrd. Doç. Dr.	Sakarya Üniversitesi	ppazarli@sakarya.edu.tr
Pınar Seden MERAL	Arş. Gör. Dr.	Kadir Has Üniversitesi	pseden@khas.edu.tr
Pınar YAZGAN	Arş. Gör.	Sakarya Üniversitesi	pyazgan@gmail.com
Ramazan KAPLAN	Prof. Dr.	Ankara Üniversitesi	kaplan@humanity.ankara.edu.tr
Ramazan KAPLAN	Prof. Dr.	Bartın Üniversitesi	
Rana ÇAVUŞOĞLU		Chartered Management Institute	
Rana ÖZEN KUTANIS	Doç. Dr.	Sakarya Üniversitesi	rkutanis@sakarya.edu.tr
Recai COŞKUN	Prof. Dr.	<i>Sakarya Üniversitesi</i>	coskun@sakarya.edu.tr
Remzi ALTUNIŞIK	Prof. Dr.	Sakarya Üniversitesi	altunr@sakarya.edu.tr
Reyhan CEVAHİR	Öğr. Gör.	Sakarya Üniversitesi	rcevahir@sakarya.edu.tr
Rıza GÜVEN	Prof. Dr.	Sakarya Üniversitesi	rguven@sakarya.edu.tr
S.N. Osuji	Dr.	<i>Obafemi Awolowo University / Nigeria.</i>	
Safnaz YILDIZ		<i>İstanbul Üniversitesi</i>	
Safiye Kırlar BARAKOS	Yrd. Doç. Dr.	İstanbul Kültür Üniversitesi	s.kirlar@iku.edu.tr
Salime TARİHCİ		Ankara Üniversitesi	tarihcis@yahoo.com

Sami ŞENER	Prof. Dr.	Sakarya Üniversitesi	sener@sakarya.edu.tr
Samson OLAIFA			moblynk@yahoo.com
Seema ARİF		University of Central Punjab	drarif00@yahoo.com
Seher CESUR KILIÇASLAN	Dr.	Hacettepe Üniversitesi	sherk@hacettepe.edu.tr
Seher ER	Yrd. Doç. Dr.	İstanbul Üniversitesi	erseher@istanbul.edu.tr
Selcen VODİNALI	Öğr. Gör.	Sakarya Üniversitesi	socalan@sakarya.edu.tr
Selda İLGÖZ	Öğr. Gör.	Kocaeli Üniversitesi	seldailgoz@gmail.com
Selma KOÇ	Yrd. Doç. Dr.	Kocaeli Üniversitesi	selma.koc@kocaeli.edu.tr
Selver YILDIZ	Öğr. Gör. Dr.	Uludağ Üniversitesi	syildiz@uludag.edu.tr
Sema KUĞUOĞLU	Prof. Dr.	Marmara Üniversitesi	skuguoglu@marmara.edu.tr
Semra GÜNAY	Yrd. Doç. Dr.	Anadolu Üniversitesi	semragunay@anadolu.edu.tr
Senem YAVUZASLAN		Niğde Üniversitesi	
Seniye GEYİKÇİ		Manisa Belediyesi	seniyeertem@gmail.com
Serap PALAZ	Doç. Dr.	Balıkesir Üniversitesi	serappalaz@yahoo.com
Serdar KAYPAKOĞLU	Doç. Dr.	Marmara Üniversitesi	serdarkaypakoglu@marmara.edu.tr
Serhan CEVRİOĞLU	Doç. Dr.		
Serhat DEMİREL			
Serpil ABALI	Öğr. Gör.	Koç Üniversitesi	sabali@ku.edu.tr
Serpil AYTAÇ	Prof. Dr.	Uludağ Üniversitesi	saytac@uludag.edu.tr
Serpil SANCAR	Prof. Dr.	Ankara Üniversitesi	Serpil.Sancar@politics.ankara.edu.tr
Setenay ÖNER		<i>Eskişehir Osmangazi Üniversitesi</i>	
Sevil SAYGI	Yrd. Doç. Dr.	Marmara Üniversitesi	saygi_sevil@yahoo.com
Sevil ŞAHİN	Öğr. Gör.	Sakarya Üniversitesi	ssahin@sakarya.edu.tr
Sevim ARSLAN	Yrd. Doç. Dr.	Marmara Üniversitesi	sevimars@gmail.com
Sevim CAN	Dr.	Milli Eğitim Bakanlığı	sevimcn@gmail.com
Sevim ÖZTÜRK	Yrd. Doç. Dr.	İnönü Üniversitesi	sozturk@inonu.edu.tr
Sevin ALTINKAYNAK	Prof. Dr.	Sakarya Üniversitesi	saltinkaynak@sakarya.edu.tr
Sevinç ÜÇGÜL	Doç. Dr.	Erciyes Üniversitesi	uchgul@yahoo.com
Seyyare DUMAN	Doç. Dr.	Anadolu Üniversitesi	sduman@anadolu.edu.tr
Sezen KONUKLAR		<i>Sakarya Büyükşehir Belediyesi</i>	kentkonseyi@hotmail.com
Sherifat Omolola ADESUNKANMI		Obafemi Awolowo University	sherifahomolola@yahoo.co.uk
Sibel ÇINAR OĞUZ	Öğr. Gör.	Çukurova Üniversitesi	cinars@cu.edu.tr
Sibel KULA		Afyon Kocatepe Üniversitesi	sibelkula2001@yahoo.com
Sibel Şeker		Adnan Menderes Üniversitesi	
Simeon-Fayomi Bolanle Clara		Obafemi Awolowo University	gbola202000@yahoo.com
Sinem SIKLON		Kocaeli Üniversitesi	sinem.siklon@gmail.com
Sirel GÖLÖNÜ	Yrd. Doç. Dr.	Gazi Üniversitesi	sirel@gazi.edu.tr
Songül SALLAN GÜL	Prof. Dr.	Süleyman Demirel Üniversitesi	ssgul@fef.sdu.edu.tr
Steward HARİSON			stewardhan@yahoo.com
Şebnem ATAKAN			sebnematakan1@yahoo.com.tr
Şengül ÇELİK	Yrd. Doç. Dr.	Fatih Üniversitesi	scelik@fatih.edu.tr
Şenol YAPRAK	Yrd. Doç.	Afyon Kocatepe Üniversitesi	yaprak@aku.edu.tr

	Dr.		
Şerife DOĞAN	Prof. Dr.	Hacettepe Üniversitesi	sdogan@hacettepe.edu.tr
Şuayyip ÇALIŞ	Öğr. Gör.	Sakarya Üniversitesi	scalis@sakarya.edu.tr
Şükran ÖZKAHRAMAN	Arş. Gör.	Ege Üniversitesi	sukran@hemsirelik.ege.edu.tr
Şükran SEVİMLİ	Yrd. Doç. Dr.	Yüzüncü Yıl Üniversitesi	sevimli.sukran@gmail.com
T. Volkan YÜZER	Doç. Dr.	Anadolu Üniversitesi	vyuzer@anadolu.edu.tr
Tamilla SAFAROVA		Uludağ Üniversitesi	tamilla-83@mail.ru
Taner TATAR	Yrd. Doç. Dr.	İnönü Üniversitesi	ttatar@inonu.edu.tr
Tayfun YÜCEL	Prof. Dr.		
Tevhide YAĞAN		Sakarya Türk Kadınlar Birliği	tkbsakarya@hotmail.com
Tinuade Olubunmi ADEWALE		Obafemi Awolowo University	dotunike@yahoo.com
Topçugül NARMAMATOVA	Arş. Gör.	Kırgızistan – Türkiye Manas Üniversitesi	tamu_26@hotmail.com
Tuba GÖNEL	Öğretmen		tubagonel@hotmail.com
Tuğba GÜLEN	Öğr. Gör.	Hitit Üniversitesi	tugbagulen@hotmail.com
Tuğba ÖZEL	Öğr. Gör.	İstanbul Aydın Üniversitesi	ozeltugba@gmail.com
Tunde Charles IRUONAGBE		Covenant University	charlesiruonagbe@yahoo.com
Tülay AKKOYUN			tulayakkoyun@hotmail.com
Tülay DEMİRALAY	Uzm.	Trakya Üniversitesi	tulaydemiralay@trakya.edu.tr
Tülay GÖRÜ		Anadolu Üniversitesi	tgoru@anadolu.edu.tr
Tülay TEKİN YILMAZ	Arş. Gör.	Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi	ttekinyilmaz@yahoo.com
Tülin ÇORUHLU	Yrd. Doç. Dr.	Sakarya Üniversitesi	tcoruhlu@sakarya.edu.tr
Türkan ERDEM		Selçuk Üniversitesi	
Türker EROĞLU	Yrd. Doç. Dr.	Sakarya Üniversitesi	teroglu@sakarya.edu.tr
Ufuk TANERİ	Prof. Dr.	Doğu Akdeniz Üniversitesi	
Umut Sanem ÇİTÇİ	Arş. Gör.	Sakarya Üniversitesi	umutc@sakarya.edu.tr
Uzma Qureshi	Dr.	University of Management & Technology	uzmaquraishi@yahoo.com
Ükke KARABACAK	Yrd. Doç. Dr.	Marmara Üniversitesi	ukarabacak@marmara.edu.tr
Ülkü Ayşe OĞUZHAN BÖREKÇİ	Arş. Gör.	Gazi Üniversitesi	aoguzhan@gazi.edu.tr
Ümit EKİN	Yrd. Doç. Dr.	Sakarya Üniversitesi	uekin@sakarya.edu.tr
Ünal AYRANCI	Doç. Dr.	Eskişehir İl Sağlık Müdürlüğü	
Ünsal UMDU TOPSAKAL	Yrd. Doç. Dr.	Sakarya Üniversitesi	utopsakal@sakarya.edu.tr
V. Ertan YILMAZ	Arş. Gör.	Gazi Üniversitesi	vertanyilmaz@yahoo.com
Vimaljit KAUR			kaurvimaljit@gmail.com
Wale OSUNBA			waleismy2002@yahoo.com
Y. Gürhan TOPÇU	Yrd. Doç. Dr.	Erciyes Üniversitesi	gurhant@gmail.com
Yakın ERTÜRK	Prof. Dr.	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	erturk@metu.edu.tr
Yakup ÇELİK	Doç. Dr.	Başkent Üniversitesi	ycelik@baskent.edu.tr
Yasemin ERTEK MORKOÇ	Dr.	Celal Bayar Üniversitesi	yaseminmorkoc@gmail.com
Yasemin TUNA			yatuna@hotmail.com
Yelda SEVİM	Yrd. Doç. Dr.	Fırat Üniversitesi	ysevim@firat.edu.tr
Yıldız ECEVİT	Prof. Dr.	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	ecevit@metu.edu.tr

Yonca ALTINDAL			yoncaltindal@yahoo.com
Yonca GÜROL	Doç. Dr.	Yıldız Teknik Üniversitesi	gurol@yildiz.edu.tr
Yurdanur DEMİR	Yrd. Doç. Dr.	Abant İzzet Baysal Üniversitesi	nurdem35@gmail.com
Yüksel METİN	Yrd. Doç. Dr.	Süleyman Demirel Üniversitesi	ymetin@iibf.sdu.edu.tr
Zafer DEMİR	Doç. Dr.	Sakarya Üniversitesi	zdemir@sakarya.edu.tr
Zehra YILMAZ	Arş. Gör.	Ankara Üniversitesi	zehra80@yahoo.com
Zerrin KARAKUZULU	Yrd. Doç. Dr.	Sakarya Üniversitesi	zkarakuzulu@sakarya.edu.tr
Zeynep ÇAVDAR KALELİ	Öğr. Gör.	Sakarya Üniversitesi	zeynep@sakarya.edu.tr
Zeynep Fidan KOÇAK	Prof. Dr.	Muğla Üniversitesi	zkocak@mu.edu.tr
Zeynep GÜNEŞ	Yrd. Doç. Dr.	Adnan Menderes Üniversitesi	zgunes@adu.edu.tr
Zuhal EROL	Öğr. Gör.	Sakarya Üniversitesi	zerol@sakarya.edu.tr
Zuhal Yonca ODABAS	Arş. Gör.	Ankara Üniversitesi	yoncaodabas@yahoo.com